

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1950 – 2000 YILLARI ARASINDA AYDIN’DA TURİZM

DOKTORA

HAZIRLAYAN
Banu BERBER BABALIK
1741260004

DANIŞMAN
Prof. Dr. Bayram AKÇA

Ekim, 2021
MUĞLA

YEMİN

Doktora tezi olarak sunduğum “1950 – 2000 YILLARI ARASINDA AYDIN’DA TURİZM” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gűsterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21/10/2021

Banu BERBER BABALIK

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı :BERBER BABALIK

Adı : Banu

Referans No: 10304181

TEZİN ADI

Türkçe: 1950 – 2000 YILLARI ARASINDA AYDIN’DA TURİZM

Y. Dil: TOURISM IN AYDIN FROM 1950 BETWEEN 2000

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

O

Doktora

X

Sanatta Yeterlilik

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite :Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Enstitü :Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : AKÇA, Bayram

Unvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 585

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER (En az üç en fazla beş adet):

1. aydın
- 2.TURİZM
- 3.TARİH
- 4.ULAŞIM
5. EĞİTİM

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:

- 1.AYDIN
- 2.TOURİSM
- 3.HİSTORY
4. TRANSPORTATION
5. EDUCATION

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	☐

Yazarın İmzası :

Tarih : 21/10/2021

1950 – 2000 YILLARI ARASINDA AYDIN’DA TURİZM

ÖZET

Anadolu, tarih öncesi dönemden beri en önemli yerleşim ve göç merkezlerinden biri olmuştur. Ege Bölgesi’nin Ege Bölümü’nde yer alan Aydın kenti bölgede stratejik konumu bakımından elverişli bir yere sahip olup, tarih boyunca her dönemde önemini korumuştur. Kent, Orta Menderes Ovası’nın kuzey kesimi ile Aydın Dağları’nın güney yamaçlarının kesiştiği bir alanda kurulmuştur. Kurulduğu bu alanda gerek sıklıkla karşılaştığı depremler, gerekse bölgede yaşanan egemenlik mücadelesi nedeniyle sık sık el değiştirmiş ve yıkıcı etkiler altında kalmıştır. Sahip olduğu verimli toprakları sayesinde ekonomisinde tarımsal faaliyetlerin her dönemde çok önemli bir yeri olmuştur. Cumhuriyetin ilanı öncesinde Aydın Ovası’nda üretilen tarım ürünleri ve bölgede çıkarılan madenler Aydın – İzmir demiryolu aracılığıyla İzmir Limanı’na oradan da uluslararası pazarlara gönderilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte siyasi alanda elde edilen bağımsızlık ekonomide de kendini göstermiş ve ekonomide yabancı şirketlerin ve azınlıkların yerini Müslüman - Türk tüccarlar almaya başlamıştır.

Ege Bölgesi’nin güneyinde yer alan ve Ege Denizi’ne kıyısı olan Aydın il sınırları içinde turizm olanakları yüksek yöreler bulunmakta, ayrıca gerek hava gerekse deniz yolu ulaşımı oldukça gelişmiş bir merkez olan İzmir’e yakınlığı Aydın’da turizmin gelişimini destekleyen bir başka nedendir. Aydın’da pek çok tarihi kent (Afrodisyas, Piriene, Alinda...) kalıntısı, dini merkez ve müzeler vardır. Bunların yanında sahip olduğu doğal güzellikleri ile çok sayıda turistik uğrak yeri olan önemli bir alandır.

1950 yılı dünyada II. Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkilerinin silinmeye çalışıldığı savaş sonrası dönemin ilk yıllarıdır. Türkiye’de de siyasi alanda görülen değişimler ülkede çok partili siyasi hayatla birlikte demokratik gelişmelerin adım adım daha da gelişmesi için çabaların arttığı bir dönem olmuştur. Bu dönemden itibaren ekonomide izlenen liberal politikanın da etkisiyle bir tarım bölgesi olarak anılan Türkiye’de ve özelde Aydın’da farklı ekonomik alanlarda da gelişmelerin yaşanmaya başladığı dönemin izleri görülmüştür. Yerel yönetimlerin ve halkın iş birliği ile daha çok festivaller şeklinde başlayan turizm faaliyetleri kısa sürede Aydın’ın sahip

olduğu tüm turistik değler üzerinde kendini gösterecektir. Turizm hareketlerinin Aydın'da görüldüğü ilk yıllarda yerel halkın destekleriyle yapılan çalışmalar zaman içinde yerini meslek kuruluşları, okullar, turizm dernekleri vb. kuruluşlar öncülüğünde geliştirilerek ve daha da yenilenerek yapılmıştır.

Bu çalışmada Aydın'daki turizm hareketleri hem Türkiye'nin bu dönemde izlediğı politikalar, hem de özelde Aydın'da yapılan uygulamalar ve beraberinde turizmi destekleyen ulaşım, sosyo – kültürel faaliyetler, ekonomik gelişmeler ve eğitim alanları da ele alınarak desteklenmiştir. Bu çalışma, Aydın'da sosyal ve ekonomik alanda önemli bir yere sahip olan turizmin gelişimini 1950 – 2000 yılları arasındaki elli yıllık süreç içinde değerlendirerek bu alana yönelik yapılan çalışmalara katkı sağlamak amacı ile hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aydın, Turizm, Tarih, Ulaşım, Eğitim.

TOURISM IN AYDIN FROM 1950 BETWEEN 2000

ABSTRACT

Anatolia has been one of the most important centers of settlement and migration since the prehistoric periods. Aydın province which is in the Aegean section of Aegean Region is convenient and has maintained its importance due to its strategic location. The city is located in an area where northern part of Middle Menderes Lowland and southern slopes of Aydın Mountains intersect. In this area where the province was established, the rulers of the province changed very often due to the domination struggles and it experienced destructive effects due to the frequent earthquakes happening in the region. Thanks to the fertile land it has, agricultural activities have always had an important place in its economy all the time. Before the proclamation of the republic, agricultural products harvested in Aydın province and the mine extracted from the region were first sent to İzmir Harbor through Aydın-İzmir railways, then to international market. With the proclamation of the republic, the independence obtained in politic sphere, also manifested itself in economy, and Muslim-Turkish merchants were replaced with foreign companies and minorities in the field of economy.

There are some regions with high touristic opportunities within the borders of Aydın province which is located in southern Aegean Region and has a coast to the Aegean Sea. Being close to İzmir which is a highly developed center in terms of both air and sea transportation is another reason that supports the development of tourism in Aydın. There are a lot of ruins of historical sites (Aphrodisias, Priene, Alinda), religious centers and museum in Aydın. Additionally, it is an important area which has a lot of tourist attractions with natural beauties. 1950s were the first years of postwar period when the destructive effects of World War II were tried to be diminished. After the changes in politic sphere in Turkey, this was also a period when efforts to develop democratic improvements increased more with the multi-party politic system. The traces of the period in which developments began to be experienced in different economic fields have been seen in Turkey and in Aydın in particular, which were known as agricultural regions with the effect of the liberal policy followed in the economy since this period. Touristic activities which started

mostly as festivals with the cooperation of local governments and the public were manifested in all the touristic values that Aydın has in a short period of time. Activities which were performed with the support of local people in the first years when touristic travels started in Aydın, were developed and renewed under the leadership of some institutions such as professional organizations, schools, tourism associations etc.

In this study, tourism activities in Aydın were supported by discussing both policies followed by Turkey in this period, and practices in Aydın in particular considering the fields such as transportation, socio-cultural activities, economic developments and education that supports tourism. This study has been prepared with the aim of contributing to the studies on this field by evaluating the development of tourism, which has an important place in the social and economic spheres in Aydın, within the fifty-year period between 1950 and 2000.

Keywords: Aydın, Tourism, History, Transportation, Education.

ÖNSÖZ

İnsanların dinlenmek, eğlenmek, gezip öğrenmek, kültürünü artırmak gibi ekonomik kazanç sağlama dışı amaçlarla sürekli olarak ikamet ettiği yerden belli bir süre ayrı kalma ve seyahat etme etkinlikleri olarak tanımlanan turizm iyi kurgulandığında bölgeler arasındaki dengesizliği giderici, yapıldığı yeri öne çıkarıcı, yerel halkın kültürel değerlere, doğa ve kültürel varlıkları sahip çıkılmasını teşvik edici özelliklere sahiptir. Turizm farklı kültürlerin ve değişik halkların bir iletişim aracıdır. İnsanlar arasında anlayış, hoşgörü oluşturur ve dünya barışına da katkıda bulunur. Turizmde kentlerin sahip olduğu tarihi, coğrafi, doğal, kültürel özelliklerin önemi çok büyüktür. Aydın, hem şehir merkezinde hem de yakın çevresinde doğal ve beşeri turistik kaynakları oldukça zengindir. Aslında Türkiye'nin genel bir özelliği olan bu zenginlik Aydın özelinde de kendini göstermektedir. Turizmin kendi içerisinde de çok fazla bölümlere ayrıldığı günümüzde Aydın hemen her bölümde etkin özelliğe sahip bir kent olmuştur. Doğal turizm kaynaklarından deniz turizmi hiç kuşkusuz çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin turistik bölgelere ayrıldığı 1950'li yıllardan itibaren Aydın ve özelde Kuşadası bu alanda dünya çapında tanınma göstermiştir. Kuşadası - Didim arasındaki kıyı şeridi, neredeyse tamamında denize girme imkanının olması bölgede deniz turizmine olumlu katkı sağlamıştır. Aydın'da turizm hareketleri ve turizmin ekonomiye etkileri konusunda çok fazla çalışma yapılmış olmasına rağmen Aydın turizm geçmişi hakkında detaylı bilgi yer almadığı görülmüştür. "1950 – 2000 Yılları Arasında Aydın'da Turizm" başlığı ile hazırladığımız bu çalışma ile bu dönem ile ilgili kısmi de olsa bir boşluk doldurulmak ve daha sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın yapılmasında tez danışmanım Prof. Dr. Bayram AKÇA ve bu alanda her daim sonsuz destek ve katkılarını sunan hocam Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN başta olmak üzere tez danışman hocalarıma, çalışma yaptığım kurumlardaki ismini tek tek yazamadığım tüm personele teşekkür ederim.

Banu BERBER BABALIK

.../.../2021

AYDIN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
TABLolar DİZİNİ	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1950 - 1960 DÖNEMİ AYDIN'DA TURİZM

1.1. Türkiye'nin Turizm Politikası	37
1.2. Turizm ve Ulaştırma	58
1.2.1. 1950 – 1960 yılları arasında Aydın'da ulaşım faaliyetleri.....	65
1.3. 1950 – 1960 Yılları Arasında Aydın'da Turizm Faaliyetleri	87
1.4. Aydın'da Ziyarete Açılmış Ören Yerleri ve Müzeler.....	98
1.4.1. Ören yerleri	99
1.4.2. Müzeler	103

İKİNCİ BÖLÜM

1960 - 1970 DÖNEMİ AYDIN'DA TURİZM

2.1. Türkiye'nin Turizm Politikası	110
2.2. 1960 – 1970 Yılları Arasında Aydın'da Turizm Faaliyetleri	131
2.3. 1960 – 1970 Yılları Arasında Aydın'da Ulaşım Faaliyetleri.....	175
2.4. Turizm Eğitimi ve Aydın.....	188

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1970 - 1980 DÖNEMİ AYDIN'DA TURİZM

3.1. Türkiye'nin Turizm Politikası	216
3.2. 1970 - 1980 Yılları Arasında Aydın'da Turizm Faaliyetleri	255

3.3. 1970 – 1980 Yılları Arasında Aydın’da Ulaşım Faaliyetleri.....	276

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1980 – 1990 DÖNEMİ AYDIN’DA TURİZM

4.1. Türkiye’nin Turizm Politikası	304
4.2. 1980 - 1990 Yılları Arasında Aydın’da Turizm Faaliyetleri	330
4.3. 1980 – 1990 Yılları Arasında Aydın’da Ulaşım Faaliyetleri.....	368

BEŞİNCİ BÖLÜM

1990 – 2000 DÖNEMİ AYDIN’DA TURİZM

5.1. Türkiye’nin Turizm Politikası	376
5.2. 1990 - 2000 Yılları Arasında Aydın’da Turizm Faaliyetleri	404
5.3. 1990 -2000 Yılları Arasında Aydın’da Ulaşım Faaliyetleri	455
SONUÇ VE ÖNERİLER	466
KAYNAKÇA.....	477
EKLER.....	541
Ek 1. Matbuat Umum Müdürlüğü’nün Propaganda Faaliyetleri Hakkında Yazı. ...	541
Ek 2. Avrupa Tur Operatörlerinin Toplantısına Adnan Menderes’in Davet Edilmesine Dair Telgraf.	542
Ek 3. Türkiye Turizm Kurumu Kuruluş Belgesi.....	543
Ek 4. Türkiye Turizm ve Tanıtma Kurumu İlk Toplantı.	544
Ek 5 Türkiye Turizm ve Tanıtma Kurumu Beyannamesi.....	545
Ek 6. Turizm Uzmanı Barker’ın Çalışma İzni.	546
Ek 7. Turizm Uzmanı Bittel’in Çalışma İzni.	547
Ek 8. Hudut Kapılarının Bağlı Olduğu İllere Göre Giriş ve Çıkış Yapan Ziyaretçiler (1953-1976).....	548
Ek 9. Hudut Kapılarının Bağlı Olduğu İllere Göre Giriş ve Çıkış Yapan Vatandaşlar (1953-1976).	553

Ek 10. Aydın Millet Vekili Yüksel Yalova' nın Turizm Yatırımları Hakkındaki Sorusuna Devlet Bakanı Tansu ÇİLLER' in Cevabı.....	558
Ek 11. Aydın' ın Kuşadası ve İzmir' in Selçuk Belediyeleri Arasındaki Sınır.....	560
Ek 12. <i>Hür Aydın</i> , 14 Ekim 1966.....	563
Ek 13. <i>Hür Aydın</i> , 15 Aralık 1953.	564
Ek 14. <i>Hür Aydın</i> , 18 Eylül 1953.....	565
Ek 15. <i>Hür Aydın</i> , 29 Ağustos 1959.	566
Ek 16. <i>Hür Aydın</i> , 24 Temmuz 1963.	567
Ek 17. <i>Kalkınan Türkiye</i> , Şubat 1955, S.4.	568
Ek 18. <i>Hür Aydın</i> , 15 Temmuz 1963.	569
Ek 19. Konaklama İstatistikleri-1.	570
Ek 20. Konaklama İstatistikleri-2.	571
Ek 21. İkamet Yerine Göre Ziyaretçi Sayısı ile Bunların Toplam ve Kişi Başına Turizm Harcaması (1963-2000).	572
Ek 22. Yıllara Göre Turizm Harcaması ve Ulusal Ekonomik Göstergeler.....	573
Ek 23. Dönemlere Göre Toplam Ekonomik Ulusal Göstergeler.	574
Ek 24. Planlı Dönemde Turist Sayısı Hedef ve Gerçekleşme Oranları.	575
Ek 25. Türk Turizminde Bazı Önemli Tarihler.....	576
Ek 26. Kuruluşundan Günümüze Turizm Bakanları Listesi	577
Ek 27. Dernek Listesi.....	580
ÖZGEÇMİŞ	585

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Bütçesi.	13
Tablo 2. Matbuat ve Umum Müdürlüğü Bütçesi.	18
Tablo 3. Turizm Dairesi Bütçesi (1940 - 1943).	22
Tablo 4. Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Bütçesi (1944 – 1949).	24
Tablo 1.1. 1950-1957 Yıllarında Turizm ile İlgili Yapılan Çalışmaların Sayısı.	55
Tablo 1.2. 1949-1956 Yıllarında Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı.	55
Tablo 1.3. 1950-1960 Dönemi Türkiye'de Karayolu Uzunlukları.	76
Tablo 1.4. 1950-1960 Dönemi Karayollarının Türü.	76
Tablo 1.5. 1950-1960 Dönemi Motorlu Kara Taşıtlarının Sayısı.	77
Tablo 1.6. 1950-1960 Dönemi Karayolu Taşıt Türlerinin Günlük Trafikteki Yeri. ..	77
Tablo 1.7. 1950-1960 Yılları Arasında Demiryollarında Taşınan Yolcu Sayısı.....	81
Tablo 1.8. 1950-1960 Yılları Arasında Denizyollarında Taşınan Yolcu Sayısı ve Yük Miktarı.	82
Tablo 1.9. 1950-1960 Yılları Arasında Havayollarında Taşınan Yolcu Sayısı ve Yük Miktarı.	86
Tablo 2.1. Birinci Plan Döneminde (1963-1967) Deniz Taşımacılığı Rakamları. ..	184
Tablo 2.2. Türkiye'ye Gelen Turistler ve Bunların Ulaştırma Alt Sektörlerine Dağılımı (1963-1970).	188
Tablo 2.3. Yıllara göre Ortaöğretim Turizm Okul, Öğrenci, Öğretmen Sayısı (1961 – 2001).	196
Tablo 3.1. Planlı Dönemde Turizm Yatırımları.	221
Tablo 3.2. Karayolları Faaliyetleri (1972-1978).	279
Tablo 3.3. Denizyolları Faaliyetleri (1972-1978)	293
Tablo 3.4. Türk Hava Yolları Faaliyeti (1970-1978).	297
Tablo 3.5. Demiryolları Faaliyetleri (1972 – 1978).	300

Tablo 4.1. Beşinci Plan Dönemi Turizm Gelir ve Giderleri (1984-1989).	317

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
A.Ş.	Anonim Şirketi
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AIENT	Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları
AIT	Uluslararası Turizm Birliği
ATAK	Akdeniz ve Ege Kıyıları Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
DDY	Devlet Demir Yolları
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DÖSİM	Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Turizm Örgütü
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MTA	Maden Tetkik Arama Enstitüsü
NATTA	National Turkish Tourist Agency
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OTEİEM	Otelcilik ve Turizm Endüstrisinde İleri Eğitim Merkezi

S.	Sayı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
THK	Türk Hava Kurumu
THY	Türk Hava Yolları
TMGT	Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı
TMTF	Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TUGEV	Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı
TUREM	Turizm Eğitim Merkezi
TUREVS	Türkiye Ev Pansiyoncuları Derneği
TUSİAD	Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TÜSTAC	Türkiye Seyahat Acentaları Cemiyeti
TÜTAV	Türk Tanıtma Vakfı
TYD	Turizm Yatırımcıları Derneği
vb.	ve benzeri
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Türkiye, ülkenin tarihini ve kültürünü yansıtan çok sayıda yere sahip bir ülkedir. Bu özelliği nedeniyle her yıl binlerce yerli ve yabancı turiste ev sahipliği yapmaktadır. Bir çok medeniyetin ortaya çıktığı yer olan Anadolu coğrafyası değerli tarihi eserlere sahip olmasının yanında doğal güzellikleri ile de ön plana çıkmıştır. Ülkenin her bölgesinde tarihi, doğal, kültürel ayrı bir zenginlik olmakla birlikte Ege Bölgesi'nde yer alan Aydın kenti her yönüyle bu zenginliğin izlerini yansıtmaktadır.

Tarih boyunca insanların bazen yaşamlarına güç katmak için, bazen yaratılışlarındaki hareketlilikten yani yeni şeyler arama ve öğrenme isteği nedeniyle bir yerden başka bir yere göç ettikleri olmuştur. Her dönemin kendine özgü özellikleri içinde meydana gelen bu göçler bir savaş sebebiyle olabileceği gibi bazen deprem, kuraklık, sel ya da yangın gibi sebeplerden dolayı yapılmıştır. Bunun yanında bazı göçler daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için yapılmıştır (XIX. yüzyılda Avrupa'dan Kuzey Amerika ülkelerine) ve daha az zorlayıcı bir özellik kazanmıştır. Göçlerle birlikte ortaya çıkan turizm kavramının başlangıcı çok öncelere dayansa da bugün kullandığımız anlamıyla turizm XIX. yüzyıldan itibaren dünyada siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda bir çok ülkeyi etkileyen olgulardan biri olmuştur. Günümüzde ise öncelikli amacı dinlenmek ve eğlenmek olan boş zamanların etkinliklerle değerlendirildiği geniş çaplı ekonomik ve sosyo - kültürel etkiler yaratan ve uluslararası göç özelliği taşıyan bir turizm olayı vardır.¹

İnsanlık tarihinin en ilkel çağlarında dahi bir yerden diğer yere insan hareketlerinin izlerini görmek mümkündür. Genellikle beslenme ihtiyaçlı olan bu hareketlilik sırasında yer değiştirme bazen daha verimli topraklar bulma amacına yönelik göçler olarak karşımıza çıkmıştır. Bu hareketlilik sırasında yaşanan seyahatler insanlık tarihinin bu evresinde turizm olgusuna varlık kazandırıcı bir davranış olarak değer taşır. İnsanların yer değiştirmesi yani seyahatleri toplumsal örgütlenme (kamu düzeni / kamu görevi) ile yakından ilişkilidir. Bunun yanında hem yolculuk sırasında hem de gidilen yerde can ve mal güvenliğinin korunması ayrı nitelikte bir sorun olarak

¹ Mehmet Gürdal, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Ankara 2014, s.8; Hasan Olalı, *Turizm Teorisi ve Politikası*, İzmir 1963, s.17; Selahattin Çoruh, *Turizm ve Türkiye Turizmi Turizm Bilgisi*, Ankara 1952, s. 20-21; Hasan Olalı, *Turizm Politikası ve Planlaması*, İzmir 1982, s. 3-4.

ortaya çıkar. Sorunun çözümü ise toplumsal örgütlenmenin sağlanması yoluyla olur. Yani coğrafi mekanlar arası insan hareketliliği her zaman için toplumsal örgütlenme ve onun etkenliği ile bağımlı ve doğru orantılı olarak varlık kazanmıştır. Bu yönüyle turizm toplumsal örgütlenmenin varlık ve aynı zamanda etkenlik kazandığı tarihsel evrim sürecinde ortaya çıkan bir olgudur.²

XX. yüzyıl başlarında yaşayan ve Orta Doğu ve Uzak Doğu başta olmak üzere çok çeşitli yerleri gezen ve bir süre Osmanlı sınırlarında da yaşayan İstanbul'a olan hayranlığıyla bilinen Pierre Loti'nin "*yaşadığımız ortamın ötesi ve başka yerler*" diye tanımladığı yeni mekan ve değişik yerler görme isteği insanların sevgi, acıkmak ve susamak gibi ihtiyaçlarından biridir. Bu yönüyle insanlık kadar eskidir. Bütün antik çağ boyunca insanların fetih, göç, istila vb. sebeplerden dolayı olduğu kadar, hükümdarların, yöneticilerin, elçilerin, alimlerin, tacirlerin, denizcilerin bazen rehber ve tercüman eşliğinde bazen de tercümansız seyahatlerinden doğan bir nüfus hareketliliği görülmüştür. İlkçağlardan itibaren savaşları yaratan sebepler ve olaylara bakıldığında yeni yerler elde etmenin yanında yeni ülkeleri görmek, yeni kıyafetler giymek, farklı ırk ve milletlerin insanlarıyla ilişkiler kurmak gibi olayların turistik hareketlere yol açtığı ve turizmin gelişimi üzerinde etkileri olduğu kabul edilmektedir. İlkçağlarda yapılan tapınak ziyaretleri, spor yarışları, şifa bulmak için yapılan kaplıca vb. yer ziyaretleri bu turizm hareketlerinin başlangıcına örnektir.³

Ortaçağ'a gelindiğinde toplumlar üzerinde dinin etkisinin yoğun olduğu bir tarihsel dönem başlamış ve bu dönemde Hristiyan dünyası ile İslam dünyası arasında yaşanan savaşlar döneme damgasını vurmuştur. Ünlü kaşif Marco Polo'nun uzun seyahatleri yanında İslamiyet'in Hac olayını ibadet şekli olarak ortaya koyması ve Kabe'nin ziyareti bu dönemde turizme dini bir ölçüde dinamizm vermiştir. Rönesans ile birlikte önemi daha da artan İtalya, seyahat hareketliliğinin yaşandığı önemli bir kent olmuştur.⁴

² Ziya Eralp, *Genel Turizm*, Ankara 1983, s.2; Faruk Pekin, *Çözüm: Kültür Turizmi*, İstanbul 2011, s. 31-35.

³ Cevdet Avcıkurt, Ahmet Köroğlu, Mehmet Sarıoğlu, "Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri", *Türk Turizm Tarihi*, Ankara 2009, s. 2; Bekir Aydemir Alaca, *Turizm Politikası, Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Sivas 1997, s. 1-10.

⁴ Olalı, *Turizm Teorisi ve Politikası*, s.17-22.

İlk ortaya çıktığında daha çok bireysel yapılan geziler Sanayi Devrimi sonrasında ulaşım ve taşıma araçlarının da gelişimiyle XIX. yüzyıla doğru daha kitlesel bir özellik kazanmıştır. 1841 yılında Thomas Cook'un Loughborough'da ilk grup gezisini hazırlaması ve bu gezi için turistik geziler bürosunun kurulmasıyla modern alandaki turizm hareketleri başlamış ve turizmin ilk ciddi adımı atılmıştır.⁵ XIX. yüzyıldan itibaren tüm dünyada organize olmaya başlayan seyahatler, günümüzde dünyanın önemli bir sektörü olan seyahat endüstrisi haline geldi. Bu süreç içinde sadece ekonomik olarak iletişim içinde olduğu diğer sektörlerle beraber ülkelerin genel politikaları içine girmeye başlamıştır.⁶

Latince “tournare” sözcüğünden alınan “turizm” sözcüğü çevirme, yuvarlama, yönünü değiştirme, bir şeyi ters - yüz etme anlamlarına gelmektedir. Turizm, yerleşik bulunulan yere dönem koşulu ile kısa ya da uzun süre yapılan gezileri adlandırmaktadır. OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) tanımlamasında turist “*Sürekli olarak yaşadığı yer dışında en az yirmi dört saat seyahat eden ve kalan kimseler*” olarak tanımlanmaktadır.⁷ Türkiye’de İcra Vekilleri Heyeti’nin 5643 Sayılı kararnamesiyle yürürlüğe konulmuş olan “Turizm İşbirliği Nizamnamesi”nde ise turizmin tanımı şöyledir:

*“Yerleşmek niyeti olmaksızın hava tebdili yapmak, sayfiyeye gitmek, spor, tahsil, ziyaret, tetkik ve araştırma yapmak, tedavi edilmek, eğlenip dinlenmek gibi hareketlerle kültür veya sanat hareketleri sebepleriyle toplu veya tek olarak yapılan seyahatlerdir.”*⁸ Bu tanıma daha sonra “24 saatten az olmama” koşulu da eklenmiştir.⁹ Turizmi diğer seyahat türlerinden ayıran en önemli özelliklerden biri zevk için ve tüketici olarak yapılan seyahatleri içermesidir.¹⁰

Buna göre turist olarak kabul edilenler;

⁵ Avcıkurt ve diğerleri., a.g.e., s.2.

⁶ Fehmi Köfteoğlu, Erol Karabulut, 25. Yılında Türsab, s.10-11; Tunay Akoğlu, Dünyada ve Bizde Turizm Dünü ve Bugünü, İstanbul 1971, s. 146-147.

⁷ Selahattin Çoruh, “Turizm”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. 9, s. 2552; Ersin Güngördü, Türkiye’nin Turizm Coğrafyası, Ankara 2003, s. 7-8.

⁸ Resmi Gazete, 17 Eylül 1955, S.9136.

⁹ Pekin, a.g.e., s. 31.

¹⁰ Bülent Ağaoğlu, SistematiK Türkiye Turizm İşletmeciliği Bibliyografyası 1929-1984, İstanbul 1985, s. 5; Zafer Yıldız, “Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C.3, S.5, 2011, s.54.

- a. Zevk, ailevi ve sıhhi sebeplerle seyahat edenler,
- b. İlmi, idari, diplomatik, dini, sportif vb. sebeplerle toplantılara katılmak amacıyla seyahat edenler,
- c. İş sebebi ile seyahat edenler,
- d. Deniz gezileri ile gelenler, bu gezi süresi 24 saatten az olsa bile turist sayılırlar.

Turist olarak kabul edilmeyenler;

- a. İş anlaşması bir ülkeye gelenler bir anlaşma olmaksızın gelip bir iş bulmak ve bir işte çalışmak isteyenler,
- b. Ülkede yerleşmek ve devamlı kalmak için gelen diğer kişiler,
- c. Okullarda veya konaklama kurumlarındaki üniversite öğrencileri veya diğer gençler,
- d. Bir ülkede oturup diğer bir ülkeye giden, sınır bölgelerinde yerleşmiş olan çalışan kişiler,
- e. Bir ülkeden durmaksızın transit geçenler, seyahatleri 24 saati aşıya dahi turist olarak kabul edilmezler. Bu tarif iç turizme katılan turistler için de geçerlidir.

Turist herhangi bir yeri asgari 24 saat süre ile ziyaret eden kişidir. Zevk için 24 saatten az bir süre seyahat eden kişiler günübirlikçi olarak kabul edilir.¹¹

Osmanlı Devleti'nde ilk turizm hareketlerinin ortaya çıkmasında Sanayi Devrimi'nin Avrupa ülkelerinde üretim ve refah seviyesini artırmasının önemli etkisi olmuştur. Artan üretim için başlayan pazar arayışları, bu üretim araçlarının ve yarattığı ürünlerin sergilenmesi ihtiyacı bu dönemde yeni bir arayışa yönelmede etkili olmuş ve bunun sonucunda uluslararası sergi ve fuarlar dönemi başlamıştır.¹² Sergi ve fuarların ülkede bir nüfus hareketi yarattığı çok açıktır. Fakat bundan daha önemli olan mesele bu hareketin sonucunda ortaya çıkan iktisadi gelişmelerdir. Sergi ve fuarların amacı sadece kültürel değil aynı zamanda iktisadi olmayı da gerektirir.

¹¹ Güngördü, *a.g.e.*, s. 6; Mehmet Özdemir, "Cumhuriyetin 70. Yılında Türk Turizmi (1923-1993)", *Anotolia*, Mayıs - Haziran 1993, s.8.

¹² Bayram Nazır, "Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler", *History Studies*, C.1, S.1, Ankara 2009, s. 179-196; *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm*, (Editör: Nazmi Kozak), Ankara 2015, s.10-16.

Ticari hayatın en önemli konularından biri olan propaganda en muhteşem varlığını sergi ve özellikle fuarlarda göstermiştir.¹³

XIX. yüzyıl dünyada fuarcılığın geliştiği bir yıl olmuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk katıldığı fuar da bu döneme denk gelmiştir. 1851'de Londra Sergisi'ne katılımı, 1855'de Paris Evrensel Sergisi ve 1865 Londra Evrensel Sergisi izlemiştir. 1867'e Sultan Abdülaziz Paris Sergisi'ne giderek Avrupa'yı ziyaret eden ilk Osmanlı padişahı olmuştur. Osmanlı Devleti bu fuarlara dünyanın farklı yerlerinden toplanmış ürünlerini göndermiştir. Bu fuarlara katılımdaki amaç Osmanlı Devleti'nde ziraatin nasıl ilerlemekte olduğunu tüm dünyaya duyurmaktır. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin tanıtım faaliyetleri de başlamış oluyordu.¹⁴ Ülkelerin tanıtılmasında çok önemli bir yeri olan fuarların yanında bu fuarlara zaman açısından daha kısa süren ve ulaşımın daha güvenli olmasını sağlayan gelişmelerin de büyük etkisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin getirttiği buharlı gemiler Türkiye turizmiyle ilgili ilk hareketler olarak görülebilir. II. Mahmut döneminde *Kırlangıç (Swift)* adlı buharlı geminin alımıyla başlayan deniz taşımacılığı 1829 yılında Tersane-i Amire tarafından alınan Kebir (Büyük) ve Sagir (Küçük) buharlı gemilerle birlikte gelişmeye başlamıştır. Aynı yıllarda Aynalıkavak Tersanesinde Eser-i Hayır gemisinin yapımına başlanmıştır. Aynı tersaneden Mesir-i Bahri ve Tairi Bahri adında iki gemi daha çıkmış ve bu gemilerle Bandırma ve Tekirdağ seferleri yapılmaya başlanmıştır. Bu gemiler aynı zamanda Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün de başlangıcı olmuştur. 1838 yılında Peyki Sevket Vapuru Fransa seferi yapmak üzere inşa edilmiştir.¹⁵

Türkiye tarihinde turizmin başlangıcı için bir tarih belirlemek istediğimizde 1863 yılı karşımıza çıkar. 1863'de İstanbul'da açılan Sergi-i Umumi-i Osmani'nin Avrupa'daki etkisi büyük olmuştur. Farklı Avrupa kentlerinden gelen gazeteci ve iş adamlarının bulunduğu gruplar sergiyi gezmek amacıyla İstanbul'a gelmişlerdir. Bu kişiler aynı zamanda Osmanlı Devleti'ni toplu halde ziyaret eden ilk turist

¹³ *İktisadi Uyanış, Yıl 5, S.41*, Haziran 1952, s.1-19.

¹⁴ Haluk Kanca, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Uluslararası Osmanlı Fuarı:1863 Sergi-i Umumi-i Osmani", *III. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı*, İstanbul 19 - 22 Haziran 2013, s.159.

¹⁵ Köfteoğlu, Karabulut, *a.g.e.*, s.11.

kafileleriydiler. Sergi-i Umumi-i Osmani'nin amacı dönemin gazetelerine şu şekilde yansımıştır:

“İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde üretilen malların kalite, çeşit ve fiyatlarını belirlemek, üretimde karşılaşılan sıkıntıları tespit ederek ilgililerin dikkatini bunlar üzerine çekmek, işadamları ve üreticilerin bir araya gelerek tanışmalarını sağlamak”.¹⁶

Serginin kuruluş ve çalışma şartlarını belirlemek amacıyla 61 maddeden oluşan Sergi-i Umumi-i Osmani Nizamnamesi çıkarılmıştır. Bu nizamnamede sergi için düzenleme komiteleri oluşturulmuş ve hem yurt içinde hem yurt dışından katılımı teşvik eden önlemler alınmıştır. Sultanahmet Meydanı'nda hazırlanan özel bir sergi binasında açılan Sergi 28 Şubat – 17 Temmuz 1863 tarihleri arasında beş aylık sürede açık kalmıştır. Yüz binden fazla ziyaretçisi olan sergiye özellikle kadınların büyük ilgi gösterdiği görülmüştür. Sergi haftanın iki günü kadınların ziyareti için ayrılmış, fakat talebin çok fazla olmasından dolayı sergi yöneticileri kadınlara bir gün daha ayırmak mecburiyetinde kalmışlardır. Erkeklerle ayrılan günlerde sergiyi en çok iki bin, kadınlara ayrılan günlerde ise altı bin kişinin ziyaret ettiği tespit edilmiştir.¹⁷ Ziyaretçilerin güzel vakit geçirmeleri amacıyla Asakir-i Nizamiyye-i Şahane Mızıkası¹⁸ (Askeri Bando) konserler vermiştir.¹⁹ Türkiye'den Avrupa'ya yapılan ilk organize turun tarihi de 1863'tür. İngiltere Oteli sahibi Mösyö Misiri 21 Haziran 1863 tarihli Ruznamei Ceridei Havadis gazetesine verdiği ilanda 42 günlük bir Avrupa seyahati organize ettiğini ve bu seyahate katılmak isteyenlerin tüm masraflar içinde olmak kaydıyla 75 Osmanlı Lirası ödeyerek katılabileceklerini duyurmuştur. İşte bu olayla turizm hareketi resmen başlamıştır.²⁰

Osmanlı Devleti döneminde devletin turizm çalışması seyahat sırasında yaşanan sorunları gidermeye yönelik düzenlemelerin yapılmasıyla başlamıştır. Bu amaçla 14

¹⁶ Gökhan Akçura, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, İstanbul 2009, s. 20.

¹⁷ İsmail Eren, “Türkiye’de 100 Yıl Önceki Turizm Hareketleri”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S.9, 1.10.1968, s.84-85.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mahmut R. Gazimihal, *Türk Askeri Mızıkaları Tarihi*, İstanbul 1955.

¹⁹ Mehmet Özdemir, “Türkiye’de Turizmin Başlaması: Osmanlı’da Sanayileşme Çabaları : Sergi-i Umum-i Osmani (1863 İstanbul Uluslararası Sergisi)”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.22, S.1, 2011, s.87-90.

²⁰ Gökhan Akçura, *Türkiye Turizminde 150 Yıl*, Antalya 2012, s. 12.

Şubat 1867’de Pasaport Odası Nizamnamesi çıkarılmıştır.²¹ 1887’de Tarihi Eserleri ve Kutsal Mekanları Gezen Yabancılar Yönelik Nizamname, 29 Ekim 1890’da Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında Tatbik Edilecek 190 sayılı Nizamname, Mart 1895 tarihli Dersaadet ve Bilad-ı Selase’de Bulunan Otel ve Misafirhaneler Hakkında Talimat, 15 Mart 1915’de Ecnebilerin Memalik-i Osmaniye’de Seyahat ve İkametlerine Dair Kanun çıkarılmıştır.²² Çıkarılan bu kanunlarla seyahat alanında düzenlemeler yapılsa da İstanbul’a gelen yabancı sayısında artış oldukça turistlerle ilgili yaşanan bazı olaylar yeni düzenlemelerin yapılmasına neden olmuştur. Özellikle kutsal mekanları gezen ziyaretçilerin bu alanlarda nasıl davranmaları gerektiği sorunu ortaya çıkmış ve bu sorunu çözmek için 1887’de bir nizamname çıkarılmıştır. Bu nizamnamede camilerde uyulması gereken kurallar ve bu alanlarda nasıl davranılması gerektiği ile ilgili açıklamalar yer almıştır.²³ Turizmin geliştirilmesi ile ilgili konu Osmanlı Devleti’nin savaş döneminde olduğu 1917 yılında gündeme gelmiştir. Bu olayın yaşanmasında 1916 yılında Ernest Erman isimli bir Alman tarafından yazılan makalede Osmanlı’nın doğal güzelliklerinin Almanya’da tanıtılması etkili olmuştur. Makalede Alman turistlerin Osmanlı ülkesine gelmeleri için hükümet denetiminde bir idarenin kurulması önerilmiştir. Meclis-i Vükela’da yapılan görüşmelerde Ernest Erman’ın önerdiği idarenin kurulmasında bir sakınca görülmemiş ve buna ek olarak turistleri İstanbul’a çekmek için şehrin yeniden imar edilmesi, ulaşım imkanlarının artırılması, turizme yönelik plan ve programların yapılması ve sonraki büyük adımların savaş bittiğinde yapılması yönünde karar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda seyahatleri kolaylaştıran önlemler alınmıştır.²⁴

Turizm hareketleri içinde çok önemli bir yere sahip olan tercüman ve rehberlik hizmetleri Türkiye’de 1800’lü yıllarda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Resmi olarak 29 Ekim 1890’da 190 sayılı nizamname ile atılan tercüman rehberlik, 1914 yılından

²¹ Hamiyet Sezer, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Seyahat İzinleri (18.-19.Yüzyıl), *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.21, S.33, Ankara, s.116.

²² *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm*, s. 17.

²³ A.Haluk Dursun, “Osmanlı Devleti’nde Turizmin Gelişimine Dair Bazı Gözlemler” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.16, 2007, s. 68-69.

²⁴ Ahmet Yüksel, “Abdülhamit Döneminde Bilimsel, Kültürel ve Turistik Amaçlarla Osmanlı Ülkesine Gelen Almanlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C.5, S.5, 2012, s. 428-429.

1923 yılına kadar bazı gönüllü kişiler tarafından amatör gruplar önderliğinde gelişmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, Türkiye Milli Talebe Federasyonu gibi kurumlarda açılan kurslarla da Türkiye’de dünyanın en iyi tercümanları yetiştirmeye başlamıştır. Cumhuriyet öncesi dönemde 1919 yılında İstanbul’a gelen Orient Express firması da turizm sektörüne önemli bir katkı sağlamıştır. Batı ile Doğu’yu birleştiren tren olarak anılan Orient Ekspres ilk seferini 5 Haziran 1883’de Paris’ten kalkarak yapmıştır. Paris’in ardından Peşte ve Bükreş üzerinden 2656 km. yol katederek Rusçuk kasabasının karşısındaki Giurgiu mevkiine gelmiştir. Sadece iki vagonun yataklı olduğu bu ilk seferde Giurgiu’dan İstanbul’a geçiş denizyolu ile olmuştur. Orient Ekspres’in sadece rayları kullanarak İstanbul’a gelebilmesi 1895 yılında gerçekleşecektir.²⁵

Ulaşım imkanlarının gelişmesiyle birlikte ihtiyaçlara cevap vermek üzere yabancılar ve daha sonra azınlıklar tarafından otel ve pansiyon tipi ilk konaklama tesisleri açılmıştır. XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Orient Express’in İstanbul’a sefer düzenlemeye başlamasıyla birlikte oteller açılmaya başlamıştır. Türkiye’nin ilk oteli olma niteliğini taşıyan Otel d’angleter 1841 yılında hizmete girmiştir. Ardından 1892 yılında Büyük Londra Oteli hizmete girmiştir. O dönemde açılan otellerden en ünlüsü, bugün de hizmetine devam eden Pera Palas’tır. Çoğunlukla yabancılara hizmet vermek üzere kurulan oteller, İstanbul’da yabancı uyrukluların çok bulunduğu yerlerde yoğunlaşmıştır. Beyoğlu’nda kurulan otellerin genellikle büyükelçiliklerin yakınlarında bulunduğu görülmektedir. Bu üç önemli otele ek olarak, söz konusu yıllarda hizmete açılan oteller arasında Petersburg, Lüksemburg, Paris, Univers, Grande Bretagne, Bizans, Orient, Elysee Français, Grand Balcon, Peşte ve Tobias Otelleri sayılabilir.²⁶

Taşıma alanında meydana gelen gelişmeler yabancı şirketlerin de Türkiye’de yatırım yapmalarına olanak sağlamıştır. Wagon Lits, 1924 yılında Türkiye ile yataklı vagon sözleşmesi yaparak 23 Temmuz 1924’de Türkiye’nin ilk yataklı vagon seferini başlatmıştır. 26 Temmuz 1924’de Haydarpaşa - Ankara yataklı vagonu hizmete girmiştir. Haftada üç gün olarak başlayan seferler 20 Ekim 1924’den itibaren

²⁵ Akçura, *Türkiye Turizminde 150 Yıl*, s. 20.

²⁶ Nazmi Kozak, *Genel Turizm Bilgisi*, Eskişehir 2008, s.133; Selahattin Çoruh, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, s.2552-2553.

günübirlik sefer haline dönüşmüştür. 7 Aralık 1925’de ilk yemekli vagon hizmeti Haydarpaşa - Sincanköy hattında gerçekleştirilmiştir. Bu sefer 1926’da Ankara’ya kadar uzatılmıştır. 1927’ye gelindiğinde Haydarpaşa - Ankara arasında Lüks Anadolu Expres’i hizmete girdi. Orient Exress 1962 yılında son seferine çıkmıştır. Bu dönemde uçak sanayinin gelişmesi ve seyahatlerde yaygın olarak kullanılması demiryollarına talebi azaltmış ve bunun sonunda Wagon Lists 1972 yılında araç gereçlerini Devlet Demir Yolları (DDY) ’na devretti ve Türkiye’den ayrılmıştır.²⁷

Cumhuriyetin kuruluşu ile İkinci Dünya Savaşı arasında turizmi geliştirmek amacıyla bir çok kurum ve girişim çalışmalar yapmıştır. Atatürk’ün talimatıyla kurulan Türk Seyyahin Cemiyeti (1926’da Türkiye Turing Klübü, 1930’lardan sonra Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu adını aldı) gibi sivil kurumlar aracılığıyla Türkiye’nin tanıtılması, seyahatler düzenlenmesi çalışmaları yapıldı ve Uluslararası Turizm Birliği (AIT) ve Balkan Turizm İttihadı gibi uluslararası turizm toplantıları düzenlemiş ve bazılarını ev sahipliği yapmıştır.²⁸

Türkiye’nin ilk önemli seyahat acentası Natta (National Turkish Tourist Agency) 1925 yılında kurulmuştur. Natta, Türkçe yazışmalarda Milli Türk Seyahat Acentalığı adını kullanmıştır. Seyahat biletleri satmasının yanında turizm faaliyetleri de gerçekleştirmiştir. İlanlarında “Dünyanın 200 otele rezervasyon yapılır/Otomobil temin edilir/rehber sağlanır” diyerek yapılan etkinlikler hakkında bilgi verilmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde en önemli yurt dışı gezileri Natta tarafından düzenlemiştir. 14 Kasım 1929 tarihli Vakit gazetesine verilen ilanda “*en ucuz, en eğlenceli, en istifadeli seyahat*” bölümünde şöyle diyordu: “*Nereye gitmek istiyorsunuz? Buraya en ucuz nasıl gidilir? Orada yaşamak için günde ne kadar para lazımdır? Ecnebi memleketlerde nasıl eğlenilir? İşte bütün bunların cevabını Natta Milli Türk Seyahat Acenteliği vermektedir.*” Natta’nın düzenlediği dış geziler arasında 1933 Şikago Sergisi, 1934 Budapeşte, 1936 Berlin Olimpiyatları, 1937 Paris Fuarı ve 1939’da ise New York Sergisi gezileri sayılabilir.²⁹

²⁷ Fehmi Köfteoğlu, Erol Karabulut, *a.g.e.*, s.12.

²⁸ *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm*, s. 37-38; *Geleneksel Konukseverlik ile Çağdaş Turizm 1963 - 1993*, Ankara 1993, s. 9-10.

²⁹ Akçura, *Türkiye Turizminde 150 Yıl*, s. 34-38.

1949'da devlet desteği ile kurulan Türk Turizm Kurumu turizm alanında yayınladığı Panorama Dergisi ve yaptığı gezilerle dikkati çekmiştir. Kurumun adı 1954 yılında düzenlenen ünlü Amerika gezisi ile (Tarsus gemisiyle) öne çıkar. Panorama dergisi, dış gezileri kamuoyuna tanıtması yanında ülke içinde turizm amaçlı etkinlikleri ve dernekleri de sık sık ele almıştır. Amerika'ya yapılan bu gezi aynı zamanda Türkiye'yi tanıtan bir sergi özelliği taşımaktadır. Uzun süren bu gezinin basın üzerindeki etkisi de uzun soluklu olmuştur.³⁰

1950 yılı Türkiye'de turizm alanında yasal bir düzenlemeye gidilmiştir. 24 Mart 1950'de kabul edilen "*Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu*" ile turizm müessesesi olarak otel, pansiyon, gazino ve lokantalar, plajlar, kamplar, eğlence yerleri, spor ve avcılık tesisleri ve kaplıcaların sayıldığı kabul edilmiştir.³¹ Yasal düzenlemeler ilerleyen yıllarda da devam etmiş ve 1953 yılında "*Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu*" kabul edilmiştir. Bu kanuna göre kurumların ilgili yasa gereğince hükümlerden yararlanabilmesi için "Turizm Müessesesi Belgesi" almaları şartı getirilmiştir. Kurumlara turizm kredisi verilmiş ve çeşitli izin ve muafıklardan yararlanma kolaylıkları getirilmiştir.³²

1953 yılında Bakanlar Kurulu hacca gidecek vatandaşlara yolculukları sırasında yardım etmek amacıyla, özel bir kararname hazırlamıştır. "*Hac maksadıyla Suudi Arabistan'a gidecek olanların seyahatlerine müteallik esaslar*" başlığını taşıyan bu kararname hac turizminin de başlangıcı sayılabilir. Bu tarihten itibaren hac yolculukları İçişleri Bakanlığı'nın koordinatörlüğü ve seyahat acentalarının organizasyonu ile yürütülmüştür.³³

Türkiye, 1950'li yıllarda dünya turizmindeki gelişmelerin etkisiyle Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) çatısı altında örgütlenen gençlik turizmi kurumlarına kavuşmuştur. 1958 - 1963 yılları arasında turizm sektöründe Türkiye'nin durumunu incelemek ve bu alanda gelişmiş ülkelerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanmak amacıyla çeşitli yabancı uzmanların görüşlerine başvurulmuştur. Bu raporlarda

³⁰ *Panorama*, Haziran 1954, S.2.

³¹ *Resmi Gazete*, 30 Mart 1950, S.7470.

³² *Resmi Gazete*, 22 Mayıs 1953, S.8414; *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923 - 1978*, (Editör: Memduh Yaşa), İstanbul 1980, s.404 - 406.

³³ 1977 yılında ise Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye Diyanet Vakfı'nın da katkısıyla hac organizasyonları başladı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan Akçura, *Türkiye Turizminde 150 Yıl*, s. 82.

Ülkemiz turizminin durumunu ve ihtiyaçlarını gösteren önemli tespit ve tavsiyeler yer almıştır.³⁴ 1960 sonrasında geçilen Planlı Kalkınma Dönemi'nde Devlet Planlama Teşkilatı kuruldu ve kalkınma alanında turizmin önemi kabul edilmiştir.³⁵

1960'lı yıllarda yeni kurulan Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) turizm de dahil olmak üzere gençliğin ihtiyaç duyduğu her konuda bir ğretim kurumu gibi çalışmıştır. Bu dönemde gerek TMGT gerekse TMTF yurt dışından getirdiği ğrenci ve turistleri İstanbul, İzmir ve Batı Anadolu turlarına ıkartıyorlardı. Türkiye'deki öğrenciler için de Avrupa turları düzenleniyordu.³⁶

Yasal düzenlemelerin artmasıyla birlikte 1963 yılına gelindiğinde turizm alanında yeni bir yapılanma dönemine girilerek "Turizm ve Tanıtma Bakanlığı" adı altında Bakanlık kurulmuř³⁷ ve Türkiye'de turizm artık özerk bir Bakanlık ile temsil edilmiştir. Bu tarihten itibaren hem iç hem de dış turizmi geliştirmeye yönelik girişimler artarak devam etmiştir. Kurulan hükümetler ekonomik kalkınma programları içinde turizme yer vermiş, turizmle ilgili yasa, mevzuat, tesis gibi düzenlemelerin artması beraberinde yeni kurumların da oluşumunu sağlamıştır. 1960'lı yıllardan itibaren seyahat acentaları büyük bir artış göstermiştir. Bu alandaki en önemli çalışmalardan biri TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği)'ın kurulması olmuştur. İlgili kanunda TÜRSAB'ın kuruluş amacı seyahat acentalığı mesleğinin yurt ekonomisi ve turizmine uygun şekilde gelişmesini sağlamak, mesleki ahlak ve dayanışmayı korumak olarak ifade edilmiştir.³⁸ Acentaların artmasıyla turizmde hareketlilik başlamıştır. 1950 yılında 15 tane turistik otel bulunurken 1960 yılında bu sayı 50'ye yükselmiştir. 1970'li yıllar Türkiye'de turizm açısından büyük ölçüde yükselişin olduğu yıllar olmuştur. 1970 yılında turizm gelirlerinin gayri safı milli hasıla içindeki yeri % 9.5'e ulaşarak büyük bir artış göstermiştir.³⁹

³⁴ *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Ankara 1963, s.23 - 36.

³⁵ *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968 - 1972*, Devlet Planlama Teşkilatı, s.593 - 603.

³⁶ Akçura, *Türkiye Turizminde 150 Yıl*, s. 74; *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 404 - 406.

³⁷ *Resmi Gazete*, 12 Temmuz 1963, S.11452.

³⁸ *Resmi Gazete*, 15 Haziran 1973, S.14565; Kfteğlu, a.g.e., s. 31.

³⁹ Nazmi Kozak ve diğerleri, *Genel Turizm İlkelere - Kavramlar*, Ankara 1997, s.103; Turizm Bakanlığı, *Turizm İstatistikleri Bülteni 1996*, Ankara 1997.

1980’li yıllarda Türkiye’nin turizm alanındaki önemli atılımı turizm yatırımları ve faaliyetlerini kolaylaştıran çeşitli yasal ve idari düzenlemelerin yapılması olmuştur. 1990’larda çalışmalar Türkiye’de turizm faaliyetlerinin tüm ülkeye ve 12 aya yayılması etrafında gelişmiştir. Bu amaçla başlayan çalışmalar 2000’lere gelindiğinde turizm hizmetlerinde artan nitelik, markalaşma ve Türkiye’nin tanıtım politikaları olarak kendini göstermiştir.⁴⁰

Bir ülkede genel ekonomi politikasına uygun olarak bir taraftan iç ve dış turizmin geliştirilmesi ve yönlendirilmesi; turizmin gelir ve döviz girdisi sağlayıcı, istihdam yaratıcı fonksiyonlarından en gerçekçi bir biçimde yararlanılması gibi ekonomik hedeflere, diğer yandan kültürel, sosyal, sağlık gibi ekonomik nitelik taşımayan iktisat dışı hedeflere ulaşmak için kamu yönetimleri tarafından alınan önlemlerin ve yapılan müdahalelerin tümü turizm politikası olarak adlandırılır.⁴¹

Turizm politikasını meydana getiren unsurlar - ülkeler arasında bazı farklıklar olmakla birlikte- genel olarak turizm planı, örgüt, parasal kaynak, otorite, koordinasyon, esneklik, çevre ilişkileri denge, insan ilişkileri ve kontrol olarak ifade edilmektedir. Bir turizm politikasına ihtiyaç duyulmasının nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Turizm, kamu yönetimi tarafından düzenlenebilecek ve koordinasyonu sağlanabilecek boyutta büyük bir ekonomik ve sosyal faaliyettir.
2. Turizm sektörünün diğer sektörlerle olan ilişkisi ve sektöre bağlı durumları devlet müdahalesini kaçınılmaz kılar.
3. Turizm sektörünün büyük alt yapı ihtiyacının olması devlet desteği, yardımı ve katkısı gerektirir.
4. Gelişmekte olan ülkelerde özel teşebbüsün yeterli düzeyde gelişmemiş olması devletin turizm alanında aktif olmasını gerektirir.
5. Sağlıklı bir turistik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkabilecek sorunlar devletin genel ekonomi politikası içinde turizm sektörünün düzenli ve dengeli

⁴⁰ Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm, s. 88-90.

⁴¹ Olalı, *Turizm Politikası ve Planlaması*, s.21; Kozak ve diğerleri, *Genel Turizm İlkeler- Kavramlar*, s. 83-86.

gelişmesini öngören bir politikanın hükümetler tarafından izlenmesini zorunlu kılabilir.

6. Dış ödemeler dengesinde meydana gelen sürekli açıklar, dövizde yaşanan dalgalanmalar özellikle dış turizm alanında bazı önlemlerin alınmasını gerekli kılar.⁴²

Cumhuriyetin ilanı sonrasında modern Türkiye'ye geçişle birlikte oluşturulan yeni kurumlardan biri de Türkiye Cumhuriyeti'ni yurt içi ve yurt dışında tanıtmak için kurulan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'dir. 7 Haziran 1920'de 6 sayılı kanunla kurulan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin temel amacı ülkenin özellikle siyasi açıdan tanıtılması olmuştur. Kanuna göre bu müdürlük iç ve dış neşriyat, irşat ve istihbarat işleri ile meşgul olacak, basınla ilgili tüm konuları takip ve kontrol edecek, Bakanlar Kurulunun tüm imkanlarından yararlanacak, doğru tanıtım ve istihbarat masrafları için icra reisinin onayı ile harcama yapacaktır.⁴³

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde “*mümkün olmayanı yapmak*” ve “*vatani kurtarmak*” adına hem milletvekilleri hem de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu idare Cumhuriyetin kuruluşundan önce ve sonra zaman zaman Hariciye ve Dahiliye Vekaletleri teşkilatları içinde yer değiştirmiş ve 1926 yılında adı Matbuat Umum Müdürlüğü'ne çevrilmiştir. Kurumun ekonomisi 1923'den 1939 yılına kadar sırasıyla Meclis, Dahiliye Vekaleti, Hariciye Vekaleti, tekrar Dahiliye Vekaleti bütçelerinde görüldü. 1923 yılından itibaren bütçesi şöyledir:

Tablo 1. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Bütçesi.

Yıl	Bütçe (TL)
1923	51.453
1924	136.390
1925	616.688
1926	564.655
1927	494.068
1928	465.275
1929	440.362

Kaynak: BCA.,030.01.00.00/104.651/4.2.

⁴² Serkan Polat, *Türkiye'nin Turizm Politikalarının Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Türkiye Turizmi Stratejisi 2023 Kapsamında İncelenmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Yüksek Lisans Tezi,) Sakarya 2016, s. 28-29.

⁴³ TBMM Kanunlar Dergisi, C.1, Kanun No:6, 07.06.1336, Resmi Gazete, 14 Şubat 1921.

Bütçenin özellikle 1923 - 1924 dönemi sonrasında büyük bir artış göstermiş olması bu alanın öneminin daha da anlaşıldığı ve bu doğrultuda yatırım yapıldığını göstermektedir.

Cumhuriyetin ilanı sonrasında bu dönemin en önemli meselelerinden biri yeni Türkiye'nin dünyaya tanıtılması oldu. Bu amaçla farklı kamu kurumları aracılığıyla etkinlikler yapılmıştır. Devletin kısıtlı maddi kaynaklarla yürüttüğü kalkınma çalışmaları nedeniyle devlet doğrudan turizm faaliyetinde rol almamıştır. Cumhuriyetin ilanı sonrası oluşturulan hükümet programlarına baktığımızda I. İnönü Hükümeti (30.10.1923-06.03.1924), II. İnönü Hükümeti (6.03.1924-22.11.1924), Okyar Hükümeti (22.1.1924-03.03.1925) ve ardından 1.11.1937'ye kadar faaliyet gösteren III., IV., V., VI. ve VII. İnönü Hükümetleri döneminde hükümet programlarında turizm ile ilgili herhangi bir konudan bahsedilmemiştir.⁴⁴ Fakat Atatürk'ün talimatları doğrultusunda Reşit Saffet Atabinen öncülüğünde bir grup aydın tarafından 9 Eylül 1923'de Türk Seyyahin Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyet *“otomobil turizminde yasal fonksiyonları ve belirli hizmetleri olacak bir milli turizm kuruluşu”* kimliğiyle resmi turizm yapılanmasında turizm alanında önemli hizmetlerde bulundu.⁴⁵ 1914 - 1918 I. Dünya Savaşı sonunda İstanbul'a gelen seyyahlara, yani turistlere tercümanlık ve rehberlik eden bazı rehber ve tercümanlardan birçoğu açık bir şekilde ülke aleyhinde propagandaya başlamışlardı. Cemiyetin kurulmasında bu propagandalardan etkilenen aydınların büyük etkisi olmuştur.⁴⁶

Daha sonraki yıllarda adı Türkiye Turing Klübü (1926) ve Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (1930) olarak değişen kurum, Bakanlar Kurulu 9069 sayılı kararıyla 2 Nisan 1930'da kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanmıştır.⁴⁷ Kurum, Türkiye'nin doğru tanıtılması, rehberlik mesleğinin yasal olarak düzenlenmesi ve turistik tanıtım merkezlerinin hazırlanması ile ilgilenmiştir. Turizme ait yasal mevzuatın çok yetersiz olduğu bu dönemde seyahatlerle ilgili sorunlara resmi makamların gündemine getiren kurum devletin sunduğu hizmetlerin

⁴⁴ Şaban Esen ve diğerleri, *Cumhuriyet'ten Günümüze Hükümet Programlarında Turizm (1923-2012)*, Ankara 2012, s.23-24.

⁴⁵ *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm*, s.41.

⁴⁶ Selahattin Çoruh, *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*, Ankara 1974, s. 1.

⁴⁷ <https://www.turing.org.tr/kurum-tuzugu/> (Erişim tarihi:10.03.2020).

ve mevzuatın turizm ihtiyaçlarına göre belirlenmesi alanında önemli katkılar sağladı. Bunun sonucu olarak gerçekleşen değişikliklerle özellikle turistlerin sorun yaşadığı vize ve gümrük işleri alanlarında hızlandırma yapılarak önemli aşama kaydedilmiştir. 1 Mayıs 1930'da 1605 sayılı Gümrük Tarifesi Kanununa Müzeyyel Kanun ile Gümrük Kanunu'nun 20. maddesi değiştirilerek, yabancı plakalı kara taşıma araçlarının geçici olarak girebilmeleri için vergi teminatı olarak triptik belgesi (gümrük geçiş belgesi) uygulamasının kabulü, Gümrüklerin Geçiş Karnesi ile pasaport vizelerinin sadece Türkiye sınırlarında yapılması, aradaki vizelerin hafifletilmesi, uluslararası otomobil trafiğine ait 1926 Paris Antlaşması'nın Türkiye tarafından imzalanmasından sonra uluslararası ehliyetleri düzenleme yetkisi 1930 yılında Turing Cemiyeti'ne verilmiştir.⁴⁸ Turistlere hizmette bulunacak çalışanların faaliyetlerinin düzenlenmesi, en çok ziyaret edilen yerlerin restorasyon ve bakım işlerinin yapılması cemiyetin katkılarıyla oldu. Bu dönemde Türkiye'nin ilk uluslararası turizm faaliyetleri devlet ve Türk Seyyahin Cemiyeti işbirliği ile gerçekleşmiş ve Türkiye'nin ev sahipliğinde gerçekleşen ilk uluslararası turizm etkinliği 31 Mayıs 1930'da İstanbul'da yapılan Uluslararası Turizm birliği (AIT) Kongresi olmuştur. Devlet tarafından büyük önem verilen ve desteklenen etkinlik Dolmabahçe Sarayı'nda yapıldı. Önemli bir tanıtım fırsatı olarak değerlendirilen kongrenin sosyal programı İstanbul'a gelenlerin İstanbul ve çevresindeki tarihi ve doğal zenginlikleri görmelerini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir.⁴⁹ Bu etkinlik dönemin gazetelerinde de yer almıştır. "Beynelminel Turizm Kongresi" başlıklı haberde Turing Kulüpleri kongresi yapılacağı duyurulmuştur. Toplam 52 kişi olan katılımcıların bugün ve yarın İstanbul'da olacakları yazılmıştır.⁵⁰ 5 gün sürecek kongrenin açılış konuşması Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından yapılmış ve kongrede turizmin memleketlerin gelişimindeki önemi ve turizmden memleketlerin faydalanmasının devlet meselesi olduğu vurgulanmıştır.⁵¹

⁴⁸ Ahmet Altıntaş, Feyza Kurnaz Şahin, "Reşit Saffet Atabinen (1884-1965) ve Türk Turizmine Katkıları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.26, S.42, Ankara, s.22.

⁴⁹ *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm*, s.43; Türkiye'de seyahat acenteciliğinin gelişimi için bkz. Burcu Kaya, Seda Buldu, "Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'nin (TÜRSAB) Tarihi", *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm*, (Editör: Nazmi Kozak), İstanbul 2018, s. 318 - 319.

⁵⁰ *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1930.

⁵¹ *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1930.

Kurumun devlet ile iş birliği içinde gerçekleştirdiği bir başka uluslararası etkinlik 1931 yılında İstanbul'da yapılan Balkan Turizm İttihadı'nın toplantılarıdır. Dönemin barışçı dış politikası doğrultusunda Türkiye'nin de dahil olduğu Balkan Konferansları'nın ilki 5 Ekim 1930'da Atina'da yapılmıştır. Birinci Balkan Konferansı'na Türk hükümeti delegesi olarak katılan Reşit Saffet Atabinen "*Balkan Turizm İttihadı Başkanlığı*"na seçilmiş ve ilk üç yıl devamlı çalışma merkezi olarak İstanbul belirlenmiştir.⁵² Balkan İttihadı'nın İstanbul'da Yıldız Sarayı Merasim Köşkünde yapılan toplantıları için günler öncesinden hazırlıklar yapılmıştır.⁵³ 20 Ekim'de açılacak olan Balkan Konferansı'nın hazırlıkları ile birlikte programının yapıldığı ifade edilmiştir. "*Hazırlıklar bitti*" başlığı ile verilen haberde konferansın gün gün programı detaylı olarak verilmiştir.⁵⁴ Konferansın Dolmabahçe Sarayı'nın muhteşem atmosferinde yapılan açılışı gazetelerde yer almıştır. 6 Balkan milletinin 200'e yakın katılımcısının hazır bulunduğu konferans beş gün sürmüş ve konferansta merkezi İstanbul'da olmak üzere bir Balkan Ticaret Ofisi'nin kurulması, Balkan memleketleri arasında pasaportsuz seyahat edilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁵

Turizm konusunda Cumhuriyetin ilk kuruluşlarından biri 1923 yılında kurulan "*Tercümanlar ve Rehberler Cemiyeti*" dir.⁵⁶ Bu cemiyet Türkiye'yi tanıtıcı kitaplar yayımlamış, rehberler için kurslar düzenlemiştir. Rehberlik çalışmalarının turizm ile ilgili önemi Cumhuriyet sonrasında da sıklıkla gündeme gelmiştir. Cumhuriyetin turizmle ilgili ilk yasal düzenlemelerinden biri rehberlik alanında olmuştur. 8 Kasım 1925 tarihli ve 2730 Sayılı Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edecekler Hakkında Kararname çıkarıldı. Bu kararname Batı'nın Türkiye'ye ön yargılarla beslenen olumsuz bakışının değişmesini ve gelen yabancı ziyaretçilerin Türkiye hakkında doğru bilgilendirilmesini sağlamak ve tercüman / rehberlik hizmetlerinin

⁵² Ümit Durgu, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun Türk İmajı ile Batılılaşmaya Verdiği Destek ve Türkiye'ye Kazandırdıkları (1923-1942)*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010, s.62-64.

⁵³ Osman Akandere, "20-26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul'da Toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.14, 2003, s.256.

⁵⁴ *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1931.

⁵⁵ *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1931.

⁵⁶ Bu cemiyetin öncüsü sayılabilecek çalışma Osmanlı Devleti döneminde rehberlik mesleği ile ilgili yapılan ilk düzenleme olan ve turistlerin yanlış bilgilendirilmelerini önlemek amacıyla çıkarılan Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında 190 Sayılı Nizamnamedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. BOA., 592 /44332.

ehliyetsiz kişiler tarafından yapılmasını engellemek üzere hazırlandı. Resmi bir turizm kuruluşunun olmaması nedeniyle kararnamenin uygulama yetkisi belediyelere verilmiştir. Belediyenin rehber tercüman yetiştirme yetkisini verdiği Türk Seyyahin Cemiyeti kurslar açıp, sınavlar yaparak ilk rehberlerini yetiştirdi.⁵⁷ Toplam on bir maddeden oluşan kararname tercüman / rehberlik mesleğine giriş ve bu mesleğin yapılış şartlarını düzenlemiştir. Buna göre yabancılara rehberlik veya tercümanlık yapmak isteyenler belediyelere dilekçe ile başvuracaklar, polis ve belediyenin incelemeleri sonrasında bu mesleği yapmasında sakınca bulunmayanlar sınavla mesleki yeterliliklerini kanıtlayacaklardı. Kararnamenin 4. maddesine göre bu yeterlilikler şu şekilde ifade edilmiştir:

“Rehberlik ve tercümanlık etmek isteyenlerin Türkçe’ye mükemmelen vakıf ve tahrir ve kıraate muktedir olmakla beraber diğer bir lisanı ecnebiyi veya memleketin tarihini ve abidatı tarihiyeyi ve mevkilerini iyi bilmeleri ve bunları seyyahın önünde tarif ve tavzihe kadir olmaları lazımdır.” (Rehberlik ve tercümanlık yapmak isteyenlerin Türkçe’ye mükemmelen egemen, okuma ve yazmaya muktedir olmanın yanı sıra bir yabancı dili ve ülkenin tarihini, tarihi anıtlarını ve yerlerini iyi bilmeleri ve bunları turistler önünde betimlemeye ve açıklamayabilmeleri gerekir).⁵⁸ Uygulama bakımından beklenen etki sağlanamasa da bu kararname ve ilk kez 1929’da düzenlenen rehberlik kursları ile rehberlik / tercüman meslekleri konusunda önemli bir adım atılmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin bu dönemde olumsuz etkileri uygulamanın başarısını etkileyen olumsuz bir faktör olmuştur.⁵⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında turizm ile ilgili yapılan yasal düzenlemelerden biri de çalışanların dinlenme hakkının tanınması bakımından önemli 394 Sayılı Hafta Tatili Kanunu’nun 2 Ocak 1924 tarihinde TBMM’de kabul edilmesidir.⁶⁰ Daha sonra TBMM tarafından bu konuda 27 Mayıs 1935 tarihli ve 2739 Sayılı Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Hakkında Kanun kabul edildi. Pazar günü tatil günü olurken, tatil

⁵⁷ *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm*, s.45.

⁵⁸ Nuray Tetik, *Türkiye’de Profesyonel Turist Rehberliği ve Müşterilerin Turist Rehberlerinden Beklentilerinin Analizi (Kuşadası Örneği)*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir 2006, s.157.

⁵⁹ *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm*, s.45.

⁶⁰ O güne kadar hafta tatili zorunluğu yoktu. Ayrıntılı bilgi için bkz. www.kultur.gov.tr (Erişim Tarihi:10.03.2020). Ayrıca bkz. *Resmi Gazete*, 21 Ocak 1924, S.54.

istisnai durumlar dışında cumartesi öğlen 13.00'den itibaren başlatılmış ve haftalık çalışma günü altı gün ile sınırlandırılmıştır.⁶¹

1930 yılına gelindiğinde faaliyetlerine son verilen Matbuat Umum Müdürlüğü 1934'de tekrar kurulmuştur. 1934 yılından itibaren kurumun bütçesi aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 1934 – 1938 yılları arasında sürekli artış göstermiş ve 1938 - 1939 döneminde bir azalma olmadığı gibi bir artış da görülmemiştir. Kurumun bütçesi şu şekildedir:

Tablo 2. Matbuat ve Umum Müdürlüğü Bütçesi.

Yıl	Bütçe (TL)
1934	95.944
1935	111.398
1936	136.390
1937	186.009
1938	188.000
1939	188.000

Kaynak: BCA., 030.01.00.00/104.651/4.2.

Türkiye’de turizmin kamu yönetimi içinde yer alması 1934 yılında 2450 sayılı kanunla İktisat Vekaleti Teşkilat ve Vazifeleri hakkında Türk Ofisine bağlı bir Turizm Bürosu’nun kurulmasıyla olmuştur. Bu kurum devlet tarafından oluşturulan ilk turizm birimidir.⁶² Atatürk’ün Cumhurbaşkanlığı döneminde son hükümetin kurucusu olan I. Bayar Hükümeti (01.11.1937-11.11.1938) ve II. Bayar Hükümeti (11.11.1938-25.01.1939) döneminde de turizmle ilgili herhangi bir konuya değinilmemiştir.⁶³ Bunun yanında Turizm Bürosu’nun yürüttüğü faaliyetler bağlı olduğu 2450 sayılı kanunda değişiklik yapılarak “*Yayın, Propaganda ve Turizm*” işleri olarak maddeleştirilmiştir. Yasadaki bu hizmet 1934 yılından 1938 yılına kadar Dış Ticaret Dairesi - Türk Ofisi tarafından yürütüldü. 1939 yılında Ticaret Vekaletinin kuruluşu sırasında “Turizm Müdürlüğü” adını almış ve görevi genel olarak şu şekilde saptanmıştır:

⁶¹ Sait Dilik, “Atatürk Döneminde Sosyal Politika”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.40, S.1, Ankara 1985, s.97. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Önder Deniz, “Cumhuriyet Döneminde Tatil Kavramı ve 1935 Tarihli Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, C.11, S.23, İzmir 2011, s.57-72.

⁶² *Resmî Gazete*, 29 Mayıs 1934, S. 2713.

⁶³ Şaban Esen ve diğerleri, *a.g.e.*, s.23-24.

*“Turizmi teşvik etmek ve inkişafını sağlamak için gereken tedbirleri almak ve bu maksatla vücut bulmuş ve bulacak özel teşebbüslerin himayelerine müteallik işleri görmekle mükelleftir.”*⁶⁴

1939 yılında Ticaret Vekaleti Turizm Müdürlüğü tarafından *Turizm Bilgisi* başlıklı bir yayın hazırlanmıştır. Çalışmada Türkiye için henüz çok bilinmeyen bir alan olan turizm hakkında ulusal ve uluslararası özellikleri, ekonomideki yeri ulaşım üzerindeki etkileri, bireylere yansımaları vb. konular hakkında detaylı bilgi ve açıklamaya yer verilerek turizmin tanıtımı gerçekleştirilmiştir.⁶⁵

22 Mayıs 1940 tarihinde kabul edilen Başvekalete bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkiline ve Vazifelerine dair 3837 Sayılı kanuna göre kurulan Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bağlı olarak bütçesi Başvekalet tarafından karşılanmak üzere “Turizm Müdürlüğü” kurulmuştur. Müdürlük heyetine iç ve özellikle dış memleketlere karşı çeşitli araçlar ve farklı konularda propaganda ve özellikle tanıtma görevi verilmişti.⁶⁶ Umum Müdürünün Başvekil tarafından seçileceği ve Cumhurbaşkanı'nın tayin olacağının ifade edildiği kanunda Umum Müdürlüğü'nün turizm faaliyetleri ile ilgili görevi şöyle belirtilmiştir⁶⁷:

1. Memleket içinde ve dışında siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel hareketler bakımından bütün yayınları takip etmek.
2. Memleket içinde ve dışında milli siyasi çıkarlarımıza engel oluşturabilecek propagandaları karşılamak, rejimin içeride ve dışarıda siyaseti hakkında uygun olacak araçları kullanarak yayın yapmak ve yaptırmak.
3. Milli ahlak ve haberlerin doğruluğu, yabancı tahrikat ve propagandalar, devlet yapımıza uygun ebat ve önemde milli kültür ve matbuat kanunları bakımından iç yayınları, memleketin dünya siyasetindeki etkileri, Türkiye ile olan ilişkileri ve kültür hareketleri bakımından dış yayınları takip etmek.
4. Uluslararası turizm teşkilatları ile mesleki temas ve ilişkilerde bulunmak.

⁶⁴ *Resmi Gazete*, 22 Temmuz 1943, S.5462, Kanun No:4475.

⁶⁵ *Turizm Bilgisi*, T.C. Ticaret Vekaleti Turizm Müdürlüğü No:1, Ankara 1939, s.14-16; *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 408-409.

⁶⁶ Selahattin Çoruh, *Turizm ve Propaganda*, İstanbul 1958, s. 11.

⁶⁷ *Resmi Gazete*, 28 Mayıs 1940, S.4520.

5. Memleketimizi yabancı memleketlere tanıtmaya yönelik yayın ve senaryolar hazırlamak ve bu gibi eserlerin ortaya çıkmasını sağlamak. Memleket dahilinde yapılan filmlerin senaryolarını ve hariçten gelen filmleri ve memleket sahnelerinin içeriklerini kontrol etmek; resim, gramofon plâkları ve diğer bütün yayın araçlarını kontrol altında bulundurmak ve her hususta memlekete zararlı tesirler yapacak mahiyette olmamalarına dikkat etmek ve zararlı mahiyette gördüklerinin yapılmasına engel olacak önlemler almak halkımızı aydınlatmaya ve memleketimizi yabancı memleketlere tanıtmaya yarayan her türlü yararlı yayın ve senaryolar hazırlamak ve bu gibi eserler oluşturmak.

6. İç ve dış turizmin milli siyaset ve ekonomi ihtiyaçlarımıza uygun ve memlekete faydalı olacak şekilde gelişimini sağlamak.

7. Turizm işlerini düzenlemek.

Turizm Müdürlüğü adı altında turizm işleriyle ilgili bir devlet kurumunun kurulmuş olması ülkenin her kesiminde büyük beğeni ile karşılanmıştır. Vedat Nedim Tör⁶⁸ bu konuda turizm köşesinde “*Turizm Bakımından Ege Bölgesi*” başlıklı yazısında hem ülke genelinde hem de Ege Bölgesi özelinde turistik bakımdan ümitli bir bilinç olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹ Türkiye’de turizm altyapısının oluşturulması konusunda öncü isimlerden olan Vedat Nedim Tör, turizm faaliyetleri ile ilgili düşüncelerini belirtirken şu ifadeleri kullanmıştır:

“*Her hareket davası gibi turizm de bir medeniyet davasıdır. İşte bugün turizm davasının devletçe ve milletçe ele alınmasını, medeni ve kültürel rüşdümüzün yeni bir ifadesi olarak telakki etmekte hata yoktur.*”⁷⁰ Bu sözleri ile turizmin önemine değinirken aynı zamanda devlet işleyişinde turizme gereken ilginin gösterilmesi konusundaki hassasiyetini de ifade etmiştir.

Matbuat Umum Müdürlüğü içinde faaliyetlerini sürdüren Turizm Müdürlüğü üç yıl kadar süren çalışmaları sonrasında Matbuat Umum Müdürlüğü’nün yeniden

⁶⁸ 1933 - 1937 yılları arasında Matbuat Umum Müdürlüğü, 1938’de Turizm Müdürlüğü görevini yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet Yaman, *Bir Cumhuriyet Aydını: Vedat Nedim Tör, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi)*, Eskişehir 2017, s.20-24.

⁶⁹ *İktisadi Yürüyüş, Yıl I, C.2, S.17, 20 Ağustos 1940, s.12.*

⁷⁰ Erol Evcin, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Turizm ve Propaganda”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XVI/33, 2016, s. 377.*

teşkilatlanması ve güçlendirilmesi kararını almış ve bu amaçla kurum isim değişikliğine giderek 16 Temmuz 1943 tarihinde kabul edilen 4475 Sayılı Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü teşkilat, vazife ve memurları hakkında kanun ile “Turizm Dairesi” adı altında faaliyetlerini sürdürmüştür.⁷¹ Turizm Dairesi’nin görevleri şöyle açıklanmıştır:

1. İç ve dış turizm hareketlerinin milli menfaatlerimize uygun yolda gelişmesi ve yayılması için gereken araştırmaları yapmak.
2. Resmi daire ve teşekküllerle hususi teşebbüsler ve turizm sanat ve meslekleri arasında gaye ve iş birliğini sağlayıcı tedbirleri incelemek.
3. Turizm hareketlerinin ehemmiyetini anlatacak neşriyatı hazırlamak.
4. Umum Müdürlüğü’nün milletlerarası turizm kurumlarıyla münasebetlerine ait muameleleri yürütmek.
5. Umum Müdürlüğe ait diğer işlerden umumiyetle turizm ile ilgili olanlarla meşgul olmak.⁷²

Kanunda yer alan bu görevlerden birinci ve ikinci maddelerde kayıtlı konular her ne kadar turizmin yalnız bir propaganda konusu olmadığı görüşünü getirirse de yine de inceleme yapılmasını uygun bulmaktadır. Basın Yayın’a bağlı bir daire olarak yer alması da Almanya’dan örnek alınmıştır. Bu konu ile ilgili olarak Almanya, I. Dünya Savaşı sonunda eskimiş olan endüstrisini geliştirmek için yabancı sermayelere önemli miktarda borçlanmıştı. 1929 - 1930’da tüm dünyada yaşanan ekonomik kriz borçların taksitlerini değil, faizlerin bile ödenmesini güçleştirmişti. İktidara Nasyonal Sosyalistler geçtikten sonra, döviz sıkıntısının da zoruyla yabancı sermayelerin alacakları için çare aradılar ve register mark⁷³ ile ilgili karara varmışlar ve buna göre, mal alışlarında ve hizmetlerde yabancılara, turistlere %25 veya %30, sonraları %50 ucuzluk sağlayan register markın çıkarılmasına dair kararın alınması, memleketin ödeme dengesini tahrip edecek sonuçlar verecek döviz transferlerini önlemek içindi. Dışarda register markın satış propagandası yapılmıştır. İlk defa ve Almanya’da

⁷¹ Resmi Gazete, 2 Temmuz 1943, S.5462.

⁷² BCA., 030.01.00.00/104.651/4.16.

⁷³ Tescilli ticari marka sembolü.

turizmin Propaganda Bakanlığı'na verilmesinin sebebi, bu register mark için alınan kararlar başlar.⁷⁴

1940 - 1943 yılları arasında Turizm Dairesi'nin kurumun bütçesi bir önceki yıla artış gösteren bir grafik içinde olmuştur. Kurumun bütçe rakamları şöyledir:

Tablo 3. Turizm Dairesi Bütçesi (1940 - 1943).

Yıl	Bütçe (TL)
1940	974.200
1941	1.092.682
1942	1.688.685
1943	2.328.191

Kaynak: BCA., 030.01.00.00/104.651/4.2.

31 Temmuz 1943 tarihinde yürürlüğe giren 16 Temmuz 1943 tarih ve 4475 sayılı Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Teşkilat Vazife ve Memurları hakkındaki kanun ile Umum Müdürlüğü'nün bünyesinde kurulan Basın ve Dağıtım Dairesi Müdürlüğünün faaliyeti şöyledir:

1943 yılında 3000 adet La Turquie Kemaliste⁷⁵ dergisi No.47 , 8000 adet Radyo Mecmuası, 2000 adet Türkiye Matbuat İdareleri ve Politikaları, 1000 adet Türkiye'de çıkmakta olan gazete ve mecmualar, 1000 adet II. Cihan Harbi Kronolojisi I, 4000 adet Ayın Tarihi, 3000 adet 1944 cep takvimi yayınlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, 1920 ve 1930'lu yıllarda yani dünyanın yeniden büyük bir savaşa doğru yol aldığı bir dönemde, birçok önemli iç ve dış sorunu çözüme kavuşturmuş, büyük gelişme ve kalkınma hareketlerini başarıyla hayata geçirmişti. Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından 16 yıl sonra II. Dünya Savaşı başlamıştı. Bu dönemde iç siyasetinde tek parti dönemini yaşayan ve "Milli Şef" İsmet İnönü'nün yönetiminde bulunan Türkiye, savaş başladığında savaşın dışında ve tarafsız kalarak toprak bütünlüğünü koruma politikası izlemiş ve savaşın sonuna kadar tarafsız kalmayı başarabilmiştir. Bunun yanında savaşın başlarından itibaren güvenliğini sağlamak üzere her iki tarafla da diplomatik ilişkilerde bulunmuştur.⁷⁶ Savaşın devam ettiği tarihlerde Türk

⁷⁴ Selahattin Çoruh, *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*, s. 3.

⁷⁵ T.C. Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından Türkiye'yi tanıtmak amaçlı çıkarılan dergi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Büşra Türkan Okumuş, *Türkiye'de Modernleşme ve Propaganda: Yeni Cumhuriyeti Tanıtmak: La Turquie Kemaliste Dergisi (1934 - 48)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , (Yüksek Lisans Tezi,) İstanbul 2017.

⁷⁶ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul 1995, s.629.

İktisat Cemiyeti'nde “*Türkiye'nin İç ve Dış Turizmden Bekledikleri*” başlıklı bir konuşma gerçekleşmiştir. 27 Nisan 1945'de gerçekleşen konuşmada Türkiye'nin siyasi, ekonomik, psikolojik, teknik faktörler bakımından turizm imkanları, turizm politikası ve turizm teknik tedbirleri bakımından şartlar, turizm teşkilatı ve turizm mesleki terbiyesi, işletme ekonomisi bakımından şartlar, Türk turizminin hedefleri görüşülmüştür. Dünyada turizmin etkileri ve olumlu katkılarının ifade edildiği konuşmada turizm için her şeyden önce turizm politikası olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu politikanın gelişimi için de kanunlar, yerel yönetimler yönetimler ve teşkilatların iş birliği yapması gerektiği önerilmiştir.⁷⁷

1940'lı yıllar Türk siyasetinde yeni bir dönemin de habercisi olmuştur. Atatürk döneminde hayata geçirilmeye çalışılan çok partili yaşamın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin resmen kurulmasıyla Türkiye'de kesintisiz çok partili hayata geçilmiştir. Partinin kuruluşu halk arasında sevinçle karşılanmış ve yeni parti halk tarafından heyecanla kucaklanmıştır.⁷⁸ Yeni kurulan partiyi simgeleyen iki ilke her yerde konuşuluyor ve partinin de programında yer alıyordu: liberalizm ve demokrasi. Birbirinden ayrılmayan ve birbirini tamamlayan iki kavram olarak sunulan bu ilkelerden liberalizm hem toplumsal yaşam açısından hem de ekonomi açısından ısrarla savunuluyordu.⁷⁹ Bu dönemde kurulan hükümetlerin (Peker Hükümeti - 07.08.1946 - 10.09.1947, I. Saka Hükümeti - 10.09.1947-10.06.1948, II. Saka Hükümeti - 10.06.1948 - 16.01.1949, Günaltay Hükümeti-16.01.1949 - 22.05.1950) programlarında turizmle ilgili herhangi bir konuya temas edilmemiştir.⁸⁰

Teşkilatın Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü ve Matbuat Umum Müdürlüğü adı altında çalışma yaptığı zamanlara ait faaliyeti tamamen idari özellikte olduğundan, 1943 yılından sonra Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü ve 1949'dan sonra Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü isimleri altındaki çalışmalar teşkilatın ayrıldığı dairelere göre kaydolunmuştur. 1944 yılından itibaren takip eden iki yıl içerisinde artış gösteren kurum bütçesinin II. Dünya Savaşı'nın bütçesi sonrası ödeme

⁷⁷ Süreyya Ergün, *Türkiye'nin İç ve Dış Turizmden Beklentileri*, Ankara 1946, s. 12.

⁷⁸ Sabit Dokuyan, “Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu”, *Asos Journal The Journal of Academic Social Science*, S. II, 2014, s.162.

⁷⁹ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, Ankara 1995, s. 456.

⁸⁰ Şaban Esen ve diğerleri, *a.g.e.*, s.23-24.

dengelerinin de bozulmasının etkisiyle 1947’de nispi bir azalma yaşadığı fakat 1948 ve 1949’da artarak devam ettiği görülmüştür. Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü 1944 – 1949 yılları arasında her yıl bir önceki yıla göre artış gösteren senelik bütçeleri şöyledir:

Tablo 4. Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Bütçesi (1944 – 1949).

Yıl	Bütçe (TL)
1944	2.714.095
1945	4.020.729
1946	6.479.108
1947	5.733.110
1948	7.763.110
1949	7.763.830

Kaynak: BCA., 030.01.00.00/104.651/4.3.

1945 yılı sonrasında turistlerin barınma konusundaki sorunların çözümüne yönelik girişimler olmuştur. İstanbul merkezli başlayan çalışmalarda İstanbul Vali ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar ile hükümetin işbirliği ve desteğiyle müteahhit şirketler aracılığıyla Çırağan, Taksim ve Florya’da turistik otellerin inşası fikri gündeme gelmiştir. Bu konuda Başbakanlık Turizm Dairesi tarafından ülkeye turist gelmesi amacıyla valilik ve belediye makamlarına gönderilen yazılarda İstanbul’daki mevcut sarayların ve boş binaların incelenerek bunlardan otel haline getirilmeye uygun olanların tespiti istenmiştir. Fakat Belediye Komisyonunun incelemeleri sonucunda mevcut binaların gelişmiş ülkelerdeki gibi otel haline getirilmesi işinin yeni bina inşa etmek kadar masraflı olacağı ve bu otelleri idare edecek ve buralarda çalışacak elemanların halihazırda mevcut olmadığı ortaya çıkmış, bu nedenle bu çalışmaların bir süre daha hayata geçirilemeyeceği anlaşılmıştır. Bununla birlikte 1946 Çırağan Sarayı, çıkan bir kanunla İstanbul Belediyesi’ne devredilmiştir.⁸¹

1946 yılında 4.000 adet Turkey - Fotoğraflı Albüm Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından Türkiye’nin tanıtımı amaçlı basılmıştır. 1947 yılında 4.000 adet Turkey - Fotoğraflı Albüm ve 5.000 adet La Turquie Kemaliste No.48, 1948 yılında 5.000 adet La Turquie Kemaliste No.49 dergisi, 1949 yılında Mayıs ayı sonuna kadar 4.000 adet Turkey Facts and Figures, 5.000 adet Bursa (Fransızca),

⁸¹Erol Evcin, “İkinci Dünya Savaşı’nın Akabinde Türkiye’de Turizmi Canlandırma Çabaları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.35, S.60, s. 234.

3000 adet Sur l'anciennete de l'art dramatique Turc basılmıştır. 24 Mayıs 1949 tarihli ve 5392 Sayılı kanunla Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü kaldırılmış ve Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü bünyesinde kurulan Tanıtma Dairesi faaliyete geçti. Aynı yıl 5.000 adet La Turquie Economique, 5.000 adet Aperçu generale de la Turquie par les graphiques, 3000 adet Voyage de 2222 kilometres en Anatolie, 15.000 adet Pictures from Turkey (fotoğraflı albüm), 5.000 adet La Peinture Turque, 20.800 adet İstanbul Depliyarı (Broşür)-İngilizce-, 100.000 adet Duvar afişi (8 çeşit) basılmış ve bu eserlere ek olarak 21 farklı konuda film çekilmiş ve bundan 15 sesli film yapılmıştır.⁸²

Türkiye'nin yurt dışında da tanıtılmasına yönelik yapılan faaliyetler arasında yazılı ve görsel malzemelerin yanında basın ateşelikleri kurularak çalışmalar yapılmıştır. 1944'de Bern, 1945'de Londra, Washington ve Moskova, 1946'da Kahire, Roma, Paris, 1947'de New York Basın Ateşelikleri kurulmuştur. 1948'de Moskova, Bern, Kahire, Roma ve Paris Basın Ateşelikleri kaldırılmıştır. 1949'da New York Haberler Bürosu Müdürlüğü kurulmuştur.⁸³

1949 yılına kadar Turizm Dairesi'nde turizmle ilgili tek çalışma olarak turizmin Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nden ayrılması, yetkili bir kuruluş olması için yeni bir kanun taslağı hazırlıktır. Hükümet tarafından Avrupa İktisadi İşbirliği İdaresi'nden istenen Turizm Uzmanı Charles J. Whiet, Türkiye'nin turizm imkanları üzerinde incelemeler yapmak için görevlendirilmiştir. Whiet, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu ve Ege Turizm Cemiyeti Başkanı Suad Yurdkoru ile iletişime geçmiş, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye de raporlar sunmuştur.⁸⁴ Bu çalışmalar sonrasında ilk iş olarak kadro bakımından zayıf, yetkisi ve görevi belli olmayan Turizm Dairesi'nin teşkilatlanmasının güçlendirilmesine başlanmıştır. Başbakanlık'a bağlı Milli Turizm İdaresi kurulması için kanun tasarısı hazırlanmıştır. 25 Mayıs 1948'de TBMM'ye sunulan bu tasarının gerekçesi şöyleydi:

“Turizm işlerine bir an evvel bir veçhe verilmesi gerekmektedir. Turizm konusu propaganda değerleriyle ve özellikleriyle bizdeki şartlara göre arzettiği idari, mali,

⁸² BCA., 030.01.00.00/104.651/4.6.

⁸³ BCA., 030.01.00.00/104.651/4.29.

⁸⁴ Çoruh, *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*, s. 4.

ekonomik, teknik, terbiyevi ve sanat cepheleriyle bütün halinde mütalaa edilirse, mürekkep bir dava ve bir koordinasyon konusu mahiyeti taşıdığı görülür. Bu sebeple bu hizmetin bağımsız bir kuruluşa tevdi ve bunun da doğrudan doğruya Başbakanlığa bağlanması zaruri görülmüştür.” Bu tasarı, TBMM’de oluşturulan Karma Komisyon’da reddedilmiştir. Gerekçesi şöyleydi:

“Turizm hazırlıklarının memleketimizde başlangıç safhasında bile bulunmadığı, öbür yandan dünyanın bugünkü durumunda turizm işlerinin güçlükler arzettiği dikkate alınarak şimdilik, bu hizmetin ayrı bir idare halinde teşkilatlanmaması, Basın Yayın Umum Müdürlüğü içinde bir daire tarafından tedvir edilmesi faydalı ve yeter görülmüştür.

Turizm hizmetlerinin müstakil bir idare tarafından görülmemesi, hiçbir zaman bu hizmetlerin küçümsendiği manasına alınmamalıdır. Komisyonumuz bilakis turizm işleri üzerinde hassasiyetle durmuş, iç turizmin gelişmesi, dış turizmin hazırlıklarının bir an önce tamamlanması için tasarıya hükümler konmuş, turizme gereken ehemmiyetin verilmesi için Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü yerine Basın – Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü unvanının kullanılması daha uygun görülmüştür.”⁸⁵

Charles J. Whiet, 1 Ağustos 1949 tarihli raporunda şöyle demiştir:

“Türkiye, Orta ve Yakındoğu memleketleriyle Avrupa ve Amerika’dan turist celbetmek bakımından fevkalade imkanlara sahiptir. Doğu ile Batı arasında bir köprübaşı olan İstanbul, bir kozmopolit şehir olduğu kadar, Türkiye’deki turistik faaliyetlerin merkezidir. İstanbul sahası Boğaziçi, Büyükkada, Yalova, Bursa, Uludağ, Bergama, Efes, İzmir bir seyyah için o kadar çekicidir ki otel ve yollarda ufak bir ıslahat ve bir reklam programı ile turizm memleketin en büyük değilse bile en belli başlı döviz kaynaklarından biri haline getirilebilir.

Yukarıda bahsedilen alan, mükemmel ve bol hava, deniz ve demiryolu ve taksi taşıt araçlarına sahip olmaktan başka, deniz banyoları, kayık tenezzühleri, balıkçılık, kış

⁸⁵ Çelik Gülersoy, “Turizm Olgusunun Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. IX, 1983, s.2558; Erol Evcin, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Turizm ve Propaganda”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2016 Güz, s.380-381; Hakkı Müftüoğlu, Gültekin Başak, *Basın - Yayın ve Turizm Mevzuatı*, İstanbul 1958, s. 241-243.

sporları, arkeolojik araştırmalar, müzeler, camiler, çarşılar, gece kulüpleri, her çeşit eğlence yerleri ve yiyeceklerin iyiliğe bakımından fevkaalede elverişlidir.

Başkent Ankara'ya bir turist şehri denilmeyebilir; fakat Başkent olduğu için geçen yirmi beş yıl zarfında yapılan büyük terakkiyi görmek isteyecek bir miktar turisti celbedecektir. Maalesef, Türkiye harpten önce turist trafiğinin geliştirilmesinin önemini takdir etmemiş görünmektedir. Kanun yoluyla kolaylıkla giderilebilecek bir çok turistik güçlükler vardır. Mahalli özel sermayede hükümete karşı itimat noksanı mevcuttur. Ve bu yüzden kısmen de olsa, yabancı sermaye temin edilemediği takdirde, yerli sermaye temin edilemediği takdirde, yerli sermaye para yatırımı bahsinde, mevcut şartlar altında bir tereddüt göstermektedir. Bazı yüksek hükümet memurları ve basın Türkiye'nin turist celbedebilecek bir hale gelmesi için bir çok kanun ve nizamların tadil veya iptalinin gerektiğini takdire diyorlar ve turizme istenilen hamlenin verilebilmesi için reklama lüzum olduğunu anlıyorlar.”⁸⁶

1949 yılı Vatan gazetesinde yayımlanan “Bizde turizm nasıl inkişaf ettirilebilir?” başlıklı haberde turizmin gelişiminde yeterli miktarda ve vasıfta otel ve düzgün yol olması gerektiğinin üzerinde durulmuştur. Yol, temiz yol, düzgün yol, yolcuyu yormayan yol önemlidir ifadesi kullanılmıştır.⁸⁷

Denizli Milletvekili ve Ege Turizm Cemiyeti Fahri Başkanı Dr. Behçet Uz tarafından meclise önemli bir kanun teklifi verilmiştir. Turizm Endüstrisi’ni Teşvik Kanunu adını taşımakta olan bu kanun teklifi hakkında Dr. Behçet Uz şöyle demiştir:

“Ege Turizm Cemiyeti, Türkiye’de turizm sanayiinin, yani otel, büyük gazino, kaplıcalar, ılıcalar, plajlar, dağ otelleri gibi tesislerin memleketin ihtiyacına uygun ve yeter bir şekilde yeniden kurulmalarını sağlamak üzere hususi sermaye ve teşebbüsün bu verimli iş sahasına aktarılması önemlidir. Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu bu amacı temin etmek için hazırlanmıştır.”⁸⁸

1949 yılında Türkiye’yi tarihi, toplumsal, ilmi ve doğal kıymetleri, inkılapları, fikir ve sanat hayatı ile yurt dışında tanıtmak ve yurdumuzda turizmin geliştirilmesine hizmet etmek amacıyla kurulan Türkiye Turizm ve Tanıtma Kurumu çalışmalarına

⁸⁶ Çoruh, *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*, s. 6.

⁸⁷ Vatan, 26 Ekim 1949.

⁸⁸ Vatan, 29 Kasım 1949.

başlamıştır. 25 Ağustos 1949'da da ilk toplantısını İstanbul'da yapan kurum başlıca kuruluş amacını Türkiye'yi dünyaya tanıtmaya görevine sahip çıkma olarak açıklamış; Türkiye'yi yurt dışına tanıtmak için çeşitli ülkelerden heyetler davet etmek, gelenlere rehberlik ve ev sahipliği etmek, milletlerarası toplantılar için yurdumuzun seçilmesini temine çalışmak, hakkımızda sorusu olan yabancılara cevap vermek, yol göstermek gibi işlerle görevli olduğunu ifade etmiştir. Bu gibi işlerin tesadüfı olarak yürütüldüğünü belirten müteşebbis heyeti beyannamesinde derneğin bu boşluğu doldurmayı hedef edineceğini ve bunun yanında iktisadi hayatta çok önemli bir yer alabilecek turizm hareketinin karşısına dikilen engelleri ortadan kaldırmaya, içeride ve dışarıda turizmle ilgili her türlü düzenleme, yayma ve teşkilatlanma faaliyetlerini kurmaya ve yürütmeye aracı olmaya çalışılacağını açıklamıştır.⁸⁹

Turizm hareketliliğinde çok önemli bir yere sahip olan sergiler Osmanlı'daki ilk turizm hareketliliği ile birlikte Cumhuriyet dönemi ve sonrasında da etkilerini göstermiştir. 1 - 31 Ekim 1949 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan İstanbul Sergisi buna bir örnektir. Türk Ekonomisi dergisinde "*İstanbul Sergisinin Bilançosu*" başlıklı yazıda serginin özellikleri devlet kurumlarının propagandasının yapıldığı yer, bazı özel firmaların numune ile katıldıkları bir fuar, Mahmutpaşa Çarşısını andıran bir parakende satış pazar yeri olarak belirtilmiştir. Sergiye katılan 100'den fazla katılımcı arasında en önemlileri devlet kurumlarının standartları olarak ifade edilmiştir. Sergide Sümerbank ve Etibank Sergi Sarayı dışında iki bağımsız pavyon yapmışlardı. Tekel fabrikaları ve bazı belediye işletmeleri de önemli yer işgal etmişlerdir. Bunun yanında İller Bankası, Ulaştırma Bakanlığı, Ziraat Bankası, Emlak Bankası, Halk Bankası gibi devlet bankaları da katılmışlardır. Sergiden alınan sonuç olarak da serginin faydasının rakamla ifade edilmesinin çok güç olduğu, fakat asıl amacın kültür propagandası olduğu ifade edilmiştir. Esnaf olarak katılanların da açtıkları şubelerde satışlarını artırmış olabilecekleri ifade edilmiştir.⁹⁰

1949 yılından itibaren "Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü" adı altında yer alan örgütün turizm işlerinin etkinliğini daha iyi bir biçimde sürdürebilme amacıyla bu genel müdürlük içinde bir "Turizm Dairesi" kurulmuştur. Turizm Dairesiyle

⁸⁹ BCA., 490.1.0.0.599/73.5; Çoruh, *Turizm ve Propaganda*, s. 11-18.

⁹⁰ *Türk Ekonomisi*, Yıl 8, S.79, Ankara Ocak 1950, s.8-9.

birlikte ve bu dairenin paralelinde bir de “Turizm Danışma Kurulu” oluşturuldu. 19 - 22 Aralık 1949 tarihleri arasında Ankara’da Turizm Danışma Kurulu toplanmıştır. Kongreye çeşitli bakanlıkların ve belediyelerin resmi temsilcilikleri, gazeteciler ve turizm ile ilgilenen mesleki kurumlardan temsilciler de katılmışlardır. Profesör Nihat Erim tarafından açılan toplantıda turizm ilerinde hükümet görüşü ve bildirildi. Danışma kurulu başkanı Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay seçilmiştir. Danışma kurulu kendi arasından iki komisyon seçmiştir. Komisyonun birisi turizm ana davalarını ve mevzuatını gözden geçirecek, diğeri turizm engellerini bertaraf edecek tedbirleri tetkik edecekti. Komisyonlar üç gün çalışmış ve raporlarını genel heyete sunmuşlardır. Bunun sonrasında Umumi Danışma Kurulu bazı ilavelerle aşağıdaki kararları vermişlerdir:

“Turizm konusunda devlet esas itibariyle tanzimci rolde kalmalı ve teşvik tedbirlerini almalı. Devlet turistik bölgelere ve yerlere ulaşmayı sağlayan limanlarda iskele ve yolcu salonlarıyla hava meydanlarında yolcu salonları meydana getirecek. Turistik bölgelerde tarihi ve mimari değeri olan eski eser ve abidelerin bakım, koruma ve tamirlerinin yapılması. İlkokuldan itibaren başlamak üzere bütün kültür kurumları programlarına ve halk için radyo, basın ve çeşitli araçlarla devamlı turizm bilgisinin verilmesi, turistik faaliyetleri artırmak üzere sergiler, panayırklar, fuarlar, festivaller, kongreler, konferanslar kültür ve spor temaları düzenlenmesi. Devlet nakil araçlarında iç ve dış turizmi kolaylaştıracak ve teşvik edecek tedbirlerin alınması. Müzelerin her gün özellikle Pazar günleri açık tutulması. Turistik otellerin vesair tesislerin ıslah ve yenilerinin inşa edilmesi. Turistlerin haftalık, on beş günlük veya daha fazla süreyle seyahat, ikamet, eğlence tedavi vb. ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen kombine tarifeler yapılması yararlı görülmektedir. Turistik yerler, ulaşılması kolay, ikamet bakımından sıhhi şartları ve konfora sahip olan tarihi, doğal, sportif ve eğlendirici özelliklerden biri veya birkaçı ile yerli ve yabancı ziyaretçileri çekebilecek yerlerdir.”⁹¹

İkinci komisyonun görüş ve temennileri:

⁹¹ Ulus, 23 Aralık 1949.

“Askeri yasak bölgeler kanunu birçok turistik bölge ve yolların askeri yasak bölgelerinde kaldığı görülmüştür. Askeri tesislerin emniyetli turistik mıntikalardan ve bu mıntikalara giden yolar güzergahından mümkün olduğu kadar kaldırılması ve bu mıntikaların seyahat acentalarına bildirilmesi. Maliye alanında turistlere sağlanan kolaylıklar arasında 1567 sayılı Kanun hükümleri dahilinde demiryolları istasyonlarında, hava yollarında, gemilerde, acentalarda ve salonlarda para değiştirebileceklerdir. Turistler için başka şehirlere gidenler eskisi gibi zabıta makamlarına müracaat etmeyecekler, bu görevi oteller yapacaklardır. Ayrıca Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Bolu, Antalya, Hatay ve çevreleri turistik bölgeler olarak oluşturulacaktır.”⁹² Bu bilgilerin yanında bir öneride bulunularak önemli bir zorunluluk durumu olmadıkça turist polisle temas etmemelidir. Bunların zabıta ile olan ilişkilerinde irtibat aracı oteller olmalıdır.⁹³

Ancak gerek Turizm Dairesi, gerek paralelinde kurulan *Turizm Danışma Kurulu*, kendilerinden beklenen çalışma alanlarında gereken etkinlikleri gösteremediler.⁹⁴

1950 öncesinde yapılan tanıtma çalışmalarının etkisi 1950’li yıllarda turizm ile ilgili faaliyetlerin ve gelen turist sayısının artışı olarak kendini gösterecektir.

Batı Anadolu Bölgesi’nde görülen diğer yerleşim yerlerinde olduğu gibi M.Ö.1200 yıllarında Balkanlarda oluşan Kavimler Göçü nedeniyle yerleşme yapısında başlayan değişimler Aydın ve çevresinde de etkili olmuştur. Aslında göçebe olan Trak kabileleri Büyük Menderes Ovası’nın kenarlarına yerleşmeler kurarak göçebelikten vazgeçmiş ve böylece yerleşik yaşamın özellikleri görülmeye başlamıştır. Aydın’ın temelini oluşturan Tralles antik şehri de bu yerleşmelerden biri olmuştur.⁹⁵

“Tarihin babası” olarak kabul edilen ünlü tarihçi Heredot Aydın’ı “*En güzel gökyüzünün altı ve en güzel uygarlıklar vadisi*” olarak adlandırmıştır.⁹⁶ Aydın ilinin adı ilkçağlardan beri bir çok farklı isimle anılmıştır. Daha önceden “Antheia”,

⁹² *Ulus*, 23 Aralık 1949.

⁹³ *Türk Ekonomisi*, Yıl 8, S.79, Ankara Ocak 1950, s. 3-7.

⁹⁴ Sait Evliyaoğlu, *Genel Turizm Bilgileri*, Ankara 1989, s.122-123; *Türkiye Nasıl İlerliyor 1950-1957*, Ankara 1957, s. 98-99.

⁹⁵ Abdullah Uğur, “Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2003, 1(2), s.43; Güngördü, a.g.e., s. 100-103.

⁹⁶ Ergün Efendi, “Turizm”, *Aydın İl Tarihi*, T.C. Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara 2012, s. 327; “Aydın”, *Yurt Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1982, s. 981.

“Uenthel”, “Hellupolis”, “Adria” da denilen kentte Traklar’ın hakimiyetinden sonra yeniden yapılanma ile birlikte “Tralles - Tralleis” (mamur, çiçekli, kuvvetli) adını aldı. Büyük İskender’in ölümünden sonra kent, Selevkos Krallığı’nın eline geçince ismi “Seleukeia” oldu. Roma İmparatorluğu’nun hakimiyetinde olduğu dönemde Neron zamanında “Ceasarec” olarak da söylenirdi. Bizans İmparatoru Andronikas’ın kenti yeniden inşasıyla birlikte kentin adı “Andropolis” (Andronok Kenti) olarak da anıldı. Selçuklular’ın Anadolu’ya geçmesinden sonra buraya “Güzelhisar” adı verildi. Aydınoğlu Mehmet Bey’in bölgede hakimiyeti ele almasıyla 1308’den sonra yöre “Aydın Eli”, kentte “Aydın Güzelhisarı” olarak anılmaya başladı. XV. ve XVI. yüzyıllara ait tahrir defterlerinde bugünkü Aydın “Kaza-i Güzelhisar der Liva-i Aydın”, Nefs-i Güzelhisar der Liva-i Aydın” (İlçe merkezi Güzelhisar, Vilayet Aydın) şeklinde geçmekte ve bu defterlerde “Aydın Eli” deyimine yer verilmektedir. XIX. yüzyıla kadar Aydın eyaletinin merkezi Aydın Güzelhisar’ından İzmir’e nakledilmiş, bu tarihten sonra da kent Aydın adını almıştır.⁹⁷

Aydın ili arkeolojik sit alanları bakımından Türkiye’nin en zengin yörelerinden biridir. M.Ö. 4000 yılının sonundan günümüze kadar Hitit, İon, Lidya, Roma, Bizans, Anadolu Selçukluları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları ve Osmanlı Devleti’nin bir parçası olan il, bu birikimin bir sonucu olarak sahip olduğu antik kentler ve müzeleri ile iç ve özellikle dış turizm açısından büyük bir potansiyele sahiptir.⁹⁸

Ünlü seyyah Evliya Çelebi 1671’de yaptığı yolculuğunda Germencik üzerinden Aydın Güzelhisar’a varır. Bu yolculuğun en önemli kayıtlarından biri Aydın kalesinin genişletilmesidir. Kentin kuzeyinde bulunan içinde elli kadar kiremitli evin yer aldığı taştan yapıma kaleden bahseder. Çevresi 800 adım olan kalenin bir tarafının uçurum olduğunu da anlatır. Bahsedilen kale, Tralleis düzleminin en güneydoğu çıkıntısı olmalıdır. Kentin buradan kuşbakışı çok güzel gözüktüğünü

⁹⁷Hüsni Akdoğan, *Aydın*, Kültür Kitabevi, İzmir 2004, s. 39; “Aydın”, *Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.1, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 142; *Aydın ve Denizli’nin Turizm Meseleleri*, T.C. Başvekalet Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, Ankara 1957, s. 7-9.

⁹⁸ *Aydın Prestij 2000*, s. 102; *Aydın İl Tarihi*, s. 6.

gözlemlemiş ve buranın stratejik önemini yazmıştır.⁹⁹ Tarih boyunca çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapan Aydın'da turizm çeşitliliği kıyı turizmi, yat ve kruvaziyer turizmi, kültür ve sanat turizmi, termal turizm, eko turizm, gençlik turizmi, turistik amaçlı sportif faaliyetler kongre turizmi ve kentsel rekreasyon alanları olarak çeşitlendirilebilir.

Aydın il turizminin swot analizi¹⁰⁰ şöyledir: Kuvvetli yönleri, coğrafi konumu itibariyle Avrupa ülkelerine yakındır. İklimsel anlamda meteorolojik veriler olumludur. Doğal veriler yönünden il yeterli bir kıyı şeridinde ve plajlara sahiptir. Tarihsel ve kültürel varlıklar yönünden Efes, Aphrodisias, Meryem Ana Evi'nin varlığı bir avantajdır. Kara ve su avcılığı bakımından ilin zenginliği tartışılmazdır. Haberleşme çok gelişmiş olup, ulaştırma ortalamasının oldukça üzerindedir. Zayıf yönleri ise tanıtım eksikliği, pazarlama araştırmalarının yetersizliği, ihtiyaca uygun ürünlerin geliştirilememesi ve çeşitlendirilememesi, turizm endüstrisi bileşenlerinin turizmle ilgili bilimsel çalışmalara duyarsızlıkları, aşırı rekabetin ürünlerin ve işletmelerin hizmet kalitesini düşürmesi, ikinci konutların çarpık yapılaşmaya neden olması ve bunların eko sisteme zarar vermesi. Fırsatlarına baktığımızda Aydın turizm merkezlerinin Yunan adalarına yakınlığı, yurt içi ve yurt dışı bağlantı sağlayan turizm bölgelerine kolay ulaşımı, festival, deve güreşi gibi kültürel çekimlerin varlığına sahiptir. Tehditleri ise Aydın'a ait turizm merkezlerinde içme ve kullanma suyu yüksek sezonda yetersiz kalmaktadır. Kanalizasyon ve arıtma tesisatı ihtiyacı karşılayamamaktadır. Çöplerin toplanması ve değerlendirilmesi yeterli değildir.¹⁰¹

Kıyı turizmi bakımından Aydın ilinin batısı 150 km.yi bulan sahil şeridiyle önemli bir bölgedir. Kuşadası, Didim, Davutlar, Güzelçamlı, Akbük, Dilek Yarımadası, Karina önemli yerlerdir. Kıyı şeridinde ilçe ve beldelerin avantajı ülkede turizm talebinde en önde gelen bölgede yer almasıdır. Bu nedenle özellikle kıyı ilçelerimizde turizme talep kendiliğinden oluşmaktadır. İklimin turizm sezonuna imkan sağlaması da kıyı turizminde katma değeri artırıcı bir özelliğe sahiptir. Yat ve

⁹⁹ Şükrü Tül, *Bitek Topraklar Üzerinde Aydın*, İstanbul 2013, s. 154-155; Dilek Gürcün, *Aydın İli Turizm Potansiyelinin Analizi*, T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2011, s.60-62.

¹⁰⁰ İngilizce strenghts kuvvetli yanlar, weakness zayıf yönler, opportunities fırsatlar, ve threats tehditler kelimelerinin baş harflerinden oluşur.

¹⁰¹ *Aydın İş Dünyası 2000*, Ajans Medya Production.

krvaziyer turizmi bakımından Aydın yatların dolaşacağı eşsiz güzellikteki koylara sahiptir. Denize dik inen dağ yamaçları kıyı boyunca devam eder. Didim ve Kuşadası¹⁰² limanları bu alanda önemli limanlardır. Kültür ve sanat turizmi alanında antik kentler, inanç turizmi ve ipek yolu önemli başlıklardır. Aydın ve yöresi çeşitli medeniyetlere merkez olması nedeniyle turizm dalında da önemli bir yer tutar. İnanç turizmi alanında Efes ve çevresi Hristiyanlığın yayılışı ve Meryem Ana Evi'nin bulunması nedeniyle önemlidir.

Anadolu coğrafi konumu nedeniyle çeşitli uygarlıkların doğup geliştiği bir yer olduğu gibi doğu ile batı arasında bir geçit, bir köprü işlevi de görmüştür. Bunun sonucu olarak çeşitli dönemlerde Kral Yolu, Roma devri yolları gibi değişik doğrultuda olan ağları Anadolu'yu sarmıştır. Ege kıyılarında Efes ve Milet gibi önemli limanlar deniz yolu ile Avrupa'ya ulaşımında yer almıştır. Anadolu'da Selçuklular ve Osmanlılar döneminden günümüze kadar varlıklarını sürdürebilmiş değişik türde ve çok sayıdaki mimari eserler arasında bu yollar üzerinde kurulmuş han ve kervansaraylar çok önemli bir yere sahiptir. Kuşadası'ndaki Öküz Mehmet Paşa ve Merkez Osmanoğlu Hanı bunlara arasında sayılabilir. Kültürel mirasımızın en önemli unsurlarından olan bu yapılar, tarihi İpek Yolu'nun canlandırılması amacıyla turizm olgusu kapsamında değerlendirilmektedir.

Folklorik zenginlikler, festivaller ve diğer etkinlikler sanat turizmi kapsamında alternatif turizm potansiyeline alt yapı oluşturur.

Termal turizm kaynak zenginliği açısından ilk 7 ülke arasında yer alan ülkemizin termal suları fiziksel ve kimyasal bakımdan üstün özelliklere sahiptir. Aydın'da da jeotermal kaynaklar sağlık turizmi açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Germencik Alangüllü, Kuşadası Davutlar, Sultanhisar Salavatlı, Ortaklar Gümüşköy, Merkez İmamköy gelir. Aydın ve yöresi eşsiz bir eko turizm potansiyeline sahiptir. Kuş gözleme, dağcılık, dalgıcılık, doğa fotoğrafçılığı seyahatleri, göl gezileri, dağ bisikleti turları, doğa yürüyüşleri, yabani yaşam gözlem turları eko turizm faaliyetleri

¹⁰² Aydın'da turizmin gelişiminde çok önemli bir yere sahip olan Kuşadası hakkında detaylı bilgi için bkz. Nezahat Belen, *1900 - 1973 Yılları Arasında Kuşadası'nın Sosyal - Kültürel ve Ekonomik Tarihi*, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı (Doktora Tezi), İzmir 2004.

arasındadır. Büyük Menderes Deltası, Bafa Gölü, Göl Kıyısı, Heraklia, Dilek Yarımadası, Karacasu - Dandalas Yaylası önemli yerleridir.¹⁰³

Gençlik turizmi, gençlerin seyahat işletmeleri ile kişiliklerini geliştirmeye, yeni yerleri ve yaşamları öğrenmeye, sosyal ilişkilerini artırmalarını sağlamaya yardımcı olma amacı ile olmaktadır. Aydın ili gençlik turizmi bakımından yoğun potansiyele sahip olmasına rağmen, gençlere hitap edecek tesis sayısı sınırlıdır. Bu tesis, Davutlar Uluslararası Gençlik ve İzicilik Kampı adı altında 150 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir. Bu gibi tesislerin sayılarının artırılması ile bu alanda da önemli gelişmeler olması beklenmektedir.

Turistik amaçlı sportif faaliyetler, gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Bunlar arasında sörf, yelken, dalış, atlı gezi, yamaç paraşütü, dağ tırmanışı, doğa yürüyüşü, av turizmi, olta balıkçılığı gelişme göstermektedir. Bafa Gölü¹⁰⁴ balıkçılık, Paşa Yaylası doğa yürüyüşü, Alamut köyü avcılık, Akbük bisiklet turu için uygundur.

Kongre turizmi ulusal ve uluslararası çeşitli konularda yeni bir turizm türü olarak gelişme göstermektedir. Özellikle Kuşadası hem otel çeşitliliği hem de kongre sonrası günlük gezi bakımından bu alanda sıklıkla tercih edilmektedir ve ön plana çıkmaktadır.

Turizm hareketliliği ile yakından ilgili olan arkeolojik kazılar özellikle kültürel turizmin gelişiminde büyük bir öneme sahip olmuştur. 1937 yılında Cumhurbaşkanı olarak Mustafa Kemal'in de imzasıyla İtalyan Arkeoloji heyeti reisi Prof. G. Jacopi'nin Afrodissias'ta kazı yapmasına izin verilmiştir.¹⁰⁵

1950'li yıllarda özellikle deniz yolu ile İzmir'e gelen ziyaretçilerin uğrak yeri olan Efes'teki Meryem Ana Evi'ne yapılan ziyaretler ve Kuşadası ile birlikte başlayan deniz turizmi Aydın'ın turizm alanında da kendini göstermesinde etkili olmuştur. Türkiye'de turizm ile ilgili bakanlık düzeyinde yapılan çalışmaların başlangıcı olan

¹⁰³ "Aydın", *Türkiye İller Ansiklopedisi*, s. 152; Efendi, *a.g.e.*, s.327-340.

¹⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Aydın Gökyüzünün Altındaki En Güzel Yeryüzü*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İzmir 2005, s.37-44.

¹⁰⁵ BCA., 30.18.1.2/78.78/19.88.150.

1960'lı yıllarda Aydın turistik açıdan önemli bölgeler arasında yerini çoktan almıştı.¹⁰⁶

Türkiye'de turizm alanındaki çalışmalar 1960'lı yıllarda Bakanlık düzeyinde işlese de Cumhuriyet dönemi ve sonrasında da yaşanan olumlu gelişmeler Aydın'da da kendini göstermiştir. Özellikle bu yıllarda deniz yolu ile İzmir üzerinden gelen turistler ve Aydın'da tarihi, kültürel değerlerin varlığı, deniz mevsiminin uzunluğu gibi etkiler büyük oranda etkili olmuştur.

¹⁰⁶ Sabahattin Azazi, *Her Yönü İle Aydın*, s.69-72.

BİRİNCİ BÖLÜM

1950 - 1960 DÖNEMİ AYDIN'DA TURİZM

1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Batı dünyasında yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik değişimler, Türkiye'nin 1945 sonrasında iç politikasının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Savaş sonrasında Birleşmiş Milletler Anayasası'nın mevcut otoriter sistemlere son verme çabası dünya ile bütünleşme amacı içinde olan Türkiye için de tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş için temel dayanak oluşturmuştur. Demokrat Parti'yi doğuran muhalefet hareketi 1945 yılı Bütçe Görüşmeleri'nde ve Toprak Reformu Kanunu tasarısının TBMM'de yapılan görüşmeleri sırasında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan Çiftçiye Topraklandırma Kanunu tasarısı TBMM'de büyük tartışmalara neden olmuştur. Tasarı ile ilgili söz alan CHP'li milletvekillerinden Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes bütçe aleyhinde oy vermişlerdir. Bu dört isim Türk Siyasi Tarihinde “Dörtlü Takrir”¹⁰⁷ olarak adlandırılan önergeyle, anayasada gösterilen hak ve özgürlüklerin tanınmasını, çok partili bir siyasi hayata geçilmesi ve hükümetin TBMM tarafından denetlenebilmesi gibi konuların hayata geçirebilmesi isteğinde bulunmuşlardır.¹⁰⁸ Önerge TBMM tarafından reddedilmiş¹⁰⁹ olmasına rağmen büyük yankı uyandırmış ve sonrasında Fuat Köprülü ve Adnan Menderes basında hükümeti eleştiren yazılar yayınlamaya sürdürmüşlerdir. Bu gelişmeler sonrasında Adnan Menderes ve Fuat Köprülü 21 Eylül 1945'de partiden ihraç edilmiştir. Refik Koraltan'ın da aynı durumla karşılaşması sonrası Celal Bayar önce İzmir milletvekilliğinden sonra CHP'den istifa etmiştir. Basına yaptığı açıklamada kısa bir süre sonra yeni bir partinin kurulacağını ifade eden Celal Bayar'ın

¹⁰⁷ Dörtlü Takrir 7 Haziran 1945'de CHP'li İzmir milletvekili Celal Bayar, İçel milletvekili Refik Koraltan, Aydın Milletvekili Adnan Menderes ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü'nün meclis grubu başkanlığına parti meclis grubunda açık olarak görüşülmek üzere verdikleri bir önerge'dir. Önergede milli hakimiyetin en tabii neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis murakebesinin anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da tamamiyle uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin alınması; yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzun gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri imkanlarının sağlanması; bütün parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara tamamiyle uygun bir şekilde yeniden tanzimi. Bkz. BCA., 030.01/53.315.4.

¹⁰⁸ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara 2004, s.44; Enis Şahin, Bilal Tunç, “Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi. Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C.I, S.2, 2015, s.31-69.

¹⁰⁹ BCA., 30.1.0.0 / 65.403.16.

başkanlığında 7 Ocak 1946'de DP kurulmuştur.¹¹⁰ DP, kurulduktan kısa bir süre sonra hızla teşkilatlanmaya başlamıştır. 1947 yılında yapılacak genel seçimlerin bütün itirazlara rağmen 1946'da yapılması kararının alınması üzerine DP seçimlere girme kararı almış ve 21 Temmuz 1946'da Milletvekilleri Genel Seçimleri yapılmıştır. Seçimler sonucunda CHP 395, DP 66 ve bağımsızlar 4 üyelik kazanmışlardır.¹¹¹ 1946 seçimlerinden sonra CHP ile DP arasındaki tartışmalar ve görüş ayrılıkları artarak devam etmiştir. 1947'de DP'nin ilk büyük kongresini yapmasıyla birlikte partiye katılımın da büyük oranda arttığı görülmüştür. İki parti üyeleri arasındaki sorunlar nedeniyle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün girişimleriyle çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Çok partili yaşama geçiş sürecinde DP, kısa sürede büyük kitlelere ulaşan bir siyasal parti haline gelmiştir. 14 Mayıs 1950 seçimleriyle, o zamana dek Türkiye Cumhuriyeti'nde tek başına iktidar olmuş olan CHP'nin yerine yeni hükümet DP tarafından kurulmuştur.¹¹² DP'nin yeni Meclis grubu tarafından Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilmiş, Refik Koraltan Meclis Başkanlığına, Fuat Köprülü ise Dışişleri Bakanlığı'na getirilmiştir. 1950 yılından itibaren DP Türkiye'nin siyasi hayatında önemli bir yere sahip olmuştur.¹¹³

1.1. Türkiye'nin Turizm Politikası

DP'nin 1950 seçimlerindeki zaferi kahramanları tarafından “beyaz” ya da “kan dökülmeden devrim” olarak tanımlanmıştı.¹¹⁴ Seçime katılımın % 89.3 olduğu bu seçimde DP oyların %52.7'sini alarak 415 milletvekili kazanmıştır.¹¹⁵

Başbakanlığa atanan ve DP'den İstanbul milletvekili olan Adnan Menderes hükümet kabinesini kurduktan sonra dört günlük bir çalışma ile hükümet programını hazırlamıştır. Program 29 Mayıs 1950'de Parti Meclis Grubu'na sunulmuş ve

¹¹⁰ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara 1990, s.55; Mete Kaan Kaynar, *1950'li Yıllar*, İstanbul 2016, s. 12; Mustafa Albayrak, *a.g.e.*, s. 181-184.

¹¹¹ BCA.,490.1.0.0 / 6.30.7.

¹¹² Naki Cevat Akkerman, *Demokrasi ve Türkiye'de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar*, Ankara 1950, s.45; Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, İstanbul, 2001, s.77-78.

¹¹³ Olcay Özkaya Duman, Haktan Birsell, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası ve Bu Politikanın Dinamiklerine Etki Eden Dış Gelişmeler”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 2012, 1(1), s.299-308.

¹¹⁴ Feroz-Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara 1976, s.69.

¹¹⁵ Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı*, İstanbul 2016, s.99; Ergun Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul 2011, s.32.

Menderes hükümet programını DP Meclis Grubu'nda okumuştur.¹¹⁶ Hükümet programında parti programlarına uygun olarak devletin ekonomik hayattaki rolünün kısıtlanmasının yanı sıra, kamusal özelliğe sahip olmayan yeni işletmelerin açılmaması, temel sanayi ile ilgili olanlar dışındaki devlet işletmelerinin açılmaması, belirli bir plan dahilinde özel sektöre devredilmesi, gereksiz görülen Devlet İktisadi Teşekkülleri'nin kaldırılması, üretim artışını engelleyen vergilerin azaltılması, devlet tekelliliğinin en aza indirilmesi, yol, hayvan ve muamele vergilerinin yeniden düzenlenmesi, zirai kredilerin artırılması, tarımda teknik yöntemlere geçilmesi, karayolu ve sulama işlerine önem verilmesi, barışçı bir politika izlenmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. Programın okunmasından sonra elliden fazla milletvekili söz almıştır. Bu milletvekillerinden bazıları programın eksik yanlarından bahsederken, bazıları da programdaki bazı görüşlere karşı çıkmışlardır.¹¹⁷ 1950 yılında iktidara gelen DP'nin hükümet programı incelendiğinde turizm başlığının yer almadığı görülmüştür.¹¹⁸

1 Kasım 1950'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar meclisi açış konuşmasında turizm ile ilgili şöyle demiştir:

*“Memleketimizde turizmin gelişimi, turizm endüstrisinin kurulması ve buna bağlı olarak yayın ve propaganda işleri önemle üzerinde durulacak konulardır. Yeniden hazırlanmakta olan “Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu” tasarısı bu devre içinde meclisinize takdim edilecektir. Vakıflar idaresini kuruluşundaki amacı gerçekleştirecek tedbirler almak şekliyle bugünkü durumundan kurtarmak zorunluluğu vardır.”*¹¹⁹

Türkiye'de turizm alanında kurumsallaşmanın henüz tam olarak sağlanamadığı 1950 - 1959 yılları arasında dünya turizmi %11,7 oranında büyüme sağlamıştır.¹²⁰ Bu dönemde uluslararası turizm çevrelerinden Başbakan Adnan Menderes'e 11 Mart 1950'de Atina'dan gönderilen davet mektubunda Başbakan, Atina'da düzenlenecek

¹¹⁶ Tarık Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul 1952, s. 662-665; Türker Sanal, *Menderes Hükümetleri*, Ankara, s.17-28.

¹¹⁷ Albayrak, a.g.e., s.185.

¹¹⁸ İsmail Arar, *Hükümet Programları 1920-1965*, İstanbul 1968, s.209-307; Sanal, a.g.e., s.17-28.

¹¹⁹ *Türk Ekonomisi*, Ankara, Aralık 1950, Yıl 8, S.90, s. 276.

¹²⁰ Erol Bulut, “Türk Turizminin Dünyadaki Yeri ve Dış Ödemeler Bilançosuna Etkisi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.II, Ankara, S.3, s.73.

olan Uluslararası Tur Operatörleri Toplantısına davet edilmiştir. Mektupta ayrıca Türkiye'nin de toplantıda temsil edilmesi böylece farklı çevreler tarafından daha iyi tanınmasına da bir fırsat olacağı da aktarılmıştır.¹²¹

Türkiye hükümet programında yer almasa da 1950'den sonra turizmi geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunmuştur. 1950'li yıllar Türkiye'de turizmin yasalar ve ekonomik desteklerle birlikte geliştirilmeye çalışıldığı bir dönem olmuştur. 24 Mart 1950'de kabul edilen 5647 numaralı "*Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu*" çıkarılmıştır. 13 maddeden oluşan bu kanun turizm alanında çıkarılan ilk kanun olarak bilinir.¹²² Bu kanuna göre turizm müessesesi sayılan pansiyon, otel, lokanta, plaj, kamp, kaplıcalar vb. işletmelerin neler olduğu belirlenmiştir (Md.1). Bu işletmelerin vasıfları Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün teklifi üzerine Turizm Danışma Kurulunca belli olur (Md.2). Bu kanundan yararlanmak için işletmelere "*Turizm Müessesesi Belgesi*" alma koşulu getirilmiştir (Md.4). Turizm teşviğinin "*Turizm Kredisi Fonu*" adı altında Türkiye Emlak Kredi Bankası'ndan hangi koşullar yerine getirildiğinde alınabileceği belirtilmiştir (Md.7-8-9-10).¹²³ Turizm sektörünü teşvik etmek üzere bu kanunlar, 10 yılı geçmeyen vergi muaflıkları ile 5 yıl içinde getirilecek belli otelcilik malzemesine gümrük resmi muaflığı tanınmış ve 10 yılda 10.000.000 liralık bir kredi fonu teşkil edilmesi esaslarına dayalı bir sistem kurulmuştur. Bu kanunla özellikle özel teşebbüslerin turizm alanında yatırım yapmaları çeşitli bakımlardan teşvik edilmiş, teşvik tedbirlerinin belki en önemlisi olarak turizm yatırımlarının on yıl süreyle vergi muaflığından faydalanmaları hükme bağlanmıştır. Ayrıca aynı kanuna göre İller Bankası'nda Turizm Endüstrisi'ni Teşvik Fonu adı altında bir kredi kaynağı yaratılmış ve ilk defa olarak turizm alanındaki faaliyetlerin krediden faydalanması imkanı sağlanmıştır. Bu fonu devamlı şekilde beslemek amacıyla her yıl genel bütçeye 2.000.000'dan az olmamak üzere ödenek koyma mecburiyeti getirilmiştir. Bu fondan sağlanacak kredilerin faiz oranları da %4 (inşaat), %4,5 (mefruşat) ve %5

¹²¹ BCA., 030.01.00.00/17.98/4.1; Recep Arslan, "Türkiye'nin Turizm Politikası (1923-1960)", *Turkish Studies*, 12/19, s.10.

¹²² Recep Arslan, *1950 - 2000 Yılları Arasında Muğla'da Turizm*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Doktora Tezi), s.26.

¹²³ *Resmi Gazete*, S.7470, 30 Mart 1950.

(işletme) gibi çok düşük seviyelerde tutulmuş, özellikle inşaatla ayrılacak kredilerin vadeleri de uzun (15-20 yıl) tespit edilmiştir.¹²⁴

1950 yılı Nisan ayında toplanan I. Turizm Danışma Kurulu Milli Turizm Politikası'nın esaslarını tespit etmiştir. Bu esaslar, devletin turizm konusunda öncelikli düzenleyici rolünde kalacağı, özel teşebbüslerin yetişemediği yerlerde katılarak teşebbüs alanında gerekli tedbirleri alacağı, bu amaçla bir devlet turizm plan ve programı hazırlanacağı belirtilmiş, devletin sorumluluğunu alacağı düzenleme ve idare işlerini yirmi madde halinde, özel teşebbüsün yapacağı işleri de başta yatırımlar olmak üzere altı - yedi madde halinde ifadelendirmiştir. Bununla beraber çok geçmeden resmi sektörünün doğrudan doğruya yatırım alanına girdiği görülmüştür. Çünkü özel teşebbüsün katılımı sağlanamamıştır.¹²⁵

Türk Ekonomisi dergisinde Menderes Hükümeti'nin Programı'ndan söz edilerek turizm alanında iktisadi ihtiyaçlara elverişli memleket haritasının hazırlanmakta olduğu belirtilmiştir.¹²⁶ 1950'li yıllarda turizm üzerine yazılmış bir makale Türk turizminin bulunduğu durumu açıklaması bakımından önemlidir. Türk düşünce ve edebiyat hayatının ünlü isimlerinden Peyami Safa turizmi şu şekilde yorumlamıştır:

*“Geçen asırda ve bu asrın başlarında büyük geçinen iktisatçıların hiçbirinin gelecekteki hamlesini kestirememiş oldukları turizm endüstrisi, en genç ve en cazip endüstrilerden biri olan bu faaliyet kolu, memleketimizde ancak ilk adımlarını atmaya başlamıştır.”*¹²⁷

1950 - 1960 yılları arasında çıkarılan ve turizmi ilgilendiren ve / veya teşvik eden kanunların ve düzenlemelerin bazıları şunlardır: ¹²⁸

1. 5583 sayılı Hazinece Özel Teşebbüse Kefalet Edilmesine ve Döviz Tahaddünde Bulunulmasına Dair Kanun – 1 Mart 1950 (yabancı sermaye çekilmesi için),

¹²⁴ Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, s. 413.

¹²⁵ Süreyya Ergün, “Türkiye’de Otelcilik Endüstrisinde Resmi Sektör Yardım ve Yatırımları”, Türkiye Turizm Politikası Semineri, Türkiye Ekonomi Kurumu İktisadi Araştırmalar Enstitüsü, İstiklal Matbaası, Ankara 1964, s.39.

¹²⁶ Türk Ekonomisi, Yıl 8, S.84, Ankara Haziran 1950, s.142.

¹²⁷ Özdemir, a.g.m., s. 8.

¹²⁸ Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm, s.72; Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, s. 404-408.

2. 5614 sayılı Abant Gülü çevresinin Bolu Özel İdaresine Temlikine Dair Kanun – 20 Mart 1950,
3. 5682 sayılı (yeni) Pasaport Kanunu¹²⁹ – 15 Temmuz 1950,
4. 5683 sayılı Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatlerine Dair Kanun – 24 Temmuz 1950,
5. 5647 sayılı ve 24 Mart 1950 tarihli Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu ve yerine 12 Mayıs 1953’de de 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu,
6. 5648 sayılı Bina Vergisi Kanunu’nun 4. Maddesini Değiştiren Kanun – 24 Mart 1950,
7. 5649 İktisadi Buhran Vergisi Kanunu’nun Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun – 24 Mart 1950,
8. 5650 Sayılı Arazi Vergisi Kanunu’nun Üçüncü Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun - 24 Mart 1950,
9. 5651 Sayılı Gümrük Kanunu’nda turizm yatırım ve tanıtımında kullanılacak malzemenin ithali için istisna getiren kanun değişikliği – 24 Mart 1950,
10. 5821 Sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu – 01 Ağustos 1951,
11. 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu – 18 Ocak 1954,
12. Turistik Müesseselerin Vasıfları Talimatnamesi - 24 Ocak 1954,
13. Turizm Müesseselerinin Murakebesi Talimatnamesi – 26 Ocak 1954,
14. Turizm İşbirliği Nizamnamesi – 05 Ağustos 1955,
15. 5705 sayılı Turizm Büro ve Seyahat Acentaları Hakkında Talimatname -1955
16. 23 Haziran 1955 tarih ve 4 / 5413 sayılı İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) Kararı ile 15 Ağustos 1955 tarihinde kurulan Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi.

¹²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Resmî Gazete*, 24 Temmuz 1950, S.7564.

15 Temmuz 1950’de kabul edilen 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun onuncu maddesinde istisnai pasaport ve vize kolaylıkları için bazı uygulamalar eklenmiştir. Buna göre hükümet yabancı devletlerle pasaport ibrazı ve vize alma mecburiyetinin kaldırılması veya vizelerin harçtan muaf tutulması da dahil olmak üzere pasaport ve vize işlerinde istisnai kolaylıklar gösterilmesinde karşılıklı anlaşmalar yapmaya ve lüzum göreceği hallerde bazı devlet vatandaşları için vize mecburiyetini tek taraflı olarak da kaldırmaya yetkilidir.¹³⁰ Bu yetkiye dayanarak 1957 yılına kadar on dört devletle karşılıklı vize muafiyeti antlaşmaları yapılmış, gümrüklerde turistlere gösterilecek kolaylıklar üzerinde durulmuş ve bazı tedbirler de alınmıştır.¹³¹

1950’li yılların başında Türkiye dünyadaki gelişmeleri takip etmek ve turizmi geliştirmek amacıyla yabancı uzmanlardan yararlanma yoluna gitmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nden Turizm Uzmanı Barker’ın en çok altı ay süre ile Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü hizmetinde çalıştırılması Bakanlar Kurulu tarafından 6 Kasım 1950’de kararlaştırılmıştır.¹³² Barker’ın hazırlamış olduğu Barker Misyonu Raporu 1951’de Turizm Heyeti tarafından tetkik edilmiş ve bununla ilgili heyetin görüşleri belirtilmiştir. Barker Raporu esas olarak genel reform ve yatırım projesi olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Buna göre 330 sayfa olan bu raporun %90’ı genel reformdan bahsederken %10’u yatırım projesine ayrılmıştır. Heyet genel reform kısmına daha fazla yer verilmesini uygun bulmuştur. Genel reform kısmında özellikle çok sayıda teknisyen yetiştirilmesinin üzerinde durulmuştur. Raporda önerilen küçük yatırım projeleri heyet tarafından da uygun görülmüş ve bu küçük projelerin bir an önce uygulanması ile birlikte büyük finansman gerektiren ve uygulanması uzun zaman alan projeler için daha sonra başvuruların yapılması önerilmiştir. Yatırım projelerinde iktisadi koordinasyonu sağlamak amacıyla Başbakan başkanlığında kurulacak ve Başbakan’ın yardımcısı ve ilgili Bakanlardan oluşacak bir İktisadi Koordinasyon Konseyi’nin olabileceği teklif edilmiştir.¹³³

¹³⁰ Resmi Gazete, 24 Temmuz 1950, S.7564.

¹³¹ Arslan , a.g.m., s.13.

¹³² BCA., 030.18.01.02/124.83.15.

¹³³ BCA., 30.1.0.0/134.873/8.

Turizmin bir teşkilat işi olduğu dönemin ekonomik dergilerinde de yer almıştır. İktisadi Yürüyüş dergisinde “Turizm” bölümünde “*Türkiye’de seyahat etmek için o kadar kuvvetli sebepler olması gerekir ki sağlanılacak yarar katlanılan durumu karşılansın*” ifadesi kullanılmıştır. Yazıda turizmle ilgili bir teşkilatın kurulup gelenekselleşmesine kadar bizde bireysel seyahatlerin yaşanacağı ileri sürülmüştür. İç turizmin gelişmemesi, bireylerin bir seyahate çıkmak için kendi başlarına karar verme cesaretini bulamaması olarak görülmüştür. Türkiye için turizmin teşviğinin sağlanması gezilerde bir amaç sağlamak ile yakından ilgili olarak görülmüştür. Birinin bir yerden başka yere gitmesi çoğu kez “boş yere” olarak adlandırılmıştır. Tarihi eserleri görmek üzere Sivas’tan ya da Malatya’dan bir kafilayı kaldırıp Bergama’ya götürmek çok zordur. Bu bölgedeki antik yapıyı görmek için geniş bir tarih kültürüne sahip olmak gereklidir. Öncelikle bu konunun çözülmesi gerekmektedir.¹³⁴ Ayrıca aynı derginin turizm ve güvenlik ile ilgili bir başka yazısında da Türkiye’de turizmin gelişebilmesi için öncelikle bir turizm emniyetinin sağlanmasının gerekliliği açıklanmıştır. Turizm emniyeti de birincisi siyasi ve idari huzur ve emniyet birimlerinin huzuru iken ikincisi ekonomik emniyet olarak görülmüştür.¹³⁵

1951 yılında DP’nin iktidara geldikten sonra ortaya koyduğu 30 Mart 1951 tarihli hükümet programında da dış politika, eğitim, ulaşım, hayvancılık, gümrük vergisi, bayındırlık hizmetleri, sağlık, ormancılık gibi başlıklar bulunurken turizm başlığının olmadığı görülmüştür.¹³⁶ Bunun yanında yabancı sermayenin ülkemizde çeşitli iş alanlarına yatırım yapmasını sağlamak amacıyla “*Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu*” maddeleri içinde turizm alanına da yer verilmiştir. 5821 Sayılı bu kanuna göre yerli sermayeye açık olan alanlarda kullanılmak ve sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm alanlarına yatırım yapmak üzere gelen yabancı sermayeye, imtiyaz oluşturmayacak şekilde kolaylık sağlanmıştır.¹³⁷

Turizm faaliyetlerinin gelişmesinde ayrı bir yeri olan alan da ülkenin tanıtılması olmuştur. Türkiye’de bu amaçla 1951 yılından itibaren tanıtıcı kitap ve broşürler

¹³⁴ İktisadi Yürüyüş, S.35, Aralık 1951, s. 13.

¹³⁵ İktisadi Yürüyüş, S.34, Kasım 1951, s. 15.

¹³⁶ BCA., 030.1.0.0/54.328/5

¹³⁷ Resmi Gazete, 9 Ağustos 1951, S.7880.

çıkarılmış, tanıtıma yönelik film ve fotoğraf çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Bu amaçla hizmet veren Tanıtma Dairesi değişik konularda 51.000 fotoğraf hazırlamıştır. 1951 yılı ve sonrasındaki dönemde gerçekleşen bu çalışmalar Avrupa'nın farklı şehirlerinde sergi salonlarında, garlarda, hava alanlarında, acenta ve otellerin fotoğraf teşhirinde sergilenmiştir. Yine aynı amaç için hazırlanan Türkiye'yi tanıtan filmlerde tarihi ve doğal güzelliklerin yanında güncel olarak Türkiye'de yapılan kalkınma hamleleri ile sayıları artan fabrikalar, barajlar, yollar, limanlar vb. çalışmalar yer almıştır.¹³⁸

Turizmin gelişiminde gelen turistlerle iletişim sağlanması konusu her zaman çok önemli olmuştur. “*Turist için kolaylıklar*” başlıklı haberde İstanbul'da Emniyet 5. Şubede dil bilen memurlardan oluşan bir turizm bürosu kurulduğu duyurulmuştur. Böylece özellikle turistlerin yoğun olarak geldikleri bölgelerde ihtiyaç duyulduğunda destek alınabilecek sistemin de temeli büyük ölçüde atılmış oluyordu.¹³⁹

1951'de Türkiye Milli Talebe Federasyonu İstanbul ve İzmir'den sonra Ankara'da da bir turizm bürosu açmıştır. Büronun açılması federasyonun turizm komisyonu faaliyetlerinden Ankara'daki yüksek tahsil talebelerinin gerektiği şekilde yararlanma imkanlarını sağlamak bakımından faydalı olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Böylece turizm komisyonunun dışardan gelecek turist talebeler için hazırladığı programlara gerekli turistik bilgiler ile donatılmış rehberler yetiştirilecektir.¹⁴⁰

Türkiye'de 1950'li yıllarla birlikte daha önceki dönemlerde yararlanıldığı gibi yabancı uzmanlardan yararlanma yoluna gidilmiştir. “*Fransız Turizm Bürosu Müdürlerinden Marcel Prost geldi*” başlıklı haberde Prost'un Türkiye'nin turizm bölgelerini dolaşarak bir rapor vereceği ifade edilmiştir. Bu raporda Prost'un belirttiğine göre reklam ve propagandadan ziyade memleketimizde yol, otel davaları ele alınmalı ve eğlence yerlerine önem verilmelidir.¹⁴¹ 1950'li yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında özellikle bu dönemde yol meselelerinin çözümüne büyük önem verildiği görülecektir.

¹³⁸ Arslan , a.g.m.,s.11; Ali Esen Minkari, *1950-1960 Yıllarında İktisadi Kalkınma ve Gelişme*, Ankara 1992, s. 1-13.

¹³⁹ *Ulus*, 27 Nisan 1950.

¹⁴⁰ *Ulus*, 9 Mayıs 1951.

¹⁴¹ *Cumhuriyet*, 19 Haziran 1951.

10 Aralık 1951’de dördüncüsü düzenlenen Belediyecilik Kongresi’nde turizm konusu önemli bir yer tutmaktadır. Kongrede Turizm Komisyonu Çalışma Raporu 14 Aralık 1951’de görüşülmüştür. Oldukça detaylı olan raporda konaklama tesislerinin temizliği, kaplıcaların sağlık ve hijyen imkanlarının artırılması, gelişmiş bir turizm endüstrisinin kurulması, turizm alanında eğitilmiş personel yetiştirilmesi, turizm bürolarının kurulması, turizm propagandası konuları görüşülmüş ve bu alandaki eksikliklerin giderilmesi için işbirliği yapılması önerilmiştir.¹⁴²

1952 yılında turizm ile ilgili yapılan düzenlemeler yasalar çıkarılarak yapılmaya çalışılırken bir taraftan da turizm ile ilgili kuruluşlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Turizmi geliştirmeye yönelik yapılan yasal düzenlemelerin yanında Bakanlar Kurulu tarafından 1 Nisan 1952’de alınan kararla “Türkiye Turizm Kurumu”¹⁴³ genel menfaatlere yarar derneklerden sayılmıştır. Bu gelişme turizmin ülke genelindeki etkisinin anlaşılması ve bu konuda bir farkındalık yaratılması açısından önemli bir aşama olmuştur.¹⁴⁴

Turizmin gelişiminde insanların ortak hareket etmeleri ve toplu olarak yapılan ziyaretler büyük önem taşımıştır. “*Turizm yeni bir devre girdi*” başlıklı yazıda 1950’li yıllarla birlikte zamanımızın turizm davasında en büyük değişikliğin seyahatlerin ortak bir özellik kazanması olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁵ Buna örnek 1952’de “*turist akını başlıyor*” başlıklı haberde transatlantik gemileriyle yaklaşık 1200 turistik Türkiye’yi ziyaret edeceği ve 24 saat kalacakları bildirilmiştir.¹⁴⁶

Türkiye’de turizm alanında önemli bir adım 1953 yılında gerçekleşti. 1953’de 6086 sayılı olarak “*Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu*” çıkarıldı.¹⁴⁷ Bu kanun 6 bölüm ve 40 maddeden oluşmuştur. Birinci bölümde turizm müessesesi sayılan işletmelerin neler olduğundan ve bu kanundan faydalanabilmeleri için “*Turizm Müessesesi Belgesi*” almış olmalarının gerektiği ifade edilmiştir. Bu kanundaki işlerin yürütülmesinden

¹⁴² Selahattin Çoruh, *Belediyeler ve Turizm*, Ankara 1959, s. 9-12; Orhan İçöz, Metin Kozak, *Turizm Ekonomisi*, Ankara 2002, s.227-229.

¹⁴³ Türkiye’yi tarihi, içtimai, ilmi ve tabi kıymetleri, inkılapları, fikir ve sanat hayatı ile yurt dışında tanıtmak ve yurdumuzda turizmin geliştirilmesine hizmet etmek amaçlı 1949’da çalışmalarına başlayan kurum. BCA., 490.1.0.0./599.73.5.

¹⁴⁴ BCA., 030.18.01.02/128.27/14.

¹⁴⁵ *Cumhuriyet*, 8 Eylül 1951.

¹⁴⁶ *Hürriyet*, 18 Şubat 1952.

¹⁴⁷ *Resmi Gazete*, 22 Mayıs 1953, S.8414; *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s.405.

sorumlu bir “*Merkez Turizm Komitesi*”nden¹⁴⁸ bahsedilmiştir. İkinci bölümde Turizm Müessesesi Belgesi almış olanların müsaade ve muaflıklarından bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde müsaade ve muaflıklardan faydalanmanın koşulları belirtilmiştir. Dördüncü bölümde kredi verilmesi ile ilgili maddeler yer almıştır. Bu bölümde İller Bankası aracılığıyla bir kredi kaynağı teminine yönelik maddeler de yer almıştır (Md.15-Md.7). Beşinci bölümde belge alan işletmelerin görev ve sorumlulukları hakkında bilgi verilmiştir. Son bölüm olan altıncı bölüm “türlü hükümler” başlığı altında diğer bölümlerde yer almayan maddelerden oluşmuştur. Turizm endüstrisinin kurulmasını teşvik ve gelişmesini sağlamak bakımından gerekli kredi ihtiyacını karşılamak üzere 1953 b t  e yılından itibaren her 2.000.000. liradan aşağı olmamak üzere Umumi B t  eye konulacak ödenekle İller Bankası bünyesinde 50 milyon lira oluncaya kadar bir fon tesis edilmiştir.¹⁴⁹

Türkiye’nin dış politikada yaşadığı gelişmelerde Amerika ile olan ilişkileri tanıtımında da etkili olmuştur. 1953 yılında yayımlanan bir Amerikan dergisinde Türkiye için “*itimad edebileceğimiz bir müttefiktir*” ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye’nin stratejik öneminden de bahsedilen yazıda Türkiye hakkında resimli bir broşürde yayımlanmıştır. Bu broşüre “*Güzellik ve Tarih Yurdu Türkiye*” adı verilmiştir.¹⁵⁰

Turizm hareketlerinin planlı ve belli programlı yapılmasını amaçlayan ve bu amaç doğrultusunda faaliyet gösteren Turizm Kurumu, 11 Aralık 1954’de İstanbul’da        kongresini yapmıştır.¹⁵¹ Kurum Başkanı Dr. Lütfi Kırdar’ın açılış konuşmasıyla başlayan kongrede başkan, kurumun şimdiye kadar yaptığı faaliyetleri açıkladıktan sonra b t  n dünyaya Türkiye’yi tanıtan ve bir Türk modasının doğmasına neden olan çalışmaları saymıştır. Devlet Velili Dr. Mükerrem Sarol’da kongrede yer alarak bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında şöyle demiştir:

“Turizmde çok ileri vaziyette bulunan memleketlerde yarım asırdan bu tarafa olduğu gibi, Türkiyemizde de turizm davamızın gelişmesine çalışan gönüllü münevver

¹⁴⁸ Turizm Danışma Kurulu  yelerinden seçilen temsilcilerden oluşur. Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Turizm Dairesi Müdürü komitenin tabi üyesidir. Komite ayda en az bir defa toplanır.

¹⁴⁹ *Resmi Gazete*, 22 Mayıs 1953, S.8414.

¹⁵⁰ *H r Aydın*, 11 Aralık 1953.

¹⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Kalkınan Türkiye*, S.2, İstanbul Aralık 1954, s.4-8.

vatandaşlardan oluşan cemiyet sayılarının yıldan yıla artmakta bulunduğunu görmekteyiz. Türkiye'nin bir turizm memleketi olma konusunda çok çeşitli ve kıymetli cevherleri elinde tuttuğuna kimsenin şüphesi bulunamaz. İklim ve doğal güzellikleri, tarihi, zengin mimarisi, arkeolojik eserleri, dağ ve deniz sporları ve diğer özellikleri ile önemli bir memleketidir. Fakat uzun yıllar ihmal içinde bırakılmış vatanımızı fiilen turizm memleketi haline getirmek için çeşitli alanlarda küçüklü büyüklü hamleler yapılması zorunludur. Turizm tesisi için baş şartlardan biri olarak sunduğumuz kaliteli bir turizm endüstrisinin yeniden oluşturulması üzerinde önemle durmaktayız. Geçen yıl çıkarılan 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu bu amacı hayata geçirmek yolundadır. Turizm endüstrisini kurmak, işletmek esasında özel sermaye ve teşebbüsün işidir. Hükümet diğer sanayi alanlarında olduğu gibi bu alanda da özel teşebbüsü destekleyici tedbirleri ikmal etmeyecektir. Bu çerçevede kuruluşu ve özellikle işleyişi ilgi isteyen turizm endüstrisine kendi bünyesine uygun bir kredi mekanizması hazırlama üzere çalışmalarımız devam etmektedir.

Turizm konusunu her tarafından kavrayan bir topluluk huzurunda konuştuğum için söylemeliyim ki, vatanımızın hemen her köşesi iç ve dış turizm bakımından ayrı ayrı güzelliklere sahiptir. Bununla birlikte ilk çalışmalarımızı daha elverişli bölgelerde yapmak isabetli olacaktır. Böylece var olan ve yeniden elde dilecek imkanları bir plan ve program dahilinde kullanarak iç ve dış turizmin yerini bugünden etki alanda tuttuğu bölgelerde bir kalkınma yapabiliriz. Böylece bir plan ve program hakkındaki görüşlerini anlamak için memlekette turizm konusundaki eğitimleri ile tanınmış kişilerden oluşan bir heyeti yakında toplantıya davet etmeyi kararlaştırmış bulunuyoruz. Merkezi turizm teşkilatımızın genişletilip takviye edilmesi ciddi bir gerekliliktir. TBMM'ye sunulacak yeni bütçede Basın - Yayın ve Turizm genel müdürlüğüne yeni kadrolar verilmek suretiyle takip edilmesine gidilecektir.¹⁵²

Aynı kongrede Hükümet adına konuşma yapan Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürü Dr. Muammer Baykan yaptığı konuşmada memleketimizin turizm gerçeklerini milli sınırlar içinde ve dışında tanıtmak ve bunları değerlendirmek için resmi makamların çalışmalarına en büyük yardımcının turizm cemiyetleri olduğunu ve bu cemiyetlerin turizm faaliyetlerinin halka ve yerel ticaret üyelerine

¹⁵² *Türk Ekonomisi*, S.139, Yıl 13, Ankara Ocak 1955, s. 3-6.

yansımada en önemli köprü olduklarını söylemiştir. Baykan, bu konuda Türkiye'nin ilerleyen günlerde daha iyi çalışmalar yapacağını da sözlerine eklemiştir.¹⁵³

Türk Ekonomisi dergisinde dönemin turizm ve ekonomi ilişkisini değerlendiren Reha Oğuz Türkkan "Amerikan turistleri nereye gidiyor?" başlıklı yazısında 1954 yılında yaklaşık 2.000.000 Amerikalının yurt dışı seyahati gerçekleştirdiğini ve 1 yıl içinde bu turistlerin 1.400.000.000 dolar para harcadıklarını ifade etmiştir. 1955 yılı içinde bu rakamların artacağı ifade edilmiştir. Türkkan yazısına şöyle devam etmiştir:

"1954 yılında Amerikan turistleri Avrupa'da yarım milyar dolar para harcamışlardır. Yalnız İngiltere'yi 985.000 Amerikalı turist ziyaret etmiştir. Aynı yıl İsrail'e 38.000 Amerikalı turist gitmiştir. Amerikalı turistler uzaklara gitmekten de çekinmemektedirler. Pasifik bölgesine (Japonya, Yeni Zelanda, Fiji adaları) 200.000 kadar Amerikan turisti gitmiş ve buralara 100.000.000 dolar bırakmışlardır. Peki bizim eksiklerimiz nedir? Bol, temiz ve bir kısmı ucuz otellerimiz yok. Hilton oteli çok küçük turist sayısına yetebilmektedir. Büyük çapta bir turist akımı karşısında büyük şehirlerimiz bile barınma konusunda yetersiz kalmaktadır. Özellikle temiz ve ucuz otel sayısı çok azdır. Eğlence konusunda maalesef Amerikan turistine fazla gösterecek bir şey bulamıyoruz. Propaganda ve reklamımız hep tarihi anıtlar ve camiler üzerinde dönüp dolaşıyor. Fakat Amerikan turistini sadece müze, minare ve harabeyle cezbedemeyiz. Hele akşam olunca otele dönüp yatmak istemez. Eğlenceler düzenlense de organize olma konusu yetersiz kalıyor. Türkiye'den dönen pek çok Amerikan turist bu gibi şeylerin varlığından habersiz. En büyük eksikliklerimizden biri de turistik takvimimizin boşluğudur. Örneğin her memleket hatta her belediye turist çekmek için bu takvimlere önem vermektedir. İtalyanlar Meryem Ana senesi ilanı, sayesinde yüz binlerce turist kazandılar. Geçen sene İngiltere taç giyme törenini önceden o kadar propaganda etti ki turistik rekoru kırdı. Bu sene Danimarka Hans Christian Andersen'in 150. Doğum yılını kutlama olayını mükemmel bir turist olayı haline getirdiler. 2 Ekim'i Gandi'nin doğum günü eğlencelerine ayıran Hindistan bunların arasında gösterilebilir. Çeşitli memleketlerde belediyeler ve turistik teşkilatlar Amerikan seyahat acentaları ile özel

¹⁵³ *Kalkınan Türkiye*, Yıl 1, S.2, Aralık 1954, s. 4-7.

geziler yapıyorlar. Sırf kadınlardan oluşan bir seyyah grubu Güney Afrika'ya safariye götürüldü. 45 günlük sanat turları düzenlenerek operalar, müzik festivalleri gezisi yapıldı. Peki biz bu alanlarda neler yapıyoruz?

Senelik İzmir Enternasyonal Fuarı Amerikalılarca bilinir ve bundan başka da turistik takvimde bir şey yoktur. 1953'de İstanbul'un fethinin 500. Yılı bile o kadar önemli bir olay olduğu halde yararlanılamamıştır. Halbuki bu kadar önemli ve meşhur bir olayın kutlanması memleketi yıllarca ihya edecek turistik bir olay olabilirdi. Komşularımız yüzbinlerce Amerikalı turisti çekerken bizim 9000 de kalmamız bundandır. Tabi turizm yarışında bizi geride bırakan daha pek çok sebep vardır. Şehir gezi otobüslerinin bulunmayışı, turistik gezilerin bizde biraz daha pahalı olması şoför ve seyyar satıcı sorunu, hala turistik dövizin olmaması. Yazar yazısına son verilirken yeni kurulacak Turizm Bankası ve Müstakil Turizm Müdürlüğü propaganda broşürlerinden önce bu ana davalara bir çözüm bulur. Bunlar çözülürse güzel sonuçlara ulaşmak mümkün.”¹⁵⁴ Yazısında bu yorumlarını yaparak turizmin gelişime engel olan sebepler ve bunlara çözüm önerileri ortaya koymuştur.

Turizmin gelişiminde tanıtımın kuşkusuz çok büyük önemi bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak Tokat Mebusu Haluk Ökeren ve 40 arkadaşı tarafından Turizm Pulu basımı ile ilgili TBMM'ye bir kanun teklifi yapılmıştır. “*Turizm Pulu Basılması İçin Teklif Yapıldı*” başlıklı haberde kanun teklifinin gerekçesinde yurdumuzu tanıtmak, Turizm Cemiyetine gelir kaynağı elde etmek ve turizm propagandasında da iyi bir adım atmak olarak belirtilmiştir. Turizm ve propaganda çalışmaları gelişen ülkelerin birçoğunda birlikte değerlendirilmiş ve olumlu sonuçlar alınmıştır.¹⁵⁵

Turizm alanında yapılan ve yapılması planlanan gelişmelere ekonomik destek ve öncelik sağlama konusunda bir bankanın kurulması sıklıkla gündeme gelirken Devlet Vekili Dr. Mükerrerem Sarol “*Yakında bir Turizm Bankası Kuruluyor*” başlıklı haberde 3 – 4.000.000 lira sermayeli bir Turizm Bankası'nın prensipte kurulduğunu ve yakın zamanda da hayata geçirileceğini duyurmuştur.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Reha Oğuz Türkan, “Amerikan Turistleri Nereye Gidiyor?”, *Türk Ekonomisi*, Yıl 13, S.143, Ankara, Mayıs 1955, s. 137-139.

¹⁵⁵ *Hür Aydın*, 16 Şubat 1954.

¹⁵⁶ *Hür Aydın*, 9 Temmuz 1954.

Temmuz 1954’de yayımlanan Türk Ekonomisi dergisinde “*Görünmeyen Yeni Bir İhracaat: Turizm*” başlıklı yazıda Türkiye’nin turizm bakımından önemi hakkında her yerde yayın yapıldığı fakat uygulama alanında yapılanların çok az olduğu ifade edilmiştir. Avrupa’da turizmin nasıl geliştiği, seyahat acentaları ve yerel yönetimlerin yaptıkları işbirliğinden bahsedilen yazıda bu girişimlerin ülkeye döviz kazandırdığı haberi yapılmıştır. Avrupa’da turizm alanında gelişme göstermiş, İtalya, İspanya Yunanistan gibi ülkelerin turizm özelliklerinden bahsedilen yazıda Türkiye’de turizm için neler yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Yazıda bugünkü durumumuz ile ülkenin propagandasının yapılmasının doğru olmadığı çünkü bugünkü otellerimiz, eğlence yerlerimiz yabancı seyyahlar için çok da yeterli olmadığı için ne yapılması gerektiği sorulurken yazıda bu sorunun cevabına da yer verilmiştir. Buna göre yabancı gezgini cezbedecek ona istirahat ve eğlence imkanı sağlayacak konular tespit edilerek işe başlanılabilir. Turizm propagandası ile Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü bu işlerle uğraşmaktadır. Fakat kurumun memleket ölçüsünde faaliyete geçecek teşkilatı yoktur. Bu kurumun turizmle uğraşacak ne personeli ne de parası yoktur. Turizm propagandası ile meşgul olacak ofisler, yarı resmi kuruluşlar veya özel kuruluşlar olması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁵⁷

Türk turizm tarihinin önemli aşamalarından biri de önce T.C. Turizm Bankası A.Ş. ve daha sonra TURBAN Turizm A.Ş. adını alan Türkiye Turizm Bankası’dır. Savaşın içinde doğrudan yer almasa da II. Dünya Savaşı’nın etkilerini yaşayan Türk turizm sektörünü canlandırmak için Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) aracılığıyla harekete geçer. Bunlardan biri dolaylı olarak turizme destek veren Emekli Sandığı Kurumu olur. Bu kurumun amacı esas olarak turizme destek vermek olmayıp, turistik işletmelerin yanı sıra iş hanı, iş merkezi, gayrimenkul inşa etmektir. Emekli Sandığı’nın dışında amacı doğrudan turizm sektörüne hizmet etmek olan Türkiye Turizm Bankası 1955 yılında bir KİT olarak İstanbul’da kurulmuştur.¹⁵⁸

Kurulacağı ile ilgili haberler önceden kamuoyu ile paylaşılan Turizm Bankası 1955 yılında 10.000.000 lira sermayeli olarak kurulmuştur. Bu bankanın amaçları arasında, turizm yatırımlarına finansman sağlaması yanında, çeşitli turistik konaklama

¹⁵⁷ *Türk Ekonomisi*, Sayı 133, Ankara Temmuz 1954, Yıl 12, s.195-197.

¹⁵⁸ Yılmazdoğan, a.g.e., s. 297; Çoruh, *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*, s. 87-88.

tesislerinin kurulması da yer almaktadır. Bankanın uğraştığı işler turizm endüstrisi işleri başlığı altında turistik tesisler kurmak, işletmek, satmak; Basın - Yayın ve Turizm Vekaletince tespit edilecek turistik mahallelerde turizme hizmet edecek inşaat yapıp kiralamak, satmak, kamp yerleri oluşturmak ve idare etmek, hatıra eşyası imal etmek veya ettirmek, satın almak ve satmak, işçi ve memurların tatil ve dinlenme ihtiyaçlarına cevap verecek sosyal turizm tesisleri kurmak, milli parklarda ve koruma alanlarında ihtiyaca göre tesisler kurmak ve işletmek ve turizmle ilgili diğer her türlü ticari, sınai ve mali işleri yapmak. Bankacılık alanında da turizm endüstrisi müessese ve işletmelerine gerekli kısa, orta ve uzun vadeli krediler açmak, sosyal turizmi tasarruf yoluyla kolaylaştıracak mevduat kabul etmektir.¹⁵⁹ Resmi bürolar ve özel teşebbüslerin gayretleriyle turizm alanında istenilenlerin gerçekleşmeyeceğini anlayan Menderes Hükümeti statüsü ve ekonomik imkanlarıyla yepyeni bir kuruma Turizm Bankası'na vücut vermiştir.¹⁶⁰

Türkiye'de turizm sektörünü destekleyen tek finansman kuruluşu olan T.C. Turizm Bankası A.Ş. mevduat işlemleri yapan bir banka olmayıp bir yatırım bankası olma niteliğini taşır. Banka bir taraftan Türkiye'nin yatak kapasitesinin artırılmasına katkı sağlarken, diğer taraftan özel ve tüzel kişiler tarafından yapılacak olan turizm amaçlı yatırımları dönemin Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın politikasına uygun olarak uzun vadeli ve düşük faizli krediler vererek teşvik eder. Bu hizmet turizm sektörüne yapılacak olan yatırımları teşvik edilmesi ve yönlendirilmesi görevlerinin yanında yeni kurulmakta olan turistik tesisler ile yenileştirme yapılan kurulmuş tesislere inşaat ve işletme kredileri sağlamak şekliyle sürdürülür. Türkiye'deki turizm sahnesine 1955 yılında Türkiye Turizm Bankası A.Ş. olarak çıkan banka 1960 yılında T.C. Turizm Bankası A.Ş. olarak bir değişim yaşar. 1960 yılında yeniden yapılanarak T.C. Turizm Bankası A.Ş. adıyla 1989 yılına kadar faaliyetini devam ettirmiştir. Bankanın özelleştirilmesi kararı sonrası faaliyeti Turban Turizm A.Ş. olarak devam eder. Ardından *“ülke kalkınmasında sektörler arası denge ve uyum imkanlarını artırmak, kaynakları birleştirerek daha etkin kullanımını sağlamak üzere”* sanayi sektörü ile turizm sektöründe kalkınma ve yatırım bankaları olan

¹⁵⁹ Resmi Gazete, 10 Mayıs 1960, S.10501.

¹⁶⁰ Kalkınan Türkiye, Yıl 2, S.14-15, Aralık 1955; Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, s.413; Çoruh, Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri, s.88.

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. ve T.C. Turizm Bankası A.Ş. birleştirilir. Türk turizmine büyük hizmetleri bulunan bir kurumun elden çıkarılması aslında oluşturulan markanın yanında turizm sektörünü de olumsuz etkilemiştir.¹⁶¹

5392 sayılı Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanunu yürürlükte ve uygulanmakta iken, öte yandan da 6086 sayılı (Turizm Endüstrisi Teşvik Kanunu) ve bu kanuna dayalı olarak çıkarılan tüzük hizmetlerinin bir Bakanlık tarafından ele alınması görüşü ortaya yayılmaya ve ağırlık kazanmaya başlamıştır.¹⁶²

17 Eylül 1955’de turizm ve turizm endüstrisinin gelişimini sağlamak için devlet daireleri, özel idareler, belediyeler, iktisadi devlet kuruluşları ve özel kanunlar ile kurulmuş ve kurulacak her türlü kurumlar, sermayesinin yarısından fazlası devlete ait banka ve şirketler, Basın - Yayın ve Turizm Müdürlüğü ile işbirliği yapması için bir turizm işbirliği nizamnamesi hazırlanmıştır. İşbirliği konuları olarak reklam ve propaganda; yol yapımı; müze, ören yeri, tabiat güzelliklerinin korunmaları, bakımları; turistlere bilgi verme, milli ve yerel kültürün tanıtımı vb. konular belirlenmiştir.¹⁶³

1955 yılında çıkarılan Türkiye Ziraat Mecmuasında Yüksek Orman mühendisi Eşref Soysal tarafından kaleme alınan “*Turizm ve Ormancılık*” başlıklı yazıda yazar ülkemizde turizmin geliştirilmeye çalışıldığı bu yıllarda, ormanın turizmle olan ilişkilerini tetkik etmenin yararlı olacağını düşünerek bu yazıyı kaleme almıştır. Ormanlar arasında tatilini geçiren kimselerin yeniden enerjiye kavuşacağından hareketle memleketimizde yapılacak küçük düzenlemelerle güzel ormanlarımızı koruyarak turizm endüstrisine kazandırabileceğimiz üzerinde durulmuştur.¹⁶⁴

1955 yılında turist sayısının istenilen seviyede olmaması üzerine gazetelerde turistlerin neden ülkemizi tercih etmedikleri hakkında çeşitli haberler yapılmıştır. Örneğin “*memleketimize neden turist gelmiyor?*” başlıklı yazıda turistleri hangi yollardan geçirerek tarihi eserlerin bulunduğu yerlere götüreceğiz? Bundan başka

¹⁶¹ Yılmazdoğan, a.g.e, s. 312.

¹⁶² Bu görüşün etkisiyle 1957 yılında, Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun ilgili maddelerine uyularak Başbakanlık tarafından Cumhurbaşkanı’nın onayına sunulan ve onaylanan Bakanlar listesinde “*Basın – Yayın ve Turizm Bakanı*” da yer aldı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Evliyaoğlu, a.g.e., s.124.

¹⁶³ Müftüoğlu, Başak, a.g.e., s.266.

¹⁶⁴ Eşref Soysal, “Turizm ve Ormancılık”, *Türkiye Ziraat Mecmuası*, Mayıs 1955, No:23, s.34-36.

Bodrum'a gezmeye gelen bir Amerikalı turist kafilesi gece yemek bulamamışlardı. Turizm konusunda bunları halletmemiz gereklidir. İfadesi kullanılmıştır. Bu konuda özellikle turizm alanında gelişme içerisinde olan bölgelerde beslenme, barınma vb. temel ihtiyaçların sorunsuz karşılanması gerektiğini önemle belirtmek gerekir.¹⁶⁵

1955 yılında yayımlanan Kalkınan Türkiye dergisinde Bütçe Müzakereleri sırasında yaşanan Basın - Radyo ve Turizm tartışmasına yer verilmiştir. Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü'nün basın karşısındaki durumunun tartışıldığı görüşmelerde Devlet Vekili Mükerrer Sarol bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır:

"Sevgili arkadaşlarım, turizm davası hakikaten hükümetçe ve milletçe ele alınması gereken büyük bir mevzudur. Hükümet bu davaya gereken ehemmiyeti vermekte, alakalı vekaletler arasında işbirliği yapılmak suretiyle çalışılmaktadır. Maliye, Dahiliye, Nafia ve Sağlık Vekili arkadaşlarımızla sık sık bu mevzu üzerinde görüşerek vekaletleri ilgilendiren meseleler üzerinde gayret sarf etmekteyiz. Bu arada Nafia Vekili arkadaşımız bu mevzuda Karayolları Umum Müdürlüğü'ne gereken direktifleri vermiştir. Turizm bakımından gerekli yollar bütçe imkanları nispetinde karayolları programına alınmıştır.

...

İllerimizde turizmle ilgili cemiyetler kurulmaktadır. Tarafımızdan da bazı illerimizde turizmle ilgili cemiyetler açılmış bulunuyor. Bunlar her sene plan dahilinde bir miktar artırılıyor. Böylece turizm sahasında da vatandaşla elele çalışmanın imkanları üzerinde gayret sarfediyoruz. Maarif ve Dahiliye Vekaletleriyle de işbirliği yaparak birçok şehrimizde vatandaşlarımızı turizm bakımından geliştirmek için çalışıyoruz.¹⁶⁶

Ülkelerin özellikle yurt dışında yaptıkları tanıtım, reklam, propaganda vb. faaliyetleri sadece broşür, televizyon ve dergi reklamı olarak değil bazen yemekler aracılığıyla olmuştur. Örneğin New York'da bulunan Türk Haberler Bürosu, Amerikan halkına Türk yemeklerinin pişirilmesini göstermiştir. Bu yemeklerin hangi yöreye ait olduğu, o bölgenin özellikleri, tarihi, kültürel değerleri de işlenmiştir. Türk yemeklerinin

¹⁶⁵ Hürriyet, 19 Şubat 1955.

¹⁶⁶ Kalkınan Türkiye, S.4, İstanbul Şubat 1955, s. 16-23.

anlatıldığı resimli kitaplar dağıtılması da Amerika’da Türkiye’nin tanıtımının yapılmasına olanak sağlamıştır.¹⁶⁷

Tanıtımda spor faaliyetlerinin de önemi büyüktür. Türkiye Milli Talebe Federasyonu Turizm Müdürü Sylvio Mutal, yaptığı basın toplantısında federasyonun turizm konusunda yaptığı çalışmaları anlatmıştır. Buna göre 1 Ocak 1955’den 1 Eylül 1955 tarihine kadar 1.815 öğrenci turistin federasyona başvurduğunu ve bunların %50 sinin döviz olarak memleketimize 228.500 lira bıraktıklarını söylemiştir. Ayrıca bir Milli Turizm Birliğinin kurulması için de faaliyete geçildiğini bildirmiştir. Önümüzdeki yıllar içinde turistik öğrenciler için İstanbul da gençlik otelleri kurulacağını ifade etmiştir. Bu oteller spor faaliyetleri dışındaki zamanlarda ihtiyaç durumunda gelen turistlerin barınmalarını sağlamak için de önemli bir yere sahip olacaktır.¹⁶⁸

Türkiye yakın coğrafyada bulunan ülkeler arasında turizm faaliyetlerini geliştirme çabası içinde olmuş ve bu konuda gelen önerilere de olumlu bakılmıştır. 1956 yılında Balkan Turizm İşbirliği esaslarının hazırlanması için Yunan Milli Turizm Ofisi’nin daveti üzerine resmi turizm kuruluşları arasında Selanik’te bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Türkiye Turizm Dairesi Müdürü Selahattin Çoruh ve Şef Kamran Saru tarafından temsil edilmiştir. Toplantı programına göre

1. Yabancı memleketlerde yapılacak müşterek propaganda,
2. Ülkeler arasında geziler,
3. Turizm kuruluşları arasında işbirliği yapılması görüşülmüştür.

Bu görüşmelerde özellikle turizm acentalarının ülkeler arasındaki gezi organizasyonlarında etkili olması nedeniyle bu alanın desteklenmesi kararı alınmıştır.

¹⁶⁹

Yine turizmin desteklenmesi noktasında uluslararası alanda yapılan bir çalışma da 27 Ağustos 1956’da kabul edilen 6820 Sayılı kanun ile 16 Haziran 1949’da Cenevre’de imzalanmış olan turizme, ticari karayolu taşıtlarına ve karayolu ile milletlerarası eşya

¹⁶⁷ *Hür Aydın*, 6 Mayıs 1956.

¹⁶⁸ *Hür Aydın*, 9 Nisan 1956.

¹⁶⁹ *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1956.

nakliyatına ilişkin Milletlerarası Gümrük Sözleşme Projelerinin geçici olarak uygulanmasına dair antlaşma ve ek protokol olmuştur. Turizm hakkındaki milletlerarası gümrük sözleşme projesi ile imza protokolü ve eklerine katılmamız hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu kanun ile antlaşmaya katılan ülkeler (Avusturya, Çekoslovakya, Danimarka, İtalya, Norveç, İsviçre) ile turizmin gelişmesini kolaylaştırmak amaçlanmıştır.¹⁷⁰

1957 yılında ülkemizin iktisat ve kültür alanlarındaki kalkınması ve turizm konusunda hazırlanmış olduğu “*Yurdumuzu Tanıyalım*” isimindeki altı kısa film sinemada gösterilmiştir. Geniş sayıda insan kitlesine ulaşabilen sinemalar sayesinde ülke vatandaşlarının da Türkiye’yi tanınmasına olanak tanınmıştır.¹⁷¹

1950 - 1957 yılları arasında turizmle ilgili yapılan çalışmalar rakamlarla şöyledir:

Tablo 1.1. 1950-1957 Yıllarında Turizm ile İlgili Yapılan Çalışmaların Sayısı.

Cinsi	1950	1951-1957
Afiş	-	20.000
Almanca Yayın	-	292.000
Fransızca Yayın	-	276.000
İngilizce Yayın	-	811.000
İspanyolca Yayın	-	50.000
İtalyanca Yayın	-	20.000
Harita ve Plan	-	55.000
Türkçe	-	271.500
Toplam	-	1.795.500

Kaynak: *Türkiye Nasıl İlerliyor?*, s. 98.

Tablo 1.2. 1949-1956 Yıllarında Türkiye’ye Gelen Turist Sayısı.

Yıllar	Turist Sayısı
1949	19.451
1950	28.625
1951	31.377
1952	38.837
1953	70.055
1954	71.331
1955	79.369
1956	99.414

Kaynak: *Türkiye Nasıl İlerliyor?*, s. 99.

¹⁷⁰ Resmi Gazete, 5 Eylül 1956, S.9399.

¹⁷¹ Cumhuriyet, 20 Şubat 1957.

Türkiye'nin tanıtılmasına yönelik olarak "Yurdumuzu Tanıyalım" isimli belgeselde Türkiye'nin iktisat ve kültür alanlarındaki kalkınması ve turizm konuları işlenmiştir. Renkli olarak altı kısa filminden hazırlanan belgeselin ilk gösterimi Başbakan Adnan Menderes, Meclis Reisi Refik Koraltan ve çok sayıda milletvekilinin katılımıyla Ankara Büyük Sinema'da gösterilmiştir.¹⁷²

1956 yılında Turizm Umum Müdürlüğü hakkında dönemin ekonomi dergisinde Başvekaletle bağlı Turizm Umum Müdürlüğü kuruluşuna dair hükümet tarafından hazırlanmış olan kanun tasarısının yakında resmîyet kazanacağına dair haberde turizm hakkında da detaylı bilgi verilmiştir. Ulaşım, konaklama ve propaganda gibi üç temel branş ile beraberinde çok sayıda sanayi şubesini faaliyet sahası içine alan turizm alanında eleman yetiştirmek, halka turizm anlayışını yaratmak, mesleki turizm işlerini geliştirmek ve bu konularda devlet dairelerini harekete geçirmenin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Turizm ile ilgili tasarının kanunlaşması ile birlikte turizm davasında mevzuat alanındaki büyük bir boşluğun doldurulacağı açıklanmıştır.¹⁷³

1973 yılında yayımlanan fakat içeriğinden anlaşılacağı gibi aslında çok önceden "Avrupa Turizminin Babası" olarak bilinen Belçika Turizm Komiseri Arthur Haulot tarafından Türkiye için bir turizm raporu hazırlamıştır. Buna göre:

1. Turizm Bakanlığı politik bir mevkidir. Onun için Bakanlık yetkilerini taşıyan bir Turizm Komiserliği, Umum Müdürlüğü kurulmalıdır.
2. Bu komiserliğe, Umum Müdürlüğe; Bayındırlık, Eğitim, Maliye, Tarım, Sağlık, Dışişleri, Çalışma, Ulaştırma Bakanlıkları ile koordinasyon yetkisi verilmelidir. Ve bu yetkili kuruluş, doğrudan doğruya Başbakanlığa bağlı olmalıdır.
3. Planlamanın ön gördüğü görevleri yerine getirme olanakları, her şeyden önce, çalışma şartlarına ve bu mevkiye getirilecek kişinin kişiliğine bağlıdır. İlgili bakanlıklarla işbirliği yapmak suretiyle, uygulanması mümkün programlar hazırlayabilmesi için komiserin ya da genel müdürün kabiliyetli, dürüst,

¹⁷² *Cumhuriyet*, 20 Şubat 1957.

¹⁷³ *İktisadi Uyanış*, S.91, Yıl 10, Ağustos 1956.

dinamik, iyi öğrenim yapmış, turizmi bilen, azimli ve bilgili bir kişi olması icap eder.¹⁷⁴

1957 yılında seçime giden Türkiye’de beşinci kez Adnan Menderes başkanlığında hükümet kurulmuştur. 4 Aralık 1957’de okunan hükümet programında turizmle ilgili Başbakan Menderes tarafından şu konuşma yapılmıştır:

“Muhterem Arkadaşlarım.

*Memleketimizin iktisadi inkişafına muvazi olarak turizm mevzuu da gittikçe artan bir ehemmiyet vüsat iktisab etmiştir. Tabii ve tarihi zenginliklerimizi ve milli değerlerimizi içte ve dışta tanıtmak gibi mühim bir faaliyet mevzuu da ihtiva eden bu işleri, matbuata mütaallik vazifelerle birlikte bir umum müdürlüğün idaresi altında bırakmak artık mahzurlu görülmüş ve basın yayın ve turizm işlerini ayrı bir vekaletle tevdi etmek lüzümü hasıl olmuştur.”*¹⁷⁵

1957 yılı Ekim ayındaki seçimlerden sonra Vekaletler arasına Basın-Yayın ve Turizm vekaleti adıyla yeni bir vekalet katılmıştı. 24 Kasım 1957 günü vekilliğe de Sıtkı Yırcalı getirilmişti. Bu dönemde turizm alanında yapılan çalışmalar şunlardır:

1. Turizm Genel Müdürlüğü kuruluşunun kanun teklifi olarak meclise sunulması,
2. Turizm belgesi almış olan kuruluşlar için ithal edilecek bir kısım cihaz ve eşyanın gümrük vergisinden muaf tutulmalarına dair 6088 sayılı kanunun 6 Haziran 1958 günü sona erecek olan yürürlük süresinin uzatılması için kanun taslağının hazırlanması,
3. İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü ile Basın - Yayın ve Turizm Vekaleti arasında işbirliği yolu ile yurt içinde ve dışında memleket sanat ve kültürünün tanıtılması için işbirliği protokolünün yapılması,
4. Yurdun doğal güzelliklerini tespit ederek, bunları korumak için gerekli tedbirleri almak ve memleket içinde ve dışında tanıtmak için kurulmuş olan Türk Biyoloji Derneği ile çalışma yapılması.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Çoruh, *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*, s. 146.

¹⁷⁵ Faruk Sükan, *Başbakan Adnan Menderes’in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960*, Ankara 1991, s.416.

¹⁷⁶ Çoruh, *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*, s. 100-101.

1957 yılında hükümet programına yansıyan Turizm Bakanlığı kurulması planı ancak altı yıl sonra 1963 yılında “Turizm ve Tanıtma Bakanlığı” adıyla hayata geçirilebilmiştir.¹⁷⁷

Türkiye’de 1950’li yılların sonuna doğru seyahat acenteliği hızlı bir gelişme kaydetmeye başlar. Bu dönemde acentaların hiçbir koşula bağlı olmadan açılabilirdiği görülmektedir. Turizmde birliğin ve standartların sağlanamamış olması sektöre hizmet veren acentalar için sorun oluşturmaktaydı. Bu durum acentaların tek sesli bir şekilde sektöre yön vermesini de engellemiştir. Aynı zamanda turizmin nabzını tutan seyahat acentelerinin turizm programlarında söz sahibi olmasının da önüne geçmektedir. Sektörde duyulan bu birlik ihtiyacı TÛSTAC (Türkiye Seyahat Acentaları Cemiyeti)’ın 20 Ocak 1955 tarihinde kurulması ile giderilir. Böylece seyahat acentalarının kurumsallaşması yönünde ilk adımlar atılmıştır. TÛSTAC’ın kuruluşu her ne kadar merkezi bir yapılanmanın oluşturulmasına yönelik önemli bir adım olsa da geçiş süreci ve devamlılığın sağlanması kolay olmamıştır. 1960’lı yılların sonuna gelindiğinde Tüstac’ın misyonu tamamlanmıştır. Yerine daha güçlü bir birliğe duyulan ihtiyaç sıklıkla gündeme gelmiştir. (Bu birlik TÛRSAB olarak karşımıza çıkacaktır).¹⁷⁸

1.2. Turizm ve Ulaştırma

Etimolojik yönüyle bugün kullandığımız turizmin ilk tanımı 1905 yılında Alman E. Guyer tarafından yapılmıştır. Seyahat özelliğini temel alan bu tanımı, 1910 yılında Avusturyalı iktisatçı Hermann Von Schullern’in ekonomik yönlü turizm tanımı izlemiştir. XX. yüzyılın ilk yarısında Birinci Dünya Savaşı ve ardından 1929 Dünya Ekonomik Krizi nedeniyle ekonominin olumsuz etkilenmesi nedeniyle turizm ile ilgili çalışmalar duraklasa da 1930’lu yıllarda itibaren turizmin temel ögesi olarak ulaştırma faktörü de yazarların tanımlarında yer almıştır. Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları (AIEST - Association International d’Experts Scientifiques du Tourisme) tarafından kabul edilen tanıma göre “*Turizm, devamlı yerleşme şekline dönmek ve para kazanma amacına dayanmamak şartı ile yabancıların seyahat ve konaklamalarından doğan olay ve ilişkiler bütünüdür.*” Bu tanıma göre turizm

¹⁷⁷ Resmi Gazete, 12 Temmuz 1963, S.11452.

¹⁷⁸ Kaya, Buldu, a.g.e., s. 317-344; Yılmazdoğan, a.g.e., s. 321; 25. Yılında TÛRSAB, s.35-38.

kurumsal olarak ele alınmış ve geçici yer değiştirme, seyahat, konaklama ve tüketim özelliklerini içerecek şekilde tanımlanmıştır.¹⁷⁹

Turizm, diğer sektörlerden farklı olarak bir sektörler kesitinden oluşmaktadır ve kendi içinde bir bütün değildir. Ulaşım, haberleşme, konaklama, yeme - içme, eğlence, sağlık gibi ekonomik faaliyet kollarındaki mal ve hizmet üretimlerinden paylar alındığından sektörde karmaşık bir yapı vardır. Turizm sektörünün belli başlı özellikleri şöyledir:

1. Turizm sektörü hizmetler sektörü içinde yer almakla birlikte taşıdığı özellikler nedeniyle diğer sektörlerle de yakın ilişki içindedir. Yerli ve yabancı turistlere satılan mal ve hizmetler, çok sayıda faaliyet dalı tarafından üretilmektedir. Bazen üretimin bir kısmı turistlere doğrudan tüketilmek üzere satılmakta, diğer kısmı ise nihai talebin diğer unsurlarına veya ara tüketime yönelmektedir.
2. Sektörel üretimin temel hammaddesi ülkenin doğal, tarihi, folklorik ve kültürel uygarlık değerleri olduğundan turizm sektörünün hammadde yönünden dışa bağımlılığı az olmakta ve sektör, serbest malları değerlendiren bir üretime sahip olduğundan bölgesel kaynaklara dayalı bir gelişme ortamı yaratmaktadır.
3. Turizm sektöründe mal ve hizmet üretimi makineleşmeye ve otomasyona elverişli olmadığından emek faktörüne olan ihtiyaç diğer sektörlerle oranla çok daha fazladır.
4. Turizm sektörü mal ve hizmetlerin üretildiği anda tüketilme zorunluluğu, stok oluşturmaya izin vermemektedir.
5. Turizm sektörü ekonomik verimlilik yanında sosyal bir verimlilik de yaratır.
6. Seyahat ve turistik tüketim eğilimlerindeki sürekli değişme, sektörün bu gelişmeye ayak uydurması zorunluluğunu ortaya çıkardığından üretim dinamik bir nitelik kazanmaktadır.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Mehmet Gürdal, *Ulaştırma Ekonomisi*, Aydın 1987, s. 2; *Ulaştırmada 50 Yıl*, T.C. Ulaştırma Bakanlığı 1923-1973, s.19; Olalı, *Turizm Teorisi ve Politikası*, s. 237; Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, s. 267-270; Evcin, “İkinci Dünya Savaşı’nın Akabinde Türkiye’de Turizmi Canlandırma Çabaları”, s.219.

¹⁸⁰ Hasan Olalı, Alp Timur, *Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*, İzmir 1986, s.16-17.

Turizm, insanların kendi konaklama yerleri dışında sürekli yerleşme amacı gütmek üzere yaptıkları seyahatleri içerir. Kelime olarak da turizm sözcüğünün kökenini oluşturan Latince “tornus” ve “tornare” gibi sözcükler hareket edilen noktaya yeniden geri dönmek üzere yapılan dairesel hareketi ifade eder.¹⁸¹ Hareket yer değiştirmektir ve yer değiştirmek ancak (yürümek hariç tutulursa) bir ulaştırma aracı kullanılarak sağlanır. Bu yönüyle bakıldığında ulaştırmasız turizmin olamayacağı anlaşılır ve ulaştırma sistemleri ne kadar gelişirse turizm de o oranda artar.¹⁸² Bu sebeple turizm denilince ilk aklımıza gelen kavramlardan biri ulaştırma değildir. Çünkü turizm hareketleri, ulaştırma yolları ve araçları olmadan gerçekleşemez. Örneğin ulaştırma imkanlarının yetersiz olduğu ve ulaşımın zor yapıldığı XVIII. yüzyılda atlı arabalarla düzensiz yollarda seyahat etmek büyük bir sorun olmuş ve bu yüzden insanlar zorunlu olmadıkça seyahat etmemişlerdir. Günümüze baktığımızda ulaşım araçlarının hız, güvenlik, konfor vb. özelliklerinin iyileştirilmesiyle birlikte seyahatler sadece zorunluluk durumlarında değil keyif için yapılan kitle hareketlerine dönüşmüşlerdir. Turizm ve ulaşım imkanlarının gelişmesi birbirleriyle yakından ilişkilidir. Çünkü turizm geliştikçe artış gösteren seyahat talebini karşılayabilmek için ulaştırma yol ve araçlarının da gelişmesi gerekir. Bu nedenle turizm ve ulaştırmanın birbirinden ayrılmaz bir bütünlük içinde olduğunu görüyoruz.¹⁸³ Yol, liman, köprü ve havaalanları turizmin alt yapısını oluşturur. Turizmin alt yapısının tamamlanması turizmin o bölgedeki başarısında belirleyicidir ve ulaştırma sistemlerindeki gelişime bağlı olarak yolcu ve özellikle turist sayısı da artmaktadır.¹⁸⁴

Genel olarak ulaştırma sistemleri mal ve hizmetleri tüketicilerin bulunduğu yerlere taşırlar. Oysa turizmde ulaştırma sistemleri tüketici konumunda olan turistleri turistik mal ve hizmetlerin üretim ve tüketiminin yapıldığı yerlere taşımakla daha değişik ve daha ekonomik bir hizmet sunarlar. Bu olay diğer ulaşım hizmet ve özelliklerinden farklı olarak turizmin kendine özgü bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu

¹⁸¹ Olalı, *Turizm Politikası ve Planlaması*, s. 12; Gürdal, *Ulaştırma Ekonomisi*, s. 2.

¹⁸² Zeyyat Parlar, “Türk Turizminde Ulaştırma Meseleleri”, *Türkiye Turizm Politikası Semineri*, Ankara 1964, s. 185.

¹⁸³ Gürdal, *Ulaştırma Ekonomisi*, s. 12; *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 267-270; Haluk Cillov, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul 1962, s. 343-344.

¹⁸⁴ Bahattin Rızaoğlu, *Turizmde Tanıtma*, Ankara 2004, s.76.

sebeple turizmde ulaştırma ürünlerin ve hizmetlerin dağıtımına yarayan bir mal ulaştırması değil, doğrudan doğruya turistik mal ve hizmetleri tüketecek olan insanların yani “turistlerin” taşınması ile ilgili bir hizmet faaliyetidir. Bu özellikler genel ulaştırma ile turizm ulaştırması arasındaki en önemli farkı oluşturmaktadır. Turizm ulaştırması kavramı şu şekilde tanımlanabilir: İnsanların turistik amaçlarla yaptıkları seyahatlerde ekonomik prensiplere uygun olarak, turizm pazarlarında (potansiyel turistlerin bulunduğu kaynak ülke) turist çekim merkezlerine hızlı, güvenli ve düzenli bir şekilde taşınmasını sağlayan bir hizmet faaliyetidir. Turizm ulaştırması, insanların turistik amaçlarla yaptıkları seyahatlerde, turizm pazarlarından turist çekim merkezlerine taşınması ile ilgili bir faaliyettir. Turizm ulaştırma sistemleri ekonomik prensiplere uygun olarak, insanlara ucuz bir fiyatla zaman faydası sağlayan bir özelliğe sahiptir. Turizm ulaştırması hız, güven, düzensizlik gibi modern dönemin şartlarına uygun bir faaliyettir. Turizm ulaştırması, özellikle ulaşım sistemleri arasında koordinasyonu geliştiren bir faaliyettir. Turizmde ulaştırma bir hizmettir. Ulaştırma yol ve araçları ile gerçekleştirilen bu hizmet ihtiyaç duyulduğu an ve yerde üretilen ve anında tüketilen bir özellik taşıır.¹⁸⁵ Turizm sektörünün en büyük ayaklarından birini ulaşım ve ulaştırma araçları oluşturduğundan ulaşımın maliyeti, seyri ve güvenliği, hangi araçlarla yapılacağı da turizm olgusunu doğrudan etkilemektedir.¹⁸⁶

Ulaşım sektörünün gelişmesi ile birlikte ülkenin her yerine ulaşılabirliiliğin artması ile birlikte ülkemize gelecek turist sayısı da dorudan artış gösterecektir. Çünkü turizm ve ulaştırma sektörleri birbirini bütünlemektedir. Coğrafi özellikleri bakımından her çeşit turizm yatırımının yapılmasına imkan sağlayan Türkiye’de bu sayede bölgesel dengesizlik konusunda önemli ölçüde çözümlenebilecektir. Turizmin uyarıcı etkisiyle bölgede yol, elektrik, kanalizasyon, su, liman, havaalanı gibi altyapı yatırımları aratacaktır. Bu durum bölge halkının dünya görüşünü ve yaşam biçimini değiştiren bir olgudur.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Gürdal, *Ulaştırma Ekonomisi*, s. 9; *Ulaştırmada 50 Yıl*, s.19.; Olalı, *Turizm Teorisi ve Politikası*, s. 237; Erol Evcin, “İkinci Dünya Savaşı’nın Akabinde Türkiye’de Turizmi Canlandırma Çabaları”, s.219.

¹⁸⁶ Esat Arıkan, “Turizm Açısından Karayolu Taşımacılığı”, *1. Turizm şurası*, Ankara 1998, s. 191.

¹⁸⁷ Bedriye Tuçşiper, “Türk Turizminde Ulaştırma Sorunları”, *Anatolia, Yıl 6, S.2*, Haziran 1995, s. 63.

Karayolları ulaşımı hem bireysel hem de kitlesel bir şekilde gerçekleştiren, seyahatleri boyunca insanlara serbestlik ve seyahat keyfi veren bir ulaşım türüdür. Turizm alanında önemli bir ulaşım türü olan karayolları diğer ulaşım araçları ile gidilmesi mümkün olmayan bölgelerin dahi kolayca ziyaret edilebilmesini sağlar. Seyahat boyunca ilgi çekici güzergahları görme, istenildiği zaman durup konaklama imkanlarının olması karayollarının önemli bir tercih sebebi olmaktadır. Karayolları, bireysel ya da gruplar halinde seyahatlerin yapılmasına imkan veren, kısa mesafeli, bölgesel ve şehir içi turların düzenlenmesini kolaylaştıran bir ulaşım sektörüdür.¹⁸⁸

İyi karayollarının sağladığı başlıca yararlar bakıldığında üretim artar, yeni sanayinin kurulması ve var olanların genişlemesi sağlanır ve daha fazla insana iş imkanı sağlar. Uzak yerlere yerleşmeyi sağlar, hayat standartlarını yükseltir, köylü ve şehirli arasındaki bağları güçlendirir, eğitim ve sağlık imkanlarını artırır ve tabii turizmin gelişimi sağlar.¹⁸⁹

Turistik ürünün en önemli elemanlarından olan ulaşım olanakları yeterli değilse bir bölgede turistik açıdan ne kadar elverişli olursa olsun turizmin gelişmesi çok zordur. Özellikle karayolu ulaşım sisteminin ve yolların düzenli olması ve bu karayolu sisteminin de diğer ulaşım sistemleri ile bağlantılı olması gerekir. Bu bağlantı en kısa yoldan gerçekleştiği zaman, turist seyahat süresi de o kadar kısılacaktır.¹⁹⁰ Çoğunluğu turistik amaçlı olsun ya da olmasın özellikle kısa mesafeli seyahatlerin büyük kısmı karayolu ile yapılmaktadır. Ayrıca uzun mesafeli şehirlerarası ya da ülkelerarası yolcu taşımacılığında da karayolunun önemi göz ardı edilemez.¹⁹¹

Türkiye'deki karayolları yüzyıllar boyunca çeşitli göçler, savaş, istila ve ticaret faaliyetlerinde Asya ile Avrupa kıtaları arasında bir köprü görevi görmesi nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. Ülkemiz karayolu ulaştırması bakımından çok eski asırlara dayanan bir alt yapıya sahiptir. Bu noktadan hareketle M.Ö. 2500 - 3000 yıllarında Sümer, Babil ve Asur Devletleri'nin Anadolu toprakları üzerinde askeri amaçlarla yollar yaptıkları ve bu yollardan ticari amaçlı yararlandıkları bilinmektedir. Daha sonraki dönemlerde Anadolu'da yapılan bir çok karayolundan en önemlisi Pers

¹⁸⁸ Gürdal, *Ulaştırma Ekonomisi*, s. 26.

¹⁸⁹ *Karayolları Bülteni*, Yıl 2, S.15, Ocak 1952, s.7.

¹⁹⁰ İçöz, Kozak, a.g.e., s. 257.

¹⁹¹ Arıkan, a.g.e.,s. 191; *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 267-271.

İmparatoru Dara'nın M.Ö. 512 yılında Lidya'nın başkenti Sard kasabasından İran'ın merkezi Sus şehrine kadar yaptırdığı 2165 km. uzunluğundaki Kral Yolu'dur. Romalılar'da kendi dönemlerinde Anadolu toprakları üzerinde 10.000 km. uzunluğunda bir karayolu şebekesi yapmışlardır. Selçuklular döneminde Anadolu'da yapılan yollar ve köprüler özellikle askeri ve ticari ulaşımı sağlamak için yapılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde karayollarında büyük gelişmeler sağlanmıştır.¹⁹²

Osmanlı Devleti döneminde Büyük Menderes Ovası'ndaki yolların İzmir ya da Manisa üzerinden İstanbul'a kervan yollarıyla bağlanması bu yolun önemini artırmıştır. Bu kervan yolu sadece bölgesel bir özellik taşıyordu. Ayrıca bu kervan yollarında kolay ulaşımdan çok çabuk gidebilmek amacıyla Aydın Dağları'nın çok dik, dar geçitlerinden yararlanılıyordu. Muğla yöresinden gelen yol Milas'a oradan da Aydın'a ulaşmaktaydı. Aydın şehri bölgeden geçen doğu - batı yönlü yolların yanında kuzey - güney yönlü yolların da kavşak noktası olmuştur. Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyıldan itibaren Batı ülkeleri ile yapılan ticarete ulaşım açısından en kısa ve kolay yol olan İzmir ve Kuşadası limanlarından yapılmaya başlanması Büyük Menderes Ovası'ndaki yolların tekrar önem kazanmasını sağlamıştır.¹⁹³ Tanzimat Döneminde bir çok alanda yenilik yapılan Osmanlı Devleti'nde Aydın Valisi Mithat Paşa'da bölgede bayındırlık çalışmalarını geliştirmiştir. Bu bayındırlık çalışmaları Aydın'ın ulaşım ağını oluşturan Büyük Menderes çevresindeki yolları da etkilemiştir.¹⁹⁴

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden bugünkü sınırlarımız içinde kalan alanda, 18.000 km. karayolu (14.000 km. si bozuk ve bakım gerektiren) devralmıştır.¹⁹⁵ Cumhuriyetin ilk yıllarında demiryolları savunma ve ekonomik gelişme anlamında ön planda yer alırken ilerleyen dönemde demiryolunu tamamlayıcı bir ulaşım yolu olarak karayolu yapımına önem verilmiştir. Bu amaçla 1929'da teknik anlamda ilk önemli yol kanunu olan 1525 sayılı Şose ve Köprüler Kanunu çıkarıldı. Bu kanunla yollar milli şoseler ve il yolları ayrımına tabi tutularak milli şoselerin programlanması ve inşası merkezi idareye verilirken illerin üçer yıllık

¹⁹² Gürdal, *Turizm Ulaştırması*, s.67-68.

¹⁹³ Uğur, *a.g.e.*, s.277.

¹⁹⁴ Mustafa Çadırcı, "Tanzimat Döneminde Karayolu Yapımı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.15, s.159; *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 271.

¹⁹⁵ Devlet Planlama Teşkilatı, *1983-1993 Ulaştırma Ana Planı*, Ankara 1982, s.4.

yol programları hazırlayarak Bayındırlık Bakanlığı'na onaylatması şart koşulmuştur. 1923 - 1933 yılları arasında yaşanan mali sıkıntılar ulaştırma türleri içinde tercihin karayollarına verilmiş olması, devletin zaten yetersiz olan kaynaklarından karayolları için ayrılabilen olan parayı sınırlandırmıştır. Karayolları inşaatında 1923 - 1933 döneminde görülen yetersizlikler aslında devletin mali güçlüklerinden kaynaklanmaktadır. Devlet tarafından finanse edilmesi gereken yol inşa ve bakımına hükümetler yeterli kaynak sağlayamamışlardır. Ulaştırma türleri içinde tercihin demiryollarına verilmiş olması, devletin zaten fakir olan kaynaklarından, karayolları için ayrılabilen payını sınırlandırmıştır.¹⁹⁶ Bu olumsuzluklara rağmen doğrudan Nafia Vekaleti tarafından yolların yapımı sağlanmıştır. 1935 yılında 39.557 km. olan karayolu uzunluğu 1945'de 42.706'ya yükseltilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, ABD'den aldığı ekonomik yardımlarla özellikle karayolu ulaşımında büyük bir ilerleme sürecine girmiştir.¹⁹⁷

Türkiye'de ulaşım konusunda 1940'lı yıllarda yapılan bir çalışmada genel olarak arazinin dağlık ve engebeli olması nedeniyle demiryolu ve motorlu araçlar için büyük zorluklar gösterdiği ve yaz mevsimi ile kış mevsimi arasındaki sıcaklık farkının, sağanak yağmurların, ani sellerin yolların sık sık bozulmasına neden olduğu ifade edilmiştir.¹⁹⁸ 1949 yılında Türk Nakliyeciler Derneği tarafından yapılan değerlendirmede Türkiye'de ulaştırma vasıta ve hizmetleriyle ilgili büyük şehirlerimizi birbirine bağlayan uçak seferleri, ağları gittikçe genişleyen demiryolları, dışa hatlarda seferlere başlayan denizcilğimiz, yurdun her tarafına işleyen otobüs ve kamyon servisleri bu gelişmenin birer eseri olarak gösterilmiştir.¹⁹⁹

Türkiye'nin Batı'sında yer alan Aydın, ilkçağlardan itibaren önemli yolların geçtiği bir ildir. Anadolu içlerinden gelen yollar il merkezinin bulunduğu Tralleis'te kesiştikten sonra Magnesia üzerinden Ephesos'a ulaşırdı.²⁰⁰ O dönemlerde de Aydın kenti Denizli - İzmir - Muğla (Karya) yollarının birleşme noktasında olması

¹⁹⁶ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 272.

¹⁹⁷ Erol Kapluhan, "Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye'de Karayolu Ulaşımının Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Yapısı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.VII, S.33, s.428-430.

¹⁹⁸ H.Sadi Selen, "Türkiye'nin Yol Sistemleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, S.3-4, Ankara 1943, s.353.

¹⁹⁹ Hulusi Emek, "Türkiye'de Nakliyecilik Konusu", *Türk Ekonomisi*, S.67, Ankara Ocak 1949, Sene 7, s. 9.

²⁰⁰ "Aydın", *Türkiye İller Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul 2005, s. 146.

nedeniyle ticaret ve ulaştırma yönünden büyük bir önem taşırdı.²⁰¹ Aydın'ın coğrafi yapısında alçak düzlükler ilin özellikle orta ve batı kesiminde geniş alanlar kaplar. Büyük Menderes Irmağının taşıdığı alüvyonların yığılmasıyla oluşan bu düzlükler Büyük Menderes Ovası adıyla bilinir. Bu düzlüklerin bazı bölümleri Aydın Ovası, Koçarlı Ovası, Söke Ovası ve Balat Ovası olarak isimlendirilir.²⁰²

Aydın ilinin en önemli turizm potansiyeline sahip olan Kuşadası ilçesini çevredeki il ve ilçelere bağlayan üç ana yol vardır. Bu yollar Kuşadası-Selçuk, Kuşadası-Söke, Kuşadası-Söke ayrımı - Davutlar yollarıdır.²⁰³ 1923 - 1950 yıllarında Aydın, karayolları niteliği bakımından yeterli değildi. 1831 yılında yapılan Aydın – Nazilli – Kuyucak - Denizli il sınırı yolu 1923 yılına kadar ancak yayaların ve kervanların geçmesine uygun bir şekildeydi. Cumhuriyetin ilanından 1950 yılına kadar Bayındırlık Müdürlüğü ve halkın ortak çalışmaları ile motorlu araçların geçebileceği bir duruma getirilmiştir. O dönemlerde bu yola *Ulu Yol* adı verilmişti. 1950'den sonra asfaltlanarak 1955'de tamamlanmıştır. Aydın'dan komşu illere uzaklığı Manisa 166 km., İzmir 125 km., Denizli 128 km. , Muğla 125 km.dir. Aydın'dan ilçelerine, ilçelerin de birbirine karayolu bağlantısı vardır.²⁰⁴ Aydın - Denizli ve Aydın - İzmir karayolları yük ve yolcu trafiğinin yoğun olduğu yollardır. Aydın'dan kıyıyı izleyerek güneye giden yol ise daha çok turizm ağırlıklıdır.²⁰⁵

1.2.1. 1950 – 1960 Yılları Arasında Aydın'da Ulaşım Faaliyetleri

1950 - 1960 döneminde iktidar olan DP ile birlikte ulaştırma alanında temelden değişimler ve hızlı gelişmeler yaşanmıştır. 10 yıllık bu dönem boyunca bazı küçük yerleşim birimleri hariç Türkiye'nin hemen her yerine her mevsimde ulaşım imkanı sağlanmış ulaştırma sistemi dengeli biçimde tüm ülkeye yayılmaya çalışılmıştır. DP döneminde devlet yolları ağlarında kapsamlı bir revizyon politikası yapılmış ve bunun sonucunda 1960 yılı sonunda devlet yolu ağı uzunluğu 26.711 km. ye ulaşmıştır. 1957 yılında ulaştırmaya yapılan yatırımın ne kadar olduğunu görmek açısından bu yılki bütçenin dağılımı gösterilebilir. 1957'de toplam yatırım

²⁰¹ *Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın*, 1973 İl Yıllığı, s.470.

²⁰² *Türkiye Cumhuriyetinin Sekseninci Yılında Aydın*, s.16.

²⁰³ *Türkiye Cumhuriyetinin Yetmişbeşinci Yılında Aydın*, s.112.

²⁰⁴ *Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın*, 1973 İl Yıllığı, s.471.

²⁰⁵ "Aydın", *Yurt Ansiklopedisi*, s. 1034.

1.224.605.174 lira olup Milli Savunma Bakanlığı'na 48.833.500 lira, Milli Eğitim Bakanlığı'na 51.620.386 liralık bir pay ayrılırken Bayındırlık Bakanlığı'na ayrılan pay 182.231.006 liradır. Bayındırlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı'ndan sonra toplam yatırımdan en çok pay alan ikinci bakanlıktır.²⁰⁶ Ulaştırma faaliyetleri rakamsal verilerine genel olarak bakıldığında 1950 - 1960 yılları arasında ulaştırma faaliyetlerinin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içindeki oranı % 5'den % 7'ye çıkmıştır. Bu değişim % 40 oranında bir artışı ifade eder. Karayollarındaki gelişmeler bu alanda kurulan etkili bir teşkilatın yanında kamu kaynaklarından önemli bir kısmının bu alana ayrılması ile mümkün olmuştur. Devlet karayolları ödenekleri 1950'de toplam harcamaların % 4.1'ini oluştururken, bu oran 1955'de % 11, 1960'da % 13.3'e yükselmiştir. Buna ek olarak bu dönemde dışarıdan gelen yardım fonlarının da önemli bir kısmı bu alana harcanmıştır.²⁰⁷

Karayolu ulaştırmasında yaşanan büyük artışın sonucu olarak 1950 yılında toplam taşımalarda karayollarının payı yolcu taşımada % 46, yük taşımada % 17 iken bu oranlar 1960'da yolcu taşımacılığında % 67'ye yük taşımacılığında % 30 olmuştur.²⁰⁸

Karayolları alanında asıl teşkilatlanma 1 Mart 1950'de Karayolları Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile gerçekleşmiştir.²⁰⁹ 1950 - 1960 yılları arasında yol çalışmalarında ilk hedef öncelikli olarak sağlık, eğitim gibi toplumsal hizmetlerin ülkenin her yerine getirilmesi için yolların dört mevsim kullanılabilir olması hedeflendi. Bu dönemde bir taraftan trafik yoğunluğuna uygun olarak yollar iyileştirilmiş, bir taraftan yeni yol güzergahları belirlenerek modern ölçüler kapsamında uygun yol şeritleriyle ülkenin ekonomik bölgeleri arasında bağlantı kurulması stratejisi düşünülmüştür. 1960'lara gelindiğinde Türkiye'nin o gün için ihtiyaç duyduğu 60.000 km.lik bir yol ağının olduğu gerçeği ortaya çıkarılmış ve buna yönelik çalışmalara girişilmiştir.²¹⁰

²⁰⁶ Zafer, 8 Aralık 1956.

²⁰⁷ Efdal As, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikalar 1923 - 1960*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora Tezi), İzmir 2006, s.398-450; Cillov, *a.g.e.*, s.343.

²⁰⁸ *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişimin 50 Yılı*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1973, s.406.

²⁰⁹ <https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Kurumsal/Tarihce.aspx>. (Erişim Tarihi: 1.04.2020).

²¹⁰ Kapluhan, *a.g.m.*, s.428-430.

Türk Ekonomisi dergisinde Menderes Hükümeti'nin Programı'ndan söz edilerek Ulaştırma ve Bayındırlık İşleri'nin öncelikle ziraat ve milli ekonomi ile çok yakından ilgili konular olduğu belirtilmiştir. Bu alanlardaki çalışmaların memlekette iktisadi ve manevi bütünlüğü sağlayacak mevzular olarak görüldüğü belirtilmiştir. Ulaştırmada motorun süratli, kolay ve ucuz nakliyatı temin ettiği bu devirde özellikle kara yollarına önem verileceği açıklanmıştır. Köy yollarının yapılması konusunda imkanlar ölçüsünde genel bütçeden destek sağlanacağı da eklenmiştir.²¹¹

Aynı dergide ulaştırma politikasının tanımı maddeler halinde toplanarak açıklanmıştır. Buna göre ulaştırma politikası:

1. Memleketin savunma, ekonomi ve turizm bakımından ihtiyaçlarını tayin,
2. Bu ihtiyaçları en emin, süratli, ucuz ve rahat şekilde karşılayacak ulaştırma metodlarını tespit,
3. Bu ulaştırma metodlarının gerektirdiği tesislerin tespiti,
4. Bu tesisleri birbirini tamamlayarak koordine ve faydalı bir şekilde işletme,
5. Ulaştırmada can ve mal emniyeti kadar rahatlığı ve konforu sağlayacak ulaştırma zabıtasını temin eder.²¹²

Demokrat Parti iktidar olduğu 1950 - 1960 yılları arasında Hükümet Programlarında ulaştırmaya ve özellikle karayollarına yer vermiştir. Adnan Menderes 1950'de Hükümet Programında şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Ulaştırma ve bayındırlık sahalarındaki faaliyetleri memlekette iktisadi ve manevi bütünlüğü temin edecek mevzular olarak görmekteyiz. Ulaştırmada motörün süratli, kolay ve ucuz nakliyatı temin ettiği bu devirde bilhassa karayollarına ehemmiyet vereceğiz. Köy yollarının yapılması hususunda, imkanların müsaadesi nispetinde umumi bütçeden yardım teminini sağlayacağız.”*²¹³ Bu dönemde bir milletin karayollarının düzenli işlemesi sıhhatte olan bir insanın damarlarındaki kanın akışına benzetilmiştir. Bu konuda bir insanın kanının akışı, nasıl düzenli işliyorsa karayollarının da hiç sekteye uğramadan vasıtalarla açık bulundurularak işlemesi

²¹¹ *Türk Ekonomisi*, Yıl 8, Ankara Haziran 1950, S.84, s.127.

²¹² *Türk Ekonomisi*, S.141, Ankara Nisan 1955, Yıl 13, s. 142.

²¹³ Arar, a.g.e., s. 220.

gereklidir. Bunun için yolların daimi olarak bakımı önemlidir. Karayolları Genel Müdürlüğü'nde bu konu ile ilgili tesisler kurulmuş, burada memleketin ihtiyacına, iklim şartlarına, yerel malzeme ve özelliklerine göre bölge müdürlüğü atölyesi, şube atölyesi, bakım evleri vb. yapılmıştır.²¹⁴

Adnan Menderes 1951'de Hükümet Programında karayolları ile ilgili şöyle demiştir:

*“Karayollarını kifayetli bir şekle sokmak zaruretiini duyuyoruz. Köy yollarını ayrı bir şube olarak, bütün bir yol manzumesi içerisinde mütalaa etmek ve onunla beraber ahenkli olarak yürütmekte fayda görüyoruz.”*²¹⁵ Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere karayolları üzerinde düzenleme yapılmasına duyulan ihtiyaç ve bu konuda ilgili diğer alanlarda da uyumlu bir çalışmanın yürütülme isteği ifade edilmiştir. Bu amaçla alanında uzman kişilerden yararlanma yoluna gidilmiştir. 21 Aralık 1947'de Türkiye'ye gelen Amerikalı uzman Jesse E. Williams 1951'de Türkiye'den ayrılmıştır. Türkiye'de bulunduğu 3,5 yıllık süre içinde karayolları alanında önemli gelişmeler olduğunu ama bunun yanında bazı programlarda değişiklik yapılması gerektiğini belirtirken bunların içeriğinden bahsetmemiştir. Ülkesine girmesinin ardından yerine aynı alanda bir başka uzman Arthur V. Williamson gelmiştir.²¹⁶ Williams'ın dışında aynı tarihlerde Türkiye'ye gelen Fred D. Hartford, Chester C. Burdick, Eric E. Erhard da ülkelere dönüş yapmıştır. Yerlerine Albert W. Schinberg, Pierce A. Cornichael ve H. Spaner gelmiştir. Uzmanların hepsi California'dan gelmiştir. Bu durum bu eyaletin yer şekillerinin Türkiye ile benzerlik göstermesindendir. Bu durum uzmanlar tarafından da sıklıkla belirtilmiştir.²¹⁷

Amerikalı uzmanlar kendilerinin öncüsü olduğu çalışmalarda Türk mühendislerden de yararlanmışlar ve onlardan da önemli hizmetlerle yararlanmışlardır. 1951'de Doğu Anadolu illerini kapsayan bir geziye çıkan Hilts, Elazığ'da yaptığı konuşmada, *“Pülümür civarında genç Türk mühendisleri tarafından başarıyla yapılan işlerin, arızalı arazide yol yapma tekniğinin en asil bir örneğini oluşturduğunu”* belirtmiştir. 1951'de gelen Arthur V. Williamson, Türkiye'de kaldığı sürede karayolları teşkilatında çalışanların Amerikalı uzmanların tavsiyelerini dinlemelerinin

²¹⁴ *Karayolları Bülteni*, Yıl 1, S.11, Eylül 1951, s.1-3.

²¹⁵ Arar, a.g.e., s. 239.

²¹⁶ *Karayolları Bülteni*, Yıl 1, S:8, Haziran 1951, s.1.

²¹⁷ As, a.g.t., s.405.

karayollarındaki hızlı ilerlemeyi kolaylaştırdığını ifade etmiş. Bunun yanında bazı yaşlı personelin bu uyumu tam olarak gösteremediklerini de eklemiştir.²¹⁸

10 Temmuz 1953'de Türkiye'den ayrılan Williamson'ın karayolları ile ilgili önerilerinden birincisi memur ve müstahdem maaşlarının artırılması olmuştur. Bunun dışında Karayolları Teşkilat Kanunu'nda özellikle makine ve yedek parça miktarlarını ve değerlerini en kolay ve hızlı şekilde iletilmesini sağlayacak şekilde değişiklik yapılmasını önermiştir.²¹⁹

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası tarafından ülkemize gönderilen heyetin iktisadi gelişmemiz hakkında verdiği rapordaki tavsiyeleri içeren yazı 1951 yılında Şefik Bilkur tarafından derlenerek Türk Ekonomisi dergisinde yayınlanmıştır. Buna göre demiryolu inşaat programı yavaşlatılmalı dokuz yıllık devlet karayolları programı daha uzun bir devreye yayılmalı, yolların gelişimine önem verilmeli. Ulaştırma bakanına yardımcı bir ulaştırma koordinasyonu oluşturulmalı, Liman ve Deniz işletmeleri birbirinden ayrılmalı, deniz işletmelerinin ticari bir işletme şeklinde yürütülebilmesini sağlayacak tedbirler alınmalı, liman sabit tesisleri ile deniz taşıt araçlarının azami randımanla kullanılması sağlanmalı.²²⁰ Hükümet programında da belirtildiği üzere yol çalışmasına önem verilmiş ve diğer çalışmalarla birlikte yürütülmesi esasının benimsendiği ifade edilmiştir.

Türkiye'de turizmin gelişiminin önünde engel olarak görülen yol meselelerin çözümü ile ilgili olarak yurt dışından getirilen uzmanlardan da yararlanma politikasına devam edilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak bir süredir Ankara'da karayollarında tetkikler yapmış olan Amerikan Federal Yollar İdaresi Başkanı T.H. MacDonald bir basın toplantısı yapmıştır. MacDonald bu toplantıda Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve diğer bakanlarla görüşme yaptığını belirtmiştir. MacDonald,

“Türkiye dahilinde 5000 kilometrelik bir tur yapmış bulunuyorum. 23 - 24 bin kilometrelik yol artık makineli bakım altına alınmıştır. Bugüne kadar yapılan işler, toprak yolları, şoseleri iyi hale getirmekten ibaret kalmıştır. Yol davasında biz

²¹⁸ Karayolları Bülteni, Yıl 2, S.15, 8 Ocak 1952, s.3.

²¹⁹ Karayolları Bülteni, Yıl 3, S.33, Temmuz 1953, s.3.

²²⁰ Türk Ekonomisi, S.98, Ağustos 1951, S.98, Yıl 9, s.231.

Amerikalıların götüğümüz siyaset, Amerika’da çalışmış, orada tahsil etmiş Türk mühendislerinden filen istifadedir. Bizim 30 senelik tecrübe ile edindiğimiz izlenime göre, bir memleketin yolu ancak ve ancak o memleketin çocukları tarafından inşa edilebilir. Yollar bir memleketin dini ve kültürü gibidir. O, ancak içinden kendi kendine meydana gelir. Hariçten empoze edilemez. Yol davasında sabırlı olmak ve sabırsızlığı da kontrol altında bulundurmak lazımdır. Amerikan Yollar İdaresinin burada gördüğü iş Türk mühendisler ile kati bir işbirliği halinde çalışmaktan ibarettir. Yerli personel kullanmak sureti ile çalışmalarımıza aralıksız devam ediyoruz. Amerika’dan bir hayli malzeme getirdik. Şimdi malzemenin de dahilden tedariki yoluna gidiyoruz. Artık yollarda yerli asfalt kullanıyoruz. İyi bir asfalt yola sahip olmak için sabırlı olmak, bir müddette toza katlanmak şarttır” ifadesini kullanmıştır.²²¹

Hem Amerikalı uzmanların hem de Amerika’dan gelen diğer heyet ve görevlilerinin dikkat çekici bir tutumu da İskenderun bölgesine verdikleri özel önem olmuştur. Amerikalıların yaptıkları her inceleme gezisinde İskenderun’a gittikleri ve buraya ayrı bir zaman harcadıkları görülmüştür.²²² İskenderun, Amerika Birleşik Devletleri için olası bir savaş durumunda Türkiye’deki önemli bir üssü olmuştur.

Amerikalı McDonald 1952’de Türkiye’ye geldiğinde bazı önerilerde bulunmuştur. Bunlar:

1. Karayolları Genel Müdürlüğü yeniden teşkilatlanmalı.
2. Maaş ve ücretler artırılmalı.
3. Devlet yolları sistemi daha fazla genişletilmeyerek bugün için tespit edilen uzunlukta bırakılmalı.
4. İl ve köy yollarının yapımı Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından sağlanıyorsa da bu yollara harcanacak paranın yerinde harcanmasını sağlamak amacıyla güzergah tayini, yapım ve bakım konularında illere tavsiye ve yardımda bulunulmalı.
5. İmkan sağlanırsa sadece karayollarına sağlanacak bir gelir kaynağı bulunmalı.

²²¹ Cumhuriyet, 20 Haziran 1952.

²²² Karayolları Bülteni, Yıl: 3, S.34, Ağustos 1953, s.14.

6. Yol programlarında yenilikler için kanunlarda gerekli değişiklikler teklif edilmeli.
7. Birçok durumda büyük ihaleler bir inşaat döneminde tamamlanmıyor. Buna imkan dayok. Bu gibi işlerde taahhüt ve diğer uygulamalar büyük ticari işlerde olduğu gibi yürütülebilmeli, yani her yıl sonunda ödemelerin iptali konusundan vazgeçilmelidir.
8. Yapım şubesine büyük önem verilmeli, buraya iyi yetişmiş ve tecrübeli mühendisler getirilmelidir.²²³

Türkiye’deki Amerikan Yol Misyonuna katılarak 1949 - 1952 yılları arsında üç yıllık dönemde Amerika Yol Misyonu Başkan Yardımcılığı görevini başarı ile tamamlayarak şu açıklamayı yapmıştır:

*“Türkiye’de bulunduğum iki buçuk sene karayolları programının başarı yılları olduğundan benim de bu devrede bir hissem bulunduğunu düşünerek iftihar duymaktayım. Türk milletini dost, misafirperver, ileri görüşlü bir millet olarak tanıdım. Hepinize, memleket ölçüsünde bir karayolu şebekesi kurmak için giriştiğiniz büyük işte devamlı başarılar dilerim”.*²²⁴

1953 yılı Türk Ekonomisi dergisinde ulaştırma alanında genel ve katma bütçelerimizde ulaştırma ve haberleşme hizmet ve tesisleri 1953 yılında önemli bir yer oluşturduğu ifade edilmiştir. 1953 yılı bütçe layihasına göre katma bütçelerin cari giderlerinin toplamının %70’ine yakın bir kısmı ulaştırma ve haberleşme işlerine karşılık gelmektedir. Ulaştırma konusunda genel bütçeden yapılan yatırım miktarı 1950 bütçesinde 104.529.196 lira; 1952 bütçesinde 191.043.836 lira iken bu miktar 1953 bütçe raporunda 241.184.684 liraya ulaşmıştır. Bu durumda ulaştırma alanında genel bütçeden ayrılan pay 1950 yılına göre %230’dan fazla bir yükselme kaydetmiştir. Ulaştırma sahasına giren çalışmalarımız arasında yeni demiryollarının inşası, yol ve köprülerin, köy yollarının yapımı, Karayolları Genel Müdürlüğüne yapılan yardım, liman, iskele ve ufak barınaklar inşası ile diğer liman tesisleri ve hava meydanları inşası ve bütün bu işlere gerekli makine alet ve teçhizatın alınması

²²³ Karayolları Bülteni, Yıl: 3, S:33, Temmuz 1953, s.3.

²²⁴ Karayolları Bülteni, Yıl:2, S.20, Haziran 1952, s.5.

gibi memleketin ekonomik kalkınması ile en yakından ilgili bulunan meselelere aktarılması ile tahsis edilen paranın 1950 yılına oranla artışı % 127 oranında olmuştur. Bu rakamlara göre genel ve katma bütçelerden ulaştırma alnına yapılan yatırımlar 1950 yılına oranla % 181 artış kaydetmiştir.

1950 - 1960 dönemi ülke genelinde yol yapım çalışmaları ile ilgili yaşanan gelişmeler ve yapılan çalışmalar Aydın'da da etkisini göstermiştir. Şehiriçi yol çalışmalarında 1950'de başlayan gelişmeler 1953'e gelindiğinde büyük oranda tamamlanarak kendini göstermiştir. Aydın Belediyesi'nin şehir içi yol faaliyeti ve başarısı haberi gazetelerde yer almıştır. Buna göre 1953 mali yılı sonuna kadar şehrin ana caddelerinin dışında sokaklarımız çamurdan kurtulup parke taş döşeli yollara kavuşacaktır.²²⁵ 1953 yılında alınan kararla Karayolları Umum Müdürlüğü MTA (Maden Tetkik ve Arama) Genel Müdürlüğü'nden 1955 itibariyle 55.000 ton asfalt alacağı belirtilmiştir.²²⁶

İncirlioğlu - Koçarlı yolunda Menderes üzerindeki beton köprünün inşaatı 1953'de tamamlanmıştır. Uzun yıllardır geçit vermeyen bir almuş olan köprü eskiden kalma tahta köprünün yerinde beton bir köprünün kurulmasıyla bu yol üzerindeki ihtiyacı büyük ölçüde gidererek güvenli bir ulaşım imkanı sağlamıştır.²²⁷

1953 yılında yol yapım faaliyetleri özellikle turizmin gelişmesi noktasında çok önemli bir etkiye sahiptir. Çamlık - Sarayköy arasındaki 240 km.lik yolun tamamı asfaltlandıktan sonra Denizli'den İzmir'e gidiş 2,5 saat gibi kısa bir sürede sağlanacaktır. Bu yol yapımı içinde Aydın şehir içi parke yapımı da bulunmaktadır.²²⁸ Yol ve köprü faaliyetlerinin devam etmesiyle karayolları tarafından İzmir - Denizli yolunun güzergahındaki Aydın şehir dahili Gazi Bulvarında yaptırılmakta olan parke inşaatı hızla devam edilmiştir.²²⁹ “Köprü ve yollar için yeni çalışmalar” başlıklı gazete haberinde Aydın sınırları dahilindeki yol

²²⁵ *Hür Aydın*, 22 Eylül 1953.

²²⁶ *Hür Aydın*, 30 Eylül 1953.

²²⁷ *Hür Aydın*, 1 Ekim 1953.

²²⁸ *Hür Aydın*, 9 Ekim 1953.

²²⁹ *Hür Aydın*, 23 Ekim 1953.

ve köprü faaliyetlerinin vermiş olduğu faydalar sayesinde vatandaşların ulaşım işlerinin kolaylıkla sağlanabildiği haberi yapılmıştır.²³⁰

Ortaklar - Aydın arası Karayolu 12 Aralık 1953'de sefere açılmıştır. Özverili çalışmalar sonucunda yurdun bir çok yerinde olduğu gibi Ege Bölgesinde de iki önemli şehir olan Aydın ile İzmir'i birbirine bağlayan bu yolun açılışına Başbakan Adnan Menderes de katılmışlardır.²³¹

Türkiye'de karayolunun ön plana çıktığı 1950'li yıllarda karayolu araçlarında da sayısal artışlar yaşanmış ve bu durum Aydın'da da etkisini göstermiştir. 1954 yılında Aydın'da otobüs seferleri yapılacağı ifade edilmiştir. Şehir dahilinde seyrüsefer için 3 otobüs alınacağı belirtilmiştir. Böylece hem şehirde bulunan hem de dışardan gelenler için ulaşım daha da kolaylaşacaktır.²³² Otobüs ile yapılan ulaşım Aydın'ın sadece turizm değil her alanda tanınmasında ve gelişmesinde büyük bir öneme sahip olacaktır.

Yol meseleleri yurdun her bölgesinde çözülmeye çalışılırken Aydın'da da Aydın - Bozdoğan ve Aydın - Umurlu karayolunun inşaatlarına başlanılmıştır.²³³ Bu inşaatlarla birlikte TBMM, karayollarının gelişiminde kullanmak üzere 250.000.000 liralık ödenek veren bir kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla Nafia Vekili yetkili kılınmıştır.²³⁴ Aydın'da ilk etapta yapılacak yol çalışmalarında güzergahlar belirlenirken öncelikle en sık kullanılan yollar tercih edilmiştir. Bu amaçla Ortaklar - Nazilli arasındaki yolda asfaltlama yapılacağı duyurulmuştur.²³⁵

24 Mayıs 1954'de Üçüncü Adnan Menderes Hükümeti programında geçen dört yıl boyunca ulaşım ağında yapılan yeni tesisler açıklanmış ve yapılmakta olan tesislerin inşaatlarının gayretle devam ettiği belirtilmiştir. Yapılan ve yapılmakta olan yollar ve köprüler, limanlar, iskele ve barınakların yurt hizmetine ve millet refahına verilen

²³⁰ *Hür Aydın*, 29 Ekim 1953.

²³¹ *Hür Aydın*, 12 Eylül 1953.

²³² *Hür Aydın*, 3 Aralık 1953.

²³³ *Hür Aydın*, 12 Mayıs 1954.

²³⁴ *Hür Aydın*, 12 Mart 1954.

²³⁵ *Hür Aydın*, 14 Mayıs 1954.

önem ve neticeye karşı duyulan inancın büyüklüğü sayesinde gerçekleştiği belirtilmiştir.²³⁶

1954'de yapılan Hükümet Programı konuşmasında “yapılan ve yapılmakta olan yollar ve köprüler, limanlar, iskele ve barınaklar ve hava meydanları bu fabrika, baraj ve santrallerle bir arada düşünülecek olursa bütün bunların ancak ve ancak iktidarınız tarafından yurt hizmetine ve millet refahına verilen ehemmiyet ve neticeye karşı duyulan inancın büyüklüğü ve derinliği sayesinde tahakkuk ettirilmekte olduğu anlaşılır”²³⁷ demiştir.

Maliye Vekili Hasan Polatkan 1955 Yılı bütçe konuşmasında yol ve liman inşaatı bölümünde şu açıklamayı yapmıştır:

“1950 yılında yurdumuzdaki stabilize yolların uzunluğu 15.104 kilometreden itibaren şuan 27.000 kilometreyi bulmuştur. Bakım altındaki yolların uzunluğu da 1950'de 19.166 kilometreden 1954 sonunda 36.000 kilometreye çıkmıştır. 1950 yılında 13.000 metre uzunluğunda 289 köprü varken, şuan 41.000 metre uzunluğunda 591 köprü bulunmaktadır. Bunlara ek olarak da 18.000 metre uzunluğunda 498 köprü de inşa halindedir. Bunların büyük kısmı da sene içinde tamamlanacaktır. 1950 yılında Türkiye'deki sivil motorlu araç sayısı 22.000 iken, 1954'de 67.000 bulmuştur. Karayolları şebekesindeki bu süratli gelişme hükümetimizin yol davasına verdiği büyük önemin bir sonucu olmuştur.”²³⁸

Devlet Karayolları 2. Bakım Müdürlüğü tarafından faaliyete geçirilen asfaltlama işi İncirliova-Aydın ve Umurlu - Aydın yol başlangıcı üzerinden yapılacağı ve yolun diğer Ortaklar - Denizli arası kısmının 1955 yılında asfaltlanacağı bildirilmiştir.²³⁹

1956 yılı Karayolları faaliyet içerisinde Aydın - Kuyucak arasının da asfaltlanması kararlaştırılmıştır. Bu asfaltlamanın uzunluğu 57 km. kadar tutmaktadır.²⁴⁰ Bu

²³⁶ Arar, a.g.e, s. 270.

²³⁷ Arar, a.g.e., s. 270.

²³⁸ *Türk Ekonomisi*, S.141, Ankara Mart 1955, Yıl 13, s. 73.

²³⁹ *Hür Aydın*, 16 Temmuz 1954.

²⁴⁰ *Hür Aydın*, 23 Mart 1956.

dönemde hükümetin karayolları yatırımlarına verdiği önemin bir göstergesi olarak Ege Bölgesi'nde Karayolları yapımına 29.000.000 lira ayrılmıştır.²⁴¹

1956 yılı Ocak ayının ulaştırma ile ilgili önemli bir haberi de Aydın - İzmir arasında 51 km. kısaltan Ortaklar - Selçuk yolu inşaatının tamamlanması haberi olmuştur. 33 ayda tamamlanan yolun 4.798.000 liraya mal olduğu ve ay başında trafiğe açılacağı bildirilmiştir.²⁴²

1957 yılında Aydın ve Denizli'nin turizm meselelerinin raporlaştırıldığı çalışmada Afrodisias'ın turistler tarafından kolaylıkla ziyaret edilebilmesi için Karacasu - Geyre yolunun iyileştirilmesi ve bakıma alınması, eksik yol ve köprülerin yapılmasının gerektiği belirtilmiştir.²⁴³

1957'de V. Adnan Menderes Hükümeti Programı'nda *"Memleketimiz yollar, köprüler, limanlar, sulama tesisleri, tayyare meydanları gibi sanayinin, ziraatin, özellikle vatan müdafasının yüzde yüz muhtaç bulunduğu temel yatırımlarla donatılmıştır"*²⁴⁴ sözlerini kullandı.

1959 yılında Türk turizminin gelişim durumu ile ilgili yabancı uzman görüşlerinin yer aldığı rapor hazırlanmıştır. Türkiye'deki turizm hareketlerini incelemek ve turizmin kalkınması için gerekli tavsiyelerde bulunmakla CENTO tarafından görevlendirilen G.F.Jarrat, 25 Mart 1959 tarih ve CENTO Annexe "A"to EC/7/T/D2 numarayla yayınlanan raporunda Türkiye'nin turizm bakımından durumunu değerlendirmiştir. Bu raporda demir ve karayolları ile ilgili şöyle demiştir:

"Demir ve Karayolları trenlerin ve otobüslerin yerli halk tarafından aşırı bir rağbet görmesi nedeniyle turizm için gerekli faydayı sağlayamamaktadır. Bu hususta yine iç hava yolu servislerinden, uçakların ve rezervasyon usullerinin düzeltilmesi ile faydalanmak daha yerinde olacaktır. Taksiler genellikle iyi durumdadırlar. Ancak şoförlerin dil bilmemeleri biraz zorluk vermektedir. Ayrıca taksimetre usulünün de uygulanması lazımdır. Turizm Dairesinin mesafe ve ücretleri bildiren broşürler yayınlaması da çok faydalı olur. Otogar gezileri bu memleketi görerek yapılması

²⁴¹ *Hür Aydın*, 14 Nisan 1956.

²⁴² *Hür Aydın*, 27 Ocak 1956.

²⁴³ *Aydın ve Denizli'nin Turizm Meseleleri*, s. 25.

²⁴⁴ Arar, a.g.e., s. 297.

istenen uzun seyahatler için en uygun vasıta. Bunun için en az 20 adet bu cins otobüsün satın alınması lazımdır. (Hava değiştirme ve toz süzme tesisatlı). Bu gibi turlar 5-7 veya 10 günlük olarak düzenlenebilir. Bunun bedeli de 170 Dolar (yani 1500 Lira) olabilir. Bunun talibi çok olacaktır. Hususi otomobillerle tatil turları usulü gittikçe büyük bir rağbet görmektedir. Bunun için gümrükteki giriş formalitelerin basitleştirilmesi, mesela 15 dakikadan fazla sürdürülmemesi lazımdır. Ayrıca bu cins turizm motel inşaatının gelişmesini de icap ettirir.” Raporda sınırlarda uygulanan formalitelere de şöyle yer verilmiştir:

“Orta Doğu’da siyasal gerginlik dolayısıyla son iki dünya harbinden kalma bir çekingenlik sonucu bazı formaliteler epey sıkı olarak uygulanmaktadır. Oysa Batı’da sınır engelleri aşağı-yukarı tamamen kaldırılmış bulunmaktadır. Türkiye’de bugün uygulanan bu formaliteler korkunçtur. Giriş ve çıkışta turist bu kadar sıkıcı formalitelere katlanamaz. İkame müsaadesi de tatbikatta pek gereksizdir. Turistleri girişte nezaket ve güler yüzle karşılanmalarının sağlayacağı faydalar sayılamayacak kadar çoktur.”²⁴⁵

1950 - 1960 dönemi Türkiye’de yıllara göre karayolu ağı aşağıdaki şekildedir:

Tablo 1.3. 1950-1960 Dönemi Türkiye’de Karayolu Uzunlukları.

Yıl	Otoyollar	Devlet Yolları(km)	İl Yolları(km)	Toplam(km)
1950	-	24.306	22.774	47.080
1960	-	26.711	34.831	61.542

Kaynak: Karayolu Ulaşım İstatistikleri, 2018, s.3.

Karayolları ağına göre türlerine göre dağılımı aşağıdaki şekildedir:

Tablo 1.4. 1950-1960 Dönemi Karayollarının Türü.

Yol Uzunlukları – Km							
Yıl	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Parke Yollar	Stabilize Yollar	Toprak Yollar	Geçit Vermeyen Yollar	Toplam Uzunluk
1950	336	1.111	177	22.590	10.311	12.555	47.080
1960	216	6.677	156	34.990	9.168	10.335	61.542

Kaynak: Karayolu Ulaşım İstatistikleri, 2018, s.4.

²⁴⁵ G.F.Jarrat, “Genel Olarak Türkiye’nin Turizm Meseleleri “, Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporlar, Ankara 1963, s. 19-24.

Karayollarının artmasına paralel olarak motorlu kara taşıtlarının sayısı da artmıştır. Motorlu kara taşıtlarının sayısı aşağıdaki şekildedir:

Tablo 1.5. 1950-1960 Dönemi Motorlu Kara Taşıtlarının Sayısı.

Yıl	Otomobil	Otobüs	Kamyon	Motosiklet	Toplam
1950	13.405	3.755	15.404	3.464	36.028
1960	45.767	10.981	57.560	9.380	123.588

Kaynak: *Karayolu Ulaşım İstatistikleri*, 2018, s.10.

Yıl bazlı ağırlıklı ortalama günlük trafik tablosu aşağıdaki şekildedir:

Tablo 1.6. 1950-1960 Dönemi Karayolu Taşıt Türlerinin Günlük Trafikteki Yeri.

Yıl	Otomobil	%	Otobüs	%	Kamyon	%	Toplam
1950	19	32.2	9	15.3	31	52.5	59
1960	47	32.4	22	15.2	76	52.4	145

Kaynak: *Karayolu Ulaşım İstatistikleri*, 2018, s.7.

Karayollarından sonra önemli bir ulaşım türü de demiryolları olmuştur. Başlangıcı İngiltere’de Mühendis Jorj Stephenson’un 1829’da buharlı lokomotifini icadından sonra lokomotifin gerek yük gerekse yolcu ulaşımındaki sağladığı kolaylığın görülmesi üzerine demiryolları bugünkü haline getirilmiştir. Demiryolu taşımacılığı turizm amaçlı kullanılan ulaşım türlerinden biridir. Thomas Cook’un 1841 yılındaki turist taşımacılığı demiryolu ile yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı’na kadar turizm alanında yoğun olarak kullanılan demiryolları, teknolojiye ve diğer ulaştırma türlerindeki gelişmelere aynı oranda ayak uyduramamış, eski önemini kaybetmiş fakat 1980’li yıllardan sonra turizm sektöründe yeniden önem kazanmıştır.²⁴⁶

Ülkemizde ilk demiryolu, yapımına 23 Eylül 1856’da başlanan İzmir - Aydın hattıdır. Temmuz 1866’da Aydın’a varılmış, İzmir demiryolunun Eğirdir’e bağlanması ve bu hat üzerindeki Tire, Ödemiş, Söke, Denizli ve Çivril şube hatlarının kurulması 1907 yılına kadar sürmüştür. Balkan ve I. Dünya Savaşlarından Kurtuluş Savaşı’na kadar Aydın demiryollarının bir yabancı ortakla işletilmesi sürdürülmüştür. 27 Mayıs 1919’da düşmanın Aydın’ı işgali üzerine başlayan ulusal cephe kurma hazırlıkları, tüm alanlara hızla yayılmış ve Aydın Demiryolları kuruluşunun bir ulusal yapı haline dönüşmesi oluşmuştur. Aydın-Eğirdir arası

²⁴⁶ Hakan Şahin, “Demiryollarının Turizme Etkisi”, *1. Turizm Şurası*, Ankara 1998, 36.

Demiryolu Hareket Başkanlığı ve İşletme Müdürlüğü görevi kendisine Kuvayi Milliye Umum Kumandanı, Demirci Mehmet Efe tarafından verilen Eşref Bey (Demirağ) Aydın cephesindeki çalışmaları ile bugünkü ulusal demiryolu işletmeciliğinin ilk örneğini vermiştir. Eşref Bey anılarında o günlerle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Düşman işgali altındaki İzmir’de Kuvayi Milliyeci gayretlerinin anlaşılması ve takip edilişim nedeni ile İzmir’den ayrılarak Aydın’a geldim ve Aydın Kuvayi Milliyesine katıldım. Bu cephenin biricik ulaşım aracı Aydın Demiryolunun Ulusal İdare Bölgesindeki kısmının işletme Müdürlüğü ve Hareket Reisliğine atandım. Yabancı Sermaye ve İdaresindeki Aydın Demiryolunun tümüne el koyarak Aydın - Eğridir arası Ulusal Demiryolu işletmesini kurdum. İşletme kadrosunun çoğunluğunu azınlıktan elemanlar oluşturuyordu. Bunları toplayıp Eğridir gölündeki adalarda enterne ettim ve yerlerine davamızın sahibi kendi soy ve kanımızdan, Türk memur ve işçileri getirdim. Bütün savaş süresince bu bölgesel ulusla kadro ve kaynaklarla bütün savaş ulaşımı ve taşıması tam bir düzen içinde yürütüldü. Ayrıca bugünkü Ulusal Demiryolu İşletmeciliğinin ilk örneği en ağır koşullar altında başarı ile uygulandı.”²⁴⁷

Demiryolunun önemi üzerinde yapılan haberlerde vatanımızın politik ve ekonomik güveni ve aynı zamanda milletimizin zengin varlığı içinde hayat bulmasında demiryolunun önemi üzerinde durulmuştur. Ülkemizin ilk demiryolunu oluşturacak olan hat “İzmir - Aydın Osmanlı Demiryolları şirketi” adı altında bir İngiliz şirketine verilmiştir. 1856 yılında verilen ayrıcalığa karşılık yapılan 130 kilometrelik yol ancak 10 senede tamamlanabilmiştir. Temmuz 1866’da ilk tren Aydın’a ulaştı.²⁴⁸ Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra hükümetler bir yandan ekonomik kalkınmayı hızlandırmak, diğer yandan da ülkenin siyasi birliğini pekiştirmek ve savunmasını kolaylaştırmak amacıyla aktif ve tutarlı bir demiryolu politikası benimseyip uygulamaya başlamışlardır. Bu politikada iki temel ilke ülkenin uzak şehirlerinin yeni hatlarla merkeze bağlanması ve varolan imtiyazlı yolların devletleştirilmesi olmuştur. 1923-1933 döneminde, Cumhuriyet’in ilanı sırasında

²⁴⁷ Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın, s.473-474; Ulaştırma 50 Yıl, s.31-32.; Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, s. 283.

²⁴⁸ Bu hat 1933’de 12.200.000 lira karşılığında Türkiye’ye devredildi. Hür Aydın, 12 Eylül 1953.

imtiyazlı şirketlerin elinde bulunan demiryollarının büyük bir kısmı millileştirilmiş, sahiplerinden satın alınanlar devlete ait ve onun tarafından işletilen hatlara katılmıştır. Bu konudaki ilk girişim Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra başlamış ve ilk olumlu sonucu da Anadolu hattının millileştirilerek 1928'de alınması ile olmuştur. Ardından 1929 yılında Mersin-Adana, 1931'de Samsun-Çarşamba ile Bağdat hattının Adana-Fevzipaşa kısmı ve dar bir hat olarak inşa edilen Mudanya-Bursa demiryolu takip etmiştir. İmtiyazlı demiryollarının millileştirilmesi devlet tarafından oldukça hızlı bir şekilde, yeni demiryolları inşasıyla paralel olarak yürütülmüştür. Yabancı şirketlere ait demiryollarının millileştirilmesi, esas olarak satın alam yoluyla yapılmıştır. Ancak hükümetin mali imkanlarının yetersizliği dolayısıyla bu satına lamalar borçlanılarak gerçekleştirilmiştir. 1928-1933 yılları arasında devletleştirilen demiryolları, limanlar ve diğer imtiyazlı kuruluşlar dolayısıyla Cumhuriyet hükümetinin ödemeyi kabul ettiği meblağlar Türkiye'nin o dönemdeki dış borçlarının önemli bir kısmını oluşturmuştur. Devlet tarafından yaptırılan demiryolları ise çoğunlukla iç kaynaklarla finanse edilmiştir. Bu yolların finansının sağlanmasında normal bütçe gelirleri yani genellikle vergiler kullanıldığı gibi özellikle uzun demiryolları için iç borçlanmalara başvurulmuştur. Cumhuriyet hükümetleri ilk uzun vadeli borçlanmaya demiryolu inşası aracılığıyla girişmişlerdir.²⁴⁹

İkinci Dünya Savaşı döneminde demiryolları dönemin en önemli ulaştırma türünü oluşturmuş ve savaş yılları taşımacılık yükünün bu alanda yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bunun yanında mali kaynakların savaş harcamalarına yönlendirilmesi dolayısıyla bakımı ihmal edilmiş ve ithalat güçlükleri nedeniyle araç ve malzeme desteği de yeterince yapılamamıştır. Bu sebeple demiryolu sistemi, İkinci Dünya Savaşını eskimiş ve yıpranmış olarak bitirmiştir. 1950-1960 döneminde ulaştırma alt sektörleri içinde en düşük gelişme oranı demiryollarında olmuştur. Bu nedenle demiryolları hem uzunluk hem de hizmet kalitesi bakımından ülke ihtiyacının altında kalmıştır. Gelişmedeki yetersizliğin başlıca sebepleri, bir taraftan bu faaliyet alanına ayrılan kaynakların ve dolayısıyla yapılan yatırımların yetersiz olması, diğer taraftan

²⁴⁹ Devlet borçlanmaları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Memduh Yaşa, *Devlet Borçları*, İstanbul 1965, s.70; *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 275.

takip edilen politikalarla karayollarında yük ve yolcu taşımacılığının hizmeti talep edenler için daha cazip hale getirilmesidir. 1950 - 1960 döneminin son yıllarında cihazlanmaya ve hizmet kalitesini iyileştirmeye önem verilmiştir. 1950'lerin ortalarından itibaren motorlu trenler alınmış, buharlı lokomotiflerin bir kısmı dizel lokomotifleriyle değiştirilmiş, İstanbul-Halkalı arası elektrikleştirilmiş, otoray miktarı iki katına çıkarılmıştır. Ayrıca bu dönemde demiryolu endüstrisinin geliştirilmesine çalışılmış, özellikle Sivas ve Eskişehir fabrikalarının bakımı ve modernleştirilmesiyle her türlü tamir işlerinin, çelik konstrüksiyonların, demiryolu makas ve vagon imalatının geniş çapta memleket içinde yapılması sağlanmıştır.²⁵⁰

Demiryolu Aydın ilini batı - doğu doğrultusunda kateden demiryolu üzerinde Söke, Germencik, İncirliova, Aydın Merkez, Köşk, Sultanhisar, Nazilli, Kuyucak, ve Buharkent ilçeleri bulunmaktadır. Aydın il sınırında toplam demiryolu uzunluğu Söke - Buharkent arası 134.6 km.dir.²⁵¹

1953 yılına gelindiğinde demiryolu inşaatımız artık yapılmasına başlanmış olup tamamlanması gereken kısımlara aktarılmış, bunun yanında karayolları ilk plana alınmıştır. Demiryolları inşasına ayrılan pay 1950 yılında genel bütçe yatırımlarının %9.3'ü, 1952 yılında %5.3'ünü ve 1953 raporunda ise %4'ünü oluşturmuştur. Bunun yanında karayollarına yatırım için ayrılan miktar 1950 yılında 47.1 milyon lira iken 1952'de ek ödenek hariç 135.5 milyona ve 1953 raporunda 181.4 milyon liraya ulaşmıştır.²⁵²

15 Aralık 1953'de Aydın da demiryolları ile ilgili gar binasının temeli atılmıştır. Bu sene Aydın, Germencik, Nazilli- İzmir gibi demiryolu merkezlerimizde 3.5 milyon lirayı aşan demiryolu istasyonlarının düzenlenmesi programa alınmıştır.²⁵³ Demiryolları için 1951 - 1954 yılları arasında harcanılan paranın toplamı 169 milyon liraya denk gelmektedir. Önümüzdeki yıllarda daha büyük meblağlar harcanacaktır. 1951'den bu yana sarfedilen gayretler ve iktisadi gelişme sayesinde demiryolu

²⁵⁰ Ulaştırma 50 Yıl, s.46, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978, s. 286.

²⁵¹ Türkiye Cumhuriyetinin Yetmişbeşinci Yılında Aydın, s.112.

²⁵² Türk Ekonomisi, S.98, Ağustos 1951, Yıl 9, s.231.

²⁵³ Hür Aydın, 15 Aralık 1953.

alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır.²⁵⁴ 1956 yılına gelindiğinde 1950'den bu yana geliştirilen devlet demir yollarının 7.846 kilometre uzunluğu bulmuştur.²⁵⁵

Tablo 1.7. 1950-1960 Yılları Arasında Demiryollarında Taşınan Yolcu Sayısı

Yıl	Yolcu sayısı	Yolcu- km.
1950	53.130	2.516
1951	56.352	2.668
1952	60.322	3.145
1953	52.535	3.016
1954	61.966	3.893
1955	57.301	3.917
1956	67.503	4.480
1957	84.579	5.041
1958	92.483	5.105
1959	95.032	4.589
1960	96.798	4.396

Kaynak: DİE, *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, Ankara 1973, s. 416.

Kara ve demiryollarından sonra 1950 - 1960 yılları arasında deniz taşımacılığı alanında büyük gelişme sağlanmıştır. Bu gelişmede denizyolu ulaşımında devlet müdahaleciliğinin geniş çapta azaltılması tam tersi deniz ulaştırma ve endüstrisinde özel teşebbüsün teşvik edilmesinin ve desteklenmesinin önemli etkisi olmuştur. Bunun yanında devletin denizcilik alanına ayırdığı ödeneğin artırılmasının da etkisi vardır. Bu konudaki ilk önemli girişim 1937'de çok kısa bir ömür sürdükten sonra kapatılan Denizbank'ın Denizcilik Bankası adıyla 1952'de 5842 Sayılı kanunla kurulması olmuştur. Banka, devlet ile özel sektörün sermayesini birlikte oluşturacakları karma bir kuruluş statüsüne kavuşmuş ve sermayenin %51'i devlete, %49'unun da özel sektöre ait olması öngörülmüştür. 1956'da iç ve dış yük taşımacılığı bankanın idari sorumluluğundan ayrılarak bu faaliyet alanı sermaye çoğunluğu Denizcilik Bankası'na ait olmak üzere kurulan Deniz Nakliyatı Anonim Şirketi'ne bırakılmıştır. Bu dönemde büyük kısmı Denizcilik Bankası tarafından yönetilmek üzere kamu kaynaklarından özel sektör gemiciliğinin gelişmesini sağlayacak ve ülkede gemi inşa sanayinin gelişimine imkan verecek fonlar tahsis edilmiştir.²⁵⁶

²⁵⁴ *Türk Ekonomisi*, S.141, Ankara Mart 1955, Yıl 13, s. 74.

²⁵⁵ *Hür Aydın*, 2 Mart 1956.

²⁵⁶ *As, a.g.t.*, s.458.

Tablo 1.8. 1950-1960 Yılları Arasında Denizyollarında Taşınan Yolcu Sayısı ve Yük Miktarı.

Yıl	Yolcu sayısı	Yük-ton
1950	1308	392
1951	1232	404
1952	1214	412
1953	-	1.280
1954	-	1.440
1955	1872	2.212
1956	4211	2.386
1957	1994	2.029
1958	2017	1.398
1959	1820	1.641
1960	1074	5.510

Kaynak: DİE, *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, s. 419; DİE, *Kalkınan Türkiye (Rakamlarla 1923-1968)*, Ankara 1969, s.419.

Bu tablodan denizyollarıyla yapılan yolcu taşımacılığının dönemin ilk yarısında hafif bir artış sağladığı, ikinci yarısında ise başlangıç yılındaki düzeyin altına düştüğü görülmektedir. Bu dönemde karayollarındaki gelişmeler ve dönem sonunda havayollarındaki gelişmeler yolcu taşımacılığı konusunda denizyolları aleyhine etki yapmıştır. 1950’li yıllarda deniz yolları turizmde aktif olarak yer almaya başladı. Bu dönemde yurt dışı turlarına çıkan Türk gemileri ortaya çıkmıştır. 1951 yılında yapımı tamamlanan İskenderun ve Samsun gemileri Beyrut - Marsilya arasında çalışmaya başladı. İlerleyen dönemde bu gemiler, Türkiye sınırları içinde Samsun-İskenderun hattında çalışmıştır.²⁵⁷ Limanlar içi genel bütçeden ayrılan ödenek 1950 yılında 9.1 milyon, 1952’de 22.2 milyon lira, 1953’de 26.2 milyon liraya ulaşmıştır. 1953 yılının 1950 yılına oranla artışı %287’den fazladır.²⁵⁸

1950 yılında yayımlanan Türk Ekonomisi dergisinde “*Türk Denizciliğinin Kalkınması Çareleri*” başlıklı yazıda Türk denizciliğinin bugün ülke ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak ve perişan bir halde bulunduğunu kabul etmenin gerektiği Yüksek Denizcilik Okulu öğretmeni Behçet Cemal’in kaleminden okuyucuya aktarılmıştır. Bu konuda Türk denizciliğinin büyük kısmının devletleştirilmiş olması sorunların temeli olarak görülmekle beraber, özel teşebbüs ve yatırımlara daha fazla

²⁵⁷ Arslan, a.g.t., s. 38.

²⁵⁸ *Türk Ekonomisi*, Yıl 9, S.98, Ağustos 1951, s.231.

yer verilmesi önerilerinde bulunulmuştur.²⁵⁹ Türk turizmiyle ilgili yabancı uzman raporlarından yararlanıldığı bu dönemde 1959 yılında düzenlenen raporda denizyolları ile ilgili kısım şöyledir:

Raporun denizyolları ile ilgili olan kısmında şöyle demiştir:

“Türk denizyolları yabancılar tarafından pek az bilinmektedir. Yolculara daha özen göstermek ve reklam yapmak gereklidir. Türk ve Doğu Akdeniz limanlarına yapılacak kurvazyerler önemli tavsiyedir. Turizm Dairesince bu limanlara gelen turistlere dağıtılmak üzere “hoşgeldiniz” broşürleri yayınlanmalıdır. Bu limanlardaki hatıra eşya sayısı Turizm Genel Müdürlüğü’nün özellikle üstünde durması gereken bir husustur. İstanbul’da Boğazı, Marmara’yı içeren günlük gezi seferleri yapılması şarttır. Bu gemiler konforlu, mürettebatta dile hakim olmalıdır. İstanbul - Kilyos arasında ekspres seferler de konulmalıdır. İstanbul ve İzmir limanları fena değildir. Ama turistler için bazı kolaylıklar olmalıdır.”²⁶⁰

30 Mart 1951’de İkinci Adnan Menderes Hükümeti’nin programında memleketin kıyı kesimleri kara ulaştırması ve deniz ulaşımında seyrüsefer şartları limanlar meselesinin iyi koşullara ulaştırılmasının sağlanmasının gerçekleştirileceği ve bununla birlikte kara, deniz ve demir yolları sisteminin ahenkli şekilde ve birbirini tamamlayıcı olarak geliştirilmesi gerektiği ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca Denizyolları İdaresine yeni bir şekil veren kanun tasarısının önümüzdeki günlerde Yüksek Meclise getirileceği ifadesi yer almıştır.²⁶¹

Aydın’da ilin tek limanı Kuşadası limanıdır. Güvercinada mendireğinin yapılmasıyla korunaklı hale gelmiştir. Limanın rıhtım uzunluğu 971 metre, su derinliği ise 15 metredir. Kuşadası limanı Türkiye’de denizyolu ile en fazla giriş-çıkış yapan limandır. İlçede ayrıca bir yat limanı mevcut olup, 1150 metre iç rıhtım uzunluğu 630 adet yat kapasitesi ile yerli ve yabancı turistlere hizmet vermektedir. Ege adalarında turistik ring yaparak Efes turu için gününbirlik yabancı turist getiren yolcu

²⁵⁹ Behçet Cemal, “Türk Denizciliğinin Kalkınması Çareleri”, *Türk Ekonomisi*, Yıl 8, Ankara Ağustos 1950, S.86, s. 180-183.

²⁶⁰ Jarrat, *a.g.e.*, s. 22.

²⁶¹ Arar, *a.g.e.*, s. 239-240.

gemileri, yatlar ve motorların yanı sıra feribotlarla da Kuşadası - Sisam seferleri devamlı yapılmaktadır.²⁶²

Aydın ili deniz ile olan dış ticaret ve yolcu ulaşımını İzmir limanından yapmaktadır. Aydın ve hinterlandının deniz kapısı ve deniz yolu İzmir olmuştur. Çünkü Aydın bir kara şehridir. Ancak 1957 yılında Kuşadası ilçesinin Aydın'a bağlanması ile Aydın'ın denize açılan bir kapısı oldu. 1957'de yapımına başlanan Kuşadası iskelesi dolayısıyla Aydın ili de küçük bir liman ve iskeleye kavuşmuştur. Kuşadası'nın antik yapıtlara giden yollar üzerinde bulunması ve bu yapıtların bulunduğu yerlere göre merkezi durumda kalması ve günden güne gelişen turizmi denizden ulaştırma imkanlarını artırmış ve deniz trafiğini çoğaltmıştır. Ayrıca Kuşadası'nın İzmir Limanı'na göre daha yakın olması özellikle yurt dışından gelen turistlerin Kuşadası iskelesinden karaya çıkmalarını ve bu bölgedeki tarihi ve turistik yerleri görmek için bu deniz yolunu tercih etmelerini sağlamıştır. Her yıl binlerce yabancı turist gemilerle Kuşadası İskelesine gelip karaya çıkmakta, sonra yine bu iskeleden vapurlarına binip gitmektedirler. Ayrıca Rodos Adası'ndan ve diğer Yunan adalarından Kuşadası'na vapurlar, yat ve deniz motorları da gelmektedir. Türk turistler de Kuşadası iskelesinden vapura binerek geziye çıkmaktadırlar.²⁶³ Kuşadası'nın turizm alanında ön plan çıkmasıyla birlikte ilerleyen yıllarda denizyolu ulaşımı önemi artmıştır.

1950 yılında DP'nin iktidara gelmesiyle havayolları politikasında da bazı değişiklikler görülmüştür. DP'nin Ulaştırma Bakanı Seyfi Kurtbek, bu politika değişikliğini ve partisinin bu konuda yapacağı gelişmeleri şöyle ifade etmiştir:

“Öncelikle idarenin statüsü değiştirilecek, sivil havacılık işleri ile havayolları işletmesi birbirinden ayrılacaktır. Havayolları idaresi, iktisadi ve ticari bir işletme imkanı bulacaktır. Personel statüsü yeni teşkilata göre tanzim edilecektir. Havayolları personelimiz, özellikle pilotlarımız mesleklerinde değerli arkadaşlarımızdır. Statülerini, mesleğin özelliklerini dikkate alarak değiştireceğiz. Yeni ve büyük hava meydanları yapılmasına, diğer meydanların geliştirilmesine

²⁶² Türkiye Cumhuriyetinin Yetmişbeşinci Yılında Aydın, s.112.

²⁶³ Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın, s.474; Resmi Gazete, 27 Haziran 1957, S.9644.

*önem vereceğiz. Uçuş vasıta ve malzemesinin yenilenmesine ve çoğaltılmasına çalışacağız.”*²⁶⁴

1955 yılına kadar hava meydanları ile hava yolları Devlet Hava Yolları adı altında ve aynı kuruluş içinde faaliyet gösterirken, 1955 yılında çıkarılan 6623 Sayılı kanunla iki faaliyet birbirinden ayrılmış, hava meydanlarının bir genel müdürlük şeklinde ve Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde bırakılmasına karşılık havayollarının faaliyeti sadece taşımacılığa indirgenerek ticari esaslara göre hareket edilecek bir anonim şirketi halinde teşkilatlandırılması sağlanmıştır.²⁶⁵

1 Mart 1956’da sermayesinin büyük çoğunluğu hazineye ait olan fakat yabancı ve yerli özel sermayenin de katıldığı Türk Hava Yolları Anonim Şirketi kurulmuştur. 60.000.000 lira olan kuruluş sermayesinin 54.125 milyon lirası hazineden, 1.000.000 lirası PTT’den 0,1 milyon lirası DDY’den, 0,272 milyon lirası özel şahıslardan, 3,92 milyon lirası da (alınan Viscount uçakları karşılığı olarak)²⁶⁶ İngiliz B.O.A.C. (İngiliz Denizaşırı Hava Şirketi)’den sağlanmıştır. 1950-1960 yılları arasında hava taşımacılığında oldukça hızlı bir gelişme sağlanmıştır. 1933 yılında devlet hava yollarında taşınan yolcu sayısı 460 iken 1950 yılına gelindiğinde 112.665 olmuştur. Bu rakam 1950-1960 dönemi sonunda 1960 yılı itibarıyla 287.333 olmuştur.²⁶⁷

Aydın’da bir havaalanı olmamakla birlikte 1953 tarihli gazetelerde Aydın’da da tayyare seferleri başlayacak haberleri yapılmıştır. Buna göre Aydın’dan İzmir’e 17 dakika gibi kısa bir mesafede gidilebilecek ve seferlere kısa bir süre içinde başlanılacaktır haberi yapılmıştır.²⁶⁸

1956’da Denizli yolundan güneye ayrılan yol üzerindeki Tepecik’de küçük uçakların inmesine elverişli bir havaalanı yapılmış ve kısa bir süre kullanılmıştır. Aydın’ın hava ulaşımı için yararlandığı en yakın hava limanları Muğla-Dalaman ve İzmir-Çiğli havaalanlarıdır.²⁶⁹

²⁶⁴ *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1950, S.9644.

²⁶⁵ *Resmi Gazete*, 31 Mayıs 1955, S.9016.

²⁶⁶ Viscount ve F27 uçakları ilk defa DP döneminde havayollarımıza girmiştir.

²⁶⁷ *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*, s. 421.

²⁶⁸ *Hür Aydın*, 18 Eylül 1953.

²⁶⁹ “Aydın”, *Yurt Ansiklopedisi*, s. 1036.

1959 yılında yabancı uzmanlardan yararlanılmasıyla hazırlanan turizm raporlarında G.F. Jarrat bu konuda şöyle demiştir:

“Milletlerarası havayollarının Türkiye’nin turizm problemine önem atfetmeleri çok faydalı bir şey olacaktır. Hükümetin bu hususta hava yolu temsilcileriyle toplantılar yapması yerinde olur. THY’nin gelecekte direkt Amerika servisleri oluşturması iyi olur.”

İstanbul Havaalanı ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“İstanbul Havaalanı modern olmakla beraber ilerde daha da sıklaşacak trafiğin had safhalarında ihtiyacı karşılamaktan uzak kalacaktır. Yolcu bagajlarının taşınması da daha özenli yapılmalıdır. Gelip geçici yolculara da daha özenli davranılmalıdır. Bugün, bu husus hep ihmal edilmektedir. İç hava alanlarının temizlik ve rahatlığına da önem verilmelidir.”²⁷⁰

Hudut kapılarının bağlı olduğu illere göre giriş - çıkış yapan yabancı ziyaretçiler istatistiklerine bakıldığında Aydın ili 1953 - 1960 yılları arasında sadece 1957 yılında 24 kişinin giriş yaptığı bilgisi mevcuttur.²⁷¹

Tablo 1.9. 1950-1960 Yılları Arasında Havayollarında Taşınan Yolcu Sayısı ve Yük Miktarı.

Yıl	Yolcu sayısı	Yük-ton
1950	112.665	1.992
1951	128.024	2.197
1952	181.980	2.123
1953	147.846	2.804
1954	178.281	3.106
1955	202.066	3.174
1956	329.880	3.780
1957	394.212	4.782
1958	371.241	5.739
1959	305.963	6.021
1960	287.333	7.099

Kaynak: Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, s. 421.

²⁷⁰ Jarrat, a.g.e., s. 22.

²⁷¹ <https://biruni.tuik.gov.tr/turizmapp/sinir.zul> (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

1.3. 1950 – 1960 Yılları Arasında Aydın’da Turizm Faaliyetleri

Şehirler sahip oldukları tarihi kültürel eğlence vb. bir çok imkanı bir arada bulundurmaları nedeniyle turistler açısından ilgi çeken merkezleri olmuşlardır. Şehirlerin bu özellikleri ile beraber yakın çevresinde bulunan turistik kaynakların da şehirlerdeki turizmin gelişiminde kuşkusuz çok önemli bir yeri vardır. Aydın’ın hem kendi şehir merkezinde hem de yakın çevresinde doğal beşeri ve turist kaynakları yönünden oldukça zengin bir alt yapısı vardır.²⁷²

Turizm tanımından hareketle turizm endüstrisi içinde turistlerin ikamet ettikleri yerlerden ayrılarak tekrar aynı yere dönünceye kadar geçen süre içerisindeki konaklama yeme içme ve benzeri tüm ihtiyaçların karşılanması anlaşılmaktadır. Bu endüstri içinde her bir alanın çok önemli görevleri olmakla birlikte konaklama hizmeti turistlerin en temel ihtiyaçlarının başında gelmektedir. Evinden başka bir yerde konaklama ihtiyacı duyan yolcuların geleneksel konuk ağırlama, misafirlik yöntemlerinin dışında ticari faaliyet olarak ortaya çıkması önem kazanması dünyada XIX. yüzyılla birlikte başlamıştır. Yolculukların kolaylaşmasının etkisiyle otelcilik sektörü bir endüstriye dönüşmüş ve ülkemizde de çoğunluğu mütevazı koşullarda olan otellerin yaygınlaşması olarak kendini göstermiştir. XIX. yüzyıl ortalarından itibaren ziyaretçi sayısındaki büyük artış bu eksikliğin daha fazla hissedilmesi ve bu soruna çözüm aranmasını beraberinde getirmiştir. Bu çözüm önce pansiyonlar ve ardından da otellerin açılması şeklinde kendini göstermiştir.²⁷³

1950’lerde (Türkiye’de turizmle ilgili gelişmelerin yeni yeni başladığı bu dönemde) Aydın’ın turizm konusunda çözmesi gereken en temel sorunlardan biri olarak konaklama meselesi gelmiştir. “Aydın’da oteller” başlıklı haberde Aydın’da turist oteli sayılacak mükemmelliyyette otellerin olmadığı haberi yapılmıştır. Var olan 8-10 otel içinde birkaçı temizlik ve konfor bakımından birinci sınıftır. Şükran, Ankara Palas, Zafer Otelleri bunlar arasında sayılabilir. Otellerde tek yataklı odalar bulmak mümkündür. Hususi banyolu oda yoktur. Otelcilik sanayinin gelişimi için henüz atılmış resmi ya da özel bir adımın olmadığı belirtilmiştir.²⁷⁴ (Türkiye’de konaklama

²⁷² Uğur, a.g.e., s.255.

²⁷³ *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm*, s.28.

²⁷⁴ *Vatan*, 16 Temmuz 1952.

ile ilgili resmi istatistiklere Turizm Bakanlığı'nın kuruluş tarihi olan 1963 yılından itibaren ulaşılmıştır. 1963 - 2000 yılları arasındaki konaklama tesisi istatistiklerine ekler bölümünde yer verilmiştir).

Aydın, İzmir'e olan yakınlığı nedeniyle İzmir'e gelen turistlerin de uğradığı bölge olmuştur. "Bir İsveç vapuru bu sabah 150 turist getiriyor" başlıklı haberde Stella Polaris isimli bir turist vapuru ile İzmir'e 150 turist geleceği ve turistlerin İzmir'i ve fuar gezdikten sonra Efes'e gideceği belirtilmiştir. Efes'ten sonra turistlerin Aydın'ı gezecekleri de ifade edilmiştir.²⁷⁵

Bu dönemde gelen turist kabilelerinin haberleri sıklıkla kamuoyu ile paylaşılmış ve bu konuda farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. "Şehrimize 1.140 turist geldi" başlıklı haberde İngiltere'nin Orcades isimli büyük turist gemisinde 1.140 turist olduğu ve bunlardan 1.125 İngiliz, 8'i Amerikan, 4 tanesi Alman, İtalyan, Danimarkalı ve Meksikalı olduğu belirtilmiştir.²⁷⁶

Turizmin gelişimi için kuşkusuz tanınma ve tanıtım çok önemli bir yere sahiptir. Aydın'ın tanıtımı ile ilgili Vatan gazetesinde "*Dağlarından bal akan bir vilayet*" başlığı atılarak toplam on sayfa yer ayrılan Aydın ekinde Aydın ve ilçelerinin tanıtımı yapılmıştır. Aydın'ın tarihçesinden başlanılarak aktarılan yazıda bayındırlık faaliyetleri sanayi, eğitim, turizm başlıkları altında kentin detaylı tanıtımı yapılarak ulusal bir gazetede tüm ülke kamuoyu ile paylaşılmıştır.²⁷⁷

1950'li yıllar Türkiye'de turizmle ilgili çalışmaların önemli adımlarının atıldığı dönemi olmuştur. 17 Eylül 1952'de Dr. Behçet Uz başkanlığındaki yıllık toplantısını yapan Ege Turizm Cemiyeti²⁷⁸ bünyesinde önce bir yıllık faaliyet raporu okunmuş ve idare kurulu takdir edilmiştir. Daha sonra süresi dolan heyet azaları için seçim yapılmıştır. Turizm çalışmalarında değerli vazifeler gören cemiyet belediye tarafından yapılacak yeni bir binaya taşınacağı haberi üzerine yeni yerinde daha verimli çalışacağına dair temennilerden sonra sona ermiştir.²⁷⁹

²⁷⁵ *Yeni Asır*, 14 Eylül 1952.

²⁷⁶ *Vatan*, 1 Temmuz 1952.

²⁷⁷ *Vatan*, 16 Temmuz 1952.

²⁷⁸ Merkezi İzmir'de bulunan ve 4 Mayıs 1946'da genel menfaatlere yararlı dernek olması kararlaştırılan turizm derneği. BCA., 30.18.1.2/110.31.19.

²⁷⁹ *Yeni Asır*, 18 Eylül 1952.

Turizm ve coğrafya ilişkisi turizmin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Özellikle ulaşım açısından İzmir, kolay imkanlarla ulaşılabilmesi nedeniyle turistler tarafından çok tercih edilen bir yer olmuştur. Aydın'ın İzmir'e olan yakın mesafesi nedeniyle sıklıkla İzmir'e gelen ziyaretçilerin Aydın'a da ziyarette bulunduğu görülmüştür. 1952 yılı içinde turizmin en yoğun olduğu Nisan - Mayıs ve Ağustos - Eylül ayları içerisinde İzmir'e 3.265 kişilik turist kafilesi gelmiş ve gelen turistlerin çoğunluğu Efes'e ziyarette bulunmuştur. Efes'e ziyarette bulunan turistler yakın mesafeden dolayı Aydın'ı da ziyaret etmişlerdir.²⁸⁰

1950'li yıllar turizm açısından Türkiye'de yasal çalışmaların da öncülüğünde adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Turizm tasarısı çalışma komisyonunda başlıklı haberde Antalya milletvekili Dr. Burhanettin Onat'ın Turizm Endüstrisini Teşvik hakkındaki kanun teklifinin bugünkü mecliste görüşüldüğünü ve tasarının çalışma komisyonuna havale edilmesi ile turizm konusunda Türkiye'nin önemli gelişmelere imza atmasının beklendiği belirtilmiştir.²⁸¹

Turizmin en belirgin ve sembolik özelliklerinden biri (tartışmaya açık olmakla beraber) otellerdir. Temelde turistlerin geçici konaklama ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan işletmeler olarak tanımlanabilen oteller aynı zamanda toplantı ve konferansların düzenlenmesi eğlence ve benzeri faaliyetlerin düzenlenmesi nedeniyle çok önemli bir yere sahiptir.²⁸² Konaklama konusundaki yetersizlikleri gündeme gelen Aydın'ın bu konuyla ilgili 1953 yılında yapılan bir gazete haberinde tarihi değeri bulunmayan köhne binaların yıkılarak yerine turistik otel yapılacağı açıklanmıştır. Haberde turistlerin gelmesini sağlayacak doğal ve tarihi değerlere sahip Aydın'da ihtiyacı karşılayacak her türlü konfora sahip turistik bir otel yapımı için belediye Meclisi'nin yerinde bir karar aldığı ifade edilmiştir.²⁸³

Turizmin gelişmesinde sportif faaliyetlerin büyük rolü vardır. Aydın'ın kulüplerinden Akın Sporun ve Aydın'ın turistlerin Mayıs ayı içinde olursa yaptıkları sportif ve turistik seyahati iade etmek üzere Rodos Diagoras kulübü ile 60 turistin

²⁸⁰ *Yeni Asır*, 14 Ekim 1952.

²⁸¹ *Vatan*, 21 Kasım 1952.

²⁸² Ayşe Okuyucu, Öznur Akgiş İlhan, "Türkiye'de Konaklama Sektörünün Yapısal ve Mekânsal Değişimi 1990-2013", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 20, No.1, April 2016, S.250.

²⁸³ *Hür Aydın*, 30 Temmuz 1953.

Aydın'a 11 Eylül 1953'te gelmelerinin beklendiği haberi yapılmıştır.²⁸⁴ Maç yapmak üzere Aydın'a gelen Diagoras Futbol Takımı ve 80 kişilik turist kafilesi maçlardan sonra İzmir Fuarına ziyarete gitmişlerdir. Turistler ve futbolcular gördükleri misafirperlikten memnuniyetlerini ifade etmişlerdir.²⁸⁵

1950'li yıllardan itibaren Aydın ilinin olumlu özelliklerinin tespit edilmeye başlandığı ve bunları geliştirmeye yönelik girişimlerin olduğu görülürken eksik olan yönlerinin tespit edilmesi ile bu eksikliklerin giderilmesi yolu izlenmiştir. Örneğin Aydın'ın tanıtımının yapıldığı bir gazete haberinde “şehrimize ait intibalar” başlıklı haberde Aydın için Ege'nin kültür ve ışık kaynağı olduğu ifadesi kullanılmıştır. Renkli tarlaları çeşitli meyve bahçeleri insanlara çok iyi gelmektedir. Bunun yanında şehrin aydınlatılması ile ilgili sorunların giderilmesi konusunda da çeşitli önerilerde bulunulmuştur.²⁸⁶

Alternatif turizm çeşitleri arasında yer alan av turizminin dünyada etkin bir şekilde ortaya çıkışı (safari adı altında Afrika, Asya ve Latin Amerika'da yaban hayvanlarının dişleri ve değerli kökleri için katledilmeleri sayılmazsa) 1960'lı yılların başına denk gelmektedir.²⁸⁷ Av yaban hayatı kaynaklarını denetim altına alarak yerli ve yabancı Avcıların kullanımına sunulması ve bu kaynakların turistik yönlerden değerlendirilerek ülke ekonomisine ve turizme katkı sağlamayı amaçlayan av turizmi etkinlikleri 1950'li yıllarda Aydın'da kendini göstermiştir. Kuşadası'nda avcılığın hızla ilerlediği haberleri gazetelerde yer almıştır. Kuşadası'nda Avcılar kulübünün çalışmalarıyla İzmir'den gelen ve içlerinde Amerikalı turistlerin de bulunduğu kişiler avlanmışlardır. Avcılar kulübü bayramlarda da çalışarak üyeleri avcı elbiseler ve süslü otomobilleri ile resmi geçitlere katılmışlardır.²⁸⁸

TBMM'de Aydın milletvekili olarak görev yapmış isimlerin turizm hakkındaki konuşmalarını baktığımızda 9. Dönem TBMM'de Aydın Milletvekili Namık Gedik turizm müesseselerinin ve bunlara ait olup hizmetlerinde kullanılacak ulaştırma tesis ve bu hizmetlerin sahip olacağı özellikler ve Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu ile

²⁸⁴ *Hür Aydın*, 10 Eylül 1953.

²⁸⁵ *Hür Aydın*, 22 Eylül 1953.

²⁸⁶ *Hür Aydın*, 3 Ekim 1953.

²⁸⁷ İsmail Şafak, “Türkiye'deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Yıl 2003, s.135.

²⁸⁸ *Hür Aydın*, 14 Kasım 1953.

ilgili olarak söz almıştır. Konuşmasında Turizm Müessesesi Belgesi almaya yetkili olan kurumlar için çeşitli vasıfların belirlendiğini ancak böyle bir müessesenin bu vasıflarla kabul edilme yetkisini Bakanlar Kurulu'na vermeyi uygun gördüğünü belirten görüş bildirmiştir.²⁸⁹ Aynı konuyla ilgili söz alan bir diğer Aydın Milletvekili Cevat Ülkü, Turizm Teşvik Kanunu'nda en önemli noktanın turizm belgesi olduğunu ifade etmiştir. Ülkü, kanun kabul edildiğinde turizm belgesi almak üzere bir çok talep ve müracaatın olacağını bu yüzden turizm belgesinin doğrudan doğruya Vilayetlerce verilmesini bir kolaylık olarak önermiştir.²⁹⁰

Bir bölgeyi turistik kılan sebepler arasında çok çeşitli faktörler etkili olabilmektedir. İnanç turizmi kapsamında gerçekleştirilen seyahatlerde tarih boyunca milyonlarca insan farklı şehirlere bölgelere ve ülkelere giderek gittikleri yerlere katkı sağlamaktadır. Dünya turizminin gelişimine ve dünya barışına büyük katkısı olduğu düşünülen inanç turizminde Anadolu coğrafyası önemli bir alan ve özellikle Efes ayrı bir öneme sahiptir. Hristiyanlık inancına göre Hazreti İsa'nın çarmıha gerilişinden sonra Meryem Ana'nın Kudüs'te kalması sakıncalı bulunmuş ve buraya getirilmiştir. Meryem Ana'nın 101 yaşına kadar Bülbül Dağı'ndaki bu yerde yaşadığı ve öldüğü bilinir. Hristiyanlığın yayılmasından sonra burası Hristiyanlık için kutsal yer kabul edilmiştir. Burayı ziyaret edenler hacı olduğuna inanılır.²⁹¹ Efes'te bir dini tören yapılacak başlıklı haberde papalık tarafından 1954 yılının kutsal yıl olarak ilan edilmesi ve Meryem Ana Efes'teki göğe çıkması yolculuğunu anmak üzere Efes'teki Meryem Ana ikametgahında 15 Ağustos'ta büyük bir ayin yapılacağı duyurulmuştur. Hazırlıkları tamamlanan merasime İzmir'deki Katoliklerden başka İstanbul'dan da kalabalık bir grup geleceği duyurulmuştur. Bu kalabalık ziyaretlerde törenlerin bitmesinden sonra ziyaretçilerin gezi programında ilk sıraya aldıkları yer Aydın ve ilçeleri olmuştur.²⁹² Roma ve Fransa'dan da büyük ailelerin katılacağı merasim için buraya elektrik verilmiş 500 araçlık bir otopark hazırlanmıştır yolun tamiri için girişilen hazırlıklar devam ederken 5.000'in üzerinde ziyaretçi olacağı tahmin edilmektedir. Efes'teki bu gelişmelerin bölgeye yakın olması nedeniyle Aydın'ın

²⁸⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C.20, 43. Birleşim, s.290.

²⁹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C.20, 43. Birleşim, s.294.

²⁹¹ Atınç Olcay, Nalan Albuz, "İnanç Turizmi ve Türkiye'nin Tanıtımına Katkısı", (Editör: M. Özdemir), *Uluslararası Tanıtımda Medya ve Türkiye*, Bursa 2016, s.214.

²⁹² *Hür Aydın*, 25 Temmuz 1954.

tanıtılmasında da etkili olacağı beklenmektedir.²⁹³ Turistik bakımdan büyük öneme sahip Aydın'ın iki önemli ihtiyacı turistik otel ve modern bir gazino için girişimlerin yapıldığı duyurulmuştur belediye meclisinde de gündeme gelen bu konu ile ilgili belediye başkanına yetki verildiğini açıklanmıştır.²⁹⁴

Türkiye'nin turizm alanında ekonomiye yönelik girişimlerini artırmak için zaman zaman tanıtım yazılarına yer verilmiştir. 1955 yılında yayımlanan *Kalkınan Türkiye* dergisinde “*Turizm Davamız*” başlıklı yazıda turizm konusu hükümetçe ve milletçe ele alınması gereken bir dava olarak ifade edilmiştir. Hükümet bu davaya gereken önemi vermekte ilgili Vekaletler arasında işbirliği yapılmak şekliyle çalışılmaktadır. Turizm bakımından gerekli yollar bütçe imkanları oranında karayolları programına alınmıştır.²⁹⁵

Aydın sahip olduğu iklimini bir verimli toprakların sayesinde bazı tarım ürünlerinin yoğun olarak yetiştirildiği ve üretilen ürünlerin önemli gelir kaynağı olduğu bir yerdir. Bu nedenle yetiştirilen tarım ürünleri için festival bayram gibi etkinlikler yapılır. Sultanhisar'da bölge portakallarını tanıtmak amacıyla düzenlenen bayram hazırlıkları haftalar öncesinden büyük bir titizlikle başlamıştır.²⁹⁶ 22 Mart 1955'te Sultanhisar'da yapılan Portakal Bayramı'nda 40'tan fazla üretici düzenlenen yarışmalara katılmış ve derece alanlara çeşitli tarımsal hediyeler verilmiştir.²⁹⁷

Türkiye'de turizm alanında yasal çalışmaların bir Bakanlık düzeyinde olması 1960'lı yıllara denk gelir. Bundan önce özellikle bölgesel ve yerel çalışmaların katkısıyla gelişmelerin olduğu görülmüştür genellikle çok uzun ömürlü olmasa da yerel cemiyetlerin bu alandaki boşluğu gidermedeki katkısı önemlidir. 1955'te Tanıtım ve Eski Eserleri Koruma Cemiyeti gerekli çalışmaları başlatarak Türkiye'nin bir turizm şehri haline konulması için girişimde bulunmuştur. Söke'nin turizm bölgesine alınabilmesi ve Söke'deki tarihi eserleri görmek için gelen meraklıları daha da çoğaltmak için tarihi eserlere giden yolların imarının yeniden düzenlenmesi gerektiği önerilmiştir. Turistlerin bu bölgelere zahmetsizce gelip gitmelerini temin edecek

²⁹³ *Hür Aydın*, 3 Ağustos 1954.

²⁹⁴ *Hür Aydın*, 30 Aralık 1954.

²⁹⁵ *Kalkınan Türkiye*, S.4, Şubat 1955, s.16-23.

²⁹⁶ *Kıroba*, 13 Mart 1955.

²⁹⁷ *Kıroba*, 29 Mart 1955.

şekilde düzeltilmesi talep edilmiştir.²⁹⁸ Söke'nin tanıtımına yönelik Söke'yi Tanıtma ve Eski Eserleri Koruma Cemiyeti 19 Haziran 1955'te Priene kentine turistik bir gezi düzenlemiştir.²⁹⁹

Aydın'ın turizm değerleri sadece kent merkezi ve bazı ilçeler üzerinden değil Aydın'ın diğer ilçelerinde kapsayacak şekilde gelişim göstermiştir. Örneğin 1956'da Kuyucak Güzelleştirme Derneği kurulmuştur.³⁰⁰ Bu dernekler gönüllülerin katılımıyla oluşmuş ve bölgenin turizme katkı sağlayacak özelliklerini ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Aydın ekonomisinde verimli ovaları sahip olmasının da etkisiyle tarımın önemi çok büyüktür bu özellik zaman zaman ön planda olduğu yöresel tarım ürününün tanıtılması ve festivaller ve şenlikler düzenlenmesi şeklinde kendini göstermiştir. Portakalıyla meşhur olan Sultanhisar'da 3 Mart 1956'da Sultanhisar Portakal Bayramı yapılmıştır. Portakal ile birlikte Sultanhisar'ın ve Aydın'ın tanıtılmasında hem de düzenlenen etkinliklerle göze de hareketliliğin yaşanmasında etkili olmuştur.³⁰¹

Alternatif turizme imkanları için elverişli koşulları bulunan Aydın'da doğa turizmini geliştirmek amacıyla doğal konaklamayı tercih edenler için Paşa Yaylasında sayfiye evlerinin yapılması kararlaştırılmıştır bu maksatla sayfiye köyü yerinin ve inşa edilecek bazı tesislerin yerlerinin tespitine başlanmıştır.³⁰²

Cemiyet ve derneklerin özellikle turizm alanındaki katkıları büyüktür. Turizmin tanıtılması ve Aydın'da bu faaliyetleri geliştirmek amacıyla 1956'da Aydın Turizm Cemiyeti kurulmuştur. Merkezi Aydın Kütüphane binası olan cemiyetin amacı Ege çevresinde tarihi eserlerin turizm bakımından değeri olan ve turistik yol üzerinde önemli bir mevkide bulunan Aydın'ın turistik değerlerini ilgili makamların resmi yarı resmi ve özel kuruluşları ve yurttaşların yardımları ile turizm gereklerine göre değerlendirmeye turizmin gelişme göstermesini sağlamak ve böylece yurtda iç ve dış

²⁹⁸ *Kıroba*, 21 Mayıs 1955.

²⁹⁹ *Kıroba*, 29 Haziran 1955.

³⁰⁰ *Hür Aydın*, 5 Şubat 1956.

³⁰¹ *Hür Aydın*, 4 Mart 1956.

³⁰² *Hür Aydın*, 18 Nisan 1956.

turizm hareketlerinin çoğalmasına çalışacak turizm konusuna giren bütün meselelerle ilgilenecektir.³⁰³

21 Nisan 1956'da Aydın sınır içindeki kasaba ve köylerden spora ilgisi olanların katılımıyla bir Spor Festivali düzenlenmiştir. Türkiye'de ilk defa olarak bölge çapında düzenlenen bu etkinlik olumlu sonuç vermiş ve gençler üzerinde moral ve görgü tesiri yapmıştır.³⁰⁴

Aydın'ın turizm açısından büyük ilerleme yaşamasında kuşkusuz Kuşadası'nın önemi çoktur. Kuşadası'nın tanıtımına yönelik gazete haberleri sıklıkla yapılmıştır. Kuşadası'nın doğal güzelliklerinden bahsedilerek bunların geliştirilmesi ve barınma imkanlarının iyileştirilmesi önerilerinde bulunulmuştur.³⁰⁵

1957 yılında Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü Turizm Dairesi tarafından Aydın ve Denizli'nin Turizm Meseleleri isimli bir çalışma hazırlanmıştır. Bu çalışmada uzman kişilerin Aydın'da turizmi geliştirmeye yönelik görüş ve önerileri yer almaktadır. Buna göre Priene şehri harabeleri Avrupalı tarihçiler ve arkeologlar tarafından Avrupa'nın Pompeisi olarak adlandırıldığına göre şehrin kazılarla tamamen ortaya çıkarılması ve gerekli restorasyon yapılması gerekir. Milet içinde Priene için öneriler geçerlidir. Ayrıca Milet antik kentinin hemen yakınında Balat Köyü içindeki Selçuklu sanatının yansıması olan İlyasbey Camii'nin harap durumunun tamir edilmesi ve koruma altına alınması gerekmektedir. Prienne için gelen ziyaretçilerin yaz kış kalabilecekleri konaklama tesisinin olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu işletmelerin ilk günden itibaren iyi bir işletme olması ve bilgili işletmecilerin eline teslim edilmesi de dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur.³⁰⁶

1958 yılında Aydın Valiliği tarafından yayınlanan Turistik Cepheleriyle Aydın isimli çalışmada Türkiye'nin turist çekecek önemli merkezlerinden biri halinde hızla yükselmekte olan Aydın'ın tarihine karışmış ören yerlerinde bulunan eserlerden özellikle Afrodisias ve Milet'i bugünün insanların göz önüne sermek insanoğluna yapılacak en büyük hizmetlerden biri olarak değerlendirilmiştir.³⁰⁷ 1958 yılında

³⁰³ *Hür Aydın*, 27 Nisan 1956.

³⁰⁴ *Hür Aydın*, 2 Mayıs 1956.

³⁰⁵ *Hür Aydın*, 1 Temmuz 1959.

³⁰⁶ *Aydın ve Denizli'nin Turizm Meseleleri*, 11-29.

³⁰⁷ *Turistik Cepheleriyle Aydın*, Aydın Valiliği, İzmir 1958, s.21.

bastırılan Aydın Turist Rehberi'nin yabancı dillere çevrilmesi kararlaştırılmıştır. Rehberin İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Fransızca çevrilmesi için Aydın Turizm Cemiyeti, Basın - Yayın ve Turizm Vekaletine müracaat edilmiştir. Rehber tercüme edildikten sonra çok sayıda bastırılarak hem dış ülkelerin turizm kuruluşlarına yollanacak hem de Aydın'a gelen yabancı turistlere dağıtılacaktır.³⁰⁸

Aydın'da turizmi geliştirmeye yönelik faaliyetlerden biri de antik kentlerden Afrodisyas'ın tanıtımı ile ilgili olmuştur. Temmuz 1959'da Geyre'de Afrodisias Günü yapılacak haberleri gazetelerde yer almıştır. Afrodisias Günü'nün turizme canlılık verici haberlerin yapıldığı gazetelerde hakkında bilgilere yer verilerek tanıtımı gerçekleştirilmiştir.³⁰⁹

1959 yılında Aydın'a, özellikle Kuşadası'na turistlerin yoğun ilgi alanı olmuştur. 1959 yazında Kuşadası'nın adeta tıklım tıklım dolu olduğu haberlerine sıklıkla yer verilmiştir. Belediyelerin seferber olması, gazinoların sıkı bir kontrol altında olması yemeklerin güzel, fiyatların uygun olması, hırsızlık sorununun büyük ölçüde çözümlenmesi, istimlak işlerinin ilerlemesi otellerin dolu olmasında etkili olmuştur.³¹⁰ Kuşadası 1 Ekim 1957 yılına kadar İzmir'e bağlı iken bu tarihten itibaren Aydın'a bağlı bir ilçe konumunu sürdürmüştür.³¹¹ 1950 - 1975 yılları arasında idari sınır değişikliği nedeniyle toplam nüfus özellikle kırsal nüfus oldukça azalmıştır. Kuşadası 1960'lı yıllara kadar Türkiye'nin tanıtım kitapları ve ansiklopedilerde Ege Bölgesi'nin şirin tarım ve balıkçı kasabası olarak tanımlanırken halkının geçim kaynakları arasında sadece tütün gibi sebze ve meyve yetiştiriciliği belirtilirdi. Bu tarihten sonra hem ulusal hem de uluslararası alanda yoğun bir ilgiyle karşılanmıştır.³¹²

Turizm hareketlerini canlandırmak için gönüllülerden oluşan cemiyetlerden Aydın Turizm Cemiyeti 14 Ağustos 1959'da toplanacağını kamuoyuna duyurmuş. Cemiyet kongrede vilayet turizm hareketinin canlandırılması ve bir Afrodisias günü

³⁰⁸ *Hür Aydın*, 24 Eylül 1959.

³⁰⁹ *Hür Aydın*, 8 Temmuz 1959.

³¹⁰ *Hür Aydın*, 30 Temmuz 1959.

³¹¹ *Resmi Gazete*, 27 Haziran 1957, S.9644.

³¹² Belen, *a.g.t.*, s.90.

düzenlenmesi meselesinin konuşulacağını açıklamıştır.³¹³ Bu kongrede vilayet turizmini canlandıracak bazı yeni kararların alınacağı haberleri yapılmıştır.³¹⁴ Turizm Cemiyeti Başkanı Orhan Menteşe bu konu ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:

“Artık Türkiye’de tarihi eserleri bir tuğla değerine yabancılara veren anlayışın yeri kalmamıştır. Memleketimizi tanımak hakkımızsa onu dünyaya tanıtmak da vazifemizdir.” Kongrede Aydın’da bir turizm günü oluşturulmasına çalışılmıştır. Bu konuda özellikle Afrodiasias Günü üzerinde durulmuştur. Didim’de Apollo Günü veya Millet Kültür Bayramı fikrini ileri sürenlerde olmuştur. Orhan Menteşe şöyle devam etmiştir:

*“Turizm ve turist kalbinden maksadımız sadece yabancılara şu veya buraya çekerek üç beş kuruş elde etmek değil. Asıl maksadımız vilayetin tarihi ve tabii güzelliklerinin vatandaşlarımız tarafından görülmesi ve öğrenilmesidir. Ve elbette bunun yanında memleketin tarihi ve tabii değerlerinin dünyaya tanıtılması da başlıca amaçlarımız arasındadır.”*³¹⁵ Turizmle ilgili çalışmaların yoğunlaştığı DP iktidarı döneminde turizmi canlandırmanın bir vazife olarak görüldüğü açıklamalarına sıklıkla yer verilmiştir.³¹⁶

Antik dönemden itibaren çok sayıda kültüre ev sahipliği yapan Aydın’da 22 Ağustos 1959’da Sultanhisar Nyssa ve Afrodiasyas harabelerinin temizliğine başlandı. Yeni kazılarda muazzam tarihi Senato belediye meclis toplanma yerleri günışığına çıkarılacağını³¹⁷ ve Nyssa ve Afrodiasias abilerinin temizliğinin biteceği duyurulmuştur.³¹⁸ Aydın’da yer alan çok sayıda antik kentin yanında merkezde bir arkeoloji müzesi yapılması için hazırlıklara başlanmış ve arkeolog Ahmet Dönmez ile Belediye Başkanı İsmet Sezgin bu konuda müzakerelerde bulunmuşlardır. Müze binasının en kısa zamanda yapılmasına karar verilmiş bu iş için gerekli hazırlıklara başlanmıştır.³¹⁹

³¹³ *Hür Aydın*, 5 Ağustos 1959.

³¹⁴ *Hür Aydın*, 9 Ağustos 1959.

³¹⁵ *Hür Aydın*, 14 Ağustos 1959.

³¹⁶ *Hür Aydın*, 29 Ağustos 1959.

³¹⁷ *Hür Aydın*, 22 Ağustos 1959.

³¹⁸ *Hür Aydın*, 4 Eylül 1959.

³¹⁹ *Hür Aydın*, 13 Eylül 1959.

Turistleri ilgilendiren seyahat etme barınma ve benzeri konularda kanun ve yaptırımların turistlerin seyahatlerini kolaylaştırıcı şekilde değiştirilmesi amacıyla turistler ile ilgili mevzuatın yumuşatılması konusu ele alınmıştır. Maliye, Basın – Yayın, Gümrük ve İnhisarlar Vekaletleri temsilcilerinden oluşan bir komisyon turizm konusundaki mevzuatımızı incelemeye başlamıştır. Bu arada turizm ve turizm merkezleri hakkında bilgi verecek üç aylık kursların oluşturulması da düşünüldüğü de ifade edilmiştir.³²⁰

Sosyal etkinlikler ve tanıtımları büyük önem veren bir turizm hareketliliği için bunu mutlaka olması gerektiğini savunan Aydın Turizm Cemiyeti yaklaşan Cumhuriyet Bayramı nedeniyle faaliyetlere başlamıştır. Cumhuriyet Balosu için çalışmalarda bulunacağını söyleyen Aydın Turizm Cemiyeti hazırlıkları erken başladığını duyurmuştur. Cemiyet yetkilileri Aydın Turizm Cemiyeti olarak sadece turizm konularında değil ülkemizin değerleri ve önemli günlerini tanıtılmasını aracılık edeceklerini açıklamışlardır.³²¹

Turizm hareketliliğinde sergi ve panayırın yeri büyüktür. 1959 Ekim ayında Söke’de on ikincisi düzenlenen Hayvan ve Emtia Panayırı törenle açılmış ve büyük ilgi görmüştür. Dördüncü ziraat sergisinin açıldığı etkinlikte Söke’nin bu alandaki öncülüğü diğer Ege il ve ilçelerinden gelen ziyaretçilere örnek olmuştur.³²²

İç turizm hareketliliğinde fuar ve sergiler önemlidir. 1959 yılında Aydın Çocuk Kütüphanesi’nde açılan çocuk kitapları sergisi 2 günde 2.000’den fazla öğrenci tarafından gezilmiştir.³²³

Aydın’da turizm faaliyetlerinin önemli merkezi konumunda olan Kuşadası’nda turizm cemiyetinin bir şube açacağı kamuoyuna duyurulmuştur. Aydın Turizm Cemiyeti Başkanı Orhan menteşe her gün özellikle yaz mevsiminde yüzlerce turistin adeta akımına uğrayan Kuşadası’na burayı ziyaret eden turistler elimizden gelen yardımı yapma ihtiyacını duyuyoruz demiştir.³²⁴

³²⁰ *Hür Aydın*, 16 Eylül 1959.

³²¹ *Hür Aydın*, 29 Eylül 1959.

³²² *Hür Aydın*, 2 Ekim 1959.

³²³ *Hür Aydın*, 6 Kasım 1959.

³²⁴ *Hür Aydın*, 1 Aralık 1959.

Turizm meselesinde ulaşım konusunda yaşanan sorunlar ile ilgili olarak Aydın'da tarihler Aralık 1959'u gösterdiğinde şehir içi ana yolları ile ilgili olarak Belediye Başkanı İsmet Sezgin tarafından yolların ferah ve temiz olduğu ve ana yolların sorunlarının çözülmesinden sonra yol mevzusunda sıra şehrin ara yollarında olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Aydın'ın turizm sektöründe en çok tercih edilen bölgesi Kuşadası'nda ihtiyaç duyulan barınma meselesini çözmek için Kuşadası Kadınlar Plajı'nda yeni ve modern bir turistik otel yapılması için faaliyete geçildiği açıklanmıştır.³²⁵

1.4. Aydın'da Ziyarete Açılmış Ören Yerleri ve Müzeler

Kültürel miras bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biri Türkiye'dir. Bu zenginlik içinde Anadolu'nun her bölgesinden olduğu gibi Batı Anadolu'nun da çok önemli bir yeri vardır. Aydın ili ilkçağlardan itibaren verimli toprakları, elverişli iklimi, ticari açıdan önemli yollar üzerinde bulunması, yoğun tarımsal faaliyetlere sahip olmasının da etkisiyle her dönemde ilgi çeken bir yer olmuştur. Aydın'da tescil edilmiş müze ve ören yerleri sayısı yirmidir.³²⁶

Turizm hareketliliği geçmiş dönemlerde belirli bir kesim ile sınırlı iken zaman içinde tüm dünyada yeri ve önemi artış göstermiştir. Turizm alanında destinasyonlar³²⁷ (hedefler) turizm talebi oluşturmak veya var olan talebi artırmak adına sahip oldukları doğal ve kültürel varlıkları değerlendirmeye odaklanmaktadırlar. Bu değerler arasında ören yerleri ve müzeler önemlidir. Farklı tür ve amaçlarla oluşturulan müzeler önemli bir turistik aktivite ve turistik çekim ögesi olarak ilgi çekmektedir. Müzeler sadece sergilenen eserlerin görselliği ile değil, eğitimden kültüre kadar geniş bir alanda ziyaretçilerini ağırlarken, arkeolojik müze türleri ve genellikle hemen yanında bulunan açık hava müzesi işlevindeki ören yerleri ayrı bir yere sahiptir.³²⁸

³²⁵ *Hür Aydın*, 1 Aralık 1959.

³²⁶ <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64399/muzeler-ve-oren-yerleri.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2020).

³²⁷ Turizm açısından destinasyon turistlerin ziyaretlerini çekebilecek özellikte, gerekli altyapı ve tüm hizmetleri bünyesinde barındıran herhangi bir ölçekte, herhangi bir coğrafi alan olarak tanımlanmaktadır.

³²⁸ Salih Zeki Şahin, "Destinasyon Çekim Ögeleri Olarak Müzeler ve Ören Yerleri: Çorum Örneği", *Rekreasyon ve Turizm Araştırmaları*, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2021, s. 231.

Aydın, hem ilçelerindeki hem de şehir merkezindeki tarihi ve kültürel değerleriyle dikkat çeken bir kenttir. Çok sayıda önemli ticaret yoluna ev sahipliği yapan Aydın'da Gazi Bulvarı üstünde yer alan 1629 sokak ayrı bir öneme sahip olmuştur. İzmir - İç Anadolu arasındaki önemli bir ticaret yolu işlevi gören tarihi ticaret yolu Osmanlı Devleti döneminde konsolosluk, banka, gümrük müdürlüğü, bedesten, han vb. çok sayıda eseri barındırmaktadır. Batı'da Kemer, Doğu'da Ilıcabaşı bölgesinden devam eden ticaret yolu üzerinde namazgah ve çeşmelerin yanına Nasuh Paşa Külliyesi, Bey Hamamı, Alihan Oğlu İsmail Türbesi, Gümrükönü Hamamı, Cihanoğlu Hanı gibi eserlerle Macar ustalar tarafından yapılan Ekrem Çiftçi Evi gibi tarihi evler eşlik etmektedir. Ayrıca Anadolu'nun birçok kentinde olduğu gibi Aydın'da da yerel çarşılar bulunmaktadır. Yağcılar içi veya Arasta denilen çarşı bölgesinde geleneksel özellikler devam etmektedir.³²⁹

1.4.1. Ören Yerleri

Ören yerleri tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin kendine has özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlar olarak tanımlanmaktadır.³³⁰ Ören yeri yanlarına kurulan müzeler ile ziyaretçi ilgi ve memnuniyetinin arttığı ve bunun sonucunda yapılanmaların önem kazandığı görülmüştür.³³¹

Aydın'ın Karacasu ilçesine bağlı Geyre Köyü yakınlarında kurulmuş olan Afrorodisias'ın geçmişi Hellenistik Döneme kadar gitmekle beraber asıl ününü Roma döneminde yapmıştır. Günümüze etkileyici kalıntıları gelmiş olan kenti 3.5 km. uzunluğunda bir sur kuşatmaktadır. Kente adını veren Tanrı Aphrodite'dir. Kent bütünüyle kendine özgü bir kültür yapısına sahip olmakla birlikte bu yapıyı kronolojik olarak kesintisiz bir şekilde sürdürme özelliğine de sahiptir.³³² Şehir Babadağı'nın batı eteklerinden bin metre kadar batıda kurulmuştur. Doğudaki

³²⁹Dilek Gürcün, *a.g.t.*, s. 69.

³³⁰ *Resmi Gazete*, 23 Temmuz 1983, S. 18113.

³³¹ Şahin, *a.g.e.*, s. 234.

³³² Hüseyin Üreten, "Aphrodisias", *Aydın İl Tarihi*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara 2012, s. 89-90. 89-91; Güngördü, *a.g.e.*, s. 103.

yamaçlarında taş ve mermer gibi yapılaşmaya yarayan malzemeyi bünyesinde toplamış sırtlar bulunmaktadır.³³³ Roma döneminde Afrodissias en ünlü kentler arasında yer almıştır. Ayrıca Roma dönemi kentler arasında en geniş anlamda hürriyete sahip olanlar da Afrodissiaslılar olmuştur.³³⁴ Kentin en önemli yapısı Afrodissias'ın sembolü olarak kabul edilen Afrodit Tapınağı'dır. M.Ö. I. yüzyılda Zoilos tarafından yapımı başlatılan tapınağın bitmesi M.S. 130'lu yıllar olmuştur.³³⁵

Çine ilçesinin güney batısında, bugünkü Araphisar köyünde bulunan Alabanda Karia bölgesi şehirlerindendir. M.Ö. III. yüzyılda Karia birliğinin bir üyesi olan kent Roma devrinde de Roma ile iyi ilişkiler kurmuş ve hemen hemen tüm Roma döneminde bağımsız şehir durumunda kalmıştır. Alabanda'dan tiyatro, senato binası, anıt mezar, agora yapı kalıntıları kalmıştır.³³⁶

Aydın'a bağlı Karpuzlu ilçesinde yer alan Alinda, önemli Karia kentlerinden biridir. Alinda'ya Aydın-Muğla karayolunun 30.km.sinden ayrılan 26 km.lik bir yolla ulaşılmaktadır. Etrafı bir sur ile çevrili olan antik kentin bugün de ayakta olan en önemli yapısı agoradır. Pazar yeri, tiyatro binası ve su kemerleri bulunan Alinda'nın tarihi M.Ö. 340'lara kadar dayanmakla birlikte Roma döneminde de kent önemini sürdürmüştür. Akropolde yalnız planı belli olacak şekilde iki adet tapınak temeli bulunmaktadır. Karpuzlu'nun evleri arasında Karia tipi lahitler, Alinda nekropolünün şehrin güney bölgesinde yoğunlaştığını göstermektedir.³³⁷

Ephesos'taki Artemision ve Samos'taki Heraion'dan sonra Hellen dünyasının en büyük tapınaklarından olan Didyma Apollan Tapınağı'nın mimarları, Ephesoslu Paionios ve Miletoslu Daphnis'tir. Çukur bir arazi üzerinde yapılan eser yüksek sütunları sayesinde her yönden görülebilmektedir. Oldukça büyük boyutta olması nedeniyle üstü çatıyla örtülemeyen tapınağın duvarlarının ve çevresindeki sütunlarının yapımı yüzyıllarca sürmüştür.³³⁸

³³³ Mesut Koçgündüz, *Afrodissias*, Marmara Matbaası, İstanbul 1946, s.11.

³³⁴ Muzaffer Gürel, *Karacasu (Aydın) Kazası Monografyası*, 1943-1944, s. 48.

³³⁵ Seyhan Doruk, "Aphrodisias'taki Aphrodit Tapınağı Tamenosu", *Dil Tarih Coğrafya Fakülte Dergisi*, 2017, s.89.

³³⁶ *Cumhuriyetin 50.Yılında Aydın*, 1973 İl Yıllığı, s.108-109.

³³⁷ *Aydın Kültür Envanteri I*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara 2012, s. 279.

³³⁸ Aslı Saraçoğlu, "Antik Dönemde Aydın ve Çevresindeki Kentler", *Aydın İl Tarihi, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*, Ankara 2012, s. 59-60.

Gerga antik kenti Çine İlçesi, Deliktaş Mevkiinde yer alan kent, Alabanda antik kentinin 13 km. kuzey-batısında bulunmaktadır. Kentin tarihinin arkaik döneme kadar gittiğini gösteren izler vardır. Halen kent içinde görülen kalıntılar arkaik dönem ve Roma dönemine aittir. Gerga Karia kültürünü yansıtan önemli bir merkezdir. Dağlar arasında kurulmuş bir kent olması nedeniyle Karia karakterini korumuş olan kentlerden biri olarak nitelendirilmektedir.³³⁹

Aydın - Denizli karayolu üzerinde, Nazilli ilçesinin güneyinde Harpasos vadisinin başında eski Arpaz şimdi Esenköy'ün hemen üstündeki tepe üzerindedir. Kentin önemi Lydia, Karia ve Phrygia'nın birleştiği bir noktada yer almasından kaynaklanmaktadır. Anti kentte geçmişten günümüze çok fazla yapı ulaşmasa da kentteki yapılara ait izler geniş alana yayılmıştır.³⁴⁰

Germencik'in 8 km. batısında ve Tekin köyünün sağında yer alan Magnesia'nın kuruluşu ile ilgili farklı anlatımlar olsa da efsaneye ve antik kaynaklara göre Magnetler tarafından kurulmuştur. Kentte bulunan Beyaz Kaşlı Artemis Tapınağı özel bir öneme sahiptir. Bunun nedeni estetik güzelliğinin yanında malzeme, işçilik gibi konularda da tasarrufu beraberinde getiren yeni bir teknik olan pseudodipteros planının ilk kez kullanılmış olmasıdır. Kentin şöhretine bu mabetin sebep olduğu belirtilir.³⁴¹

Mastaura antik kenti Aydın İli, Nazilli, İlçesi, Bozyurt Köyü'nün 1 km. kuzeyinde, doğu ile batısı dik ve yüksek tepelerle çevrili, ortasından Mastaura deresinin geçtiği, dar vadinin kuzeyinde, asıl tepenin güney eteklerinde yer alan küçük bir antik yerleşim yeridir. Antik yol üzerinde kurulmuş olan Mastaura, zeytin, incir, üzüm bahçeleri ile kaplı tarım arazisi durumunda ve tamamı şahısların mülkiyetindedir. Kentin yer aldığı vadiyi oluşturan doğudaki tepenin kuzeyinde üst noktada kule olabilecek bir kalıntı mevcuttur. Şehrin güneydoğusunda yer alan nekropol alanındaki yarısı açıkta olan mezarlar Roma Dönemi özellikleri göstermektedir.³⁴²

³³⁹ www.aydin.ktb.gov.tr Erişim Tarihi: 15.04.2020).

³⁴⁰ Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 61.

³⁴¹ Asaf Gökbel, Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi*, C.1, Ahmed İhsan Basımevi, 1936, s. 65.

³⁴² <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64427/mastaura.html> (Erişim Tarihi:15.04.2020).

Milet, Yenihisar ilçesi Balat köyü yakınlarındadır. M.Ö.2000 ortalarından başlayarak Myken kolonisinin varlığı ile görüldüğü bilinmektedir. Daha sonra Milet Atina Kralı Aros'un oğlu Nekus önderliğindeki İoniahılar tarafından tekrar kurulmuştur. En parlak dönemini M.Ö. VII. ve VI. yüzyılda yaşamıştır. Milet'in bir tarafta deniz kenarında diğer taraftan da Menderes nehrinin denize karıştığı yerde olması kente özel bir önem vermiştir. Kütüphanesi Piazzetta ile meşhur olan Milet aynı zamanda felsefenin doğduğu yer olarak da anılır.³⁴³ M.Ö. 546'da Perslerin eline geçmiş, daha sonra Roma döneminde bağımsız bir kent olmuştur. Önce Selçukluların sonra Osmanlı Devleti'nin egemenliğine geçmiştir.³⁴⁴

Aydın'a 33 km.uzaklıkta, İzmir - Denizli yolu üzerinde, Sultanhisar'ın 3 km. güneyinde yer alan Nysa M.Ö. III. Yüzyılın başlarında Selevkos'un oğlu I.Antiochis tarafından kuruldu. Kent hem mimari özellikleriyle hem de bilim ve kültür merkezi olması nedeniyle dikkat çekmiştir. Kitaplık, tiyatro, agora, kilise (Bizans döneminden kalma) binalarıyla Nysa'daki yapıların çoğu bugünde ayaktaadır.³⁴⁵

Priene, Söke'nin 15.km. güneybatısında Samsun Dağı'nın güney tarafında kurulmuş antik kentlerden biridir. Kent hakkındaki ilk bilgiler M.Ö. VII. yüzyıldaki antik kaynaklarda yer almaktadır. Demeter ve Athena Tapınağı, 5.000 kişilik tiyatro, nekropol ve konut alanları kentin en önemli yapıları arasında yer alır.³⁴⁶

Aydın, Tralles antik kentinin üzerine kurulmuştur. Trakyalılar tarafından kurulan bu şehir Lidyalılar tarafından da transit merkez olarak kullanılmıştır. Daha sonra Yunan, Roma ve Bizans devirlerini yaşamıştır. Bizans egemenliği altındayken önemli bir din merkezidir. Antik dönemin Thales, İisodor, Antemiyus gibi bir çok önemli bilgin, mimar ve heykeltıraşı Aydın'da yetişmiştir. Eski Tralles harabeleri olarak stadyum, tiyatro, zafer anıtı ve agora bulunmaktadır.³⁴⁷ Bu antik kentte birden fazla tarihi kalıntı bulunmaktadır. En fazla ziyaret edilen yerlerden biridir.³⁴⁸

³⁴³ Gökbel, Şölen, *a.g.e.*, s. 56.

³⁴⁴ *Türkiye'nin Turizm Değerleri 1*, T.C. Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, Ankara 2002, s.415.

³⁴⁵ "Aydın", *Yurt Ansiklopedisi*, s. 1076.

³⁴⁶ <https://aydin.ktb.gov.tr> (Erişim Tarihi:16.04.2020).

³⁴⁷ *İl İl Türkiye Ansiklopedisi*, Parıltı Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 173.

³⁴⁸ Güngördü, *a.g.e.*, s. 104.

Ege Bölgesi'nin en derin vadisi olarak şekillenen Büyük Menderes, yerleşime uygun imkanları sağlamasının yanında ulaşım kolaylık sağlayan doğal yollardan biridir. Büyük Menderes ve yan kollarının oluşturduğu yollar, tarıma elverişli topraklarda yerleşmelerin artması ve aynı zamanda bölgeler arasında kültürel ve ticari ilişkilerin artması olarak da kendini göstermiştir. Aydın sınırları içinde tarih öncesi çağlardan başlayarak tunç çağları ve klasik çağlara uzanan eski bir kültür tarihi geçmiştir bulunmaktadır. Bu izleri taşıyan Tepecik Höyüğü tarih öncesi dönemlerden itibaren geniş bir zaman dilimini kapsayan ilgi çekici bölgeler arasında yerini almıştır.³⁴⁹

Ayrıca Aydın ve çevresinde Kurtuluş Savaşı Şehitleri Anıtı, tarihi camiler ve çeşitli antik kalıntılar yer almaktadır.

1.4.2. Müzeler

Turizm faaliyetlerinde doğal faktörlerin çok önemli bir yeri olmakla birlikte kültürel faktörlere olan ilgi de her geçen gün artmaktadır. Kültürel turizm içerisinde önemi gittikçe artan müzeler aynı zamanda modernleşme ve sosyalleşmenin de önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bir başka yerde bulunamayan mekanları ve topluma ait değerleri görmek için kültürel turizm tercih edilmektedir. Kültürel turizmin en önemli kaynaklarını antik yapılar, tarihi eserler, sanat eserleri gibi yapılar oluşturmaktadır. Bu yapıların sergilenmesi konusunda en önemli araç müzelerdir. Ortak birçok özelliğe sahip olan turizm ve müzeler birbirlerine karşılıklı fayda sağlayabilir. Turizm sayesinde müzelerde bulunan koleksiyonların tanınırlıkları artarken, müzeler turizm açısından alternatif destinasyonlar oluşturarak turist sayısını artırır ve bu sayede bulundukları bölgeye ekonomik gelir sağlar.³⁵⁰

Turizmin bir ögesi konumunda yer alan müzelerin sayısı yıllar içerisinde artış göstermektedir.

Aydın'da müze kurma fikrinin 1948'lerde ortaya atıldığı ancak bu tarihten önce 1888'de Aydın'da bir müze memurunun görev yaptığı bilinmektedir.³⁵¹ 1948 yılında Aydın Valiliği 29 Haziran 1948 tarih ve 2867 sayılı yazısıyla müze kurulması talebi

³⁴⁹ <https://aydin.ktb.gov.tr> (Erişim Tarihi:16.04.2020).

³⁵⁰ İsmail Kervankıran, "Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye'deki Müze Turizmine Bakış", *Turkish Studies*, S.9, Ankara 2014, s.347.

³⁵¹ Mustafa Kenan Özkan, "Müzeler", *Aydın İl Tarihi*, T.C.Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, s.341.

ile Maarif (Milli Eğitim) Bakanlığı'na başvurmuştur. Bakanlık,12 Temmuz 1948 tarih ve 1951 sayılı yazısıyla eserlerin toplanmasını ve müze binası için yer gösterilmesini ister. Eserlerin toplanması için gerekli ödeneğin gönderilmesiyle toplama işleme başlatılmıştır. Aydın Halkevi'nin bir kolu olarak açılan Aydın'daki ilk müze (Aydın Halkevi Müzesi) Halkevlerinin 8 Ağustos 1951 tarihinde 5830 Sayılı kanunla kapatılmasıyla birlikte kapanmıştır.³⁵² Aydın'da devam eden müze kurma çalışmaları 16 Şubat 1959'da Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 730.06.616 Sayılı yazısı ile Öğretmen Kemal Moral'ın müze memurluğuna getirilmesiyle Aydın Müzesi depo statüsünde kurulmuştur. 1962'de ise Zafer İlkokuluna taşınmıştır. Aydın Müzesi, Genel Müdürlüğün 20 Nisan 1966 tarih ve 261.1.2148 Sayılı kararları ile Arkeolog Ahmet İlhan Akşit'in atanmasıyla memurluk seviyesine yükseltilmiştir. 17 Şubat 1969'da Arkeolog Şakire Erkanlı'nın Müze Müdürlüğü'ne atanmasıyla Aydın Müzesi 235 Sayılı yazı ile Müdürlüğe yükseltilerek Aydın Müzesi Müdürlüğü ismini almıştır.³⁵³

Müzenin yeni binası için yapılan çalışmaların ardından TBMM'nin 50. Açılış Yılı etkinliklerinin yapıldığı 23 Nisan 1973'de kendi binasında hizmete açılmıştır. Aydın Müzesi, bölgede hızla devam eden bilimsel kazı ve araştırmalarla birlikte Aydın'da yaşamış olan uygarlıklara ait eserleri toplayarak zengin bir koleksiyona sahip olmuştur. Tadilat ve yeni teşhir çalışmaları nedeniyle 1999 - 2003 yılları arasında kapalı bulunan müze yapılan çalışmalar sonucunda yenilenmiştir.³⁵⁴ Aydın merkezde tahsis edilen 15.000 metrekarelik arazi üzerindeki Aydın Arkeoloji Müzesi yapımına 2000 yılında başlanılmış ve 17 Ağustos 2012 tarihinde açılmıştır. Müze binası betonarme karkas sistemde yapılmış bir yapıdır. Arkeolojik eserler; taş, cam, pişmiş toprak, sikkeler ve mozaik döşemeden oluşmaktadır.³⁵⁵ Aydın Arkeoloji Müzesi olarak faaliyetine yürüten müzenin sorumluluk alanında bulunan Tralleis, Magnesia, Alabanda, Nysa, Kadıkalesi, Tepecik Höyük kazılarında bulunan eserler sergilenmektedir. Müzenin bahçe bölümünde ise müze sorumluluk alanında bulunan antik kentlerden gelen taş eserler sergilenmektedir.

³⁵² Resmi Gazete, 11 Ağustos 1951, S. 7882.

³⁵³ Özkan, a.g.e., s.341.

³⁵⁴ <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/kulturel-miras/aydin-arkeoloji-muzesi> (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

³⁵⁵ <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64420/aydin-arkeoloji-muzesi.html>

Anadolu'nun en seki yerleşim alanlarından biri olan Aydın'da 1802-1871 yılları arasında Fransız arkeolog Charles Texier'le başlayan araştırmalar XX. yüzyılın başlarında Fransız arkeolog Paul Gaudin'in 1904-1905 arasında sürdürdüğü kısa süreli çalışmalarla devam etmiştir.³⁵⁶ 1961'de Arkeolog Kenan Tevfik Erim'in girişimiyle Afrodisias'ta çağdaş kazı araştırmaları daha da genişletilmiştir. Gezi, yazı ve konuşmalarıyla Afrodisias'ın dünya çapında üne kavuşmasında en büyük katkıyı o sağlamıştır. 1961 yılında Afrodisias kazıları için bir heyet oluşturulmuş ve Kenan T. Erim, kazı başkanı olarak düzenli kazılar yapmıştır.³⁵⁷ Karacasu ilçesi Geyre beldesinde bulunan Aphrodisias ören yerinde Kenan T. Erim tarafından başlayan kazılarda çıkan buluntuların korunup sergilenmesi için kurulan Afrodisias Müzesi'nin 1971'de başlayan inşaatı 1977'de tamamlandı. 12 Temmuz 1979'da ziyarete açılan Afrodisias Müzesi, Afrodisias Antik Kenti kazılarında ortaya çıkartılan eserlerin sergilendiği ve Müze ile Ören yerinin iç içe olduğu ender müzelerdendir. Afrodisias kentine adını veren mitolojide geçen Aphrodite ve Zeus'tur. Ancak kente adını veren ve daha etkili olan Aphrodite'dir. M.Ö. II. yüzyıl ya da I. yüzyılda Geç Helenistik ile Erken Roma döneminde Anadolu'da Roma egemenliğinin kurulması, Aphrodite kutsal alan ile ilgilenilmesini sağlamış ve her yönden gelişen kentin adı Afrodisias'a dönüşmüştür.³⁵⁸ V. yüzyılda Bizans egemenliği ile birlikte Stavropolis adını alan kentin adı VII. Yüzyılda Karia olarak değiştirilmiştir. Afrodisias'ta çoğunluğu Roma döneminde yapılmış 14 dini ve kültürel yapı, 4 askeri yapı, 3 idari yapı bulunmaktadır.³⁵⁹ Afrodisias'taki belli başlı yapılar Sebasteion Tapınağı, Afrodisias Antik tiyatrosu, Filozof Zoilos'un Anıtı, Antik Havuz, Hadrian Hamamları, meclis Binası, Tapınak / Kilise, Stadyum, Afrodite Tapınağı'dır.³⁶⁰ Teşhir edilen heykeltıraşlık eserleri bakımından oldukça zengin olan müze bu yönüyle önemli bir arkeoloji müzesidir. Farklı salonlardan oluşan müzenin en görkemli bölümlerinden biri Sebastion kabartmalarının sergilendiği Sevgi Gönül

³⁵⁶ E. Türkölmaz, "Aphrodisias", *Müze*, S.6, 2012, s. 7-12.

³⁵⁷ F.Küçükçoban, "Prof.Dr. Kenan Tevfik Erim ve Afrodisias", *Karacasu Geliştirme ve Eğitim Vakfı Dergisi*, İzmir 2003, s. 12.

³⁵⁸ Üreten, *a.g.e.*, s. 90.

³⁵⁹ "Karacasu", *Aydın Kültür Envanteri II*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara 2012, s. 123.

³⁶⁰ Ozan Sağdıç, *Aydın*, Dönmez Ofset, Ankara 1998, s. 134.

Salonu'dur. Bu salonda mermer rölyefler, yapının her iki yanı boyunca eserlerin özellikleri ve öyküleri sergilenmektedir.³⁶¹

Arıcılığın geçmişten izlerinin bulunduğu, Arı ve arıcılığı gelecek nesillere sevdirebilen, Arıcılarımıza teknik bilgileri doğru ve uygulamalı olarak aktarabilen, Arı ürünlerinin kullanımı teşvik ederken, tüketici bilincine katkı sağlayan, kendini her gün geliştiren, dinamik bir müze hedefleriyle Adnan Menderes Üniversitesi Çine Meslek Yüksekokulu adına Adnan Menderes Üniversite Rektörlüğü, Çine Belediyesi ve Çine Gelişim Vakfı ortaklığında 8 Aralık 2009 ve 15 Mart 2010 tarihlerinde imzalanan protokollerle Çine Arıcılık Müzesi yapım çalışmaları başlamıştır. Türkiye'nin ilk, Dünyanın 71'inci arıcılık müzesi olan Çine Arıcılık Müzesi 4 Ekim 2010 tarihinde törenle hizmete girmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 23 Aralık 2010 gün ve 261180 sayılı izni ile özel müze statüsünü almıştır.³⁶²

Karacasu İlçe Merkezinde Tavas Yolu üzerinde yer alan Karacasu Etnografya Müzesi, Aphrodisias Müzesi Müdürlüğüne bağlı olarak 2007'de ziyarete açılan müzede ilçenin geçmişten günümüze seramik, sıcak demir, deri ve diğer el sanatları ile ilgili etnografik eserleri sergilemektedir.³⁶³

Sultan Abdülhamid Han tarafından 1906 - 1909 yıllarında yaptırılan, daha sonra 1919 - 1979 yılları arasında Çine Askerlik Şubesi olarak hizmet veren bina, Kuva-yı Milliye Müzesi olarak restore edilmiştir. Kurtuluş Savaşı öncesi Aydın'da savaşa katılmak için Muğla'dan Çine'ye gelen vatandaşların da toplanma merkezi olarak bilinen Çine Askerlik Şubesinde, Güney Cephesinin Yunan işgalinden kurtuluşunun planları yapılmıştı. 27 Haziran 2006 da Çine Belediyesi tarafından restorasyonu başlayan ve 6 Haziran 2008 tarihinde tamamlanan Kuva-yı Milliye Müzesi'nin içinde Yörük Ali Efe ve Albay Şefik Aker'in heykelleri bulunuyor. Çine Kuva-yı Milliye

³⁶¹ Dilşen İnce Erdoğan, Banu Berber Babalık, "Tarihi Özellikleri ile Afrodisias ve Karacasu", *Antik Afrodisias ve Markalaşma* (Editör: Bilge Doğanlı), Ankara 2018, s. 90.

³⁶² <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64421/cine-aricilik-muzesi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2020)

³⁶³ <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64424/karacasu-etnografya-muzesi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2020); Özkan, a.g.e., s. 346.

Müzesi'nde Kurtuluş Savaşı'nda Kuva-yı Milliye güçlerini anlatan eserlerin yanı sıra etnografik ve arkeolojik eserler de sergileniyor.³⁶⁴

Milet Müzesi, Aydın'ın Didim ilçesinde Milet Antik kenti içindedir. 1973 yılında hizmete açılan müze binasının statik yapısının zamanla bozulması nedeniyle ziyarete kapatılan müze yeni binasıyla 2011'de ziyarete açıldı. Milet şehrinin sembolü olan aslan heykeller, yazıtlar, mezar stelleri, lahitler, mermerlerin sergilendiği bahçe teşhir alanı ve Milet Antik kenti, Priene Antik kenti ve Didim Apollon tapınağı buluntularının sergilendiği kapalı teşhir alanı bulunur.

Milli Kahraman Yörük Ali Efe'nin İzmir'den dönüşünden ölümüne kadar yaşadığı Yenipazar ilçe merkezindeki evi 1980'li yıllarda çıkan yangında tamamen yanmıştır. 1995 yılında Aydın Valiliğince Kültür Bakanlığına yapılan öneri kabul görmüş, Yörük Ali Efe'nin mirasçıları evin müze yapılması koşulu ile evi Kültür Bakanlığına bağışlamışlardır. Yörük Ali Evi Müzesi Aydın Müzesi Müdürlüğü bağlı bir birim olarak, 8 Haziran 2001 tarihinde ziyarete açılmıştır.³⁶⁵

Ören yeri ve müzelerin dışında Aydın'ın çok eski ailelerinden Mevlana Kadı Nazır Muhittin oğlu Üveys Çelebi tarafından 1568 yılında Üveys Paşa Camii inşa ettirilmiştir. Ramazan Paşa Camii defterdarlık ve beylerbeyi görevlerinde bulunmuş Ramazan Paşa tarafından 1595 yılında yaptırılmıştır. Bey Camii 1683 tarihinde Mustafa Paşazade Süleyman Bey tarafından inşa edilmiştir. Cihanoğlu Camii 1756 yılında Cihanoğullarından Abdülaziz Efendi tarafından yaptırılmıştır.³⁶⁶

³⁶⁴ <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64425/kuva-yi-millie-muzesi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2020); Özkan, a.g.e., s. 348.

³⁶⁵ <https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64441/yoruk-ali-efe-muzesi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2020).

³⁶⁶ Lütfi Ressamoğlu, *Ege Rehberi Aydın İli*, İzmir 1952, s. 26; "Aydın", *Yurt Ansiklopedisi*, s. 1076-1080.

İKİNCİ BÖLÜM

1960 - 1970 DÖNEMİ AYDIN'DA TURİZM

Türkiye’de 1960 yılına gelindiğinde DP ve CHP arasındaki siyasi gerginlik artış göstermiş ve bu ortamda TBMM bünyesinde 15 kişiden oluşan bir Tahkikat Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon hem siyasi faaliyetlere hem de basına yasaklamalar getirmiştir. İktidar ve muhalefetin birbirlerini suçlayıcı uygulamalarının olduğu bu dönemde DP ve CHP üyeleri arasında kışkırtmalar yoğun bir şekilde kendini göstermiş toplumda çeşitli tepkilere ve öğrenci olaylarının yaşanmasına neden olmuştur.³⁶⁷

27 Mayıs 1960 sabahı iktidara el koyan subaylar radyodan yayınladıkları bildiri ile Türk Silahlı Kuvvetleri’nin en kısa zamanda seçimleri yaptırarak partiler rejimini devam ettireceğini açıklamıştı. Türkiye, 1960’ların başında devletin görevlerini, örgütlenmesini, personelini ve devletin toplumla olan ilişkilerini hem bir bütün olarak gözden geçirme hem de yeniden düzenleme sürecine girmiştir. 27 Mayıs askeri yönetimi darbeyi gerçekleştiren subaylardan 38’inin yer aldığı Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından, yeni anayasaya göre seçilen parlamentonun ilk toplantı günü olan 25 Ekim 1961’e kadar yaklaşık bir buçuk yıl sürmüştür.³⁶⁸ Seçimlerden sonra 25 Ekim 1961’de toplanan parlamentoda yakın geçmişte birbirleriyle mücadele etmiş olan siyasetçiler, eski ve yeni siyasi partiler kuvvetli ve kalabalık gruplar halinde mecliste yer almışlardır.³⁶⁹

9 Temmuz 1961’de yapılan referandumla 27 Mayıs sonrası ilk anayasa kabul edilmiştir. Katılım oranının % 81.05 olduğu referandumda geçerli oyların % 38.26’sı hayır, % 61.74’ü evet çıkmıştır. 4 Eylül 1961’de Anayasayı hazırlayan ve halkın oylamasına sunan Temsilciler Meclisi feshedilmiştir.³⁷⁰ 1961 seçimleri 15 Ekim’de yapılmış ve hayatta olmasa da “Menderes’in zaferi” olarak yorumlanmıştır. Çünkü Demokrat Parti’nin izinden giden Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve

³⁶⁷ Sina Akşin, *Çağdaş Türkiye Tarihi 4 1908-1980*, İstanbul 2002, s.232-240.

³⁶⁸ Nuray Keskin, “Altmışlı Yıllarda Kamu Yönetimi”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, İstanbul 2017; Demirel, *a.g.e.*, s. 311-315.

³⁶⁹ Füzuran Hüsrev Tökin, *Türkiye’de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965*, İstanbul 1965, s. 112.

³⁷⁰ Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul 2018, s. 87.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi toplu oyların % 62.3'ünü kazanmıştır. CHP oyların % 36.7'si ile 173 sandalye elde etmiştir. Adalet Partisi oyların % 34.8'ini ve 158 sandalye, Yeni Türkiye Partisi % 13.7 ve 65 sandalye kazanırken, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi % 14 oy ve 54 sandalye kazanmıştır.³⁷¹

Anayasanın kabul edilmesi, genel seçimlerin yapılması ve sonrasında parlamentonun açılması ile MBK askeri yönetimi hukuki olarak sona ermişti.³⁷² 1961-1962 döneminde ilk koalisyon hükümeti olan CHP ve AP arasındaki çekişmeler ülkenin çözüm bekleyen ekonomik ve sosyal sorunları ile birleşince daha da artış göstermiştir. 1960 darbesinden sonra yaşanan askeri yönetimden sivil yönetime geçiş sürecinin en önemli sorunu 1961 seçimlerinde oluşan parlamentoyu dağıtarak iktidarı ele geçirmek isteyen subayların çalışmaları olmuştur. Ordudaki üst kademeler hükümeti bağılıklarını genelde devam ettirmiş ve parlamentoya karşı gelişen ve bazen ciddi boyutlara ulaşan tehditlerin etkisiz kalmasını sağlamışlarsa da genel anlamda askerlerin siyasete karışmaları ülkede yönetsel meselelerin derinleşmesinde önemli oranda etkili olmuştur. 1960 darbesinde Kore'de görevli olduğu için askeri eylemde ve sonrasında kurulan MBK'de yer almayan Kurmay Albay Talat Aydemir ülkeye döndükten sonra Harp Okulu komutanlığına atanmış, bu görevde iken askeri isyan hazırladığı ve 22 Şubat 1962'de eyleme geçtiği gerekçesiyle ordudan atılmıştır. Aydemir'in 1963'de giriştiği ikinci askeri ayaklanma eylemi de başarısızlıkla sonuçlanınca destekleyenleriyle birlikte askeri mahkemede yargılanmışlardır. Yapılan yargılamalarda askeri darbe girişiminin önderi Albay Talat Aydemir ve altı arkadaşı ölüm, 30 kişi ömür boyu hapis ve çok sayıda kişi hapis cezasına çarptırılmıştır. Askeri mahkemedeki yargılamalar sonucu hükümet, ordu içinde belirli gücü olan ve parlamenter hayatı olumsuz etkileyen bazı subayları etkisizleştirme imkanı elde etmiştir. Sivil rejimin üstünlüğünü kanıtlama konusunda önemli bir adım atılmıştır.³⁷³

³⁷¹ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, İstanbul 2015, s. 182.

³⁷² MBK'nin askeri yönetiminin sona ermesine rağmen silahlı kuvvetlere mensup subay gruplarının siyasi faaliyetleri devam etmiştir. Bunun en açık kanıtı 21 Ekim 1961'de (TBMM açılmadan üç gün önce) İstanbul'daki Harp Akademileri'nde yapılan toplantıda 10 general ve 28 albayın imzaladığı belgedir. 21 Ekim Protokolü olarak anılan belge yürürlüğe konulmasa da silahlı kuvvetlerin etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akşin, *a.g.e.*, s. 244.

³⁷³ Yeşim Demir, "Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri", *Çağdaş Türk Tarihi Araştırma Dergisi*, V/12, 2016, s.155-171; Diren Çakmak, "Türkiye'de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat

1965 seçimlerinde Süleyman Demirel liderliğindeki AP oyların yaklaşık %53'ünü (240 sandalye) alarak tek başına iktidar almıştır. Bu dönemde Batı Avrupa ülkelerine çalışmaya giden yurttaşların anavatana gönderdikleri dövizler ülkede ekonomik gelişmelerin olumlu yönde değişmesine önemli katkı sağlamıştır. Bunun yanında üniversitelerde öğrencilerin başlattığı gösterilerin yaygınlaşması iç ve dış siyasi gelişmelerin etkisiyle 1968'den itibaren üniversite ve eğitim alanı dışında Türkiye'nin bağımsızlığı, kalkınma modeli gibi mücadele alanlarına kaymıştır.³⁷⁴

2.1. Türkiye'nin Turizm Politikası

1950'li yıllarda turizm sektörünün ülke kalkınmasındaki önemi anlaşılmış ve sektörü geliştirmeye yönelik teşvik çalışmaları yapılmıştır. 1960'lı yıllara gelindiğinde bu alandaki çalışmaların yeniden gözden geçirildiği ve bazı yeniliklerle birlikte sektörün faaliyetlerini artırmaya yönelik çalışmalar devam etmiştir. Bu dönemde özellikle konaklama ve ara eleman sorunlarını çözmeye yönelik girişimlerin olduğu dikkat çekmektedir.³⁷⁵

VIII. İnönü Hükümeti döneminde (20.11.1961-25.06.1962) 27 Kasım 1960'da İsmet İnönü Başkanlığındaki Birinci Koalisyon Hükümetinin programında Basın - Yayın ve Turizm işleriyle meşgul olan Bakanlığın gelişme halinde olduğu ifade edildi. Bu konuda sağlam prensiplere dayanan Teşkilat Kanunu'nun Meclise sevk edileceği ve turizm endüstrisinin ülkemizde önceden beri gördüğümüz ve herkesin şikayette bulunduğu bir konu olduğu ifade edilmiştir. Bu konuda başarıya ulaşmanın çok kolay olmadığı anlaşıldığından bu konunun en sade vatandaştan en yüksek kültür ve teknik kurumlarına kadar anlatmaya ve teşkilatlanmaya çalışılacağı belirtilmiştir.³⁷⁶ Türkiye'nin turizm yatırım ve ekonomisi konusunda yapılanmaya tam olarak başlayamadığı 1960 - 1970 yılları arasında dünya turizmi % 8 oranında bir artış kaydetmiştir. Türkiye'de bir yandan turizm işlerini tek elden yönetecek bir bakanlığın kurulması yönünde çalışmalar yaparken bir yandan da turizm yatırımlarını

demir Örneği", *Akademik Bakış*, C.1, S.2, 2008, s. 35-68; Hüseyin Çavuşoğlu, "Talat Aydemir'in Darbe Girişimlerinin Türk Siyasal Hayatına Etkileri", *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*, C.4, (Editör: Orhan Çoban ve diğerleri), Ankara 2019, s. 35-46.

³⁷⁴ Akşin, a.g.e., s. 259-260;

³⁷⁵ Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm, s. 76.

³⁷⁶ Arar, a.g.e., s.337.

turizmle ilgili Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü aracılığıyla sürdürmüştür.³⁷⁷

1950’li yılların ortalarından itibaren Türkiye’de turizm sektöründe canlanmalar kaydedilmeye başlanmıştır. 1950 yılında 15 adet turistik otel bulunurken 1960 yılı başında bu sayı 50’ye yükselmiştir.³⁷⁸ 27 Mayıs ile birlikte ülkemizde yeni gelişmeye başlamış olan turizm sektörü bütünüyle bir durgunluk içine girmiştir. Özellikle 27 Mayıs darbesini takip eden aylarda DP iktidarının turizm alanındaki faaliyet ve tasarrufları üzerine başlatılan soruşturmlar nedeniyle henüz tamamlanmamış olan yatırımların büyük çoğunluğu durdurulmuş, yapımına başlanmamış olan projeler iptal edilmiş, krediler kesilmiştir. Ayrıca kısa bir süre önce kurulmuş olan T.C. Turizm Bankası faaliyete geçirilmemiş, sermayesi ödenmemiştir.³⁷⁹

1961’de hazırlanan anayasada turizm endüstrisinin geliştirilmesine yönelik yararlı bir tedbir ele alınmıştır. Bu hüküm, anayasanın 30. Maddesine göre “*kıyıların korunması ve turizm amacıyla*” devlet ve kamu tüzel kişilerine kamulaştırma yetkisinin verilmesini sağlayan cümledir. Ülkenin turizm potansiyelinin korunması ve turistik yatırımların kolaylaştırılıp geliştirilmesi amacıyla verilmiş olan bu yetki, ilerleyen yıllarda çok sınırlı olarak kullanılmış ve uygulama gerekli olanın çok gerisinde kalmıştır.³⁸⁰

1960 darbesinden sonra Türkiye turizminin kalkınması hakkında kendisinden teklifler hazırlanmasının istendiğini aktaran Selahattin Çoruh³⁸¹ Amerikan İktisadi İşbirliği ile yapılan çalışmalarında turizm alanında bir otelcilik okulu açılması,

³⁷⁷ Recep Arslan, “Arşive Belgelerine Göre 1950-1963 Yılları Arasında Türkiye’nin Turizm Politikası”, 4. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Araştırma Bildirileri, Aydın 2017, s.18.

³⁷⁸ Akçura, *Türkiye Turizminde 150 Yıl*, s.80.

³⁷⁹ Kurucu Meclis’in işe başlamasından sonra özellikle bir yıllık geçici plan uygulanmasına geçildiği 1962 yılında bu olumsuz tedbirler yavaş yavaş kaldırılmaya başlanmıştır. 1962’de, 1960’dan önce başlatılmış olan turistik yatırımları durduran uygulamalar gevşetilmiş ve bu yatırımların bir kısmı bitirilebilmiştir.

³⁸⁰ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s.418-419.

³⁸¹ Turizm Bilgisi, Turizmin Geçmiş Günleri, Turizm ve Propaganda, Turizm ve Türkiye Turizmi kitaplarının yazarı, eğitimci, halkbilim araştırmacısı, turizm duayeni ve bürokrat yönleriyle bilinir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Duygu Yetgin, “Turizmde Bir Adanmışlık Öyküsü: Selahattin Çoruh”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.29, S.1, 2018, s. 113-123.

öncelikli turizm bölgelerinin turizm sanayine ön katkı yapılmasının araştırılması konularının görüşüldüğünü ifade etmiştir.³⁸²

20 Kasım 1961'de iktidara gelen ve yaklaşık 2 yıl 6 ay iktidarda kalan XXVI. TBMM (VIII. İnönü) Hükümeti Programı'nda hükümetin basın - yayın ve turizm konusunda radyo ve kısa zamanda kurulacağına inanılan turizm servislerinden de geniş halk kitlelerinin eğitim ve öğretimde yararlanılacağı belirtilmiştir. Ayrıca Yüksek Meclise sunulmuş olan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu'nun faydalı sonuçlar doğuracağına duyulan inancı olduğu da eklenmiştir. Hükümetin turizm konusunu memleketin ekonomik meselelerinin çözümünde yardımcı olabilecek ve gelişme imkanına sahip bir alan olarak gördüğü ifade edilmiştir.³⁸³ Bu dönemde turizme destek sağlamak amacıyla kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası Anonim Şirketi Esas Mukavelesi yapılmıştır. Bu sözleşme ilgili Bakanlığın 18 Temmuz 1961 tarihli 144 / 6919 sayılı yazısı üzerine 7470 sayılı kanunun geçici dördüncü maddesine göre Bakanlar Kurulu'nca onaylanmıştır.³⁸⁴

1961 yılında Basın - Yayın ve Turizm Vekaleti ülkede oluşturulan turizm hareketlerini güçlendirmek amacıyla çeşitli Avrupa ülkelerine bir gezi düzenlemiştir. 22 Ağustos 1961 tarihli belgede geziye Türk yerel kıyafetlerini giyinmiş üç genç bayan ile Bakanlıktan bir temsilcinin katılacağı belirtilmiştir. Gezi sırasında Avrupa'nın belli başlı on bir şehrinde Dışişleri Bakanlığı temsilciliklerince kokteyl partiler verilecek, radyo - televizyon, gazete, seyahat acente temsilcilerine Türkiye hakkında renkli filmler gösterileceği ifade edilmiştir.³⁸⁵

Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü 1961 mali yılı bütçesinin 777. Bölümüne (turizmi geliştirme ve kalkındırmanın icabet ettirdiği inşaat, tesisat ve her türlü eserler) mevzu 8.000.000 liralık ödenek turizm hizmetlerine dağıtımı, Maliye ve Basın - Yayın Turizm Bakanlıklarının ortak teklifleri üzerine Bakanlar Kurulunca 28 Nisan 1961 tarihinde kararlaştırılmıştır. Ayrılan ödeneğin turistik tanıtıcı kitap ve

³⁸² Bu görüşmelerde Amerikalı heyet tarafından ilk başta 6 milyon Türk lirası hibe yapılmış, ardından bu miktarın artırılacağı ifade edilmiştir. Çoruh, *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*, s. 120.

³⁸³ İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, C.3, s.1354; İçöz, Kozak, *a.g.e.*, s. 227-229.

³⁸⁴ BCA., 030.18.01.02/161.39.11.1.

³⁸⁵ BCA., 30.1.0.0/104.651.1.

broşür basımında, turizm kuruluşlarına yardımda ve turistik yolların onarılmasında kullanılması planlanmıştır.³⁸⁶

Fransız Otelcilik Uzmanı F.M. Brindel 1961 yılında Türkiye'nin isteği üzerine kamu idarelerinin ve profesyonellerin otel işçisi yetiştirmesi konulu bir rapor hazırlamakla görevlendirilmiştir. İncelemelerinde özellikle otel işçisi teknik formasyonu ve bu formasyonu sağlayan teknik eğitimin organizasyonu ile ilgilenen Brindel, Türk Otelcilik Sanayii için öncelikle uzman işçiye sonra da kadroya ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Uzman işçi yetiştirmek için Boğaziçi'ndeki garson okulunu öneren Brindel bu okulların bütün turistik merkezlerde olması gerektiğini ve bu şekilde yetişen öğrencinin otellerde staj yapma imkanı da bulabileceğini belirtmiştir. Ayrıca çamaşırcı, kapıcı gibi diğer personellerin okul haricinde tutulabileceği ancak özellikle kapıcıların iyi eğitim görmeseler de iyi dil bilmeleri ve kılık kıyafetlerinin temiz olması gerektiğini ifade etmiştir. Fransız uzman Pera Palas'ı modernleştirmek ve otelcilik okulunu kurmak için yapılacak çalışmaların Fransız teknik servisler tarafından sağlanabileceğini de eklemiştir.³⁸⁷

Türk turizminin gelişimi ile ilgili Türkiye'de yapılmış araştırma ve inceleme gezisinin sonucu olan bir raporda Bern'deki İsviçre Siyasi İşler Dairesi'nin Teknik Yardım Delegatesi tarafından verilen talimat üzerine İsviçre Turizm Genel Müdürü Siegfried Bittel tarafından hazırlanmıştır. 2 Mart'tan 22 Mayıs'a kadar süren gezi 8.000 km.lik bir mesafede yapılmıştır. Türkiye'de turizmin gelişimini ağır olarak yorumlayan Bittel, Akdeniz bölgesindeki bütün memleketlere yabancı turist ve misafirler büyük bir hızla akın ederken Türkiye'ye gelen turistlerin sayısı 1959 yılındaki 126.000'den 1960 yılında 94.000'e düşerek geri gittiğini belirtmiştir. Turizmden bir döviz kazancının sağlanabilmesini, Türk turizminin artık "üvey evlat" muamelesi görmemesi şartına bağlı bulunduğunu ve bu işin hem devlet tarafından hem de özel teşebbüs eliyle dikkatle ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. "Öğütler" başlığı altında çeşitli tavsiyelerde bulunan uzman yolcuların daha sınırdaki iyi bir izlenim almasının önemli olduğunu, bu amaçla gümrük memurları ve polislerin en az bir yabancı dil bilmeleri ve yolculara seçkin bir nezaketle davranmaları gerektiğinin

³⁸⁶ BCA., 30.18.1.2/160.22.5.1-2.

³⁸⁷ F.M.Brindel, "Turizm ve Otelcilik", *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ankara 1963, s.41-45; Olalı, *Turizm Politikası ve Planlaması*, s.12-16

üzerinde durmuştur. Sınırlarda, hava alanlarında, limanlarda ve demiryolu istasyonlarında posta büroları ve turistik bürolarının bulunmasının önemli olduğunu belirtmiştir.³⁸⁸

IX. İnönü Hükümeti (25.06.1962-25.12.1963) döneminde hükümet programında Yüksek Meclise sunulmuş olan Kalkınma ve Yatırım Bankaları tasarısının kanunlaşması sanayi, maden, turizm ve ulaştırma sektörlerinde, özel teşebbüse yatırım ve işletme sermayesi finansmanını tatminkar ve gerekli şartlar ile sağlayacağı ifade edildi. Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı'nın gelişme yolunda olduğu ve Yüksek Meclise sunulmuş olan "Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu"nun olumlu sonuçlar doğuracağına inanıldığı ifade edildi. Turizm konusunu memleketin ekonomik meselelerinin halinde de yardımcı olabilecek ve gelişme ümitlerine sahip bir saha olarak gördükleri ve turizmin yürütülmesinde, yabancı sermaye ve teknik imkanlarından faydalanmayı lüzumlu saydıkları belirtilmiştir.³⁸⁹

Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'nün 1962 yılı bütçesinin 782. Bölümüne (Turizmi geliştirme ve kalkındırmanın gerektirdiği inşaat, tesisat ve her türlü ödemeler) konulan 1.000.000 liralık ödeneğin hizmetlere dağıtımı için bir program onaylanmıştır. Bakanlar Kurulu tarafından 19 Kasım 1962 tarihinde kararlaştırılan programda kitap, broşür ve afiş gibi harcamalar için 500.000 lira ve tanıtım büroları, turistik hatıra eşyası teşhir yerleri ve plaj tesislerinin hazırlıkları için 500.000 lira ayrılmıştır.³⁹⁰

1962 yılında Prof. Dr. Fritz Baade "Türk Turizminin Gelişme İmkanları" bir rapor düzenlemiştir. Bu raporda Türkiye'de turizmin gelişme şansının bir Akdeniz memleketi olmasıyla ilgisinden bahsetmiştir. Baade, Türkiye'nin güney batı sahillerinde sıcak kış iklimi sayesinde bütün yıl denize girmenin öneminden bahsederken bu iklime ancak Güney İspanya'nın birkaç noktasından rastlanabileceğini belirtmiştir. Bunun yanında Mayıs ayına kadar kar ile kaplı dağlarda kayak da yapılabilmesinin Türkiye'nin turistler tarafından tercih edilmesinde önemli bir etken olduğunu ifade etmiştir. Baade, raporunda sahil

³⁸⁸ Siegfried Bittel, "Türk Turizminin Gelişimi", *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ankara 1963, s. 47-67.

³⁸⁹ Arar, *a.g.e.*, s.367.

³⁹⁰ B.C.A., 30.18.01.02/167.53.20/1-2.

güzellikleri ve uygun iklim koşullarının yanında tarihi eserler bakımından zengin olmasının da turistleri etkilediğini eklemiştir. Bu özelliklerinin yanında Türkiye'deki turist ikamet imkanlarının, turistlerin sayısının düşük olmasına rağmen çok yetersiz olduğunu ve memleketin ekonomisinin düzeltilmesi isteniyorsa bu durumun derhal düzeltilmesi gerektiğini yazmıştır. Otel konusunda da orta sınıf turistlerin kalacağı yerlerin inşası ön planda olması ve büyük oteller değil bungalovlu sayfiye köylerinin kurulmasının daha doğru olduğunu belirtmiştir. Raporunda Akdeniz bölgesinde yer alan ve turizm alanında gelişme göstermiş İspanya, Yunanistan, İtalya gibi ülkelerin benzer ve farklı özellikleri Türkiye ile karşılaştırmalı olarak yer almıştır.³⁹¹

1962 yılında “Türkiye’deki Turizmin Gelecekteki İnkişafına³⁹² Dair Araştırma ve İnceleme” başlıklı rapor Başbakan İsmet İnönü’nün tavsiyesi ve Basın -Yayın ve Turizm Bakanlığı’nın daveti üzerine Dr. Heinz Röhm³⁹³ tarafından hazırlanmıştır. Raporun içeriğinde Türk turizmine dair genel düşünceler, Türkiye’de turist ve ziyaret merkezleri, çağdaş turizm için şartlar ve Türkiye’ye dair özel tedbirler, konaklama yerleri için gelişme planı, Türkiye’de gezi programları düzenlenmesine dair teklifler yer almıştır. Türk turizmine dair genel düşünceler bölümünde turistlerin en çok bildikleri yer Ankara ve İstanbul’dur, ancak pek nadir olarak Güney Anadolu veya diğer Anadolu kentleri bilinmektedir ifadesini kullanmıştır. Türkiye’nin bir çok yerinde birlikte yapılan dağcılık, kayak, yüzme, balık avlama, avcılık gibi çeşitli sporların birlikte yapılabilmesi bir Orta Avrupalı için pek mümkün değildir. Kaplıcalar, Yunan, Bizans, Türk tarihi ve modern dönemlere ait tarihi yerler, abideler ve müzeleriyle büyük imkanları olan Bursa, Yalova ve Pamukkale gibi yerler az tanınmıştır. Sayıca fazla olan cazip yerlerin tam olarak meydana çıkarılmamış olması turistlerin ziyaretlerine engel oluşturmakta ve ziyaret akışının İstanbul ve civarında toplanmasına neden olmaktadır. Raporda ayrıca İtalya, Yunanistan ve İspanya’nın adalardaki tecrübelerinden yararlanılması gerektiği de ifade edilmiştir. Türkiye’nin tanıtımındaki yayınların öneminden bahseden Röhm, turistlerin artık kısa bilgileriyle yetinmeyip tatil hedefleri ve kalacak yerler hakkında detaylı bilgi istediklerini ve

³⁹¹ Fritz Baade, “Türk Turizminin Gelişme İmkanları”, *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ankara 1963, s.69-85.

³⁹² İnkişaf: gelişim. Ayrıntılı bilgi için bkz. www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 14.04.2021).

³⁹³ Alman Havayollarının Köln’deki satış müdürü, Avrupa ve Afrika uzmanı.

bunun dikkate alınması gerektiğini önermiştir. Türkiye'nin iç turizminde alışılmış olan 36 yataklı odaların uluslararası ihtiyaçlara cevap vermekte yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Otellerle ilgili olarak ihtiyacı karşılayacak özellikteki motel gibi binalar büyük bağlantı yolları üzerinde; otellerin ise deniz veya kaplıca ile dinlenme ve tedavi imkanı olan yerlerde yapılması gerektiğini belirtmiştir. Buna rağmen Bergama'daki otelin yerinin 1000 metre mesafedeki sıcak su kaplıcasının gölgelik, çam ve mantar ağacı korusunda seçilmeyip, düz ve tozlu bir arazideki dört yol ağzında seçilmesi; Pamukkale'deki Tusan otelinin eşsiz bir doğa manzarası içindeki karbonasitli sıcak su kaynağı ve kaplıca tedavisi imkanlarıyla büyük bir otel olma şansa rağmen, uzunca ikametlerin gerektirmediği motel karakterinde yapılmasının anlaşılamadığını ifade etmiştir.³⁹⁴

Turizm gelirinın ekonomideki payı yadsınamaz şekilde önemli bir paydır. Nitekim 1962 yılında Türkiye, turizmden 5.5 milyon dolar elde etmiştir.³⁹⁵ Siyasi gelişmelerden çok çabuk ve fazla etkilenen turizm sektörü 1960 darbesinden sonra fazlasıyla etkilenmiş ve yeni gelişmeye başlamış olan turizm sektörü bir buhran içine girmiştir.³⁹⁶

Türkiye'nin 1963 - 1967 dönemindeki turizm politikaları, dış turizm gelirleriyle ülkenin döviz ihtiyaçlarının bir bölümünün karşılanması, ülke insanların dinlenme ve tatil ihtiyaçlarının karşılanması, kültürel ve doğal çevrenin korunması amaçlarıyla oluşturulmuştur. Bu amaçlar hükümet programlarına ve beş yıllık kalkınma programlarına çeşitli şekillerde konu edilmiş olsa da, bunlara ait politika ve stratejiler çok da geliştirilememiştir.³⁹⁷

1960 sonrasında geçilen planlı kalkınma döneminde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve Türkiye'de ilk kalkınma planı Ocak 1963'de Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 - 1967) adı ile uygulamaya konulmuştur. Yabancı turizm uzmanlarından yararlanan Türkiye bu kalkınma planında turizm konusuna geniş yer

³⁹⁴ Heinz Röhm, "Türkiye'de Turizmin gelecekteki İnkişafına Dair Araştırma ve İnceleme", *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ankara 1963, s.87-103.

³⁹⁵ *Hür Aydın*, 21 Temmuz 1963.

³⁹⁶ Kurban Ünlüöner, Ahmet Tayfun, "Türk Turizminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri", *Türk Turizm Tarihi*, Ankara 2009, s. 31.

³⁹⁷ Arzu Turan, "Turizm Ana Politikaları Tarihi (TAP) 1977-1981", *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm*, C.10, Yıkılmazlar Basın Yayın Promosyon, İstanbul 2018, s. 813; Olalı, *Turizm Teorisi ve Politikası*, s. 32-35.

vererek kendi uzmanlarına raporlar hazırlatmıştır. Buna göre yapılacak yatırımlarda geceleme yerleri tesislerine olduğu kadar propaganda işlerine, hizmet tesislerine ve hatıra eşya sanayisine de büyük önem verilecektir. Turizmle ilgili projelerde tatil köyleri ve kampların kurulması, Milli Parkların kurulması, Balkanlar, Yunanistan, İtalya ve İsrail ile Türkiye arasında her türlü ulaştırma imkanlarının artırılması, Hac Yolu adlı turistik yolun tamamlanması yer almıştır. Turizmle ilgili alınması gereken tedbirler başlığı altında Türkiye'nin propagandasının çok iyi yapılması, Türkiye'nin bütün turizm işlerini düzenlemek için bir teşkilatın kurulması, turistlerin ülkemizde kalmalarını kolaylaştıracak tedbirler, yasa ve tüzüklerde Türkiye'nin gelişimini engelleyecek hükümlerin kaldırılması, turizm personeli eğitime öncelik verilmesi, eğitim ve halk eğitim programlarında bölgedeki turistik eserlerin tanıtılması konularına öncelik verileceği ifade edilmiştir.³⁹⁸ Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile yabancı uzmanlar tarafından hazırlanan raporlar içerik bakımından birbirleriyle örtüşmektedir. Hazırlanan raporlar ve yapılan çalışmalar sonucunda turizm konusunda uzun süredir beklenen bir konu olan yeni bir bakanlığın kurulması gündeme gelmiştir. 2 Temmuz 1963'de 265 Sayılı kanun ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kuruluşu kabul edilmiştir. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kuruluşuna dair olan bu kanun 40 maddeden oluşmuştur. Buna göre Turizm ve Tanıtma Bakanlığı turizmi milli ekonominin verimli sektörü haline getirmek için bütün imkanları değerlendirir. Turizmle ilgili işlerin yapılmasından, yaptırılmasından, düzenlenmesinden, teşvik ve koordine edilmesinden sorumludur. Ayrıca ülkeyi ve ulusu tanıtmaya yönelik hizmetlerden de sorumludur. Tanıtmaya yönelik haber ve yayın hizmetlerinin yerine getirilmesi için idarenin çeşitli kuruluşları, mahalli idareler, kamu kurumu özelliğindeki meslek kuruluşları ile işbirliği yapar. Bakanlığın kurulması ile Bakanlıkça gösterilecek illerde turizm ve tanıtma bölge müdürlükleri, turizm büroları oluşturulmuştur. Kanunda Valinin kendi başkanlığı altında Belediye Başkanı, İl İdare Şube Müdürleri, Sivil Topluluk Kuruluşları temsilcileri arasından seçeceği en az on kişi ile turizm

³⁹⁸ *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967*, Devlet Planlama Teşkilatı 1963, s.425-428; Akoğlu, a.g.e., s.157-167; *Planı Tanıtma Çalışmaları Ulaştırma, Haberleşme, Radyo-Tv, Turizm*, DPT:1307-KD:252, s.21-23; Çoruh, *Turizm ve Propaganda*, s.13-27; Pekin, a.g.e., s. 31-35; Volkan Tuncel, "Kalkınma Planlarının Turizm Politikaları Perspektifinde Değerlendirilmesi", *Tourism and Reaction*, <https://dergipark.org.tr/tourismandrecreation>. E-ISSN:2687-1971, s.60-62.

komitesi kurması kararlaştırılmıştır. Bakanlığın o bölgedeki temsilcisinin komitenin doğal üyesi olduğu kanuna eklenmiştir. Bakanlık tarafından gösterilecek ilçelerde de en az beş kişilik turizm komitelerinin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komitelerin görevleri o yerin güzelleştirilmesi, turistik imkanlarının geliştirilmesi, halkta turizme yakınlık uyandırılması, iyi nitelikte otel, motel, pansiyon, lokanta ve eğlence yerlerinin kurulması, bölge giyim, müzik ve oyunlarının canlandırılması, yılın belli günlerinde festivaller düzenlenmesi, turistik hatıra olacak el sanatlarının teşviki çalışmaları olarak ifade edilmiştir.³⁹⁹

Türkiye'ye gelen yabancıların sayısı Birinci Plan Döneminde yılda ortalama %23,7 oranında artmıştır. Bu dönemde devlet tarafından yapımına başlanılan büyük kapasiteli otel ve tatil köyleri yatırımları tamamlanmış ve işletmeye açılmıştır.⁴⁰⁰ Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulanmaya başladığı dönemde Türkiye'yi ziyaret eden turistler ortalama dört gün kalarak altmış dolar bırakmaktaydı. Planlama dönemi sonrasında ortalama kalış süresinin altı gün ve turist gelirinin yüz dolar olarak sağlanabileceği kabul edilmiştir. Ancak belirtilen beş yıllık dönem içinde var olan kaynakların sınırlı olması nedeniyle, kaynakların daha etkin ve verimli kullanılması amacıyla ülkede turizm faaliyetleri için daha elverişli olan bölgelerin bir kısmının geliştirilmesinin mümkün olacağı planlama raporlarında ifade edilmiştir. Bu sebeple, turist çekme potansiyeli yüksek olan ve kısa dönemde daha fazla sonuç elde edilebilecek bölgelerde turizm çalışmalarının yürütülmesi planlanmakta olduğu açıklanmıştır.⁴⁰¹

Planlı dönem içinde özellikle turizmle kalkınma fikri büyük destek görmüştür. Bu fikri savunulara göre kalkınmış toplumun en belirgin özelliği “mutlu” bir toplum olmasıdır. Bunu da turizm dolaylı olarak değil, doğrudan sağlamaktadır. Bu bakımdan kalkınmış toplumun “turistikleşmiş toplum” ile özdeş olduğu söylenebilir. Turizmin amaçları arasında yer alan dinlenme ve rahatlama, kendini yönetme ve dalgınlıktan kurtulma, öğrenme ve yeniden eğitim, kendini dinleme, kendini bulma, haberleşme, bilgilenme ve dostluk, sosyal düzenleme, toplu deneyim, kültürel katılım gibi fonksiyonlarda kalkınmış bir toplumu sembolize eder. Ayrıca Dünya Seyahat

³⁹⁹ *Resmi Gazete*, 12 Temmuz 1963, S. 11452.

⁴⁰⁰ *Planı Tanıtma Çalışmaları, Ulaştırma-Haberleşme-Radyo-Tv-Turizm*, DPT:1307, s.21.

⁴⁰¹ Tuncel, *a.g.m.*, s.60-62.

Örgütü de turizmin - kültürel yozlaşmaya da yol açtığını ileri sürmesine karşılık - sosyal gelişmeye katkıda bulunduğunu kabul etmektedir.⁴⁰²

30 Aralık 1963'de İsmet İnönü Başkanlığında kurulan üçüncü koalisyon hükümeti programında (XXVIII. TBMM) kalkınma açısından büyük önem taşıyan yatırım ve işletme kredisi kaynaklarının temini için yatırım ve kalkınma bankacılığımızın geliştirilmesine çalışılacak ve turizm alanlarında özel sektöre yatırım kredileri verecek müesseselerin kurulması en kısa sürede gerçekleştirileceği belirtilmiştir.⁴⁰³

Ayrıca turizmin gelişmesini engelleyici kanunların da değiştirilmesi ve mevzuat eksikliklerinin giderilmesi çalışmalarının hızlanacağı açıklanmıştır.⁴⁰⁴ Türkiye'de turizm imkanlarının araştırılması ile ilgili olarak Lufthansa yetkilisi Wolfgang A.Kittel tarafından Başbakan İsmet İnönü'ye 8 Ocak 1963'de gönderilen mektupta Bay Dr. Röhm tarafından hazırlanan raporun bakanlığa aydınlatıcı bilgi verecek durumda olduğu ve diğer gerekli ödevler için de hazır olduğu ifade edilmiş ve bu raporun Türkiye için bu kadar önemli bir meselenin değerlendirilmesinde ilgi uyandıracığını ümid ederek mektubuna son vermiştir.⁴⁰⁵

Turizm sektörü yatırımlarının toplam 716.000.000 TL olduğu 1963 yılında 300.000.000 TL ile Akdeniz Bölgesi 1. Sırada yer alırken, 200.000.000 TL ile Marmara Bölgesi 2.sırada, 142.000.000 TL ile Ege Bölgesi 3.sırada yer almıştır.⁴⁰⁶

Özel sektörün turizm alanında yapacağı yatırımlar Amerikan yardımlarından karşılık olmak üzere özel sektörün yapacağı yatırımları teşvik amacıyla 25.000.000 liralık bir fon kurulmuş ve bu 24 Haziran 1963 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Yararlanmak isteyen özel ve tüzel kişiler kuracakları kurum için turizm belgesi almak zorundadırlar.⁴⁰⁷

Basın - Yayın ve Turizm Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada bu yardım fonunun öncelikle yatırım yapılacağı belirlenen Marmara, Ege ve Antalya bölgeleri ile bu yerler dışında kalıp turist trafiği yüksek olan yerlere ve turist güzergahı olup

⁴⁰² Ali Kemal Gürbüz, *Türkiye'de Planlı Dönemde Uygulanan Turizm Politikası*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Bursa 1987, s. 105.

⁴⁰³ Arar, *a.g.e.*, s.383.

⁴⁰⁴ Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II, Haz. Nuran Dağlı, Belma Akyüz, TBMM Yayın No:12, Ankara 1988, s.65.

⁴⁰⁵ BCA., 30.01.0.0/7.43.3.

⁴⁰⁶ *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, 1968-1972, Devlet Planlama Teşkilatı, s.601.

⁴⁰⁷ *Hür Aydın*, 2 Temmuz 1963.

karayolları müsait bulunan veya yol inşası programına alınmış olan konaklamaya elverişli yerlerde kurulacak turistik tesislere öncelikle verileceği belirtilmiştir.⁴⁰⁸

“Turizmin teşviki için yeni tedbir alınıyor” başlıklı haberde Bursa Festivali’nin açılışında konuşan Basın - Yayın ve Turizm Bakanı Nurettin Ardıçoğlu, hükümetin turizm politikasını açıklamıştır. Bakan şöyle demiştir:

*“Hükümet turizm alanında mevzuu gerektirdiği her türlü çalışmayı yapmak azim ve kararındadır. Umduğumuzdan daha kısa bir zamanda netice alacağımız kanaatini taşımaktayız. Bu işe para yatıran tüccar, şirketler, mahalli teşekküller ve halkın gayretiyle bu faaliyetler genişletilecektir. Çalışmaları dağıtmamak ve süratli netice almak için bazı bölgelere öncelik tanımaktayız. Bu bölgeler Marmara, Ege ve Akdeniz sahilleridir. İlk yıllarda mesaimiz burada toplanacaktır. Bütün tabii, tarihi ve turistik hazinelerimiz bu civardadır. Hristiyan aleminin mukaddes makamları bu yerlerde. 50 milyon dolar civarında bir yatırımı gerektiren bu bölgenin yol inşaatı milletlerarası yardım teşkilatı ile yaptığımız temaslar ümit verici şekilde gelişmektedir.”*⁴⁰⁹

31 Mayıs ile 6 Haziran 1963 tarihleri arasında Almanya’da yapılan Uluslararası Folklor Festivali’nde Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı adına Bursa Kılıç Kalkan, Van, Hatay ve Kastamonu ekiplerinden meydana gelen Türk Milli Danslar grubu katılmıştır. Komite Başkanı Hennry Mayer “*Türklerin bu festivale katılmasıyla bir folklor hazinesinin keşfedildiğini anlamış bulunuyoruz*” demiştir.¹⁶ ulusa ait 22 ekibin katıldığı bu festival nedeniyle Alman televizyon kurumları Türk grubunun gösterilerini iki kere altışar, üç kere on dakika olmak üzere televizyona almışlar ve bunları yayınlamışlardır.⁴¹⁰

Yabancı uzmanlardan sıklıkla yararlanılan bir alan olarak turizm ile ilgili olarak “*Üç Yabancı Turizm Uzmanı Geliyor*” başlıklı haberde turizm alanında Avrupa’nın sayılı otoritelerinden Robert Ginsbach, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından ülkemize davet edildiği açıklanmıştır. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı teşkilatı kurulurken Norveçli turizm uzmanlarından Esmark’ın Bakanlıktaki raporundan faydalanılmıştır.

⁴⁰⁸ Resmi Gazete, 24 Haziran 2013, S.11436.

⁴⁰⁹ Hür Aydın, 9 Temmuz 1963.

⁴¹⁰ Hür Aydın, 19 Temmuz 1963.

Esmark, ülkemizin turizm imkanlarını araştırmak ve Türk turizmi için ne yapılması gerektiği konusunda OECD'ye bir rapor vermişti. OECD, bu rapora uyulduğu takdirde ülkemize iki turizm uzmanı gönderileceğini ve bunların ücretlerinin iki yıl OECD tarafından ödeneceğini vaad etmişti.⁴¹¹

Bir tarım ülkesi olan Türkiye, dünyada tarımsal alandaki gelişmeleri takip ederken aynı zamanda Türkiye'nin tanıtım görevini de üstlenmektedir. İsrail'de yapılmakta olan 48. Uluslararası Şarap ve Üzüm Kongresi'ne katılacak olan Türkiye kongrede şarapçılık ve bağcılıkta geliştirilen yeni metodlar hakkında görüşme yapacağı açıklanmıştır.⁴¹²

Kasım 1963'de Genel Turizm Planlaması çalışmalarına başlandı. Yüksek Planlama Kurulu'nun almış olduğu karara göre Türkiye'nin Genel Turizm Planlaması ile ilgili olarak Bakanlıklar yetkililerin katılımı ile bir araştırma programı hazırlanmıştır. Buna göre Turizm Planlaması hedef ve stratejisinin tayini, bölge sınırlarının seçimi ve bu bölgeyle ilgili bölge dışı meskenlerin seçilmesi amacıyla yapılacaktır. Bu çalışma Marmara, Ege, Antalya bölgesini kapsayacak ve bir aylık süre içinde tamamlanacaktır.⁴¹³

Türkiye'nin tanıtımına katkısı olacak bir gelişme de 21 - 30 Ocak 1964 tarihleri arasında Londra'da Açılacak Otelcilik sergisine davet edildiğimizi bildiren Ticaret Müşavirliği yazısı ilgili makamlara gelmiştir. Turizm alanının ilgilendiren bu sergiye turistik otel temsilcileri davet edilmiştir.⁴¹⁴

1964 yılında ülke genelinde turizme yönelik yapılan çalışmalardan biri de turistik değerlerin tanıtımına yönelik olmuştur. Bu amaçla Tanıtma ve Kültür Münasebetleri Koordinasyon Komitesi Turizm ve Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş'ün başkanlığında bir toplantı yapmışlardır. Dışişleri, Milli Eğitim ve Turizm ve Tanıtma Bakanlığı temsilcilerinin katıldıkları toplantıda Türkiye'nin Kültürel ve Turistik

⁴¹¹ *Hür Aydın*, 24 Temmuz 1963.

⁴¹² *Hür Aydın*, 24 Temmuz 1963.

⁴¹³ *Hür Aydın*, 8 Kasım 1963.

⁴¹⁴ *Hür Aydın*, 25 Eylül 1963.

değerlerinin her üç bakanlığın imkanlarından ortak yararlanılarak tanıtılması kararlaştırılmıştır.⁴¹⁵

Fuar ve sergilerin turizme katkısı çok büyüktür. Hem ulusal hem de uluslararası hareketliliğin sağlanması ve turizme katkısı yönünden önemlidir. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ilk defa 1964 yılında İzmir Enternasyonal Fuarı'na katılmak üzere girişimde bulunmuştur. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın pavyonunda Türkiye'nin çeşitli tarihi ve turistik yerlerine ait fotoğraf ve resimler sergilenecek ve Türk hatıra eşyaları da teşhir edileceği açıklanmıştır.⁴¹⁶

Turizm Bakanlığı turist celbi için çalışmalarını hızlandırdı. Bu amaçla Bakanlık yurdumuzu yüksek sayıda turistin ziyaret etmesi için her elverişli durumdan yararlanma politikası izlemiştir. Belçika'da ücretli tatillerin bir aya çıkarılması dolayısıyla Belçikalı çalışan sınıfın bundan böyle turistik amaçlarla ülkemize gelmesi için gerekli çalışmalara başlanmıştır. Belçika'dan ülkemize davet edilen bir aileye Kuşadası'nın da yer aldığı Türkiye'nin çeşitli yerlerini ziyaret imkanı sağlanmıştır. Bu konuda Bakanlığımız da Avrupa'da propagandaya başlanılacağını duyurmuştur.⁴¹⁷

Basın Yayın ve Turizm İmar ve İskan Bakanlıkları ile Devlet Planlama Teşkilatı ve Emekli Sandığı ileri gelenlerinin katılımıyla düzenlenen bir toplantıda Marmara, Ege, Antalya bölgelerinde turistik tesislerin yapılması kararlaştırılmıştır. Alınan karara göre bu üç bölgede turistik tesis yapacak özel sektöre her türlü kolaylık sağlanacak, kredi verilmesinde tercih hakkı tanınacaktır. Emekli Sandığı'nda Ege, Marmara ve Antalya bölgesinde tespit edilen güzergah 1964 yılı içinde 100.000.000 liralık yatırım yapmayı planladıklarını ve gelecek yıl bu yatırımı daha da artıracıklarını ifade etmişlerdir. Toplantıda ayrıca turistik tesislerle birlikte bu üç bölgede yol meselesinin halledilmesi gerektiği de kararlaştırılmıştır. Buna göre Karayolları turistik güzergah boyundaki yolları en kısa zamanda ve en modern şekilde yapacaktır. karayollarının bu faaliyetlerinden ayrı olarak da Amerika yalnız bu bölgelerin yollarının inşasında kullanılmak üzere 15.000.000 dolarlık bir ödenek

⁴¹⁵ *Hür Aydın*, 3 Ağustos 1964.

⁴¹⁶ *Hür Aydın*, 3 Ağustos 1964.

⁴¹⁷ *Hür Aydın*, 15 Ağustos 1964; Turizmde propaganda için bkz. Çoruh, *Turizm ve Propaganda*, s.3-35.

de bulunacaklardır. Ege, Marmara ve Antalya bölgesindeki turistik tesislerin inşaatı için 25 milyon liralık bir kredi sağlanarak bu kredi ile turistik tesis yapacak özel sektör mensuplarına ayrılacağı ifade edilmiştir.⁴¹⁸

Turizmin gelişmesine yönelik “Turistik eşyalar değerlendirilecek” başlıklı haberde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından illerin el sanatlarının değerlendirilmesi konusunda bugüne kadar yapılan çalışmaların, mahalli turistik eşyaların taşınmaları bakanlıkta toplanarak iç ve dış pazarlarda toplanması uygun görülmüştür.⁴¹⁹

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın kuruluş içeriğinde de yer alan diğer devler kurumlarıyla işbirliği yapılması çağrısı 5 Mayıs 1964’de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın turizm sezonu acil tedbirler konulu yazısı ile kamuoyuna duyurulmuştur. İlgili duyuruda hükümetimizin izlediği turizm politikasının yurdumuzun ekonomik kalkınmasındaki sağlayacağı yararların çok büyük olacağından bahsedilmiştir. Bu davayı benimseyip iyi bir şekilde yürütülen memleketin turistlerin bıraktıkları dövizlerle kısa sürede kalkınmamızı gerçekleştirebilmesi için bu işe herkesin önem vermesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca devamlı turist gelmesini sağlayarak turist sayısını artırmanın gelenlerin yurdumuzdan çok iyi izlenimlerle gitmesiyle mümkün olacağı için bunun da geleneksel Türk misafirperverliği ve İslam dininin gurbette olanlara karşı şefkatli davranışlarıyla sağlanacağı ifade edilmiştir. Bu konuda özellikle Diyanet İşleri teşkilatı üyelerinin tarihi ve sanat değeri dolayısıyla turistlerce ziyaret edilen camilerin personellerine önemle duyurulması, personelin gerekli şekilde aydınlatılması ve donatılmasının sağlanması gerektiği belirtilmiştir.⁴²⁰

Bu dönemde turizmi geliştirmek amacıyla yurt dışında turizm tanıtma faaliyetlerine ve devletlerarası turizm antlaşmalarına önem verilmiştir. 15 Mayıs 1964’de Amsterdam’da bir Turizm ve Tanıtma Bürosu kurulması kararlaştırılmıştır.⁴²¹

8 Mayıs 1964’de turizm konusunda gazete yazısında detaylı bir yazı hazırlayan Akın Gündüz “*Turizm Sanayii*” başlıklı yazısında, Batı ve Doğu ülkelerinde özellikle bir

⁴¹⁸ *Hür Aydın*, 28 Mayıs 1963.

⁴¹⁹ *Hür Aydın*, 14 Nisan 1964.

⁴²⁰ BCA., 51.0.0.0/35.8.

⁴²¹ BCA., 30.18.1.2/178.28.12; Turizmde tanıtımın önemi için bkz. Bahattin Rızaoğlu, *Turizmde Tanıtma*, Ankara 2004, s.73-81.

endüstri kolu olarak tanınmaya başlayan turizmin yurdumuzda da gerçek değerini bulması yolunda yapılan son çalışmaların az da olsa ümit verici olduğunu ifade etmiştir. Bunu yanında turizmin öncelikle bir eğitim konusu olduğunu da altını çizmiştir. Bu konu ile ilgili olarak “Turist nedir? Turizm konusunun memleketimizin yükselmesinde oynayacağı önemli rol nedir?” vb. sorular aracılığıyla halkımıza önce bunların anlatılması gerekliliğini belirtmiştir. Hangi bölgelerin turistik olarak geliştirileceği, geliştirilen bölgelerde turist için gerekli olan ihtiyaçların tespit edilmesinin önemli olduğunu üzerinde duran Gündüz, bazı şehirlerimizde var olan Turizm Danışma Büroları’nın boş bir kulübe görünüşünden ileri gidemediğinden yakınmaktadır. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın çok yeni olduğunu ve bununla birlikte 1964 yılının turizm yılı olarak kabul edilmesinin turizm konusunda ümit verici olduğunu ancak ne dereceye kadar başarılı olacağından şüphe duyulduğunu belirtilmiştir. Turizm Bankası ile ilgili olarak bankanın bir kredi bankası haline getirilmesi düşüncesinin önemli olduğu ve turizm kredisi sayesinde turistik konutlar yapılması yolunda sarfedilen çalışmaların ciddi bir gelişmenin eseri olarak görüldüğünü açıklamıştır. Bu sayede tesisleri kuracaklara himaye ve yardım yolları açılmalı, teşvik edici çareler aranmalıdır. Böylelikle turizmden elde dilecek gelirle başka iş alanlarına yatırım oluşturabilecek ve turizm endüstrisi arada bir denge desteği olabilecektir.⁴²²

Turizm geliri ile ilgili olarak “*Bu yıl turizm geliri 70.000.000 tahmin ediliyor*” başlıklı haberde Türkiye’ye gelen turist sayısının gittikçe artması yetkililer tarafından özel sektör yatırımlarıyla ilgili olduğu açıklanmıştır. 1963 yılı içinde 65 milyon lira olan gelirin 1964 yılında 70 milyona çıkacağı ifade edilmiştir.⁴²³

1964 yılında gazetede “*Turizm dersleri*” başlıklı köşe yazısında Mustafa Yılman, “*çözüm yollarını araştırmakta olduğumuz bir turizm sorunumuz var*” demiştir. Bunun için çözüm yolları olarak da;

- “1. Modern ve ucuz turistik tesisler, kamp ve kampingler kurmak,
2. Buralarda yönetici ve işçi, sanatkar vs. olarak görev alacak kimselerin bu alanın zorunlu kılığı en iyi ve en yeni metodlara göre yetişmelerini sağlamak,

⁴²² *Hür Aydın*, 8 Mayıs 1964.

⁴²³ *Hür Aydın*, 29 Mayıs 1964.

3. Özel sektörün yatırımlarını turizm sahasına yöneltmek ve bu tür yatırımlara katılmak, bunları teşvik ve kontrol etmek,
4. Uzun ve yorucu yol üzerlerine yer yer dinlenme ve eğlenme yerleri, temiz park ve gazinolar, koruluklar, pınarlar vs. açmak,
5. Bu gibi yol üzerinde motorlu vasıtaların her türlü ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla donatılmış ekipler bulundurmak (yağ, mazot, benzin, devriye vb.),
6. Turistik eser ve kalıntıların bulunduğu yerlere giden uygun yollar, motorlu - motorsuz araçlar (at, eşek, katır, araba vb),
7. Ucuz ve kaliteli yiyecek ve içecek maddeleri hazırlamak,
8. Kapalı ve açık hava müzeleri açılması yönüne gitmek ve buralarını ehliyetli kişi ve tercüman rehber idaresine bırakmak ve denetlemek,
9. Bütün bunların değerlendirilmesi için de orta dereceli okullara haftada ikişer saat seminer niteliğinde turizm dersleri koymak ve bu derslere katılmayı serbest tutmak,
10. Turizm derslerinin konusu kısaca turistik eser veya yerin tarihi, dünkü ve bugünkü değeri, buralara giden yollar ve vasıtalar, imkanlar; beden ve ruhi ihtiyaçların temini, sinema, tiyatro, otel, yiyecek, içecek; konuşma görgüsünün kazandırılması; emniyet tedbirlerinin yerinde ve zamanında uygulanması; uygulama gezileri olabilir.”⁴²⁴ önerilerinde bulunmuştur.

1964 yılında turizmi geliştirmeye yönelik bir başka gelişme de yabancı uzmanlardan yararlanma yoluna gidilmesine devam edilmiştir. “*Türkiye’ye bir Alman turist uzmanı gönderilecek*” başlıklı haberde Federal hükümetin Türk hükümetine yardımcı olmak üzere bir turizm uzmanı göndermeyi kararlaştırdığı belirtilmiştir. Türkiye’de iki yıl kalacak olan uzman bir mimar ve bir teknisyen ile birlikte bir yıl süreyle turizm bölgelerinin şehircilik planlamasını yapacaklar ve inşaat ihtiyaçları hakkında karar vereceklerdir. Alman grubunun çalışmaları ayrıca Türkiye Turizm Bakanlığı

⁴²⁴ *Yeni Aydın*, 21 Temmuz 1964.

tarafından bu işle görevlendirilmiş genç elemanların yetişmesine de hizmet edeceği ifade edilmiştir.⁴²⁵

Turizmin gelişimi için tanıtım çok önemli bir yere sahiptir. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü istatistiğine göre 1964 yılında ülkemizde basılıp derlenen eserlerin sayısı 4315 kitap, broşür ve harita olmak üzere 5745'tir. Bu eserlerden 868'i tercüme geri kalanı telifdir. İstanbul'da bir yıl içinde 3443 ve Ankara'da 718 eser basılmıştır. Bu iki ilimiz dışında basılan eserlerin sayısı 584'tür. 1963'de yayımlanan 5426 esere göre 1964'de 318 eser olmuştur. Basılan eserlerin 1620'sini sosyal bilimlere ait kitaplar oluşturmaktadır. Turizm konularında 227 kitap yayımlanmıştır.⁴²⁶

14 Kasım 1964 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ile İran imparatorluk Hükümeti ve Pakistan Hükümeti arasındaki Turizm Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İran İmparatorluk Hükümeti arasında vizelerin kaldırılması kararlaştırılmıştır.⁴²⁷ Bu uygulama ile özellikle turizm alanına önemli bir katkı olacağı beklenmektedir.

3 Kasım 1965'de iktidara gelen XXX. TBMM Süleyman Demirel Hükümeti'nin programında Türk ekonomisinin geleceğinin turizm davasının çözülmesinde olduğu belirtilmiştir. Turizmin temeli olan güneş, deniz, doğal güzellikler ve tarihi kalıntılar bakımından büyük zenginliklere sahip olan ülkemizde bütün meselenin bunları işleyerek dünyada her yıl sayıları milyonlarca artan tüketicilere sunmaktan ibaret olduğu ifade edilmiştir. Bu amaçla turizm endüstrisinin idari, teknik ve ekonomik bakımdan birbiri içinde uyumlu bir şekilde işleyen yeni bir kuruluşa bırakma kararı içinde olduklarını bunun için de 6086 Sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu ile 265 Sayılı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Teşkilat Kanunu'nun değişikliği yoluna gidileceği belirtilmiştir. Bu yeni kuruluş içinde halen çalışamaz halde bulunan ve devlete yük olan Turizm Bankası ile yine iflas halinde olan Turist Seyahat Anonim Ortaklığı'nın yeniden canlandırılacağı açıklanmıştır. Devlet için büyük israfa neden olduğu düşünülen büroların sayılarında azalmaya gidileceği, tanıtma teşkilatının turizm konusunda tekelleştirileceği, propaganda malzemesinin hem miktar hem de

⁴²⁵ *Yeni Aydın*, 20 Nisan 1964.

⁴²⁶ *Hür Aydın*, 22 Şubat 1965.

⁴²⁷ BCA., 30.18.1.2/81.70.5.

nitelik bakımından artırılmaya çalışılacağı belirtilmiştir. Yapılacak büyük projeler arasında işçilerimizin yıllık izinlerini aileleri ile birlikte geçirebilecekleri tatil köyleri ve plaj siteleri kurmak olduğu açıklanmıştır. Böylece sosyal turizm konusunda ciddi bir adım atılacağı ve ülkeye döviz sağlanacağı ifade edilmiştir.⁴²⁸

1966 yılına gelindiğinde Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihad Kürşad, bu yılın Türkiye'nin turizm bakımından en önemli ve verimli yılı olacağını açıklamıştır. Bakan, özel sektörün 1967 yılında % 75'e varan büyük bir yatırım yapacağını ifade etmiştir.⁴²⁹

Devletlerarasında turizm alanında yapılan işbirliği antlaşmalarından biri de Ürdün ile memleketimiz arasındaki turizm ilişkilerini geliştirmek amacıyla Amman'a bir heyet gönderilmesi Bakanlar Kurulunca 22 Mayıs 1966 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁴³⁰ Türkiye Cumhuriyeti ile Haşimi Ürdün Krallığı arasında turizm alanında işbirliği tesisi amacıyla 26 - 31 Mayıs 1966 tarihleri arasında Amman'da yapılan görüşmeler sonrasında 30 Mayıs 1966'da Turizm Alanında İşbirliğine Dair Antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma Bakanlar Kurulu tarafından 21 Temmuz 1966'da onaylanmıştır.⁴³¹ Aynı yıl Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyet arasında, turizm alanında işbirliği tesis etmek amacıyla 26 - 31 Temmuz 1966 tarihleri arasında Ankara'da yapılan müzakereler sonunda imzalanan 29 Temmuz 1966 tarihli "Türkiye Cumhuriyeti ile Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Arasında Turizm Alanında İşbirliğine Dair Antlaşma"nın onaylanması Bakanlar Kurulunca 5 Eylül 1966'da kararlaştırılmıştır.⁴³²

Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti arasında 6 Temmuz 1966 tarihinde Ankara'da Turizm Alanında İşbirliğine Dair Antlaşma ve ekinin onaylanması Bakanlar Kurulunca 27 Ağustos 1966'da kararlaştırılmıştır.⁴³³ 1963 yılında uygulanmaya başlayan ve 1967'ye kadar devam eden Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın gerçekleşme sonucu ile ilgili olarak Turizm Sektörü Raporu hazırlanmıştır. Bu rapora göre plan süresince turizm sektörü büyük gelişme potansiyeline sahip

⁴²⁸ Arar, *a.g.e.*, s.466-467.

⁴²⁹ *Hür Aydın*, 30 Aralık 1966.

⁴³⁰ BCA.,30.18.1.2/196.38.13.

⁴³¹ BCA.,30.18.1.2/197.52.19.

⁴³² BCA.,30.18.1.2.199.63.5.

⁴³³ BCA.,30.18.1.2/198.61.13.

olmasına rağmen Türkiye ekonomisinin ve sosyal hayatının kalkınmaya yardımcı, etkili ve tam anlamıyla verimli bir sektörü durumuna gelememiştir. Turizm sektöründeki belirlenen hedeflere ulaşmayı sağlayacak araçlar uygulamadaki sorunlar nedeniyle özellikle dış turizm hareketlerindeki gelişmeyi istenilen düzeye çıkaramamıştır. Turizm sektöründe bu dönemde beklenen talep artışının gerçekleşmesine rağmen, sektördeki gelişmelerin aksaması, belirli turistik bölgelerde yoğunlaşamaması sonucunu doğurmuştur. Turistik taleple arz arasında yaşanan bu dengesizlik sektörün gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.⁴³⁴

1968 yılında dış turizm hareketimizin geliştirilmesi amacıyla ve turizm gelirlerimizin resmi kanallardan gelmesini temin etmek için turist harcamalarında % 33 1/3 oranında bir vergi iadesi yapılabilmesi için Amerikan Doları başına 3 TL hesabıyla bir iade yapılması, iadenin işleyiş tarzı ve mekanizmasının Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Merkez Teşkilatı ve Merkez Bankası temsilciliklerinden oluşan bir komisyon tarafından tespit edilmesi Bakanlar Kurulunca 28 Şubat 1968 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁴³⁵

Yurt dışında Türkiye'nin tanıtımın yönelik Kuveyt, Bağdat ve Zürih'te birer Turizm ve Tanıtım Bürosunun kurulması Bakanlar Kurulunca 1 Kasım 1968'de kararlaştırılmıştır.⁴³⁶

Türkiye Cumhuriyeti ile Birleşik Arap Cumhuriyeti arasında Turizm Alanında İşbirliği Antlaşması Bakanlar Kurulunca 5 Kasım 1968'de kararlaştırılmıştır.⁴³⁷

Merkezi İstanbul'da bulunan "Türkiye Seyahat ve Turizm Acentaları Cemiyeti"nin merkezi Brüksel'de olan Seyahat Acentaları Birlikleri Milletlerarası Federasyonu ile işbirliği yapmasına izin verilmesi Bakanlar Kurulunca 18 Kasım 1968'de kararlaştırılmıştır.⁴³⁸

1960'lı yıllarda özellikle dış turizmi geliştirmek amacıyla yapılan işbirliği antlaşmalarının yanında turizmi geliştirmek ve turizm gelirlerini artırmak amacıyla

⁴³⁴ *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Sektörü Raporu (1968-1972)*, DPT Yayın No: 567, Ankara 1968, s. 16; Tuncel, *a.g.m.*, s.60-62.

⁴³⁵ BCA.,30.18.1.2/216.16.1.

⁴³⁶ BCA.,30.18.1.2/26.78.13.

⁴³⁷ BCA.,30.18.1.2/226.79.4.

⁴³⁸ BCA., 30.18.1.2/227.83.17.

1968 yılında uygulamaya konulan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 - 1972)'nda turizm konusuna yer verilmiştir. Buna göre İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda izlenecek turizm politikasının temel ilkeleri şöyledir:

1. Turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel fonksiyonlarından tam olarak yararlanılacaktır.
2. Özellikle dış turizm gelirleri, yabancı turist sayısı artırılacak ve iç turizm hareketleri geliştirilecektir.
3. Turistik tanıtmaya yeni bir yön verilecektir.

Turizm alanında hem kamu hem de özel sektörün bir arada çalışmasının savunulduğu planda turizm tesis yatırımlarının özel sektör tarafından, alt yapı yatırımlarının ise kamu sektörü tarafından yapılması; Marmara, Ege ve Antalya bölgelerinin öncelikle ele alınması turizm politikasının ilkeleri olarak belirlendi. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında turizm ile ilgili hedefler ilk üç yılda genel olarak gerçekleşmişse de, uygulamada görülen bazı aksaklıklar nedeniyle turizmde nitelik ve nicelik yönünden beklenen artış sağlanamamıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde turizm alanında iç turizm hareketlerinde yılda %10, yabancı turist sayısında da %25 oranında artış olması hedeflenmiştir.⁴³⁹

3 Kasım 1969'da iktidara gelen XXXI.TBMM (II. Demirel) Hükümeti Programı'nda memleketimizin tarihi ve turistik bölgelerinin arkeolojik özellikleri dikkate alınarak müzeler açma, eski eserleri ortaya çıkarma, bunları yurt içi ve yurt dışında tanıtmaya çabalarına devam edileceği belirtilmiştir. Ayrıca turistik, tarihi ve doğal değerleri olan önemli yerlerde özellikle sahil bölgelerimizde belediye sınırı dışında kalan alanlar için çevre düzenleme planları olacağı açıklanmıştır. Ulaşım imkanlarının tüm yurt genelinde iyileştirilmesinin hedeflendiği programda turizmin gelişmesine hizmet edecek tesislerin çoğaltılacağı, turistik bölgelerimizle yurdumuzun diğer köşelerine havadan ulaşımı sağlamak için yeniden meydanlar yapılacağı da ifade edilmiştir. Turizmin tüm ülke için yepyeni ufuklar açan ve pazar alanları yaratan önemli bir hareket olmasının yanında sadece otel, motel ve lokanta sayısının artması demek

⁴³⁹ İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972, DPT, s.594; Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, s.423.

olmadığı topyekün bir gelişme demek olduğu belirtilmiştir. Ekonomik kalkınma içerisinde bacasız sanayi olarak adlandırılan turizmin Türk ekonomisindeki yerinin önemi hatırlatılmıştır. Turizm kredilerinin artırılmasının hedeflendiği programda Turizm Bankası'na yapılacak takviye ile Türk turizminin gelişiminin sağlanacağı ifade edilmiştir.⁴⁴⁰

Uluslararası ilişkilerin çok önemli bir etkisinin olduğu turizm alanında yapılan işbirliği anlaşmaları taraflar arasındaki turizm faaliyetlerinde önemli bir yere sahiptir. “*Türkiye ile Sovyetler birliği arasında turizm antlaşması için temaslar devam ediyor*” başlıklı haberde iki ülke arasında devam eden turizm işbirliği görüşlerine doğu sınırımızda bulunan Sarp sınır kapısının açılmasına karar verilmiştir. Batum ile Hopa'yı birbirine bağlayan kara yolu üzerinde bulunan Sarp sınır kapısı iki devlet tarafından açık tutulması kararı ile Doğuda Rusya ya turistik bir pencere açılmaktadır. Türkiye ile Sovyetler birliği arasındaki bu açık kapıdan özellikle her iki ülkede buluna Batılı turistler yararlanacaklardır. Rusya'dan Türkiye' ye veya Türkiye'den Rusya'ya geçmek isteyen arabalı turistler bu kapıdan gezilerini tamamlayabileceklerdir. Rusya'dan dönen arabalı turistler Karadeniz sahil yolu ile tekrar Avrupa'ya geçeceklerdir. Turizm bakımından büyük önemi olduğu ifade edilen bu kapının açılışına kadar karayolları Hopa ile Samsun arasındaki karayolu ile Dereköy Sarp ve Silopi sınır kapılarına uzanan karayollarının inşası 1969 yılında tamamlanacaktır.⁴⁴¹

Turizm le ilgili yapılan önemli adımlara rağmen ekonomik anlamda beklentilerin karşılanamadığı görülmüştür. “*Turizm şirketleri 1969 yılını zararlı kapattı*” başlıklı haberde vergi dairelerince açıklanan beyannameler turizm şirketlerinin büyük çoğunluğunun 1969 yılını zararla kapattıklarını göstermişlerdir. Türkiye'nin dış ticaret açığının kapatılmasında önemli kaynakların başında görülen turizm sektörünün 1970 yılında da diğer yıllardan farklı bir durum gösteremeyeceği tahmin

⁴⁴⁰İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.4, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, s.2603-2625.

⁴⁴¹ *Hür Aydın*, 2 Ekim 1968.

edilmektedir. Turizm uzmanları yıllardır gösterilen gayretin belirli bir plan ve program olmayışından şikayet etmişlerdir.⁴⁴²

2.2. 1960 – 1970 Yılları Arasında Aydın’da Turizm Faaliyetleri

Aydın’da turizm, sadece kent merkezlerinde değil ilçelerde de büyük bir öneme sahip olmuştur. Kültür turizmi konusunda önemi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bilinen Afrodisias’da 1937’de İtalyan arkeoloji heyeti öncülüğünde başlatılan kazıların 1961’de New York Üniversitesi’nde klasik arkeoloji Profesörü Türk uyruklu Kenan Tevfik Erim’in başkanlığındaki arkeolojik kazı heyetine verilmesi Bakanlar Kurulu’nca kararlaştırılmıştır. Antik kentler bakımından oldukça zengin olan Aydın’da yapılan çalışmalar bu alanda kentin adını ulusal ve uluslararası önemini artırmaya devam etmiştir.⁴⁴³

Aydın’da diğer Anadolu kentlerinde olduğu gibi yurt ekonomisinde önemli değeri olan yöresel ürünlerin tanıtılmasını amaçlayan festival, panayır ve şenlikler düzenlenmiştir. Bu etkinliklerde gerçek amaç üreticiyi teşvik etmek, toplumsal dayanışmaya katkıda bulunmak ve ekonomiye dönük bir turizm hareketliliği yaratmaktır. Aydın’ın hem Türkiye’de hem de dünyada tanınmasını en çok katkısı bulunan ürün olan “incir” Aydın Festivaline sembol olarak seçilmiştir. Festival 1966 yılından itibaren her Eylül ayında ilk Pazar günü başlayıp üç gün süreyle devam etmektedir.⁴⁴⁴ Toprakları oldukça verimli olan kentte uygun iklim koşullarıyla birlikte özellikle tarım ürünleri konusunda çeşitlilik oldukça fazladır. Bu ürünlerden biri de portakaldır. 1 Nisan 1962’de Sultanhisar’da Portakal Bayramı ve teşvik müsabakası yapılmıştır. Portakal Bayramı yapılacağı günler öncesinden ilanlarla kamuoyuna duyurulmuş bu sayede geniş katılımcı da sağlanmıştır.⁴⁴⁵

Güneşli gün sayısının yılın yaklaşık on ayı boyunca devam etmesi deniz kenarında olan Aydın ilçelerinde deniz turizminin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Kuşadası, Nisan ayı ile birlikte sezonu açmış ve hareketli günler yaşamıştır. Nisan 1962’de 312 İngiliz turist Ankara vapuruyla Kuşadası’na gelmişlerdir. Aydın Koçarlı ve Nazilli

⁴⁴² *Hür Aydın*, 13 Ağustos 1970.

⁴⁴³ BCA., 30.18.1.2/160.31.03/136.

⁴⁴⁴ *Cumhuriyetin 50.Yılında Aydın*, s.133.

⁴⁴⁵ *Ses*, 2 Nisan 1962.

Belediye otobüsleri ile Çine Birlik firmasına ait otobüs ile turistler turistik yerleri ziyaret etmişlerdir.⁴⁴⁶

Aydın'da turizm faaliyetlerini geliştirmeye yönelik olarak yerel yönetimlerin desteği olmuştur. 27 Nisan 1962'de turizm konusunda Vali Muavini Rıfat Kaplan önderliğinde yapılan toplantıda Aydın'da turizmi geliştirmek için yapılabilecek ve yapılması gereken işler tespit edilmiş ve turizm şubelerinin yenileri için yeni komitelerin oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁴⁴⁷

İnanç turizminin de çok önemli bir yeri olan turizm hareketliliğinde Aydın'da İtimat Bürosu tarafından itimat turizm seyahat acentaları açılmıştır. İlk çalışma olarak kırk hacı adayını Adana'dan uçağı bindirmek üzere Aydın'dan uğurlamıştır.⁴⁴⁸ Daha sonraları katılımcı sayılarının hızla arttığı inanç turizmi faaliyetlerinde bir başlangıç olması konusunda bu girişim önemli olmuştur.

Turizm sektörü beraberinde çok sayıda sektörün (gıda, ulaşım, konaklama, eğitim) gelişimine destek olan bir sektördür. Türkiye'de bu alanlardaki eksiklikleri tespit etmek ve gerekli çözüm önerileri sunmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri turistik yatırım bölgelerini yerinde incelemek amacıyla Uluslararası Otelciler, Pastaneciler ve Lokantacılar Cemiyeti kurucusu ve Fahri Başkanı M.R.L. Peeters önderliğinde gelen heyet 9 - 21 Mayıs tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etmesidir. Heyet üyeleri Basın - Yayın ve Turizm Bakanı ve Genel Müdürü ile yaptıkları görüşmelerde Belçika'daki vergi oranlarının sürekli olarak artması karşısında Belçikalı sermaye sahiplerinin dış memleketlerde yatırım imkanları aramaya başladıklarını ve bunun için de kendilerine yatırım bölgesi gösterecek memleketlerden bazı kolaylıklar beklediklerini belirtmişlerdir.⁴⁴⁹

Anadolu kentleri özellikle hem deniz hem de kültür turizminin bir arada yapılması nedeniyle sıklıkla tercih edilmiştir 1960'lı yıllarda turist rehberleri programlarına batı ve güney kıyılarımızda yakın tarihi şehirleri almışlardır. Bunlar Truva, Bergama, Efes, Aspendos, Perge, Side, Antakya, Bodrum, Marmaris, Kuşadası olarak

⁴⁴⁶ Ses, 6 Nisan 1962.

⁴⁴⁷ Ses, 28 Nisan 1962.

⁴⁴⁸ Ses, 3 Mayıs 1962.

⁴⁴⁹ *Hür Aydın*, 5 Temmuz 1963.

açıklanmıştır.⁴⁵⁰ Kuşadası'nın bu program içinde yer alması hem tanınma ve tanıtım hem de turizm gelirlerinin artması konusunda bölgeye olumlu katkı sağlamıştır. 1960'tan itibaren Kuşadası Türkiye'nin dünyaca tanınan bir turizm merkezi ve Ege bölgesinin en önemli turizm merkezlerinden biri olarak tanınmıştır. Yat limanı, Dilek Yarımadası Milli Parkı çok sayıdaki doğal plajları kıyıya kadar inan ormanları Sisam Adası ve Ege'deki diğer önemli merkezlere yakınlığı turizmin gelişmesine imkan sağlamıştır.⁴⁵¹ Kuşadası'nı tanıtan yazılara gazetelerde sıklıkla yer verilmiştir. Örneğin “Bazı tarafları ile Kuşadası” başlıklı haberde Kuşadası'ndan şirin ve oldukça güzel bir turistik köşe olarak bahsedilmiştir. Bunun yanında turizm sektörüne hizmet eden esnafların gelen turistlere su başta olmak üzere her türlü gıda ürününü çok yüksek fiyatlara sattıklarını ve bu durumun turizmin geleceği için iyi olmadığını yazmışlardır.⁴⁵² 1963 yılında 12.000 dönüm arazide teraslama yapıldığı ve 1964 yılında 13.000 dekarın teraslanacağı ayrıca Kuşadası Kalamaki de 10.000 dönüm arazi turistik park ve piknik yeri haline getirileceği duyurulmuştur.⁴⁵³

Aydın ve ilçelerinde Anadolu'nun ilk antik kentlerin bulunması bölgede kültür turizminin gelişmesinde önemli oranda etkisini göstermiştir. 1963 yılında Avusturyalı bilim insanı Prof. Carl Anderson başkanlığında dört arkeolog ve bir heykeltıraştan oluşan heyet Sard, Didim ve Milet harabelerinde incelemelerde bulunmak üzere gelmişlerdir.⁴⁵⁴ Tarihi yerlerin turizm açısından önemi kuşkusuz çok büyüktür. İtalyan bandıralı bir gemide bulunan 180 turist Ege bölgesindeki tarihi ve turistik yerleri ziyaret etmek üzere gelmiştir.⁴⁵⁵

1963 yılında “Aydın'da turizm” başlıklı gazete haberinde son bir yıl içinde ülkede yayılmaya başlayan turizm çalışmaları içinde faaliyetlerde bulunan Aydın Turizm Derneği Aydın'da bir “in formation - danışma bürosu” kurarak turistin hizmetine açıldığı haberi yer almıştır. Turizm danışma bürosu ile turistlerin herhangi bir sorun ya da taleplerinin olması durumunda anında çözüm bulmak amaçlanmıştır.⁴⁵⁶

⁴⁵⁰ *Hür Aydın*, 20 Temmuz 1963.

⁴⁵¹ Belen, *a.g.t.*, s.236.

⁴⁵² *Hür Aydın*, 1 Ağustos 1963.

⁴⁵³ *Hür Aydın*, 25 Ağustos 1963.

⁴⁵⁴ *Hür Aydın*, 25 Ağustos 1963.

⁴⁵⁵ *Hür Aydın*, 25 Ağustos 1963.

⁴⁵⁶ *Hür Aydın*, 11 Eylül 1963.

1963 yılında “Aydın İli Antik Kalıntıları Derleme Koruma ve Müzeleri Geliştirme Derneği” kurulacağı haberi kamuoyuna duyurulmuştur. Bu dernek eski eserleri ve antik kalıntıları bir araya getirerek turistlerin ziyaretine açacaktır. İleride Milli Eğitim Bakanlığı’nın yardımı ile ve bir arsa bulunması durumunda bir müze inşa edilmesi mümkün olacağı duyurulmuştur.⁴⁵⁷

1963 yılında yeni sezona yapılan hazırlıklar arasında “Didim Plaj Sitesini Güzelleştirme Derneği” kurulmuştur. Didim’de turizmi teşvik etmek amacıyla kurulan dernek ile Didim’in güzelleştirilmesi imkanlarının artırılması amaçlanmıştır.⁴⁵⁸ Dernek çalışmalarından biri de Karacasu’da özellikle Afrodiasias’ın da etkisiyle kültür turizmine desteklemek ve geliştirmek amacıyla “Antik Kalıntıları Koruma Derneği” şubesi açılmıştır. Dernekler sayesinde hem bölgenin tanıtımını yapmak hem de karşılaşılan sorunlara bölge halkının desteğiyle çözümler bulmak amaçlanmıştır.⁴⁵⁹

1964 yılında turizm çalışmaları yılın ilk ayından itibaren başlatılmıştır. Aydın İl Turizm Komitesi 12 Şubat 1964’te ilk toplantısını yapmıştır. 265 sayılı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanununa göre çıkarılmış il ve ilçe turizm komiteleri yönetmeliği hükümlerince Bakanlığın emirleri üzerine Aydın, Kuşadası ve Söke’de birer komite kurulmuştur. Yapılan toplantıda görev ve yetkiler yönetmeliği incelenmiş ve çalışmaların daha olumlu bir yönde gelişmesi amacıyla komite üyeleri kendi aralarında müze ve antik eserler kolu, folklor ve el sanatları kolu, otel, motel ve eğlence yerleri kolu olmak üzere üç komisyon kurmuştur. Bu komisyonlar bir ay içinde kendi konuları üzerinde incelemeler yapacaklar ve hazırladıkları raporları daimi büronun incelemesinden sonra uygulama aşamasına geçeceklerdir. Toplantıda genel olarak turistik yerlerin envanterinin yapılması, Aydın folklorunun canlandırılması, el sanatlarının turistik yönde ele alınması ve otel, motel inşaatların gelişmesi konularında fikirler ileri sürülmüştür.⁴⁶⁰

“Turizm Dernekleri’ne Bakanlık tarafından tip tüzükler gönderiliyor” başlıklı haberde turizmin günden güne gelişmesi ve turizmin gün geçtikçe değer kazanması

⁴⁵⁷ *Hür Aydın*, 25 Eylül 1963.

⁴⁵⁸ *Hür Aydın*, 17 Ekim 1963.

⁴⁵⁹ *Yeni Aydın*, 21 Ocak 1964.

⁴⁶⁰ *Yeni Aydın*, 13 Şubat 1964.

bakımından bu alandaki çalışmaların hız veren Turizm ve Tanıtma Bakanlığı vilayetlere gönderdiği tip tüzüklerine turizm derneklerinin çalışmalarını düzenlemelerini istemektedir. Tip tüzüklerden bir tanesi de Aydın’a gönderilmiştir ve “Aydın Turizm Derneği” de çalışmalarını bu tip tüzüğe göre düzenlenecektir.⁴⁶¹

Türkiye’de bölgelerin turizm bakımından kalkınmasını sağlamak amacıyla çok sayıda turizm komitesi açılmıştır. Toplam 40 yerde kurulmuş olan turizm komitelerinden biri olan Söke Komitesi Söke’nin turizm bakımından kalkınması için gerekli raporu hazırlamıştır. Buna göre Söke’de Haziran ayında bir festival hazırlanması, turistik köylerde turizm kolları kurulması, Didim’de çadırılık bir kamp açılması, şehre müze kazandırılması öngörülmektedir.⁴⁶²

Hem deniz hem de kültür turizmi açısından ayrı bir öneme sahip olan Kuşadası’nda çalışmalar artarak devam etmiştir. 1618 yılında Osmanlı Devleti Sadrazamı Öküz Mehmet Paşa tarafından yaptırılan kervansaray yapıldığı dönemde ticari faaliyetler için kullanılırken daha sonra restorasyon çalışmaları ile farklı amaçlarla kullanılmıştır. 1964 yılında “Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı restore ediliyor” başlıklı haberde Kuşadası’nın tarihi anıtlarından olan Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı’nın turistik bir çarşı hale getirilmesi için çalışmalara başlandığı açıklanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün gönderdiği mühendisler yere batık gibi görünen bu kervansarayı tabanına indiklerinde mermer bir zeminle karşılaşmışlardır. Binanın eski hale getirilmesi için dört senelik bir çalışmaya ihtiyaç olduğu ve en ince ayrıntılarına kadar elden geçmesi gerektiği belirtilmiştir.⁴⁶³ Medeniyet dünyasında önemli bir ışık tutma özelliği olan kervansaraylar önemli sosyal müesseseler olarak yerini her dönemde kurmuşlardır. Günümüzde bütün ülkelerde ticaret kültür ve turizm alanlarının en büyük ihtiyacı olan otelciliğin devrinde tam bir karşılığı olarak kabul edebileceğimiz kervansaraylar yapıldıkları dönemlerde her türlü medeni ihtiyaçları karşılayacak biçimde teşkilatlanmış müesseselerdir.⁴⁶⁴ Osmanlı Devleti kervansaraylarından Aydın Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı yapıldığı dönemdeki kullanım amacı olan konaklama

⁴⁶¹ *Yeni Aydın*, 29 Şubat 1964.

⁴⁶² *Yeni Aydın*, 2 Mart 1964.

⁴⁶³ *Yeni Aydın*, 2 Mart 1964.

⁴⁶⁴ Feramuz Berkol, “Türk Vakıf Kervansarayları ve Bugün Turizm Hizmetinde Kullanılmaları”, *Vakıflar Dergisi*, S.10, Yıl 2006, s.345-365.

tesisi olarak restore edilerek turizme katkıda bulunmak üzere otel olarak kiraya verildiği haberi duyurulmuştur.⁴⁶⁵

Aydın İli Turizm Komitesi Antik Kalıntılar ve Müzeler Kolu ilin antik kalıntıları tespit ve tanıtmak amaçlı 23 Şubat 1964'te Nyssa'nın durumunu incelemiş 1 Mart 1964'te de Alinda ve Alabanda'nın antik durumuna ait bilgiler toplamıştır. Antik Kalıntılar ve Müzeler Kolu'nun 8 Mart 1964 günü Afrodisias'ı inceleyeceği ve bütün bu incelemeler sonucu derlediği antik şehirlerin turizm yönünden durumunu ait bilgiyi İl Turizm Bürosuna sunacağı duyurulmuştur.⁴⁶⁶ Antik kentlerin korunmasında tüm sağlanan güvenlik hizmetleri önemli bir yere sahiptir. Aydın'ın önemli turistik bölgelerinden Milet harabelerinin korunması amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1964 yılı içinde yapılmak üzere bir bekçi evi inşaatı düşünülmektedir.⁴⁶⁷

Aydın'da ve özellikle Kuşadası'nda gelişmeye başlayan turizmi sektöründe 1964 yılının Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile İmar ve İskan Bakanlığının ortak çalışması olan Efes bölgesi turizm planlaması Efes ve Kuşadası Turistik Bölge Projesi'nde pilot bölge seçilmesinin büyük etkisi olmuştur. 1964 yılında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından 36 sayfa üzerinde çift sütunlu Ege bölgesinin 9 ilini içine alan 200.000 basılı broşürde (İngilizce, Fransızca, Türkçe olarak) halen turistik merkez olma adayı Kuşadası'na yer verilmemiştir. Pilot bölge seçilen Kuşadası'nda turizmin gelişmesi için sunulan öneriler 1964 yılı Kuşadası'nın durumunu ve turizmin hangi yönde ve nasıl geliştiğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Hazırlanan rapora göre 1964 yılında Kuşadası'nda yapılması gerekenler şunlardır:

1. Şehrin yol şebekesi hareketli ve turizm akımı yönünden ilçeye büyük yararlar sağlayacak karakterdedir. Fakat düzenlemeye mutlaka ihtiyacı vardır. Bu konuda prina fabrikasının kaldırılması, limandan İzzet Plajı'na kadar olan sahilin yeniden düzenlenmesi ilk akla gelen tedbirlerdendir. Mevcut yol ne maksatla kullanılırsa kullanılsın ihtiyaca cevap vermeye yönelik değildir. Kadınlar Plajı'na kadar uzaması halinde önemi bir kat daha artacak, diğer

⁴⁶⁵ Güler Bilecen, "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Turizme Katkısı", *Vakıflar Dergisi*, S.14, Yıl 1982, s.147-158.

⁴⁶⁶ *Yeni Aydın*, 4 Mart 1964.

⁴⁶⁷ *Yeni Aydın*, 6 Mart 1964.

yollardan bariz şekilde ayrılacaktır. O zaman eğlence ve kültür merkezlerini bağlayıcı fonksiyonu daha belirli şekle girecektir.

2. Güvercin Ada üzerindeki kalenin restorasyonu ve tanzimi gereklidir. Ada'nın şehir içindeki yerinden ve üzerindeki tarihi kalıntı ile zaten değer kazanmış olması nedeniyle fazla bir ilaveye gerek yoktur.
3. Mehmet Paşa devrinde inşa ettirilen bir şehrin merkezinde bulunan kervansaray yılların yıprattığı ve bakımsız kalmış eserlerden biridir. Kervansarayın ortaya çıkarılması ve restorasyonu dikkate değer bir konudur. Rıhtımın kervansaray ile bağlantısı sadece fiziki olmamalıdır. Denizden girişte özellikle yabancı turist üzerinde yapacağı ilk tesir göz önünde tutulmalıdır. Ada ile kervansaray şehri kendine has bütünlük ve karakter vermektedir. Tanzim ve restorasyonu bu yönden değerlidir.
4. Şehirde bir otoparkın olmayışı yol kenarlarına otopark için kullanılmasına neden olmaktadır. Söke veya İzmir'e kalkan dolmuş veya otobüslerin durağı, yaya ve motorlu trafiğin en fazla olduğu yerlerdedir. Gemilerle gelen turistler Efes ve Meryem Ana'ya götüren araçlar rıhtımda kervansaray arasındaki caddede toplanmaktadır. Haftanın belli günlerinde meydana gelen bu trafik durumu geçici bir durum olduğundan çözülebilir. Sahil yolunun turistleri gemiden Efes'e taşıyan vasıtalarca kullanılmasında bir sakınca yoktur.
5. İzmir - Selçuk - Aydın karayolu bugünkü şartlarda bölgenin en önemli bağlantısıdır. Fakat yabancı turistlerin kitle halinde gelişleri deniz yolu ile Kuşadası Limanı'ndan olmaktadır. Denizyolu gittikçe önem kazanmaktadır. Kuşadası Limanı feribot iskelesi yapılmasına uygundur. İskelenin yapılması ile turizm trafiği, Kuşadası'ndan her istikameti açılma şeklinde olacak, deniz yolu ile kara yolu birbirlerini tamamlayacaktır. Hazırlanan bu rapor sonrasında Kuşadası'nda turizmi geliştirmek amacıyla kurulan on üç üyenin katılımıyla Kuşadası Turizm Sanayi Anonim Şirketi ve 1950'li yıllarda kurulmuş olan "Kuşadası'nı Tanıtma ve Güzelleştirme Derneği"nin çalışmaları ile Kuşadası turizmi ilerlemeye başlamıştır.⁴⁶⁸

⁴⁶⁸ Belen, a.g.t., s.237.

Aydın'ın turist sayısı özellikle yaz aylarında Kuşadası'na olan yoğun ilgiyle birlikte artış göstermiştir. “Büyük bir Fransız turist grubu geliyor” başlıklı haberde bu yaz Kuşadası'na 500'er kişilik kabileler halinde büyük bir Fransız turist kafilesi geleceği duyurulmuştur. Fransızlar her 15 günde bir kabilelerini yenileyecekler ve üç ay kalacakları duyurulmuştur.⁴⁶⁹

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından gelen genelge ile turizm mevsiminin gelmiş bulunması yakın zamanda turist akışı başlayacağından otel motel pansiyon restoran ve gazino gibi turistlerin yoğun oldukları yerlerde müessese sahiplerinin turistlerin rahat edebilmesi için temizliğe dikkat etmelerini ve turistlerin rahatını bozacak olaylara sebebiyet vermemeleri istenmiştir.⁴⁷⁰ 13 Mart 1964'te toplanan Aydın İl Turizm Kongresi toplantıda Aydın'da hem doğa hem de kültür turizmini geliştirme adına Pınarbaşı bölgesinde suni gölcükler üzerinde küçük gazino tesisleri kurulması ve Tralles'de kazıların yapılmasını sağlama kararı almıştır.⁴⁷¹

“Turistlere gereken kolaylıkların gösterilmesi için yeni usuller yaratılıyor” başlıklı haberde turist mevsiminin yaklaşmış olması nedeniyle ülkemize gelecek olan turistlere gereken bilgi ve açıklamanın kolayca verilebilmesi için dış teşkilatımıza gönderilmek üzere vilayet tarafından fişler hazırlattırılmıştır. Fişlerde turistik yerlerin nüfusu, coğrafi konumu, turistik varlıklar, eğlence yerleri, spor yerleri, hastane, doktor, eczane adresleri, otel, motel, kamping, lokanta, seyahat acentaları hakkında bilgiler yazılacaktır. Böylece turistlere gidecekleri yerler hakkında gereken bilgi ayrıntılı olarak verilebilecektir.⁴⁷²

“Almanya'dan bir heyet Kuşadası'na incelemelere geliyor” başlıklı haberde TBMM'nin davetlisi olarak Federal Almanya Parlamentosu Başkanı önderliğinde bir heyet Türkiye'ye gelecek ve bu vesile ile Aydın'a da uğrayarak turistik yerleri inceleyeceklerdir. Türkiye'yi 31 Mart tarihinde gelecek olan bu her çeşit yerleri ziyaret ettikten sonra 7 Nisan günü Antalya'dan İzmir'e geçecek ve buradan da

⁴⁶⁹ *Yeni Aydın*, 12 Mart 1964.

⁴⁷⁰ *Yeni Aydın*, 13 Mart 1964.

⁴⁷¹ *Yeni Aydın*, 14 Mart 1964.

⁴⁷² *Yeni Aydın*, 16 Mart 1964.

Kuşadası'na hareket edecektir. Bu ziyaretlerde özellikle Aydın'ın tanıtımının yapılmasına önem verilmiştir.⁴⁷³

Aydın İl Turizm Komitesi Afrodisias harabelerinde “Afrodisias Günü” yapacağını kamuoyuna duyurmuştur. Bu etkinlikler ile Afrodisias'ın tanıtımının yapılması ve daha geniş kitleleri bu önemli antik kentin varlığından haberdar etmek amaçlanmıştır.⁴⁷⁴

“Turistlerin iyi bir şekilde ağırlanması için çalışılıyor” başlıklı haberde Söke Turizm Derneği turizm mevsiminin gelmesini göz önünde tutarak Didim harabelerini ziyarete gelecek olan turistleri iyi bir şekilde ağırlamak amacıyla Akköy Didim yolu üzerindeki memba suyunun bulunduğu bölgede bir kıyı gazinosu açacağı duyurulmuştur. Yakında açılacak olan gazino tamamen turistlere hizmet edecektir.⁴⁷⁵

Söke Turizm Derneği 1964 yılına yüklü bir programla girmeye karar vermiştir. Başta Mayıs ayındaki festival olmak üzere antik kentlerin bakımı, dinlenme ve ihtiyaç yerlerinin hazırlanması, Kuşadası Turizm Derneği ile birleşerek renkli bir broşür çıkarılması esnafın ve şoförlerin İngilizce öğrenimi, halka ve öğrencilere turizm hakkında konferanslar verilmesi gibi işler görüşülmüş ve ele alınmıştır.⁴⁷⁶

Turizmin ülke tanıtımı ve ekonomisi başta olmak üzere bir çok alanda öneminin anlaşıldığı görülmüştür. “Hükümet turizm konusunu önemle ele aldı” başlıklı haberde turistlere karşı olabilecek olumsuz durumlara karşı tedbirler alındığını ve Bakanlıklar arası bir Turizm Koordinasyon Komitesi kurulduğunu duyurmuştur. Yapılan toplantı sonrası Hükümet Sözcüsü ve Turizm Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş şu açıklamayı yapmıştır:

“Bakanlar Kurulu memleketin gelişmesini hızlandırmak için başlıca vasıtalarından biri olarak kabul ettiği turizmin süratle gelişmesi için bu konu üzerine titizlikle eğilmiş bulunmaktadır. Hükümet, turizmin beş yıldan daha erken bir süre içinde önemli bir döviz kaynağı ve ödeme bilançosunda denge sağlayacak başlıca araçlardan biri olması gerektiği kanısındadır. Hükümet, aynı şekilde köylülerin hatıra eşyası

⁴⁷³ Yeni Aydın, 16 Mart 1964.

⁴⁷⁴ Yeni Aydın, 26 Mart 1964.

⁴⁷⁵ Yeni Aydın, 27 Mart 1964.

⁴⁷⁶ Yeni Aydın, 2 Nisan 1964.

sanayinde de yeni ve son derece karlı imkanlar elde edeceğine inanmaktadır. Yabancı turistlere karşı işlenecek her türlü kötü işlemlere son vermek için gerekli bütün tedbirler alınacaktır. Hükümet imkanları ölçüsünde bütün turistik sektörlerin çalışmasını bir kurula bağlayacak onlara yol gösterecek ve onları mali bakımdan destekleyecektir. Bakanlıklar arası bir Turizm Koordinasyon Komitesi kurulmuştur. Valiler ve belediyeler çalışmalarını hükümetin çalışmaları ile birleştirmeye davet edilmişlerdir.”⁴⁷⁷

Kuşadası Turizm Komitesi Başkanı Kaya Şevki turizm konusunda önemli çalışmalar içine girmiştir. Kuşadası’nın turistik gelirin artırılması amacını taşıyan çalışmaları Kuşadalılar tarafından takdir edilmektedir. Bu çalışmalar sayesinde Kuşadası’nı dünyaya tanıtmak ve hem bölgenin hem de ülkenin kalkınmasına destek sağlamak amaçlanmıştır.⁴⁷⁸

Sultanhisarlılar her yıl hazırladıkları geleneksel Portakal Bayramını 12 Nisan’da Nyssa Festivali ismi le devam ettirme kararı almışlardır. Şehir ve Turizm Kulübü’nün organize ettiği bu festival sayesinde yeşilliklerle dolu olan portakal cennetine gelecek misafirlerin her türlü yiyecek ihtiyacı karşılanacaktır. Festival programında 2000 yıl öncesine ait Nyssa Antik Kent gezisi Strabon ve Aristo gibi bilginler anılacak, çeşitli eğlenceler piknikler, jandarma bando gösterisi folklor gösterisi yer alacaktır.⁴⁷⁹ Sultanhisar’ın gelir kaynağını temelini oluşturan portakal üretiminin soğuklar nedeniyle gerçek değerine ulaşamaması, festival günü havanın yağışlı olması, kaymakamın rahatsızlanması gibi nedenlerle festival organizasyonu olumlu bir şekilde yürütülememiş ve oldukça sönük geçmiştir.⁴⁸⁰

“Didim’de vakıflar tarafından yaptırılan otel gazino ve plaj tesisleri bu sene açılıyor” başlıklı haberde Didim ve çevresinde bölgenin plaj ihtiyacına cevap verecek şekilde yaptırılan modern tesislerin Turizm mevsimine yetiştirildiği kamuoyuna duyurulmuştur.⁴⁸¹

⁴⁷⁷ *Hür Aydın*, 2 Nisan 1964.

⁴⁷⁸ *Hür Aydın*, 2 Nisan 1964.

⁴⁷⁹ *Yeni Aydın*, 6 Nisan 1964.

⁴⁸⁰ *Hür Aydın*, 14 Nisan 1964.

⁴⁸¹ *Yeni Aydın*, 10 Nisan 1964.

“Turizmle ilgili bir heyet Aydın’da tetkiklerde bulunuyor” başlıklı haberde Turizm Bakanlığı, Devlet Kara Yolları ve İmar İskan Bakanlığı’ndan gelen bir heyetle Ege Bölgesi temsilcisi Davutlar eski tekstil fabrikasının kamp yaptığı yerin su deniz ve iskan durumunu incelemiştir. Heyet Afrodisias ve çevresinde de incelemelerde bulunmuştur.⁴⁸²

Kuşadası’nda turizmi geliştirmek amacıyla geleneksel yöntemlere de başvurulmuştur. “Kuşadası’nda turistler davul zurna ile karşılanıyor” başlıklı haberle lüks bir yolcu vapurunun getirdiği 154 Alman turistin kendilerini gösterilen ilgiyi unutamadıkları yazılmıştır. Kuşadası’na deniz yolu ile gelen turistler bundan sonra davul zurna refakatinde folklor ve mehter gösterileri ile karşılanıp uğurlanacaklardı. Bu usul Kaymakamlık ve Turizm Derneğince ilk defa uygulanmış hem kentliler hem de turistlerin çok ilgisini çekmiştir.⁴⁸³

Aydın’ın tanıtımının yapılması ve turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi için yerel düzeyde çeşitli çalışmalar yapılmasının yanında ulusal girişimlerde de bulunulmuştur. “Turizm Bakanı davet ediliyor” başlıklı haberde Söke ve Kuşadası Turizm Derneklerinin bölgenin pilot bölge ilan edilmesi ve buralarda yapılması gereken işlerin yakından ve yerinde görülmesi amacıyla Turizm ve Tanıtma Bakanı Ali İhsan Göğüş’ü özel misafir olarak çağırmaya karar vermişlerdir. Bu görüşmeyle özellikle turizm alanındaki yatırımları elverişli olan bölgemizin bir çok açıdan büyük faydalar sağlayacağı ümit edilmektedir.⁴⁸⁴

Turizmin gelişiminde reklam ve tanıtımın önemi çok büyük bir gerçektir. Söke’de tarihi kentlerin fotoğrafı çekilerek renkli kartpostal olarak basımı yapılması kararlaştırılmıştır. Hazırlanan kartpostalların Turizm Derneği tarafından bölgeye ziyarete gelen konuklara satılması kararı alınmıştır.⁴⁸⁵ Aydın İl Turizm Komitesi tarafından Haziran Ayı’nın ilk haftası içinde Aydın’da Rehber Kursları açılacağı duyurulmuştur. Aydın’a gelen turistlerin gerektiği şekilde öğrenebilmesi için turistik

⁴⁸² *Hür Aydın*, 14 Nisan 1964.

⁴⁸³ *Yeni Aydın*, 18 Nisan 1964.

⁴⁸⁴ *Yeni Aydın*, 4 Mayıs 1964.

⁴⁸⁵ *Yeni Aydın*, 13 Mayıs 1964.

konular ve antik şeyler hakkında bilgi sahibi olan elemanlar yetiştirmeyi ele alan komite bu kursları açmaya karar vermiştir.⁴⁸⁶

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından Aydın'daki turizm kuruluşlarına çeşitli işlerde kullanılmak üzere ödenek gönderilmiştir. Bakanlıktan gönderilen listeye göre Aydın Turizm Derneği'ne ilin bir haritasını yapılması için 5.000 TL, Söke Turizm Derneği'ne çadırılı bir kamping açılması için 10.000 TL, Kuşadası Turizm Derneği'ne bir kamping ve neşriyat yapılması için 20.000 TL ve Kuşadası Turizm Derneği'ne neşriyat yapılması için 10.000 TL ödenek gönderilmiştir. Bu ödenekler ve yapılması planlanan çalışmalar ile birlikte Aydın'ın turizmine büyük katkı sağlaması öngörülmüştür.⁴⁸⁷

Aydın'da turizm hareketliliği özellikle Kuşadası başta olmak üzere yabancı yatırımcıların ilgisini çekmiştir. “Almanlar Kuşadası'na yatırım yapmak istiyor” başlıklı haberde Kuşadası Kaymakamı Özer Türk'ün Belçika'da yaptığı inceleme gezisi sırasında bir çok şirketle yaptığı temaslar sonrası Kuşadası'na yatırım için zemin hazırlanmıştır. Alman kökenli bir firma Türkiye'de ortaklaşa bir turistik tesis yapmak istediklerini ve yakında bu amaç için bir heyet göndereceklerini bildirmişlerdir.⁴⁸⁸

İç turizm hareketliliğinde yayla turizminin payı büyük bir öneme sahiptir. Aydın'da yılın uzun bir dönemi mevsim sıcaklıklarının yüksek olması nedeniyle bu alanlara talep artış göstermiştir. “Mesire yerlerine akın başladı” başlıklı haberde yaz mevsimi ile birlikte havalar ısınmış ve mesire yerlerinde yoğunluk olmuştur. Özellikle Aydın'a 10 km. mesafede bulunan Paşa Yaylası yolunun tamamlanmasıyla buraya modern yazlık evler inşa edilmiştir. Mevsimlik yolun tamamlanmasıyla birlikte burada eğlence ve pikniklerin düzenleneceği belirtilmiştir.⁴⁸⁹

1964 yılında turizmi geliştirme yolunda çeşitli haberler yapılmıştır. “Her yerde turizm” başlığı altında yapılan gazete haberinde turizmin yararlarından ve ülkeye katkılarından detaylı olarak okuyucuya bilgiler verilmiştir.⁴⁹⁰ Aynı haberin devamı

⁴⁸⁶ *Yeni Aydın*, 26 Mayıs 1964.

⁴⁸⁷ *Yeni Aydın*, 26 Mayıs 1964.

⁴⁸⁸ *Yeni Aydın*, 11 Haziran 1964.

⁴⁸⁹ *Yeni Aydın*, 26 Haziran 1964.

⁴⁹⁰ *Hür Aydın*, 2 Temmuz 1964.

olarak hazırlanan yazı dizisinde “Turizm ile ilgili bazı açıklamalar” başlığı altında Aydın’ın turizm potansiyeli ve devlet tarafından bölgeye yapılacak çalışmalardan bahsedilmiştir. Buna göre yapılacaklar:

1. Kuşadası – Söke - Selçuk bölge planlamasına alınmıştır. Turizm yatırımları için gerekli etütler başlamak üzeredir.
2. Kuşadası’nda Tatil Köyü kurulacak.
3. Turizm Tanıtma Bakanlığı ile Karayolları Genel Müdürlüğü Aydın sınırında turistik yerlere giden yolların asfaltlanması konusunda anlaşmaya varmışlardır. Ancak burada Karacasu - Afrodisias yolu henüz ele alınmamıştır.
4. Kuşadası’ndaki Öküz Mehmet Paşa Kervansarayının turistik çarşı ve konaklama tesislerine kavuşturulması işi Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce ele alınmıştır.
5. Milli Eğitim Bakanlığı Milet - Priene ve Didim harabelerinin tamir ve restorasyon işini ele almıştır.
6. İmar ve İskan Bakanlığı ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın ortaklaşa kurduğu Turizm Planlama Bürosu Türkiye’de turist potansiyeline sahip bölgeler arasında öncelikle Efes, Kuşadası gibi tarihi çehresi ile Aydın ili sahillerini kapsayan bir bölgenin turistik planını hazırlamayı programına almıştır.
7. Ege’de feribot iskelesi olmayı en müsait yer Kuşadası’dır. Kuşadası’nda feribot iskelesi olması ısrarla savunulmaktadır.⁴⁹¹

Türkiye’de turizm meselelerinde en sık karşılaşılan sorunlardan biri konaklama sorunu olmuştur. Aydın özelinde de yaşanan bu sorunu gidermeye yönelik girişimler yapılmıştır. “Kuşadası’nda turistik dinlenme köyü kuruluyor” başlıklı haberde Kuşadası ilçesinde önümüzdeki yıl yerli ve yabancı turistler için 200 yataklı dinlenme köyü kurulacağı haberi yapılmıştır. Ayrıca İzmir’den sonra Kuşadası ilçesinin feribot seferleri yapılması için gerekli çalışmalara başlanmıştır.⁴⁹²

⁴⁹¹ *Hür Aydın*, 3 Temmuz 1964.

⁴⁹² *Yeni Aydın*, 4 Temmuz 1964.

“Kuşadası’na gereken önem veriliyor” başlıklı haberde turistik bölgelerin Bakanlıkça yayımlanan listesinde birinci sırada yer alan Kuşadası bu sene içinde önemli gelişme devresine girmiş bulunacaktır. Turizm planlamasının koordinasyonu konusunda temaslarda bulunacak olan Kuşadası Kaymakamı Özer Türk yeni imkanlar peşinde koşmaktadır. Bu sene içinde bitirilmesine çalışılacak olan Güvercinada’nın yetkili tesislere kavuşacağı ve belediyece imara verilmek suretiyle bölgenin turistik çevresi yenileneceği açıklanmıştır.⁴⁹³

Doğal güzellikleriyle ön plana çıkan Aydın’da Söke’de Turizm Derneğinin düzenlemesiyle birlikte Didim Plajı Sitesi Bafa Gölü’nde hazırladığı çadırli ve çadırsız kamp sahaları açmıştır. Bu kamp alanları ile yerli ve yabancı turistlerin katılımları amaçlanmıştır.⁴⁹⁴ Aydın’ın turistik şehir olma çabası gazete yazılarında da konu olmuştur. Akın Gündüz köşe yazısında bu konuda son yıllarda yeni bir alan olarak doğal turizm endüstrisinin bir çok ülkede çok önemli bir gelir kaynağı olduğunu ifade etmiştir. İnsanoğlunun merakından ötürü çeşitli ülkeleri gezdiğini ifade eden yazar hem antik kalıntılar hem de tabii güzelliklere sahip ülkemizin zenginliklerinden gereği gibi yararlanılamadığını ifade etmiştir. Aydın konusunda şu tespitlerde bulunmuştur:

*“Bir İl Turizm Komitesi var. Turizm Derneğinin İstasyon Meydanı’nda açtığı büro turistlerin uğrak yeri olan Aydın için gerekli bir bölge. İllerimizde bulunan eski eserlerin yerlerini bildirme de buraları hakkında bilgi vermede yararlı sayılabilecek müracaat yeri olarak turizm büroları. Bu gelişmelerin etkisi ile Aydın için sevindirici bir haber yakın bir zaman içinde Aydın, turistler için sadece uğrak yeri olmaktan çıkacak ve turistlerin devamlı kalabilecekleri şirin bir köşe olacaktır.”*⁴⁹⁵

1964 yılında Aydın’ın tarihi eserler bakımından değerini anlatan yazıda Milet tanıtılmıştır. Coğrafi konumu Akdeniz ve Karadeniz arasında ticaret yapmaya çok müsait olan Milet’in M.Ö. 2000’li yıllarda Karyalılar tarafından kurulduğu ve günümüze kadar gelen Apollon mabedi gibi kalıntıların büyük öneme sahip olduğu

⁴⁹³ *Yeni Aydın*, 4 Temmuz 1964.

⁴⁹⁴ *Hür Aydın*, 8 Temmuz 1964.

⁴⁹⁵ *Hür Aydın*, 9 Temmuz 1964.

ifade edilmiştir.⁴⁹⁶ Aydın'ın tanıtımı için yapılan çalışmalardan biri de 1964 yılında Aydın İl Turizm Bürosu'nun düzenlediği ödüllü turizm yazısı olmuştur. Buna göre ödül, çevre turizmi ve bu alanın sorununa en iyi değinen yazarlara verilecektir. Bu çalışmalar ile hem farkındalık yaratmak hem de Aydın'ın tanıtımını yapmak amaçlanmıştır.⁴⁹⁷

Turizm alanındaki çalışmalarla birlikte ve Aydın'da yerli ve yabancı turist sayılarının artması yeni ihtiyaçları beraberinde getirmiştir. Bu ihtiyaçlardan biri de turizm rehberi konusundaki eksiklikler olmuştur. Bu sorunu çözmek amacıyla "Aydın İl Turizm Derneği ile Antik Kalıntıları Koruma ve Müzeleri Geliştirme Derneği" Turizm Rehber Kursu açacaklarını kamuoyuna duyurmuşlardır. Kursun amacı iç ve dış turistlere ilimiz antik şehirlerini gezdirmek ve tanıtmak bilgili rehber yetiştirmek olarak açıklanmıştır. Yerli ve yabancı turistlere Aydın sınırlarındaki antik şehir kalıntılarını tanıtacak ve bu konularda bilgi verecek rehberlerin yetiştirilmesi için açılacak kurslara 35 rehber adayının alınacağı açıklanmıştır. Kurs sonunda dil bilenler dil ve antik şehir bilgilerinden dil bilmeyenler sadece kurs bilgilerinden sınava tabi tutulacaklardır. Başarı gösterenlerden dil bilenlere tercüman rehber diğerlerine rehber belgeleri verilecektir.⁴⁹⁸ Aydın Turizm Bürosu yetkilileri tarafından alınan kararla büronun ön cephesine konulacak pano aracılığıyla turizme ait basında çıkan yazılar halkoyuna sunulacaktır. Yerel basını da içine alan bu kararla gazetelerde turizm konusunda yayınlanan makale haber ve diğer her türlü yazılar bu panoda teşhir edilecektir. Bu olumlu çaba ile halkımızın turizme olan ilgisinin artacağını ve yeni bir canlılık kazandırılacağı beklenmektedir.⁴⁹⁹

İzmir, ulaşım imkanlarının da olumlu etkisi ile ziyaretçi yoğunluğu olan bir kenttir. Aydın'ın İzmir'e olan yakınlığı bu özelliğinin etkisiyle İzmir'e gelen ziyaretçilerin Aydın'ı da ziyaretlerinde zaman zaman etkili olmuştur. Bunun etkisiyle Aydın - İzmir arasında sefer yapan bir otobüs varken 1964 yılında bir otobüs daha eklenmiştir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ *Hür Aydın*, 10 Temmuz 1964.

⁴⁹⁷ *Hür Aydın*, 11 Temmuz 1964.

⁴⁹⁸ *Hür Aydın*, 11 Temmuz 1964.

⁴⁹⁹ *Hür Aydın*, 11 Temmuz 1964.

⁵⁰⁰ *Hür Aydın*, 15 Temmuz 1964.

Kuşadası'nda gelişen sahil turizmini daha da geliştirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı Turizm Daire Müdürü başkanlığındaki “Turizm Uzmanlar Kurulu”, Kuşadası sahillerinde incelemelerde bulunmuştur. Bu incelemelerin amacı Kuşadası ve çevresinde iç ve dış turizm taleplerini karşılayabilmek olarak açıklanmıştır.⁵⁰¹ “Turizm derneği konferanslar verecek” başlıklı habere göre Aydın Turizm Derneği turizm zihniyetini geliştirmek ve yerleştirmek amacıyla şoförler, polis ve otel katipleri için konferanslar düzenleyecektir. Bu konferanslarda turistlere iyi davranmanın faydaları anlatılacak ve gerekli bilgiler verilecektir.⁵⁰²

1964 yılında turizm faaliyetleri hızla ilerlerken Akköy beldesinde turizm alanında çalışmalar devam etmektedir. Çalışmalar arasında Didim Plajı ve Söke turistik yolu üzerinde modern zamanımızın turizme elverişli Akköy'ün 2 km uzağında bulunan Kocabaş mevkiinde iki havuzlu bir dinlenme yeri yapılmıştır. Ayrıca kurulan turistik kampta ilgiyle karşılanmıştır. Apollon mabedi yakınında da gelen turistlere yönelik bir dinlenme yeri oluşturulmuştur.⁵⁰³

“Aydın'da turistik yerler imar planına alınacak” başlıklı haberde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na bağlı ikisi yabancı toplam yedi kişilik bir heyet Aydın'a gelmiş ve turistik önemi bulunan antik kalıntıların bulunduğu yerlerde inceleme gezilerine başlamışlardır. İnceleme yapılan antik kalıntıların mevkiilerinin daha güzel ve gösterişli olması için imar planına dahil edileceği açıklanmıştır.⁵⁰⁴

Aydın Turizm Derneği 1962 yılı Genel Kurul Kongresi'nde işbaşına gelen idare heyeti 1964 yılına gelene kadar çok sayıda çalışmada bulunmuştur. Bu konuda Turizm Derneği Başkanı Rıfat Kaplan ile bir görüşme yapılmış ve 1964'e gelene kadar yapılan faaliyetler açıklanmıştır. Bu konuda Aydın ile ilgili hatıra eşya çalışmaları olmuş ve bunlar vitrinlerde sergilenmiştir. Aydın turistik haritası yarışması yapılmış ve yarışma sonunda kabul edilen harita Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na gönderilmiştir. Çok sayıda dil kursu açılmıştır. 7 Eylül Aydın'ın

⁵⁰¹ *Yeni Aydın*, 15 Temmuz 1964.

⁵⁰² *Yeni Aydın*, 15 Temmuz 1964.

⁵⁰³ *Hür Aydın*, 17 Temmuz 1964.

⁵⁰⁴ *Hür Aydın*, 17 Temmuz 1964.

kurtuluşu aynı zamanda turistik günü olarak kabul edilmiştir.⁵⁰⁵ Aydın'ın düşman işgalinden kurtuluş günü olan 7 Eylül Aydın İli Turizm Derneği'nin çalışmalarıyla turizm festivalinin yapılması şeklinde kararlaştırılmıştır.⁵⁰⁶

Devlet Planlama Teşkilatı içinde bulunduğumuz 1964 yılında “Turizmi Geliştirme Yılı” olarak kabul etmiştir. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bazı olumlu sonuçlara ulaşacak girişimlerde bulunmuştur. Kuşadası – Söke - Selçuk bölgelerinde turistik konutlar yaptırılmıştır. Karayolları Genel Müdürlüğü ile bazı kısımlarda işbirliği yapılmış, kampingler yapılmış ve dinlenme yerleri meydana getirilmiştir. Örneğin Didim’de Vakıflar tarafından 3.500.000 TL’ye bir motel gazino yaptırılmıştır.⁵⁰⁷

İmar ve İskan Bakanlığı’nın Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile ortaklaşa Ege bölgesinde merkez Kuşadası olmak üzere yerel çalışmalara başlamışlardır. Turistik yatırım merkezleri ve konaklama tesislerinden 1965 -1967 programına dahil olmak üzere Kuşadası ve çevresinde 400 yataklı kamping sahası, 50 yataklı iki adet motel ve sekiz adet 50 yataklı otelin yapılması için çalışmalar başlamıştır. Bunun dışında Kuşadası’nda feribot hatları kurulacak kervansaray çevresi düzenlenecektir. Ayrıca bir yat kulübü kurulması planlanmıştır. İkinci pilot bölge planlama grubu yedi uzmanla Kuşadası ve çevresinde incelemelerde bulunmuştur. Beş yıllık planlama gereğince 865 milyon liralık yatırımların büyük kısmı pilot bölgelere ayrılacaktır.⁵⁰⁸

Didim’e turistik tesislerin geçici kabulün yapılmasıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü heyeti Didim’e gitmiştir. Bir süredir yapıldığı halde işletme işlemine kavuşamayan Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nün yaptırdığı Didim’deki otel gazino ve plaj tesislerinin geçici kabulünü yapmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Aydın’a heyet gönderilmiştir. Heyet otel, gazino ve plaj tesislerinin geçici kabulünü yapmak için Didim’e gitmiştir.⁵⁰⁹

Turizm yatırımlarının sağlanması ve bölgedeki eksikliklerinin giderilmesi amacıyla Bakanlık tarafından Kuşadası’na destek yapılmıştır. “Kuşadası’na 4.500.000 kredi açılıyor” başlıklı haberde Kuşadası’nın turizm bakımından kalkınması için

⁵⁰⁵ *Hür Aydın*, 21-22 Temmuz 1964.

⁵⁰⁶ *Hür Aydın*, 13 Temmuz 1964.

⁵⁰⁷ *Hür Aydın*, 18 Temmuz 1964.

⁵⁰⁸ *Yeni Aydın*, 20 Temmuz 1964.

⁵⁰⁹ *Hür Aydın*, 23 Temmuz 1964.

hazırlanan projelerin kabul edildiğini bir çok Bakanlığın Kuşadası'na 4.500.000 TL kredi açacaklarını, 1965 yılının Kuşadası için bir kalkınma yıllık olacağı ifade edilmiştir. Bu sayede Kuşadası'nın en kısa zamanda dünyanın en güzel turistik beldesi olacağı tahmin edilmektedir.⁵¹⁰

Aydın Turizm Derneği'nin kurslarında ders olarak gösterilen Didim'de yer alan Apollon Tapınağı'na gazete haberlerinde de yer verilerek kamuoyu ile paylaşılmıştır. Haberde Didim'deki bu tapınağın M.Ö. 8. yüzyıl dan daha önceden beri var olduğu ifade edilmiştir.⁵¹¹ Turizmin önemini anlatmak ve turizmi kamuoyuna tanıtmak amacıyla gazetelerde bu konu ile ilgili genel bilgilerin olduğu yazılara yer verilmiştir. Osman Karaca tarafından kaleme alınan yazıda turizm iyi yol, temiz ve iyi otel ve lokanta, ucuz ve düzenli eğlence ve dinlenme yerleri sağlamak işi olarak tanımlanmıştır. Yazısında Aydın'a gelen turistin aradıklarını bulmaları, rahat etmeleri ve memnun ayrılmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bunun için turistlere iyi bakılması gerektiğini belirtmiştir.⁵¹²

Kuşadası için yapılan çalışmalar yabancı ziyaretçilerin bölgeye olan katılımlarının artmasıyla kendini göstermiştir. "250 kişilik büyük bir turist kafilesi geldi" başlıklı haberde Turizm Bakanlığı tarafından Belçika'dan Türkiye'ye turistik yerleri görmek için gönderilen beş otobüslük 250 kişilik büyük bir turist kafilesi Kuşadası ve çevresini ziyaret etmiştir.⁵¹³ Turizmin gelişmesi için alanda yetişmiş eğitimli personele duyulan ihtiyaç her zaman çok önemli olmuştur. Bu amaçla Aydın Turizm Derneği tarafından Turizm Rehber ve Tercüman Kursları açılmıştır. Başarılı bir şekilde kursların devam ettiği ve kursiyerler uygulamalı gezi ile Alinda ve Alabanda'yı ziyaret ettikleri haberi yapılmıştır.⁵¹⁴ Aydın için yapılan tanıtımlar ve kamp faaliyetlerine yönelik çalışmalar sayesinde 1964 yazında Söke Turizm ve Tanıtma Derneği plaj bölgesinde açtığı kamplar yerli ve yabancı turistler tarafından büyük ilgi görmüştür.⁵¹⁵

⁵¹⁰ *Yeni Aydın*, 24 Temmuz 1964.

⁵¹¹ *Hür Aydın*, 25 Temmuz 1964.

⁵¹² *Yeni Aydın*, 25 Temmuz 1964.

⁵¹³ *Yeni Aydın*, 27 Temmuz 1964.

⁵¹⁴ *Hür Aydın*, 29 Temmuz 1964.

⁵¹⁵ *Hür Aydın*, 29 Temmuz 1964.

“Turizm Derneğinin kampları rağbet görüyor” başlıklı haberde Didim’de Turizm ve Tanıtma Derneği tarafından bu yıl üç turistik yerde açılan çadırlı ve çadırsız kamp sahalarının yerli ve yabancı turistler tarafından ilgi gördüğü ifade edilmiştir.⁵¹⁶

1964 yazında Didim’de Aydınli İzmir Yüksek Tahsil Talebe Cemiyeti tarafından açılan dinlenme kampı faaliyete girmiştir. Didim civarındaki köylerin ve Didim plaj evlerinde yaz dinlenme tatilini geçirmekte olan Didim sakinlerine sunulmak üzere küçük bir festival düzenleneceği de bölge halkına duyurulmuştur.⁵¹⁷

“Kuşadası sahillerinde turistik köyler kurulacak” başlıklı haberde turistik değeri her geçen gün artan Kuşadası için bir çok yatırım yapıldığı ifade edilmiştir. Fransa’dan gelecek heyet bölgede turistik incelemelerde bulunacak ve gelen kurul Kuşadası’nda turistik köyler kurmak için arazi satın alacaktır. Böylece önümüzdeki on yıl içinde Kuşadası sahilleri dünyanın en modern sahil yerleri arasına girmesi hedeflenmiştir.⁵¹⁸

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Türkiye’nin tanıtımına yönelik destek çalışmaları yapmış ve bu amaçla Söke Turizm Derneği’ne 10.000 TL gönderilmiştir. Bu paranın özellikle kamp sahası ve dinlenme yerlerine ayrılması ile Didim’deki kamp sitesinde var olan eski çadırlarında yenilenmesi planlanmıştır.⁵¹⁹ Aydın Turizm Danışma Bürosu’nun özellikle gezginlerin ilgisini çekecek şekilde onarılıp dekore edileceği duyurulmuştur.⁵²⁰

Afrodisias’ta 1961’de Kenan Tefvik Erim önderliğinde başlayan kazıların yerel ve ulusal basında ses getirmesiyle bölgeye talep artışı olmuştur. Özellikle yabancı turistlerin konaklamalı olarak yapmak istedikleri ziyaretler bölgedeki konaklama sorunu nedeniyle gerçekleştirilemiyordu. Bu sorunu çözmek ve Afrodisias’a gelen turistlerin yatak ihtiyacını sağlamak amacıyla planlanan motel inşaatının iki ayda tamamlayacağı ifade edilmiştir.⁵²¹ Aydın’ın turizm bakımından değeri gün geçtikçe

⁵¹⁶ *Yeni Aydın*, 30 Temmuz 1964.

⁵¹⁷ *Hür Aydın*, 30 Temmuz 1964.

⁵¹⁸ *Yeni Aydın*, 1 Ağustos 1964.

⁵¹⁹ *Hür Aydın*, 5 Ağustos 1964.

⁵²⁰ *Hür Aydın*, 6 Ağustos 1964.

⁵²¹ *Hür Aydın*, 12 Ağustos 1964.

artmaktadır. Farklı uluslara ait olan turist kabileleri Aydın'a gelerek gezmişlerdir. Turistler müze camii ve satış mağazalarını ziyaret etmiştir.⁵²²

Kuşadası'nın turizm alanındaki katkısı Bakanlık düzeyinde çalışmalarında hızlanmasında etkili olmuştur. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından Kuşadası birinci derecede turistik bölge kabul edilmiştir. Bölgede yatırım yapacak mevkiiler tespit edilmiştir. Kuşadası'nın turistik bölgelerini incelemelerde bulunan heyet Kadınlar Denizi, Pamucak, Efes, Millet, Priene'de incelemelerde bulunmuşlar ve ilk planlamayı Bakanlığa sunmuşlardır. Bu plan raporu sayesinde Kuşadası'nın turistik bölgelerine yapılacak yatırımlar tespit edilecektir.⁵²³ Kuşadası'nın birinci derecede turistik bölge kabul edilmesinden sonra bölgede 1966 yılında 250 - 400 yataklı iki kamping, 14 motel, 12 pansiyon ve buralarda dinlenme yerleri yaptırılması için yatırımlar yapılacağı duyuruldu.⁵²⁴

Aydın'da yayla turizmini kalkındırmak amacıyla faaliyette bulunan Paşa Yaylası Kalkındırma Derneği 19 Ağustos 1964 tarihinde gerçekleşmek üzere gencer (eğlence) düzenlemiştir. Gencerde her türlü milli oyunlarla çeşitli gösteriler ayrı bir renk katmışlardır.⁵²⁵

Aydın Turizm Derneği yönetim kurulu, dernek çalışmalarının daha olumlu ve daha hızlı olması amacıyla ve kayıtlarını yenileme çalışmalarına başladığı haberini kamuoyuna duyurmuştur.⁵²⁶ Aydın Turizm Derneği'nin açmış olduğu rehber kursunu bitiren kursiyerlere diplomaları dağıtılmıştır. Törende konuşma yapan dernek başkanı Rıfat Kaplan *"Bu faaliyet bizim için umut vericidir. Bütün kursiyerlere böylesi mühim bir davayı benimsemiş olmalarından dolayı teşekkür ederim"* demiştir.⁵²⁷

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından Aydın sınırlarındaki turistik yerlerde envanter çalışmaları yapmak üzere gönderilmiş bulunan personel Söke sınırları içinde çalışmalarını yapmıştır. Buna göre Didim, Millet ve Priene antik kentlerin eksiklikleri tespit edilerek bir rapor düzenlenmiştir. Türkiye'nin her yerinde bulunan

⁵²² *Hür Aydın*, 13 Ağustos 1964.

⁵²³ *Hür Aydın*, 13 Ağustos 1964.

⁵²⁴ *Hür Aydın*, 14 Ağustos 1964.

⁵²⁵ *Hür Aydın*, 15 Ağustos 1964.

⁵²⁶ *Hür Aydın*, 15 Ağustos 1964.

⁵²⁷ *Yeni Aydın*, 17 Ağustos 1964.

tarihi şehirlerin ve turistik tesislerin raporları Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na sunulacak ve eksikliklerin tamamlanması için tedbirler alınacağı açıklanmıştır.⁵²⁸ Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca ele alınan envanter çalışmaları 1964 yılında aralıksız olarak devam etmektedir. Envanter Şubesi Müdürü Ergun Aymergen Kuşadası, Söke, Didim, Millet gibi bazı turistik yerlerdeki eksiklikleri tespit ederek Bakanlığa sunacaklarını açıklamışlardır.⁵²⁹

Kuşadası ve çevresinin birinci turistik pilot bölge olarak kabul edilmesinden sonra Turizm ve Tanıtma Bakanlığı emriyle Afrodisias Antik Kentinin bulunduğu bölgede 1965 yılında “Turistik Bölge” olarak kabul edilmiştir. Turistik değer taşıyan bölgelerin ulaşımını düzenleyip yollarını yapmakta Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile işbirliği yapan Karayolları İdaresi bölgenin trafiğinde önemi olan Kuyucak – Karacasu, Karacasu - Tavas yolların yapımını kabul etmiştir.⁵³⁰

“Kuşadası dünyanın en cazip ülkesi oluyor” başlıklı haberde Kuşadası'nda bu yıl büyük bir kalkınma hamlesinin başlayacağı yer aldı. Öküz Mehmet Paşa Kervansarayının projeleri bitmiş ilk kısmının ihalesi yapılmış ve etraftaki dükkanların kamulaştırılması için İmar ve İskan Bakanlığı tarafından 600.000 TL gönderilmiştir.⁵³¹

Aydın'ın kültür turizminin durumunu tespit etmek ve varsa eksikliklerinin belirlenmesi amacıyla Turizm Bakanlığı Merkez Turizm Komitesi Aydın'a gelerek Didim ve Kuşadası'ndaki tarihi yerleri incelemiştir.⁵³² Aydın Turizm Derneği Karacasu Geyre köyündeki Afrodisias'a düzenlediği gezi ile bölgenin tanıtılmasına katkıda bulunmuştur.⁵³³

Söke Turizm Derneği'nin 25 Eylül 1964'te yaptığı toplantıda Söke'nin turistik bir yer olması için çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır.⁵³⁴ Bu karar sonrası Söke'nin turistik açıdan kalkındırılması için girişimler başlatılmıştır. Didim otel, gazino ve plajının önümüzdeki yıl kiraya verileceği belirtilmiştir. Vakıflara ait olan

⁵²⁸ *Hür Aydın*, 22 Ağustos 1964.

⁵²⁹ *Yeni Aydın*, 24 Ağustos 1964.

⁵³⁰ *Hür Aydın*, 26 Ağustos 1964.

⁵³¹ *Yeni Aydın*, 31 Ağustos 1964.

⁵³² *Yeni Aydın*, 4 Eylül 1964.

⁵³³ *Hür Aydın*, 21 Eylül 1964.

⁵³⁴ *Hür Aydın*, 26 Eylül 1964.

bu yerlerin geçen sene kiraya verilmemesine karşın bu yıl kiraya verilmesi kararlaştırılmıştır. Didim'e kadar yapılacak olan asfalt yolun bu yıl içinde biteceği ve buranın değerini daha da arttıracacağı ifade edilmiştir. Didim'in bu yerlerle özelliğinin artacağı da temenni edilmiştir.⁵³⁵

Turistik bölge ilan edilen Aydın ili dahilinde üç bakanlık Turizm ve Tanıtma, İmar ve İskan Bakanlığı uzmanı tarafından Aydın'ın arkeolojik sosyal iktisadi durumu hakkında bilgiler toplanmıştır.⁵³⁶ Afrodias ve Söke'de bulunan eski eserler üzerinde detaylı etüt çalışmaları yapmışlardır.⁵³⁷ Bu gelişmeler sonrasında Priene harabelerinin restore edilmesi için 30.000 TL tutarında ödenek ayrılmıştır.⁵³⁸ Tanıtım faaliyetlerinin çok önemli olduğu turizm alanında Aydın'ın antik sitelerini tanıtmak amacıyla "Turizm Derneği" tarafından broşürler hazırlamakta olduğu duyurulmuştur.⁵³⁹

Aydın'da bir süre önce kurulması kararlaştırılan müze için ilgililer Zincirlihan'ı uygun görmüşlerdir. Bu konu ile ilgili gerekli faaliyetlere geçilmiştir.⁵⁴⁰ Fakat Zincirlihan'ın yıkılma tehlikesi olması nedeniyle buradan vazgeçilmiştir.⁵⁴¹ Müze kurulması ile ilgili çalışmaları yakından takip eden Aydın Turizm Derneği, Aydın Valiliği ile işbirliği yaparak turistlerin dikkatini çekebilmek için Gözlüklü Hanı önermişlerdir.⁵⁴²

1964 yılı Kuşadası için ziyaretçisi yoğun olan bir yıl olmuştur. Bu ziyaretçilerden biri de Hollanda kraliçesinin eşi olmuştur. Prens Bernhard'dın Kuşadası'na geleceği ve çevre antik kalıntıları gezeceği haberinin gazetelerde yayınlanması ilçenin turistik önemini göstermesi şeklinde yorumlanmıştır.⁵⁴³ 1964 yılı sonunda Kuşadası Kalamaki konumunda ormanlık bir deniz kenarında bir köy kurulacağı haberi duyurulmuştur. 2.000'e yakın yerli ve yabancı turisti barındıracak olan köyün

⁵³⁵ *Hür Aydın*, 1 Ekim 1964.

⁵³⁶ *Hür Aydın*, 5 Ekim 1964.

⁵³⁷ *Hür Aydın*, 9 Ekim 1964.

⁵³⁸ *Hür Aydın*, 13 Ekim 1964.

⁵³⁹ *Hür Aydın*, 14 Kasım 1964.

⁵⁴⁰ *Hür Aydın*, 14 Kasım 1964.

⁵⁴¹ *Hür Aydın*, 19 Kasım 1964.

⁵⁴² *Hür Aydın*, 17 Kasım 1964.

⁵⁴³ *Hür Aydın*, 9 Aralık 1964.

yapılması için 16.000.000 TL civarında para harcanacağı açıklanmıştır. Sahil uzunluğu 15 km.'yi bulan bu alanın arka kısmı ormanlarda çevrilmiştir.⁵⁴⁴

Tanıtım faaliyetlerinin önemini kavrayan ve bunu yaptığı her toplantıda belirten “Aydın Turizm Derneği” Paris ve Ankara’da bir sergi açmak için gerekli çalışmalara başlamış bir sergi açılacağı kamuoyu ile paylaşmıştır.⁵⁴⁵

1965 yılında Kuşadası’na Mart ayından itibaren turist akımlarının başlamasıyla gazetelerde “1965 yılı turizmde hamle yılı olacak” başlıklı haberler yapılmıştır. Bu haberde 1965 yılında Türkiye için turizmde büyük atılımlar gerçekleşeceği ve tesislerin daha da modernleştirilmesi ile turizmden milyonlarca lira gelir elde edileceği belirtilmiştir. Haberde Türkiye’ye en fazla turist getiren beldenin Kuşadası ve çevresinde bulunan yerler olduğu özellikle vurgulanmıştır. Denizyollarına ait Ankara vapuru bu yıl bir İngiliz seyahat acentası tarafından kiralanmıştır. Bu gemi Akdeniz ülkelerine turistik seferler yapacaktır. Bu gemi ile 21 Nisan’da Didim’e önemli miktarda turist gelecektir. Turistler Apollon, Millet, Prienne, Magnezia ve Efes kentlerini gezeceklerdir. Ayrıca yetkililerden yapılan açıklamada Kuşadası’na turist akınının Mart ayından itibaren başlamasının çok yüksek ihtimal olduğu da belirtilmiştir. Bu konuda halkımızın da gelen turistlere yakın ilgi ve sevgi göstereceğini muhakkak olduğu açıklaması yer almıştır.⁵⁴⁶

Karacasu’da turiste gerekli yardımı sağlayacak olan ve yıllardan beri yapılması beklenen turizm bürosunun yapımı tamamlanmış ve büronun açılışı tüm Karacasu’da büyük bir sevinç yaratmıştır.⁵⁴⁷ Karacasu’da Afrodias ile birlikte daha da önem kazanan turizm faaliyetleri ile birlikte bir başka antik kent Prienne’deki kazıma, temizlik ve benzeri faaliyetler büyük bir hızla devam etmekte olup restorasyon çalışmaları hızlanmıştır.⁵⁴⁸

15 Ocak 1965’te toplanan Aydın İli Turizm Derneği 1965 yılının ilk toplantısında Aydın İli Turizm Derneği’nin il çapında hazırladığı program üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Açılış konuşmasında Vali Ürgen Paşa şunları söylemiştir:

⁵⁴⁴ *Hür Aydın*, 25 Aralık 1964.

⁵⁴⁵ *Hür Aydın*, 25 Aralık 1964.

⁵⁴⁶ *Hür Aydın*, 11 Ocak 1965.

⁵⁴⁷ *Hür Aydın*, 13 Ocak 1965.

⁵⁴⁸ *Hür Aydın*, 15 Ocak 1965.

“Turizm davasına imanım kadar inanıyorum. Çünkü memleketimizin ve vatandaşımızın hayat standardının en kısa zamanda kalkınmasının tek çaresi turizmdir. En kısa yoldan turizm bizi hedefe ulaştıracak. O halde bu milli bir davadır. Aydın ilini turizm davası için seferberliğe davet ediyorum. Başarılı olmak için inanmak lazımdır. Yoksa başarılı olunamaz. Sayın üyeler, bu görevleri yüklenmiş bulunuyorsunuz. Neden bu davaya önem veriyor, her yerde bu dava için konuşuyorum? Cennet gibi vatanımız var. Her şeyimiz var. Bunları çalıştırmasını bilelim. Buna mecburuz. 30 milyon Türk senede 300 milyon dolarlık ihracat yapar. Bununla kalkınılmaz. 300 milyon dolarlık ihracatla gayelerimize ulaşamayız. Açıklarımızı ya üretimimizi arttırmakla “bu zaman meselesidir mümkün değil, en iyi ve kısa yol, bol miktarda işçi ihraç etmekle, turizm davasına önem vermekle kapatabiliriz. Turizm davamızda işin lüksünden ziyade ihtiyaç temini sağlayacak kararlar alınmalı. Başarılı olabilmek için Türk milleti seferber olacaktır. Devletten fazla şey beklemeyiz. İmkanlarımızı öncelik sırasına göre güzel yerlere harcayacağız. Turistten para alabilmek için hatıralık eşya satacağız. Turisti hem eğlendireceğiz, hem de eşya satacağız. Tekrar edeyim, Türk milletinin kısa zamanda kalkınmasının tek çaresi turizmdir. Her şeyimiz var. Bunlara bir parça garnitür katacağız. Köylümüzde turizmi anlamıştır. Bu işbirliği ile olacaktır. Toplantıyı başarılar dileyerek açıyorum. Birinci sınıf pilot bölgeye Kuşadası, Samson Dağı, Selçuk, Efes, Prienne, Güllübahçe, Didim, Balat, Yeni Hisar; ikinci sınıf pilot bölgeye Karacasu, Afrodisias, üçüncü sınıf pilot bölgeye Aydın merkezi alınmıştır. Ayrıca Afrodisias harabelerinin çok önemli tarihi kalıntılar olması nedeniyle burası birinci sınıf pilot bölgeye dahil olacaktır.”⁵⁴⁹

Aydın’da yayla turizminde Paşa Yaylası’na yapılan girişimlerden sonra 1964 yılında inşaatına başlanılan Çine Madran Dağları’nda yayla evleri tamamen ikmal edilmiştir. Modern tarzda yapılan evler İller Bankası’ndan verilen ödenekle yapılmaktaydı. 1965 yılında da İller Bankası Madran Dağları’nda 10’a yakın yayla evi yaptıracakını duyurmuştur.⁵⁵⁰

⁵⁴⁹ Hür Aydın, 16 Ocak 1965.

⁵⁵⁰ Hür Aydın, 16 Ocak 1965.

Aydın'ın deniz ve kültür turizminde öne çıkan ilçelerinden Didim'de Söke ilçesine bağlı Didim Plajları'nda bulunan eski limanın yıkılacağı ve buraya yeni bir liman yapılacağı kamuoyuna duyurulmuştur.⁵⁵¹ Aydın'da halkın bir turistik bölge beldelerde turistlerin rahatsız olmaması için klakson yasağının uygulanması ayrıca taksilerde turistlere kolaylık sağlanması için tarifelerin konulmasının mecbur kılınacağı açıklanmıştır.⁵⁵²

Kuşadası'nın *Turizmcı Kaymakamı* olarak anılan Özer Türk Ankara'ya giderek Kuşadası'nın turistik planını görüşecek ve Karacasu Afrodisias harabeleri bölgesinin birinci sınıf pilot bölgeye alınması konusunda ısrarlarını ileteceğini kamuoyuna duyurmuştur.⁵⁵³

Ege'nin tarihi zenginliklerini turistlere daha iyi tanıtmak amacıyla İzmir Müze Müdürlüğü harekete geçmiştir. 1965 turizm sezonunda ilk olarak İonlara ait Efes, Prienne, Milet'in tarihçeleri ve özelliklerini belirten broşürler hazırlanacaktır. Broşürler Fransızca, Almanca İngilizce olmak üzere üç dilde basılarak turistlere dağıtılacaktır.⁵⁵⁴ 22 Ocak 1965'te Aydın İl Turizm Komitesi toplanmıştır. Toplantıda gündemin birinci maddesi olan Kuşadası, Söke, Sultanhisar ve Karacasu Turizm Dernekleri'nin tetkik ve tasdik müzakeresine başlanmıştır. Kuşadası Turizm Başkanlığı'nın raporunda yer alan pansiyonların yapılması ve çoğaltılması, bunlar içinde 10.000 TL'nin gerektiği konusunda Vali, turizm de pansiyonların öneminden bahsetmiş ve bu konuda İstanbul Polonezköy örnek olarak gösterilmiştir. Kuşadası Turizm Derneği'nin raporunda dil kurslarının kurulması ve geliştirilmesi için geçen yıldan 3.500 TL borcun ödenmesi ile birlikte 11.500 TL'nin Kuşadası'nın tanıtılmasında broşür, kartpostal ve benzeri için 10.000 TL, folklor gösterilerin yapılması ve eksikliklerinin tamamlanması için 10.000 TL deniz ve kara sporlarının geliştirilmesi için 10.000 TL'nin Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'ndan 84.000 TL'nin istenmesini raporlarında belirtmiştir. Söke Turizm Başkanlığının raporunda birinci planda Didim yer almıştır. Didim'de çadır kampinglerin geliştirilmesi ve çadır sayılarının arttırılması konuşulmuştur. Didim yolunun onarılması, Apollon

⁵⁵¹ *Hür Aydın*, 18 Ocak 1965.

⁵⁵² *Hür Aydın*, 18 Ocak 1965.

⁵⁵³ *Hür Aydın*, 18 Ocak 1965.

⁵⁵⁴ *Hür Aydın*, 21 Ocak 1965.

mabedinin ve diğer değerli eserlerin küçük modellerinin yapılarak turistlere satılması yer almaktadır. Daha sonra Çine, Karacasu, Sultanhisar Turizm Başkanlarının raporları okunmuştur. Bu raporlarda da turistlerin yemek ve barınma ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik ihtiyaçlar belirtilmiştir.⁵⁵⁵

Şubat 1965'te yapılan haberde “yılın ilk büyük turist kafilesi Kuşadası'na geliyor” başlığı kullanılmıştır. Buna göre 675 İngiliz öğrencisinden oluşan turist grubunun Kuşadası'na gelecekleri ifade edilmiştir. Efes Prienne, Didim, Milet antik kentleri ne de gezecek katile için Kuşadası ve Selçuk Turizm Dernekleri hazırlıklarda bulunmuşlardır.⁵⁵⁶ Söke İlçesi'nde bulunan Didim Apollon mabedinin çevre ve düzenleme işinin 1966 yılı programına alınacağı ve bu nedenle ilgili belediyenin fikir ve görüşleri ile plan ve etütleri İmar ve İskan Bakanlığı'nın onayına gönderilmiştir.⁵⁵⁷

1965 yılında Kuşadası'na gelecek turistlerle ilgili 1 Mart 1965'te 635 İngiliz öğrencinin 100 İngilizce öğretmenle birlikte Kuşadası ve Efes'i ziyaret edeceklerini duyurmuşlardır. Gezide görerek eğitim sisteminin uygulanması amaçlanmıştır.⁵⁵⁸

Turizm faaliyetleri arasında çok önemli bir yere sahip olan tarihi eserlerin bakım ve korunması için yapılan çalışmalara 1965 yılında da devam edilmiştir. Söke'nin büyük bir turizm merkezi olacağı dikkate alınarak tarihi yerlerin tespiti uygun görülmüş ve bu amaçla bölgeye Ankara'dan bir uzman gelmiştir. Uzman Ahmet Akseli bir süre bölgede kalarak incelemelerde bulunacaktır.⁵⁵⁹

Çine'nin en büyük yapılarından biri olan Çine Palas Oteli'nin yerli ve yabancı turistlerin hizmetine açılacağı gazete haberlerinde yer almıştır. Haberde otel için hazırlıklara başlanıldığı ve belediye ile anlaşıldığı takdirde otelin turistlerin her türlü ihtiyacına cevap verecek şekilde düzenlenecek ifade edilmiştir.⁵⁶⁰

⁵⁵⁵ *Hür Aydın*, 23 Ocak 1965.

⁵⁵⁶ *Hür Aydın*, 12 Şubat 1965.

⁵⁵⁷ *Hür Aydın*, 22 Şubat 1965.

⁵⁵⁸ *Hür Aydın*, 22 Şubat 1965.

⁵⁵⁹ *Hür Aydın*, 23 Şubat 1965.

⁵⁶⁰ *Hür Aydın*, 27 Şubat 1965.

Kuşadası Kurşunlu Han'ın restorasyonu ve Güvercinada'nın düzenlenmesi uygun görülmüş olup proje takibi İller Bankası Genel Müdürlüğü'nce yapılacaktır.⁵⁶¹ Kuşadası'nın bir numaralı turistik pilot bölge olmasından sonra turizm konusundaki faaliyetlerde hız kazanmıştır. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü ile Culup Mediterranee ortaklığında Kuşadası'nda bir tatil köyü kurulması kararlaştırılmıştır. Bakanlığın bu yer için hazırlanan projeyi uygun görmesi üzerine bu konudaki çalışmalarda hızlanmıştır. Ayrıca Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü ile Culup Evrupea ortaklığında Kuşadası Aslan burnunda bir tatil köyü kurulacağı duyurulmuştur. Tatil köyünün kurulacağı yer Bakanlık tarafından da uygun görülmüştür. Kuşadası'na yapılacak diğer turistik faaliyetlerden biri de özel sektör tarafından bir motel ve kamp inşa edilmesidir. Bu motel ve kampların projesi de Bakanlıkça uygun görülmüştür. Çalışmalar hızla devam etmekte olup bu yaz mevsimi için gelecek turistler için hazırlanmıştır.⁵⁶²

6 Mart 1965'te Aydın İli Turizm Komitesi Turizm Dernekleri Başkanları, Turizm Komitesi üyeleri, ilgili Kaymakamlar ve İdari Müdürlerin katılımıyla yaklaşan turizm sezonuna karşı alınacak tedbirler, yapılması tamamlanan tesislerin bir an önce hizmete girmesi gibi konulara değinilerek tartışılacağı duyurulmuştur.⁵⁶³ Aydın ili sadece belli turistik bölgelere yabancı turistlerin geldiği bir turizm merkezi değildir. Yurt içinden de çok sayıda yerli turistin ziyarette bulunduğu bir yerdir. Bursa'dan Aydın'a gelecek 35 kişilik turist Aydın merkez ve ilçelerinde ziyaretlerde bulunacağı açıklanmıştır.⁵⁶⁴

Aydın'ın tarihin eski dönemlerinden bir yerleşim için sıklıkla tercih edilmesi ile ortaya çıkan tarihi antik kentlere Samson Dağlarındaki harabelerin gün ışığına çıkarılmasıyla yenileri eklenmektedir. Lidyalılar döneminden kalma tarihi Samson harabelerinin kazıları tamamlamıştır. Uzmanlar tarafından ikinci bir Efes şehri olarak adlandırılan ve Eski Bergama Krallığı tarafından yapılmış olan eski şehrin yol yapımına başlanacağı duyurulmuştur. Büyük şehir kalıntılarının ana yola bağlanması için Bayındırlık Müdürlüğü Yol Şefliği ve Yollar İkinci Bölge Şefliği yol

⁵⁶¹ *Hür Aydın*, 5 Mart 1965.

⁵⁶² *Hür Aydın*, 5 Mart 1965.

⁵⁶³ *Hür Aydın*, 6 Mart 1965.

⁵⁶⁴ *Hür Aydın*, 10 Mart 1965.

güzergahını görmek için Samson Dağlarına gitmişlerdir. Söke - Milas ana yoluna bağlanacak olan yolun projelerin çizimine başlanmıştır.⁵⁶⁵ Ege'nin turistik zenginliklerini görmeye gelenler arasında İsrailli turistler de vardır. Gezi programında Millet, Prienne, Efes ve Kuşadası'nda bulunmaktadır.⁵⁶⁶ 1965 yılında Afrodiasias da bir Turizm Cemiyeti kurulması için çalışmalara başlanmış ve bu amaçla bir heyet oluşturulmuştur.⁵⁶⁷

Sultanhisar'da Portakal Bayramı'nın yapılacağı haberi 18 Nisan tarihinden günler önce gazeteler aracılığıyla kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁵⁶⁸ Turizm mevsimi yaklaşırken her yerde olduğu gibi Aydın'da da bu alandaki faaliyetler hızlanmıştır şehrin çeşitli yerlerine turistlere yardımcı olmak amacıyla levhaları asılması ve bu faaliyetlerin Zabıta Müdürlüğü'nce yaptırılması kararlaştırılmıştır.⁵⁶⁹

1965 yılı Şubat Ayı'nın ilk haftasında Aydın Valisi Muammer Ülgen beraberinde bazı valilerle birlikte Belçika'ya turistik bir inceleme gezisine katılmıştır. Belçika'da turizm konusunda geniş çaplı incelemelerde bulunan vali ayrıca Londra'ya da giderek orada da turistik inceleme gezisi gerçekleştirmiştir.⁵⁷⁰ Gezi sonrası Aslanburnu'nda yapılacak olan turistik köy için Kuşadası'na gidilecek olan Vali "Türkiye her şeye rağmen dünyanın cenneti" ifadesini kullanmıştır.⁵⁷¹

1965 yılında Karacasu'da turistlere her yönden yararlı olabilecek bir Turizm Bürosu açılması için çalışmalara başlanmıştır. İlçenin giriş yeri olan Cumhuriyet meydanına açılacak Turizm Bürosu'nun Afrodiasias'a gidecek olan turistlere de rehberlik etmesi hedeflenmektedir.⁵⁷²

1965 yılında Nisan ayına girildiğinde yurtdışından gelen turist sayılarında artma meydana gelmiştir. 5 Nisan 1965'te Amerikan bandıralı bir transatlantiğin İzmir limanına 600 turist getireceği açıklanmıştır. Kuşadası'na gelen turistlerin gezi

⁵⁶⁵ *Hür Aydın*, 10 Mart 1965.

⁵⁶⁶ *Hür Aydın*, 11 Mart 1965.

⁵⁶⁷ *Hür Aydın*, 16 Mart 1965.

⁵⁶⁸ *Hür Aydın*, 18 Mart 1965.

⁵⁶⁹ *Hür Aydın*, 27 Mart 1965.

⁵⁷⁰ *Hür Aydın*, 29 Mart 1965.

⁵⁷¹ *Hür Aydın*, 31 Mart 1965.

⁵⁷² *Hür Aydın*, 31 Mart 1965.

programında Didim harabeleri ve Kuşadası'nın doğal ve tarihi güzellikleri vardır.⁵⁷³ 2 Nisan 1965'te Aydın İl Turizm Derneği'nin toplantısı ildeki mülki amirlerin katılımıyla yapılmıştır. Toplantıda din adamlarının cemaat karşısında turizm ile ilgili vaiz vermeleri konuşulmuştur.⁵⁷⁴

Turistlerin sıklıkla uğradığı yer alan tarihi kentleri gezilmesi sırasında yaşanan sorunları önlemek amacıyla Aydın dahilindeki Didim, Apollon, Afrodisias, Prienne, Milet harabelerinin krokileri çizilerek giriş yerlerine asılması kararlaştırılmıştır. Krokilerin tarihi kentlerin kapılarını bir çeşit rehber olarak asılmasıyla turistlere kolaylık sağlaması amaçlanmıştır.⁵⁷⁵

Turizm konusunda gelen turistlerin kolay ulaşım imkanlarına sahip olmasının önemi büyüktür. Bu konuda Nazilli'de belediyenin girişimiyle turistler için bir minibüs birliği kurulmuştur. Ayrıca bir terminalin yapılmasına karar verilmiş olup en kısa sürede inşaatına başlanacağı belirtilmiştir.⁵⁷⁶ Nisan 1965'te turizm mevsimi ile birlikte başlayan hazırlıklar kapsamında belediye binası yanındaki arsada bir kamping açılması düşünülmektedir. Ayrıca iç turizm bakımından şehrin en işlek yerlerine yerel gazeteler günlük olarak asılacak ve özellikle gazetelerde turizm konusundaki yazılar halka teşhir edilecektir. Bunun yanında turistlere kolaylık olacak İngilizce levhalarda şehrin giriş yerinden itibaren merkeze kadar asılmıştır.⁵⁷⁷

Aydın İl Turizm Derneği Basın Yayın Kolu İdare Heyeti ilk iş olarak Üçgözler adı altında bir turizm gazetesi yayınlamaya kararlaştırmışlar. Üçgözler gazetesi İzmir'de basılacak ve bütün yurda dağıtıldığı gibi yabancı ülkelerde yurtdışındaki turizm büroları vb. organlar aracılığıyla dış ülkelerde de dağıtımını yapılmak suretiyle Aydın ile turistik yerleri ve Aydın ili turistik eserleri İngilizce ve Türkçe yazı ile tanıtılmaya çalışılacaktır. Üçgözler gazetesi⁵⁷⁸ ayda bir yayınlanacak ve aynı zamanda Aydın ili çalışmaları aktarmaya çalışılacaktır. Bu konuda basın kolu gerekli çalışmalara başlamıştır.⁵⁷⁹ Aydın'ı güzelleştirmek amacıyla Efe heykeli yaptırılacağı ifade

⁵⁷³ *Hür Aydın*, 2 Nisan 1965.

⁵⁷⁴ *Hür Aydın*, 3 Nisan 1965.

⁵⁷⁵ *Hür Aydın*, 5 Nisan 1965.

⁵⁷⁶ *Hür Aydın*, 5 Nisan 1965.

⁵⁷⁷ *Hür Aydın*, 6 Nisan 1965.

⁵⁷⁸ Turizm gazetesi olarak basılması amaçlanan bu gazeteye rastlanılmamıştır.

⁵⁷⁹ *Hür Aydın*, 7 Nisan 1965.

edilmiş Dörtyol merkezine yapılacak olan heykelin Aydın'a ayrı bir güzellik katacağı da ifade edilmiştir.⁵⁸⁰

“Bayramda yağın yağmur turist akını önleyemedi” başlıklı haberde Nisan ayında bayram tatilinin birleşmesi ile birlikte hem yurtdışından hem de diğer illerden gelen turistlerle Aydın'ın dolup taşıdığı ifade edilmiştir. Haberde gelen turist kabilelerini yağın yağmurun bile durduramadı belirtilirken İstanbul, Kocaeli, Ankara gibi farklı illerden ziyaretçiler Aydın'a gelerek Aydın'ın tarihi ve doğal yerlerini gezmişlerdir.⁵⁸¹

18 Nisan 1965'te Sultanhisar Nyssa Festivali (Portakal Bayramı)'nin Sultanhisar'da top atımı ile başlanacağı kamuoyu ile paylaşılmıştır. Festivalde Portakal teşvik müsabakası folklor gösterileri, avcılık ve atıcılık müsabakaları yapıldıktan sonra Nyssa Antik Kenti'ne gidilecektir.⁵⁸²

“Didim'deki vakıflara ait turistik otel ve plaj tesislerini Vakıflar Bankası'nca kiralandı” başlıklı haberde Aydın Vakıflar Bölge Müdürü Murat Aloğlu tarafından gerek tarihi eserleri ve gerekse dinlenme yerleri bakımından turistik değeri büyük ve önemli olan mevsimin her gün ve her saatinde denize girmeye müsait havası tertemiz ve kumu ile meşhur Aydın Söke Didim Plaj Sitesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yaptırılan ve her haliyle kiraya verilebilecek halde olduğundan Genel Müdürlük ve Vakıflar Bankası arasında varılan anlaşma ile 5 yıl süreyle kiralandığı bildirilmiştir.⁵⁸³

Nisan ayı ile birlikte turizmde başlayan hareketlilik geniş çapta turist kabilelerinin Aydın'a gelmesiyle kendini göstermiştir. 18 Nisan 1965'te Lyavtey isimli bir Fransız yolcu gemisi çoğunluğunu Fransız, Amerikan ve İtalyanların oluşturduğu 447 kişilik bir turist kabilei ile İzmir'e geleceği ve İzmir'den Efes, Didim, Pirenne gibi tarihi yerleri gezeceklerini açıklamışlardır.⁵⁸⁴

“Kalamaki Tatilköyü çalışmaları hızlandı” başlıklı haberde Emekli Sandığı'nın daha önce yaptırmaya karar verdiği Kuşadası'ndaki tatil köyü hakkındaki çalışmalar

⁵⁸⁰ *Hür Aydın*, 10 Nisan 1965.

⁵⁸¹ *Hür Aydın*, 16 Nisan 1965.

⁵⁸² *Hür Aydın*, 17 Nisan 1965.

⁵⁸³ *Hür Aydın*, 17 Nisan 1965.

⁵⁸⁴ *Hür Aydın*, 17 Nisan 1965.

hızlanmıştır. Güzelçamlı Köyü, Kalamaki ve İçmeler mevkiinde yapılacak tatil köyü dar gelirli memurların ihtiyacına cevap verecek şekilde olacaktır. Kalamaki'nin doğal güzellikleri sayesinde turizm bakımından bölgeye değerli bir eserin kazandırılacağı tahmin edilmektedir.⁵⁸⁵

Efes Festivali'nden sonra Prienne harabelerinde de festival düzenleneceği haberi halka duyurulmuştur. 9 Mayıs 1965'te düzenlenmesi planlanan festival tamamen yerli imkanlarla düzenlenecek ve folklor gösterileri de yer alacaktır. Haberde Aydın'daki turistik ve tarihi değerlerin bu tür festivallerle ülkemize daha çok yarar sağlayacağı belirtilmiştir.⁵⁸⁶ “Sultanhisar Nysa Festivali ve Portakal Bayramı yapıldı” başlıklı haberde Sultanhisar Turizm Derneği'nin düzenlemiş olduğu Nysa Festivali ve Portakal Bayramı'nın kalabalık bir davetli grubunun katılımıyla yapıldığı bilgisi verilmiştir.⁵⁸⁷

“Turizm uzmanları şehrimizin tarihi yerleri geziyorlar” başlıklı haberde Turizm Bakanlığı uzmanlarından Arkeolog Bubir Beker ile Nalan Kuşlu tarihi yerlerde incelemelerde bulunmak ve bu ay içinde açılması düşünülen Turizm Sergisi hakkında bilgiler toplamak üzere Aydın'a gelmişlerdir. Bu konuda uzmanlar şu açıklamalarda bulunmuşlardır:

*“Memleketimizde bulunan turistik ve tarihi yerleri tanıtmak için bu yerlere ait eski ve yeni hallerini gösteren panoların hazırlanması yakında tamamlanacaktır. Gezeceğimiz turistik ve tarihi yerler hakkındaki kararlaştırılan gün ve saatte Turizm Danışma Bürosu'nda basın mensuplarına bilgi vereceğiz seyahatimizin bir hafta kadar süreceğini tahmin ediyoruz. Bu süre zarfında ilçe ve köylerde bulunan turistik ve tarihi yerleri inceleyeceğiz.”*⁵⁸⁸

“Sanat eserleri ve harabelerin eksiklikleri tespit ediliyor” başlıklı haberde dört yıldan beri devam eden Afrodiasias kazılarının bu sene Prof. Dr. Kenan Erim önderliğinde devam edileceği duyurulmuştur. Bu haberde bu seneki kazıların odeon ve tiyatro arasında yapılacağı ve ören yerlerinde sayısız eserin olduğunun tahmin edildiği

⁵⁸⁵ *Hür Aydın*, 19 Nisan 1965.

⁵⁸⁶ *Hür Aydın*, 28 Nisan 1965.

⁵⁸⁷ *Hür Aydın*, 3 Mayıs 1965.

⁵⁸⁸ *Hür Aydın*, 4 Mayıs 1965.

belirtilmiştir. Diğer taraftan Sultanhisar ilçesi yakınlarında bulunan Nyssa harabelerinin yer altında olanların çıkarılması için 5.000 liralık bir ödenek de Aydın'a gelmiştir. Söke yakınlarındaki Güllübahçe'de bulunan Prienne harabelerinin kazıları tamamlanmış sadece restore işi kalmıştır. Restore içinde 50.000 TL gelmiştir.⁵⁸⁹

“Türkiye’de bu yıl turizm için 308.000.000 TL yatırım yapılması kararlaştırıldı” başlıklı haberde bir çok ülkede kısa sürede hızla gelişen turizmin önemli bir gelir kaynağı haline gelmesi dış ödemeler dengesi devamlı olarak açık veren ülkemiz için de büyük bir önem taşımaktadır. 1965 yılında memleketimize 187.500 turist gelmesi beklenmektedir. 1965 yılı turizm gelirlerinde %35 kadar bir artış beklenilmektedir. Bu tahminler doğruluğu yapılan incelemeler ile de ayrıca sabittir. İçinde bulunduğumuz 1965 yılında memleketimizde turizmin kalkındırılması için 307.808.000 liralık çeşitli yatırımlar yapılacaktır. Bu yatırımlardan yararlanılarak şehrimize gelen turistlerin tarihi binalardan bazılarında kalabilmeleri için çalışmalara başlanılmıştır. Bu çalışmalar arasında bazı eski köşkler, kervansaraylar, surların bazı kısımları tesis haline getirilecek ve turistlerin kullanımına açılmış olacaktır.⁵⁹⁰

1965 yılı Mayıs ayına gelindiğinde Kuşadası için son on gün içinde gelen turist sayısı 7.200 olarak ifade edilmiştir. Haberde turistik bakımdan büyük değer taşıyan ilçemizde bu ay içinde 16 gemiyle 7.200 turistin geldiği belirtilmiştir. Ayrıca Kuşadası’nın İstanbul’dan sonra ülkemizde turistlerin en fazla ziyaret ettiği yer olduğu ve yaklaşan yaz mevsiminde bu rakamların daha da artacağını beklenildiğine yer verilmiştir.⁵⁹¹

1965 yılında Aydın’da bir Etnografya Müzesi’nin kurulması için çalışmalara başlanıldığı kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁵⁹² Aydın’a gelen turistlere kolaylık sağlaması amacıyla Turizm Derneğinin girişimiyle Ferruh Tokgöz tarafından hazırlanan Turizm Rehberi’nde Aydın’ın tarihi yerleri özellikleri ve bütün turizm merkezlerindeki otel, motel, gazino ve dinlenme yerleri belirtilmiştir. Böylece rehber sayesinde turistlerin zorluk çekmeden seyahatlerini yapabilmeleri ve günlük

⁵⁸⁹ *Hür Aydın*, 4 Mayıs 1965.

⁵⁹⁰ *Hür Aydın*, 5 Mayıs 1965.

⁵⁹¹ *Hür Aydın*, 13 Mayıs 1965.

⁵⁹² *Hür Aydın*, 19 Haziran 1965.

ihtiyaçlarını kolaylıkla sağlayabilmeleri amaçlanmıştır.⁵⁹³ Turizm mevsiminin gelmesi dolayısıyla yurdumuza turist akınları başlamıştır. Çeşitli ülkelerden gelen turistler yurdumuzdaki tarihi ve turistik değeri olan yerleri ziyaret etmektedirler gruplar haline gelen turistlerden 35 kişilik kalabalık bir kafil e ağustos ayı başlarında Aydın'a geleceklerdir. 35 kişilik kafil e Efes Meryemana Kuşadası Afrodisias ve Söke'yi gezeceklerdir. Almanya'nın Tübingen niversitesi öğrencilerinden meydana gelen 35 kişilik kafil e

3 - 4 gün Aydın'da kaldıktan sonra Denizli'ye geçeceklerdir.⁵⁹⁴

Kuşadası'nın önemli tarihi değerlerinden biri olan kz Mehmet Paşa Kervansarayının birinci kısım İnşaatı 1965 yılında bitirilmiştir. Kervansarayı restore işi  kısım üzerinden yapılmakta olup 1966 yılı sonunda gerçekleşecektir. Kervansarayın ikinci kısım inşaatının ihalesi 14 Haziran 1965'te yapılacaktır keşif bedeli olarak 263.583.85 TL belirlenmiştir.⁵⁹⁵

Söke'de Turizm ve Tanıtma Derneği tarafından ilçeye 3 km. mesafede bulunan mer Kocaren'e ait sayfiye bahçesinde kurulmasına karar verilen ve pazar günü hizmete açılan kamp ilk günden itibaren büyük bir ilgi grmştir. Deniz mevsimine yeni girilmesine rağmen büyük ilgi gören kampta yakın bir süre sonra elde bulunan 14 çadırın ihtiyaa cevap veremeyeğe düşünülerek dernek yöneticilerinin çadır ve yatak sayısını arttıracasını beklenildiği haberi yapılmıştır.⁵⁹⁶ Söke'nin önemli tarım ürünlerinden biri olan pamuğu tanıtmak için bir festival düzenlenmiştir. Söke ilçesine bağlı Sazlı Köyü'nde 2 - 3 Temmuz 1965'te yapılan Pamuk Festivali bir çok davetlinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Festivalde güreş, folklor, tiyatro gibi çok sayıda etkinlik yapılmış ve büyük ilgi grmştir.⁵⁹⁷

Aydın ili Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olması ve yakın dönem Türkiye tarihinde Milli Mücadele'nin önde gelen yerlerinden biri olmasının etkisiyle bu alanda eğitim gören çok sayıda öğrencinin de ziyaret ettiği bir yer olmuştur. 1966

⁵⁹³ *Hr Aydın*, 19 Haziran 1965.

⁵⁹⁴ *Hr Aydın*, 24 Haziran 1965.

⁵⁹⁵ *Hr Aydın*, 10 Haziran 1965.

⁵⁹⁶ *Hr Aydın*, 30 Haziran 1965.

⁵⁹⁷ *Hr Aydın*, 5 Temmuz 1966.

yılında İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü öğrencileri 35 kişilik bir grup halinde Aydın'a gelerek üç gün kalacaklarını duyurmuşlardır.⁵⁹⁸

Yaz mevsimi ile birlikte başlayan sıcaklara alternatif olarak yayla turizmi çalışmaları artırılmıştır. "Paşa yaylasına turist akını başladı" başlıklı haberde Paşa Yaylası'nın turistik bir yer olması için harekete geçildiği haberi yapılmıştır. Yaz mevsiminin artan sıcaklıkları ile beraber turistlerin akın akın Paşa Yaylasına geldiği yazılmıştır. Gelen turistlerin memnun kalabilmeleri için Paşa Yaylasında eğlence ve dinlenme yerleri yapılması girişimlerine başlamıştır. Bu amaçla yaylanın yolları tamir edilerek arabaların rahatça gelip gitmeleri sağlanmıştır. Eksikliklerin giderilerek önümüzdeki yıllarda yaylanın tamamen turistik bir yer olacağı bilgisi de verilmiştir.⁵⁹⁹

Aydın ilinin ekonomisinde çok önemli bir yeri olan incir için 1966 yılında yapılması planlanan İncir Bayramı için bir komite oluşturulmuş 4 - 6 Eylül 1966'da yapılacak etkinlik için hazırlıklara yaklaşık bir ay önceden başlanıldığı halka duyurulmuştur.⁶⁰⁰ Kutlanmasına az bir süre kala programı açıklanan İncir Bayramında İncir Güzeli seçileceği, folklor ve çeşitli gösterinin yapılacağı, yüzme yarışları ve güreş yarışmalarının olacağı duyurulmuştur.⁶⁰¹ Bu duyuruların ve haberlerin ardından aylardır hazırlıkları tamamlanan İncir Bayramı incir yüklü develerin etkinlik alanına girişi ile başlamış ve çok sayıda etkinlikte birlikte geniş katılımcı kitlesi tarafından ilgiyle izlenmiştir.⁶⁰²

Turizmi geliştirmeye yönelik uluslararası çalışmaların en önemlilerinden biri ülkeler arasında yapılan işbirliği anlaşmaları olmuştur. 1964 yılında Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan Turizm Anlaşması'ndaki işbirliği anlaşması uyarınca kurulan Turizm Karma Komisyonu'nun yaptığı toplantıda iki ülke arasında turizm işbirliğinin en geniş ölçüde gerçekleştirilmesine çalışılacak açıklanmıştır. Yapılan açıklamada her iki ülkeye diğer memleketlerden turist akımını artırmak amacıyla ulaştırma imkanlarının geliştirilmesi, turistleri çekmek amacıyla reklam ve propaganda konularında ortak çalışmaların yapılması, özel kara taşıt araçlarının

⁵⁹⁸ *Hür Aydın*, 8 Temmuz 1966.

⁵⁹⁹ *Hür Aydın*, 1 Ağustos 1966.

⁶⁰⁰ *Hür Aydın*, 12 Ağustos 1966.

⁶⁰¹ *Hür Aydın*, 27 Ağustos 1966.

⁶⁰² *Hür Aydın*, 5 Eylül 1966.

sigorta değişimi ve iki lke Otomobil ve Turing Kulpllerinin arasında işbirliği imkanlarının artırılması konuları görüşülmüştür. Toplantı sonrası ziyaretçiler Efes antik kentini ve Selçuk’u gezdikten sonra ülkelerine geri döneceklerdir.⁶⁰³

1966 yılı içinde Ege gezilerine devam etmekte olan Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihat Kürşat Söke’ye gelmiştir. Bakan, nce Kuşadası’na giderek burada incelemelerde bulunmuştur. Kuşadası’ndan sonra Aydın merkeze gelerek şehrin turistik yerlerini gezmiş ve bazı temaslarda bulunmuşlardır. Bütün gezisi sırasında kendisine refakat eden Vali Muammer lgen’den bazı vaatler almıştır. Alınan vaatlerin çoğunluğu da Kuşadası ilçesinde yapılacak olan turistik tesislerle ilgilidir.⁶⁰⁴

Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihat Kürşat, Ankara Otelcilik Okulu incelemeleri sırasında yaptığı konuşmada 1968 yılında 50.000 yatakla turizme katkı sağlanılacağını açıklamıştır. Yaptığı konuşmada turizm sanayinin ekonomideki önemine değinen Bakan *“bugünkü iktisadi şartlarımız içinde turizmin kalkınmamızdaki değeri kendiliğinden ortaya çıkar”* ifadelerini kullanmıştır.⁶⁰⁵

Aydın Milli Eğitim Müdürlüğü 1966 yılında okullarda başlayan turizm çalışmalarının olumlu görüldüğünü ve 1967 yılında da bu çalışmaların örnek tutularak orta dereceli okullarda yapılacak ortak bir çalışma ile turizm konusunun öğrencilere anlatılmasını istemiştir. Ayrıca Milli Eğitim Müdürlüğü ve turizm dernekleri işbirliği yaparak önemli yol kavşaklarına turizm ile ilgili dövizler afişler ve pankartlar asacaklardır. Bu yerlere asılması istenilen sözler Milli Eğitim Müdürlüğü elemanları tarafından tespit edilecek, dövizler hazırlanması için gerekli parayı turizm ve tanıtma dernekleri karşılayacaktır. Ayrıca okullarda turizm ile ilgili köşeler düzenlenecektir.⁶⁰⁶

Kuşadası’na olan taleplerin artmasıyla birlikte konaklama imkanlarını artırıcı çalışmalar yapılmıştır. “12.000.000 TL’ye çıkacak yeni bir tatil köyü inşaası hızla ilerliyor” başlıklı haberde Kuş - tur şirketinin yaptırmakta olduğu tatil köyü inşaatının hızla ilerlediği haberi verilmiştir. Tusan Oteli kenarında imelerin olduğu

⁶⁰³ *Hr Aydın*, 22 Eylül 1966.

⁶⁰⁴ *Hr Aydın*, 14 Ekim 1966.

⁶⁰⁵ *Hr Aydın*, 6 Aralık 1966.

⁶⁰⁶ *Hr Aydın*, 21 Aralık 1966.

kısımda yapılan tatil köyü 800 kişilik olacak ve 12.000.000 TL'ye çıkarılacaktır. Tatil köyünün kaplayacağı alan 110.000 metre² tutmaktadır. Modern bir şekilde meydana getirilecek olup, Türkiye'de özel teşebbüsün yaptırdığı ilk tatil köyü unvanını da alacaktır. Kuş - tur şirketi tarafından yaptırılan tatil köyünün 520 kişilik kısmı bu sene (yani Haziran sonunda), 1969 senesinde de 800 kişilik kısmı tamamen açılmış olacaktır. Kuşadası'nın bu ikinci tatil köyünün diğer tatil köyünden bir farkı da yalnız yabancı turistlere değil yerli turistlere de açık olmasıdır.⁶⁰⁷ Kuşadası Belediyesi'nin, halkın, vilayetin ve Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın yardımı ile Kuşadası ilçesinde üç gün sürecek olan bir turizm festivali tertip edileceği haberi gazetelerde yer almıştır. Festivali düzenlemek için bir festival komitesi ve dört tali komite kurulmuştur. 14 - 15 - 16 Haziran 1968 tarihlerinde yapılması kararlaştırılan üç günlük festival programı da hazırlanmıştır. Buna göre festivalde yurdun çeşitli yerlerinden çağırılacak olan folklor ekipleri gösterileri, deniz kızı yarışması, sportif gösteriler ve sonrasında da tarihi yerlerin gezilmesi özellikle Kuşadası'na yerli ve yabancı turist akınına sebep olacak olan festivalde dikkat çekeceği planlanmaktadır.⁶⁰⁸ Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün 1968 yılı programına göre Kuşadası Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı, Aydın Cihanoğlu Camii'nin restorasyonu devam edecek ve bu sene yeni olarak Eski Yeni Camii ve Cihanoğlu Medreselerin onarımı yapılacağı açıklanmıştır.⁶⁰⁹

“Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na gönderilen iki turizm uzmanı ilimizde incelemelerde bulunacak” başlıklı haberde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından gönderilen iki görevlinin 4 Mayıs 1968 tarihinden itibaren ilimizdeki bütün turistik merkezlerde bir inceleme gezisi yapacakları duyurulmuştur. İki kişilik inceleme gezisi görevlileri Aydın sınırları içindeki bütün turistik merkezlerde yapacakları incelemeler sonunda bir rapor hazırlayacaklardır. Hazırlanan raporda belirtilen aksaklıkları görevliler vilayet ilgilileri ile görüşecekler ve aynı zamanda Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na bildireceklerdir. Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihat Kürşat bu konuda gönderdiği yazıda şöyle demektedir:

⁶⁰⁷ *Hür Aydın*, 21 Şubat 1968.

⁶⁰⁸ *Hür Aydın*, 9 Mart 1968.

⁶⁰⁹ *Hür Aydın*, 29 Mart 1968.

*“Bakanlığımızca hazırlanan ve bir sureti gönderilen program gereğince Bakanlığımıza mensup iki görevli Mayıs ayı içinde ilimiz merkezinde bir il sınırları içindeki bütün turistik merkezlerde bir inceleme gezisi yapacaklardır. Görevliler tespit ettikleri her çeşit tıkanıklıkları sizinle görüşecekler ve neticelerini bir rapor halinde bana vereceklerdir. Bu arkadaşların, ilimiz sınırları içinde faydalı bir inceleme yapabilmeleri için kendilerine gerekli yardımın gösterilmesini saygı ile rica ederim.”*⁶¹⁰

“Kuşadası’na gelen turistleri Türk uçakları taşıyacak” başlıklı haberde Emekli Sandığı’nın yaptırdığı Akdeniz kulübünden kiraladığı Kuşadası Tatil Köyü, konuklarını Türk Hava Yollarının yeni jet uçakları getirip götürecektir. Yapılan anlaşmaya göre ilk sefer 11 Mayıs Cumartesi günü başlayacak ve 29 Eylül Pazar gününe kadar devam edecektir.⁶¹¹ Aydın Turizm ve Tanıtma Derneği yöneticilerinin 19 Mayıs günü yapılacak “Turizm ve Müzik” konulu gecenin hazırlıklarına başladıkları kamuoyuna duyurulmuştur.⁶¹²

Her yıl yapılmakta olan ve geleneksel hale getirilen “Sultanhisar Portakal Bayramı” bu yıl Nyssa Şeftali Festivali adını alıyor” başlıklı haberde festival hazırlıklarına başlanıldığı ve ilk çalışma olarak da Nyssa yolunun düzenlendiği bilgisi yer almıştır. Sultanhisar Turizm Derneği ile Sultanhisar Kaymakamlığı’nın ortak çalışmalarının sonunda bayramın isminin de değiştirilmesine karar verilmiştir. Sultanhisar’da oluşturulan şeftali bahçelerinin istenilenin çok üstünde verimli olduğunu belirten kaymakam festivalin bu isimde yapılmasının amacının şimdiye kadar Sultanhisar Portakal Bayramı adı altında yapılan hem Sultanhisar’da yetişen portakalın adı dün Türkiye’ye duyuruldu. Bundan sonra da hem Nyssa adını hem de Sultanhisar’ın yeni gelir kaynağı olan şeftalisini Nyssa’ya daha fazla turist getirebilmek için bu bayramı Nyssa Şeftali Festivali olarak adlandırıyoruz diye açıklamıştır. Mayıs sonunda veya Haziran’ın ilk haftasında yapılacak olan festivalin büyük ilgi ile karşılanacağı tahmin edilmektedir.⁶¹³

⁶¹⁰ Hür Aydın, 25 Nisan 1968.

⁶¹¹ Hür Aydın, 1 Mayıs 1968.

⁶¹² Hür Aydın, 13 Mayıs 1968.

⁶¹³ Hür Aydın, 22 Mayıs 1968.

“*Turizm kampının açılış hazırlıkları ilerledi*” başlıklı haberde Aydın’da ilk olarak kamp faaliyetine Turizm Derneğinin dayalı döşeli çadırlı kampının açılış hazırlıklarına başlanılmıştır. Didim Plaj Sitesi’ndeki özel idareye ait alanda faaliyete geçecek olan kamp bu yıl Didim Turizm Derneğinin katılımıyla 20 çadırdan 35 çadıra yükseltilerek hizmete girecektir. Kampın açılış hazırlıklarına başlayan dernek yöneticileri Haziran ayının ilk haftasından itibaren kampın işletmeye açılacağını söylemektedir.⁶¹⁴ Altın kum olarak adlandırılan ve içinde Didim harabelerini barındıran Didim Plaj Sitesinin iskelesine yanaşan gemiden 400 turist inmiştir. Çeşitli topluluklardan gelen turistler Didim, Milet, Prienne harabelerini gezdikten sonra Efes’e geçmişler ve Kuşadası Limanı’na hareket eden gemiye binerek ayrılmışlardır.⁶¹⁵

“Turizmin gelişmesi için turistlere döviz kolaylıkları” başlıklı haberde Bakanlar Kurulu turizmin gelişmesini sağlamak amacıyla seyahat acentalarının faaliyetlerini bir yönetmelikle yeni esaslara bağlamış, üç ay içinde durumlarını yeni yönetmeliğe uydurmalarını şart koşturmuştur. Bu amaçla yurdumuza gelecek turistlere döviz pasaport ve gümrük muamelelerinde kolaylıklar yapılacaktır. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın izniyle kurulacak seyahat acentaları yine Bakanlığın izni olmadan başkasına devredilemeyecektir. Seyahat acentası açacak şahsın 18 yaşından küçük, ağır hapis veya yüz kızartıcı bir suçtan veya hileli iflastan hükümlü olmaması gerekmektedir. Acentalar başka bir işle de iştigal etmeyecekler sadece turistler için hatıra eşya satabileceklerdir. Acente sorumlu müdürlerin en az lise mezunu veya muadili bir okuldan mezun olması İngilizce, Fransızca veya Almanca dillerinden birine sahip olması şarttır. Seyahat acentası açacaklar Merkez Turizm Komitesi’nde başvurusu alındıktan sonra belli bir kuruluş teminatı yatırmakla sorumlu tutulmuşlardır. Teminat para, devlet tahvili, banka teminatı şeklinde olacaktır.⁶¹⁶

Ön hazırlıkları tamamlanmış bulunan Söke Turizm ve Tanıtma Derneğinin Didim Plaj Sitesi’nde çadırlı kampı hizmeti açılmıştır.⁶¹⁷ YSE (Yol – Su - Elektrik) Müdürlüğüne hazırlanan bir tüzükle, “Akbuğ Limanı’na Aydın’da çalışan devlet

⁶¹⁴ *Hür Aydın*, 30 Mayıs 1968.

⁶¹⁵ *Hür Aydın*, 30 Mayıs 1968.

⁶¹⁶ *Hür Aydın*, 3 Haziran 1968.

⁶¹⁷ *Hür Aydın*, 5 Haziran 1968.

memurları için bir tatil köyü yapılması kararlaştırıldı” başlıklı haberde çalışan memurlar için Akbük limanında iki aylık bir kamp açılacağı duyurusu yapılmıştır.⁶¹⁸

Kuşadası’nda 12 – 13 - 14 Temmuz’da yapılması kararlaştırılan Turizm Günü için Kaymakamlık ve Turizm Derneği çalışmalarına hız verdi. Tatil Köyünün 23 Haziran’da açılacağı duyuruldu.⁶¹⁹ Bu haber sonrasında 23 Haziran’da Kuşadası Tatil Köyü işletmeye açılmıştır. Açılış için yapılan törene Turizm Bakanı Nihat Kürşat ve Maliye Bakanı Cihat Bilgehan’da katılmışlardır. Açılış konuşmasını yapan Turizm Bakanı şöyle demiştir:

*“Burada gelişmekte olan Türk turizminin örneklerinden birinin açılışını yapıyoruz. Kitle turizminin böylesine yüksek tesislere ihtiyacı vardır. Bu tesis batıda Türk turizminin ismini duyuran bir tesis olmuştur. Bundan sonra 22 tesisin açılışı yapılacaktır. Bu tesislerin yatırım hacmi ise 70.000.000’u aşmıştır. Yene açılan tesisler dahil bu sene turizmden 38.000.000 TL gelir sağlanacaktır.”*⁶²⁰

Sultanhisar’da altı yıldan beri yapılmakta olan ve bu sene ismi Şeftali Festivali olarak değiştirilen Sultanhisar 6.Nyssa Şeftali Festivali 6 - 7 Temmuz’da Nyssa’da yapılacak haberi kamuoyuna duyurulmuştur.⁶²¹ Festivalin yapılmasından sonra ise festivalle ilgili haberlerde festivalin çok hareketli geçtiği ifadeleri kullanılmıştır. Festivalde Teknik Ziraat Müdürlüğü tarafından düzenlenen şeftali yarışmasına 20 kişi katılmıştır. Sultanhisar’da ilk defa kalabalık davetlilerin katılımı ile yapılan balo sonrası Nyssa Şeftali Festivali sona ermiştir.⁶²²

Kuşadası’nda 12 Temmuz’da başlayacak ve üç gün devam edecek Kuşadası Turizm Festivali hazırlıkları devam ederken festivalin 80.000 TL’ye mal oldu gazete sütunlarında ana başlıklarda yerini almıştır.⁶²³ Türkiye daha fazla Amerika Asya ve Avrupa’dan gelen yabancılar ilçede ilk defa düzenlenen turizm festivalini yoğun ilgiyle karşılamışlardır.⁶²⁴

⁶¹⁸ *Hür Aydın*, 7 Haziran 1968.

⁶¹⁹ *Hür Aydın*, 10 Haziran 1968.

⁶²⁰ *Hür Aydın*, 25 Haziran 1968.

⁶²¹ *Hür Aydın*, 1 Temmuz 1968.

⁶²² *Hür Aydın*, 8 Temmuz 1968.

⁶²³ *Hür Aydın*, 4 Temmuz 1968.

⁶²⁴ *Hür Aydın*, 15 Temmuz 1968.

Üçüncü İncir Bayramında halka gösterilmek üzere tarihi ve turistik yerlerin renkli filmleri çekilmiştir. İncir Bayramında büyük ilgi göreceği beklenen filmlerin ücretini Turizm Derneği ödemiş olup diğer her türlü çalışma Teknik Ziraat Müdürlüğü'nde ve Zirai Mücadele Müdürlüğü'nde fahri olarak yapılmaktadır. Ayrıca bu müdürlüklere tarihi ve turistik yerlerin filmlerinin çekiminde Aydın Müze Müdürü Şakire Erkanlı yardımcı olduğu açıklanmıştır.⁶²⁵

Ege Bölgesi'nin tarihi ve turistik yerlerinde yazı hazırlamak ve resim çekmek üzere "Avrupa'dan 10 bayan gazeteci geliyor" başlığı altında verilen haberde Türkiye'nin turistik değerini kaleme almak üzere gazetecilerin Aydın'a gelecekler ifade edilmiştir. Gazeteciler Kuşadası, Ortaklar ve Nysa'yı gezecek ve buralar hakkında yazılar hazırlayıp bunları kendi ülkelerindeki gazete ve dergilerde yayımlayacaklardır.⁶²⁶

Didim'de bulunan Tavşanburnu mesire yerinin büyük ilgi gördüğü ve daha da güzelleşerek turistik hale geldi haberi yapılmıştır.⁶²⁷

Açılışını Devlet Bakanı Hüsamettin Atabeyli'nin yaptığı Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı için yapılan muhteşem tören sonrası kervansaray hizmete girmiştir. Restorasyonu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılan kervansaraya toplamda 2.300.000 TL masraf yapılmıştır. Eski ticaret yolları üzerinde yapılmış olan büyük kervansaraylar ele alınarak Türkiye turizminin gelişmesinde rol alabilecek orijinal durumlarıyla yabancı turistler için ilgi çekici yapılar haline getirilmesi amaçlanmıştır. Bu tesislerin turizm potansiyelimize 800 yatak ve turizm gelirin de 8.000.000 TL karşılığı döviz ilave etme imkanı sağlayacağı da belirtilmiştir. Yakın döneme kadar metruk kaldığı için yıkılma aşamasına gelen bu güzel ve değerli eser bugünden itibaren tarihimizin sanat ve medeniyet bakımından en güzel haftası olarak yaşayacak ve Türk turizminin değerli bir eseri olarak hizmet görecektir. 38 odası bulunan kervansaray Fransız bir şirkete beş yıllığına kiraya verilmiştir.⁶²⁸

⁶²⁵ *Hür Aydın*, 26 Temmuz 1968.

⁶²⁶ *Hür Aydın*, 27 Temmuz 1968.

⁶²⁷ *Hür Aydın*, 8 Ağustos 1968.

⁶²⁸ *Hür Aydın*, 1 Ekim 1968.

1968 yılında tarihi kentler ve müze ile ilgili çalışmalar devam etmiştir. Bu konuda Üçgözler'in yarım kalan restorasyonu için yapılan görüşmeler sonrasında restorasyonun devam edeceği ve efeler memleketi olarak anılan Aydın'da bir etnografya müzesi oluşturulması için müze müdürlüğü halkın elinde bulunan eski eserleri toplamakta ve satın alma yoluna gitmektedir.⁶²⁹ Dünya İzcilik Teşkilatı temsilcilerinin de katılımıyla Kuşadası - Kalamaki sahil bölgesi ile Paşa Yaylasında izci kampı kurulacağı duyurusu yapılmıştır.⁶³⁰

1968 yılında Aydın Vali Muavini Mustafa Bezirgan turizmle ilgili verdiği bir demeçte turizm ve tanıtma derneklerinin turizm hizmetine gönül vermiş kişiler olduğu ifadesini kullanmıştır. Bu amaçla özellikle folklor ve milli oyunlarda profesyonellikten çok amatörler yer vermenin gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu konuda da öneri olarak Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın işbirliği yapmaları gerektiğini sunmuştur.⁶³¹

1968 yılında Aydın'da turizme en iyi şekilde hizmet etmiş bulunan bir tercüman rehber, bir gümrük memuru ve bir pasaport memuru ve bir şoföre Turizm Tanıtma Bakanlığı tarafından takdirname ve nakdi para verileceği duyurulmuştur. Bu ödülle çalışanların motivasyonunu artırmak amaçlanmıştır.⁶³²

1968 yılı Milet harabelerinde yapılan kazılar sonucu çıkan tarihi eserleri depolarında dolduğu haberi yapılmıştır. Çıkan eserler müze deposunda tasniflemek için bekletilmiştir.⁶³³

Kuşadası Kaymakamının Paris'e gideceği haber yapılırken haberin ayrıntısında Kuşadası Fransız Tatil Köyü yöneticileri, İlçe Kaymakamı Nazmi Çengelci'yi bir haftalığına Fransa'ya davet etmişlerdir. Genel merkezi Fransa'da olan Clup Eoropeen de Tourism (CET) kaymakamın kendilerine gösterdiği yakınlığa bir şükran borcu olarak bütün masrafları kendilerine ait olmak üzere eşyle birlikte Paris'e davet etmişlerdir.⁶³⁴

⁶²⁹ *Hür Aydın*, 7 Ekim 1968.

⁶³⁰ *Hür Aydın*, 1 Kasım 1968.

⁶³¹ *Hür Aydın*, 8 Kasım 1968.

⁶³² *Hür Aydın*, 28 Kasım 1968.

⁶³³ *Hür Aydın*, 26 Aralık 1968.

⁶³⁴ *Hür Aydın*, 4 Temmuz 1969.

Yabancı turizm şirketleri 1969 yılı turizm mevsiminde Kuşadası'na yoğunlaşmıştır. Yatak sayısının 2.200'den 3.500'e çıkması ile Kuşadası'nda 10.000.000 liralık bir dövizin sağlandığı ifade edilmiştir.⁶³⁵ 1969 yılında 1 – 2 - 3 Eylül tarihlerinde yapılacak olan 4. İncir Bayramı ile ilgili toplantıda bayramın adı “*İncir, Esnaf ve Sanatkarlar Bayramı*” olarak değiştirilmiştir.⁶³⁶

Kuşadası'nda Ağustos ayında ikincisi gerçekleşecek olan Turizm Festivali için çalışmalar bir ay öncesinde başlamış ve kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁶³⁷ Bir önceki yıl Temmuz ayında üç gün üç gece süren Kuşadası Festivali çok güzel izler bırakmıştır. Fakat 1969 yılında Kuşadası Festivalini yapılamayacağı; buna sebep olarak da Cumhuriyet Halk Parti (CHP)'li belediye reisi ile iktidardaki Adalet Partisi (AP)'nin masrafları konusunda birbirlerini göstermeleri olarak ortaya çıkmıştır.⁶³⁸

Aslında festivalin yapılamaması üzerine Davutlar Köyü gençleri bir festival düzenlemişlerdir. Yerel imkanlarla yapılan festival için düzenleyiciler amaçlarının Davutlar Köyünü çevreye tanıtmak olduğunu ifade etmişlerdir.⁶³⁹ Fakat 10 Ağustos'ta yapılması planlanan festival seçim yasakları nedeniyle Ekim Ayı'nın 8'i veya 25'ine ertelenmiştir.⁶⁴⁰

1 - 2 - 3 Eylül 1969'da yapılması planlanan İncir Festivali seçim yasakları nedeniyle 26 Ekim'e ertelenmiştir. 4. İncir Festivalinin mükemmel bir şekilde kutlanması için tüm imkanların seferber edileceği kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁶⁴¹ “Kuşadası Fransız Tatil Köyü filme alınıyor” başlıklı haberde Ege'nin turistik tarihi yerlerini filmi alacak olan Belçikalı film ekibinin çalışmalara başladığı açıklanmıştır.⁶⁴² “Kuşadası Kirazlı Köyü'ndeki tarihi eserler yeryüzüne çıkarılacak” başlıklı haberde Muhtar Hüseyin Uluçay'ın gayretleriyle faaliyete geçen Turizm ve Tanıtma Derneği'nin köyde sosyal tesislerde kuracağı haberi yapılmıştır.⁶⁴³ “Kuşadası'nda develerle resim

⁶³⁵ *Hür Aydın*, 18 Kasım 1968.

⁶³⁶ *Hür Aydın*, 8 Temmuz 1969.

⁶³⁷ *Hür Aydın*, 17 Temmuz 1969.

⁶³⁸ *Hür Aydın*, 30 Temmuz 1969.

⁶³⁹ *Hür Aydın*, 1 Ağustos 1969.

⁶⁴⁰ *Hür Aydın*, 7 Ağustos 1969.

⁶⁴¹ *Hür Aydın*, 1 Ağustos 1969.

⁶⁴² *Hür Aydın*, 15 Ağustos 1969.

⁶⁴³ *Hür Aydın*, 16 Ağustos 1969.

çektirmek 10 lira” başlıklı yazıda Aydın için önemli bir gelenek olan develerin turistik etkinlikler için kullanıldığı haberi yapılmıştır.⁶⁴⁴

“İncir Bayramı’nda Aydın esnafı bütün gücünü göstermek için faaliyete geçti” başlıklı haberde Aydın’ın tarihi ve kültürel değerlerini ve inciri tüm dünyaya tanıtmak için esnafın aralarında işbirliği yaptığı ve bu işbirliği sonucunda düzenlenecek esnaf gecesinde yapılacak defileyle takdim edecekleri haberi yapılmıştır.⁶⁴⁵

Kuşadası’nda Milli Park olarak ayrılmış olan Dilek Yarımadası muhafaza ormanı sahasının tamamlanması için yeni yerlerin eklenmesi Bakanlar Kurulu tarafından 20 Haziran 1969 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁶⁴⁶

1969 yılında Afrodisias’taki kazılar da hızla devam etmiştir. “Afrodisias’daki kazılarda 485 parça eser bulundu” başlıklı haberde her sene yaz aylarında yapılmakta olan kazılardan olumlu sonuçlar alındığı ifade edilmiştir.⁶⁴⁷

İncir Kutlama Komitesi 26 Ekim’deki bayram için taslak programı hazırladı haberinde programın ilanı kamuoyuna duyurulmuştur.⁶⁴⁸ 4. İncir Bayramı ve Turizm Festivali’nin yapıldığı 26 Ekim 1969 günü çıkarılan İncir Gazetesinde Vali Muavini Mustafa Bezirgan’ın kaleme aldığı “Niçin turizm üzerinde duruyoruz?” başlıklı yazıda özellikle son yıllarda bütün milletler için turizmin önemli bir dava olduğu ifade edilmiştir. Bunun açıklaması olarak da turizm faaliyetlerinin sağladığı dövizlerin diğer ticari faaliyetlerle sağlanandan kat kat daha fazla olduğunu istatistiklerle de sabit olması gösterilmiştir.⁶⁴⁹

İncir Bayramı ve Turizm Festivali dolayısıyla hazırlanan yazı serisinden “Aydın ilinde turizm ile ilgili işleri yürüten kuruluşlar ve Aydın Turizm Derneği” başlıklı yazıda Aydın’ın turizm bakımından her yönüyle büyük bir değer taşıdığı ve çeşitli turizm çalışmaları ve faaliyetlerin olduğu ifade edilmiştir Aydın’daki turizm ile ilgili kuruluşlar şu şekilde açıklanmıştır:

⁶⁴⁴ *Hür Aydın*, 5 Eylül 1969.

⁶⁴⁵ *Hür Aydın*, 13 Eylül 1969.

⁶⁴⁶ BCA.,30.18.1.2/236.43.7/51.8

⁶⁴⁷ *Hür Aydın*, 29 Eylül 1969.

⁶⁴⁸ *Hür Aydın*, 15 Ekim 1969.

⁶⁴⁹ *İncir*, 26 Ekim 1969.

1. İl Turizm Komitesi: Yılda en az iki defa Vali'nin başkanlığında toplanır. İlin turizm işleri ve çalışmalar hakkında kararlar verir. Komitenin üyelerini turizm ve tarih konularında bilgisi olanlar ya da turizm işleriyle uğraşanlar tarafından Vali seçer.
2. İl Turizm Daimi Bürosu: İl Turizm Komitesi her zaman toplantı halinde bulunmadığından ilin turizm işlerini görüşmek amacıyla Vali tarafından oluşturulmuş bir bürodur.
3. İlçe Turizm Komiteleri: Her ilçede Kaymakamın başkanlığında bir İlçe Turizm Komitesi oluşturulmuştur. Görevleri, kuruluşu ve toplantı şekilleri ile aldığı kararlar İl Turizm Komitesinin aynısıdır.
4. Turizm ve Tanıtma Dernekleri: Cemiyetler kanununa göre ve Turizm Tanıtma Bakanlığı'na uygun olarak kurulan derneklerdir. Gönüllü olarak turizm ve taşıma işlerini görürler. Turizm festivallerini düzenleme de derneklerin büyük rolü vardır.⁶⁵⁰
5. Turizm Seyahat Acentaları: Turizm işlerine hizmet eden özel sektör kuruluşlarıdır.
6. Belediyeler ve Belediye Danışma Büroları: Genel yerlerin temizliği, fiyat kontrolleri, turizme hizmet sağlayan tesislerin durumları ile ilgilenirler.⁶⁵¹

Aydın Turizm ve Tanıtma Derneği'nin 1969 yılı faaliyetleri arasında enformasyon hizmetleri yılın 12 ayında derneğin istasyon Meydanı'ndaki bürosunda yerli ve yabancı turistlere hizmet vererek gerçekleştirilmiştir. Turistlerin Enformasyon Bürosu çalışmalarından çok memnun kaldıkları kendi dilleriyle yazdıkları hatıralardan anlaşılmaktadır. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'da bu hizmeti olumlu karşıladığından 1969 yılında 15.000 TL yardımda bulunmuştur. Bir diğer faaliyet 1969 yılı turizm sezonunun açılışı nedeniyle Aydın'da Turistik Park Gazinosunda yapılan Turizm Açık Oturumudur. Bu oturumda Aydın ilinin turizm sorunları ortaya atılmış ve tartışılmıştır. Tespit edilen değerli fikirler derlenerek Valiliğe aktarılmıştır. Bu toplantıya 1969 turizm sezonunda Bakanlıktan ödül alan 4 turizmci de aileleriyle

⁶⁵⁰ *Hür Aydın*, 4 Kasım 1969.

⁶⁵¹ *Hür Aydın*, 5 Kasım 1969.

birlikte katılmışlardır. 1968 yılı Turizm ve İncir Festivali nedeniyle düzenlenen il sergisine katılan esnaflara ve küçük sanatkarlara birer şükran nişanesi olarak özel yaptırılmış madalyonlar dağıtılmış ve bunun için bir turizm gecesi düzenlenmiştir. Aydın Gazeteciler Derneği'nin düzenlediği okullar arası resim ve kompozisyon yarışmasının turizm ile ilgili kısımları dolayısıyla Gazeteciler Derneğinin ödül dağıtımı dernekte gerçekleştirilmiştir. Geçen yıl İsmail Nida Sertel tarafından çekilen Aydın şehrinin büyük boydaki pano fotoğrafları gösterdikleri maddi ve manevi ilginin bir armağanı olarak İl Özel İdaresi'ne armağan edilmiştir. 4. İncir ve Turizm Festivali Aydın Turizm ve Tanıtma Derneği seçimler dolayısıyla 26 Ekim'e elenen ve içinde yaşamakta olduğumuz 4. İncir ve Turizm Festivali'nin bütün organizasyon düzenleme ve sergi işlerini birlikte yürütme görevini üzerine almışlardır. Kasım ayından itibaren Fransızca ve İngilizce dil kursları açılacaktır. Aydın'ın yeni bir turistik haritası yapılacağı da kararlaştırılmıştır. Bu çalışma ile Aydın'ı turizmde bir marka kenti yapmak amaçlanmıştır.⁶⁵²

2.3. 1960 – 1970 Yılları Arasında Aydın'da Ulaşım Faaliyetleri

Bir ülkede değişik ekonomik faaliyet sektörleri arasında ulaştırma sisteminin ve bu sistemin ürettiği hizmetlerin özel yeri vardır. Ulaştırma sistemi insanların belirli ihtiyaçlarının -kendilerinin ve mallarının yer değiştirme gereğinin- karşılanmasını sağladığı gibi, üretimden tüketime kadar diğer ekonomik faaliyetlerin işleyişini, bazı durumlarda vücut bulmasını büyük oranda etkilemektedir. Ulaştırma sistemi ile ekonomik gelişme ve bu gelişmenin biçimi özellikle gelişmenin bölgelere göre dağılışı tarzı arasında bu yönüyle sıkı bir ilişki içerisinde. Bir bölgenin turizm kaynakları ve sunulan hizmetler turistlerin oraya ulaşması durumunda değer kazanmaktadır. Ulaşım alanındaki kolaylıklar bir bölgede turizmin doğuşunu ve gelişmesini teşvik ederken, gelişen turizmde o bölgede ulaşım alt yapısının iyileştirilmesine olanak sağlayarak hizmet kalitesini artırmaktadır. Bunun sonucunda bölgesel sosyo – ekonomik kalkınma gerçekleşmektedir. Bundan hareketle turizm ve ulaştırmanın gelişimi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Turizm ulaştırması insanların turistik amaçlarla yaptıkları seyahatlerde ekonomik koşullara da uygun olarak, turizm pazarlarından turistlerin yoğun olduğu merkezlere hızlı, güvenli ve aynı

⁶⁵² *Hür Aydın*, 5 Kasım 1969.

zamanda düzenli bir şekilde taşınmasını sağlayan bir hizmet faaliyetidir. Bu taşınmanın ucuz olması ve zaman açısından da fayda sağlaması beklenir. Ulaştırma sistemleri arasında koordinasyonun büyük öneme sahip olduğu turizm ulaştırmasında zaman zaman bölgesel olarak bazı ulaşım türlerinin daha ön plana çıktığı görülmektedir.⁶⁵³

1960'lı yıllara gelindiğinde karayollarımız, Türkiye'nin bir çok yerine ulaşmış ve halen daha gelişimini sürdürmeye devam etmektedirler. Türkiye'nin özellikle büyük şehirleri arasında otobüs seferleri sık ve düzenlidir ve konforlu otobüsler çalıştırılmaktadır. Yollar geliştikçe seferlerin ileride daha da artacağına şüphe yoktur. Demiryolları, denizyolları ve hava yolları belli başlı şehirlerimizi birbirine bağlamakta iseler de her üç nakil sistemi de yeni araçlara ihtiyaç duymaktadır. Böyle olmasına rağmen 1960'lı yıllarda ulaştırma işlerinin çok kötü olduğu söylenemez. Ayrıca Türkiye'deki nakil araçlarının ucuzluğu da yabancı turistlere hayret ettirecek kadar ucuzdur. Bunun yanında yabancı turistlerin Türkiye'ye gelmeleri çok da kolay olmamaktadır. Propaganda ve organizasyon konularında yaşanan eksikliğin yanında ulaştırma bakımından da gerekli rahatlık ve kolaylık sağlanmış değildir. Amerika, Kuzey Avrupa ve Orta Avrupa'dan Türkiye'ye gelmek isteyen turistler için hava yolu pahalı gelmektedir. Uçakla gelen yabancılar daha çok iş insanlarıdır. Avrupa'yı Türkiye'ye bağlayan demiryolları ile seyahat, turistler için pek cazip olmamaktadır. Trenlerin konforlu olmamaları, seyahat süresinin fazlalığı, sınırlarda karşılaşılan gümrük ve polis muayene zorlukları gibi durumlar turistlerin demiryolu sitemini tercih etmelerine neden olmaktadır.⁶⁵⁴

20 Kasım 1961'de iktidara gelen XXVI. TBMM (VII. İnönü) Hükümeti Programı'nda karayollarının inşaatına program dahilinde devam edileceği, özellikle köy ve il yollarının yapım ve bakımlarına teknik eleman ve araç bakımından yapılacak yardımların artırılacağı ve karayolları yol şebekesinin devamlı bakımı konusunda önem verileceği açıklanmıştır.⁶⁵⁵

⁶⁵³ Füsün Baykal, "Uluslararası Turizm Ulaştırmasının Akış Yönü ve Dağılışı Dokusu", *Ege Coğrafya Dergisi*, 24/2 ,2015, s.57-68.

⁶⁵⁴ Parlar, a.g.m., s.188; *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm*, s. 15; Arıkan, a.g.e., , s.191-192.

⁶⁵⁵ *Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II*, s.20.

İsviçre Turizm Genel Müdürü Siegfried Bittel'in 1961 yılında Türk turizminin gelişimi ile ilgili hazırladığı raporda Türkiye'de turizm hareketinin gelişiminin ağır olduğu ifade edilmiştir. Rapora göre Akdeniz bölgesindeki bütün memleketlere yabancı turist ve misafirlerin gelmesinde büyük bir artış bulunurken, Türkiye'ye gelen turistlerin sayısı 1959 yılındaki 126.000'den 1960 yılında 94.000'e düşerek geri gitmiştir. Bugün Avrupa'da 19.000.000 binek otomobili vardır. Bunlardan yalnız 8.000 otomobil (1960 yılında) Türkiye'ye gelebilme yolunu bulabilmiştir. Otomobilli turizmin önemini ve anlamını en iyi tarzda şu gerçekler aydınlatır: İngiliz turistleri 1960 yılında % 47 oranında kendi otomobilleri ile gezmişlerdir. İtalya'dan turistlerin % 70'i kendi otomobilleriyle gelmişlerdir. Türkiye, İsviçre'den 20 kere daha büyük bir memleketdir. Fakat küçük İsviçre gibi büyük Türkiye'de sadece 45.000 km. lik bir karayolu şebekesi bulunuyor. Birçok yol henüz tamamlanmamıştır. Yolların asfalt ile kaplanması acil ve zaruri olan görevlerdendir. Türkiye'de yol inşası için 1960 yılında 850.000.000 TL ödenek ayrılmıştır. Bu konuda yetkili makamlar turistik bakımdan önemi olan yollardaki işlerin hızla yapılabilmesi için büyük çaba göstermişlerdir.⁶⁵⁶

25 Haziran 1962'de iktidara gelen XXVII. TBMM (IX. İnönü) Hükümeti Programı'nda karayolu ulaşımı ile ilgili karayollarının da içinde yer aldığı alanlarda 1962 yılına ait bütün işlerin sağlam programlara bağlandığı açıklanmıştır. Bu alandaki yatırımların zamanında ve düzenli olarak gerçekleşmesi için gerekli takibin dikkatle yapılacağı ve karayolları şebekemizin hazırlanan program gereğince ve imkanların en iyi kullanılması suretiyle tamamlanması hedefi olduğu ifade edilmiştir.⁶⁵⁷

25 Aralık 1963'de iktidara gelen XXVIII. TBMM (X. İnönü) Hükümeti Programı'nda ulaşım ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır.⁶⁵⁸ 1963 - 1967 yıllarını kapsayan süreçte planlı kalkınma yolu benimsenerek üstelik planlamanın ve planlama ile ilgili kuruluşların anayasada da yer almasıyla Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Bu kalkınma planlarından Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ulaşım alanında ulaştırma işlerini ulusal ekonomiye en uygun şekilde gerçekleştirmek,

⁶⁵⁶ Siegfried Bittel, "Türk Turizminin Gelişimi ", *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Ankara 1963, s.50-54.

⁶⁵⁷ *Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II*, s.38.

⁶⁵⁸ *Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II*, s.53-71.

hizmetleri iyileştirirken maliyetleri düşürmek, eldeki kapasiteden tam yararlanmak hedefleri belirlenmiştir. Ayrıca turizmin gelişmesine olanak sağlayacak karayolu yapımına öncelik verileceği belirtilmiştir.⁶⁵⁹ Birinci Beş Yıllık Planda genellikle karayolu taşıma sisteminde fazla kapasite olduğu, ana yol şebekesinin ihtiyaca yakın bir kapasiteye ulaşmış olmasına karşılık besleyici bir fonksiyonu olan sosyal amaçlı il ve köy yollarının ihtiyacı karşılamaktan uzak bulunduğu, milli ekonomi göz önüne alınmadan bir tarife sistemi uygulandığı için taşıma yolları arasında büyük rekabet doğduğu, karayolları fiziki standartlarının düşük buna karşılık ilk köy ve orman yolları yapımının ihmal edildiği, karayolları yapımından bir çok devlet daireleri sorumlu olduğu gibi karayolları taşımalarını düzenleyen mevzuatı uygulamakla yetkili kuruluşların da çok çeşitli olduğu ifade edilmiştir. Plan dönemi içinde yolların fiziki standartlarının yükseltileceği ve buna karşılık geometrik standartların yurt ihtiyaçlarına göre belirleneceği, ilk köy ve orman yollarına ağırlık verileceği turizmin gelişmesine imkan verecek kara yollarımızın yapımına öncelik tanınacağı taşıma politikasında uyumlu bir vergi düzeninin sağlanacağı, kara yolları ile ilgili mevzuatın tek elden etkin bir şekilde uygulanması planının tespit ettiği karayolu politikasını takip etmek üzere bir karayolu taşıma idaresi kurulacağı belirtilmektedir. 1960 yılında 61.542 km. ye ulaşmış bulunan devlet ve il toplam karayolları uzunluğu ilerleyen yıllarda düşmüş planlı dönemin başından itibaren de 59.000 km. dolaylarında sabit kalmıştır fakat uzunluk bakımından bu düşme ve sonra da durmaya rağmen yolların bileşiminde sistemin iyileşmesini yansıtan önemli değişimler olmuştur bu değişimlerin en önemlisi toplam yol uzunluğu içinde iyi vasıflı yolların payının giderek artmasıdır.⁶⁶⁰

Aydın'da yol çalışmaları 1963 yılında da devam etmektedir. Çok sık kullanılan Gazi Bulvarı ve kapalı spor salonu doğusundan 33.000 TL keşif bedelli uzun bir yolun yakında ihale edileceği belediye encümeni tarafından açıklanmıştır.⁶⁶¹ 1963 yılında Aydın'da Mesudiye, Köprülü ve Zafer Mahallesi'nde varolan toprak yolların kaldırımı ve parke yollarla döşenmesi ve tamirati yapılmıştır.⁶⁶² 1963 yılında uzun

⁶⁵⁹ *Kalkınma Planı Birinci Beş Yıl (1963-1967)*, Devlet Planlama Teşkilatı, 1963, s.393.

⁶⁶⁰ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 303-305.

⁶⁶¹ *Hür Aydın*, 17 Temmuz 1963.

⁶⁶² *Hür Aydın*, 23 Ağustos 1963.

zamandan beri asfaltlanmayan dört yolun asfaltlanması ile birlikte uzun süredir şikayet konusu olan bu yolun kaybolan estetiğinin yeniden sağlanacağı belirtilmiştir.⁶⁶³ İnşaatı devam eden Aydın - Çine yolunun trafiğe açılacağı karayolları tarafından kamuoyuna duyurulmuştur ayrıca aynı gün karayolları Ortaklar Köprüsü'nün üzerinin asfaltlanacağı da duyurulmuştur.⁶⁶⁴ 1963 yılı sonuna gelindiğinde Aydın - Muğla arasındaki yolun inşaatının devam ettiği ve yol genişliğinin 35 metre olacağı duyurulmuştur.⁶⁶⁵

“Turistik yerlerin yolları Karayolları tarafından yaptırılıyor” başlıklı haberde Aydın ili sınırlarında bulunan turistik yerlerin her yıl daha fazla turist ağırlaması göz önüne alınarak çoğunlukla bozuk olan yolların tamir edilmesi işi de ele alınmıştır. 1964 yılı programında Dalyanlardan itibaren Didim’e kadar olan 26 kilometrelik yol asfaltlanacağı ve Prienne Millet harabelerinin Davutlar bu çağının Pamucak Plajlarının yolu ile Sultanhisar Nyssa harabelerinin yol giriş yapılacağı duyurulmuştur.⁶⁶⁶

“Turistik yollar Nafia’dan Karayollarına devrediliyor” başlıklı haberde karayolları 23. Bölge mühendisliğinin 1963 yılı çalışma programına ait işleri tamamen yaptığı açıklanmıştır. 1 Mart 1964’ten itibaren Aydın Nafia Müdürlüğünden karayolları mühendisliğine devredilecektir 1 Mart’tan itibaren karayolu devlet yoluna dahil edilecek olan turistik öneme sahip yollar şunlardır: Pamucak, Davutlar, Prienne, Didim, Akköy, Nisa, Söke, Milas yolu.⁶⁶⁷

“Didim yolunun bu yıl asfaltlanmasına çalışılıyor” başlıklı haberde yolla ilgili raporun Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’na gönderildiği yazılmıştır. Söke - Milas yolu güzergahından ayrılan Didim yolunun asfaltlanması için gerekli bir rapor hazırlanarak Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’na gönderilmiştir. Bu rapor incelendikten sonra Turizm Bakanlığınca uygun görüldüğü taktirde adı geçen yol 1964 yılı içerisinde asfaltlanacaktır ilgililer yolun turist akını başlamadan asfaltlanmasını istemektedirler. Ayrıca turistik değer taşıyan bölgelerin ve köylerin yollarının

⁶⁶³ *Hür Aydın*, 6 Ekim 1963.

⁶⁶⁴ *Hür Aydın*, 28 Kasım 1963.

⁶⁶⁵ *Hür Aydın*, 24 Aralık 1963.

⁶⁶⁶ *Hür Aydın*, 7 Şubat 1964.

⁶⁶⁷ *Yeni Aydın*, 28 Şubat 1964.

düzeltilmesi için karayolları tarafından görevlendirilen bir greyder devamlı olarak çalışmaktadır.⁶⁶⁸

Yol yapım çalışmalarına özellikle turistik bölgelerde yoğunluğun görüldüğü bu dönemde Didim plajları ve Söke Turistik yolu üzerinde bulunan piknik, dinlenme ve restoran tesisleri tamamlanmış ve hizmete açılmıştır.⁶⁶⁹ 1964 yılı yol yapım çalışmalarında Kuşadası'nı Aydın'a kestirme olarak bağlayan Kuşadası - Çamlık yolunun bakım işlerinin yakında biteceği ifade edilmiştir.⁶⁷⁰

Aydın'ın yol yapım faaliyetleri 1964 Eylül'ünde de devam etmiştir. Bu amaçla Kemer yolu Gazi Bulvarı'ndan itibaren parkelenecektir. Şehre ikinci bir giriş çıkış yeri olan tekstil fabrikası ile mezbaha arasında bulunan yol düzenlenecek ve park eklenecektir. Ayrıca ileride bu yolun Soğukkuyu kahveleri önünden Gazi Bulvarı önüne kadar genişletilmesine çalışılacağı duyurusu kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁶⁷¹

26 Şubat 1965'de XXIX. TBMM'de Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti'nin programında Türkiye'nin dış ödeneğindeki bütçe açığının bir an önce kapatılması için turizmi geliştirmeye önem vericeği açıklanmıştır. Programda karayolu, demiryolu, limanlar ve hava meydanlarının sosyal kalkınmanın temel unsuru olduğu ifade edilmiş ve bu yıl Karayolları Genel Müdürlüğüne devredilmiş bulunan il yollarının yapım onarım ve bakımının mali imkanlar çerçevesinde yapılacağı bu görevlerin gerçekleştirilmesinde hem hızı hem de verimliliği artırmak için Bayındırlık Bakanlığı ve Karayolları Genel Müdürlüğü için yeni teşkilat ve vazife kanunu tasarıları hazırlanarak Yüce Meclise sunulacağı belirtilmiştir. Bu çalışmaların gerçekleştirilmesi dolaylı yoldan turizme de katkı sağlayacaktır. Ancak hükümetin yaklaşık sekiz ay gibi kısa bir süre iktidarda kalması bunların bu dönemde gerçekleştirilmesini engellemiştir.⁶⁷² Ayrıca modern anlayıştaki konaklama yerlerinin turistik tesislerinin çoğalması yolların düzenlenmesi taşıt araçlarının sayı ve nitelik bakımından ihtiyacı karşılayabilmesi bu konu ile ilgili kurumlar personelinin ve

⁶⁶⁸ *Yeni Aydın*, 4 Nisan 1964.

⁶⁶⁹ *Yeni Aydın*, 17 Temmuz 1964.

⁶⁷⁰ *Yeni Aydın*, 30 Temmuz 1964.

⁶⁷¹ *Hür Aydın*, 28 Eylül 1964.

⁶⁷² Arar, a.g.e., s.412-413.

halkımızın eğitilmesinin gerekli bulunduğu yabancı turist çekmek için propaganda yapılmasının gerekli görüldüğü de ifade edilmiştir.⁶⁷³

3 Kasım 1965’de açıklanan XXX. TBMM (I. Demirel) hükümeti programında ulaştırma alanında ucuz, emniyetli ve süratli bir ulaştırmadan sağlanacağı önlemlerin alınmasının hedeflendiği açıklanmıştır. Artan ihtiyaçlara cevap verecek ve özellikle turizmin gelişmesinde kolaylık sağlayacak tarzda yenileme ve düzenlemelerin yapılacağı da açıklanmıştır.⁶⁷⁴

“Yol yapımı için günde 16 saat çalışılacak” başlıklı haberde Mart ayından itibaren 16 saatlik bir çalışma programının yapılacağı duyurulmuştur çift vardiya üzerinden yapılacak çalışmalar sayesinde Aydın ili yollarının çabuk tamamlanabileceği kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu şekilde eskiden günde 8 saat çalışıp 100 metre yol gidiliyorsa şimdi 16 saat çalışıp aynı personelle 200 metre yol yapılacağı ifade edilmiştir.⁶⁷⁵

Turizm Genel Müdürlüğü çalışma raporunda 1965 yılı programı için ulaştırma tedbir teklifleri arasında Kuşadası iskelesinin feribot yanaşmaya elverişli hale getirilmesi belirtilmiştir aynı raporda turist trafiği haritasının hazırlanması sefer yapmayan yolcu gemilerinin otel olarak kullanılması benzin istasyonlarının turistlere hizmet verecek şekilde düzeltilmesi gerektiği turizmi geliştirmek için ifade edilmiştir.⁶⁷⁶

1965 yılı Ocak ayında Aydın - Çine yolunun inşasının biteceği duyurulmuştur. Buna göre 6.000.000 TL yatırım yapılan bu yolun % 76.58’i bitmiştir tamamının 1965 Kasım ayında biteceği belirtilmiştir.⁶⁷⁷

Arkeoloji alanında önemli bir döneme tanıklık eden Afrodisias’ın gün yüzüne çıkarılması sonrasında Afrodisias’a ulaşım noktasında önemli bir alternatif olan Tavas Karacasu yolunun çalışmaları 1965 Şubat’ında da devam etmekte olup yakın bir zamanda açılacak kamuoyuna duyurulmuştur.⁶⁷⁸

⁶⁷³ *Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II, s.82.*

⁶⁷⁴ *Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II, s105.*

⁶⁷⁵ *Hür Aydın*, 26 Ocak 1965.

⁶⁷⁶ *Turizm Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu (27 Temmuz 1963-1 Haziran 1964), s.319.*

⁶⁷⁷ *Hür Aydın*, 26 Ocak 1965.

⁶⁷⁸ *Hür Aydın*, 23 Şubat 1965.

Turizm sezonu başlamadan yapılan hazırlıklar arasında 23 Nisan’da gelecek turistler için yapılması gereken Didim iskelesinin hazırlıklarına başlanıldığı kamuoyuna duyurulmuştur.⁶⁷⁹ 10 Mart 1965’te “Didim iskelesinin yapımına başlandı” haberi kamuoyu ile paylaşılmıştır.⁶⁸⁰

Yol yapım çalışmalarının ağırlık kazandığı dönem özellikle yaz mevsimleridir. Yaz mevsiminin yaklaşması ile yapımına hız verilen Güzelçamlı yolunun yol faaliyetlerinin turizm sezonu başlamadan tamamlanacağı duyurulmuştur.⁶⁸¹ “Köy yollarına büyük önem veriliyor” başlıklı haberde yolların toplam maliyeti 4.000.000 TL olarak gösterilmiştir. 1968 yılı köy yolları program tasarısını da Aydın’da merkez ilçe dahil sekiz köy yolunun program kapsamına alındığı ve ilerleyen tarihlerde bunların daha da genişletilecek hatta Yolsuz köy kalmayacağı şeklinde halkla paylaşılmıştır.⁶⁸²

2,5 aydır devam eden şehir içi yolların asfaltlama işinde son safhaya gelin diye kamuoyu ile paylaşılmıştır. Aydın belediyesinin bugüne kadar şehir içinde yaptığı asfaltlamanın uzunluğu 30 km. olduğu Belediye Başkanı Orhan Esin tarafından açıklanmıştır.⁶⁸³

3 Kasım 1969’da iktidara gelen XXXI. TBMM (II. Demirel) Hükümeti Programı’nda karayollarımızın bakım yapım ve onarım çalışmalarına hız verileceği yüksek standartlı yollarla yurdun her tarafına bağlantı sağlanacak ana yol şebekelerinin tamamlanması için önümüzdeki yıllarda inşalarını hız verileceği belirtilmiştir.⁶⁸⁴

1960 yıllardan itibaren ulaştırma sistemlerindeki gelişime bağlı olarak yolcu ve özellikle turist taşımacılığı da artış göstermiştir. Artış özellikle otomobiller veya otobüsler ile seyahat eden turistlerde görülmektedir. Otomobili turistlerin artması karşısında karayollarında eski han ve kervansarayların yerini moteller ve kamp alanları almaktadır. Otomobil veya otobüsle seyahat eden turistler izledikleri yollarda

⁶⁷⁹ *Hür Aydın*, 23 Şubat 1965.

⁶⁸⁰ *Hür Aydın*, 11 Mart 1965.

⁶⁸¹ *Hür Aydın*, 22 Mart 1965.

⁶⁸² *Hür Aydın*, 23 Ocak 1968.

⁶⁸³ *Hür Aydın*, 2 Ekim 1968.

⁶⁸⁴ Nuran Dağlı, *a.g.e.*, s.166.

istedikleri yerlerde konaklama ve dinlenme imkanına sahip olabilmektedirler. Otomobil veya otobüsle turistleri görmek ve gezmek, istedikleri bölgelere hızla ulaştırabilmek için demiryolları şirketleri özel vagonlar, vapur kumpanyaları, arabalı yolcu feribotları inşa etmektedirler. Hatta bir çok ülkede otomobiller uçaklar ile nakil edilmektedirler. Otomobil ile dolaşmak isteyen fakat otomobili olmayan ya da çeşitli sebeplerle otomobilsiz seyahat eden turistler bir çok memlekette istedikleri marka ve modelde otomobil kiralamak o memlekete dolaştıktan sonra yine istedikleri yerde otomobili iade etme imkanına sahiptirler. Ulaştırma sistem ve araçlarındaki bu kolaylıklar turist sayısını artmasını da sağlamaktadır.⁶⁸⁵

Karayollarına düşen payın artışı aynı dönemde demiryolu ve denizyollarına ait payların düşmüş olduğunu ifade etmektedir. 1960-1970 döneminde yolcu taşımacılığında demiryolları ile deniz yollarının faaliyeti mutlak olarak düşmüş yük taşımacılığında ise deniz yollarının faaliyeti büyük miktarda düşmüş olduğu halde demir yollarını ait faaliyet küçük bir artış göstermiştir.⁶⁸⁶

Ulaşımda deniz yolları ile ilgili olarak üç temel konuyu göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlardan birincisi deniz ticaret filosu, ikincisi gemi inşaat endüstrisi, üçüncüsü de limanlardır. Aslında bunlar birbirleriyle ilişkili konular ve birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen faaliyetlerdir. Planlı dönemde denizyolu taşımacılığı önemli bir azalma kaydetmiş ve 1963 yılında yolcu taşıma faaliyeti içinde deniz yollarının payı % 4.6 iken bu pay 1967 yılında % 3'e düşmüştür.⁶⁸⁷

20 Kasım 1961'de iktidara gelen XXVI. TBMM (VII. İnönü) Hükümeti Programında Denizcilik Bankası devlet ve özel teşebbüse elindeki deniz ticaret filosu ve deniz nakliyesi konularının hükümetin önem vereceği konular arasında olduğu açıklanmıştır.⁶⁸⁸

25 Haziran 1962'de iktidara gelen XXVII. TBMM (IX. İnönü) hükümeti programında deniz ticareti filosunun hem devlet hem de özel teşebbüsün girişimleriyle geliştirilmesinin amaçlandı belirtilmiştir. Ayrıca devletin ulaştırma

⁶⁸⁵Parlar, *a.g.m.*, s.184-192.

⁶⁸⁶ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 306.

⁶⁸⁷ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 315.

⁶⁸⁸ *Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II., a.g.e.*, s.20.

alanındaki çalışmalarıyla özel teşebbüsü faaliyetleri arasında bir uyum kurulmaya çalışılacak ifade edilmiştir.⁶⁸⁹

Denizcilik Bankası'nın İsrail'deki temsilcisi olan Possedien şirketi Türkiye ile İsrail arasındaki turizm çalışmalarını geliştirmek ve tanıtmak amacıyla 12 kişilik bir İsrail heyetini Türkiye'ye yollamıştır. Denizcilik Bankası'nın İstanbul ve Adana gemileri İstanbul, Kıbrıs, İsrail ve Avrupa'nın Akdeniz limanları arasında 14 gün sürecek ring seferleri yapacaklardır. Böylece İsrail turistlerin Türkiye'ye ziyaret imkanları da çoğalmış olacaktır.⁶⁹⁰

Birinci Plan Döneminde Türk Deniz Ticaret Filosu rakamları şu şekildedir:

Tablo 2.1. Birinci Plan Döneminde (1963-1967) Deniz Taşımacılığı Rakamları.

*Yük ve yolcu gemisi, tanker sayısı	1963	1967
Kamu Sektörü	62	54
Özel Sektör	90	97
Genel Toplam*	152	151

Kaynak: DPT, 1965 Yılı Programı, s.268; DPT, 1969 Yılı Programı, s.296.

Aydın'ın deniz turizmi açısından önemli bir bölgesi olan Kuşadası'nda ulaşım alanında özellikle Kadınlar Plajı'nda bozuk yolların düzenlenmesinin yapılacağı ve yol düzenlenmesinden sonra etrafa dikilecek ağaçlarla sahile inişin kademelendirileceği duyurulmuştur.⁶⁹¹ Kuşadası'na arabalarıyla gelmek isteyen turistler için araba vapurunun işletilecek iyi 1963 ekiminde açıklanmıştır buna göre arabalı vapurlar haftanın belirli günlerinde Rodos ve Sisam'dan Kuşadası'na otomobili turist taşıyacağı duyurulmuştur.⁶⁹²

25 Aralık 1963'te iktidara gelen XXVIII. TBMM (X. İnönü) Hükümeti Programında deniz yolu ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır.⁶⁹³

1964 yılında ulaşım meselenin konuşulduğu akademik platformda Türkiye'yi ziyaret edecek yabancı turistlerin sayısının artırılmasının ulaştırma sektörlerinde gösterilecek kolaylıklar ile mümkün olabileceği belirtilmiştir. Burada devletleri ile idare edilmekte olan denizcilik bankası gemileri Türk hava yolları uçaklara ve devlet

⁶⁸⁹ Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II, , a.g.e., s.39.

⁶⁹⁰ Ses, 3 Mart 1962.

⁶⁹¹ Hür Aydın, 24 Ağustos 1963.

⁶⁹² Hür Aydın, 27 Ekim 1963.

⁶⁹³ Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II, a.g.e., s.51-71.

demir yolları trenlerinde kullanılacak biletlerin her sektörde geçerli sayılması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin İstanbul'dan İzmir'e gidiş dönüş uçak bileti almış bir yolcu İzmir'de dönüşte gemi ile dönmek istemesi halinde elindeki hava yolları biletini para gibi kullanarak deniz yollarından bilet alabilmelidir. Tabi bunun aksi olabileceği gibi aynı yolcunun seyahat programını değiştirerek trenle Ankara'ya veya başka bir yere gitmek istemesi halinde bileti demir yolları tarafından para gibi kabul edilmelidir. Biletlerin çeşitli ulaştırma sektörlerinde kullanılabilmesi dış seferler için de geçerli olmalıdır. Bu sistem uygulanabildiği zaman dış ülkelerde yabancı turistler gerek dış ve gerekse Türkiye dahilinde yapacakları seyahatler için her üç sektörde geçerli bilet satın alabilirler ki böylece turist sayısının artırılmasına yardım edilmiş olur.⁶⁹⁴ Kuşadası ile Yunanistan ve İsrail arasında 1964 Mart ayında faaliyete başlamak üzere bir İsrail şirketi ile feribot işletmesi anlaşması yapılmış. Buna göre İsrail'den kalkacak olan iki araba vapuru (biri gidiş diğeri dönüş olarak karşılıklı) İtalya'nın Antano Limanı'na uğradıktan sonra Türkiye'ye gelecektir.⁶⁹⁵

Hudut kapılarının bağlı olduğu illere göre giriş çıkış yapan yabancı ziyaretçilere ait verilere baktığımızda Aydın'a ait verilere 1962 yılından itibaren ulaşılabilmektedir. Buna göre 1962 yılında 10.042 kişi giriş yaparken 9.618 kişi çıkış yapmıştır. 1963 yılında 12.791 kişi yaparken 7.085 kişi çıkış yapmıştır. 1964 yılında 12.646 giriş, 7.949 çıkış; 1965 yılında 16.137 giriş, 11.244 çıkış; 1966 yılında 26.956 giriş, 19.309 çıkış; 1967 yılında 38.393 giriş, 38.931 çıkış; 1968 yılında 37.530 giriş, 37.465 çıkış; 1969 yılında 59.172 giriş, 59.430 çıkış; 1970 yılında 66.517 giriş, 66.611 kişi çıkış yapmıştır.⁶⁹⁶

20 Şubat 1965'te iktidara gelen XXIX. TBMM (Ürgüplü) Hükümeti Programında limanlar ile birlikte diğer ulaşım araçlarının kalkınmanın temel unsurlarından olduğu belirtilmiştir.⁶⁹⁷

27 Ekim 1965'te iktidar olan XXX. TBMM (I. Demirel) Hükümeti Programında deniz yollarında filomuzun gençleştirilmesi için gemi inşa kapasitesini genişletecek

⁶⁹⁴ Parlar, *a.g.m.*, s.191.

⁶⁹⁵ *Hür Aydın*, 20 Eylül 1963.

⁶⁹⁶ Emniyet Genel Müdürlüğü'nün pasaport kayıtlarına göre derlemiş olduğu sınır rakamlarıdır. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html> (Erişim Tarihi:12.05.2021).

⁶⁹⁷ *Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II, a.g.e.*, s.78.

uluslararası ulaştırmada kullanılan gemilerimizin döviz ihtiyaçlarını düzenleyen mevzuatı basitleştirecek yurda döviz kazandıran armatörlerimize gereken desteğin sağlanacağı ifade edilmiştir.⁶⁹⁸

3 Kasım 1969'da iktidara gelen XXXI. TBMM (II. Demirel) Hükümeti Programında limanların modern ve gelişen ihtiyaca cevap verecek şekilde inşalarını hızla devam edileceği üç tarafı denizlerle çevrili yurdumuzun bütün sahilleri boyunca turistik limanlar ve balıkçı limanları ile çekme yerleri gibi kıyı yapıları büyük sayıda ele alınarak inşaatlarına hızla başlanacağı ifade edilmiştir.⁶⁹⁹

1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de hava yolu ulaştırması bakımından yeni gelişmeler meydana gelmiştir. 20 Kasım 1961'de iktidara gelen yaklaşık iki yıl altı ay iktidarda kalan XXVI. TBMM (VIII. İnönü) Hükümeti Programında hava meydanları yapılmasının özellikle ulaştırma hizmetlerini kolaylaştırıcı tesislerin tamamlanmasının gerekli görüldüğü ifade edilmiştir.⁷⁰⁰

Birinci Beş Yıllık Planda hava yolları ile ilgili ilkeler ve bu ilkelere göre öngörülen tedbirler hava taşımacılığının temelini oluşturan uçak sayısı ve kalitesi üzerine olmaktan çok hava meydanları ile uçakların bakım ve onarımı ile ilgili konular üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Buna rağmen bu son iki konuda da kabul edilen hedefler oldukça mütevazı ölçülerde kalmış ve daha çok var olanın düzenlenmesi amacı güdülmüştür taşımacılıkla ilgili olarak benimsenen ilkelerin en önemlisi ise yakın ölkelere verimli hava ulaşımının sağlanması şeklinde olmuştur. 1960 yılında hepsi pervaneli olmak üzere 41'e ulaşan uçak sayısı birinci beş yıllık planın uygulamaya konu 1963 yılında bir adet F -27 ve bir adet DC-3 eksikliği ile 39'dur. Plan uygulamalarının ikinci yılı olan 1964 yılında yedi adet Heron tipi uçakta servisten kaldırıldı için toplam uçak sayısı 32'ye düşmüştür. Plan devresinin sonuna doğru 1967'de filoya iki jet uçağı daha katılmış fakat bazı uçakların tasfiye edilmesi nedeniyle toplam uçak sayısı 26'ya inmiştir. Bu durum birinci plan döneminde hava yolları taşıma kapasitesinde iki jet uçağının 1967'de sağlanması dışında bir gelişme kaydedilmediğini göstermektedir. Hatta 1967 yılı hariç eski uçakların önemli bir

⁶⁹⁸ *Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II, a.g.e., s.105.*

⁶⁹⁹ *Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II, a.g.e.,s.166.*

⁷⁰⁰ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.3, s.1330.*

kısmını servisten almaya mecbur kalındığı için kapasite filan düşmüştür. Bu sebeple de dış ülkelere muntazam havayolu taşımacılığı yapılması konusunda planda yer alan ilki 1967 yılına kadar gereği gibi yerine getirilememiştir. Planda hava meydanları ile ilgili olarak kabul edilen ilke havaalanları kapasitesinin ihtiyaçtan fazla olduğu dikkate alınarak yeni kapasite yaratıcı yatırımlar yapılmayacağı ancak başlanmış olan işlerin tamamlanacağı şeklindedir. Buna karşılık havaalanlarının güvenlik araçlarının arttırılması ve meydanların diğer donatım ihtiyaçlarının karşılanması öngörülmüştür. 1963 yılında bütün ülkede hava meydanları sayısı 26'dır. Ayrıca bu meydanlardan sadece ikisi uluslararası trafiğe açık olduğu gibi altısı kış aylarında kapatılmakta geri kalanların önemli bir kısmı da askeri yani gerektiğinde sivil havacılığa kapatılabilecek alanlardır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ayrıca pistonlu uçakların bakım ve onarımının ülke içinde yapılabileceği ancak mevcut tesislerin jet uçaklara motor bakım ve onarımı için yetersiz olduğu bu sebeple üç yıl içinde bitirilmek üzere bir jet onarımı ve bakım üstü kurulacağı belirtilmiştir.⁷⁰¹

Aydın'da Türk Hava Yolları (THY) bürosu 20 Kasım 1968'de törenle hizmete açılmıştır. Törende THY'nin, bu hizmetinin önemli olduğu ve bu hareketin ilerde uçak seferleri düzenlenerek gelişeceğinin tahmin edildiği ifade edilmiştir. Uçak seferlerinin sadece Aydın'a değil Aydın'ı bütün ilçe ve bucaklarına da yapılması gerektiği konuşmacılar tarafından dile getirilmiştir. Yapılacak olan bu adımın turizme de olumlu katkısı olduğu yorumu kabul görmüştür.⁷⁰²

⁷⁰¹ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s.315-316.

⁷⁰² *Hür Aydın*, 21 Kasım 1968.

Tablo 2.2. Türkiye’ye Gelen Turistler ve Bunların Ulaştırma Alt Sektörlerine Dağılımı (1963-1970).

	Karayolu	Demiryolu	Denizyolu	Havayolu	Toplam	Gelir (Milyon Dolar)
Yıllar	Sayı					
1963	18.087	12.036	54.57	114.567	198.841	7.7
1964	53.990	22.801	47.913	104.643	229.342	8.3
1965	115.508	52.186	67.843	126.119	361.758	13.8
1966	196.902	34.515	63.436	155.681	400.434	12.1
1967	196.359	27.788	193.402	166.506	574.055	13.2
1968	193.141	21.928	188.183	199.744	602.996	24.1
1969	215.220	15.654	226.937	236.418	694.229	36.6
1970	209.819	23.595	224.228	247.142	724.784	51.6

Kaynak: 1971 Turizm İstatistikleri (DİE), *Gelir Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Aylık Turizm İstatistikleri Bülteni*, Mart 1972.

Bu tabloya göre özellikle karayolunu tercih eden turist sayısında 1963-1964 döneminde % 200’e yakın bir artış olmuştur. Demiryolunu tercih edenler arasında en büyük artış 1965 yılı rakamlarında %129 olarak gerçekleşmiştir. Havayolunu tercih edenlerin en fazla olduğu yıl 1965 yılı olmuştur. Toplam gelir artışının da bu süreç içinde en fazla olduğu yıl % 82’ lik bir artış ile 1968 olmuştur.⁷⁰³

2.4. Turizm Eğitimi ve Aydın

Kişinin zihni, bedeni, duygusal ve toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen doğrultuda geliştirilmesi, yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çabaların tümü olarak tanımlanan eğitim, öğretimi de içine alan geniş bir terimdir.⁷⁰⁴ Kalkınmanın da temel araçlarından biri olan eğitim, toplumun yaratıcı gücünü ve verimini artıran, kalkınma çabasının gerçekleşmesi için bireylerin yetişmesini sağlayıcı ve toplumda bireylere yeteneklerine göre yetişme olanağı veren etkili bir araçtır. Aynı zamanda bireysel ve toplumsal olarak çağdaş bir yaşamı gerçekleştirmenin de temel bir yoludur. Toplumların ekonomik ve sosyal yönden gelişmesinde önemli bir yeri olan turizmde nitelikli insan gücü ancak kaliteli turizm eğitiminin verilmesi ile sağlanabilir. Turizm eğitimi, toplumların turistlere karşı olan davranışlarını olumlu yönde etkilemek,

⁷⁰³ Ekrem Ceyhun, “Ulaştırma Sektörünün Türk Turizmine Katkısı”, *SİD*, 8 (56), 1973, s.13. 9-14

⁷⁰⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000 - M.S.2012*, Ankara 2012, s.2; Veysel Sönmez, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Ankara 2008, s.2.

turizmin sağladığı yararları topluma anlatmak, çevredeki doğal, tarihsel ve kültürel değerleri korumak, topluma ve bireylere genel bir turizm bilinci ve bilgisi kazandırmak, turistlere doğrudan hizmet veren personele mesleki bilgi ve davranış biçimini kazandırmak, personeli yetki, beceri ve sorumlulukları arasındaki dengeyi sağlamayı amaçlamaktadır.⁷⁰⁵

Turist ile doğrudan ya da dolaylı ilişkisi bulunan kamu ve özel kuruluşlar personeli ile çeşitli düzey ve meslek grubundaki halkımıza, öğretim kurumlarımızda ve özellikle ilkokullarımızda turizm bilincini yerleştirmek, turizm ilgisi uyandırmak ve turiste iyi davranmak alışkanlığının geliştirilmesini sağlamak üzere kamu kuruluşları ve öğretim kurumlarınca yürütülen eğitim çalışmaları genel turizm eğitiminin çalışmalarını kapsamaktadır.⁷⁰⁶ Turizm sektörü insanın insana hizmet etmekte olduğu bir sektördür. Bilim ve teknik alanında ne kadar ilerleme olursa olsun turizm sektöründe insana robotlar hizmet etmeyecektir. Bu sebeple insana yapılan yatırım ve turizm alanındaki eğitim çok önemli bir yere sahiptir.⁷⁰⁷ Turizmde eğitim konusunda yapılan araştırmalar turizm sektöründe eğitilmiş işgücüne ihtiyaç olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Dönem içerisinde rekabet koşullarının da ağırlaşması ile birlikte turizm eğitimi almış ve sektör veya işletme içerisinde karşılaştıkları sorunlara çözümler üretebilen işgücünü ön plana çıkarmaktadır.⁷⁰⁸

Türkiye’de turizm eğitimi konusundaki gelişmeler, turizmin gelişmesiyle birlikte eş zamanlı olarak meydana gelmiştir. Çağdaş anlamda turizm hareketleri Cumhuriyet döneminde 1960’lı yıllarda planlı kalkınma ile başlamıştır. Bununla birlikte bu

⁷⁰⁵ Osman N. Özdoğan, Şenol Çavuş, “Türkiye’de Turizmin Yapısı ve Gelişimi”, *Türk Turizm Tarihi*, Ankara 2013, s. 222; Ayrıca bkz. Emin Arslan, Yasin Boylu, “Türkiye’deki Turizm Eğitiminin Rakamsal Gelişmeler Açısından Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 2014, s. 79-97; Atınc Olcay, “Türk Turizminde Eğitimin Önemi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, 7(2), s. 383-390.

⁷⁰⁶ “Turizm ve Tanıtma”, 2. Cilt, *IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1977, s. 399; Hasan Tekeli, “Turizm Sektöründe Sertifikasyon Konusu Artık Eğitimde Radikal Değişiklikleri Zorunlu Kılmaktadır”, *T.C. Turizm Bakanlığı 1. Turizm Şurası*, Ankara, s.43-44.

⁷⁰⁷ Mehmet Özdemir, “Cumhuriyetin 70. Yılında Türk Turizmi (1923-1993)”, *Anatolia*, Mayıs - Haziran 1993, s. 9. ; Ayrıca bkz. Kenan Pala, Ramazan Pars Şahbaz, “Mesleki Turizm Eğitiminde Öğrencilerin E-Öğrenmeye Hazırbulunuşluk Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, S.6, 2018, s.493-511.

⁷⁰⁸ Burak İnan, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Turizmi ve Bir Turizm Modeli Önerisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Turizm İşletmeciliği Programı (Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2009, s. 151.

döneme kadar turizm alanında bazı adımlar atılmış ve turizm eğitimi konusunda da bazı gelişmeler görülmüştür. Cumhuriyet öncesi dönemde, Osmanlı Devleti 1890'da turizm ile ilgili yasal bir düzenleme yapmıştır. İstanbul'a gelen yabancılara rehberlik yapanları veya yapmak isteyenleri bir disiplin altına almayı amaçlayan ve turizme yönelik ilk resmi etkinlik olarak bilinen bu düzenleme "*Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında Tatbik Edilecek 190 sayılı Nizamname*" ile yürürlüğe konmuştur. Bu nizamname Cumhuriyet öncesi dönemde turizm eğitimi konusunda başlatılmış ilk ciddi girişim özelliğindedir. Bu nizamname ile rehberlik mesleği belirli kurallara bağlanmış, mesleğin icrası sırasında iyi niyet gözetmek, düzgün bir Türkçe ve yabancı dil bilgisi yeterliliğinin sınavla belirlenmesi sağlanmıştır. Bu nizamnamenin yürütülmesi görevi İçişleri Bakanlığı tarafından belediyelere verilmiştir.⁷⁰⁹

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte turizm alanında başlayan ilk uygulama, Atatürk'ün girişimiyle kurulan *Türk Seyyahin Cemiyeti* olmuştur. Bu cemiyetin kurulmasında Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçileri gezdiren rehberlerle ilgili olumsuzlukların giderilmesi düşüncesi etkili olmuştur. Daha sonra bu kurum *Türkiye Turing ve Otomobil Klübü* adını almıştır.⁷¹⁰ Türkiye'de turizm alanında bir boşluğu dolduran kurum uzun yıllar turizm ve kültür alanlarında hizmet vermiştir. Kurumun turizm eğitimi ile ilgili çalışmaları arasında Türkiye'nin ilk tanıtım afişleri, ilk turistik rehberleri, ilk karayolu haritası basılmış, ilk dil kursları açılmış, ilk tercüman rehber sınavları yapılmış, ilk turizm incelemeleri yazılmış ve yayınlanmış, turizm kongre ve konferansları düzenlenmiş, devlet mekanizmasının, mevzuatın ve metodların ihtiyaçlar doğrultusunda yenilenmesi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.⁷¹¹

Cumhuriyetin ilanı sonrasında turizm konusunda atılan bir diğer önemli adım 8 Kasım 1925 tarih ve 2730 sayılı "*Ecnebi Seyyahlara Tercümanlık ve Rehberlik Edecekler Hakkında Kararname*" ile tercüman rehberliğinde takip edilecek kurallar ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal'in imzasıyla çıkan

⁷⁰⁹ Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm, s.17; Mithat Zeki Dinçer, Derya Demirdelen, "Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi", *Turist Rehberliği Mesleği (Dünü, Bugünü, Yarını)*, (Editör: Burhanettin Zengin ve diğerleri), Ankara 2019, s. 4-19.

⁷¹⁰ Kozak ve diğerleri, *Genel Turizm İlkeler - Kavramlar*, s.83.

⁷¹¹ turing.org.tr (Erişim Tarihi: 2.05.2020); Ayrıca bkz. Osman Kemal Ağaoğlu, *Türkiye'de Turizm Eğitimi ve Etkenliği*, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No:439, Ankara 1991, s.123-182.

ve Osmanlı Devleti'nde uygulanan Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında Nizamname'yi fesheden kararmede seyahat ve diğer amaçlarla Türkiye'de yabancılara rehberlik ve tercümanlık etmek isteyenler şehir emanetleri ve belediyelerden tercümanlık vesikası almaları gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu belgeyi almak isteyenlerin de Ankara ve İstanbul'da şehir emanetlerine, diğer yerlerde ise vilayet belediye temsilcilerine dilekçe ile başvurularının gerektiği açıklanmıştır. Başvuruda bulunanların adli sicillerinin temiz olması, Türkçeye iyi derecede hakim olmaları, yabancı bir dili, ülkenin tarihini, yapıtlarını ve unların bulunduğu yerleri iyi bilmeleri ve anlatabilme yetilerine sahip olmaları şartı aranmıştır.⁷¹² Tercüman rehberlik mesleğine gireceklerin uymaları gereken esasları belirleyen bu kararname rehberlik mesleğinde eğitimin önemini gündeme getiren ilk resmi düzenleme olmuştur. Ancak bu kararname, o dönemde henüz turizmle ilgilenen resmi bir kuruluş bulunmadığından, tercüman rehberlerinin gerekli bilgiye sahip olup olmadıklarının sınav sonucunda belirlenmesi konusunda istenilen sonuçları sağlayamamıştır.⁷¹³

1960 sonrasında gerçekleşen planlı kalkınma dönemi öncesinde, ilerleyen yıllarda turizm eğitimini de örgün öğretim faaliyetleri içine alacak çalışmaların temeli Cumhuriyetin ilk yıllarında atılmıştır. 1927 yılında, bu tarihe kadar illerin ve belediyelerin sorumluluğunda bulunan meslek okulu açma ve yürütme yetkisi 1502 sayılı kanunla Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı'nda bu okullara öğretmen yetiştirmek amacıyla 1934 yılında Kız Meslek, 1937 yılında Erkek Meslek Öğretmen Okulu açmıştır. Daha sonra adı Erkek ve Kız Teknik Öğretmen Okulu haline dönüştürülen bu okullara 1955 - 1956 yılında Ticaret ve Turizm Öğretmen Okulu da eklenmiştir.⁷¹⁴

1940'lı yıllarda turizm eğitimi ile ilgili sıklıkla tartışılan konulardan biri de Türkiye'de nasıl bir otelcilik ve garsonluk mektebinin olması konusudur. Bu konuyu gündeme taşıyan ve dönemin ekonomi ile ilgili öncü dergilerinden İktisadi Yürüyüş

⁷¹² Erol Evcin, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtma Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.55, Güz 2014, s. 51.

⁷¹³ Osman N. Özdoğan, Şenol Çavuş, "Türkiye'de Turizmin Yapısı ve Gelişimi", *Türk Turizm Tarihi*, Detay Yayıncılık, Ankara 2013, s. 237. 221-253

⁷¹⁴ Ali Şahinkesen, "Mesleki ve Teknik Yüksek Öğretmen Okullarındaki Gelişmeler", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.15, S.1, Yıl 1982, s.418.

dergisinde çeşitli yazılar yazan Devlet Limanları İşletme Müdürü Raufi Manyas İtalya, Almanya, Fransa, İsviçre ve daha bir çok Avrupa ülkesinde bu eğitimin nasıl verildiğini detaylı olarak kaleme almıştır. Bu yazılarda özellikle ülkemize en uygun şekilde uyarlanabilecek otelcilik sisteminin de İsviçre sistemi olduğu belirtilmiştir. Avrupa’da otelcilik alanında ilk girişimlerin olduğu yerlerin başında gelen İsviçre’deki okulların yanında turizm bilgilerinin herkes tarafından kavranmış bir konu olması ve halkın yüksek eğitim seviyesi de bu alandaki gelişime önemli katkı sağlamıştır.⁷¹⁵

1950’li yıllarda turizm eğitim faaliyetlerinde artış görülmüştür. Radyo aracılığıyla turizm bilgi ve eğitiminin verilmesi için Ankara Radyosu’nda (1951 - 1958) yılları arasında “Haftanın Turizm Konuşması” adıyla haftada bir on dakikalık program yapılmıştır. Toplum turizm konusunda bilgilendirmeyi de amaçlayan yaygın eğitim kurumları kapsamındaki turizm eğitim faaliyetleri örgün eğitim kapsamına alınmaya başlamıştır. 1951 - 1952 ders yılında *Okullarda Turizm Bilgisi ve Terbiyesi Komisyonu* oluşturulmuştur.⁷¹⁶ Turizm bilgi ve terbiyesinin halka maledilmesi için, birinci planda okulların ele alınması gerektiğini savunan komisyonun özellikle dikkate aldığı başlıklar şöyledir:

1. Müfredat programlarında halen mevcut olan konuların turizm ile ilişkileri bakımından da işlenmesi,
2. Bu bakımdan mevcut olmayan konuların müfredata eklenmesi,

⁷¹⁵ *İktisadi Yürüyüş*, Yıl 1, S.7, 15 Mart 1940, s. 4; Bu dönem dünyada yaşanan savaşın olumsuz etkilerinin Türkiye’ye de yansıdığı bir dönemdir. II. Dünya Savaşı yıllarında özellikle büyük şehirlerdeki tatil beldeleri ve dinlenme alanlarına talep artmıştır. Hatta önemli bir turizm hareketi olan fuar etkinlikleri ülke ekonomisinin korunmasında ve ülke ekonomisine katkı sağlaması açısından devam ettirilmiştir. Bu amaçla sektöre katkı sağlayacak her türlü eğitim faaliyetleri de desteklenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Seher Boykoy, *II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’nin Sosyo – Kültürel Yapısı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora Tezi), İzmir 2008, s.66-67.

⁷¹⁶ 1949 yılında Başbakanlık Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Turizm Dairesi kurucularından olan ve Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın 1963’de kuruluşuna kadar Turizm Dairesi Müdürü olarak görev yapan daha sonra Bakanlığın Turizm Uzman Müşaviri ve Eğitim Yetkilisi olarak 1968’de emekli olan Selahattin Çoruh’un ülkemizde turizm hareketlerinin gelişmesi konusunda çok önemli çalışmaları olmuştur. Çoruh, ilerleyen süreçte okullarda turizm eğitimini geliştirmek amacıyla turizm alanında yazdığı eserlerle bunu göstermiştir. Bu eserlerden bazıları “Turizm ve Türkiye Turizmi C.I (1952), Herkes İçin Turizm Bilgisi (1954), Turizm Dersi (Lise III), Turizm Bilgisi ve Turizm Meselelerimiz (1963)”. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Özdemir, “Türk Turizm Tarihinde Bir Büyük Usta: Selahattin Çoruh”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.28, S.1, 2017, s.143-157.

3. Öğrencilerin gezme ve görme özelliklerinin geliştirilmesi,
4. İç ve dış turistlere mümkün olan bütün kolaylıkların sağlanması konusunun kavratılması,
5. Milli ve tarihi abidelerin, parkların, ağaçların korunması ve bunun alışkanlık haline getirilmesi,
6. Toplu seyahatlerin düzenlenmesi,
7. Araştırma gezilerinde yakın bölge prensiplerinin esas tutulması.

Eğitimde en geniş kitleye hitap eden ilk ve orta okullar olduğu için bu öğretim kademelerinin müfredat programları daha geniş bir şekilde incelenmiş ve turizmle ilgili konular tespit edilmiştir. Öğretmen okulları müfredatı, bu okulların öğrencilerinin meslek hayatlarındaki eğitici rolleri bakımından ayrı bir önem taşımaktadır. Bu nedenle hem kendi yetiştirmeleri, hem de yetiştirme ve rehberlik görevlerine uygun bilgi ve alışkanlıkları öğretim hayatlarında edinmeleri gereklidir. Ders müfredatlarına gelince ilkokullarda birinci devrede hayat bilgisi, okuma derslerinde, ikinci devrede tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi derslerinde; ortaokullarda Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, tabiat bilgisi, resim-iş, ev işleri, yabancı dil, beden eğitimi derslerinde; liselerde Türk dili ve edebiyatı, tarih, sosyoloji, sanat tarihi, coğrafya, matematik, tabiat bilgisi, yabancı dil, resim, müzik, beden terbiyesi derslerinde gereken konular tespit edilmiştir. Mesleki teknik öğretimde turizm terbiye ve bilgisi konuları da değerlendirilmiş, izcilik bakımından da turizm terbiye ve bilgisine esaslı şekilde yer verilmiş ve eski eserlerden nasıl yararlanılacağı belirtilmiştir.⁷¹⁷

1953 yılında Milli Eğitim Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliği ile Ankara ve İzmir Ticaret Liselerinde garsonluk, aşçılık ve komilik kurslarının açıldığı görülmektedir. 1955’de İstanbul’da ve 1960’da İzmir’de turist rehberliği kursları açılmıştır. 18 - 23 Mart 1957 tarihlerinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından

⁷¹⁷ Çoruh, *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*, s. 49; Turizm eğitim politikasının amaçları turizm politikasının hedeflerine uygun olarak gelişme göstermiştir. Bu özelliğiyle turizm politikası ülkemizin genel ekonomik politikalarıyla, turizm eğitimi politikaları da genel turizm eğitim politikalarıyla yakından ilişkilidir. Bkz. İsmail Güneş, “Türk Turizminde Eğitim Politikası ve Planlaması”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, 1997, s. 15-20.

gerçekleştirilen Altıncı Milli Eğitim Şurası'nda turizm eğitimi ile ilgili konular görüşülmüştür. Şurada ilk kez halk eğitiminin amaçları arsında iç ve dış turizm bilgisi verilmesi yer almıştır. Bu karar her ne kadar tavsiye niteliği taşısa da turizm eğitiminin Milli Eğitimin gündeminde yer alması açısından önemlidir.⁷¹⁸

1950'li yılların Türkiye'sinde turizmin gelişimi hakkında konuşmalar yapılırken 1956 yılında Fransa'dan gelen M.A. Courtecuisse ve M.E.Goldsmith'in öncülüğünde modern teçhizatlı otel inşası ve işletmesi için Emekli Sandığı ile işbirliği görüşmelerinin yapıldığı kamuoyu ile paylaşılmıştır. Öte yandan otelcilik endüstrisinin gelişmesi ve ilerlemesi faktörleri arasında kalifiye otel personeli formasyonunun da ön planda olduğu belirtilmiştir. Bu konuda Maarif Vekaleti'nin otelcilik mektebi açması gerektiği dönemin ekonomi dergisinde öneri olarak sunulmuştur.⁷¹⁹

2 Temmuz 1963 tarihinde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kuruluşunu içeren 265 Sayılı kanunda turizm eğitimi ile ilgili bölüm de yer almıştır. Buna göre Bakanlığın çalışma alanına giren konularda personel yetiştirmek için kurs ve uzman okulları açabileceği ve bu okulların ders programları ve burada okuyanlara tanınacak haklar, Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte hazırlanacak yönetmelikte belirtileceği ifade edilmiştir. Ayrıca Bakanlığın yurt dışında öğrenci okutabileceği, eğitim için yurt dışına stajyer ve bilgi ve görgüsünü artırmak için memur gönderebileceği kararlaştırılmıştır.⁷²⁰

Türkiye'de planlı kalkınmanın başladığı 1963 yılından itibaren ortaöğretim düzeyinde örgün turizm eğitimi konusunda uygulamalar başlamış ve ulaşılması istenen sosyal, kültürel, ekonomik hedefler ile bu hedefleri gerçekleştirmek için uygulanacak ilkeler ve izlenecek stratejiler bu kalkınma planları ile hayata geçirilmeye çalışılmıştır. 1963-1967'de uygulanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turizm eğitimi ile ilgili turizm personeli eğitimine öncelik verileceği eğitim

⁷¹⁸ ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164847_6_sura.pdf (Erişim Tarihi:10.06.2021).

⁷¹⁹ *İktisadi Uyanış*, Mart 1956, S.86, Yıl 10.

⁷²⁰ *Resmi Gazete*, 12 Temmuz 1963, S.11452.

ve halk eğitim programlarında bölgedeki turistik eserlerin tanıtılması ve benimsetilmesi konularına önem verileceği ifade edilmiştir.⁷²¹

Turizm eğitiminde üç temel unsurun bir arada olması eğitimin niteliğinin artması bakımından önem taşımaktadır. Bu unsurlar turizm ile ilgi becerilerin kazandırılması, turizm ile ilgili teorik ve pratik bilgi verilmesi ve davranışların olumlu yönde değiştirilmesidir.⁷²² Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Ticaret ve Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1961 - 1962 öğretim yılında Ankara’da açılan Otelcilik Okulu’nun ardından 1967 - 1968 öğretim yılında İstanbul’da Otelcilik Okulu açılmıştır. 10 yıl boyunca Otelcilik Okulu olarak hizmet veren bu okullar 1973 - 1974 yılından itibaren Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi adını almışlardır.⁷²³

1968 - 1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda turizm alanlarının kalkınma planının değerli kaynaklarını oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu dönemde turizm eğitimi ile ilgili olarak yüksek okulların niteliğinin artırılması için üniversitelere bağlı yüksek okulların kurulmasının tercih edileceği açıklanmıştır. Ayrıca yükseköğretim imkanlarının yurt düzeyine dağıtılmasında yüksek okullardan yararlanacak ve öğretim üyesi ihtiyacı uzun süreli programlarla giderildikten sonra yüksek okullardan yararlanarak üniversite açma imkanı olabilecektir.⁷²⁴

Turizm sektöründe yabancı uzmanlardan yararlanma özellikle 1950’li yıllardan itibaren sıklıkla görülmüştür. Turizm eğitimi konusunda yurt dışından getirilen Alman uyruklu Erwin Samp, Teknik İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Ticaret ve Turizm Öğretim Genel Müdürlüğü’ne bağlı Otelcilik Okulu’nda uzman olarak işe başladığı tarihten itibaren çalıştırılması, İçişleri Bakanlığı’nın uygun görmesiyle Bakanlar Kurulu tarafından 3 Şubat 1970’de kararlaştırılmıştır. Bu karar ile otelcilik eğitiminde Alman yaklaşımının tanıtılması ve uygulanmasının sağlanması amaçlanmıştır.⁷²⁵ Mesleki eğitim uzmanlaşmamış ya da yarı uzman işgücünü,

⁷²¹ *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 - 1967)*, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara 1963, s. 428.

⁷²² Umut Avcı, *A Grubu Seyahat Acentalarında Orta ve Üst Kademe Yönetici Eğitimi (Muğla Örneği)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2001, s.49.

⁷²³ Kaplan Uğurlu, Tolga Fahri Çakmak, “Turizm Eğitim Politikaları ve Türk Turizm Eğitimindeki Sorunlar”, *Turizm Politikası ve Planlaması*, Ankara 2015, s.88.

⁷²⁴ *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968 – 1972*, DPT, s. 170.

⁷²⁵ BCA., 30.18.1.2/245.9/8.

uzmanlık gerektiren ve özel nitelikteki görevlere hazırlamak amacıyla yapılan çalışmaların bütünüdür. Turizm mesleki eğitimi ise turizm alanında uzmanlığı olan ya da olmayan bireyleri turizm sektörüne hazırlamak, sektörün beklentilerine cevap verecek şekilde bilgi ve becerileri ile donatılarak turizm sektörüne kazandırmaktır. Ayrıca turizm mesleki eğitimi teorik ve pratik öğrenim yanında mesleki ahlak, mesleğin temel ilkeleri başta olmak üzere çeşitli disiplinlerin eğitimin verildiği bir alandır.⁷²⁶ 1973 - 1977 Dönem Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi'nde mesleki ve teknik lise mezunlarına ağırlıkla meslekleri ile ilgili dallarda yükseköğrenime geçiş sağlanacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda turizm eğitimi ile ilgili otelcilik okulları, otel ve turizm orta seviyeli işletmecisi yetiştirmeye yönelecek Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi'ne dönüştürülecektir. Otel ve turizm işletmecisinin alt kademelerindeki elemanların yetiştirilmesi için pratik otelcilik ve turizm okulları açılacaktır.⁷²⁷

Türkiye'de turizm alanında yaşanan bu gelişmeler sonrasında "Otelcilik Okulu" adı altında eğitim veren okullar 1973 - 1974 öğretim yılından itibaren mezunlarına üniversiteye giriş imkanının verilmesi ile birlikte "Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi" adını almışlardır. Bu okullara 1975-1976 öğretim döneminde Kuşadası, 1979-1980 öğretim döneminde Bolu, Bursa, Mersin, Muğla, Tekirdağ ve Perşembe'de açılan yeni okulların da eklenmesiyle 1980 yılına gelindiğinde hem okul, hem de öğrenci ve öğretmen sayıları artmıştır.

Tablo 2.3. Yıllara göre Ortaöğretim Turizm Okul, Öğrenci, Öğretmen Sayısı (1961 – 2001).

Yıllar	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1961 – 1962	1	89	12
1967 – 1968	2	186	12
1975 – 1976	3	742	51
1980 – 1981	8	1311	157
1990 – 1991	19	5008	310
2000 – 2001	62	9466	812

Kaynak: Uğurlu, Çakmak, *a.g.e.*, s.88.

⁷²⁶ Olcay, *a.g.m.*, s. 383-390.

⁷²⁷ *Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 – 1977, Yayın No: DPT:1272, Ankara 1967, s. 762-763.*

Türkiye’de turizm politikalarının yönelimi Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın gelecek dönemdeki plan ve programları turizm eğitimi açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü sanayiye donanımlı eleman yetiştirmeye çalışan yaygın ve örgün eğitim kurumları bu alana hakim olmalı, gelecek döneme ait yapılan plan ve programlar doğrultusunda gerekli turizm bölümlerini doğacak ihtiyaca yönelik olarak besleyebilmelidir.⁷²⁸

1979 - 1983 Dönemi Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda turizm eğitimi politikasının yeniden gözden geçirilerek ülke ihtiyacını karşılayacak şekilde yönlendirileceği ve ilgili kuruluşlara arasında bağlantının Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’na sağlanacağı açıklanmıştır.⁷²⁹

Turizm sektörünün en önemli unsurlarından biri nitelikli işgücüdür. Özellikle sektörün uluslararası yapısı yabancı dil eğitimini daha ön plana çıkarmıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde hem turizm, hem de Milli Eğitim temsilcilerinin üzerinde durduğu ortak nokta otelcilik ve turizm eğitiminin yabancı dil ile desteklenmesi zorunluluğu olmuştur. Bunun üzerine turizm meslek liselerinin önüne hazırlık sınıfı konulmuş ve adı da “Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi” olarak değiştirilmiştir. Otelcilik ve Turizm Eğitim Merkezi (1967-1980) adıyla çalışmalarda bulunan eğitim merkezlerinin adı 1981’de yayımlanan “Turizm Eğitim Merkezlerinin Kuruluş Yönetmeliği” ile “Turizm Eğitim Merkezi” (TUREM) olarak değiştirilmiştir.⁷³⁰

1983’de kurulan Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde Eğitim Dairesi Başkanlığı Bakanlığın merkez teşkilatındaki yardımcı birimler arasında yer almış, iki Bakanlığın Eğitim Dairesi’nin görevleri bir araya getirilerek oluşturulan görev tanımı şöyledir (Madde 28):

- a) Bakanlık merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşların eğitim planını hazırlamak, yayınlamak ve uygulanmasını takip etmek,

⁷²⁸ Uğurlu, Çakmak, a.g.e., s.99-100.

⁷²⁹ *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979 - 1983*, Yayın No: DPT:1664, Ankara 1979, s. 432.

⁷³⁰ *Resmî Gazete*, 8 Eylül 1981, S.17452; Abdulvahap Altürk ve diğerleri, “Turizm Fakülte ve Yüksekokullarında Yabancı Dil Eğitimi”, *Turkish Studies*, 11/3, 2016, s. 139-150.

- b) Bakanlık merkez teşkilatı personeli ile ilgili hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarını düzenlemek ve uygulamak,
- c) Kültür ve turizm sektörlerinin eğitilmiş eleman ihtiyacının tespiti, planlaması ve eğitim programlarının uygulanmasını sağlamak,
- d) Bakanlık ve meslek personelinin yurt içi ve yurt dışında yetiştirilmesini planlamak ve gerçekleştirmek,
- e) Bakanlıkça verilecek benzeri görevleri yapmak,
- f) Kültür ve turizm personelinin yetiştirilmesi şuurunu ve toplumda turizmi geliştirmek amacıyla yaygın meslek eğitim kurumlarını açmak ve faaliyetlerini düzenlemek,
- g) Kültür ve turizm eğitimi faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli araç, gereç, yayın ve dökümantasyon hizmetlerini yürütmek
- h) Yönetici ve uzman yetiştirmek üzere teknik yardım sağlamak,
- i) Bakanlıkça verilecek benzeri görevleri yapmak.⁷³¹

Ülkemizde varolan turizm potansiyeline işlerlik kazandırmak, yeni potansiyel alanları yaratmak, turizmin ülke ekonomisine katkısını artırmak, kısa ve uzun vadeli politikalar oluşturmak amacıyla 20 Ekim 1984 tarihinde kar amacı gütmeyen kamu ve sektör yararına kurulmuş, vergi muafiyeti olan bir vakıf özelliği ile Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV) kurulmuştur. TUGEV, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile konaklama ve seyahat sektörünün temsilcileri tarafından kurulmuştur.⁷³² Turizm eğitimi, turizm araştırmaları ve turizm veri tabanının oluşturulması gibi pek çok konuda önemli çalışmalara yapan TUGEV, özellikle mesleki eğitim, yönetim geliştirme, otel - okul ve okullara arası koordinasyon, okullarla işbirliği ve eğitici eğitimi konularında turizm eğitimine büyük katkılar sağlamıştır. Vakıf kuruluşundan kısa bir süre sonra uluslararası eğitim kurumları ve yabancı uzmanlarla danışma ve ortak proje çalışmalarını başlatır. Turizm eğitimi konusunda hazırlanan öneriler, eğitimde tüm kademeler tarafından benimsenerek

⁷³¹ Resmi Gazete, 14 Aralık 1983, S.18251.

⁷³² Dönüş Çiçek, Ebru Zencir, Nazmi Kozak, "Türkiye'de Turizm Alanında Bir Öncü: TUGEV", *III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, Aydın 2014, s.248-260.

okul - sektör işbirliği konusunda önemli adımlar atılmıştır. Yabancı uzmanların katıldığı eğitim faaliyetleri ile kısa zamanda gelişme gösteren vakıf, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu ile imzaladığı protokollerle turizm eğitimini birbirinden kopuk bir biçimde yürüten kurumlar ve sektör arasında çalışmalar sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmuştur.⁷³³

1985 - 1989 Dönemi Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turizm alanında devletin alt yapıyı geliştirmeye ağırlık vereceği ve üst yapının geliştirilmesi, yatak kapasitelerinin artırılması ve özellikle işletmecilikte eğitim konuları ile ilgili olarak devletin destek yapacağı ve yabancı sermayenin teşvik edileceği açıklanmıştır. Turizm eğitimine katkı sunulacağı beklenen bir başka açıklamada teknik dallarda İngilizce eğitim yapan Anadolu Meslek ve Teknik Liseleri'nin açılacağı haberi olmuştur.⁷³⁴

Çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olarak değerlendirilebilen eğitim süreci etkileşim içinde bulunduğu tüm kuvvetlerin bir bütünüdür. Bu sürecin genel özellikleri sürekli ve dinamik olması, insana özgü ve zaman yönünden sınırsız olarak gerçekleşen bir uyum içinde olmasıdır.⁷³⁵ 1985 yılında hazırlanan Turizm Yılığında turizm eğitimi hakkında bu konunun Türk turizmini dışa açmanın etki faktörlerinden biri olarak kabul edilmesi ve eğitime gereken önemin verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bir turizm işletmesi için en önemli elemanın insan olduğu ve bir binanın ne kadar güzel olursa olsun tek başına hiçbir anlam ifade etmeyeceği vurgulanmıştır.⁷³⁶

1986'da yayımlanan Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği ile Bakanlık, daha önceleri öğrenci birliklerinden alınan turist rehberliği belgelerini Bakanlıktan alınan belgelerle değiştirerek iptal etmiş, rehberlik kursu açma yetkisini de sadece Bakanlık'ta toplamıştır. Yönetmelikte 15 Temmuz 1988 ve 9 Aralık 1988 tarihlerinde değişiklik yapılmıştır. Özel kurum ve kuruluşlara Bakanlıktan izin almak şartıyla verilen rehberlik kursu açma yetkisi, stratejik öneme sahip turizm

⁷³³ Dönüş Çiçek, Ebru Zencir, Nazmi Kozak, "Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV)", *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm*, C.10, İstanbul 2018, s.345.

⁷³⁴ *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985 – 1989)*, Başbakanlık Basımevi, Yayın No: DPT:1974, Ankara 1985, s.144.

⁷³⁵ Avcı, a.g.t., s.60.

⁷³⁶ *Turizm Yılığı 1985*, T.C. Turizm Bankası A.Ş., Ankara 1986, s.19.

rehberliğinin öneminden dolayı yeniden Bakanlığa verilmiştir. Türkiye’de 1963 - 1989 yılları arasında toplam 3073 profesyonel turist rehberi bulunmaktadır. Turizm sektöründe ihtiyaç duyulan nitelikli personel açığının kapatılması amacıyla Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında 1988 yılında imzalanan anlaşma kapsamında “II. Sınai Eğitim Projesi” yürürlüğe girmiştir. Anlaşma içinde otelcilik, ikram ve turizm projesi de yer almış ve bu çalışmaların sonucunda TUREM’lerin sayısını artırmak hedeflenmiştir.⁷³⁷

Turizm Eğitim Merkezleri’ne bağlı olarak düzenlenen ön büro, servis, kat hizmetleri, mutfak bölümlerinde açılan temel eğitim kursları ile ilgili “Konaklama ve Yeme - İçme İşletmeleri teknik eğitimde endüstri meslek liseleri ile otelcilik ve turizm meslek liselerine ağırlık verileceği ve geliştirileceği açıklanmıştır.

1990’lı yıllarda turizm alanındaki gelişmelerle birlikte orta öğretim kapsamındaki turizm eğitim çalışmaları da önem kazanmıştır. Bunun sonucu olarak 1999-2000 öğretim yılında okul sayısı 1990 yılına göre üç kat artış göstermiş ve buna paralel olarak öğretmen ve öğrenci sayıları da artmıştır.⁷³⁸

1990 - 1994 Dönemi Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi’nde turizm eğitimi ile ilgili mesleki ve teknik eğitimde otelcilik ve turizm meslek liselerine ağırlık verileceği, ara kademe özelliği gösteren meslek yüksek okulları ile meslek liseleri bütünlük içinde ilişkilendirilerek turizm alanına önem verileceği ifade edilmiştir.⁷³⁹

Turizm eğitimi ile ilgili örgün eğitim kurumları dışında yaygın eğitim başlığı altında Turizm Bakanlığı Yaygın Eğitim Kursları, Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kursları, Kurumların Yürüttüğü Mesleki Turizm Eğitimleri gibi çok sayıda kurs eğitim imkanı da bulunmaktadır.⁷⁴⁰

1992 yılına kadar beş yerde faaliyet gösteren TUREM’lerin sayısı 1993 - 1994 eğitim döneminde on ikiye ulaşmıştır. Ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü’nden de

⁷³⁷ Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm, s.122; İsmail Güneş, *Turizmde Eğitim Politikası ve Otel İşletmelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul 1994, s.55-56.

⁷³⁸ Osman N. Özdoğan, Şenol Çavuş, “Türkiye’de Turizmin Yapısı ve Gelişimi”, *Türk Turizm Tarihi*, Ankara 2013, s. 241.

⁷³⁹ *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985 - 1989*, s. 298.

⁷⁴⁰ Tuğba Tuyluoğlu, *Türkiye’de Turizm Eğitiminin Niteliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2003, s.35-48.

(ILO) uluslararası uzmanlık, yurt dışı bursları ve TUREM’lerin ekipman alımı, okutulan ders kitapları ile turizm alanına yönelik yeni eğitim programlarının hazırlanması konularında teknik yardım desteği alınmıştır. 1998 yılı Haziran ayına kadar devam eden çalışmalarda Bakanlık bünyesi içinde Otelcilik ve Turizm Endüstrisinde İleri Eğitim Merkezi (OTEİEM) kurulmuştur. 1981-1989 yılları arasında TUREM’lerde düzenli olarak yapılan eğitim kurslarından 2019 kursiyer mezun edilerek turizm sektöründe işe yerleştirilmiştir. Turizm alanı ile ilgili İşbaşı Eğitimi kurslarına da 2.779 sektör çalışanı katılmıştır.

1996 - 2000 Dönemi Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda turizm sektörünün artan önemi göz önüne alınarak nitelikli personel yetiştirilmesine ağırlık verileceği ve turist rehberi olanların mesleki etkinliklerini artırmak, ortak sorunlarına çözüm bulmak, seyahat acentaları ve birbirleriyle olan ilişkilerini meslek disiplini altında düzenlemek amacıyla Rehberler Birliği Yasasının⁷⁴¹ çıkarılacağı duyurulmuştur.⁷⁴²

Turizm eğitiminin problemleri her dönemde tartışma konusu olmuştur. Bu amaçla 1996’da Dünya Turizm Teşkilatı, turizm ve konaklama endüstrisinin 12 alt sektörünü temsil eden 100 kamu ve özel sektör işverenin katıldığı bir araştırma yapmıştır. “Turizm Eğitiminin Kalitesi”⁷⁴³ olarak adlandırılan bu araştırmanın amacı turizm işverenlerinin mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için turizm eğitim ve öğretim programlarının dikkate alması gereken etkenleri belirlemektir. Belirlenen problemler arasında turizm endüstrisi ve bu endüstrideki işlerin yanlış algılanması, orta öğretimden sonra turizm eğitim programları hakkında bilgisizlik, turizm eğitiminde eşgüdüm eksikliği ve performans standartları ve yetkilendirme

⁷⁴¹ 6326 Sayılı Turist Rehberliği Mesleği Kanunu 7 Haziran 2012’de kabul edilmiştir. Kanun, turist rehberliği mesleğine kabule, meslek içi eğitime ve mesleğin icrasına, turist rehberleri odaları birliklerinin kuruluşuna, organlarının niteliklerine ve seçimlerine, organlık niteliğini yitirme hal ve usullerine, görev ve yetkilerine, çalışma usullerine, üyeleri ile olan karşılıklı hak ve yükümlülüklerine, gelir ve giderleri ile bütçelerine, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın mesleğe ilişkin görev ve yetkilerine, meslek kuruluşlarıyla iş birliğine ve turist rehberliği meslek kuruluşlarının Bakanlıkça denetlenmesine ilişkin usul ve esasları kapsar. *Resmi Gazete*, 22 Haziran 2012, S.28.331.

⁷⁴² *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990 – 1994*, Yayın No: DPT:2174, Ankara 1989, s. 136.

⁷⁴³ Dünyanın en büyük ve en hızlı gelişen sektörlerinden biri olan turizm aynı zamanda ağırlıklı olarak yoğunluğun yaşandığı hizmet sektörüdür. Giderek artan rekabet ortamında avantajlı duruma gelmek ancak müşteri memnuniyetlerinin sağlanması ile mümkün olmaktadır. Müşteri memnuniyetin sağlanması için de gerekli olan bilgi, yetenek ve donanımına sahip işgücü ancak etkin ve kaliteli bir turizm eğitimi ile mümkün olabilmektedir. Ayrıca bkz. İbrahim Sülüki, *Turizm Sektöründe Personel Eğitimi ve Verimliliğe Etkisi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1994, s.13-35.

süreçlerinin yokluğu sayılabilir. Turizm endüstrisinin çeşitli bilgi ve beceri ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçmiş yıllarda temel beceri eğitiminden yönetici eğitimine kadar çok sayıda program geliştirilmiştir. Eğitim - öğretim kurumları iki grupta sınıflandırılabilir: Mesleki programlar ve akademik eğitim kursları gibi resmi program ve kurslar ile işbaşında eğitim. Bunlardan özellikle işbaşında eğitim turizm için uygulanabilirliği yüksek olan alandır. Turizmde insan kaynakları planlaması ve eğitim - öğretim genellikle ulusal veya bölgesel düzeyde ve eğitim kurumları aracılığıyla yürütülmektedir ancak otel zincirleri gibi büyük şirketlerin kendi insan kaynaklarını planlama ve geliştirme etkinlikleri de vardır.⁷⁴⁴

Eğitimin temel amaçları arasında insanların bilgi ve becerilerinin artırılması ile birlikte onların topluma iyi bir vatandaş olarak kazandırılması da yer almaktadır. Bir hizmet kolu olan turizm alanında da diğer tüm meslekler gibi içerik ve özelliklere uygun bir ders program kapsamında öğrenilmesi ve turizm eğitiminin gene bir ders program içinde değerlendirilmesi gerekmektedir.⁷⁴⁵ Turizm eğitiminde yabancı dil kuşkusuz çok önemli bir yere sahiptir. Bu amaçla Aydın Turizm Derneği'nin girişimiyle 15 Kasım 1963'de başlamak üzere Aydın'da İngilizce, Almanca ve Fransızca kurslarının açılması kararlaştırılmıştır.⁷⁴⁶ Bir yıl sonra da Aydın Turizm Derneği tarafından Turizm Rehber ve Tercüman kursu açılmıştır.⁷⁴⁷

Turizm Derneği'nin çalışmaları arasında yer alan rehber ve tercüman - rehber kursiyerleri uygulama gezileri 1964 yazında da tüm hızıyla devam etmiştir. Daha önce Afrodisias, Karacasu Yaylası ve Nyssa tarihi kalıntılarına gezi yapan kursiyerler, Afrodisias'ta kazı yapmakta olan New York Üniversitesi arkeoloji profesörlerinden Kenan Erim ve 35 kişilik öğrenci kafesi ile yerinde incelemelerde bulunmuşlardır. Son uygulama gezisi de Magnezia, Prienne, Didim ve Milet antik

⁷⁴⁴ Özen Dalli, "Turizmde İnsan Kaynakları Planlama ve Geliştirilmesi", *I. Turizm Şurası*, T.C. Turizm Bakanlığı, Ankara 1998, s. 2; Güneş, *a.g.t.*, s. 56.

⁷⁴⁵ Atınç Olcay, "Türk Turizmde Eğitimin Önemi", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 2008, s. 384. 383-390.

⁷⁴⁶ *Hür Aydın*, 5 Kasım 1963; Turizm sektöründe hizmet kalitesi çalışan personelin yabancı dil beceri ile doğrudan bağlantılıdır. Ülkemizi ziyaret eden turistlerle önyargılara sebep olmadan bir iletişim kurabilmek, tarihi ve kültürel değerleri tanıtabilmek ancak iyi bir dil seviyesi ile mümkündür. Ayrıca bkz. Abdolvahap Altürk ve diğerleri, "Turizm Fakülte ve Yüksekokullarında Yabancı Dil Eğitimi", *Turkish Studies*, 11/3, 2016, s. 139-150.

⁷⁴⁷ *Hür Aydın*, 20 Temmuz 1964.

şehirlerine yapılacaktır.⁷⁴⁸ Aydın Turizm Derneği yoğun talep üzerine yabancı dil kurslarının açılacağını duyurmuştur. ⁷⁴⁹ Aydın Turizm Derneği'nin açmış olduğu rehber kursunu bitiren kursiyerlere diplomaları dağıtılmıştır. Törende konuşma yapan Dernek Başkanı Rifat Kaplan *“bu faaliyet bizim için umut vericidir. Bütün kursiyerlere böylesi mühim bir davayı benimsemiş olmalarından dolayı teşekkür ederim.”* demiştir. ⁷⁵⁰

Turizm alanında uygulamaların hem daha geniş kitlelere yayılması hem de etki gücünü daha da artırmak amacıyla kurumların yaptıkları işbirlikleri çok önemli bir yere sahiptir. *“Kuşadası'nda Milli Eğitim çalışmaları olumlu bir yolda”* başlıklı haberde Kuşadası İlkokullarının 3., 4., 5. Sınıflarında turizm ünitesi işleneceği kamuoyuna duyurulmuştur. Kaymakam Özer Türk'ün turizmin ülkemize sağlayacağı yararları açıklaması ve bundan hareketle hızla gelişen devletleri örnek göstermesi bu çalışmalarda oldukça etkili olmuştur.⁷⁵¹

Turizmde yabancı dilin önemi konusunda her fırsatta açıklama yapan Aydın Turizm ve Tanıtma Derneği, dernek bünyesinde İngilizce kursunun açılacağı duyurulmuştur.⁷⁵² Derneğin İngilizce kursları 23 Şubat 1970'de açılmıştır. ⁷⁵³

Bakanlık düzeyinde çalışmaların başladığı 1963 yılından itibaren yoğun yapılan faaliyetlerle birlikte 1970 yılına kadar Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından 945 tercüman rehber yetiştirilmiş ve bunun 1972'de 1130'a çıkarılması planlanmıştır. Mesleki turizm eğitimi, turizm sektöründeki işletmelerin verimliliğini artırmanın bir yolu olarak bilimsel yöntemlerin yanında sektörün yakın gelecek zaman içinde ihtiyaç duyacağı araştırma ve planlama çalışmalarını gerçekleştirmek ve aynı zamanda sektöre yeterli bilgiye sahip düzeyde eleman yetiştirmek amaçları ile yapılır.⁷⁵⁴ 1971 yılı sonu itibarıyla Bakanlığın düzenlediği mesleki ve teknik turizm eğitimi kurslarını bitirenlerin sayısı şöyle olmuştur: Otelcilik kursları mezunları 804,

⁷⁴⁸ *Hür Aydın*, 31 Temmuz 1964.

⁷⁴⁹ *Hür Aydın*, 2 Ekim 1964.

⁷⁵⁰ *Yeni Aydın*, 17 Ağustos 1964.

⁷⁵¹ *Hür Aydın*, 23 Kasım 1964.

⁷⁵² *Hür Aydın*, 19 Ocak 1970.

⁷⁵³ *Hür Aydın*, 23 Şubat 1970.

⁷⁵⁴ Öyküm Pak, *Türkiye'de Mesleki Turizm Eğitimi ve Zorunlu Staj: Turizm Meslek Lisesi Örneği*, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2015, s.17-18.

halen eğitilenler 238, konaklama personeli işbaşı ve teksifi kursları 6538, otel müdürleri semineri 119, pansiyonculuk kursları 491, monitör eğitimi 23. Bundan ayrı olarak akademik turizm öğretimi ve araştırmaları da sürdürülmektedir. Bu konuda faaliyet gösteren kurumlar şunlardır:

Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Fakültesi Otel İşletmeciliği ve Turizm departmanı, Ticaret ve Turizm Yüksekokulu, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Turizm Enstitüsü (yalnız araştırma yapar), İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Yüksekokulu, Şişli İktisadi ve Ticari İlimler Yüksekokulu.⁷⁵⁵

Turizm sektörünün ülke ekonomisine olan olumlu katkısının bilinmesi ve bu katkının daha fazla olması için turizm eğitiminin üzerinde durulması gerektiği bir konu olduğu sıklıkla belirtilmektedir. Bu bilinç doğrultusunda eğitim çalışmalarına giderek artan bir önem verilmiştir. Eğitim faaliyetlerinin değişen günün şartlarına ve ihtiyaca uygun olması için bu sektörde çalışanların kendilerini yenilemeleri gerekmektedir. Bu ise ancak mesleki eğitimin sürekliliği ve gelişen koşullara uygun olarak verilmesi ile mümkündür.⁷⁵⁶ Türkiye’de özellikle 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren turizmde bilimsel yaklaşımlar giderek yayılmaya başlamıştır. Buna paralel olarak da lisans düzeyinde turizm işletmeciliği eğitimi veren yüksekokulların açılmaya başladığı görülmektedir. Turizm sektörüne üst düzey yönetici yetiştirmek temel amacında olan yüksekokullardan ilki 1975 yılında Balıkesir’de, ikincisi 1977’de Aydın’da açılmıştır. Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Türkiye’de turizm alanında iki yıllık ön lisans eğitimi veren ilk yükseköğretim kurumlarından biri olarak 1974’de Aydın’da açılmıştır. Okulun açılmasında özellikle Ege Üniversitesi bünyesinde bulunan nitelikli hoca ve kaynak kapasitesinin büyük etkisi vardır. Okulun kuruluş nedeni olarak, Ege Üniversitesi’nde 1973’de açılan

⁷⁵⁵ *Türkiye Yıllığı 1973*, T.C. Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü Koordinasyon ve Araştırma Dairesi, s.366; Ayrıca bkz. H.Hüseyin Soybalı, Engin Bayraktaroğlu, “Türkiye’de Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi veren Kurumların Uygulama Olanaklarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.2, 2013, s.185-199; Abdülkadir Orhan, *Türkiye’de Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektörü ile İlgili Algılarının Çalışma Niyetleri Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2015, s. 3-29.

⁷⁵⁶ Kamil Unur, Hasan Köşker, “Türkiye’de Turizm Eğitimi ve Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizme Bakış Açılarına Yönelik Araştırmaların İncelenmesi”, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), Haziran 2015, s.46.

Turizm ve Otel işletmeciliği bölümünün yeterli derecede hoca ve kaynak kapasitesine sahip olması ve bölgedeki insanların turizm alanında yetiştirilmesi açısından Aydın'ın iyi bir başlangıç olacağının düşünülmesi etkili olmuştur. 1977 - 1978 yılında Aydın Önlisans Yüksekokulu, Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi'ne bağlı olarak dört yıllık lisans programı olarak Aydın Turizm ve Otel işletmeciliği Yüksekokulu adını alır. 1982'de yürürlüğe giren Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkındaki 41 Sayılı kanun hükmünde kararname ile yüksekokul Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne "Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu"⁷⁵⁷ adıyla bağlanır. (1992 yılında Adnan Menderes Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Adnan Menderes Üniversitesi'ne bağlanmıştır.)⁷⁵⁸ (2013 yılında ise Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi adını alır.)⁷⁵⁹

Turizm eğitiminin önemi ve bu alandaki personelin uygun eğitimleri almasının hizmet kalitesini arttıracak Bakanlık tarafından da her fırsatta açıklanmıştır. "*Kültür ve Turizm Bakanlığınca Turizm Eğitim Merkezlerinde kurslar açılacak*" başlıklı haberde otel, lokanta ve eğlence yerlerine kısa sürede yetenekli personel yetiştirmek amacıyla Bakanlığa bağlı turizm eğitim merkezlerinde açılan konaklama ve yeme içme hizmetleri personeli yetiştirme temel eğitim kurslarında 1983 - 1984 eğitim dönemi için kız ve erkek kursiyerler alınacağı duyurulmuştur.⁷⁶⁰

Karacasu ilçesi Turizm ve Tanıtma Derneği tarafından turistlere ilçenin antik kalıntılarını tanıtmak ve turizmi değerlendirmek amacıyla ilçede Turizm Danışma Bürosu açılması kararlaştırılmıştır. Yakın zamanda büronun hizmete girmesi için çalışmalara başlanılmıştır.⁷⁶¹

1985 Nisan'ında turizm haftası nedeniyle Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Müdür Yardımcısı Mehmet Gürdal öğrencilere ve halka açık olan

⁷⁵⁷ 26 Haziran 1983'de Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ömer Yiğitbaşı Aydın Turizm Yüksekokulu'nu ziyaret ederek, sorunları yerinde tespit etti. Rektör, Aydındaki Yüksekokulun kalkınması için çok kısa bir zamanda yoğun bir çalışmaya girileceğini söylemiştir. *Hür Aydın*, 27 Haziran 1983.

⁷⁵⁸ www.adu.edu.tr (Erişim Tarihi:12.06.2021).

⁷⁵⁹ Ece Doğan, "Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nun Kurumsal Tarihi", *Dünden Bugüne Türkiye'de Turizm*, C.10, İstanbul 2018, s. 637. 637-658.

⁷⁶⁰ *Hür Aydın*, 10 Ağustos 1983.

⁷⁶¹ *Hür Aydın*, 9 Aralık 1984.

turizm konulu bir konferans vermiştir. Hafta boyunca yapılacak etkinlikler kamuoyuna duyurulmuştur. Bunlar turizm sloganlarının yer aldığı bez pankartlar şehrin giriş ve çıkışlarına asılacak, belediye yayın cihazında hafta boyunca turizm konulu sloganlar yayınlanacak, aynı sloganlarının yerel basında da yayımlanması sağlanacak, turizm konulu makaleler hazırlanıp yerel basında yayımlatılacak, il düzeyinde ilk, orta ve liseler arası turizm ve çevremiz konulu resim çalışması düzenlenecek, müze ve ören yerleri hafta boyunca öğrenci ve öğretmen gruplarından giriş ücreti almayacak, eğitim araçları başkanlığı hafta boyunca öğrenci gruplarına turizm konulu kısa metrajlı filmler gösterecek, ilimizde bulunan turistik belgeli işletmeler hafta boyunca indirimli fiyat uygulamalarında bulunacaklardır.⁷⁶²

Aydın'da Turizm Haftası dolayısıyla yapılan etkinliklerde konuşma yapan Aydın Kültür ve Turizm Müdür Vekili Özgen Karaca şöyle demiştir:

*“Turizm madde ile manayı birleştiren insanca yaşamayı ve değer yargılarını enginleştiren olgunlaştırmayış ağılayan bir hizmetler bütünüdür. Dünya turizm örgütleri turizmi barışın pasaportu olarak tanımlamaktadırlar. Huzur ve güven içinde tatilini geçirdikten sonra ülkelerine dönen yabancıların ülkemiz yararına en iyi propaganda ve en iyi tanıtma aracı oldukları bir gerçektir. Ülkemizdeki büyük turizm potansiyelinden yararlanmak zorundayız. Sonuçları ekonomimizde, Türk'ün ve Türkiye'nin dünyada daha çok tanınmasında dünya barışında kendini gösterecektir. Turizm modern ekonominin ortaya koyduğu ilkeler doğrultusunda bir eğitim işidir. Bu eğitimin yaygınlaştırılması konusunda emeği geçenlere teşekkür ediyorum”.*⁷⁶³

Turizm ve otelcilik eğitimi için Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı ile TUGEV arasında protokol imzalanmıştır. Görüşmelerde turizm sektöründe yetişmiş eleman ihtiyacını fazla olduğu belirtilerek, bu sene sektördeki yatak sayısı 120.000'e çıkacaksa 10.000'e yakın elemanın yetiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bakanlığın 1 Nisan'dan itibaren 3.000 gencin eğitileceği kurslar açacağını bildiren yetkililer TUGEV'in de bu eğitim faaliyetinde etkin olması gerektiğini açıklamışlardır. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Metin Emiroğlu “*turizm eğitiminde uygulama*

⁷⁶² Hür Aydın, 19 Nisan 1985.

⁷⁶³ Hür Aydın, 19 Nisan 1985.

alanımız Türk turizminin kendisidir” ifadelerini kullanılmıştır. Bakan, turizm sektörünü kış mevsimi gibi ölü sezonlarda turistik tesislerde eleman yetiştirmeye çağırmıştır. Protokole göre ilgili kuruluşlarla işbirliğine gidilerek turizm ve otelcilik eğitimi planlanacak. Resmi ve özel bütün otelcilik ve turizm meslek liselerinin öğretim ve eğitim seviyelerini yükseltmek üzere mesleki kurslar açılacak. Bakanlık imkanları ölçüsünde ortak eğitim programlarının gerçekleştirilmesinde TUGEV’i maddi olarak destekleyeceği açıklanmıştır.⁷⁶⁴

1986 Turizminin genel değerlendirilmesi ve 1987’den beklentiler sempozyumu yapıldı. Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu tarafından Aydın Ticaret Odasında düzenlenen 1986 turizminin genel değerlendirmesi ve 1987’den beklentiler konulu sempozyum yapılmıştır.⁷⁶⁵ Sempozyumda turizmin gelişmesinin insan faktörüne verilecek öneme bağlı olduğu açıklanmıştır.⁷⁶⁶

Kültür ve Turizm Bakanı Yılmaz turizm sektöründe alt düzeyde yetişmiş elemana büyük ihtiyaç duyulurken, Turizm Meslek Liseleri ile yüksek öğrenim kurumlarında gereğinden fazla yönetici yetiştiğini söylemiştir. Bakan Yılmaz, turizmin asıl ihtiyacı olan alt düzey yetişmiş eleman eksikliğini gidermek için Kültür ve Turizm Bakanlığı İzmir Turizm Eğitim Merkezi törenle hizmete açılmıştır. Altyapı hizmetlerinin tamamlanmasına büyük önem verdiklerini anlatan Yılmaz, Türkiye’deki turistik belgeli yatak sayısının 120.000, teşvik belgesi almış inşaat halindeki tesislerin kapasitesinin 130.000 olduğunu bildirmiştir. Mesut Yılmaz, önümüzdeki iki üç yılda 60 – 70.000 yetişmiş elemana ihtiyaç bulunduğunu kaydetmiştir.⁷⁶⁷

Turizm eğitimi ile ilgili yüksekokulların üniversitelere bağlanarak hizmet kalitesinin artırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi’ne bağlı Aydın Turizm Otelcilik ve Turizm İşletmeciliği Yüksekokulu 21 Eylül 1987 de açılmıştır.⁷⁶⁸ 3 Temmuz 1992 tarihli 3837 Sayılı kanunun ek 8/b maddesi ile adı “Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu” olarak değiştirilerek yeni kurulan Adnan Menderes Üniversitesi’ne bağlanmıştır. 1996 – 1997 öğretim yılından itibaren

⁷⁶⁴ *Hür Aydın*, 7 Mart 1987.

⁷⁶⁵ *Hür Aydın*, 20 Mart 1987.

⁷⁶⁶ *Hür Aydın*, 21 Mart 1987.

⁷⁶⁷ *Hür Aydın*, 11 Eylül 1987.

⁷⁶⁸ *Hür Aydın*, 22 Eylül 1987.

kademeli şekilde Kuşadası'na taşınmaya başlayan Yüksekokul, Konaklama İşletmeciliği, Seyahat İşletmeciliği, Turizm Rehberliği ve Yiyecek İçecek İşletmeciliği bölümlerinde 60 öğrenciyle öğrenime başlamıştır.⁷⁶⁹

Kültür ve Turizm Bakanı Tınaz Titiz, turizm sektöründe hizmet verecek personel için uygulanacak “ileri teknoloji destekli eğitim” programının Eylül’de başlanacağını açıklamıştır. Yeni sistemle 6 ay süren teorik eğitim bir araya getirilecektir. Bakanlığın turizm eğitimi konusundaki çalışmalarıyla ilgili olarak açıklama yapan Titiz, turizm eğitiminin bu sektörde hizmet verecek personel ile turizme dolaylı katılan halka uygulanacağını söylemiştir. Bakan, personele verilecek “ileri teknoloji destekli eğitim” diskleri, interaktif video, bilgisayar gibi materyallerin kullanılacağını açıklamıştır. Tınaz Titiz, *“turizm eğitim merkezlerinin sayısını artırmaktan çok eğitimin teknolojik ve program olarak yenilenmesi gereğinin doğduğunu kaydederek, bu eğitimi mümkün olan en kısa sürede etkin biçimde yapmamız gerekiyor. Yeni sistemin taşınabilir ve ekonomik olması, endüstri tarafından kabul edilebilir olması esastır”* diye konuşmuştur. Konuşmasında *“dünya standartlarına göre yatak başına yarım personelden gitseniz bile ihtiyacımız olan yetişmiş personel sayısı bugün için 37.000 civarındadır. 63.000 yatak şu anda inşaat durumunda. 85.000’i de projelendirilmiş ve inşaatına geçilecek. Bunlar devreye girince 74.000 kişiye daha ihtiyaç olacak. Okullardan yılda ortalama 500-700 kişi mezun edebiliyoruz. İhtiyaç bu kadar büyük boyutlarda olduğu için sahip olduğumuzu metodlardan daha ileri , daha hızlı ve daha etkili bir yöntem bulup onu uygulamak durumundayız.”*⁷⁷⁰ demiştir.

1961 - 1994 yılları arasında uygulanan planlı dönemde kalkınma çabası içinde olan Türkiye’de bireylerin gelir ve refah seviyelerinin yükseltilerek sosyalleşmeyi sağlamak, ekonomik kalkınmanın gerektirdiği ihtiyaç ve şartları değerlendirmek

⁷⁶⁹ <https://akademik.adu.edu.tr/fakulte/turizm/default.asp?idx=343236> (Erişim Tarihi:14.04.2021). 2003-2004 öğrenim yılında hazırlık sınıfının açılmasıyla beraber öğrenim süresi beş yıla çıkmıştır. Global Yatırım Holding A.Ş. ile Adnan Menderes Üniversitesi Rektörlüğü arasında 3 Kasım 2006’da imzalanan protokol uyarınca yapılan “Gregory Michael Kiez Uygulamalı ve Teorik Dersler Binası 2008’den itibaren eğitime açılmıştır. Bakanlar Kurulu kararı ile 2013’de Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu’nun, Turizm Fakültesi olarak kurulmasına karar verilmiştir. Resmi Gazete, 16 Mayıs 2013, S.28.639.

⁷⁷⁰ Hür Aydın, 31 Ağustos 1988.

eğitim sistemimizin temel ihtiyaçlarından biri olarak değerlendirilmiştir.⁷⁷¹ Meslekli turizm eğitiminin gerekliliğinin sıklıkla ifade edildiği Aydın'da, kentin ikinci Turizm Meslek Lisesi Söke'de açılmıştır. Aydın'ın ikinci, Türkiye'nin 12. Turizm Meslek Lisesi Söke'de eğitime başlaması turizm açısından yörenin ihtiyacı olan ikinci bir okula önemli olduğunu vurgulayan Vali Ünal Özgödek, *"Bu sektörde eğitilmiş nitelikli eleman çok önemlidir. Biz de bunun için gayret ediyoruz"*. dedi.⁷⁷² Meslekli turizm eğitimi ile eğitilmiş insan unsurunun yeterliliği ve turist beklediği seviyede hizmet almasını sağlamak amaçlanmaktadır.⁷⁷³

Kuşadası Belediyesi ile Dokuz Eylül Üniversitesi 16 Kasım 1990 da ortaklaşa bir ulusal turizm kongresi organize etmişlerdir. Türk Turizminin gelişimi ve sorunlarının konuşulacağı kongre Kuşadası'nda yapılmış, çok sayıda yerli ve yabancı turizmci davet edilmiş fakat kongreye Kuşadası turizm örgütlerinden konuşmacı davet edilmemesi de eleştirilere neden olmuştur.⁷⁷⁴ Sunulan tebliğlerde ülkemizde turizm eğitiminin yetersiz olduğu savunulmuş, kongrede 2634 sayılı yasa ile yatırımların teşvik edildiği ancak bu yatırımları işletecek ve yönetecek hizmetleri sunacak personelin düşünülmediği açıklandı.⁷⁷⁵

"Aydın Turizm İşletmecilik ve Otelcilik Yüksekokulunda sadece İngilizce dersi okutuluyor" başlıklı haberde yabancı dil konusunda yaşanan kargaşa ifade edilmiştir. Buna göre turizmde yabancı dilin çok önemli olduğu fakat ilgili okulda sadece bir yabancı dil (İngilizce) dersinin olması ve onunda birinci sınıflara okutulması eleştirilmiştir. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi'ne bağlı olan okulda yabancı dil dersine yeterli sayıda başvuru olmadığı için okula öğretim görevlisi atanmadığı ifade edilmiştir.⁷⁷⁶

Turizm eğitiminin kurumlar arasında işbirliği ile daha geniş kitlelere yayılabileceği savunulmuştur. Bu amaçla ortaokul ve liselerde turizm kollarında faaliyet gösteren öğrencilerin turizm konusunda bilinçlendirilmesi ve eksikliklerinin tamamlanması

⁷⁷¹ *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990 - 1994*, DPT, Yayın No:2174, Ankara 1989, s. 294; Güneş, a.g.m., s. 15-20.

⁷⁷² *Hür Aydın*, 15 Ekim 1988.

⁷⁷³ Murat Aksu, Turgay Bucak, "Mesleki Turizm Eğitimi", *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.4, S.2, Temmuz 2012, s.11-12.

⁷⁷⁴ *Hür Aydın*, 16 Kasım 1990.

⁷⁷⁵ *Hür Aydın*, 19 Kasım 1990.

⁷⁷⁶ *Mücadele*, 7 Ağustos 1992.

için Turizm ve Müze Müdürlüğü birlikte bir konferans düzenlediler. Konuşma yapan Turizm İl Müdürü Ufuk Soğancı, turizmde çevrenin önemi üzerinde durarak “*Bazı insanların duyarsız ve umursamaz davranışları sonucu çevresini harap etmesi ile turizmden elde edilen gelir giderek azalmaktadır*” demiştir.⁷⁷⁷

Türk Turizminin 1993’den beklentileri Adnan Menderes Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Müdürlüğü’nce 27 Nisan’da düzenlenecek sempozyuma il genelinde bulunan turizmciler ile öğrenciler ve kamu kurum ve kuruluşlarının yöneticileri katılacağı duyurulmuştur.⁷⁷⁸

Turizm sektörü bir çok alanla olan işbirliği sayesinde gelişimini artırarak devam ettiren bir sektördür. “Yetişkinlere turizm eğitimi” başlıklı haberde Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, yetişkinlere 6 ay süreli turizm eğitimi vereceklerini açıkladı. Verilecek eğitimde yaş sınırının olmadığı da belirtildi. Yapılan açıklama şöyledir:

*“Lise öğrencilerinin beceri eğitimlerini, turizm işletmelerinde yaptıkları sürelerde okullarda meydana gelen tatil kapasitesinden yararlanılarak, yetişkinler için kurslar düzenlenmesi ve böylece turizm sektörünün ihtiyacı olan eğitilmiş, becerikli insan gücü ihtiyacının sağlanması amacıyla yetişkinler otelcilik ve turizm eğitim merkezlerinin açılmasının uygun olacağı düşünüldü.”*⁷⁷⁹

Turizm Bakanlığı ve TÜRİSAB işbirliği ile A ve B grubu seyahat acentalarında çalışacak sorumlu müdür ve enformasyon memurları için yabancı dil sınavı açılmıştır.⁷⁸⁰

“Jandarma’ya Turizm Kursu” başlıklı haberde Aydın İl genelindeki turistik bölgelerde görev yapan Jandarmaya turizm kursu verileceği açıklanmıştır. İl Turizm Müdürlüğü ile Jandarma Alay komutanlığının ortaklaşa düzenlediği kurs 6 Mart - 10 Mart 1995 tarihleri arasında devam edecek ve turizm kursunda kursiyerlere ilk etapta gerekli olacak yabancı kelime ve cümlelerin öğretilmesi, turistik bölgelerde özellik taşıyan mevzuatın öğretilmesi, genel olarak yabancıların örf ve adetleri konusunda bilgi verilmesi, iyi bir aksan ile Türkçe konuşma, ülkemizin tarihi ve turistik yerleri

⁷⁷⁷ *Mücadele*, 31 Aralık 1992.

⁷⁷⁸ *Yeni Kiroba*, 26 Nisan 1993.

⁷⁷⁹ *Yeni Kiroba*, 8 Ocak 1993.

⁷⁸⁰ *Yeni Kiroba*, 7 Ocak 1995.

hakkında personelin bilgilendirilmesi ile görgü kuralları ve halkla ilişkiler konularında bilgi verileceği öğrenildi.⁷⁸¹

“*Turizm personeli için sınav*” başlıklı haberde turizm işletmelerine personel yetiştirme amacıyla açılacak temel eğitim kurslarına sınavla kursiyer alınacağı duyurulmuştur. Turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu ara insan gücünü yetiştirmek amacıyla Turizm Bakanlığına bağlı Turizm Eğitim Merkezlerinde Turizm İşletmelerine personel yetiştirme temel eğitim kursları düzenlenecek. Eğitim merkezlerine alınacak kursiyerler için önce sınav yapılacaktır. Kurslar yedi ay boyunca devam edecek ve yatılı ve gündüzlü olarak düzenlenecek. Kurslar sonunda başarılı olacak kursiyerlere başarı belgeleri verileceği duyurulmuştur.⁷⁸²

“9.Uluslararası Sempozyum Kuşadası’nda yapılacak” başlıklı haberde Adnan Menderes Üniversitesi ile Gazi Osman Paşa Üniversitesi’nin ortaklaşa düzenlediği 9. Uluslararası Sempozyum 25 - 30 Eylül 1995 tarihleri arasında Kuşadası’nda yapılacaktır. 20’den fazla ülkeden 150 delegenin katılacağı sempozyumda 70 bildiri tartışılacaktır. Sempozyuma katılacak yabancı delegeler ilimizin önemli tarihi merkezlerini de ziyaret edeceklerdir. Böylece ilimizin Turizm çalışmalarına katkıda bulunmanın yanında Adnan Menderes Üniversitesi ile Batılı bilim adamları arasında bağın kurulması ve geliştirilmesinin de sağlanması için bir köprü vazifesi göreceği belirtildi. Ayrıca sempozyumun Kuşadası’na belli bir hareketlilik kazandıracağı da tahmin ediliyor.⁷⁸³

18 Kasım 1995’de Adnan Menderes Üniversitesi’ne bağlı Turizm İşletmecilik Otelcilik Yüksekokulu ve Kuşadası Belediyesi’nce düzenlenen VI. Turizm Kongresi 20 Kasım’a kadar sürecek.⁷⁸⁴

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer alan hedeflerde yaygın eğitim, uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesi bilim ve teknolojiye yenilikler, haberleşme imkanlarının artması, bilgi toplumu çağına girme eğilimleri, mesleklerin yapısındaki

⁷⁸¹ *Yeni Kıroba*, 7 Mart 1995; Turizmde hizmet kalitesinin artırılmasında eğitimin önemli bir etken olması nedeniyle bu alanda yapılan çalışmaları artırma çabaları görülmüştür. Bkz. Tuğba Tuyluoğlu, *Türkiye’de Turizm Eğitiminin Niteliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2003, s. 28-34.

⁷⁸² *Yeni Kıroba*, 27 Haziran 1995.

⁷⁸³ *Yeni Kıroba*, 18 Eylül 1995.

⁷⁸⁴ *Yeni Kıroba*, 18 Kasım 1995.

hızlı değişimler işgücü piyasasının ani isteklerinin ortaya çıkması gibi sebeplerle plan döneminde daha fazla önem kazanacaktır. Bu noktada yaygın eğitime ayrılan kaynaklar artırılarak çıraklık eğitimi ve yaygın eğitimin kamu ve özel kesim işbirliği ile sürdürülmesi sağlanacak ve bu konuda gönüllü kuruluşlardan yararlanılacağı açıklanmıştır.⁷⁸⁵ Bu politikanın bir uygulaması da Aydın'da olmuştur. Aydın şehri için geleneksel hale gelen deve güreşi yarışlarının Aydın Çıraklık Eğitim Merkezince devam ettirileceği açıklanmıştır.1. Deve güreşi festivali 31 Aralık 1995 tarihinde yapılacak. Festivalden elde edilecek gelir çırak yurdunun yapımı için kullanılacak. Çok sayıda çırağın barınabileceği çırak yurdunun temelleri 1996 yılında atılacak. Çırak yurdunda barınacak yeri olamayan çok sayıda öğrenci kalacak.⁷⁸⁶ Yapılan deve güreşi festivalinde 300 milyon lira hasılat elde edildi. Bu toplanan para belirtildiği üzere Çıraklık Eğitim Merkezi'nin yurt binasının yapımında kullanılacak.⁷⁸⁷

Turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu ara insan gücünü yetiştirmek amacıyla, Turizm Bakanlığına ait Turizm Eğitim Merkezlerinde (TUREM) Turizm İşletmelerine Personel Yetiştirme Temel Eğitim Kursları düzenlenmiştir.⁷⁸⁸

“Yenişehir'de Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi açılacak” başlıklı haberde 1996 - 1997 öğretim yılından itibaren faaliyete geçirilmesi düşünülmektedir. 2 şubede toplam 60 öğrencinin İngilizce eğitim ile alınması uygun görülmüştür.⁷⁸⁹

Turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu ara insan gücünü yetiştirmek amacıyla, Turizm Bakanlığı'na bağlı Turizm Eğitim Merkezleri'nde düzenlenecek kurslar kamuoyu ile paylaşıldı.⁷⁹⁰

Emniyet Müdürlüğü bünyesinde 1997 yılında uygulamaya konulan “Plaj Polisi” olumlu sonuçlar vermesi, bu projenin daha da geliştirilmesi yaygınlaştırılması amacıyla İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü talebi doğrultusunda “Turizm Polisi İhtisas Kursu” düzenlenmiştir. Kursta turizmle ilgili yasal kuruluşlar ve işlevleri, turizm mevzuatı hükümleri, talih oyunları yönetmeliği, tarihi eser

⁷⁸⁵ *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990 - 1994*, s.293.

⁷⁸⁶ *Yeni Kıroba*, 25 Kasım 1995.

⁷⁸⁷ *Yeni Kıroba*, 3 Ocak 1996.

⁷⁸⁸ *Yeni Kıroba*, 24 Mayıs 1996.

⁷⁸⁹ *Yeni Kıroba*, 21 Ağustos 1996.

⁷⁹⁰ *Yeni Kıroba*, 11 Temmuz 1997.

kaçakçılığı ve önlenmesine ait hususlar, turizm-asayiş sorunları, sosyal davranışlar gibi konularda eğitim verilecek.⁷⁹¹ Kurs sonunda başarılı olan kursiyerlere başarı belgesi verileceği açıklanmıştır.⁷⁹²

“*Kuşadası Polisi yabancı dil öğrendi*” başlıklı haberde Kuşadası İlçe Emniyet Müdürlüğü’nün değişik birimlerinde görev yapan 80 polis memuru özel dersaneyle gerçekleştirilen lisan kursları sonucunda dil öğrendi. Sertifikaları Aydın Valisi Muharrem Göktaoğlu tarafından verilen törende Vali konuşmasında:

“*Günümüzde lisanın önemi çok büyük. Hele Kuşadası gibi turizm yörelerinde görev yapan emniyet mensubu arkadaşlarımızın birden fazla dil öğrenmesi çok güzel bir çalışma. Çünkü emniyet mensupları turizm yörelerine gelen turistlerle günün 24 saati iç içeler. Onların dert ve sorunlarını daha iyi ve kısa zamanda çözümlemeleri ülkemiz içinde iyi bir not*”.⁷⁹³ demiştir.

⁷⁹¹ *Yeni Kiroba*, 16 Ağustos 1997.

⁷⁹² *Yeni Kiroba*, 1 Eylül 1997.

⁷⁹³ *Yeni Kiroba*, 10 Eylül 1997.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1970 - 1980 DÖNEMİ AYDIN'DA TURİZM

1970'lere gelindiğinde Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi, sosyal, ekonomik koşulların yarattığı sorunlar artık iyice kendini göstermeye başlamıştı. Bu dönemde üniversiteler eğitim işlevlerini büyük ölçüde kaybetmişler, banka soygunları, insan kaçırmaya eylemleri yapılırken grev ve iş bırakma eylemleri ile sık sık fabrikalar kapatılmış ya da iş yavaşlatmalar başlamıştır.

1970 yılı Türkiye'de, 1960'larda başlayan dinamizmin kader yılı olarak değerlendirilmiştir. Uzmanların *“neyin nasıl olması gerektiğine sadece iktidardakilerin karar vereceği”* bir dönem olarak değerlendirdikleri bu dönemde 1971 yılı 12 Mart'ında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Kuvvet Komutanı Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu imzalarıyla radyonun 13.00 haber bülteninde okunan bir muhtıra yayımlamışlardır. Muhtıra şöyledir:

1. Parlamento ve Hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa'nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.
2. Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve İnkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.
3. Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır.

Muhtıradan anlaşıldığı gibi ordu, ülke içinde yaşanan sosyal ve ekonomik huzursuzluklardan parlamentoyu ve hükümeti birlikte sorumlu tutmuş ve çözümü de yine aynı parlamentonun içinde aramıştır. 12 Mart 1971’de yaşanan bu gelişme Türkiye’de yaşananların çoğu için beklendik bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.⁷⁹⁴ 12 Mart muhtırası hem siyasete hem ordu içine etki etmiştir. 15 Mart’ta orduda tasfiyeler başlamıştır. Muhtırayla başlayan yeni dönemin ilk başbakanı Nihat Erim olmuştur. 26 Nisan 1971’de “vatana ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma” gerekçesiyle 11 ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu dönemde çok sayıda gözaltı, tutuklama, gazete ve dergi kapamaları gerçekleşmiştir. 12 Mart idaresinin gerçekleştirdiği tutuklamaların önemli bir kısmı toplumda ciddi tepki uyandırmıştır.⁷⁹⁵

1973 yılında gerçekleşen seçimler sonuçları bakımından Türkiye siyasetinde önemli bir kırılma noktası olmuştur. Seçim sonucunda Bülent Ecevit önderliğindeki CHP oyların %33’ünü alırken AP’de önceki seçime göre ciddi bir oy kaybı yaşanmıştır. Seçim sonuçları koalisyon kurulmasını gerekli kılmış fakat koalisyon kurulamamıştır. Uzun süren koalisyon denemeleri sonucunda CHP ve Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyon kurmuştur. CHP – MSP koalisyonu göreve başladıktan kısa bir süre sonra siyasi çatışmalar devam etmiştir. 1974 yılında Türkiye’nin gündeminde olan Kıbrıs meselesi aynı zamanda dünya gündeminde de etkili olmuştur. 1974 yılının ilk günlerinden itibaren Rumların Kıbrıslı Türklerle olan ilişkileri sırasında Türkiye’den ve Yunanistan’dan karşılıklı sert açıklamalar yapılmıştır. Bu gelişmeler sonucu Türkiye Kıbrıs’a çıkarma yapmıştır.⁷⁹⁶ 1974’de Kıbrıs’a yapılan hareketin “garantör devlet” olmanın gereği çerçevesinde barış, kardeşlik ve özgürlük için yapıldığı Başbakan Ecevit tarafından yapılan

⁷⁹⁴ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995, s. 209; Yusuf Ziya Keskin, “ Türkiye Siyaseti ve Devlet Örgütlenmesinde 12 Mart Muhtırasının Etkileri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.22, 2020, s.1-15; Doğan Başaran, “12 Mart Askeri Muhtırası ve Türk Demokrasisi”, *Demokrasi: Darbeler ve Tepkiler*, (Editör: Betül Karagöz Yerdelen), 15-16 Aralık 2016 Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler, s. 112-131; Ayten Sezer Arıg, “Basında 12 Mart Muhtırası”, *Türk Yurdu*, S.290, 2011, s. 211-216.

⁷⁹⁵ Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan hakkında verilen idam cezası TBMM’de onaylanmıştır.

⁷⁹⁶ Erdal Açıkses, Zülfükar Aytaç Kışman, “Türkiye’nin 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve ABD”, *Tarih Yolunda Bir Ömür* Ergünöz Akçora Armağanı, C.II, (Editör: Ahmet Aksın), Hiper Yayın, İstanbul 2019, s. 121-136.

açıklamalarla kamuoyu ile paylaşılmıştır. 1975’de Süleyman Demirel liderliğinde AP, MSP, Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CHP) desteği ile hükümeti kurmuştur. Hükümet 1977 seçimlerine kadar görev yapmış fakat bu tarihlerde özellikle sokaklarda gerilimin çok yükselmiş ve kanlı çatışmalar yaşanmıştır. Bu gerilimli dönem Türkiye siyasetinde istikrarlı bir hükümet talebinin hem toplumsal tabanda hem de iş çevrelerinde istenilen bir hedef olarak anılmasına neden olmuştur. Ekonomide yaşanan büyük sorunlar siyasi dalgalanmalara da neden olmuştur. Türkiye bu ortamda 1980’lere girmiştir.⁷⁹⁷

3.1. Türkiye’nin Turizm Politikası

6 Mart 1970’de iktidara gelen XXXII. TBMM (III. Demirel) Hükümeti Programında turizmin kalkınmaya daha çok katkısının sağlanacağı açıklanmıştır. Özellikle Doğu Anadolu’nun kalkınması için yapılacaklara önem verilen programda bölgede ulaşım imkanlarının iyileştirilmesi ve turizmin gelişmesine hizmet edecek tesislerin çoğaltılacağı ifade edilmiştir.⁷⁹⁸

1970 yılı Türkiye’de, 1960’larda başlayan dinamizmin kader yılı olarak değerlendirilmiştir. Uzmanların “*neyin nasıl olması gerektiğine sadece iktidardakilerin karar vereceği*” bir dönem olarak değerlendirdikleri bu dönemde 1971 yılı 12 Mart’ında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Kuvvet Komutanı Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Celal Eyiceoğlu imzalarıyla radyonun 13.00 haber bülteninde okunan bir muhtıra yayımlamışlardır. Muhtıra şöyledir:

4. Parlamento ve Hükümet süregelen tutum, görüş ve icraati ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk’ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa’nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti’nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

⁷⁹⁷ Güven Gürkan Öztan, *Türk Siyasal Hayatı*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, s. 139-150. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kamuyonetimi_ue/trksiyaslhayt.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2021)

⁷⁹⁸ *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.4, s.2943-2950. Ayrıca bkz. Hikmet Özdemir, “1960-1980 Dönemi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.17, Ankara 2002, s.15-47.

5. Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetleri'nin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla Meclislerimizce değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'nın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve İnkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

6. Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek, idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır.

Muhtıradan anlaşıldığı gibi ordu, ülke içinde yaşanan sosyal ve ekonomik huzursuzluklardan parlamentoyu ve hükümeti birlikte sorumlu tutmuş ve çözümü de yine aynı parlamentonun içinde arıyordu. Bu ortam içinde 19 Mart 1971 günü Başbakan olarak

Nihad Erim görevlendirilmiştir. 26 Mart 1971'de iktidara gelen XXXIII. TBMM (I.Erim) Hükümeti Programı'nda turizm konusuna yer verilmemiştir.⁷⁹⁹

Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda ülkenin sanayileşme süreci içinde kalkınacağı ve turizm sektörüne de bu genel tercihte sanayileşmeyi hızlandırıcı, itici bir alt sektör olarak görev verildiği belirtilmekte ve kitle turizmi benimsenerek yatırım politikasının saptanmasında turizm döviz gelirlerinin en üst seviyede elde edilmesi hedeflenmektedir.⁸⁰⁰

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968 - 1972) ulaştırma sektörünün planda öngörülen ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacak ve destekleyecek yönde geliştirileceği açıklanmıştır. Ulaştırma sistemlerinde emniyetlerin sağlanarak kazaların önlenmesinin temel hedef olduğu ifade edilmiştir. Karayolu taşımacılığında özellikle yük taşımacılığındaki düzensizliğinin giderilmesine yönelik tedbirler alınacağı belirtilmiştir.⁸⁰¹

⁷⁹⁹ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.5, s.3266-3283. Ayrıca bkz. Şaban Esen, a.g.e., s. 32.

⁸⁰⁰ *İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü Turizm Konferansları (1979-1980)*, İstanbul 1980, s. 16.

⁸⁰¹ *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*, s.561.

1970 yılında Çelik Gülersoy tarafından kaleme alınan “Türk Toplumunu ve Turizm” adlı eserde toplumun sosyo - psikolojik temelleri ile turizm olgusu birlikte ele alınmıştır. Buna göre turizm Batı’nın koşulları altında doğmuş ve gelişmiş olup içinde bulunduğumuz çağda tüm dünyaya yayılmaktadır. Türkiye’nin turizme girebilmesi toplumsal psikoloji alanında, yani halkının hayat ve dünya görüşünde, düşünce yapısında, değer yargılarında Batı’ya çevrili bir değişmeye bağlıdır ve on paralel gitmektedir. Turizmin gelişmesinin ülke halkının ekonomik ve kültürel olarak turizm olayına katılmasına yani her alanda topyekün kalkınmaya bağlıdır. Bu görüş kalkınma planı içinde yer alan turizm hareketlerinin ne kadar doğru bir hamle olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.⁸⁰²

11 Aralık 1971’de iktidara gelen XXXIV. TBMM (II. Erim) Hükümeti Programı’nda turizm sektörünün ana sorunu olan yatırım ve işletmeciliğin ön planda bulunduğu bir endüstri dalı haline getirilmesinin amaç edinileceği açıklanmıştır. Bunun yanında deniz ve göl kıyıları herkesin kullanımına açık olacak, turistik özellik taşıyan devlet topraklarının elden çıkarılmamasını ve bu özellikteki özel mülkiyet konusu toprakları, turizm sektörünün gelişmesine imkan verecek belirli bir plan disiplini içinde kamu yararına uygun kullanımını sağlayacak idari, mali ve kanuni tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir.⁸⁰³

Turizm hareketlerinin gelişiminde çok önemli bir yere sahip olan turizm planlamasında ülkenin ulusal ve uluslararası turizm hareketlerinin ülke turizmindeki payını dikkate almak gerekir. Bu planlama turizmin uluslararası piyasaya girme politikasında etkili olmaktadır.⁸⁰⁴ Turizm, özellikle uluslararası alandaki hareketlilik nedeniyle, tüketici ve yatırımcılar ile hükümetler arasındaki ilişkileri gerekli kılmaktadır. Bu özelliği ile turizm uluslararası ilişkilere yol açmakta ve uluslararası kuruluşların varlığıyla gelişimini sürdürmektedir.⁸⁰⁵

Turizmde uluslararası işbirliğini geliştirmek amacıyla daha önce yapılan ikili antlaşmalara da bu dönemde de devam edilmiştir. 11 - 15 Mayıs 1971 tarihlerinde

⁸⁰² Çelik Gülersoy, *Türk Toplumunu ve Turizm (Sosyo - psikolojik Temeller)*, İstanbul 1970, s. 85.

⁸⁰³ Esen, a.g.e., s. 32.

⁸⁰⁴ Hasan Olalı, Selçuk Nazilli ve diğerleri, *Dış Tanıtım ve Turizm*, Ankara 1983, s. 321-323.

⁸⁰⁵ Adil Karsu, *Türkiye’de İzlenen Turizm Politikaları: Mardin Turizmine Yansımaları*, T.C. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Düzce 2013, s. 37.

Bükreş'te toplanacak olan Balkan Ülkeleri Resmi Turizm Kuruluşları IV. Konferansı'na hükümeti temsilen Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Müsteşarı Aydın Alacakaptan ve Bükreş Büyükelçiliği'nden Orta Elçilik Müsteşarı Alptekin Unlutürk'ten oluşan bir heyetle katılması ve toplantıda ele alınacak Balkan Ülkeleri Turizm İşbirliği Antlaşması'nı Hükümetimiz adına imzalamak üzere Heyet Başkanı Aydın Alacakaptan'ın yetkili kılınması Bakanlar Kurulu tarafından 6 Mayıs 1971 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁸⁰⁶ Bu gelişmeden sonra 13 Mayıs 1971'de Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Yunanistan Krallığı, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ve Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti Hükümetleri arasında Balkan Bölgesinde Turizm Alanında Karşılıklı İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.⁸⁰⁷

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968 - 1972), konaklama tesisleri yapımı daha çok özel kesim tarafından ele alınmış ve bu girişim teşvik tedbirleri ile desteklenmiştir. Bu dönemde turizm politikasının ilkesi kitle turizminin geliştirilmesi olmuş, özellikle fiziksel planlar tamamlanmış alanlarda bu amaca uygun tesislerin kurulması için teşvik tedbirleri getirilmiştir. Planlı dönemde belgeli tesis kapasitesi yılda ortalama %14 oranında artmış, 1971 yılında yatak sayısı 31.235'e, oda sayısı ise 16.851'e ulaşmıştır.⁸⁰⁸

1971 yılında Merkez Proje Müdürlüğü tarafından hazırlanan Türkiye'de Turizm Hareketi raporuna göre bugüne kadar Türkiye'ye gelen turistler tek şahıs veya aile halinde seyahat etmekte olan bireysel turizm tipine dahildirler. Bu tip turizmde her ne kadar turist başına elde edilen gelir kitle turizminde şahıs başına elde edilen gelirden daha fazla ise de kitle turizmi gelen turist sayısını ve dolayısıyla toplam turizm gelirini artıracığından Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkenin ekonomik ve siyasal konjonktüründen, kitle turizminkinden daha fazla etkilenen ferdi turizme yönelmesi kaynakların optimum kullanılmasına büyük ölçüde engel olacaktır. Bu bakımdan Türkiye'nin gelecek yıllarda kitle turizmine dönük bir politika izleyerek

⁸⁰⁶ BCA.,03018.01.02/261.31/13.

⁸⁰⁷ BCA.,030.18.01.02/269.55/2.

⁸⁰⁸ *Planı Tanıtma Çalışmaları, Ulaştırma-Haberleşme-Radyo-Tv-Turizm*, DPT:1307, s.21.

turistik yatırımlarda daha çok ikinci ve üçüncü sınıf tesislere, tatil sitelerine ve tatil köylerine kayması beklenir.⁸⁰⁹

Türkiye toplumsal siyasi ve ekonomik sorunlarla uğraştığı 1970’li yıllarda turizmin dünyadaki gelişmelerini de dikkatle takip ederek önemini kavramış ve hükümet programlarında turizmle ilgili çalışmalarına devam etmiştir. 11 Aralık 1971’de iktidara gelen yaklaşık 11 ay iktidarda kalan XXXV. TBMM (Melen) Hükümeti Programı’nda turizm sektörü hem ödemeler dengesine olan katkısı hem de yarattığı istihdam hacmi bakımından ekonominin önemli sektörlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu amaçla sektörün geliştirilmesi için gerekli teşvik tedbirlerinin hızla alınması, finansman ve işletmecilik sorunlarının çözümü, deniz ve göl kıyılarının planlı bir turizm politikasının takibine imkan sağlayacak şekilde ve toplum yararına uygun olarak kullanılması Hükümetin turizm alanındaki ana politikası olacağı ifade edilmiştir.⁸¹⁰

⁸⁰⁹ Bilgi Kongar, Cem Alpar, *Türkiye’de Turizm Hareketi*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara 1971, s. 33.

⁸¹⁰ *Hükümetler ve Programları 1960-1980*, C.II, s.245.

Tablo 3.1. Planlı Dönemde Turizm Yatırımları.

	Toplam Yatırım Hedefi	Turizm Yatırım Hedefi	Turizm Yatırım Oranı (Yüzde)	Turizm Yatırım Artışı (Yüzde)	Gerçekleşen Turizm Yatırımı	Gerçekleşme Artışı (Yüzde)	Gerçekleşme Oranı (Yüzde)
I. Plan (1963-1967)	118.4	1.3	1.1	-	1.2	-	92.3
II. Plan (1968-1972)	198.4	3.9	1.0	200.0	2.8	133.3	71.8
III. Plan (1973-1977)	281.1	4.5	1.6	15.4	2.4	14.3	53.3
Toplam	597.9	9.7	1.6	-	6.4	-	66.0

Kaynak: *İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü Turizm Konferansları (1979-1980)*, İstanbul 1980, s.17.

Üç plan döneminde toplam olarak 1971 yılı fiyatları ile 597.9 milyar liralık yatırım planlanmış ve bu büyüklüğün %1.6'sına karşılık gelen 9.7 milyar liralık kısmı turizm sektörüne ayrılmıştır. Toplam turizm yatırım hedefleri gerçekleştirmeleri karşılaştırıldığı zaman, gerçekleştirme oranının % 66 oranında kaldığı görülmektedir. Birinci plan dönemi içinde turizm sektörü en başarılı gerçekleştirme dönemini yaşamıştır. Turizm sektörü yatırımları bu dönemde % 92.3 düzeyinde gerçekleşmiştir. İkinci plan döneminde turizm sektörü için tayin edilen yatırım hedeflerinde ciddi büyüklükte artış öngörülmüştür. 1971 yılı fiyatları ile ikinci plan döneminde turizm sektöründe %200 oranında artış öngörülmüştür. Ancak gerçekleştirme % 71.8 düzeyinde kalmıştır. Üçüncü plan dönemi turizm yatırımları yönünden bir duraklama dönemi olarak görülmektedir. 1971 yılı fiyatları ile Üçüncü Plan dönemi için turizm yatırımlarında sadece % 15.4'lük bir artış öngörülmüştür. Ancak Üçüncü Plan döneminde turizm sektörü yatırım gerçekleştirmeleri, ikinci plan dönemi yatırım gerçekleştirmelerinden

% 14.3 seviyesinde düşük olmuştur. Bu dönemde turizm alanında yabancı uzmanlardan destek sağlanmasına yönelik çalışmalar kapsamında uzmanlara istihdam ortamı yaratılmıştır. Örneğin Fransız kökenli Yves Bertrand 4000 Lira aylık ücretle 1 Mart 1972 tarihinden itibaren 1 yıl daha turizm tanıtma alanındaki sözleşmeli hizmetlerde uzman olarak çalıştırılması, Bakanlar Kurulu'nca 24 Şubat 1972 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁸¹¹

Turizm ve Tanıtma Bakanı Erol Yılmaz Akçal 1972 turizm yılının başlaması dolayısıyla yaptığı basın toplantısında 1972'yi "1 milyon turist yılı" ilan etmiştir. Bakan, yurdumuza gelen turist sayısının 1971'de bir önceki yıldan % 22 fazlasıyla 935.000'e ulaştığını ifade ederek bu yıl bu rakamın 1 milyonun üzerine çıkacağını ve turizm gelirlerinin de 100.000.000 dolara yaklaşacağını söylemiştir. Akçal konuşmasında, bu yıl yurdumuzda turistlere ayrılacak nitelikte 100.000 yatak olduğunu belirttikten sonra ve gümrük kapılarında görülen can sıkıcı formalitelerin kaldırılacağını söylemiş, turistlere sağlanacak kolaylıkları şöyle sıralamıştır:

⁸¹¹ BCA., 030.18.1.2/278.17.18.

“Turistlere daha bol, daha devamlı olarak bilgi verilecek, bunun için önemli merkezlerde turizm büroları 24 saat açık kalacaktır. Turizm bürolarında çalışma saatleri uzatılacak, öğle tatili yapılmayacaktır. Giriş kapılarındaki formaliteler basitleştirilecek, işlemler çabuklaştırılacaktır. Yat veya kendi tekneleriyle gelen turistlerle ilgili işlemler de basitleştirilecek ve tek elden yürütülmesi sağlanacaktır. Kısa süreler için küçük limanlara uğrayan turist gemilerinin karaya yolcu nakli problemleri, Ulaştırma Bakanlığı ile yapılan anlaşma sonucu halledilmiş bulunmaktadır”.

İkinci plan dönemi içinde turizm yatırımlarına daha geniş ve daha uygun kredi sağlamak koşuluyla yeni fonlar oluşturulmasına ve eski fonların da geliştirilmesine çalışılmıştır. Ancak Anayasa Mahkemesi’nin 1971 yılında 933 Sayılı kanunun⁸¹² bazı maddelerini iptal etmesi ve iptal edilen maddeler arasında bütçeden turizm fonu oluşumuna imkan veren maddelerin bulunması, ikinci plan döneminin ortalarından itibaren turizm yatırımlarını bu çok önemli destekten mahrum bırakmıştır. Turizm Bankası’nın elinden bu kaynağın alınması, turizm kredilerinin miktar olarak sınırlandırılmasına neden olmakla kalmamış, yatırımcıları turizm faaliyet alanı için zorunlu olan düşük faizli ve uzun vadeli krediden de mahrum bırakmıştır. Bu gelişmeden sonra yatırımcılara %5 faiz ve 14 yıla kadar vade uygulayabilen Turizm Bankası, sözü edilen değişiklikten sonra faizi %12’ye yükseltmeye, vadeyi de 5 yıla indirmeye mecbur kalmıştır. Bu kaynaktan kullanılabilecek toplam miktar da 4.3 milyon liradan ibaret olmuştur.⁸¹³

Turizm Bakanı 1972 yılı çalışmalarının sadece turiste yönelen çabalar olmadığını asıl hedefin Türk turizminin temellerini atmak olacağını ifade ettikten sonra Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları nedeniyle kurulan özel ihtisas komisyonunun raporu önümüzdeki beş yıl zarfında yeniden 165.000 turist yatağına kavuşmamızı öngörmektedir. Ancak bunun için her yıl 2.000.000.000 liralık yatırım yapmak lazımdır demiştir. Bakan, 2.000.000.000 liralık yatırıma ulaşmak için çok ciddi teşvik tedbirleri alınması gerektiğine de değinmiş, Turizm yatırımları teşvik fonu

⁸¹² 28 Temmuz 1967’de kabul edilen 933 Sayılı kanun hükümete yetki vererek genel bütçeye her yıl konacak ödeneklerle devamlı şekilde beslenmesinin sağlanmasıdır. Bu kanuna göre 1968 ve 1969 yıllarında bu fona 65.000.000 TL aktarılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Resmi Gazete*, 9 Nisan 1971, S.13.804.

⁸¹³ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 424.

kurulmasının küçük tasarrufların turizm sanayi yatırımlarına aktarılması gerektiğinden bahsetmiştir. Akçal, turizm yatırımlarının teşvik için turistik konaklama tesislerinin emlak vergisinden, Bakanlıktan kuruluş belgesi alan turistik konaklama tesislerinin de bina inşaat vergisinden muaf olacaklarını belirtmiş, turistik tesislerle ilgili emlak vergisi muafiyetinin de beş yıldan on yıla çıkarılacağını açıklamıştır.⁸¹⁴ Turizm sektörünün gelişmesiyle ilgili olarak benimsenen ilkeler bakımından üçüncü ev ikinci planlar arasında hemen hemen hiç fark bulunmamakta, ikinci plandaki ilkeler üçüncü planda da aynen benimsenmiştir. İkinci planda olduğu gibi üçüncü planda da konaklama tesislerinin öncelikli bölgelerde yoğunlaştırılması; kitle turizmine öncelik verilmesi, altyapı tesislerinin onarılması ve mevcut olanların iyileştirilmesi; tarihi eserlerin onarılması ve milli parkların artırılması, turizm üstyapı yatırım ve işletmeciliğinde özel kesimin esas alınması, devlet ve diğer kamu kuruluşları yatırımlarının üstyapıya ve işletmecilikte daha ziyade öncü ve örnek tesislere yönlendirilmesi, fiziksel planlama çalışmalarına devam edilmesi ve turizm yatırımlarının bu planlara uygun olarak yapılmasının planlanmasının sağlanması; yatırım ve işletmeciliğin çeşitli tedbirlerle teşviki, turizm sektörü kredi imkanlarının artırılması ve yabancı sermaye yatırım ve işletmeciliğine , özel milli sektörün yetersizliği ölçüsünde yer verilmesi, her iki planda yer alan ilkelerin başlıcalarını oluşturmaktadır.

15 Nisan 1973 ile 26 Ocak 1974 tarihleri arasında görev yapan Talu Hükümeti Programı'nda turizm ile ilgili herhangi bir konuya değinilmemiştir. Bunun yanında önceki dönemlerde turizmin gelişimine paralel olarak turizm kurum ve kuruluşları ile turizmi geliştirmeye yönelik çalışmalarda da artış görülmüştür. Özellikle turizm kurum ve kuruluşlarının işleyişini düzenlemek amacıyla “Seyahat Acenteleri Birliği Yönetmeliği” oluşturulmuştur. Birlik, seyahat acentaları mesleğinin ülke ekonomisi ve turizmine uygun şekilde gelişmesini sağlayıcı önlemleri almak, mesleki ahlak ve gelişimi korumak amacıyla kamu kurumu niteliğinde tüzel kişiliğe sahip olarak kurulmuştur. Birliğin kısaltılmış adı TÜRSAB'dır. Seyahat Acentalarının Türkiye Seyahat Acentaları Birliğine üye olmaları zorunludur.⁸¹⁵ Türkiye'de turizmin ve

⁸¹⁴ *Yeni Asır*, 12 Nisan 1972.

⁸¹⁵ *Resmi Gazete*, 15 Haziran 1973, S.14565.

seyahat acenteciliğinin gelişiminin bir sonucu olan TÜRSAB, 1972 yılında kendi yasası ile çalışmalarına başlarken aynı zamanda Türkiye Seyahat Acenteleri Cemiyeti (TÜSTAC), Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF), Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) gibi Türkiye turizminin ilk kurumlarının mirasını da devralmıştır.⁸¹⁶

Turizm endüstrisini geliştirmede çok önemli bir yeri olan turizm politikaları Türkiye’de ilk üç kalkınma planı (1963 - 1977) yılları sürecinde turizmin politik tanıtımdan öteye geçemediği, ticari nitelik taşımadığı ve bunun sonucunda da başarısızlıkla sonuçlandığı görülmüştür. Yatırımlar parasal kaynakların yetersizliğinden, standart koşulları sağlanamayan yatırımlar olarak meydana gelir. Bununla birlikte fiziki planlar ve alt yapı yatırımları da başarısızlıkla sonuçlanır ve yetersiz kalmıştır. Bu yetersizlikler 1978 programına kadar devam etmiştir. Çeşitli nedenlerle 1978 yılına yetişmeyen Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan önce hazırlanan 1978 programında Türkiye’nin doğal, tarihi ve kültürel zenginliklerini değerlendirerek halka sağlıklı dinlenme imkanları sağlamak amacıyla planlama çalışmalarına öncelik ve turizm sektörünün gelişmesine dair uzun dönemli hedeflerin ve bu hedeflerin mekanla ilişkisini belirleyen Turizm Ana Politikaları çalışmasına hız verilmesi gündeme almıştır.⁸¹⁷

Tarihler 14 Eylül 1972’yi gösterdiğinde resmi olarak kabul edilen 1618 Sayılı yasa ile Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB), TÜSTAC’ın yerine faaliyetine devam edecektir.⁸¹⁸ TÜSTAC’ın yerini TÜRSAB’a bırakması önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Bunun en önemli sebebi TÜSTAC’ın bir cemiyet TÜRSAB’ın ise oda niteliği taşımasıdır. Cemiyet ile oda arasındaki fark cemiyetlerin Cemiyetler Masası’na bağlı olmasına karşın, odaların TBMM’ye bağlı olmasıdır. Seyahat acentelerinin yeni kazandığı prestiji bu farkla açıklamak mümkündür. TÜRSAB’ı TÜSTAC’tan ayıran bir diğer önemli fark ise seyahat acentelerinin bu birliğe üye olma zorunluluğunun olmasıdır. Yasa, hizmet veren tüm seyahat acentelerini faaliyetleri bazında sınıflara ayırarak üyelik zorunluluğu tüm seyahat acentalarına bağlanmıştır. 1618 sayılı kanun ile birlikte turizmin artık sesini duyurmaya başladığı

⁸¹⁶ Köfteoğlu, Karabulut, *a.g.e.*, s. 31.

⁸¹⁷ Turan, *a.g.e.*, s. 813.

⁸¹⁸ *Resmi Gazete*, 28 Eylül 1972, S.14320.

kabul edilmiştir. Bunun sebebi, önceki yıllarda ismi anılmayan turizm faaliyetlerinin artık yasal bir alanda karşılığını bulmuş olmasıdır. Bu kanun ile birlikte hem ülkenin turizm vizyonu genişlemeye başlar hem de turizm bir meslek olarak daha değer kazanır. 1973 yılında yaklaşık yüz kadar üye sayısı ile çalışmalarına başlayan birlik içinde zaman içinde sayılar artmış ve İstanbul dışından da üye katılımları olmuştur. Türk turizminin tanıtılmasında önemli bir yere sahip olan TÜRİSAB, aynı zamanda diğer ülkelerle olan ilişkilerde turizmin şekillenmesini etkileyen kararlarda etkin bir rol üstlenerek gelişmelere yön vermiştir. Bu gelişmeler arasında Ege kıta sahanlığının kaldırılmasına yönelik çalışmalar, kongre turizminin yaygınlaştırılması, 12 ay turizm yapılması gösterilebilir.⁸¹⁹

Turizm sektöründe yabancı uzmanlardan yararlanma çalışmalarına bu dönemde de devam etmiştir. Alman kökenli Elke Muşkara'nın 5000 Lira maaşla Turizm ve Tanıtma Bakanlığı hizmetinde işe başladığı tarihten 1973 yılı sonuna kadar sözleşmeli olarak çalıştırılması, Bakanlar Kurulu'nca 12 Haziran 1973 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁸²⁰ Turizm endüstrisinde planlı ve iyi bir yönetim birçok alanda olduğu gibi çok önemli bir yere sahiptir. İyi yönetilmeyen bir turizm endüstrisi ekonomik dengesizliklere, mali kaynakların israfçı bir şekilde kullanılmasına, sosyal ve kültürel kirlenmeye ve doğal kaynakların tahribine de yol açmaktadır. Bu sebeple turistik gelişmenin sağladığı yararları en yüksek düzeye çıkarmak, oluşabilecek zararları en düşük düzeye indirmek için turizm sektöründe uzun vadeli ve isabetli politikalar izlemek, plan ve programlar çerçevesinde önlemler almak ve bu önlemleri titizlikle uygulamak zorunluluğu vardır.⁸²¹

Bu dönemde hem turizmi geliştirmeye yönelik hem de turizmin ülkenin kültürel ve doğal zenginliklerini koruması yönünde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu amaçla "Av Turizmi Yönetmeliği" hazırlanmıştır. Bu çalışma ile yurdumuza turist getiren av turları ve av partileri düzenleyen, bunların dışında yaban hayatı ve kuşlar için özel turlar ve programlar düzenlemek, av organizatörleri ve klavuzları yetiştirmek için

⁸¹⁹Kaya,Buldu, *a.g.e.*, s. 323.

⁸²⁰ BCA.,30.18.1.2/300.49/4.1.

⁸²¹ Muhteşem Öztürk Sözen, *1982 Sonrası Dönemde Türkiye'de Uygulanan Turizm Politikaları ve Turizm Politikalarının Çanakkale Ekonomisine Etkileri*, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi,) Çanakkale, 2006, s. 12.

organizatörlük ve klavuzluk kursları açarak turizme katkı sağlamak amaçlanmıştır. Yönetmelikte yerli ve yabancı turistler için izin işleri, turistlerin avlandırılmasına ilişkin işlemler hakkında detaylı bilgilendirme yer alması turizme destek sağlanması olarak değerlendirilmiştir.⁸²²

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın İller Teşkilatı Turizm Bürosu şeflikleri ve enformasyon bürolarında yüz elli turizm gönüllüsünün aylık ücret verilerek işe başladıkları tarihten itibaren üç ay süreyle sözleşmeli olarak çalıştırılmaları Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın 14 Mayıs 1973 günlü ve 2230/3854-10968 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunca 28 Mayıs 1973 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁸²³

25 Haziran 1973 tarihinde Bakanlar Kurulu 1768 Sayılı kanunun onaylanmasıyla Dünya Turizm Teşkilatı Tüzüğü'nün onay belgesinin İsviçre Hükümeti'ne verilmesinden itibaren yürürlüğe girmek üzere onaylanmasını kararlaştırmıştır. Dünya Turizm Örgütü (DTÖ), hükümetler arası nitelikte bir uluslararası örgüt olarak kurulmuştur. Örgütün ana amacı iktisadi gelişmeye, uluslararası anlayışa, barış, refah, insan temel hak ve hürriyetlerine ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı yapılmaksızın evrensel saygı duyulmasına ve gözetilmesine katkı bulunmak amacıyla turizmin teşvik ve geliştirilmesini sağlamaktır.⁸²⁴

1974 yılında Ege Turizm Cemiyeti Başkanı Mehmet Uster'den Turizm Bankası'nın faaliyetlerine yönelik ciddi bir eleştiri yapılmıştır. Bir süre önce Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın aldığı bir kararla yaz sezonundan itibaren başlatılması düşünülen kredili tatil sisteminin dar gelirli memur ve işçilerin iç turizmden yararlanma amacını taşıdığını ancak yürütülmek istenilen uygulamanın bunun tam tersini gösterdiğini iddia eden Uster, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın tutumunu da kınadıklarını belirtmiştir.

Uster, konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

“Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın getirdiği kredili tatil yapma sisteminin yürütme görevi amme hizmeti gören Turizm Bankası'na verilmiştir. Fakat bu banka tatile çıkmak için kendisine müracaat edenlere kredilerini verirken % 8 gibi bir faiz

⁸²² Resmi Gazete, 15 Haziran 1973, S. 14565.

⁸²³ BCA.,30.18.1.2/299.42/6.

⁸²⁴ BCA., 30.18.1.2/305.74/19

yüklemektedir. Bu tutumu ile bu banka tefecilik örneği vermektedir.” Ayrıca tatil sırasında konaklama tesislerinde de % 10 oranında bir hizmet harcı alındığını söyleyen Turizm Cemiyeti başkanı şöyle konuşmaktadır:

*“Aracı ve tefecinin hoş görülmediği, bunların kaldırılması yolunda yoğun bir çalışma içinde bulunduğu bir devrede Turizm Bankası’nın bu tutumu ne derece haklı görülebilir. Eğer böyle bir iş yapılacak, dar gelirli vatandaşların istedikleri gibi bir tatil yapmaları sağlanacaksa bundan faiz alınmamalıdır. Turizm Bankası komisyoncu değildir. Bir seyahat acentası da değildir.”*⁸²⁵

1974 yılında Nisan ayında açılan turizm sezonuna Türkiye’nin geçen yıllara oranla büyük bir dezavantajla girmekte olduğu açıklanmıştır. Öncelikle Yunanistan’ın yıllardır sürdürdükleri aleyhte propaganda son aylarda dünya çapında güncelliğini korumaya devam eden Ege Denizi’ndeki petrol arama sorunu ile giderek büyütülmek istenmektedir. İki devlet arasında siyasi anlaşmazlığa kadar vardırılan bu durumdan Yunanlıların Avrupalı seyahat acentaları ile bizden daha yakın ilişkiler kurmayı sağlamaları da etkili olmuştur. Ayrıca Türk Hava Yollarına ait uçakların son iki ay içerisinde üst üste iki kaza yaparak yüzlerce kişinin ölmesi, Türkiye’ye hava yolu ile gelmek isteyen turistleri olumsuz yönde etkilemektedir. Az gelişmişliğin çemberini işçi dövizleri ile turizmden sağlanan dövizlerle kırmak isteyen Türkiye’de 1974 yılı turizm sezonuna girerken ülke yöneticilerini karamsarlığa itmesi olağandır. Ancak her şeye rağmen ülkemizdeki turistik ve tarihi yerlerin dünya çapındaki olumlu ve hemen yapılacak reklamları Türkiye’ye gelmek isteyen turistlerin Yunanistan aracılığı yerine direk olarak ülkeye gelmesini sağlayacaktır. Turistlere en az kendi ülkelerindeki yaşam standardını verebilecek tesislerin yapımının hızlandırılması ülkeye turist akınına yoğunlaştıracak ifade edilmiştir.⁸²⁶

Turizm Bankası tarafından verileceği açıklanan tatil kredisinin ilkeleri ve yararlanma koşulları gazetelerde yer alarak kamuoyu ile paylaşılmıştır. İlgili haberde tatil kredisinin kapsamı, limiti, ödeme şekli, geçerliliği, vadesi vb. konularda detaylı bilgi verilmiştir. Buna göre tatil kredisinden yararlanmak isteyenler kurumlarına gönderilen Tatil Kredis Talep Formu ve Kredi Taahhüt namesini doldurarak

⁸²⁵ *Demokrat İzmir*, 13 Nisan 1974.

⁸²⁶ *Demokrat İzmir*, 13 Nisan 1974.

kuruluşlarına verecekler, kuruluşlar da gerekli onayı yaptıktan sonra toplu olarak bir defa da T.C. Turizm Bankası A.Ş.'ye göndereceklerdir.⁸²⁷

Dünya Seyahat Acentaları Birliği Federasyonu Genel Sekreteri Joseph de Wachter, 11 - 16 Kasım tarihleri arasında yapılacak olan 8.Turizm Toplantısında Türkiye'nin dünyaca geniş çapta tanıtılması olanağının doğacağını söylemiştir. Basın toplantısı düzenleyen Wachter Türkiye'nin turizm pazarı bakımından ilginç bir ülke olduğunu söyleyerek *“gelecek turistler için tesisleriniz halen yetersizdir”* demiştir.⁸²⁸

Türk turizminin yaşadığı turizm sorunlarından biri de kuşkusuz konaklama alanındaki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Başkanı Doç. Dr. Ergun Göksan, konaklama yatırımlarına önem verilmesini istemiş; bugünkü koşulların devam etmesi halinde önümüzdeki yıldan itibaren büyük sorunlarla karşılaşılacağını söylemiştir. Göksan konuşmasında:

“Türk turizminin bugün ve gelecek için en büyük sorunu konaklama kapasitesinin azlığıdır. Son 6 - 7 yıldır yatak kapasitesinde ciddi bir artış olmamıştır. Buna karşılık Türkiye'nin turizm talebi gittikçe artmaktadır. Bugünkü koşullar devam ettiği takdirde 1975 yılından itibaren ihtiyaca cevap verilemeyecek duruma düşülecektir” demiştir.

Dünya turizm pazarlama koşullarına uygun olarak fiyatların birkaç yıl önceden tespit edilmesini ve en geç Haziran ayında açıklanmasını, kıyı turizminin canlandırılmasını, eğlence yerlerinin çoğaltılmasını, spor yapma olanaklarının artırılmasını isteyen Türkiye Seyahat Acentaları Birliği Başkanı Doç. Dr. Ergun Göksan, konaklama tesislerinde extra olarak alınan içki fiyatlarının azami şekilde indirilmesini de önermiştir. Göksan bu konuda şunları söylemiştir:

“Turizmde en çok şikayet alınan konulardan biri de extra olarak alınan içki fiyatlarıdır. Üstünde 8-10 lira yazılı bir şişe içki standart bir otel restoranında bazen 30, bazen 50, bazen de 100-120 liradan satılması huzursuzluk yaratmaktadır. Otellerin servislerine göre içki fiyatlarına yapılacak ilaveler azami baremlerle

⁸²⁷ Demokrat İzmir, 19 Mayıs 1974.

⁸²⁸ Demokrat İzmir, 26 Mayıs 1974.

*sınırlandırılmalıdır. Konaklama yerlerindeki yemek porsiyonlarının niteliği ve miktarı işletmecinin insafına terk edilmemelidir.”*⁸²⁹

Fransa'nın İzmir'de göreve başlayan başkonsolosu Henri Mouton Türk turizmi ile ilgili yaptığı konuşmasında “Ülkenizin dünyanın sayılı turistik ülkelerinden biri olmasını istiyorsanız, sahil yağmasını önleyiniz. Onların doğal güzelliklerine el sürdürmeyiniz” ifadesini kullanmıştır.⁸³⁰

Turizm Bakanı Birgit, bir tatil köyünün açılışı sırasında yaptığı konuşmada şöyle demiştir:

“Bizim için Türk ekonomisine, Türk halkına, emeği ile ya da sermayesi ile kim katkıda bulunursa onu sevinçle karşılarız. Tekrar söylüyorum bu yapı kime ve hangi sektöre ait olursa olsun bize gurur vermektedir. Dileğimiz tüm Türkiye'nin böyle yapılara kavuşmasıdır.” Türkiye'nin özgürlükçü bir demokrasi hamle içinde olduğunu ifade eden Turizm ve Tanıtma Bakanı ülkemizde doğanın verdiği güzellikler yanında yakın komşularımızdan çok daha farklı koşullar bulunduğunu örneğin Türkiye'de özgürlükçü demokrasiye dayalı bir iç politikanın uygulanışının turistlerde bir rahatlık yarattığını belirterek özetle şunları söylemiştir:

*“Turist, geldiği ülkede, doğanın güzellikleri tarihi zenginlikleri yanında iç huzuru da aramaktadır. Şu anda yatak kapasitemiz az, ulaşım olanağımız özlediğimiz düzeye varmadıysa tüm bunlara rağmen komşularımızdan daha fazla turist çekmek olanağına sahipsek, bu hiç şüphe yok ki ülkemizin batı demokrasisinin tam kuralları içine yönelmiş olmasındandır. Pek yakın zamanda Türk turizmi büyük hamleler içine girecektir. Bu hamleleri yaparken öncelikle Turizm Bankası, THY, Denizcilik Bankası, Emekli Sandığı'nı güç ve sermaye birliği yaparak bir holding durumuna getireceğiz.”*⁸³¹

1974 Haziran'ında Akdeniz Festivali Sempozyumu'nun başlamasıyla birlikte işbirliği yapılabileceği ve Akdeniz'in bir barış ve dostluk gölü haline getirilebileceğini söylemişlerdir. İkinci İzmir Uluslararası Akdeniz'in Festivali Sempozyumunun açılışında konuşmacılar amaçlarının Akdeniz ülkeleri arasında

⁸²⁹ *Demokrat İzmir*, 2 Haziran 1974.

⁸³⁰ *Demokrat İzmir*, 7 Haziran 1974.

⁸³¹ *Demokrat İzmir*, 10 Haziran 1974.

turizm pazarı yaratmak olduğunu belirtmiş bu işbirliği sayesinde Akdeniz bir barış ve dostluk gölü haline getirilebilir demişlerdir. Üç gün sürecek sempozyum İzmir Ticaret Odası salonlarında başlamıştır. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Tanıtma Genel Müdür Muavininin bir sunu yaptığı ve İtalyalı Prof. Aurelio Titapani'nin konuşmacı olarak katıldıkları sempozyumda Türkiye ve İtalya'nın turistik ve folklorik yaşantısı dile getirilmiş bir tür Akdeniz ülkeleri turizm borsası yaratılmasının amaçlarının başında yer aldığı ifade edilmişti. Sempozyumu izleyenler, İngilizce ve Fransızca konuşan konferansçıları anında Türkçe'ye tercüme eden tercümanlar aracılığı ile dinleyebilmişlerdir. Sempozyumda ayrıca ulaşımın modernleşmesi sonucu dünyanın her geçen gün biraz daha küçülmekte olduğu bunun içinde Akdeniz ülkelerinin yeni bir kavram içinde turizm çabalarını bir bütün halinde ele almaları gerektiği savunulmuştur. Ancak bu sayede Akdeniz ülkelerinin dünya turizm piyasasında etkin rol oynayacağı Akdeniz'in bir barış ve dostluk gölü haline getirilebileceği açıklanmıştır.⁸³²

Yeni turizm sezonu ile birlikte kurumların çalışmalarındaki denetimin arttığı görülmüştür. Gazino, lokanta, restoran, kafeterya ve her çeşit konaklama tesislerinde çalışan personelden birinin dahi sağlık karnesinin bulunmaması halinde bu yerlerin kapatılacağı açıklanmıştır. İl Sağlık Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı ve Turizm Tanıtma Bakanlığı'nın konuyla ilgili olarak ortak bir çalışma içine girdikleri belirtilmiş. Yaz aylarına girilmiş olması ve halkın turistik yerlere kayması nedeniyle çıkabilecek hastalıklara karşı halk sağlığını korumak amacıyla sıkı tedbirler alınmıştır. Bu amaçla her personelin üç ayda bir genel muayene yaptırması gerektiği belirtilmiştir.⁸³³

26 Ocak 1974 ile 17 Kasım 1974 tarihleri arasında görev yapan I. Ecevit Hükümeti Programı'nda iç ve dış turizmin ekonomik, sosyal ve kültürel katkılarından yurdumuzun ve ulusumuzun gerektiğince yararlanabilmesinin sağlanacağı ifade edilmiştir. Aynı zamanda dar ve orta gelirli yurttaşlarımızın da turizm olanaklarından yararlanabilmeleri kolaylaştırılacaktır. Tarihi anıtlarımızın ve milli eserlerimizin korunmasına önem verileceği ve bunların onarılarak turizme yararlı bir şekilde

⁸³² *Demokrat İzmir*, 12 Haziran 1974.

⁸³³ *Demokrat İzmir*, 15 Haziran 1974.

değerlendirileceği belirtilmiştir. Ayrıca el sanatlarımızın, folklorumuzun yok olmaktan kurtarılması ve bundan turizmde ve tanıtma çalışmalarında yararlanılması için gerekli teşvik ve geliştirme tedbirlerinin alınacağı açıklanmıştır.⁸³⁴ Bu dönemde turizm alanında çok önemli bir yeri olan profesyonel turist rehberlerinin görev ve eğitimlerine dair bir yönetmelik hazırlanarak Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Kırk altı maddeden oluşan Profesyonel Turist Rehberliği Kursları ve Profesyonel Turist Rehberliği Yönetmeliği’ne göre Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’na bağlı birimler turist rehberi yetiştirmekle sorumlu olmuştur. Yönetmelikte bu amaçla açılan kursların eğitim süreleri ve içerikleri hakkında detaylı bilgi verilirken, yerli turistlere hem de yabancı turistlere gezileri boyunca yardımcı olabilecek ve onlara güvenilir bilgiler verebilecek profesyonel turist rehberlerinin nasıl yetiştirileceği ifade edilmiştir.⁸³⁵

17 Kasım 1974’de iktidara gelen ve on ay süreyle görev yapan İrmak Hükümeti Programı’nda turizm konusu ile ilgili olarak hükümetin Türkiye’nin turizm potansiyelini en iyi şekilde değerlendirmek, dış turizm talebini özendirmek ve iç turizmi yaygınlaştırma kararında olduğu ifade edilmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için Üçüncü Beş Yıllık Planı hedeflerine uygun olarak turizm geliştiği bölgelerde fiziksel planlama çalışmalarına hız verilecek, kıyılar ve turistik yörelerin toplum yararına kullanılması ve korunması çalışmaları tamamlanacaktır. Yurdumuzda daha çok turist barındırmak ve daha fazla gelir sağlamak için, sektörün yatırım ve işletmecilik konusundaki çeşitli sorunların çözülmesini hedef olarak görmekteyiz. Bu amaçla devlet alt yapı yatırımlarını gerçekleştirecek, üst yapı yatırımlarını da özendirecek gerekli tedbirleri alacaktır. Yeniden düzenlenmesine başlanılan “Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu Tasarısı” en kısa zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulacaktır. Artırılacak arz kapasitesinin, nitelikli personel ihtiyacının karşılanması için, eğitim çalışmalarına hız verileceği açıklanmıştır. Programda yurdumuzun turistik çekicilik unsurları ve kültürel özellik ve varlıklarının tanıtılması yanında, turizm politikamızda arz kapasitemizin pazarlanmasına önem verileceği ifade edilmiştir. Bu çalışmaların yanında enformasyon hizmetlerinin yeterli düzeyde yapılabilmesi için Basın - Yayın Genel Müdürlüğü’nün ulusal

⁸³⁴ *Hükümetler ve Programları 1960-1980*, C.II, s.286.

⁸³⁵ *Resmi Gazete*, 21 Mart 1974, S. 14834.

çıkarlara uygun bir çalışma düzenine kavuşturulacağı da belirtilmiştir.⁸³⁶ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yurdumuza gelecek turist ve yurt dışına gidecek vatandaş sayısında yılda ortalama % 13, buna karşılık turizm gelirlerinde % 20 ve turizm giderlerinde % 13 oranında artış olacağı tahmin edilmiştir. Konaklama tesisleri kapasitesinin dönem sonunda 126.000 yatağa çıkarılması hedef alınmıştır.⁸³⁷

Türkiye'nin ve Türk turizminin yurt dışında da tanıtılması amacıyla Budapeşte, Bükreş, Şam, Tel Aviv, Kahire, Sofya, Moskova, Sidney ve Bern'de Basın - Yayın ve Turizm Müşavirlikleri kurulması; Dış İşleri Bakanlığı'nın isteğine dayanan Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın yazısı üzerine Bakanlar Kurulunca 6 Mart 1974'de kararlaştırılmıştır.⁸³⁸

1974'te Türkiye'nin turizm geliri % 13 artarken turizm harcamaları % 63 fazlalaşmıştır. Merkezi Paris'te bulunan iktisadi işbirliği ve kalkınma örgütü (OECD) tarafından yapılan açıklamaya göre 1974 yılında Türkiye'nin turizm gelirleri % 13 oranında artarak 172.000.000 dolardan 194.000.000 dolara çıkarken turizm harcamaları da % 63 oranında fazlalaşmış ve 93.000.000 dolardan 152.000.000 dolara yükselmiştir. Bununla birlikte 1974 yılında Türkiye'nin turizmden sağladığı gelir turizmin harcamalarından 42.000.000 dolar fazla olmuştur. Buna rağmen Türkiye 24 OECD ülkesi arasında turizmden en az gelir sağlayan üç ülkeden biridir. Türkiye'den az gelir sağlayan ülkeler 133.000.000 dolar ile Yeni Zelanda ve 16.000.000 dolar ile İzlanda'dır.⁸³⁹

1975 yılında T.C. Turizm Bankası Anonim Şirketi'nin sermayesinin 600.000.000'dan 750.000.000 TL'ye yükseltilmesi Bakanlar Kurulu tarafından 4 Ağustos 1975 tarihinde kararlaştırılmıştır. 31 Mart 1975'de iktidara gelerek iki yıl üç ay iktidarda kalan IV. Demirel Hükümeti Programı'nda turizm konusunda turizmin dış ödemeler üzerindeki olumlu etkisinden söz edilerek turizm alanından en iyi şekilde yararlanılarak iç ve dış turizmin geliştirileceği ifade edilmiştir.⁸⁴⁰

⁸³⁶ *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.6, s.4383.

⁸³⁷ *Planı Tanıtma Çabaları, Ulaştırma-Haberleşme-Radyo-Tv-Turizm*, DPT:1307, s.22.

⁸³⁸ BCA.,30.18.1.2/311.11/12.

⁸³⁹ *Ege Ekonomi*, 12 Eylül 1975.

⁸⁴⁰ *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.6, s.4615.

Türkiye’de turizm sektöründeki ekonomik sorunlara çözüm getirmek ve turizm yatırımcılarına destek olmak amacıyla kurulan Turizm Bankası istenilen amaca ulaşamamıştır. “Turizm Bankası işletmecilikten zarar etti” başlıklı habere göre Turizm Bankası 1975 yılı turizm kredilerinde memurlar lehine bir değişiklik yaptığı sırada 1974 yılında işletmecilik faaliyetlerinden 3.745.000 TL zarar ettiğini açıklamıştır. Turizm Bankası memurlara 3500 liralık tatil çeki verip bunun yedi ayda tahsil yoluna gitmekte verdiği çekin de kendi işletmelerinde para olarak geçerliliğini sağlamaktaydı. Yeni alınan karara göre bu borcu ödeme süresi yedi aydan 12 aya çıkarılmıştır. Ancak banka 3.000.000 TL’yi aşan bir zarara uğramıştır.⁸⁴¹

“Turistik hediye ihracı istenilen düzeye ulaşamıyor” başlıklı haberde turistik hediyelik eşya ihracatının arzulan seviyeye ulaşamadığı öne sürülmektedir. İlgililer ülkemiz el sanatlarının en iyi şekilde tanıtılmasına yardımcı olan bu arada geniş döviz sağlayan turistik hediyelik eşya ihracatının daha da geliştirilmesi için önleyici davranış ve kuralların hızla giderilmesini önermişlerdir.⁸⁴²

“Turizmimiz için önemli bir fırsat” başlıklı haberde Adriyatik’te batan ve sahillerin kirlenmesine yol açan gemi nedeniyle Doç. Dr. Ergun Göksan şunları söylemiştir:

“Bir süre önce zehirli bir geminin Adriyatik’te batmış olması ve bütün gizleme çabalarına rağmen olayın basınla aktarılması 1975 Türk turizmini kurtaracak bir olay niteliğindedir. Yugoslavya, Yunanistan ve İtalya’nın Adriyatik kıyılarını yüzmek isteyenler için tehlikeli bölge olmasından yararlanmalıyız. Yörelerdeki konaklama işletmelerinde yer ayırtmış olan on binlerce turisti ülkemize çekebilmek için Turizm Bakanlığı Dış Büroları ve Türk Seyahat Acentalarının derhal faaliyete geçmeleri lazımdır. Bu yönde açılacak bir kampanyada Türkiye’nin dalgalı döviz kurları nedeniyle Avrupalı turistler için daha ucuz bir ülke haline girdiğini duyurmak da büyük fayda vardır. Bu yöntemde yürütülecek bir turistik tanıtma kampanyası olumsuz koşullar altında gelişmekte olan 1975 yılını turizmin altın yılı yapabilir.”⁸⁴³

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nca Seyahat Acentaları Yönetmeliği 27 Eylül 1975 tarih ve 15.369 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Buna göre Türkiye’deki

⁸⁴¹ Ege Ekonomi, 4 Nisan 1975.

⁸⁴² Ege Ekonomi, 11 Nisan 1975.

⁸⁴³ Ege Ekonomi, 28 Nisan 1975.

seyahat acentası gruplarına göre Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'ndan işletme ve geçici işletme belgesi almaları ve faaliyetlerini buna göre düzenlemeleri ayrıca Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'ne üye olmaları zorunlu bulunmaktadır. A ve B grubu seyahat acentalarında çalışacak sorumlu müdürler ile enformasyon memurlarının yabancı dil sınavlarında uygulanacak esaslar belirlenmektedir.⁸⁴⁴

“Hollandalı seyahat acente ve turizm yazarları ülkemizde incelemeler yapacak” başlıklı haberde Turizm ve Tanıtma Bakanlığının konuğu olarak Hollanda'nın tanınmış seyahat acente ve turizm yazarlarının ülkemize gelerek tarihi ve turistik yerlerde incelemelerde bulunacağı açıklanmıştır. Ege Bölgesine gelecek olan Hollandalı acentalar ve gazeteciler İzmir ve Aydın'da toplam beş gün kalacaklardır.⁸⁴⁵

“Türk turizminin daha iyi tanınması için Turizm Bakanlığı özel kuruluşlarla işbirliği yapacak” başlıklı haberde Türk turizminin dışarıda daha iyi tanıtılması için Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile özel kuruluşların işbirliği yapacağı belirtilmiştir. Bu tip bir işbirliğinin daha önceki yıllarda sürdürüldüğü ancak bu kez daha geniş kapsamlı olacağı belirtilmiştir. Turizm uzmanları yurtdışında yapılacak tanıtmanın gözleri kulağa hitap edecek şekilde hazırlandığını basın ve yayın organlarından başka broşürler dağıtılacağını, konferanslar verileceğini, seminerler düzenleneceklerini ifade etmişlerdir. İzmir'deki turizm uzmanları şunları söylemişlerdir: “*Özel turizm kuruluşlarımız ülke turizminin yurtdışında iyi tanıtılması ile uygun bir program yürütülecektir.*”⁸⁴⁶

Uluslararası konferanslarda ülkenin tanıtımının önemi çok büyüktür. 29 Eylül - 3 Ekim 1976 tarihleri arasında Bükreş'te yapılacak IX. Milli Turizm Örgütleri Konferansı'na Türkiye'yi temsilen Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Müsteşarı Mukadder Sezgin'in başkanlığında bir heyetin katılması kararlaştırılmıştır.⁸⁴⁷

Son yıllarda Türkiye'ye en çok turist gönderen ülkenin Almanya olduğu açıklanmıştır. Bunu sırasıyla Fransa, Birleşik Amerika ve İngiltere izlemektedir.

⁸⁴⁴ *Ege Ekonomi*, 4 Ekim 1975.

⁸⁴⁵ *Ege Ekonomi*, 18 Ekim 1975.

⁸⁴⁶ *Ege Ekonomi*, 30 Ekim 1975.

⁸⁴⁷ BCA., 30.18.1.2/361.176/5.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından hazırlanan yıllık istatistiklere göre Türkiye'ye 1975 yılının ilk sekiz ayında 987.023 turist gelmiştir. Bunların % 49.4'ü OECD ülkelerinden, % 50.6'sı ise diğer ülkelere dendir. Geçen yılın ilk sekiz ayı içinde ülkemize gelen Amerikalı ve Yunanlı turist sayısında eski yılları oranında bir azalma olduğu dikkati çekmektedir. OECD raporlarına göre turizm gelirleri 1974 yılının ilk sekiz ayında 170.682.000 dolar iken bu rakam 1975 yılının aynı zaman aralığında 175.244 dolara çıkmıştır. Geçen yılın ilk üç ayında ortalama 262 tesiste 527.680 kişi ortalama iki gün konaklamış ve 1.051.075 geceleme gerçekleştirilmiştir. Toplam gecelemlerin %75'inin yerli, % 25'inin ise yabancılar tarafından yapıldığı dikkat çekmektedir. Yabancılar genellikle lüks otelleri, yerliler ise dördüncü sınıf otelleri tercih etmektedirler. Yine aynı süre içinde turistik belgeli konaklama tesislerinde ortalama doluluk oranı % 42.9 olmuştur. Yabancı gecelemlerin milliyetlerine göre dağılımı incelendiğinde ağırlığın Almanya olduğu görülmektedir. Bu konuda yapılan değerlendirmelere göre en yüksek geceleme 46.000 kişi ile İstanbul'dadır.⁸⁴⁸

1976 yılı turizmde büyük umutlarla girilen bir yıl olmuştur. "Türk turizm sektörü için altın yıl olarak gerçekleşecek" başlıklı haberde Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Doç. Dr. Ergun Göksan "1976 yılının Türk turizminin altın yılı olacağını ve ekonomik koşullarda beklenmedik bir değişiklik olmadığı takdirde 1976 turizm gelirinin 300.000.000 milyonu aşacağı muhakkak gibidir" demiştir. Göksan, turizm kredilerinde uygulanan zorlukların faizlerin yüksek oluşu nedeniyle son yıllarda hemen hiçbir yeni otelin açılmaz olduğunu hatırlattıktan sonra yıllar önce Kuşadası'nda planlanan otellerin yapımına başlanamadığını ifade etmiştir. Başlanmış olanların ise başka amaçlara yönlendirilmiş olduğunu öne sürmüştür. Bu olumsuz ortamın önlenmesi için Ege'de kış turizminin başlatılmasının gerektiğini ifade eden Doç. Dr. Göksan, bu amacın gerçekleştirilmesi için girişimlerin bir an önce gerçekleştirilmesi gerektiğine değinmiştir.⁸⁴⁹

Bir ülkede siyasi ve toplumsal alanda yaşanan gelişmeler kuşkusuz turizm alanındaki gelişmeleri de etkiler. "Anarşi turisti ürkütüyor" başlıklı haberde barış ve huzurun

⁸⁴⁸ Ege Ekonomi, 9 Ocak 1976.

⁸⁴⁹ Ege Ekonomi, 5 Nisan 1976.

devam etmesi ve anarşi olayların durmasını isteyen turizm kuruluşlarının başkanları şu açıklamayı yapmıştır:

*“Türk turizmini etkileyen en önemli konulardan biri sokaktaki anarşik olaylardır. Turist barış ve huzur ister barışın ve huzurun bulunmadığı yere gelmişse bile kaçır. Hele sıkı yönetimi hiç sevmez. Şayet ülkemizde anarşik olaylar durmaz sıkıyönetim söylentileri devam ederse bundan bize rakip olan ülkeler Yunanistan kazanacaktır çünkü bu ülkeler en küçük bir olayı dahi dışarıda aleyhimize kullanmaktadır.”*⁸⁵⁰

Turizmle ilgili çalışmaların rakamsal verilere dayandığı çalışmalar özellikle yapılan çalışmaların devam ettirilmesi ya da değiştirilmesi yönünde önemli bir kaynak oluşturmuştur. “Hazırlanan rapora göre turizm gelirinde artış bekleniyor” başlıklı haberde bu yıl turizm gelirlerinde büyük bir artışın beklendiği açıklanmıştır. 1973 yılının on ayında 164.974.000 dolar olan turizm gelirleri ,1974 yılının aynı döneminde 217.798.000 dolara, 1975 yılında ise 231.945.000 dolara yükselmiştir. Buna göre 1974 yılının on ayındaki artış 1973 yılına göre %32, 1975 yılında ise bir önceki yıla göre artış % 6.5 olarak gerçekleşmiştir. Hazırlanan bir raporda OECD anlayışına göre 1976 yılının on ayında turizm gelirlerimiz 251.000.000 dolar olacaktır. Ayrıca 1974 yılındaki turizm giderlerimiz 1973 yılına göre % 63.2 artış kaydederken 1975 yılında ise bir önceki yıla göre %1.5 olarak kaydedilmiştir. 1975 yılında 113.000.000 dolar olan turizm giderlerimiz 1976 yılında 115 milyona çıkacaktır. Raporda 1975 yılındaki turizm gelirlerimizin % 96.2’si turistik ve seyahat harcamalarında toplanmıştır. Geri kalan % 2.4 ise iş ve ticaret harcamalarından sağlanmıştır. Turizm giderlerinin %66’sı turizm amacıyla yurtdışına giden vatandaşlarımız tarafından yapılmıştır. Raporda para fonu anlayışına göre turizm gelir ve giderler dengesinde 1973 yılında 62.2, 1974 yılında 50.3, 1975 yılında ise 57.9 milyon dolar lehte fark olmuştur.⁸⁵¹

“Turizm çıkmaz içinde” başlıklı haberde Türk turizminin istenilen bir düzeye eriştirilmesi için öncelikle kıyı kesimindeki yatak sayısının geniş ölçüde artırılması ve tesislerin kredi ile desteklenmesi gerektiği öne sürülmüştür. Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Doç. Dr. Ergun Göksan devlet yardımı olmadan ülke

⁸⁵⁰ Ege Ekonomi, 12 Nisan 1976.

⁸⁵¹ Ege Ekonomi, 23 Nisan 1976.

gerçeklerine uygun tesislerin kurulması ve işletilmesi imkanının bulunmadığını söylemiş ve “devlete bu konuda büyük görevler düşmektedir. Aksi taktirde turizmimizden istenilen gelişme bir yana geriye dönüş bile görülecektir”. demiştir. Aynı yazıda yöredeki bir çok konaklama tesisinin imkansızlıklar nedeniyle amaç dışına çıktığı, örneğin bazı otellerin tadilatı yapıldıktan sonra apartman haline getirilip satıldığı, bazılarının iş hanı olması için girişimlere başlanıldığı, bazılarının da kapatıldığını belirten Göksan destekleyici tedbirlerin bir an önce alınmaması halinde güçlükle ayakta duran diğer tesislerinde bunların durumuna düşeceğini söylemiştir.

Göksan sözlerine şöyle devam etmiştir: “Türk turizmi büyük bir çıkmazın içindedir. Özellikle konaklama tesisleri güç durumdadır. Duruma derhal el atılmalı etkili ve kesin tedbirler öncelikle alınmalıdır”.⁸⁵²

Turizm sektörü açısından zor bir dönem geçiren 1976 yılında İzmir Ticaret Odası “Turizm Sorunları” konulu bir toplantı düzenlemiştir. Ege’deki bütün turizm kuruluşları ile acente ve tesis yöneticilerinin katıldığı toplantıyı İzmir Valisi Turgut Eğilmez açmış ve yaptığı konuşmada sosyal tesislerin yılın belirli aylarında dış turizme dönük bir çalışma içerisine girmesini hava yollarının daha etkin tedbirler almasını istemiştir. Toplantıda konuşan bütün delegeler “Ege turizminin uçurumun kenarına geldiğini, kesin süratli ve yeterli tedbir alınmadığı taktirde bütün otellerin amaçları dışında kullanılacağını” söylemişlerdir. Konuşmacılar “artık sahil otellerinin tahammülü kalmamıştır. Bizler turizm pazarlaması değil, tesislerimizi satma pazarlığı içindeyiz” demişlerdir. Ticaret Odası Başkanı Dünder Soyer’de “bütün kaynaklarımızı tarıma sanayiye tahsis ederken turizme üvey evlat muamelesi yapmakta maalesef devam etmekteyiz” demiş ve bunun en belirgin örneği olarak da ülkenin tanıtma faaliyetlerine ayrılan ödeneği göstermiştir. Toplantıyı yöneten İzmir Ticaret Odası Başkanı özetle şunları söylemiştir:

“Yeni tesislerin kurulabilmesi mevcutların yaşatılabilmesi için yatırım ve işletme kredileri kısır ölçüler içine bırakılmıştır. Başlangıçta % 5 faizli 25 yıl vadeli krediler tahsis edilirken, bugün bu uygulamanın dahi kısıldığını görmekten elem duymaktayız.

⁸⁵² Ege Ekonomi, 1 Mayıs 1976.

Bu uygulamalar sonucu yeni tesisler kurulamazken mevcutlar da ülkemizde turizmin gelişmemesi nedeniyle ya kapanmakta veya büyük zararlar yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bunların bazıları da banka veya benzeri kurallı kuruluşlara satılmış veya amaçları dışında kullanılmaya başlanmıştır.”⁸⁵³

Turizm sektöründe hemen hemen her dönemde sıcak gündemi oluşturan temel madde kredi durumları olmuştur. Bu konuda Turizm Bankası turizm sektöründe 1976 yılı için uygulanacak kredi politikasının ana ilkelerini belirlemiştir. 1976 programına göre konaklama tesisi işletmeleri, ev pansiyonları, termal tesis ve işletmeleri, geleneksel Türk sivil mimari örneklerinin turizme dönük kullanılmasını amaçlayan yatırımlar, seyahat acentaları, el sanatı ve hatıra eşya imalatı, turizm amaçlı deniz ulaşım araçları turizm Bankası’nın kredilerinden yararlanabileceklerdir. Ayrıca nitelikleri yetersiz belgesiz konaklama tesislerinin iyileştirilmesi, yarım kalmış tesis yatırımları ve Turizm Bankası’ndan önemli yörelerin belediyeleri arazöz, çöp yakma fırınları ile asfalt makineleri satın almalarında bu kredilerden yararlanabileceklerdir. Bankaca yürütülen kredi dağıtım izleme ve tahsil işlemlerini ilişkin olarak hazırlanan yıllık programa göre bakanlıkça planlanan organize turizm yerleşme alanlarındaki tesisleri payları halka açık ortaklıkların büyük turistik komplekslerine ve turistik güzergahlar üzerinde bulunan yatırım projelerine kredi dağıtımında öncelik tanınacaktır. 1976 yılı programının uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine ilişkin kararname de getirilen ayrıcalıklardan turizm yatırımları da aynen yararlanacaktır. Ege kıyılarından itibaren karaya doğru 3 km. derinliğindeki şeritte bulunan turistik sahil kasabalarında yer alan pansiyonlara da kredi verilecektir. Kredi talep edecek pansiyonlarda elektrik ve su bulunacak ve evin en az iki odası pansiyon olarak kullanılmaya ayrılacaktır. En çok on yatağa kredi verilecektir. 8 metre² den küçük odalara birden fazla yatak konmayacaktır. Üç yatak konacak odalar ise 13 metre² den büyük olacaktır. Banka %70’e kadar kredi verebilecektir. %5 faizli olan kredi iki yıllık ödemesi süre dahil en çok altı yılda ödenecektir. Bu imkanlarla özellikle turizm sektöründeki yerel ekonomiyi geliştirmek ve canlandırmak amaçlanmıştır.⁸⁵⁴

⁸⁵³ *Ege Ekonomi*, 8 Mayıs 1976.

⁸⁵⁴ *Ege Ekonomi*, 14 Mayıs 1976.

Turizmi sektöründe sorunların en başında gelen konulardan biri de tanıtım konusudur. Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Ergun Göksan, tanıtım uzmanlarımızın ayağıımıza gelen ve turizmde büyük yankılar uyandıran toplantı, gösteri ve hareketleri bile bile getirip dünya kamuoyuna yansıtamadıklarını öne sürmüştür. Göksan sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Dünya turizm trafiğini ellerinde tutan ve dünyanın sayılı bütün seyahat acentalarının üye olduğu Asta - İda Kongresi⁸⁵⁵ başka bir ülkede yapılsaydı başta mesleki dergiler olmak üzere bütün basın yayın organları harekete geçirilir, tanıtıma büroları yazılı ve görüntülü dokümanlarla doldurulurdu. Biz ise sanki konferans gizliymiş gibi ağızımızı kapatmışız ve bir kenara çekilmişiz”.

Dış bürolarda görevli tanıtma elemanlarının büyük bir bölümünün mesleki tecrübeden uzak olduğunu, hatta görev yaptıkları ülkenin lisanını konuşamayanların bile bulunduğunu iddia eden Başkan *“Bu kadro ile tanıtma olmaz. Bu kadro ile ancak turistik gezi yapılır.”* Şeklinde konuşmuştur. Bizdeki bu aksaklığın özellikle Yunanistan’ın işine yaradığını belirten Ergun Göksan sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Yunanistan şimdi bu aksaklığı kendi tanıtmasını daha da yaygınlaştırarak değerlendirmektedir. Yunanistan’ın dünya kamuoyundaki etkisi sadece turist çekme de değil diğer uluslararası sorunlarda da kendisini göstermekte ve bir taşla birkaç kuş vurmaktadır. Tanıtmaya önem vermemiz gereklidir. Türk turizmine istenilen bir düzeye ancak ve ancak etkili propaganda getirecektir.”⁸⁵⁶

Türkiye’nin ekonomik bakımdan kalkınması yıllardır tartışma konusu olmuştur. Bu konuda süreç içerisinde çeşitli görüşler ileri sürülmüş ve kalkınma planları uygulanmıştır. Gerçek bir kalkınma için Devlet Planlama Teşkilatının tam anlamıyla işletilmesi gerektiği görüşünü savunan Ege Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Oğuz Çataloğlu Türkiye’de her bakanın kendi

⁸⁵⁵ Uluslararası Seyahat ve Turizm Acentaları Birliği’nin 27-31 Mart 1977 de İzmir’de yapacağı konferans. Katılımcı üyeler arasında turizm işbirliğinin gelişimi amaçlamaktadır. Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Ergün Göksan bu konferans ile birlikte gelişmekte olan Balkan ülkeleri turizm işbirliğinin daha da ilerleyeceğine inandıklarını ve Türk - Yunan turizmcilerinin tekrar beraber çalışma ortamı şartlarını tartışacaklarını açıklamıştır. *Ege Ekonomi*, 27 Aralık 1976.

⁸⁵⁶ *Ege Ekonomi*, 2 Haziran 1976.

planını kendisi yapma gayretinde olması nedeniyle iktisadi kalkınmanın tam anlamda gerçekleştirilemediğini öne sürmüştür. Çataloğlu bu konuda şöyle demiştir:

“1961 anayasasının ışığı altında devletin iktisadi bakımdan idaresi hakkında gidilecek yol, T.C. Devletini idare edecek hükümetlere gösterilmiştir. Yeni yol ve yöntemler gereksizdir. Bugünkü hükümetler yarın olmayabilir. Ancak anayasamızın 129. Maddesi gereğince kurulmuş olan devlet planlama Teşkilatının gerektiği şekilde çalışmasının sağlanması, plan ve araştırmalara kıymet verilmesi gerekmektedir. Bugün bu sağlanamadığı için anayasada çiğnenmiş olmaktadır”.

Türkiye’nin iktisadi yönden kalkınabilmesi için mutlaka planlı bir şekilde çalışma zorunluluğu üzerinde duran Çataloğlu şöyle devam etmiştir:

“Plansız ve gelişigüzel kalkınma olmaz. Eğer devlet, planlama teşkilatı istemiyorsa o zaman iktisadi kalkınma planlama ve koordinasyon bakanlığı kurulmalıdır. İktisadi kalkınma planı olmalıdır. Her gelen hükümet o planı gerçekleştirmeye çalışmalıdır.”⁸⁵⁷

Türkiye’de turizm alanında önemli bir eksiklik olarak görülen tanıtım yetersizliği sorununu önlemek ve Türk turizmine dünya pazarlarında daha iyi tanıtmak amacıyla ilk defa bir turizm fuarının açılması kararlaştırılmıştır. Fuarda Türkiye’deki turizm hareketlerini belirten belgeler, resimler teşhir edilecek, turistik bir hatıra eşyalar sergilenecek, çeşitli dillerde konferanslar verileceği ve turlar düzenleneceği açıklanmıştır. İzmir Fuar ve Kültürpark Müdürü Cumhur Gürüz, Turizm Fuarının 1977 yılının 24 - 31 Mart’ında açılacağını belirtmiş *“İlk turizm fuarımız Türk turizmine daha iyi tanıtacaktır. Bu inanç içinde hazırlıklarımızı yapıyoruz”* demiştir.⁸⁵⁸

Turizm sektörünün ülke ekonomisine katkısı özellikle turistik açıdan zengin olan ülkelerde oldukça fazladır. 1976 yılında yapılan açıklamada Türkiye’ye gelen bir turistin 155 dolar harcadığı ifade edilmiştir. Türk sanayici ve iş adamları derneğinin turizm gelirlerimiz ve Türkiye’ye gelen turistler konusunda yaptığı bir araştırmaya göre bu yılki turizm sektörünün elde edeceği gelir 260.000.000 dolar olarak

⁸⁵⁷ Ege Ekonomi, 4 Haziran 1976.

⁸⁵⁸ Ege Ekonomi, 15 Haziran 1976.

açıklanmıştır. TÜSİAD'ın (Türkiye Sanayii ve İşadamları Derneği) araştırmasında bu yıl ülkemizi ziyaret edecek turist sayısının 1.500.000'u açacağı görüşü de ortaya atılmaktadır. Aynı zamanda 1976 turizm gelirlerimizin toplam ihracat gelirlerimizin %14.4 oranında gerçekleşeceği ve bunun da küçümsenmeyecek bir aşama olacağı üzerinde durulmaktadır.⁸⁵⁹

1976 yılı içinde yaşanan bazı sıkıntılara rağmen yaz sezonuyla birlikte turizm de önemli gelişmeler. “Turizmde altın devir yaşıyoruz” başlıklı haberde Türkiye Seyahat Acentaları Birliği TÜRSAB Yönetim Kurulu Başkanı Metin Sayalı yaptığı açıklamasında “Türkiye’ye başta Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Orta Doğu ülkelerinden turist akını başladığını ancak yatak kapasitelerinin yetersiz kaldığını” belirtmiştir. Sayalı açıklamasını şöyle sürdürmüştür:

“1976 yaz turizm mevsiminin geçen yıllara oranla büyük bir canlılık içinde geçtiği TÜRSAB tarafından tespitlerle ortaya çıkmıştır. 1976 turizm yatırım programında 617.000.000 TL öz kaynaklardan, 63.970.000 TL dış kaynaklardan sağlanacak para ile kamu kesiminin turizm yatırımı yapacağı kesinleşmiştir. Oysa bunların çoğu turizm yatırımı değildir. Eski eserlerin bakımı onarımı turizm yatırımı sayılmaktadır. Yaptığımız tespitle 205.000.000 liralık öz kaynak reel turizm yatırımı oluşturmaktadır.”

Metin Sayalı yatırım dizisinde Turizm Bankası'nın tahsis ettiği kredilerin bu yılda artış gösterdiğini belirterek açıklamasını “Turizm Bankası tesislerde kapasite yetersizliğini ortadan kaldırmak için kaynaklarını seferber etmiştir. Banka geçen yıl 121.000.000 kredi tahsis ederek 2372 yatak kapasitesi yaratmıştır. Bu yıl kredi miktarı 200.000.000 TL'yi aşmış, yatak kapasite sayısı da 5000'e yaklaşmıştır. Ancak hızlı turist akını bu kapasiteyi de yetersiz kılmıştır. Hükümetin döviz gelirlerini arttıracak ortak pazara geçiş döneminde sanayimizde ve dış ödemeler dengemiz de rahatlık sağlayacak turizm endüstrisi ne günü şart ve ihtiyaçlarına uygun yatırımlar yapmasına tür sap olarak destek olacağız”. diyerek tamamlamıştır.

860

⁸⁵⁹ Ege Ekonomi, 24 Haziran 1976.

⁸⁶⁰ Ege Ekonomi, 28 Haziran 1976.

Turizmde geri kalmış yöreleri geliştirmek amacıyla Turizm Bankası'nın bu bölgelerin kalkınması için özendirici tedbirleri bir an önce alması turizm uzmanları tarafından önerilmiştir. Ege'deki turizm uzmanları özellikle turizm bankasını bu konuya ağırlık vermesini istemişler. *“Eğer banka kredi olanaklarını turizmde geri kalmış yörelerimizde kullanırsa esas amaca hizmet etmiş olacaktır”* şeklinde açıklama yapmışlardır. Yetersiz veya hiç olmayan alt yapının öncelikle ele alınmasını, daha sonra özendirici tedbirlere başvurulmasını, gerek kredi ve gerekse diğer teşvik tedbirleri ile turizm yatırımı yapacak olanların desteklenmesini isteyen uzmanlar *“ancak bu girişimler lafta kalmamalı ve bir plan program altında devam ettirilmelidir. Örneğin tesis kurulduktan sonra yapılan vaatler unutulmamalıdır”* demişlerdir. Turizmde gelişmiş yörelerde yıllardan beri devam eden elektrik yol ve telefon sorununun giderilmediğini bazı bölgelerde devamlı elektrik kesintisi olduğunu telefonlarla konuşulamadığını belirten Ege Otelciler Birliği Başkanı Ali Mütevellioğlu şu açıklamayı yapmıştır:

“Günlük ihtiyaçlarını gideremeyeceğine inanan bir turist, tesisi ne kadar mükemmel olursa olsun bu yöreye hiç gelir mi? Bunun için günlük yaşantımıza etki eden sorunları derhal gidermeliyiz”.⁸⁶¹

Türk turizminin gelişmesi için çeşitli öneriler yapılmış olmakla birlikte özellikle eğitim, temizlik ve güler yüzün gerekli olduğu turizm uzmanları tarafından ifade edilmiştir. Uzmanlar bu üç unsurun henüz Türkiye’de uygulanmadığını söylemiş ve bu konuda şu açıklamayı yapmışlardır:

“Bugün için otel, motel ve benzeri yerlerde eğitilmiş personel sayısı parmakla gösterilecek kadar azdır. Açılmış olan otelcilik okulları ihtiyacı karşılamamakta, yetiştirdikleri az sayıdaki öğrencilerle bu konuda sadece katkıda bulunmakta ve söz sahibi olamamaktadırlar. Bu nedenle gönül verecek, hizmet edecek eleman yetiştiren okulların açılması ve burada okuyanlara gerekli ilginin gösterilmesi şarttır. Temizlik konusu içinde aynı şeyler söylenebilir. 15 günde bir değişen oda takımlarının bulunduğu otel ve motellerimiz vardır. Denetim yetersiz ve gerektiği önemde yapılmamaktadır. Turist güler yüz ister, derdini anlatmak ve söylediklerini

⁸⁶¹ Ege Ekonomi, 16 Temmuz 1976.

anlayabilecek kimseyi bulmak en büyük arzusudur. Bu nedenle dil bilen eleman gereklidir. Türkiye yabancı dil bilen eleman sıkıntısı çekmektedir. Tüm bu sorunların yanı sıra yetişmiş kalifiye eleman da emeğinin karşılığını alamamaktadır. Kıymeti bilinmemekte sezondan sezona çalışma olanağı sunulmaktadır. Bu unsurlar kesin olarak çözülemedi sürece Türkiye'ye turist akınının beklenmesi doğru olmaz".⁸⁶²

Kısa adı ASTA olan Uluslararası Seyahat ve Turizm Acentaları Birliği İkinci Başkanı Richard Ramaglia bugün düzenlediği basın toplantısında Türkiye turizminin tanıtılması için turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın daha aktif çalışma göstermesi ve bütçesini büyütmesi gerektiğini bildirmiştir. 27 - 31 Mart 1977 yılında İzmir'de yapılacak beşinci ASTA - İDA Konferansının ön çalışmaları nedeniyle İzmir'de bulunan Başkan bu kongrede ilk kez "turizmoloji" sloganının dünya literatürlerine geçirileceğini söylemiştir. Basın toplantısında Türkiye turizmi konusuna da değinen ASTA ikinci başkanı, Türkiye'nin aşama göstermesi için tüm olanaklara sahip bulunduğunu belirtmiş "*tabiat Türkiye'den hiçbir şey esirgememiş lütfen sizde tabiata katkıda bulunun*" demiştir. Toplantıda Ege bölgesinde tatil ve dinlenme yerlerinin yanı sıra mesleki ve turistik kongre ve toplantılar için uygun salonlar yapımına önem verilmesi gerektiği de ifade edilmiştir. Kongre öncesi ve sonrasında kongreye katılan delegelerin düzenlenecek gezilerle Türkiye'yi tanıma olanağını bulacaklarını kongre sonrasında Ege bölgesinde bölge turizmine büyük bir gelişme sağlanacağı inancında olduğunu söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.⁸⁶³

1976 yılı turizm sezonu sona ererken 1977 sezonu konaklama tesisleri fiyatlarının belli olmaması turizm sanayini güç duruma düşürmüştür. 1977 yaz dönemi konaklama fiyatlarının açıklanmasında geç kalınmış olması nedeniyle yeni turizm sezonu için tek bir bağlantı bile yapılmadığı bildirilmektedir. Başta Yunanistan olmak üzere hemen bütün Avrupa ülkelerinde yeni fiyatların saptandığı, yeni dönem broşür ve katalogların basıldığı öne sürülmüştür. Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Ergun Göksan, Bakanlığın son aldığı karar gereğince bundan böyle otelcilerin yeni fiyatları kendi aralarında oluşturup bakanlığın onayına sunacaklarını

⁸⁶² Ege Ekonomi, 3 Ağustos 1976.

⁸⁶³ Ege Ekonomi, 7 Ağustos 1976

söylemiş, böyle bir uygulamanın ise gecikmeyi büsbütün arttıracakını öne sürmüştür. Göksan bu konuda şöyle demiştir:

“1976 - 77 konaklama fiyatlarının bütün ikazlara rağmen hala açıklanmaması yüzünden turizm pazarlamasını gerçekleştirmek imkansız hale gelmiştir. Halbuki turizmde en büyük rakibimiz Yunanistan başta olmak üzere bütün ülkelerde fiyatların tespit olması bir yana broşür, katalog ve her türlü propaganda ve tanıtma çalışmaları tamamlanmıştır”.⁸⁶⁴

Turizm uzmanları tarafından gündeme getirilen önemli bir konuda turistik tesislerdeki fiyat artışları olmuştur. Fiyat artışları karşısında hükümetin acil tedbir alması gerektiği uzmanlar tarafından önerilmiştir. Bu sorunun giderilememesi halinde Türkiye'nin turisti cezbeden bir ülke olmaktan uzaklaşacağı ifade edilmiştir. Gerek yiyecek ve içecek gerekse yatak ücretlerinde her yıl % 7 ile % 10 arasında fiyat artışı olduğunu belirten uzmanlar turistik tesis ve kuruluşların iç bünyesindeki ekonomik dalgalanmalardan etkilenmemesi için devletin desteğine ihtiyaç duyduğunu ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili konuşan turizm uzmanları şu açıklamayı yapmıştır:

*“Bu yola gidilmesi halinde hem turizmimiz içinde bulunduğu bunalımdan kurtulacak, hem de milyarlarca lira sarf edilerek meydana getirilen yatırımlar çalışamaz bir durumda kalmayacaktır. Sanayide olduğu gibi turizm de de vergi iadesini gidilmeli, gümrük indirimlerinden faydalandırılmalı, kredi ile desteklenmelidir. Bu tedbirler belki ilk başta devlete zarar verecek düşüncesini doğurabilir ama yan gelirler ve turizm canlılığı ülkenin kazancını derhal arttıracaktır.”*⁸⁶⁵

Turizm ve Tanıtma Bakanı Lütfi Tokoğlu, 1976 yılında dünyada görülen ekonomik durgunluğa rağmen Türkiye'nin izlediği turizm politikasının başarıyla sonuçlandığını söylemiş, yaz sezonunun ilk dört ayında ülkemizi 729.228 turistin ziyaret ettiğini ve bu sayede 1.344.000.000 TL döviz geliri sağlandığını belirtmiştir. Tokoğlu 1976 yılı yaz sezonunun ilk dört ayında 1975 yılının aynı dönemine oranla turist sayısında %15, turizm gelirlerinde ise yüzde ikilik bir artış olduğunu ifade etmiş ve şöyle devam etmiştir:

⁸⁶⁴ Ege Ekonomi, 2 Eylül 1976.

⁸⁶⁵ Ege Ekonomi, 23 Ekim 1976.

“Ülkemize gelen turist sayısını ve buna bağlı olarak turist döviz girdisini artırmak amacıyla turizm politikamız tümüyle ele alınmış ve köklü tedbirler getirilerek kısa sürede bilinçli bir turizm politikasının uygulanmasına başlanmıştır. Bu yeni anlayış içerisinde geçirdiğimiz 1976 yaz sezonunda gerek turist sayısında gerekse turizm gelirlerinde küçümsenmeyecek artışlar kaydedilerek daha ilk aşamada yeni politikamızın amaçlarına yaklaşılmıştır. Turizm bakımından büyük gelişme kaydetmiş ülkeler 1975 yılında 1973 yılındaki düzeye ulaşamamışken Bakanlığımızca alınan etkin tedbirlerle ülkemize gelen turist sayısında 1973 yılına göre % 14.9 , turizm gelirlerinde ise % 26.5 oranlarında bir artış sağlanmıştır.” Bakan Tokoğlu, Bakanlığın sonbahar ve kış dönemi turizmi için yeni ve etkin bir çalışma dönemine girdiğini belirtmiş ve şunları söylemiştir:

“Turizm hareketine sonbahar ve kış sezonlarında da devam ettirmek suretiyle bir yandan tesislerin yıllık doğru alış oranlarının yükseltilmesini, atıl kapasitelerini değerlendirilmesini sağlarken diğer yandan döviz girdimizi yükseltmek prensip olarak benimsenmiş bulunmaktadır. Bu amaçla özellikle tesislerimizin sonbahar ve kış aylarında da faaliyet gösterecek şekilde düzenlenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle genellikle kapalı yüzme havuzlarından yoksun olan tesislerimizde bu noksanların giderile bilmeleri amacıyla kredi imkanları sağlanmış bulunmaktadır. Bugün erken yaşta emeklilik olayı nedeniyle üçüncü yaş turizmi denilen yepyeni bir turizm olayı doğmuş bulunmaktadır. Hiçbir zaman sınırlara bağlı bulunmayan bu turist gruplarını ölü sezon yarı sezon denilen kış ve sonbahar aylarında ülkemize davet etmek politikamızın ana ilkelerinden biridir. Bunun yanı sıra gençlik turizminin ve kongre turizminin de Türkiye’ye artarak gelmesi için duruma uygun tanıtma ve pazarlama faaliyetlerine girişilmiş ve bu alanda Kuşadası’nın da içinde yer aldığı bazı turistik mekanlarda birer kongre salonunun gerçekleştirilmesi için çalışmalara başlanılmıştır.”⁸⁶⁶

Türkiye’de turizmi geliştirmek ve daha da iyileştirmek amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de Türk turizminin içinde bulunduğu dar boğazdan kurtarmak için turizm uzmanları tarafından hazırlanan bir rapor olmuştur. Raporla Türk turizmine zor duruma sokan etkenlerin başında mevzuat, planlama, finansman,

⁸⁶⁶ Ege Ekonomi, 29 Ekim 1976.

altyapı, ulaştırma ve örgütlenmedeki tıkanıklıkların geldiği belirtilmektedir. Gümrük ve Tekel Bakanlığı Teşkilat Kanununun yeterli personel istihdam edecek bir düzeye getirilmesi, turistik tesisler için ithal edilecek malzemenin gümrük vergisinden muaf tutulması, bina vergi muafiyetinin beş yıla çıkarılması, kredilerin gider vergisi işlemlerinden kurtarılması, amortisman müddetlerinde muafiyet tanınması gerektiği açıklanmıştır. Ayrıca pansiyonculuğun teşvik edilmesi için gerekli tedbirlerin alınması, nitelik talimatnamesinin memleket gerçeklerine göre hazırlanması, turizm polisinin kurulması, tercüman rehber statüsünün yasalara göre düzenlenmesi, kara avcılığının geliştirilmesi, el sanatları ve hediye eşya organizasyonundaki aksaklıkların kaldırılması önerilmektedir. Raporda ölkemizde halen yurt ölçüsünde bir ulusal fiziksel planlama olmadığı belirtilmekte ve şöyle denilmektedir:

“Böyle bir planın yapılmamış olması turizmin yerini ve öneminin tam olarak bilinmesini de engellemektedir. Örneğin turizm yatırımları arasında gerçek olarak bir öncelik derecesi tayin edilmemiştir. Proje ve inşaat yapacak kuruluşlar ihtisaslaşmaya götürmemekte, bu sebeple gerek projelendirme ve gerekse inşaat yönünden özel ihtisas gerektiren turizm yapıları hem fonksiyon hem de ekonomik araştırması yönünden kayıplara uğramaktadır. Projelendirici elemanlar yurt çapına yayılmamıştır. Yerel proje büroları kurulmamıştır”.

Kredi dağıtımında öncelik tanınan bölge ve turistik niteliklere uygunluğun dikkate alınması, rehabilite ve işletme yeterliliğinin gözden uzak tutulmaması, teşvik tedbirlerinin artırılması da istenmiştir. Raporda faiz politikasının tespit edilmesi, turizm kredi fonunun bir noktada toplanması, seyahat acentelerine düzenli kredi verilmesi belirtilmiştir. Altyapının yetersiz olduğu öne sürölen raporda bu konuda gerekli yatırımların vakit geçirilmeden gerçekleştirilmesi önerilmekte ve şöyle sona ermektedir:

“Turizm ve Tanıtma Bakanlığının yurtdışındaki teşkilatını diplomatik özellikten kurtaran bir ticari nitelik kazandırılmalıdır. Tesisleri idare edecek bir işletmecilik ünitesi kurulmalıdır.”⁸⁶⁷

⁸⁶⁷ Ege Ekonomi, 25 Kasım 1976.

“Uluslararası turizmde son gelişmeler ve Türkiye” başlıklı yazısında Dr. Tunay Akoğlu turizmle ilgili istatistik bilgilerini de ele alarak detaylı bir yazı hazırlamıştır. Akoğlu’na göre 1973 yılı sonunda ortaya çıkan petrol enerji krizinin yolaçtığı uluslararası ekonomik durgunluk 1974 yılında turizm hareketlerinde geniş ölçüde bir duraklamaya yol açmıştı. 1975 yılında ise genel anlamda bir gelişme kaydeden Uluslararası Turizm, 1976’da yeniden hafif bir duraklama dönemine girme eğilimindedir. 1960 - 1970 döneminde her yıl ortalama % 8 oranında artan turist sayısı %10 artan turizm gelirleri, 1974 yılında düşme ve duraklama göstermiştir. Özellikle enflasyonun artışı ve dolar paritesinin önemli ölçülerde değiştiği 1974 - 1975 döneminde turizm gelirlerindeki % 5 yüzde % 10 oranındaki artış çok sınırlı niteliktedir. Dünya turizm hareketlerinin % 80 kadarını sağlayan OECD ülkelerinde uluslararası turizm 1974 yılında azalma göstermiştir. Bu ülkelerde turizm istatistiklerini kapsamına göre değerlendirmek kaydıyla gelen turist sayısı % 6.6 geceleme sayısı ise % 4.4 oranında düşmüştür. Turizm gelirleri ise her yıl ortalama % 16 oranında artarken 1974 yılında OECD üye ülkelerdeki ortalama enflasyon oranında (%13.4) aşağı bir artış göstererek (%6) azalmıştır. Uluslararası alanda görülen bu durum Türkiye’yi de etkilemiş ve 1974 yılında turist sayısında %17 azalma, net turizm gelirlerinde ise 36.600.000 dolarlık düşme olmuştur. Ancak 1975 yılında gelen turist sayısı yeniden artmış ve 1973 düzeyini aşmış net turizm gelirleri de 46 .000.000 TL’ye ulaşmıştır. Bu da uluslararası turizm de aynı yıl görülen gelişme eğilimine uygundur. 1975’te bütün dünya ülkelerindeki turist sayısı % 2 turizm gelirleri % 10 artmış bu artış OECD ülkelerinde % 5 ve % 18 olmuştur. Turizm hareketlerinde ekonomik durum -bir kural olmamakla birlikte- bireylerin gezme turizm ve rekreasyon isteğini arttırılabilmektedir bu da gösteriyor ki turizm hareketlerindeki gelişmeler sadece ekonomik faktörlere değil bireylerin ve toplumların psikolojik ve sosyal tutumları ile yakından ilgilidir. Yakın gelecekte bu bulguların ışığı altında ve ekonomik göstergelere dayanarak birtakım tahminlerde bulunmak ve uluslararası turizm de beklenebilecek gelişmeleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. WTO Dünya Turizm Örgütü’ne göre 1975 - 1980 döneminde turist sayısı her yıl ortalama % 5 ile % 5.5 artabilir.
2. Aynı dönemde dünya turizm gelirleri % 5 ile % 7 arasında gelişebilir.

3. OECD ülkelerinde ise turist gecemeleri her yıl %4 %5 arasında, gelirler %5 %6 arasında artış gösterebilir.

4. Bu tahminlere göre önümüzdeki 10 - 15 yıllık dönemde gelişmekte olan ülkelerin dünya turizmindeki payları artış gösterecek demektir.

Bu açıklamalardan sonra çok zengin bir turizm potansiyeline sahip Türkiye için bu durumda başarılı ve planlı bir turizm politikası sayesinde olumlu girişimler yapmak mümkündür.⁸⁶⁸

21 Haziran 1977'de iktidar olan II. Ecevit Hükümeti Programı'nda dünyada turizmin gelişmesine Türkiye kadar elverişli ülke sayısının az olduğu belirtilmiştir. Hükümetin hızlandırılmış bir programla turizm alanındaki işletmeciliği ve uluslararası ilişkileri çağın ihtiyaçlarına göre düzenleyerek bir iki yıl içinde Türkiye'yi turizmden yüksek döviz geliri elde eden bir ülke seviyesine ulaştırma konusunda kararlı olduğu ifade edilmiştir. Bunun için de hava ulaştırımcılığında yabancı turist çekebilecek yörelere önem verileceği üzerinde durulmuştur.⁸⁶⁹

21 Temmuz 1977'de iktidara gelen ve yaklaşık beş ay görevde bulunan V. Demirel Hükümeti Programı'nda turizmin yalnız ödemeler konusunda olumlu bir katkıda bulunan araç olarak görülmediği aynı zamanda hızlı bir sanayileşme ve şehirleşme içinde beden ve ruh sağlığı bakımından, dinlenme, kendi kendine yenileme ve zenginleştirme ihtiyacını karşılayan sosyal, kültürel ve beşeri bir hizmet olarak gördüğünü ifade etmiştir. Bu konuda turistik altyapı tesislerindeki olumsuz durumlar aşılacak ülkemizin tabii, tarihi ve milli değerlerinden en iyi şekilde yararlanılacağı açıklanmıştır.⁸⁷⁰

5 Ocak 1978 tarihinde iktidar olan ve yaklaşık iki yıl görevde kalan III. Ecevit Hükümeti Programı'nda ülkemizin doğal, tarihi ve kültürel zenginliklerini değerlendirerek, sağlıklı dinlenme imkanlarının genişletileceği ve turizm aracılığıyla döviz gelirlerini yükseltmek için gerekli çalışmaların yapılacağı belirtilmiştir. Turizm

⁸⁶⁸ Ege Ekonomi, 9 Aralık 1976.

⁸⁶⁹ Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.6, s.4946-4952.

⁸⁷⁰ Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.6, s.5121.

aracılığıyla Türkiye'nin dış ilişkilerine de yeni bir boyu getirileceği de ifade edilmiştir.⁸⁷¹

1978 turizm sezonu için Bakanlıkça fiyatları TL olarak onaylanan bazı otellerin dolar karşılığı fiyat istemeleri üzerine Ege Seyahat Acentaları Derneği, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'na bir yazı ile müracaatta bulunmuştur. İlgili yazıda “*devalüasyon veya yabancı kur ayarlamaları ihracatı arttırmak, milli ürüne daha iyi pazar temin etmek için yapılır. Kişi veya kuruluşlara haksız kazanç sağlamak için yapılmaz*” ifadeleri kullanılmıştır. Ayrıca “1618 sayılı yasanın 23. Maddesi gereğince A grubu acentalarca düzenlenen turlara katılacak olanlara turistik gezi hakkının verilmesi kanun gereğidir. Bu görüşle Maliye ve Turizm ve Tanıtma Bakanlıkları'na müracaat edilmiştir”.⁸⁷²

1978 yılı açıklamalarında turizm gelirlerimizin azaldığı ifade edilmiştir. Hükümetin dış seyahatleri kısıtlayıcı önlemlerinin turizm giderlerini azaltıcı yönde etkilediği yetkililer tarafından ifade edilmiştir. 1978 yılının Ocak - Mayıs döneminde turizm gelirlerinde geçen yılın aynı dönemine göre 31.1 milyon dolarlık azalma olduğu belirlenmiştir. Beş aylık dönemdeki verilere göre turizm gelirleri Toplamı 52.000.000 dolar olarak gerçekleşmiş bu miktarın geçen yılın aynı döneminde gerçekleşen 83.1 milyon dolarlık toplamın % 62.6'sını oluşturduğu saptanmıştır.

Turizm giderlerinde ise 1978 yılının ilk beş aylık döneminde yine 1977 yılının aynı dönemine göre 69.1 milyon dolarlık bir düşüş gözlenmiştir. Turizm giderleri Ocak - Mayıs döneminde 30.2 milyon dolar, 1977 yılı Mayıs ayı sonunda ise 99.3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Turizm giderlerinde görülen bu düşüşlerin hükümetin dış seyahatlerin kısıtlanması için aldığı önlemlerden kaynaklandığı bildirilmektedir. Turizm gelir ve giderleri karşılaştırıldığında geçen yıl görülen 16.2 milyon dolarlık açığın bu yılın Mayıs ayı sonunda gelirler lehine bir sonuç doğurduğu ve 21.8 milyon dolarlık bir turizm geliri sağlandığı görülmektedir. Ancak 1 Mart 1978 tarihinde yapılan devalüasyonun ülkeye giren turist sayısını olumlu yönde etkileyeceği beklenirken turist sayısında geçen yıla göre bir artış olmamış bu nedenle turizm gelirleri beklenen düzeye

⁸⁷¹ Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.6, s.5406.

⁸⁷² Ege Ekonomi, 9 Ocak 1978.

ulaşamamıştır. Ülkemize gelen turistlerin ilk iki aylık dağılımı 1977 yılının aynı döneminden farklı bir görünümde değildir. 1977 yılının Ocak ve şubat aylarında gelen turist sayısı 125.995 olurken, bu yıl bu rakam 120.948 olmuştur.⁸⁷³

2 Nisan 1978’de Birinci Türkiye Turizm Sempozyumu düzenlenmiştir. Turizm ve Tanıtma Bakanı Alev Coşkun Birinci Türkiye Turizm Sempozyumun açılışında yaptığı konuşmada 1979 yılının turizm de şantiye yılı olacağını belirtmiş ve şöyle demiştir:

“Türkiye’nin geldiği bugünkü aşamada turizmin önemini tartışma gereği artık kalmamıştır. Ancak sektörün önemini anlamakta, çok geç kalmış olduğumuzda herkesçe bilinen bir gerçektir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda turizm sektörünün ekonomi içindeki yeri ve önemi belli ölçüde benimsenmişti. Oysa ikinci ve üçüncü beş yıllık kalkınma planlarında turizm artık bir sektör olarak kabul edilmişti. Turizm gelirleri ihracat kadar güvenilir olmayan bir döviz gelir kaynağı olarak görölmüştü. Oysa bu görüş dünya turizm istatistiklerinin getirdiği sonuçlarla kesin olarak çelişmektedir. 1950 yılında uluslararası turizme katılanların sayısı 25 milyon kişi ve toplam harcamalar 2.100.000.000 dolar idi. Dünya turizm örgütünün en son rakamlarına göre ise 1978’de turizm ödemeleri de 65.000.000.000 dolara ıkımiştı. Türkiye’nin turizm geliri öncelikli olarak tesislere ve Aydın - İzmir kıyı bandında geniş halk yığınlarının kullanımına açık halk plajlarına yapılacaktır.” Turizmin gelişmesinin yoğun bir eşgüdüm ve çabayı gerektirdiğini belirten Alev Coşkun konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

“1976 yılında 27.4 milyon dolar zarar ettiğimiz turizmden 1978 yılında 182.000.000 dolar net kar elde edildi. Ülkemizin içinde bulunduğu döviz sıkıntısı göz önüne alınırsa bu gelirin hiç de küçümsenmeyecek bir gelir olduğu ortaya çıkar. 1978 başında geldiğimiz ekonomik darboğazlardan kendi olanaklarımızla kurtulmak temel amaç olarak saptanmıştır. Bilindiği gibi turizm İthalat gerektirmeksizin çok kısa dönemde ve az bir yatırımla döviz getiren yüksek oranda istihdam yaratan milli geliri sağlıklı biçimde arttıran bir sektördür. İşte bu nedenlerle içinde bulunduğumuz

⁸⁷³ Ege Ekonomi 3 Ağustos 1978.

darboğazın açılmasında ve ekonomik sorunların çözümlenmesinde turizm sektörü öncelik kazanmaktadır.”⁸⁷⁴

Turizmin ülke ekonomisine getirdiği yararlıkların kabulünden sonra geliştirilmesine yönelik çabalar artarak devam etmiştir. Ülke kalkınmasında turizm sektöründen beklenen katkıyı geliştirmek turizm yatırım ve işletmeciliğinde kamunun etkinliğini arttırmak ve özel kesimin turizm alanında yatırım yapmasını özendirmek amacıyla T.C. Turizm Bankası’nın turistik kompleksler ve yan hizmet grupları kurmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Karara göre Turizm Bankası dış turizm yönünden önceliği saptanan ve Kuşadası’nın da içinde olduğu yerleşmelerde dördüncü beş yıllık kalkınma planı ile yıllık programlarla saptanan ilke politika ve önlemler doğrultusunda turizm merkezleri kurabilecektir. Turizm Bankası ayrıca bu yerlerde turist dolaşım alanları üzerinde bulunan nicelik ve nitelikleri yönünden yetersiz kapasitedeki konaklama merkezlerine en az 200 yatak kapasiteli turistik kompleks ve yan hizmet üniteleri kurarak bunları işletebilecektir. Resmi Gazetede⁸⁷⁵ yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararına göre Turizm Bankası kamu kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin en az % 20 oranında öz kaynak yaratılmasında ve bunun yanı sıra kredi sağlanmasında teknik yardım konularında katkıda bulunabilecektir. Halkın kişiler olarak veya kooperatifler yoluyla oluşturacakları ortaklıklara da katılabilecek ve yabancı turizm yatırımcıları ile ortaklık kurulabilecektir.⁸⁷⁶

Türkiye’deki turizm potansiyeli yurtdışındaki turizm yatırımcılarının da dikkatini çekmiştir. Türkiye’ye gelen turist sayısının özellikle Alman turistlerin sayısının büyük ölçüde artırılması için Türkiye’deki otel ve öteki turistik kuruluşların yönetimlerini ortak olmak isteyen Alman turizm şirketleri konu ile ilgili olarak Türk hükümeti yetkilileri ile temaslara başlamışlardır. Turizm alanında işbirliği konularını görüşmek üzere Türkiye’ye gelen Alman yetkililer Turizm ve Tanıtma Bakanı Alev Coşkun ile görüşmüşlerdir. Üç milletvekili, dört tur organizatörü, dört turizm sanayi temsilcisi ve dört turizm yazarından oluşan Alman heyetinin başkanı Türkiye’ye yılbaşından bu yana 16.000 Alman turistin geldiğini belirterek bunun her yıl yabancı

⁸⁷⁴ *Ege Ekonomi*, 3 Nisan 1979.

⁸⁷⁵ *Resmi Gazete*, 5 Haziran 1979, S. 16657.

⁸⁷⁶ *Ege Ekonomi*, 6 Haziran 1979.

ülkelere seyahat eden 30.000.000 Alman turisti içinde çok küçük bir rakam olduğuna dikkat çekmiştir. Heyetkiler bunun başlıca nedeni olarak “*Alman turistlerin belirli bir turizm standardına alıştıklarını ve Türkiye’ye daha fazla sayılarda gelebilmeleri için örneğin İspanya’da İtalya’da ya da Romanya’da görüp alıştıkları temizlik düzen ve eğlence ortamı standartlarının Türkiye’de de bulunması gerektiğini*” söylemiştir. Bu standartın fazla bir yatırım gerektirmeden sağlanabileceğini ve Türkiye’nin döviz gelirlerini bu yolla büyük ölçüde artırabileceğini kaydeden heyet temsilcisi bunun için otellerin ve tatil köyü tesislerin yönetiminde alman ve Türk işletmeciler arasında işbirliği yapılması gerektiğini belirtmiştir. Almanya’da çalışan Türk işçilerin Alman standartlarını yakından tanıdıkları için turizm alanında Türkiye’de yararlı hizmetlerde bulunabileceklerini de ifade etmiş ve bu gibi işletmelere ortak yönetici ve işçi olarak görev almak üzere Türkiye’ye dönecek işçilerin yerlerine yeni Türk işçilerin gönderilebileceğini, böylece işsizlik sorununa da bir ölçüde ferahlık getirilebileceğini söylemiştir. Bunun yanında Türkiye’deki benzin sıkıntısının Türkiye’ye gelen Almanların sayısını olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktör olduğunu da kaydeden yetkililer Ege sahillerinde turistik bölgelerde turistlerin yararlanabilecekleri benzin istasyonları kurulmasının yararlı olacağını ifade etmişlerdir.⁸⁷⁷ Mayıs ayı sonunda turizm gelir ve giderleri 88.3 milyon dolarlık gelir fazlası vermiştir. Bu fazlanın 64.5milyon doları Mayıs ayında sağlanmıştır. Geçen yıl ise yılbaşından Mayıs ayı sonuna kadar turizmden 21.9 milyon dolar fazla sağlanmıştı. Mayıs ayı fazlası ise yalnızca 7.6 milyon dolar olmuştu.⁸⁷⁸

Türkiye ile Bulgaristan arasında turizm alanında işbirliğini öngören anlaşma karma turizm Komisyonu tarafından imzalanmış ve Bakanlar Kurulu’na onaylanmıştır. 27 Ağustos tarihli Resmi Gazetede yayınlanan “Bulgar Türk turizmi ortak komisyonun 10. toplantısına ilişkin protokol”⁸⁷⁹ iki ülke arasındaki turistik gezilerin uygun koşullar altında yapılmasını sağlamak amacıyla Türk ve Bulgar seyahat acentalarının daha çok işbirliğini öngörmektedir. Protokolde tarafların yeni gezi programlarının yapılması, günübirlikçi turistlerin kalış sürelerinin uzatılması, üçüncü ülkelerden gelen turistler için kombine turlar hazırlanması konularında görüş birliğine vardıkları

⁸⁷⁷ *Ege Ekonomi*, 16 Haziran 1979.

⁸⁷⁸ *Ege Ekonomi* 3 Ağustos 1979.

⁸⁷⁹ *Resmi Gazete*, 27 Ağustos 1979, S.16797.

belirtilmiştir. İki ülke Türkiye ve Bulgaristan'a yönelik turizmi özendirmek amacıyla üçüncü ülkelerin pazarlarına ortak reklam faaliyetlerinde bulunmayı ve turizm konusunda yayın, istatistiksel bilgi, film afişi ve alışverişi yapılmasını kararlaştırmışlardır.⁸⁸⁰

Turizm ve Tanıtma Bakanı Alev Coşkun 1978 yılında alınan önlemlerle yatak kapasitesinin artmamasına karşın Türkiye'nin son yıllarda ilk kez turizmden net gelir elde eden bir ülke haline geldiğini söylemiştir Coşkun 1977 yılının ilk dokuz ayında turizm alanında 38.601.000 dolar açık verilmesine karşın 1978'in aynı döneminde 117.693.000 dolar net kar elde edildiğini açıklamıştır. Turizm ve Tanıtma Bakanı Alev Coşkun düzenlediği basın toplantısında 1978 yılına ait turizm istatistikleri hakkında bilgi vermiştir Alev Coşkun istatistiklere göre IMF'ye anlayışıyla Türkiye turizminde % 156 oranında bir gelir artışı olduğunu belirtmiştir.⁸⁸¹

Turizm mevsiminin yaklaşması nedeniyle Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'ndaki çalışmalar yoğunlaşmış ve Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında bir turizm anlaşmasının yapılacağı duyurulmuştur. Türkiye ile Sovyetler birliği arasında yapılacak turizm anlaşmasına yönelik çalışmalar tamamlanmıştır. Ancak Sovyetler Birliği'nin koşul olarak öne sürdüğü Ankara'da turizm bürosu açma konusu Milli İstihbarat Teşkilatının olumsuz görüş bildirmesi nedeniyle çözümlenememiş durumdadır Sovyetler birliği iki ülkenin karşılıklı olarak Ankara ve Moskova'da büro açmalarını istemektedir. Büro açma sorunu çözüldüğü takdirde anlaşmanın imzalanması için Turizm ve Tanıtma Bakanı Alev Coşkun'un Sovyetler Birliği'ne gideceği öğrenilmiştir. Anlaşmanın imzalanmasını sağlamak ve bir an önce işlerlik kazandırabilmek amacıyla çalışmalar sürmektedir. Turizm ve Tanıtma Bakanı Alev Coşkun anlaşma imzalandıktan sonra iki ülke arasında karayolu ulaşımını sağlamak amacı ile Sarp kapısının açılacağını bildirmiştir bu amaçla sarp yolunun yenilenmesi ve genişletilmesi çalışmalarının sürdürüldüğünü kaydetmiştir. Bir senedir sürdürülen çalışmalarla Türkiye ile Sovyetler birliği arasında turizm konusunda bir çerçeve anlaşmasının hazırlandığı öğrenilmiştir.⁸⁸²

⁸⁸⁰ *Ege Ekonomi*, 28 Ağustos 1979.

⁸⁸¹ *Ege Ekonomi* 4 Ocak 1979.

⁸⁸² *Ege Ekonomi*, 20 Mart 1979.

12 Kasım 1979 tarihinde iktidar olan ve 10 ay iktidarda kalan VI. Demirel Hükümeti Programı'nda turizm şu şekilde ele alınmıştır: “*Genel turizm kaynaklarına sahip bulunan ülkemizde, turizm hizmetlerinin daha verimli ve etkili bir şekilde yürütülmesi, dış turizm gelirlerimizin artırılması için her türlü tedbir alınacaktır*”.⁸⁸³

Hükümet programlarında turizmi geliştirmeye yönelik tedbirlerin alınacağı yönünde açıklamalar yapılmış olsa da 1980’li yıllara Türkiye siyasi – sosyal ve ekonomik açıdan zor dönemlerden geçerek girecektir. Toplumsal alanda yaşanan bu gelişmelerin kuşkusuz turizm üzerinde de büyük etkileri olacaktır.

3.2. 1970 - 1980 Yılları Arasında Aydın’da Turizm Faaliyetleri

Turizm gelirlerinin bir bölge ya da ülke ekonomisi için yaptığı olumlu katkılar, turizmle ilgili sanayi, tarım ve hizmetler sektörlerinde de etkisini gösterir. Birçok kırsal ekonomide, tarımsal üretim tarzında meydana gelen değişimler yalnızca turizm nedeni ile gerçekleşmez. Çoğunlukla bu tip değişimlerin temel nedenleri demografik baskılar, teknolojik gelişmeler, toprak mülkiyetinin değişmesi ve tarım sektörü dışındaki istihdam alanlarının artmasıdır. Turizmin tarım sektörü üzerinde gelir yaratıcı etkisi özellikle turistik bölgelerde artan turizm talebine paralel olarak, turistlerin yeme içme ihtiyacını karşılayan tarım ürünlerine olan talebin artması sonucu, tarım sektöründe yer alan kişilerin ürünleri daha iyi değerlendirir ve böylece bu kişilerin gelirlerinde artış olur.⁸⁸⁴ Bununla birlikte tarım ürünlerini tanıtmak amacıyla yapılan festival, bayram vb. etkinliklerin de büyük önemi olmaktadır. Her yıl geleneksel olarak kutlanan Beşçayır Köyü Kiraz Festivalinin bu yıl da Mayıs ayının son haftasında yapılması kararlaştırılmıştır. Muhtar Mehmet Akbaş bu yıl festivalin geçen yıllara göre daha ilgi çekeceğini ve kirazın bol olduğunu belirtmiştir. Festivalde çeşitli etkinliklerle birlikte kiraz güzeli de seçileceği duyurulmuştur.⁸⁸⁵

1970 yılı sonrasında hazırlanan tanıtım broşürlerinde Kuşadası’na kapsamlı ve özel olarak yer verilmesi Kuşadası’nın tanıtımında büyük rol oynamıştır. Türkiye Kültür Turizm Bakanlığı’nın hazırladığı Kuşadası broşürlerinde bölgede bulunan otel, motel, pansiyon, lokantaların yanında buralara nasıl gidileceği ve görülmesi gereken

⁸⁸³ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.6, C.VI, s.5601.

⁸⁸⁴ Orhan İçöz, Metin Kozak, *Turizm Ekonomisi*, Ankara 2002, s.253.

⁸⁸⁵ *Hür Aydın*, 4 Şubat 1970.

yerler hakkında en az üç-dört sayfayı bulan bilgilere yer verilmiştir.⁸⁸⁶ 1970 yılı Şubat ayında Kuşadası'na ilk turist kafilesinin geleceği ve İsrail Meridot gemisinin limanda demir atacağı duyurulmuştur.⁸⁸⁷

Turizmin gelişmesinde ve turizm pazarlanmasında üretilen mal ve hizmetleri bir araya getirmek ve bir turistik ürün oluşturarak bunu en anlamlı bir şekilde pazara sunmak ve bundan kazanç elde etmek hedeflenir.⁸⁸⁸ Bu amaçla özellikle kırsal alanlarda tarım ürünlerini tanıtan festival, eğlence vb. etkinliklere sıklıkla yer verilmektedir. 8.Sultanhisar Nysaa ve Portakal Festivali iki gün iki gece devam edecek ve bu yıl 18-19 Nisan günlerinde yapılacağı kamuoyuna duyurulmuştur.⁸⁸⁹

Aydın'da turizmin önde gelen merkezi Kuşadası olmuştur. 1970 yılında Kuşadası'na 140.000 turist gelmesi beklendiği gazetelerde yer almıştır. Bu rakam geçen yıla göre %30 oranında artmıştır. Kuşadası'na 1968 yılında 195 gemi gelmiş ve 37.447 turist getirmiştir. 1969 yılında ise 305 gemi gelmiş ve 63.939 turist getirmiştir. Bu rakamların bu yıl daha da artacağı beklenmektedir.⁸⁹⁰ Yeni yıl (1970) turizm sezonunun yaklaşması ile birlikte bazı esnafların seminere tabi tutulması ile ilgili olarak kaymakam başkanlığında bir toplantı yapılması ve toplantıda turizmde görülen aksaklıkların giderilmesi konularının görüşülmesi, seminer sonunda kursiyerlere birer belge verilerek kalifiye eleman elde edilmesi amaçlanmıştır.⁸⁹¹ 1970 Nisan ayında Kuşadası'na bu yıl geçen seneye göre iki misli turist geleceği açıklanmıştır. Folklor ekipleri önceden hazırlanıp gelen turist gemisini merasimle karşılayacaktır. İskele civarının yapılmasına da hızla devam edilmektedir. İnşaat bitir bitmez turistlerin iniş ve gezileri daha da kolaylaşmış olacaktır. Kuşadası Fransız Tatil Köyüne Avrupa'dan ilk turist kafilesi 20 Nisan'da geleceği de kamuoyuna duyurulmuştur.⁸⁹² Kuşadası'nın tanıtımına yönelik yapılan çalışmalar bölgenin

⁸⁸⁶ Belen, *a.g.t.*, s.236.

⁸⁸⁷ *Hür Aydın*, 10 Şubat 1970.

⁸⁸⁸ Ahmet Tolungüç, *Turizmde Tanıtım ve Reklam*, Ankara 1999, s.69.

⁸⁸⁹ *Hür Aydın*, 11 Mart 1970.

⁸⁹⁰ *Hür Aydın*, 28 Mart 1970.

⁸⁹¹ *Hür Aydın*, 30 Mart 1970.

⁸⁹² *Hür Aydın*, 6 Nisan 1970.

tanınmasını ve bu bölgeye olan ilginin artmasına ortam hazırlamıştır. Bu sayede Kuşadası, Türkiye'nin en popüler turizm merkezi haline gelmiştir.⁸⁹³

Her yıl geleneksel olarak kutlanmakta olan ve 18 Nisan'da yapılacak olan 8. Nysa Festivali ve Portakal bayramı hazırlıkları ilerlemiştir. Etkinlik için Turizm ve Tanıtma Derneği seferber olmuştur.⁸⁹⁴ Festivalin yapılacağı 18 ve 19 Nisan günleri özel tren seferleri yapılacağı da duyurulmuştur.⁸⁹⁵ Festival geçen yıllara göre muhteşem şenliklerle kutlanmıştır. Ayrıca Portakal Kraliçesi seçimi de yapılan festivalde Ankara Radyosu sanatçıları da konser vermişlerdir.⁸⁹⁶

Geçen yıl 1 Nisan'da hizmete girmiş olan Kuşadası Kuştur Tatil Köyünün ismi yurt dışında geniş yankılar yapmıştır. Güney Afrika'dan bir şirket Kuşadası'na 200'e yakın turist geleceğini bildirmiştir.⁸⁹⁷ Kuşadası, hem yurt içinde hem de yurt dışından devlet yöneticilerinin de tercih ettiği bir yer olmuştur. İzmir'de yapılan Zirve Toplantısına katılan Cevdet Sunay ve İran Şahı Rıza Pehlevi iki günlüğüne dinlenmek için Kuşadası'na gelerek Kısmet Otel'de kalmışlardır.⁸⁹⁸

Turizm ve Tanıtma Derneği tarafından açılan İngilizce kurslarına katılan Sağlık Müdürü ve hanımı: *"Aydın'a gelecek turistleri evimizde misafir edeceğiz. Dil bilmemiz gerektiği için bu kursa geliyoruz"* demişlerdir.⁸⁹⁹ Aydın Turizm Derneği'nin kongresinde alınan kararla İncir Bayramı hazırlıklarına başlanması kararı alınmıştır. Bayram için şimdilik 5000 lira ödenek ayıran Vali Turgut Eğilmez'e ve Daimi Encümen üyelerine dernekçe teşekkür edilmiştir.⁹⁰⁰

1970 yılı Haziran ayında Aydın Turizm ve Tanıtma Derneği yöneticileri ve ilçe temsilcilerinin de katılımıyla Güllübahçe kasabasında turizm semineri açılmıştır. Yapılan seminerde Güllübahçe Turizm Derneği yöneticilerinin önerileri dinlenmiş ve

⁸⁹³ *Discovering Turkey*, The Ministry of Tourism, Ankara 2001, s.185.

⁸⁹⁴ *Hür Aydın*, 6 Nisan 1970.

⁸⁹⁵ *Hür Aydın*, 16 Nisan 1970.

⁸⁹⁶ *Hür Aydın*, 21 Nisan 1970.

⁸⁹⁷ *Hür Aydın*, 13 Nisan 1970.

⁸⁹⁸ *Hür Aydın*, 9 Mayıs 1970.

⁸⁹⁹ *Hür Aydın*, 14 Mayıs 1970.

⁹⁰⁰ *Hür Aydın*, 23 Mayıs 1970.

bu konuda Güllübahçe'nin geliştirilmesine yönelik ağaçlandırma, temizlik, bakım vb. kararlar alınmıştır.⁹⁰¹

Tarihte ulaşım, yük, binek, savaş, gıda vb. alanlarda insanlığa hizmet etmiş olan develer Türk tarihindeki yeri de günümüzden 4000 yıl öncesine kadar gider. XX. Yüzyılın endüstrileşme girişimleri ile birlikte spor ve turizm amaçlı kullanılan develer Anadolu'da özellikle Ege Bölgesi'nde ve Aydın'da ayrı bir önem sahiptir. Deve güreşlerinin yapıldığı etkinlikler yöre halkının bir araya geldiği önemli günler arasında yerini almıştır.⁹⁰² Turizm ve Tanıtma Bakanı Necmettin Cevheri, Aydın Valisi'ne deve güreşleri ile ilgili bir yazı göndermiştir. Yazıda deve güreşlerinin kuralları, yapılış şekli, güreşlerde çalgının önemi vb. konularda geniş bir bilgi istediğini belirtmiştir. Haberde Aydın için deve güreşlerinin atalardan yadigar bir gelenek olduğu, kış aylarında yapıldığı, sadece erkeklerin değil kadınlarında ilgiyle seyrettiği vb. bilgiler verilmiştir.⁹⁰³ Germencik'te Aralık ayında deve güreşleri yapılmıştır.⁹⁰⁴

“Kuşadası'na deniz yoluyla gelen turist sayısında artış var” başlıklı haberde Kuşadası'nda geçen yıla oranla turist miktarında önemli bir azalma olmuş buna karşılık deniz yoluyla gelen günlük turist sayısı artmıştır. İlgililer turistik tesislerdeki yatak oranının geçen yıla oranla %35 boş olduğunu, bunun da Avrupa da Türkiye aleyhindeki propaganda nedeniyle olduğu yazılmıştır. Bunun yanında Yugoslav bandıralı Dalmaçya gemisi bu sabah Kuşadası'na 250 turist getirmiştir.⁹⁰⁵

Kuşadası'na olan talepler arttıkça bölgeye yapılan yatırımlarda da artış görülmektedir. “Dilek yarımadasında inşasına devam edilen 2.000 odalı turistik site 1972 yılında bitirilecek” başlıklı haberde Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü tarafından Kuşadası ilçesinin Dilek yarımadasında inşaatına devam edilen turistik site için çalışmaların hızlandığı ifade edilmiştir. Milli Park haline getirilen Dilek yarımadası için gerekli olan 13 km.lik yolun bu sene tamamlanabilmesi için gerekli hazırlıklar tamamlanmıştır. Ege'nin bir turizm cenneti haline gelecek olan Dilek

⁹⁰¹ *Hür Aydın*, 3 Haziran 1970.

⁹⁰² Orhan Yılmaz, Mehmet Ertuğrul, “Türk Kültüründe Deve Güreşleri, *Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi*, C.4, S.1, Haziran 2015, s. 157-174.

⁹⁰³ *Hür Aydın*, 26 Haziran 1970.

⁹⁰⁴ *Hür Aydın*, 11 Aralık 1971.

⁹⁰⁵ *Hür Aydın*, 26 Haziran 1970.

Milli Parkı için 1.000.000 liralık ödenek ayrılmıştır. Kuşadası ana turizm limanının alt yapısının tesisi için bu yıl 9 milyon lira harcanacaktır. Hükümet Kuşadası'nın turistik değerini artırmak için her koldan faaliyete geçmiş olup içme suyu konusunda da 700.000 lira ödenekle şebekenin tamamlanacağını kamuoyuna duyurmuştur. Turizm Bakanlığı yetkilileri bu tesisler tamamlandıktan sonra Kuşadası'nın dünyanın sayılı turistik bölgelerinden biri haline geleceğini ifade etmişlerdir.⁹⁰⁶

6 Eylül 1970'de başlayacak ve 3 gün sürecek Aydın Festivali ve İncir Bayramı için ilk toplantı vilayette yapıldı. Toplantıda yapılacak faaliyet planı ve programı detayları belirlenmiştir.⁹⁰⁷

Denizyolunu etkin kullanmak için Kuşadası limanına yanaşamayan gemilerin merdivenden inip çıkmada zorluk çekmesi nedeniyle yeni liman inşaatına başlanacağı açıklanmıştır. Kuşadası limanının gelen gemileri karşılayacak kapasitede olmaması üzerine açıkta demirmek mecburiyetinde kalan gemilerden turistlerin inip çıkmasının problemlere yol açması ve özellikle yaşlı turistlerin bu yüzden tehlikeye düşmesi nedeniyle ilgililer yeni rıhtım yapılması için temaslara geçmişlerdir. 6 yıl öncesine kadar Kuşadası'na haftada bir geminin uğraması göz önünde tutularak inşa edilen liman tesisleri bugün Kuşadası'na gelen turist gemileri bakımından yeterli olmamaktadır.⁹⁰⁸ 15 Ağustos 1970'de başlayan ve üç gün sürecek Kuşadası festivaline çeşitli illerin folklor ekipleri davet edilmiş, eğlenceler ve gösteriler düzenlenmiştir.⁹⁰⁹

Aydın 5. Turizm Festivali ve İncir Bayramı için yapılan hazırlıklar artmıştır. Bu yıl ilk defa yapılacak olan reklam filmleri yarışmasına 13 şirket katılmıştır. Festival renkli geçmiş ve katılımcısı çok olmuştur.⁹¹⁰

Özellikle kültür turizmcileri için ve hem yerli hem de yabancı turistlerin kentlerdeki ilk uğrak yerlerinden biri müzelerdir. Aydın gibi eski bir yerleşme yerinde büyük bir

⁹⁰⁶ *Hür Aydın*, 30 Haziran 1970.

⁹⁰⁷ *Hür Aydın*, 21 Temmuz 1970.

⁹⁰⁸ *Hür Aydın*, 22 Temmuz 1970.

⁹⁰⁹ *Hür Aydın*, 15 Ağustos 1970.

⁹¹⁰ *Hür Aydın*, 7 Eylül 1970.

anlama sahip olan Aydın Müzesi inşaatının birinci kısmı tamamlanmıştır. Müzenin tamamlanmasıyla Aydın'a önemli bir değer kazandırmak amaçlanmıştır.⁹¹¹

Aydın'da Vali başkanlığında toplanan Turizm Komitesine turizm endüstrisinin her geçen gün daha gelişmekte olduğu konuşuldu. Vali Turgut Eğilmez:

“Antik medeniyetin kördüğüm olduğu Ege Bölgesi her geçen gün daha da ilerlemektedir. Turizm planlarının hazırlanması 1952-1966 yılına kadar devam etmektedir. Bizim hamlelerimiz İspanya'dan daha hızlıdır. 1960 yılından beri hızla görülmeye başlamıştır. Bir çok yerde turistik tesisler kurulmuş ve turistleri dikkatleri çekilmiştir. Memleketimize gelen turistler görmek, öğrenmek ve dinlenmek amacıyla turistik yerleri gezmektedirler. Bu konuda turizm endüstrisi ilerlemektedir. Sahillerimiz en güzel şekilde dinlenme yerleri haline getirilmiş ve halende getirilmektedir. Bizlerinde bu konuda olumlu çalışmalarda bulunmamız gerekmektedir.” demiştir. Vali Muavini Mustafa Bezirgan'da turizmin faydalarını ifade ettikten sonra 5 yıl içinde turizm çalışmalarını istatistikler ile gösterme yoluna gitmiş ve açıklamıştır. Bezirgan:

“Yakında ikinci bir tatil köyüne kavuşacağız. Bu Dilek Yarımadası turistik projesidir. Turistik yerin yatak sayısı 4200 olarak tespit edilmişti. Sonradan ise yatak sayısı 10.000 olarak tespit edilerek uygun görülmüştür. Aydında turizmin daha da gelişmesi için yaptığımız bu toplantıda ne gibi tedbirlerin alınmasında açıklama yollarına gideceğiz”.⁹¹² demiştir.

Temmuz ayına gelindiğinde 6.Aydın Festivali ve İncir Bayramı hazırlıklarına başlanılmıştır.⁹¹³ Aydın Festivali ve İncir Bayramı Komitesi toplandı. Turizm Derneği yöneticileri ile ortaklaşa yapılan toplantıda program son şeklini aldı. Buna göre incir yüklü develerle giriş yapılacak, incir kraliçesi seçilecek, folklor, yarışma ve etkinlikler yapılacağı ve İncir Gazetesi çıkarılacağı açıklanmıştır.⁹¹⁴ Sergilenecek olan eşyalarda yavaş yavaş gelmeye başlamıştır.⁹¹⁵ 5 – 6 - 7 Eylül günleri devam edecek olan Turizm Festivali ve İncir Bayramı hazırlıkları tamamlanmıştır.

⁹¹¹ *Hür Aydın*, 2 Ekim 1970.

⁹¹² *Hür Aydın*, 25 Aralık 1970.

⁹¹³ *Hür Aydın*, 16 Temmuz 1971.

⁹¹⁴ *Hür Aydın*, 17 Ağustos 1971.

⁹¹⁵ *Hür Aydın*, 23 Ağustos 1971.

Fotoğraflarla Aydın sergisi, müzik balo vb. yapılacağı duyurulmuştur.⁹¹⁶ 5 Eylül'de festivalin başlamasıyla birlikte gazetelerde festivalin uygulanışı haberleri yer almıştır. Festivale katılım oldukça yoğun olmuştur.⁹¹⁷

“Köşk'de turistik benzin istasyonu faaliyete geçti” başlıklı haberde turistlerin çok hoşuna giden benzin istasyonunda gazino, restoran vb. hizmetlerin olduğu bir alanın açılması ile yerli ve yabancı turistler için buranın memnuniyetle karşılandığı ifadesi kullanılmıştır.⁹¹⁸ Didim sitesinin geleceği için Didim plaj evleri yapı kooperatifi ikinci başkanı Av. Rifat Kadri İnceoğlu, Validen bazı isteklerde bulunduğunu açıklamıştır. Bunlar turistik nitelikte su sporları imkanları ve tesisler olmuştur.⁹¹⁹

Karacasu ilçesinde Afrodisias harabelerinde bir müze yapılacağı kamuoyu ile paylaşılmıştır. Müzenin 30 Ağustos 1972'de tamamlanması planlanmaktadır. Bu konu ile ilgili olarak şu açıklama yapılmıştır:

*“Senelerden beri Karacasu ilçesinin Afrodisias harabelerinde kazılar yapılmakta ve çeşitli eserler meydana çıkmaktadır. Bu eserlerin korunması zor olduğundan Bakanlık bir müze yapımını kararlaştırmıştır. Böylece tüm çıkan eserler bu müzede sergilenecek ve para karşılığında yerli ve yabancı turistlere seyrettirilip gelir temin edilecektir.”*⁹²⁰

Aydın Turizm ve Tanıtma Derneği bu yıl faaliyetini daha çok Aydın'ı sembolize edecek incir, Üçgözler ve efeden oluşan bir sembol yaptırmıştır. Bu sembol hatıra satılmak üzere rozet ve anahtarlığı ayrıca yapılacak ve çeşitli yarışmalarda ödül olarak verilmek üzere plaket yaptırılmış olup tanıtma konusunda en çok faydası görülecek olan yapıştırma etiket imal ettirmiş olup bunları Aydın'a gelen otomobili turistlerin, otomobilleriyle yurt dışından tatillerini geçirmek için gelen vatandaşlarımızın otomobillerine yapıştırmak suretiyle Aydın'ı ve Türkiye'yi dışarıda tanıtmaya çalışmaktadır.⁹²¹

⁹¹⁶ *Hür Aydın*, 3 Eylül 1971.

⁹¹⁷ *Hür Aydın*, 6 Eylül 1971.

⁹¹⁸ *Hür Aydın*, 19 Ağustos 1971.

⁹¹⁹ *Hür Aydın*, 19 Ağustos 1971.

⁹²⁰ *Hür Aydın*, 24 Ağustos 1971.

⁹²¹ *Hür Aydın*, 30 Ağustos 1971.

Kuşadası'na gelen ziyaretçiler arasında Kraliçe II. Elizabeth de yer almıştır. Kısmet Otel'de kalan Kraliçe Efes harabelerini ve Kuşadası'nı gezdikten sonra ülkesine geri dönmüştür.⁹²²

1971 yılında ilk kez İncir Bayramı ile beraber on beş gün boyunca devam eden Aydın Panayırı'nda açılmıştır. Panayırda bazı kuruluşlar tarafından sergiler düzenlenmiş, sergilerin açılışının ardından İncir ve Besiciler Kooperatifi'nin hayvan yarışmaları yapılmıştır. Diğer günlerde de incir güzeli seçilmesi, Türk Halk ve Sanat Müziği yarışmaları, yerel ekipler tarafından düzenlenen folklor ve çeşitli gösterilerle yarışmalara geniş yer verilmiştir. Yarışmalarda derece alanlara çeşitli ödüller verilmiş olup, bu etkinlikler halk tarafından da ilgi ile takip edilmiştir.

Kuşadası'nda önceleri Temmuz veya Ağustos aylarında düzenlenen festivaller, 1971'den itibaren 1-3 Temmuz tarihleri arasında yapılmaktadır. Kuşadası'na bu aydan itibaren turist akımı başlar. Amacı Kuşadası'nı, Türk folklorunu, dünyaya ve yöreye tanıtmak yerli ve yabancı turistleri eğlendirmek, kentin temizliğini ve mağazaların iyi bir şekilde düzenlenmesini sağlamaktır. Folklor gösterileri, deniz gezileri, sportif çalışmalar, av partileri, vitrin yarışmaları, defileler, deve ve eşek turları, konserler yer alır ve halka çeşitli eğlenceler sunulurdu.

Söke'nin turizm zenginliklerini tanıtmak ve geliştirmek amacıyla ilk kez 1971 yılında Mayıs ayında düzenlenen Söke Turizm Şenlikleri yerel ve konuk ekiplerin katılımıyla folklor ve müzik gösterilerinin yapıldığı ayrıca ziraat aletleri, resim-iş, giyim ve bıçkı ve dikiş kursu sergileri de açıldı.

Kuşadası'na bağlı Kirazlı Köyü'nde her yıl Haziran ayının ilk haftasının Pazar günü yapılan Kiraz şenlikleri kaliteli kiraz yetiştirmeyi teşvik etmek ve köy kirazını çevreye tanıtmak amacıyla yapılmıştır. Folklor gösterilerinin yapıldığı, kiraz sergisinin açıldığı ve kiraz bahçelerinde eğlencenin düzenlendiği sergide derece alan yetiştiricilere de çeşitli ödüller verilmiştir.⁹²³

Aydın'ın deniz ve kültür turizminin birlikte gelişimine çok uygun bir ilçesi olan Didim'de Apollon Tapınağı'nı ziyaret etmek üzere turistler 1950'li yıllarda gelmeye

⁹²² *Hür Aydın*, 20 Ekim 1971.

⁹²³ *Cumhuriyetin 50. Yılında Aydın*, s. 136-137.

başladığında köy kahvesi dışında onların yiyecek içecek ihtiyacını gideren herhangi bir olanak yoktur. Didim’de özellikle kazı ekibinde yer alan Almanların orada uzun yıllar çalışmasıyla sahil ve diğer alanların da çadırılı turistler tarafından keşfedilmesi süreci başlamıştır. Didim’in ilk oteli olan Didim Motel’in de yapımıyla birlikte 1970’den sonra turizm alanında hızlı gelişmeler yaşanmış ve Didim tercih edilen bir turizm alanı olmuştur.⁹²⁴

Aydın’ın çok sayıda antik kente ev sahipliği yapması bölgenin turizm potansiyelinin artmasında büyük bir öneme sahip olmuştur. 1 Nisan 1972’de “tarihin ilk stadlarından biri Ege’de inşa edilmiş” başlıklı haber gazetelerde yer almıştır. Haberde tarihin ilk spor tesislerinin eski Yunanistan’da olduğunu ileri sürenler bugün için yanıldıklarını anlamışlardır ifadesi kullanılmıştır. Aphrodisias harabelerinde tarihin en eski spor tesisi toprak altından çıkarılmıştır. Arena tarzında yapılmış olan 100.000 kişilik stadta M.Ö. 800 yılında sportif faaliyetlerin düzenlendiği kanıtlandı. Spor, medeniyet beşiği olarak bilinen Ege’den dünyaya yayılmıştır. Sporun Afrodite adına ilk kez düzenlendiği de ele geçirilen yazıtlardan belli olmuştur.⁹²⁵

Didim’de turizm geliştirmeye yönelik olarak turistik otel yapımı ile ilgili girişimler 1973 yılına gelindiğinde sonuç vermiştir. Yüksek Planlama Kurulu’nun “Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün Aydın - Didim Turistik Otel” inşaatı hakkındaki rapor Bakanlar Kurulu tarafından 20 Temmuz 1973 tarihinde kararlaştırılmıştır.⁹²⁶

Kuşadası Turizm ve Tanıtma Derneği’nin düzenlediği Kuşadası Şenlikleri 1973 yılında 1 Temmuz’da başlayacağı kamuoyu ile paylaşılmıştır. Su sporları, folklor gösterileri ve çeşitli eğlencelerle birlikte müzik şöleninin olduğu festivalin büyük ses getireceği tahmin edilmektedir.⁹²⁷

Antik kent bakımından oldukça zengin olan Aydın’da yetkililerin antik kentlerle gerektiği gibi ilgilenmemesi basına da yansımıştır. “Çine’deki Alinda harabeleri yok oluyor” başlıklı haberde devletin büyük ilgisizliği yüzünden yakınılmıştır. Çine’ye 30 km uzaklıkta bulunan tarihi Alinda harabelerinin mozaikleri ilgisizlik yüzünden

⁹²⁴ Arzu Toker, “İkinci Hayatların kenti Didim”, *Dünden Bugüne Türkiye’de Turizm*, C.10, İstanbul 2018, s.119.

⁹²⁵ *Yeni Asır*, 1 Nisan 1972.

⁹²⁶ BCA.,30.18.1.2/302.59/19.

⁹²⁷ *Demokrat İzmir*, 1 Temmuz 1973.

alınmaya başlamıştır. Tarih yönünden büyük önem taşıyan Alinda harabeleri ve kalesi üzerindeki mozaikler çalınmaya başlanmıştır. Karpuzlu Belediye Başkanı Turizm Bakanlığı ve Müze Müdürlüklerine çeşitli müracaatları yaptıklarını fakat gereken ilginin gösterilmediğini ifade etmiştir. Belediye Başkanı, *“Aydın bölgesi için büyük turizm potansiyeli sağlayacağına inandığı Alinda harabeleri için yabancı konuklar bu tarihi şehre keçi yollarından tırmanmak zorunda kalıyorlar oysa 4 - 5 kilometrelik bir yol şimdilik derde deva olur böylece tarihi kalenin korunması da kolaylaşır”* demiştir. Mozaiklerin çalınması üzerine köylüler nöbetleşe kale ve çevresini gözetlemeye başlamışlardır.⁹²⁸

1974 yılında Kuşadası’nda yaptırılmakta olan yat limanının kullanım hakkı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın talimat ve denetimi altında söz konusu yat limanı ve yanaşma yerlerinin kullanım hakkının geri alınmasına kadar her türlü koruma ve yönetim masrafları T.C. Turizm Bankası Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü’ne ait olmak üzere ve Bayındırlık Bakanlığınca yaptırılacak esaslı onarımlar karşılığı olarak T.C. Turizm Bankası Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü’ne devredilmesi 4 Eylül 1974 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.⁹²⁹

Turizm ve Tanıtma Bölge Müdürü Talat Görgün Nisan ayı ile birlikte Ege’de turizm sezonunun dün resmen açıldığını belirterek *“Avrupa’daki ekonomik bunalıma rağmen geçen yıla oranla ülkemize gelecek turist sayısında %35 - 40 oranında artış beklenmektedir”* demiştir. Görgün, 1973 yılında bölgeye 265.732 turist geldiğini ve 19.200.000 dolar döviz bırakıldığını öne sürmüş *“Bu yıl 350.000 turist bekliyoruz”* ifadelerini kullanmıştır. Turist dövizinde 450.000.000 liraya çıkacağını beklemekteyiz” şeklinde konuşmuştur.⁹³⁰

1974 yazında turizmle ilgili yapılan haberlerde özellikle çevre temizliği konusu sıklıkla gündeme gelmiştir. Hatta yıllardır turistle dolup taştan Çeşme’de şimdi otellerin boş olmasının nedeni olarak çevre temizliğine yeterince önem verilmemesi

⁹²⁸ *Demokrat İzmir*, 17 Ağustos 1973.

⁹²⁹ BCA.,30.18.1.2/321.66.18.

⁹³⁰ *Demokrat İzmir*, 2 Nisan 1974.

gösterilmiştir. Bunun yanında Ege'nin diğer yöreleri Kuşadası başta olmak üzere turistlerle dolup taşmakta ve yeni sezonu oldukça canlı açmaktadır.⁹³¹

Turizm sektörünün temel işletmeleri içinde yer alan konaklama sektörü özellikle turizmde devamlılığın sağlanması konusunda önemli bir yerdedir. Fakat Türk turizminde ilk dönemlerden itibaren görülen konaklama alanındaki yetersizlik 1970'li yıllarda da kendini göstermiştir.⁹³²

“Ege ve Akdeniz’de konaklama tesisleri krizin eşiğinde” başlıklı haberde Ege Turistik Oteller Derneğinin hazırladığı ve ilgili Bakanlıklara gönderdiği rapora göre Ege ve Akdeniz’deki konaklama tesislerinin can çektiği öne sürülmekte ve bir an önce hükümetin ayıracağı kredilerle desteklenmesi istenmektedir. Turizm iktisatçısı Berker Yazar tarafından düzenlenen ve Ege Turistik Oteller Derneği yönetim kurulunca benimsenip dernek kararı olarak ilgili Bakanlığa raporda özetle şöyle denilmektedir:

“Bu sektör bugün yurdumuzda can çekmektedir. Oysa döviz rezervlerimizin azaldığını yurtdışındaki işçilerimizin her an geri gönderilebileceği düşüncesi olan bu dönemde petrol fiyatları dünya konjonktürüne uygun olarak artmış ihracatımız ithalatımıza uygun bir oranda gelişememiş netice olarak Türkiye’imiz doğal verilerine dayanarak turizmden sağlanacak gelire ve dövizle bel bağlamak zorunluluğunda kalmıştır. Böyle bir durumda devletin turizme mutlaka daha fazla önem vermesi gerekmektedir. Oysa 1963 yılından bu yana uygulanan görüş ve tutum hiçbir zaman tatminkar olmamış bu sektöre ferahlık getirmemiş daha doğrusu Türkiye için yeni olan bu bacasız endüstri ne halk tarafından ne de kamu sektörü tarafından layıkıyla anlaşılmamış tam ve esaslı değerlendirilmesi yapılmamıştır. Bu yönde en çok yapılan şey bol literatür olmuştur. Bunları belirtirken devletin ilerici bir görüşle Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nı kurduğunu, genişlettiğini, yurt içinde ve dışında bürolar açtığını bir çok çalışma ve etüt yaptığını kimse inkar edemez ancak şimdiye kadar görülen mevzuat ve uygulama yeterli değildir.”⁹³³

⁹³¹ Demokrat İzmir, 21 Nisan 1974.

⁹³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Cüneyt Mengü, Sezgi Gedik, “Modern Turizmde Konaklama Sektörü Açısından Seyahat İşletmeleri ile Çalışmanın Durum ve Avantajları”, *Turkish Studies*, 14/1, 2019, s.109-119.

⁹³³ Demokrat İzmir, 7 Temmuz 1975; Ege Ekonomi, 7 Temmuz 1975.

Aydın'ın İzmir'e olana yakınlığı çoğu zaman Aydın için bir avantaj olmuş ve İzmir'e gelen turistler Aydın'a da gelmişlerdir. Fakat İzmir'de yaşanan ve turistleri zor durumda bırakan bazı uygulamalar nedeniyle sorunlar yaşanmıştır. Turizm mevsimine girdiğimiz günlerde İzmir limanına gelen turistlerin karşılaştıkları problemlerin halledilmesi istenmiştir. Özellikle Yunanistan'ın Türk turizmini baltalı iki yoldaki çabaları karşısında Türkiye'ye gelen turistlerin karşılaştıkları sorunların hızlı bir şekilde çözülmesinin gerekli olduğunu ifade eden turizm çevreleri İzmir limanında karşılaşılan gümrük sıkışıklıkları limanın yetersiz olması gibi sorunların çözülmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁹³⁴ 2 Ekim 1975'de tarihli haberde de İzmir limanında yanaşma yerinin az geldiği ifade edilmiştir.⁹³⁵

Turizmi geliştirmek ve turizm faaliyetlerini teşvik etmek amacıyla kurulan Dünya Turizm Örgütü⁹³⁶ uluslararası bir örgüt olarak turizm meselelerine çözüm bulmak için çeşitli toplantılar yapmıştır. “Egeli turizmcilerin Dünya Turizm Örgütünün İstanbul toplantısına çağırılmaması tepki yarattı” başlıklı habere göre dünya turizm örgütünün geçtiğimiz hafta İstanbul'da yapılan toplantıya davet edilmemesi tepkilere yol açmıştır. Ege Otelciler Birliği Başkanı Ali Mütevellioğlu: “*Bu Ege turizmine verilmiş bir darbedir*” demiştir. Ege'nin Türk turizmindeki yerinin ihmal edildiğini öne sürmüştür. Ege Otelciler Birliği Başkanı bölgedeki turizmle ilgili hiçbir kuruluşun bu toplantıya katılmadığını bunun da organizasyon komitesinin bölgecilik tutumundan doğduğunu iddia etmiş. “*Bölgecilik ayrımı yapanlar ülke çıkarlarını zedelediklerinin ya farkında değiller ya da bilerek böyle yapmaktadırlar*” demiştir.⁹³⁷

1976 yılı başında Ege'de turizm sezonu için hazırlıklara başlanmıştır. Egeli seyahat acentaları sahipleri ile otelciler Ocak ayından itibaren yaz sezonu için otellerin dolu olduğunu ve dış ülkelerdeki tur operatörleri ile gerekli anlaşmaların yapıldığını bildirmişlerdir. Turizmciler herhangi bir deprem ya da salgın hastalık olmaması halinde bu yıl çok sayıda turist beklendiğini belirtmişlerdir. Bu yıl Ege'de oda kapasitesi 5356 olarak. Ege'de faaliyet gösteren 68 tesiste 10.647 yatak bulunmaktadır. Ancak yetkililer bölgedeki turizm tesisleri sayısında herhangi bir

⁹³⁴ *Ege Ekonomi*, 16 Haziran 1975.

⁹³⁵ *Ege Ekonomi*, 2 Ekim 1975.

⁹³⁶ <https://www.unwto.org> (Erişim Tarihi:10.06.2021).

⁹³⁷ *Ege Ekonomi*, 27 Kasım 1975.

değişiklik olmadığını bildirmişlerdir. Turizmcilere göre turist sayısının artmamasının nedeni turistik yatırımların Akdeniz bölgesine kaydırılmasıdır. Ege'deki turizm hareketlerinden özellikle Kuşadası'ndan beklentinin büyük olduğu açıklanmıştır.⁹³⁸

“Turizmciler, bu yıl çok sayıda turist bekliyor” başlıklı haberde önümüzdeki turizm sezonunda Türkiye çok sayıda turist geleceği ve Ege'nin turizm yönünden altın yılını yaşayacağı öne sürülmektedir. Avrupa'nın belli başlı turistik merkezleri olan Portekiz, İspanya, Beyrut ve İtalya'daki siyasal istikrarsızlık nedeniyle güneşi ve denizi çok özleyen Kuzey Avrupalıların Türkiye ve Yunanistan'a akın edecekleri düşünülmektedir. Avrupa ve Amerika'dan büyük talep geldiğini açıklayan seyahat acentaları, ilgililerin de ülke açısından bu durumdan memnun olduklarını ancak Türkiye'nin konaklama tesisleri ve ulaşım açısından yeterli imkanlara sahip olmadığını ifade etmişlerdir. Turizmciler bu yıl özellikle kamplarda fazla sayıda turist beklediklerini belirtmişler ve turistlerin memnun kalmaları halinde gelecek yıllarda da Türkiye'yi tercih edecekleri ifade edilmiştir. Turizmciler bu amaçla tüm turistik kuruluşların seferber olmalarını istemişlerdir. Yabancı tur operatörleri şimdiden Türkiye'ye gerekli bağlantılar kurmak için temasa geçmişlerdir. İskandinav ülkelerinden 30 kadar yazar ve tur operatörünün İzmir'e gelerek 12 Şubat'ta otel ve seyahat acenteleri ile temasa geçecekleri açıklanmıştır. Turizm Bakanlığının davetlisi olarak İsveç Norveç Hollanda ve Danimarka'dan gelecek olan tur operatörleri yazarlar bölgenin turistik ve tarihi merkezlerini gezeceklerdir.⁹³⁹

Turizm ve Tanıtma Bakanı konuşmasının bundan sonraki bölümünde turist çekebilmek için gerekli şartların hazırlanması gerektiği üzerinde durmuş, “*turist harabeye gelir ama tahribata gelmez*” demiştir.⁹⁴⁰

Kültür turizminde özellikle ören yerlerinin önemi çok büyüktür. Fakat ülkemizde yapılan kazıların genellikle yabancılar tarafından gerçekleştirilmesi nedeniyle zaman zaman bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Kısa zamanda tedbir alınmazsa tarihi ve antik eserlerin hepsi yurtdışına çıkarılacak başlıklı haberde Afrodisias'ta meydana gelen antik eser hırsızlığının üzerinde durulmuştur. Müzeler ve Eski Eserler Genel

⁹³⁸ *Ege Ekonomi*, 16 Ocak 1976.

⁹³⁹ *Ege Ekonomi*, 5 Şubat 1976.

⁹⁴⁰ *Ege Ekonomi*, 14 Şubat 1976.

Müdürlüğü yurdumuzda kazı yapan yabancı bilim insanlarına buldukları eserlerle ilgili ilk yayın hakkını kendilerine vermektedir. Afrodiasias'ta çalınan eserler henüz dünya arkeoloji literatürüne adları geçmemiş eserlerdir hırsızlığın asıl önemi de buradadır. Bugün kazı yapılmakta olan diğer antik kentlerde de bu ve benzer sorunlarla karşılaşmıştır. Çıkarılan eserler derme çatma depolarda korunmaktadır. Buraların her an hırsızlığa maruz bulunduğu bilinmeli ve ona göre tedbir alınması gerektiği açıklanmıştır. Soygunlara karşı ilk tedbir olarak depolarda bekçilerin yanı sıra kolluk kuvvetlerinin görevlendirilmesini de öneren uzmanlar eserlerin en yakın bölge müzelerinde korunmasının da bir başka tedbir olduğunu belirtmişlerdir. Bütün eserlerde yabancıların gözü varken hiçbir tedbir almadan onları orta yerde tutmak fazlaca iyimser olmaktadır açıklaması yapılmıştır.⁹⁴¹

Turizmde pahalı yatırımın hata olduğu görüşü bazı çevrelerce sıklıkla dile getirilmiştir. Özellikle Ege turizm ve ekonomisinin kalbi olarak adlandırılan İzmir'de yaşanan gelişmeler başta Aydın olmak üzere tüm bölgeyi etkilemektedir. İzmir Ticaret Odası Başkanı Dünder Soyer turizm sektöründe pahalı yatırımlara gitmenin hatalı bir politika olduğunu iddia etmiştir. Soyer turizm konusunda istenilen hedefe ulaşabilmek için tanıtıma yönünden yeterli çalışma yapılmadığını öne sürmüştür. Diğer ülkelerle rekabet edebilmek çarelerinin araştırılması gerektiğini de belirten İzmir Ticaret Odası Başkanı bu konuda şunları söylemiştir:

“Diğer ülkelerle rekabet şansımızın artırılması için fiyat düzenlemeleri şarttır. Ayrıca pansiyonculuğun geliştirilmesi işletmelerin finansman ihtiyaçlarına uygun düşük krediler sağlanması konularının da öncelikle ele alınması gereklidir.”

Özel teşebbüse üst yapı tesisleri için gerekli olanakların sağlanması halinde turizmde kalkınmanın da hızlı olabileceğini belirten Dünder Soyer “turizm konusunda bugüne kadar altyapı tesislerinin geliştirilememesi de önemli bir sorundur” demiştir.⁹⁴²

Kongre turizmi özellikle yurtdışından gelen yabancı misafirlerin ülkemizi ziyaret etmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. İzmir'de dört gün süreyle tarımsal bir kongre faaliyetinde bulunan yabancı uzmanlar kongre sonrası Ege Bölgesindeki turistik yerlere düzenlenen gezi programına katılmışlardır. Gezi sırasında

⁹⁴¹ Ege Ekonomi, 20 Şubat 1976.

⁹⁴² Ege Ekonomi, 11 Mayıs 1976

Kuşadası'na da gelen ziyaretçiler yurdumuzun doğal turizm kaynaklarına hayran olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca Ege bölgesine bir turizm cenneti olarak niteleyen konuklar bu yörenin kitle turizmi ile kongre turizmine son derece elverişli olduğunu da ifade etmişlerdir.⁹⁴³

1976 yılı turizm sektöründe genel anlamda olumsuzluklar da başlasa da yılın ilk yarısının bitmesi ile birlikte Ege bölgesine adeta turist akını olmuştur. Özellikle gününbirlik gelen turist sayısında son üç yılın artış rekoru olmuştur. İzmir'e yurtdışından yapılan 403 gemi seferinden ziyaretçilerin büyük çoğunluğu çevredeki turistik yerleri özellikle Kuşadası'na ziyarette bulunmuştur.⁹⁴⁴

Özellikle iç turizm hareketliliğinde turizmde ulaşım ve konaklama fiyatlarının çok belirleyici bir etkisi olmuştur. Yıl içinde yaşanan yüksek fiyat artışları nedeniyle yaşanan turistik tesislerdeki fiyat artışı gazetelerde “turistik tesisler ateş pahası” başlığında yer almıştır. Ege ve Akdeniz kıyılarımızdaki turistik konaklama yerlerinde fiyatların geçen yıla oranla %60 oranında arttığı açıklanmıştır.⁹⁴⁵ Sektörde yaşanan fiyat artışı sadece yerli turistleri değil yabancı turistleri de etkilemiştir. “Turistler ucuz yer arıyorlar” başlıklı haberde turizm ve Tanıtma Bölge Müdürlüğü Ege bölgesinde gelen turistlerin genellikle kara yollarını tercih ettiğini ve lüks tesisler yerine ucuz ve basit konaklama olanağı aradıklarını açıklamıştır bu yüzden büyük çapta isteklere cevap verilemeyeceğini belirten turizm yetkilileri en kısa sürede konaklama sorununun çözülmesi için girişimlerin yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁹⁴⁶

Mevcut tesislerin ihtiyacı karşılamaktan uzak olması nedeniyle yeni konaklama tesislerinin mutlaka yapılması gerektiği ve yatak kapasitelerinin ihtiyacı karşılamaktan uzak bulunduğu turizm uzmanları tarafından açıklanmıştır. Turizmde ilerlemiş ülkelerin yoğun propaganda kampanyalarına karşılık ülkemizin bu yola gerektiği kadar önem vermediğini buna rağmen büyük bir turist akınına uğradığını belirten uzmanlar:

⁹⁴³ *Ege Ekonomi*, 17 Mayıs 1976.

⁹⁴⁴ *Ege Ekonomi*, 9 Haziran 1976.

⁹⁴⁵ *Ege Ekonomi*, 21 Haziran 1976.

⁹⁴⁶ *Ege Ekonomi*, 22 Haziran 1976.

“Tesislerimiz yetersiz olduğu için ya kampçılık yoğunlaşmakta veya gelenler tatillerini yarıda keserek diğer ülkelere gitmektedirler şeklinde konuşmuşlardır”.

Ülkemize gelen turistlerin genellikle ucuz tesisleri tercih ettiğini bundan dolayı da lüks tesislerin sezonu istenilen düzeyde dolu geçiremediğini belirten uzmanlar şöyle devam etmişlerdir:

*“Turistik yörelerimizde bu amaç için ayrılan geniş araziler vardır ancak bunlar kullanılmamakta ve kendi haline terk edilmiş bulunmaktadır. Doğal güzelliklerle kaplı bu sahalardan gerektiği gibi yararlanmalı ve zaman kaybedilmeden toplu turizme dönük ucuz tesisler kurulmalıdır”.*⁹⁴⁷

Ege Bölgesi’nin genelinde yaşanan konaklama meselesi tesislerin yetersiz olması nedeniyle sıklıkla gündem konusu olmuştur. 1976 turizm sezonu devam ederken önümüzdeki yılın fiyatları belirlenmeye başlamıştır. Bu konuda Ege Turizm Derneğinden yapılan açıklamaya göre 1977 sezonu için konaklama tesisleri %40’ı aşan zam isteklerinde bulunmuşlardır. Turizm uzmanları bu durumun Türkiye’yi zor duruma düşüreceğini söylemişlerdir. Hatta konaklama işletmelerinin bu istekleri Türk turizminin yarısını tehlikeye sokacak bir durum şeklinde ifade edilmiştir.⁹⁴⁸ Konaklama tesislerine yapılacak zamla ilgili Ege Turistik Otelciler Birliği Başkanı Ali Mütevellioğlu otelcilerin önümüzdeki sezon için istediği % 40 oranındaki zammın Türk turizmine büyük ölçüde zarar vereceğini ileri sürmüştür. Ancak artan fiyatlar ve işçi ücretlerini bakımından otelcilerin yeni bir zam istemek karşısında bırakıldığını belirten Başkan *“devlet mutlaka turistik tesisleri destekleme yoluna gitmelidir. Aksi taktirde fiyat dalgalanmaları devam edecek, yeni zamlar istenecek ve kabul edilmezse tesisler kapanacak. Eğer kabul edilirse Avrupa’nın en pahalı ülkesi haline geleceğiz. Bu da iç ve dış turizmin tamamen çıkmaza girmesi olacaktır”* demiştir. Komşumuz olan ülkelerin turizmdeki fiyat dalgalanmalarını yıllar önce önlediklerini örneğin Romanya ve Bulgaristan’ın fiyatta bir istikrar sağladığını, Yunanistan’da ise devlet desteğiyle fiyatların sabit tutulduğunu söyleyen Ali Mütevellioğlu sözlerine şöyle devam etmiştir:

⁹⁴⁷ Ege Ekonomi, 23 Haziran 1976.

⁹⁴⁸ Ege Ekonomi, 8 Temmuz 1976.

*“Turizmdeki bu enflasyonist gidişe bir çare bulunmazsa birkaç yıl sonra bugünkü acı durumumuzu bile arayacağız. Devlet mutlaka ama mutlaka turistik tesisleri sanayicilere tanıdı imkanlarla donatmalıdır”.*⁹⁴⁹

Turizm sorunlarına çözüm bulmak amacıyla yapılan çalışmalardan biri de Kuşadası’ndaki Fransız Tatil Köyü’nde gerçekleşmiştir. Düzenlenen forumda Türkiye’nin dış ülkelerde yeterince tanıtılmadığı görüşünde birleşilmiştir. 350 kişiden oluşan katılımcılar Ege’yi “yalancı cennet” olarak vasıflandırmış, “*bol güneş ve mavi deniz aranan en büyük özelliştir ancak Avrupalı bundan habersizdir*” demişlerdir. “Türk turizmi nasıl gelişir?” adlı forumda konuşmacılar Ege kıyılarını saatlerce övmüş ancak yetersiz propaganda ile tesis eksikliği nedeniyle bu yerlerden gerektiği kadar yararlanamadığı konusunda birleşmişlerdir. Konuklar Kuşadası’nın Efes ve Meryemana’ya olan yakınlığı ile ayrı bir özellik taşıdığına da değinmiş ve “*ülkemizde sizin cennet vatanımızı en iyi şekilde tanıtacağız*” diyerek çalışan Türk personeline söz vermişlerdir. Bu gelişme basında “turizm konusunda propaganda yapamıyoruz” başlığı ile haberleştirilmiştir.⁹⁵⁰

Turizmle ilgili yaptığı sert açıklamalarla gündemde olan Ege Seyahat Acentaları Birliği Başkanı Ergun Göksan Türkiye’de turizm yatırımlarının oy esasına göre saptandığını ileri sürmüştür. Göksan bu konuda “*bu zihniyet devam ettiği sürece turizm seferberliği platonik bir deyim olmaktan ileri gidemez*”. Türkiye’de hiçbir başbakanın turizmi yeterince anlamadığını iddia eden Göksan planlı kalkınmayı öngörenlerin hala 1930 modeli ekonomik görüş ve anlayışla çaba gösterdiğini iddia etmiştir. Konuyla ilgili konuşmasında “*Turizm ve Tanıtma Bakanlığı turistik seferberlik yapan ülkelerde bütçenin en büyük payını alan bir Bakanlıktır. Biz de ise hem payı azdır hem de etki ve yetkisi kısıtlı bir bakanlıktır*” demiştir.

Türkiye’nin bugünkü durumuyla konaklama ve ulaştırma gibi alt yatırımların elverişliliği derecesinde beklediği turizm gelirinin en yüksek noktasına ulaştığını da belirten Göksan sözlerini şöyle tamamlamıştır: “*kaliteli yatak sayısı artmadıkça, kıyı*

⁹⁴⁹ *Ege Ekonomi*, 10 Temmuz 1976.

⁹⁵⁰ *Ege Ekonomi*, 13 Temmuz 1976.

*turizminde spor eğlence imkanları arttırılmadıkça, hava ulaştırmasına önem verilmedikçe Türkiye’de turizm daha fazla gelişemez”.*⁹⁵¹

Ege Bölgesi Belediye Başkanları turizm seminerinde bölgenin turizm meselelerini konuşmuşlardır. Kuşadası’nda başlayan ve 60 kadar çevre belediye başkanının katıldığı seminerde açılış konuşmasını yapan Tokoğlu bundan böyle belediyelerle çok sıkı işbirliği kurulması gerektiğine inandıklarını sözlerine eklemiş, Bakanlığın 1976 mali yılı bütçesinin de bu amaca yönelik olarak hazırlandığını belirterek *“Dünya Bankası ile girişmiş olduğumuz işbirliği sonucu, güney ve batı sahillerimizin temel altyapı ihtiyaçları süratle karşılanacaktır”* demiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Özellikle mahalli idarelerimizin turizmle doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ilgili yatırımlarını teşvik amacı ile ve bunları düzenli ve uyumlu olarak gerçekleştirmelerini mümkün kılmak üzere bir teknik yardım bürosu kurma hazırlığı içindeyiz. Belediyelerimizde gerçek anlamda yardımcı olmak istiyoruz bu teknik yardım bürosu, belediyelerin proje ihtiyaçlarını imkan ölçüsünde karşılayacak ve ayrıca müşavirlik hizmeti de görecektir. Bu tür projelerin uygulanması için Turizm Bankası aracılığı ile de kredi sağlanabilecektir”. Turizm ve Tanıtma Bakanı Lütfi Tokoğlu, daha sonra Bakanlığın kuruluşundan bu yana ilk olarak bu kadar çok sayıda Belediye Başkanı ile turizmin gelişmesi konularını görüşmek üzere bir araya geldiğini belirterek seminerden umulan yarar üzerinde durmuş *“turizmin milli ekonominin verimli sektör haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını değerlendirme görevi Bakanlığımıza aittir”* demiştir. Seminerde turistlere ürünlerin yüksek fiyatlarla sunulması gündeme gelmiş ve Turizm ve Tanıtma Bakanı Lütfi Tokoğlu *“turist tanrı misafiridir. Turist aldatılması ucuz eşyanın ucuz hizmetin kendisine pahalı fiyatla satılması gereken kişi değildir”* açıklamasını yapmıştır.

Turizm olayının çok yönlü etkileri olan bir gelişme içinde bulunduğunu, 1975 yılı döviz gelirlerimizin 300.000.000 dolara yaklaştığını, yalnız Kuşadası ekonomisine yılda 10.000.000 dolara yakın turizm dövizini girdiğini belirten Tokoğlu *“bu fevkalade*

⁹⁵¹ Ege Ekonomi, 27 Temmuz 1976.

önemli bir iktisadi faaliyettir. O kadar ki Kuşadası'nın diğer sektörlerle nispetle en büyük gelir kaynağı turizm olmuş ve şehirdeki bütün iktisadi ve ticari faaliyetler turizm sektörüne göre yeniden düzenleme durumunda kalmıştır” demiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Turizm iktisadi ve ticari hayatta değişime sebep olurken toplumu sosyal bakımdan da etkilemiştir. Gelişme kültüre de etki göstermiştir. Turizm sayesinde folklor değerlerimize daha büyük önem vermeye başladık. Kendi kültürümüzü daha iyi tanımak ve yabancılara tanıtmak adeta bir ihtiyaç halinde ortaya çıkmıştır. Bütün bu iktisadi sosyal ve kültürel ilişkiler beşeri açıdan insanların birbirlerine daha çok yakınlaşmalarını sağlamış ve böylece dünya barışı için insanlık ideali için paha biçilmez bir değer olmaya başlamıştır.”

Turizm mevsiminin sona ermesine rağmen ekim ayında Ege bölgesinde sıcak ve güneşli günlerin devam etmesi adası gibi turistik merkezlerin tam kapasite ile çalışmaya devamını sağlamıştır.⁹⁵²

Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Ergun Göksan devletin Ege Bölgesi turizmine gerekli önemi vermediğini ifade etmiştir. Bu konu ile ilgili yaptığı açıklamada:

“1977 turizm sezonu hazırlıklarının geliştiği şu sıralarda devletin Ege bölgesi turizmine gereken ilgiyi göstermemesi tüm turizmcileri ve Türkiye'yi tur düzenlemek isteyenlere üzmektedir. Yunanistan'ın 1976 yılı Ege bölgesi turizmi 1975'e kıyasla % 40 artış göstermiştir. Yunanistan 1976'da Ege bölgesi turizminden 1.000.000.000 dolar (yaklaşık 16.500.000.000TL) sağlamasına rağmen Türkiye Ege Bölgesi turizmi gerilememiş bile olsa hiç değilse yerinde saymıştır. Ege bölgesinde yıllardır ciddi bir yeni yatırım gerçekleştirilmiştir. Oysa Türk turizmi Mart 1977'de İzmir'de yapılacak olan Asta Uluslararası Turizm Kongresi nedeniyle büyük bir sınav verecektir. Sorun tüm ilgililere iletilmiş olmasına rağmen uluslararası Turizm Kongresi'nin ilkel koşullarla açılması tehlikesi ile karşılaşmış bulunmaktadır. Böylece ayağımıza

⁹⁵² Ege Ekonomi, 11 Ekim 1976.

*gelen büyük fırsattan yararlanılamayacak aksine kötü bir propaganda ortamı hazırlanacaktır.*⁹⁵³

Ege'deki turistik tesislerin son birkaç yıldan beri büyük bir ekonomik bunalım içinde bulunduğunu belirten Ege'li turizm uzmanları turizm sektöründe vergi iadesinin bir zorunluluk haline geldiğini savunmuşlardır. Uzmanlar vakit kaybedilmeden 6086 sayılı turizm sanayi teşvik yasasında gerekli değişikliklere gidilmesine de önermektedirler. Konuyla ilgili yapılan açıklamada *“ayakta kalabilen tesisler de binbir güçlükle zamanımıza kadar gelebilmişlerdir. Ancak önümüzdeki yıllarda gerekli tedbirler alınmadı taktirde bunları da yitirmemiz söz konusu dur”* demişlerdir. 6086 sayılı Turizm Sanayi Teşvik Yasası'nın günün şartlarına uymadığını, turizm sanayinin teşvik edecek yeni bir yasanın vakit geçirilmeden hazırlanması gerektiğini öne süren uzmanlar *“turizm hizmetlerinin gelişmesine ülkenin turizm gelirlerinin artırılmasını istiyorsak sanayiye tanınan imkanları turizme de tanımamız gerekir”* şeklinde konuşmuşlardır.⁹⁵⁴ Turizmi engelleyen bir başka etkili sebepte altyapı tesislerinin yetersizliği olduğunu savunan uzmanlar yeni sezona girmeden bu alandaki eksikliklerin tamamlanmasını istediklerini ifade etmişlerdir.⁹⁵⁵

Türkiye'de turizmin sadece deniz turizminden ibaret olmadığını ifade eden Ege Turizmini Geliştirme Derneği yetkilileri kış turizmine önem verilmesini istemiş ve Eylül başında dış dünya ile ilişkimiz kesilmemelidir demişlerdir. Yapılan açıklamada Türkiye'nin kış turizmine elverişli bir ülke olduğu görüşünü savunarak *“Batı bölgelerimizde güneş batmaz, doğuda ise kayak sporlarının yapılabileceği”* ifade edilmiştir. Uluslararası ilişkiler turizm faaliyetlerini her dönem etkisi altına alırken bazen olumlu gelişmeler bazen de olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Türk ve Yunan Bakanları arasında imzalanan anlaşmadan sonra ilk kez dört Yunan bayraklı yolcu gemisi İzmir ve Kuşadası limanlarına turist getirmiştir. Daha önce haftada bir sefer yapan Yunan gemilerinin eskiden olduğu gibi sadece 4 saat kalmadıkları ve yolcularını erken saatte karaya çıkardığı gözlenmiştir. Yunan bayraklı gemilerin saat

⁹⁵³ *Ege Ekonomi*, 12 Ekim 1976.

⁹⁵⁴ 6086 sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu 13 Mayıs 1953'de kabul edilmiştir. *Resmi Gazete*, 22 Mayıs 1953, S. 8414. Bu kanunun maddelerinde 8 Aralık 2010 tarihinde değişiklik yapılmıştır. *Resmi Gazete*, 19 Aralık 2010, S.27790.

⁹⁵⁵ *Ege Ekonomi*, 11 Kasım 1976.

20.00'ye kadar Türk limanlarında kaldığını belirten yetkililer bunun olumlu bir gelişme olduğunu bildirmişlerdir. Yunanistan'da çeşitli turizm kuruluşlarının Türkiye'deki sahil kentlerinin program düzenlemeye başladıkları da bildirilmiştir. Önümüzdeki haftalarda İzmir ve Kuşadası'ndan başka diğer sahil yerlerine de Yunan bayraklı yolcu gemilerinin gelmesinin beklendiği belirtilmiştir. Yunanistan'ın Sürat Postası ya da Ege İncisi adını verdikleri Kentavros adlı yolcu gemisinin İzmir ve Kuşadası limanlarına ring seferler düzenleyeceği öğrenilmiştir. Kentavros geçtiğimiz hafta içinde bu iki limana çok sayıda yabancı turist getirmiştir. Yunan gemileri ile gelen turistlerin zaman kaybını önlemek için pasaport ve polis kontrolleri körfez içinde gemi rıhtıma yanaşmadan yapılmıştır. Böylece turistlerin zaman kaybı önlenerek rahat gezmeleri ve alış veriş yapmaları için ortam hazırlanmıştır.⁹⁵⁶

Ege Bölgesi'nde 1979 yılında kitle turizmi patlaması gözlendiği yetkililer tarafından bildirilmiştir. Türkiye'de artık karayolu ile turizm hareketinin hızını kaybettiğini belirten yetkililer *"bu sayede akaryakıt savurganlığının önüne geçilirken kitlelerin daha az masrafla tatil yapması gerçekleşmektedir"* demişlerdir. Konuyla ilgili olarak İzmir Turizm Bölge Müdürü Serhat Tonguç, 1976 ve 1977 yıllarında uygulanan hatalı turizm politikaları nedeniyle Türkiye'de toplam 91.100.000 dolar döviz kaybı olduğunu belirtmiştir. Tonguç Türkiye'de son yıllarda yoğunlaşan fiyat artışları, enflasyon ve akaryakıt darlığının hiçbir turizmini ortadan kaldırdığını ve artık Türkiye yoksul turist kelimenin durduğunu belirtmiş artık *"ülkümüzde kitle turizmin hızla dönüş vardır"* demiştir. Somut verilere göre geçen yıl deniz ve hava yolu ile bölgeye gelen turist sayısının Mayıs sonu itibari ile 43.408 olduğunu bildiren Turizm Bölge Müdürü Tonguç şöyle devam etmiştir:

"Bu yıl içinde bulunduğumuz Haziran ayının ilk yarısı itibari ile bölgemize 55.023 yabancı turist gelmiştir. Çarşıda sokakta görülmeyen bu turistler grup turizmi içinde yer almışlardır. Üstelik en çok döviz bırakan turist grupları da bunlardır. Kent merkezlerinde hiç kalmayan gruplar görenin tarihi ve turistik yerlerini gezmektedirler". Bu sayede bölgenin ekonomik kalkınmasına büyük katkı sağlanmıştır.⁹⁵⁷

⁹⁵⁶ Ege Ekonomi, 12 Haziran 1979.

⁹⁵⁷ Ege Ekonomi, 30 Haziran 1979.

3.3. 1970 – 1980 Yılları Arasında Aydın’da Ulaşım Faaliyetleri

Turizm sektörünün iyi çalışmasını sağlayacak her tedbir Türkiye’ye olumlu katkıda bulunacaktır. Ülkenin hızlı kalkınmasında bu gelişimin faydası yadsınamaz bir gerçektir. Bu konuda alınacak tedbirlerin başında emniyetli süratli ve konforlu bir ulaşım şebekesinin kurulması ve işletilmesi gelmektedir. Ulaşım tekniğindeki hızlı gelişmeler sonucunda bir taraftan yolculuk sürelerinin kısalması diğer taraftan ulaşım masraflarının düşmesi dış ve iç turizm talebinin gittikçe artmasına neden olmuştur. Bu durum turizm hareketini ekonomik bir olay haline getirmiş ve ulusal ekonomilerde turizm sektörü giderek artan bir sektör durumuna gelmiştir.⁹⁵⁸ Özellikle bir insan veya bir eşyanın taşınmasıyla meydana gelen hizmetten yararlanan sektörler için ulaşımın önemi büyüktür. İnsanların yer değiştirmesi genelde iş, seyahat, zevk ve ihtiyaç doğrultusunda olur. Sürekli ikamette bulunduğu yerden başka yere gitmesi için mutlaka bir ulaştırma aracı kullanacaktır. Bu konu ile ilgili olarak ulaştırma sistemi içinde turizmle ilgili yer, zaman ve arz-talep unsuru önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple turizm sektörü içinde ulaştırmanın önemi turizm faaliyetinin başladığı andan itibaren geçerli olmaktadır.⁹⁵⁹

Planlı dönem olan 1960’lı yıllarda başlayan süreçte sabit sermaye yatırımlar içinde ulaştırma sektörünün payı 1963 - 1965 yılları hariç yükselme göstermektedir. 1963’de %15,86 olan bu pay, 1965’de %14.67’ye düşmüş, 1967’de %16.97, 1975’de %20.73, 1977’de % 23.33 ve 1978’de % 24.93 olmuştur. Bu yatırımlarda en büyük pay sektörün özelliğinin de etkisiyle kamu sektörü olmuştur. Ancak bu pay zaman içinde özel sektör lehine belirgin bir değişikliğe uğramıştır. Ulaştırma alanında özel sektör yatırımlarına bakıldığında özel sektör yatırımlarının kamu sektörü yatırımlarına oranı birinci plan döneminde % 28’den ibaret iken, ikinci plan döneminde % 46, üçüncü plan döneminde ise % 62 olmuştur. Bu değişimin sebebi olarak özellikle taşıma vasıtalarında yoğunlaşan özel sektör yatırımlarının üçüncü

⁹⁵⁸ Ekrem Ceyhun, “Ulaştırma Sektörünün Türk Turizmine Katkısı”, SİD, 8 (56), 1973, s.9. 9-13; Füsün Baykal, Uluslararası Turizm Ulaştırmasının Akış Yönü ve Dağılım Dokusu”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 24/2, 2015, s.57-68.

⁹⁵⁹ Osman Mamarsulov, Ulaştırma Sistemleri ve Politikalarının Ülke Ekonomilerindeki Rolü: Orta Asya Örneği, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s. 83; Ayrıca bkz. İrfan Arıkan, *Turizm Ulaştırması*, Ankara 2015.

plan döneminde (1973-1977) plan hedefini % 231.9 oranında aşarak gerçekleştirmiş olmasıdır. Bu önemli değişime rağmen ulaştırma sahasında altyapı ile ilgili yatırımların yine de devlet üzerinde olduğu bir gerçektir. Planlı dönem içinde ulaştırma sektörü ekonomi içindeki yerini ve bu yerin gelişimini gösteren diğer bir gösterge de, istihdam ile olan ilgisidir. 1960 yılında faal nüfus istihdamında ulaştırmanın payı % 1.90 iken bu pay 1975 yılına gelindiğinde %3.13'e yükselmiştir. Toplam istihdamdaki payın % 1.90'dan % 3.13'e yükselmesi, bu dönem içinde % 64.7 oranında bir artış ifade etmektedir. Diğer sektörler arasında istihdam yönünden daha hızlı artış sadece ticaret sektöründe görülmektedir.⁹⁶⁰

6 Mart 1970 tarihinde iktidara gelen ve 26 Mart 1971'e kadar iktidarda kalan Üçüncü Demirel Hükümeti Programında özellikle köylere medeni hizmeti götürmek amacıyla köy yolları yapımına önem verileceği ifade edilmiştir. Bu amaçla ihtiyaç duyulan bölgeler tespit edilip ulaşım imkanlarının geliştirilmesi politikası izleneceği açıklanmıştır.⁹⁶¹

6 Mart 1971'de iktidara gelerek dokuz ay kadar kısa bir süre iktidarda kalan bir görevi 11 Aralık 1971'de bırakan Birinci Erim Hükümeti Programında hükümetin reform stratejisinde tarım, eğitim, mali, hukuk, enerji ve tabii kaynaklarla ilgili reformlar yapılacağı ifade edilmiştir. Programda ulaştırma alanında özel bir çalışmadan söz edilmemiştir.⁹⁶²

11 Aralık 1971'de iktidar olan İkinci Erim Hükümeti 22 Mayıs 1972'ye kadar görev yapmıştır. Hükümet programında ulaştırma ile ilgili olarak bu alanda kara, deniz ve hava ulaştırması imkanlarının yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi çalışmalarına hız verileceği ifade edilmiştir.⁹⁶³

1970'li yıllarda karayolu politikasına yeni boyutlar kazandığı görülmektedir. Bu dönemde yol uzunluğunu arttırmanın yanında fiziki ve geometrik standartların iyileştirilmesi çalışmalarına da ağırlık verilmiştir. Bu dönemde motorlu taşıtlar

⁹⁶⁰ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s. 302-303. Ayrıca bkz. Yücel Candemir, *Türkiye Özelinde İktisadi Gelişmede Ulaştırma Kesimi ve Demiryolu – Karayolu Rekabeti*, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul 1979, s.237.

⁹⁶¹ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.4, s.2945.

⁹⁶² *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.5, s.3272.

⁹⁶³ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.5, s.3477.

sanayinin kuruluşu karayolu politikasında etkili olmuştur. Trafik sıkışıklığının yoğun olduğu bazı bölgelerde ve büyük şehir çevrelerinde çeşitli ekspres yollar ya da otoyol yapımı ekonomik olma özelliği kazanmıştır. Karayolları bu konudaki ilk uygulamasını Boğaziçi Köprüsü ve İstanbul Çevre Yolu ile gerçekleştirmiştir. 1970 yılında yapımına başlanan ve 1973 yılında trafiğe açılan Boğaziçi Köprüsü ile Asya ve Avrupa kıtaları birbirine bağlanmıştır. Bu dönemde turizm sektörünü canlandırmak için özellikle sahil bölgelerinde fiziki yapısı ve geometrik standart yüksek olan yolların yapımını ağırlık verilmiştir.⁹⁶⁴

Turizm ile ilgili alınan kararlarda ulaştırmanın rolü özellikle yurtiçi veya yurtdışında uzak mesafeye yapılan turistik gezilerde, turizm bütçesi ve süresi açısından önemlidir. Özellikle bu iki etken turistin nasıl, nerede ve hangi koşullarda dinleneceğini belirlemesi açısından önemlidir. Turizm bütçesinde uzak yollu bir turizm harcaması içinde ulaştırma ve konaklama harcamalarının payı asıl bütçenin büyük çoğunluğunu kapsamaktadır. Bu konuda A.J. Burkart ve S.Medlik “*seyahat masrafları tipik olarak toplam tatil harcamalarının hemen hemen %40’ı kadardır*” ifadesini kullanarak ulaşım masraflarının toplam turizm bütçesi içindeki önemini ortaya koymuşlardır.⁹⁶⁵ Bununla birlikte ulaştırma harcamaları arttıkça konaklama harcamalarının azaldığı gerçeği turizm bütçesinde konaklama ile turizm ulaştırması arasında ters bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.⁹⁶⁶

Aydın’ın özellikle yaz döneminde yurtiçinden ve yurtdışından ziyaretçi akınına uğrayan ilçesi Kuşadası için ulaşım imkanlarının iyileştirilmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. “Kuşadası’na her gün araba seferleri düzenlenecek” başlıklı haberde Aydın - İzmir arasında belediye tarafından işletilecek olan şehirler arası iki otobüsün ihalesi yapılmıştır. Otobüslerin ilki Mart sonunda, ikincisi Mayıs sonunda Aydın’a gelecektir. Ayrıca Aydın Belediyesi elindeki imkanları seferber ederek bu yıl her gün belirli saatte Kuşadası ilçesine otobüs seferleri düzenleyecektir.⁹⁶⁷

⁹⁶⁴ Erol Kaplıhan, “Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye’de Karayolu Ulaşımının Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Yapısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.33, s.433.

⁹⁶⁵ A.J.Burkart, S.Medlik, “The Management of Tourism”William Heinemann Ltd., London 1975, s.71’den aktaran Mehmet Gürdal, *Turizm Ulaştırması*, s.26.

⁹⁶⁶ Mamarasulov, a.g.t., s.85; Gürdal, a.g.e., s.27.

⁹⁶⁷ *Hür Aydın*, 3 Mart 1970.

“Selçuk - Kuşadası yolu 3 km. kısalıyor” başlıklı haberde geçen yıl Nisan ayında resmen faaliyete geçmiş olan Kuş-tur Tatil Köyü’nün önünden geçmekte olan yoldan benzin tankerleri geçmesi önlenecektir. Kuşadası - Selçuk arasındaki 19 km. yolun 16 km. indirilmesi için çalışmalar ilerlemiştir. Tusan Otelinden itibaren bu yol güzergahında Kuş-tur Tatil Köyü, Kısmet Oteli plaj tesisleri bulunmaktadır. Bu yolun 16 km. indirilmesi için Kuş-tur Tatil Köyünün arasından ikinci bir yol açılmıştır. Bu yol Selçuk - Kuşadası yolunu 3 km. kısalttığı gibi her türlü emniyete de sahiptir.⁹⁶⁸

Özellikle planlı dönemin başından itibaren karayollarının devlet ve il yolu olarak bölünüşünde il yollarının gelişiminin olduğu bir değişiklik dikkat çekmektedir.⁹⁶⁹

1963 yılında devlet ve il yolları toplamının % 60’ı birinci, % 40’ı ikinci grupta yer alırken, 1978’de bu oranlar sırasıyla % 55 ve % 45 olmuştur. Bunun sonucunda il yollarının payı % 11 oranında artış göstermiştir. Yollarla birlikte karayolu motorlu taşıt sayısında da artış görülmüştür. 1960 yılında 114.208 olan toplam taşıt (otomobil, kamyon, otobüs, minibüs ve kamyonet) sayısı 1978’de 972.043’e ulaşmıştır. Motorlu taşıt araçları sayısındaki artışın, ekonomik gelişme ile birlikte üretim artışı ile sıkı bir ilişkisi vardır. Bunun yanında artışın hızlı olmasında karayolları şebekesinin iyileşmesi ve ülkemizde otomotiv endüstrisinin kurulmasının büyük payı vardır. Yolcu taşıma açısından bakıldığında 1960 yılında 10.880 yolcu taşımacılığı yapılmışken bu rakam 1978’de 124.000 milyon yolcu olmuştur. Yolcu taşımacılığının yanında yük taşımacılığında da karayollarında artış göstermesi denizyolları ve demiryolları faaliyetlerini mutlak oranda düşürmüştür.⁹⁷⁰

Tablo 3.2. Karayolları Faaliyetleri (1972-1978).

(İç Hatlar - Milyon yolcu x km.)					
1972	% Pay	1977	% Pay	1978	% Pay
1741.0	% 89.5	115592.0	%94.1	124000.0	94.1

Kaynak: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.580; 1979 Yılı Programı, s.333.

Türkiye’de planlı dönemin başladığı 1963 yılında denizyolları ile ilgili olarak göz önünde bulundurulmuş üç konu vardı. Bunlar: deniz ticareti filosu, gemi inşaatı

⁹⁶⁸ Hür Aydın, 3 Nisan 1970.

⁹⁶⁹ 1970 - 1978 dönemi verileri için Karayolları Faaliyet Tablosu’na bakınız. Ayrıca bkz. *Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişimin 50 Yılı*, s. 412-413.

⁹⁷⁰ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s.306.

endüstrisi ve limanlardır. Birbiriyle ilişkili olan ve birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen bu üç unsur Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ilke olarak benimsenmiş olması ve gelişmelerin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması kararlaştırılmış olsa da bu hemen hiç birisi hayata geçirilememiştir. Bu sebeple denizcilik sistemi ile ilgili ilke, hedef ve önlemler bakımından hemen hemen aynı şekilde 1968 yılı itibariyle İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da yer almıştır. Bu planda gemi filosunun gençleştirilmesi ve kapasitesinin artırılması için yerli inşaat sanayinin geliştirilmesi yanında büyük tanker ve özel tipte diğer gemilerin ithali öngörülmüştür. Ayrıca deniz taşımacılığını teşvik edici vergi yasalarının da çıkarılacağı belirtilmiştir. İkinci plan dönemi sonunda 1972 yılına gelindiğinde deniz ticaret filosu önceki dönemlere göre gençleştirilmiş, aynı zamanda kapasitesi % 12 oranında artırılmıştır. Artış en çok kamu sektörünün yük gemisi ve özel sektörün tanker kapasitesinde belirgin olarak görülmüştür. Buna rağmen, uzak taşımalarda ticaret filosu beklenen düzeye ulaşamamış ve ana hedef olan uluslararası sularda yabancı bandıralı gemilerle rekabet edebilme ve dış ticarete konu olan mallarımızın “en az yarısının” kendi gemilerimizle taşıma isteği gerçekleştirilememiştir. Bu konu ile ilgili olarak 1972 yılında başlayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda , ikinci plan hedeflerinin gerisinde kaldığı tespit edildikten sonra uygulamaya konulan projelerle, üçüncü plan döneminde deniz ticaret filosu kapasitesinin artacağı ve ithal-ihraç mallarımızın % 50'sinin kendi gemilerimizle taşınması hedefinin gerçekleştirileceği belirtilmekte, bunun için alınacak tedbirler kapsamında deniz ulaşımında özellikle dış piyasalarla rekabeti olumlu yönde sağlayacak bir kapasite ve işletmecilik anlayışı yaratılacağı ifade edilmiştir.⁹⁷¹ 1977 yılında deniz ticaret filomuz planda öngörülen 1.765.000 DWT'luk⁹⁷² kapasiteye çok yaklaşmış (1.699.000), 1978'de ise bunu da aşarak 1.815.000 DWT'a ulaşmıştır. Buna rağmen plandaki temel hedefin gerçekleşmesi mümkün olmamış, ithal ve ihraç mallarımızın Türk bandıralı gemilerle taşınan miktarı 1/3 oranında kalmıştır. Kapasitedeki büyüme ve gençleşmeye rağmen beklenen gelişmenin sağlanamaması özellikle kamu sektörü deniz kuruluşlarında verimli işletmecilik gereklerine uyulmamasından

⁹⁷¹ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973 - 1977, s.395-396.

⁹⁷² DWT: Bir geminin taşıyabileceği en büyük ağırlık olup, ham yükün, yakıtın, gemideki tüm malzemelerin ve kişilerin ağırlıklarının toplamını ifade eder. *Resmi Gazete*, 23 Haziran 2000, S. 24088.

ve mevcut kapasitenin tam olarak kullanılmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca teşvik tedbirlerinin özel sektöre yetersiz gelmesi de özel sektör denizciliğinin de etkin bir biçimde kullanılmasını zorlaştırmıştır.⁹⁷³

Limanlara baktığımızda planlı dönemin başladığı 1963 yılında bir vardiyada 11.4 milyon ton olarak kabul edilen liman kapasitesinin, gelecek yıllar ihtiyacı için de yeterli olduğu kabul edilmiş, birinci plan yıllarında kapasite artırıcı yeni yatırımlara gidilmeyeceği belirtilmiştir.⁹⁷⁴ Bu ilkeye rağmen 1963 - 1967 yıllarında eskiden başlanmış işlere devam edileceği, barınak ve turizm için küçük iskeleler yapılması kabul edilmiştir. Bunun dışında birinci planda liman donatımının iyileştirilmesi için yatırımlar öngörülmüştür. Liman kapasitesinin yeterliliği ikinci planda kabul edilmiştir. Bu nedenle bu planda da limanlarla ilgili sınırlı yatırımların esas olarak donatımın artırılması, yani teçhizat eksikliğinin tamamlanması alanında yoğunlaştırılması, başlanmış olan liman, barınak ve iskele inşaatına da devam edilmesi öngörülmüştür. Bu planda, limanların idaresi ile ilgili önemli bir problem ilk defa ele alınmıştır. Planda limanların tek elde toplanmamış; idare, işletme ve planlamalarının bir kuruluş eliyle yapılmasının gerçekleşmemiş olmasının liman kapasitesinin dengesiz bir şekilde kullanılmasına yol açtığı belirtilmekte, ikinci plan devresi içinde, yapım hariç, limanlarla ilgili hizmetlerin tek elden yapılmasını sağlamak üzere Limanlar Genel Müdürlüğü kurulacağı belirtilmiştir. Ancak ikinci planın son yılı olan 1972 yılı sonunda limanların cihazlandırılmasında hedeflerin gerisinde kalınmış, bütün limanların tek bir idare altında birleştirilmesi de sağlanamamıştır. Üçüncü plan hazırlanırken mevcut limanların cihazlandırılmasına devam gereği ile birlikte yeni liman kapasitesi yaratılması, bunun için eski limanlardan büyük bir kısmının bakımı yanında yeni liman, barınak ve iskele inşaatı ihtiyacı kendini göstermiş ve planda yatırım hedefleri bu ihtiyacın giderilmesi amacına göre tespit edilmiştir. Fakat yatırımlarda genellikle hedeflerin gerisinde kalınmıştır. Üçüncü plan devresinin sonunda ve 1978'de limanların idaresi yine çeşitli idareler arasında bölünmüş ve modern işletmecilik prensiplerinin

⁹⁷³ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s.312; Ayrıca bkz. Tuba Erdoğan, "Ulaşım Hizmetlerinin Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi", *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.3, S.1, Nisan 2016, s. 187 - 215.

⁹⁷⁴ *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*, s.602.

uygulanmasından yoksun kalmaya devam etmiştir. Liman kapasitesinin bu yüzden ve bazı dar boğazlardan giderilmesi konusunda yapılan çalışmaların yetersiz kalması nedeniyle yine tam olarak kullanılamadığı görülmüştür. Bununla beraber planlı dönemde limanların özellikle cihazlandırılmasında, modern araçlarla donatılmasında büyük gelişmeler sağlanmış, liman kapasitesi de yeterli olmamakla beraber önemli derecede artmıştır.⁹⁷⁵

Aydın'da Limanlar İnşaat Reisliği ile Belediyenin ortaklaşa yaptırdıkları Kuşadası Halk Plajı İstanbul Ataköy Plajı'ndan sonra Türkiye'deki ikinci halk plajı olarak inşa edilmektedir. Kuşadası'na girişte sahilin sağ tarafında bulunan gazinolar plaj yapımı nedeniyle yıkılmıştır. Halk plajlarına giriş ücreti alınmayacaktır. Maliyeti 3.500.000'a ulaşan halk plajlarında kabinler, cankurtaranlar ve gözetleme kuleleri bulunacağı açıklanmıştır.⁹⁷⁶

1972 yılı Mart ayında İzmir Ticaret Odası "Turizm" konulu bir panel yapmıştır. Panelde İzmir ve Ege'deki turizm tesislerinin mevsim boyunca %75 boş olduğu ve bunun başlıca nedeninin ulaşım yetersizliğine dayandığı ifade edilmiştir. Katılımcılar özellikle ulaşım ve tanıtma yetersizlikleri nedeniyle bölge turizminin yıllardır kalkınamadığını, milyonlara mal olan tesislerin sırf bu tip sebepler yüzünden verimli çalışma yapamadığını belirtmişlerdir. Panelde *"alanı Muğla kaptı, turizm bölgenin güneyine kayıyor, bu durumda ulaşım için en iyi yol hava yolu olmaktadır. Dünya turizmi uçakta koltuk, otelde yatak esasına dayanmaktadır"* ifadeleri sıklıkla kullanılmıştır. Prof. Dr. Hasan Olalı'nın başkanlığındaki panelde konuşmacılar bölge turizminin gelişmesine engel olan faktörleri genel olarak şöyle belirtmişlerdir:

"Tanıtma, personel, ulaşım yetersizlikleri, turistik tesislerde standart düşüklüğü, çeşitli turizm kuruluşları arasında koordinasyon sağlanamaması durumlarından özellikle ulaşım yetersizliği turizmin karşısına en büyük engellerden biri olarak dikilmektedir. Şöyle ki Avrupa'dan Ege ve İzmir'e demiryolu bağlantısı hem yavaşlığı hem de çeşitli yerlerde aktarmalar yapılması yüzünden turiste cazip gelmemektedir. Avrupa'nın saatte 100 km.nin üzerinde hız yapan ve ancak büyük

⁹⁷⁵ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s.313; Ali Payidar Akgüngör, Abdulluttalip Demirel, "Türkiye'de Ulaştırma Sistemlerinin Analizi ve Ulaştırma Politikaları", *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, C.10, S.3, s.423-430.

⁹⁷⁶ *Hür Aydın*, 8 Temmuz 1970.

istasyonlarda duran ekspresleri ile bizim çoğu buharlı ve her istasyonda duran trenlerimiz kıyaslanamaz. Bir sahil şeridi olan İzmir limanına sadece yaz aylarında feribot seferleri yapılabilmektedir. Gemiyle gelen turistler çoğu zaman kumanyalarını da birlikte taşımakta ve gece de yine geri dönmektedirler. Türkiye'ye gelen turistlerin %44'ü karayolunu tercih etmektedir. Ancak bölgenin sınır kapılarından uzak olması, karayolunun da ümit verici hale gelmesini önlemektedir."⁹⁷⁷

22 Mayıs 1972 - 15 Nisan 1973 tarihleri arasında görev yapan Melen Hükümeti Programında ulaşım ile ilgili denizcilik alanında deniz ticaret filomuzun memleketimizin ithalat ve ihracatının daha büyük bir kısmını taşıyabilecek şekilde güçlendirilmesine ve bu nedenle gemi endüstrimizin geliştirilmesi için yeni tersanelerin kurulmasına önem verileceği ifade edilmiştir. Hava meydanları ile hava ulaştırma filomuzun artan ihtiyaçlara göre geliştirilmesi çalışmalarına devam olunacağı ve karayolu taşımacılığımızı düzenlemek can mal ve ekonomik kayıpları önlemek amacıyla hazırlanacak bir kanun tasarısının yüce meclise sunulacağı programda yer almıştır.⁹⁷⁸

15 Nisan 1973 tarihinde göreve gelen ve 26 Ocak 1974 tarihine kadar iktidarda olan Talu Hükümeti Programında ulaşım alanında özel bir amaç belirtilmemiş olup, Üçüncü Beş Yıllık Plan hedefleri kapsamında planlamanın yapılacağı açıklanmıştır.⁹⁷⁹ Bu programda karayolu ulaştırmasının daha düzenli bir ortamda sağlanması, demiryolu ulaştırmasının özellikle gelişen sanayi ihtiyacını karşılayacak yönde geliştirilmesi ve deniz ve hava yolları ulaştırmasında özellikle dış piyasalarda rekabet olumlu yönde sağlayacak bir kapasite ve işletmecilik sağlanacağı ifade edilmiştir.⁹⁸⁰

26 Ocak 1974'te iktidara gelen ve yaklaşık on ay iktidarda kalan birinci Ecevit Hükümeti Programında yol şebekesinin geliştirilmesinin hızlandırılacağı ve özellikle emniyetli bir ulaşım sağlayan yolların yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca uzun dönemde ulaşım maliyetlerini en aza indiren ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma yönünden

⁹⁷⁷ *Yeni Asır*, 11 Mart 1972.

⁹⁷⁸ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.5 s.3643.

⁹⁷⁹ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.5, s.3807.

⁹⁸⁰ *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*, s.602.

ülke yararlarını en iyi şekilde sağlayan kara, hava ve demir yollarından oluşan dengeli bir ulaşım sisteminin geliştirilmesinin temel amaç olacağı da ifade edilmiştir. Deniz ulaşımının daha hızlı ve yoğun bir hale getirilmesi için ulaşım araçları çoğaltılacak bir modelleştirecektir. Hava ulaştırmasından daha geniş ölçüde yararlanılacak, hava meydanları ve uçaklar modern ihtiyaçlara cevap verecek şekilde araç ve gereçlerle donatılacaktır.⁹⁸¹

17 Kasım 1974'te iktidara gelen ve yaklaşık dört ay görevde kalan Irmak Hükümeti Programında ülkemizin ekonomik ve sosyal gelişmesinde ve ulusal güvenliğimizin sağlanmasında büyük öneme sahip ulaştırma hizmetlerini yeniden düzenleme amacı olduğu belirtilmiştir. Demiryolu ağının altyapı, üst yapı ve araçlar bakımından da yenilenmesine önem verileceği açıklanmıştır. Ayrıca ülkemizde her yıl binlerce kişinin hayatını kaybetmesine neden olan ve milyonlarca lira değerinde ekonomik kayıplara neden olan karayolu taşımacılığı hizmetlerinin iyileştirilmesi çerçevesinde gerekli kanunların çıkartılmasını çalışılacak üzerinde durulmuştur.⁹⁸²

1 Mart 1975'te iktidara gelen ve yaklaşık iki yıl iktidarda kalan dördüncü Demirel Hükümeti Programında yeni yatırımlar teşvik edilirken bir taraftan da kamu kesiminin ve özel teşebbüslerin yarım kalmış yatırımlarının bir an önce tamamlamasını ve hızla üretime geçilmesine çaba gösterileceği açıklamıştır ulaşım konusunda tesis yapımı ve ulaşımın geliştirilmesine önem verileceği açıklanmıştır. Bu gelişme sağlanırken kara hava deniz ve demir yolları ulaşım sistemlerinin uyumlu bir bütün halinde geliştirilmesine dikkat edilecektir.⁹⁸³

Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olmasına rağmen deniz taşımacılığından yeterince yararlanamaması nedeniyle geliştirici bazı tedbirler alınmasına yönelik girişimler olmuştur. Deniz turizmini geliştirecek İstanbul - İzmir arasındaki feribot seferleri 14 Ocak 1976'dan itibaren başlamıştır. Deniz turizmini geliştirecek İstanbul İzmir arası feribot seferleri 14 Ocak 1976 itibari ile başlamıştır. Feribot seferleri ile

⁹⁸¹ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.5 , s.3643.

⁹⁸² *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.6, s.4383.

⁹⁸³ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.6, s.4610-4618.

hem turizmi geliştirmek hem de kıyı kentlerimiz arasındaki ulaşımı sağlamak amaçlanmıştır. Bu seferler ile İzmir'e yakın bölgelere de ulaşım kolaylaşmıştır.⁹⁸⁴

Türkiye'de özellikle 1950 - 60 döneminde büyük yatırımlar yapılan karayolları bütçesi 1976 yılına gelindiğinde büyük oranda artırılarak çalışmalara devam etmiştir. TBMM Bütçe Karma Komisyonu'nun toplantısında bayındırlık bakanlığı ve karayolları bütçeleri görüşülerek kabul edilmiştir. Verilen önergelerle karayolları Genel müdürlüğü bütçesine 400.000.000 TL ödenek eklenmiştir. Karayolları Genel müdürlüğü bütçesine ilave edilen ödenegin 200.000.000 TL devlet yolları yapım ve onarımında, 150.000.000 TL devlet yollarının bakımında, 50.000.000 TL de diğer yollarının bakımında kullanılacaktır. Böylece Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 1976 mali yılı bütçe tasarısındaki 8.702.480.000 TL tutarındaki ödenegi, 400.000.000 TL ilavesi ile 9.102.480.000 TL'ye yükseltilmiştir.⁹⁸⁵

Yaz aylarında büyük bir trafik yoğunluğu olan İzmir - Aydın karayolunun çift yönlü olması talep edilmiştir. Ege'nin Anadolu'ya açılan kapısı özelliğini taşıyan İzmir - Aydın karayolunun Selçuk'a kadar olan kısmının çift yönlü yol haline getirilmesi ile birlikte trafik sorununun büyük ölçüde çözümleneceğini ileri sürülmüştür. Türkiye'nin en kalabalık beşinci yolu olan ve günde ortalama 3000 aracın geçtiği bu yolun zaman zaman ihtiyaca cevap vermediği ve tıkanıklığı sebep olduğu bildirilmiştir. Konuyla ilgili yetkililer Kuşadası ve çevresindeki tarihi kültürel yerlerin özellikle yaz dönemlerinde büyük bir kalabalığa sebep olduğu ve kuyrukların meydana geldiğini ifade etmişlerdir. Çift yönlü yol uygulaması gerçekleşirse Selçuk - Aydın bağlantısının Kuşadası üzerinden yapılması da düşünülmektedir. Turistik bir yer olan Kuşadası'nın ana yol üzerinde bulunmayışının turizm yönünden sakıncası olduğu da belirtilmiş, aradaki Çamlık Köyünün atlanması ve yolun bu ilçe üzerinden bağlanması istenmiştir.⁹⁸⁶

"Turizm sezonu boyunca İzmir'den Avrupa'ya direkt uçak seferleri yapılacak" başlıklı haberde THY'nın bu sene İzmir ve Avrupa'nın çeşitli kentleri arasında uçak seferleri düzenleyeceği duyurulmuştur. Buna göre İzmir'den Roma, Viyana,

⁹⁸⁴ *Ege Ekonomi*, 14 Ocak 1976.

⁹⁸⁵ *Ege Ekonomi*, 16 Ocak 1976.

⁹⁸⁶ *Ege Ekonomi*, 10 Şubat 1976.

Frankfurt, Zürih, Brüksel ve Paris’e yapılacak seferler bütün sezon boyunca devam edecektir. THY yetkilileri seferle ilgili program çalışmalarının devam ettiğini uygulamanın 1 Nisan’dan itibaren başlayacağını açıklamışlardır. Bu uygulama ile hem İzmir’e hem de Aydın başta olmak üzere yakın bölgelere ulaşım kolaylaşacak ve ziyaretçi sayısının artması da umulmaktadır.⁹⁸⁷

“Turizm sezonuna hazırlık” başlıklı haberde Çiğli havaalanında 23 Şubat Pazartesi gününden itibaren onarım çalışmalarının başlayacağı duyurulmuştur. Turizm sezonunun yaklaşması nedeniyle çalışmaların  ne alındığı ve özellikle yolcuları indirme bindirme işleminin en sorunsuz bir şekilde çözümlenmesi için girişimlere öncelik verildiğı duyurulmuştur.⁹⁸⁸

Ege Seyahat Acentaları Derneğı Başkanı Doç. Dr. Ergun Göksan ulaştırma sorununun çözümlenmesinin şart olduğunu söylemiş ve bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: *“Kaklıç pisti tamamlanıncaya kadar THY 1976 ve 1977 kış sezonunda İzmir’in Avrupa ile olan doğrudan doğruya bağlantısına haftada en az 3 - 4 sefere çıkarmalıdır. Bu ara memnunlukla belirtmek isteriz ki bu kış THY tarafından ilk defa uygulanan İzmir – Zürih - Frankfurt uçuşu % 90’ın üstünde bir verimle çalışmış ve bu oran THY’nın en yüksek gelir sağlayan dış hat uçuşu olmuştur. Bu da göstermektedir ki Ege’nin hava ulaştırması kısıtlanmadığı taktirde bu yörede büyük bir kapasite mevcuttur ve bundan yararlanmamak büyük bir hatadır. İzmir havaalanının bir an önce uluslararası trafiğ  açılması lazımdır.”*⁹⁸⁹

Aydın’a yakın konumda olan İzmir’de yapımına başlanacak olan Kaklıç Havaalanı’nın yapılması Aydın ulaşımı için de büyük bir kolaylık sağlayacaktır. Türk turizmine büyük katkıda bulunacak olan Kaklıç Havaalanı yapımına 1976 Nisan’ında başlandığı açıklanmıştır. 3000 metre uzunluğunda, 45 metre genişliğinde betondan inşa edilecek pistin kalınlığı 40 cm. olacağı açıklanmıştır. Hava Meydanları ve Akaryakıt Tesisleri İnşaatı İzmir Bölge Müdürlüğü ilgililerinden verilen bilgiye göre pistin yapımına paralel olarak 730 metre uzunluğunda uçakların durduğı saha ile iki bağlantı yolu inşaatı da devam etmektedir. Pist ve yan tesis yapımına

⁹⁸⁷ Ege Ekonomi, 21 Şubat 1976.

⁹⁸⁸ Ege Ekonomi, 20 Şubat 1976.

⁹⁸⁹ Ege Ekonomi, 5 Nisan 1976.

150.000.000 TL'ye bir Türk özel kuruluşuna ihale edildiği belirtilmektedir. İlgililer terminal üniteleri kule ile zayıf ve kuvvetli akım tesisleri altyapılarının yavaş yavaş yapılacağını ve alanın 1978 yılında ulaşım açılacağını söylemişlerdi. Türk turizmine büyük katkılarda bulunacağı ve Ege'nin hava ulaşım sorununu tamamen gidereceğini ifade etmişlerdir. Kaklıç Havaalanının uluslararası trafiğe de açılacağı ifade edilmektedir. Bu konuda yapılan açıklamada:

“Kaklıç Havaalanı, Ege turizmine dolayısıyla Türk turizmine geniş katkılarda bulunacaktır. Tesislerin hizmete açılmasıyla sorun büyük ölçüde çözümlenmiş olacak turistler kolaylıkla ülkemize gelip gidebileceklerdir. 1978 yılında hizmete girecek olan Kaklıç Havaalanı Ege Akdeniz ve Orta Anadolu bölgesindeki konaklama tesislerinin doluluk oranını da büyük ölçüde arttıracaktır” görüşü savunulmuştur.⁹⁹⁰

“Kaklıç Havalimanı uluslararası trafiğe açılmalı” başlıklı haberde inşaatı iki sene devam edecek Kaklıç Havaalanının uluslararası trafiğe açılması için gerekli girişimleri şimdiden başlanılması önerilmiştir. Turizm uzmanları havaalanının uluslararası düzeye getirilmesi için en az 2 - 3 yıl çalışılması gerektiğini söylemişler ve bu nedenle *“atılma hemen başlamalıyız”* şeklinde konuşmuşlardır.

Ege Seyahat Acentaları Derneği ile İzmir Ticaret Odasının bu konuda gerekli teşebbüse geçtiğini belirten ilgililer sözlerine şöyle devam etmişlerdir:

“Ege turizminin en çok sıkıntısını çektiği konulardan biri de uluslararası bir havaalanına sahip olmayışıdır. Kaklıç havaalanı bu amaçla yapılmaktadır. Ancak Kaklıç iki yıl sonra tamamlanacak ve girişimlere o zaman başlanacaktır. Ege'yi dünya pazarlarında daha iyi tanıtmak amacıyla hava Çiğli Havaalanına uluslararası trafiğe açmalıyız ve Kaklıç'ı bu konuda hazırlamalıyız.” Kaklıç Havaalanı İnşaatı geçen ay başlanmıştı ve havaalanı pistleri her türlü uçağın inip kalkabileceği şekilde yapılmaktadır.⁹⁹¹

“Ulaşım ve enerji yatırımları artacak” başlıklı haberde ulaştırma sektörü için 1976 yılı sonuna kadar yapılacak yatırımların toplamının 21,5 milyar TL'yi aşacağı açıklanmıştır. Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı çeşitli kuruluşların gerek ulaşım gerekse

⁹⁹⁰ Ege Ekonomi, 16 Nisan 1976.

⁹⁹¹ Ege Ekonomi, 24 Mayıs 1976.

haberleşme alanlarında 1976 yılı içinde başlayan ve devam etmekte olan yatırımların toplamı 18.000.000.000.000 TL, 6.186.000 TL'yi bulmaktadır. Bu yatırımlara eklenecek 3.570.232.000 TL'lik yeni yatırımlarla 1976 yılında ulaştırma sektörü yatırımlarının Toplamı 21.576.418.000 TL'yi bulacaktır. Bu yatırımların 3.937.418.000 liralık bölümü dış kaynaklardan sağlanacak kredi ile gerçekleşeceği açıklaması yapılmıştır.⁹⁹²

Ulaşım konusunda İzmir'e yapılan gelişmeler yakın mesafeden dolayı Aydın'ı da büyük oranda etkilemektedir. Denizcilik bankası İstanbul İzmir arasında devamlı gemi çalıştırmaya karar vermiştir. 1976 yılında başlatılan İzmir Postası seferlerinin yoğun ilgi görmesi nedeniyle bütün yıl devam edeceği açıklanmıştır. Dün başlayan yeni İzmir postası seferlerini deniz yollarının İskenderun gemisi ile Truva feribotunun yapılacağı duyurulmuştur.⁹⁹³

1976 yılının ikinci yarısında Çiğli Havaalanı özellikle yoğun bir trafiğe sahne olmuştur. Nisan ve Mayıs ayında Avrupa'nın çeşitli havaalanlarından İzmir'e 32 Charter seferi yapılmış ve 3109 turist gelmiştir. İzmir'e gelen turistlerin büyük bir çoğunluğunun Aydın ve ilçelerine ziyarette bulundu ifade edilmiştir. Bu durum "turizmde altın devir" başlığıyla yazılı basına yansımıştır.⁹⁹⁴

Yurtdışından hava yoluyla Ege'ye gelecek yabancı turistlerin turistik tesislere rahatlıkla gidebilmelerinin sağlanması için İzmir ve çevresinde havalimanları yapılması önerilmiştir.⁹⁹⁵ Havaalanlarının yetersizliği sıklıkla basında yer almıştır. "Ege'deki havaalanları yetersiz" başlıklı haberde Ege'de yeterli havaalanının bulunmaması nedeniyle turist sayısının belirli bir rakamın üstüne çıkamayacağını ileri sürülmüştür. Ege Turizmciler Derneği yetkilileri tarafından yapılan açıklamada havaalanlarının trafiğe açılmasından sonra gelen yabancı konuk sayısının artacağını ileri sürülmüş ve bu konuda ilgililer uyarılmıştır. Halen kullanılmakta olan Çiğli havaalanının ihtiyaca yeterli gelmemesi ve uluslararası trafiğe açık olmaması nedeniyle dolmuş uçaklarının gerektiği kadar inip kalkamadığını öne süren turizm yetkilileri şöyle demektedir:

⁹⁹² *Ege Ekonomi*, 10 Mayıs 1976.

⁹⁹³ *Ege Ekonomi*, 11 Mayıs 1976.

⁹⁹⁴ *Ege Ekonomi*, 9 Haziran 1976.

⁹⁹⁵ *Ege Ekonomi*, 12 Haziran 1976.

“Yapılmakta olan Kaklıç havaalanının bir an önce trafiğe açılması gereklidir.”⁹⁹⁶

Turizm konusunda ulaştırmadaki tıkanıklığın yanı sıra Türk - Yunan hava anlaşmazlığının sonucunda İzmir - Atina uçuşlarının iki yıldır yapılamamasının Ege bölgesini zor duruma düşürdüğü turizmciler tarafından iddia edilmektedir. Ege Seyahat Acentaları Derneği üyeleri 1976 - 1977 turizm mevsimi sorunlarını tartışmak üzere düzenledikleri toplantıda bazı noktalarda görüş birliğine varmışlardır. Bu hususlar Başkan Ergun Göksan tarafından şöyle açıklanmıştır:

“Yunanistan’ın Ege kıyıları turizm alanında altın yılını yaşamaktadır. Yunanistan’da turizm % 180 - 200 randımanlı çalışmaktadır. İzmir ve Ege bölgesinde ise Haziran sonu Temmuz başı dolmuş oranı % 40 - 50 dolaylarındadır. THY’nin seferleri yetersizdir. Bunun yanında otellerdeki fiyat artışları % 40’ı bulmuştur. Bu sebeplerle yabancı turist gelmek istememektedir. 1977 turizmini daha kötüye gitmekten kurtarmak için ihracatta tanınan prim, vergi iadesi, muafiyet gibi teşvik tedbirlerinin turizmde de uygulanması gereklidir.”⁹⁹⁷

Ulaşım konusunda yaşanan önemli bir gelişme de THY’nin önümüzdeki sene düzenleyeceği sefer sayısında bir kısıtlamaya gitmesinin Ege Bölgesi turizmini geniş ölçüde etkileyeceğinin öne sürülmesidir. Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Ergun Göksan konuyla ilgili yaptığı açıklamada şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ege turizmin son derece iyi gelişme göstermekteydi. Ancak bu ve buna benzer tutum ve davranışlar nedeniyle Ege Türk turizminden payına düşeni alamayacak dolayısıyla ülkemiz turizm gelirlerinde büyük bir azalma yaşanacaktır.”⁹⁹⁸

Bölge turizminin geliştirilmesi için havalimanı planlanmasında önce İzmir havalimanının uluslararası hava trafiğini açılması gerektiği hasta ikinci başkanı Richard Ramaglia tarafından ifade edilmiştir. Ramaglia, Türk turizmi hakkındaki görüşlerini şöyle özetlemiştir:

“Hayat düzeyinin yükselmesi nedeniyle turizm alanında standartların üzerine çıkılması zorunludur. Bugün ülkemizdeki turistik otellerin soğuk hava tesislerine

⁹⁹⁶ Ege Ekonomi, 14 Haziran 1976.

⁹⁹⁷ Ege Ekonomi, 12 Temmuz 1976.

⁹⁹⁸ Ege Ekonomi, 14 Temmuz 1976.

tenis gibi oyun sahalarına sahip olması şarttır. Bununla birlikte gezi otobüslerinin de soğuk hava imkanı ile donatılmış olması gerekir.”⁹⁹⁹

Ege Otelciler Derneği Ege’deki turistik tesislerin verimli çalışması için uluslararası trafiğe açık bir havaalanının mutlaka olması gerektiğini açıklamışlardır. Dernek Başkanı Ali Mütevellioğlu, bölgedeki turistik tesislerin özellikle kış sezonunda müşteri bulamadıklarına dikkati çekerek *“bunun nedeni İzmir’de uluslararası trafiğe açık bir hava alanının bulunmamasıdır”* demiştir. Ali Mütevellioğlu şöyle konuşmuştur:

“Bu iş kapısı ve penceresi olmayan bir eve benziyor. Turiste gel diyor hatta turist gelmediğinden şikayet ediyoruz ama ülkeye girişi sağlayacak kapılar yeterli değil. Ev var ama giriş kapısı yok”.

Özellikle kış sezonunda sahil otellerinin dolmasını sağlamak için emekli turizmüne önem verilmesini isteyen Mütevellioğlu bu konuda şu açıklamayı yapmıştır:

“Turizmden büyük gelir sağlayan ülkeler turizm dövizlerinin önemli bir kısmını emekli turizminden elde etmektedirler. Çünkü Kuzey Avrupa ülkelerindeki emekliler kışın güneşli ülkelere giderler. Biz ise ülkemizin iklimini yeterince tanıtamıyoruz. Böyle bir organizasyon için Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’na büyük görev düşmektedir.”

Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Ergun Göksan İzmir’de yapılacak Kaklıç pisti için bir an önce tamamlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Fakat plana göre 1978 yılında bitirilmesi gereken çalışmanın şimdiden 1980 yılında ancak bitirilecek konuşulmuştur. Bu konuda açıklama yapan Göksan, *“Yunanistan Atina dışında Selanik, Korfu, Girit ve Rodos ve uluslararası tarifeli hava ulaştırmasını açmış, İstanköy, Sisam, Sakız, Midilli gibi adalarda sivil havaalanları açmıştır. Biz ise koca Ege’de hala askeri bir havaalanı olan Çiğli’den sığıntı olarak yararlanmaya çalışmaktayız. Bu koşullar gelişmedikçe Ege bölgesi turizmi ilerlemez olsa olsa geriler.”¹⁰⁰⁰* demiştir.

⁹⁹⁹ Ege Ekonomi 7 Ağustos 1976.

¹⁰⁰⁰ Ege Ekonomi, 12 Ekim 1976.

21 Haziran 1977’de göreve gelen ve bir ay kadar kısa bir süre görevde kalan II. Ecevit Hükümeti Programında Türkiye’nin karayolları, demir yolları ve hava ulaşımı bakımından çağımızın gereklerini karşılamaktan uzak olduğu belirtilmiştir. Bu amaçla uluslararası önemi olan karayollarımız ve bunların bağlantılarına önem verilecek ve ayrıca karayolu yapımında da ülkenin kolay ulaşılabilen birilerine öncelik verileceği açıklanmıştır. Demiryolu ağının de ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olmasından dolayı deniz yolu ulaşımının geliştirilmesi ile ilgili çalışmalar yapılacağı paylaşılmıştır. Böylece yurt içi ulaşımında hız ve tasarruf amaçlanmıştır. Hava ulaştırıcılığında ise özellikle turizm olanaklarını değerlendirecek gelişmelerin planlandığı ifade edilmiştir.¹⁰⁰¹

Denizyolu taşımacılığındaki fiili gelişmelerin rakamsal sonuçlarına baktığımızda deniz ticareti filosu kapasitesinin 1960 yılında 837.000 gros tondan, 1978 yılında 1.551.000 gros tona yani yaklaşık olarak iki katına çıktığı görülmektedir. Filonun kapasitesindeki bu artış özellikle 1968’de İkinci Beş Yıllık Plan’ın uygulanmaya konmasından itibaren gerçekleşmeye başlamış, 1976 yılı sonrasında da yavaşladığı görülmüştür. Bununla beraber, filoyu oluşturan gemilerde devamlı bir gençleşme ve ortalama gemi büyüklüğünde de bir yükselme vardır. 1960 yılında 837.000 gros tonluk kapasiteyi 2.772 gemi oluştururken, 1978’in 1.551.000 gros tonluk kapasitesini hemen hemen aynı sayıda 2.573 gemi oluşturmaktadır. Ancak, hem kapasite hem de ortalama gemi büyüklüğü bakımından bu değişimler, gemi cinsleri yönünden aynı olmadığı gibi, sadece yolcu gemileri dikkate alındığında eğilim bozulmaktadır. 1960 – 1978 yılları arasındaki en büyük kapasite artışının 1960’da 64.000 gros tondan ibaret olan tanker kapasitesinin, 1978’de 5.4 kat artarak 436.000 gros tona ve toplam deniz filosunun dörtten birinden fazlaya ulaşmasıyla tankerlerde olduğu görülmüştür. Ayrıca ortalama tanker büyüklüğü de 2.065 gros tondan % 70 oranında artarak 3.488 gros tona çıkmıştır. Tanker filosundaki hızlı artışta ülkemizde ham petrol ihtiyacının artması ve rafinelerin kurulmasının büyük etkisi olmuştur. Yüklemlerine baktığımızda 1960 yılında 560.000 gros ton olan kapasite 1978 yılında yaklaşık iki katına çıkmıştır. Ortalama gemi büyüklüğü de aynı oranda yükselirken en büyük artış 1970-1975 yılları arasında gerçekleşmiştir. Ayrıca yük

¹⁰⁰¹ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.6, s.4951.

gemisinde her ikisi de kapasitesini artırmakla beraber planlı dönemde devletin payı artmıştır. Yük gemisi kapasitesinde 1963 yılı itibari ile özel sektörün çok gerisinde kalan kamu sektörü ikinci plan devresi sonunda ön plana geçmiş ve üstünlüğünü üçüncü plan devresi sonuna kadar korumuştur. Özel sektörün faaliyetine kapalı olan yolcu gemisinde yolcu gemisi sayısı planlı dönemde artarak 1960 yılında 150'den 1978 yılında 217'ye çıktığı halde gemi kapasitesi aynı devrede 213.000 tondan 115.000 tona inmiştir. Planlı dönemde denizyolu taşımacılığı önemli bir azalma kaydetmiştir. 1978 yılında toplam içinde çok düşük bir paya inmiştir. 1963 yılında yolcu taşıma faaliyeti içinde deniz yollarının payı %4.6 iken 1967 yılında %3'e, ikinci plan devresinin sonu olan 1972'de yüzde 2.5'e, üçüncü plan devresinin son yılı olan 1977'de % 0.9'a düşmüştür. 1978 yılında da mutlak rakam olarak küçük bir artış kaydedilmekle beraber aynı oranda kalmıştır. Bu rakamlar uzun bir sahil şeridinde sahip olan Türkiye'nin gerçek ihtiyaçlarına ve ekonomik taşıma prensiplerine olduğu kadar, her üç planda da kabul edilmiş bulunan uzun mesafe taşımacılığında demir yolu ile birlikte deniz yolunun ağırlığını artırma ilkesine de aykırı bulunmaktadır. Yolcu taşımacılığında olduğu gibi yük taşımacılığında da ülke ihtiyaçlarına, ekonomik prensiplere ve planlarca kabul edilmiş ilkelere uygun politikalar takip edilmediğinden bu süre içerisinde kapasitesini artırmış bulunmasına rağmen yük gemileri etkin bir biçimde kullanılmamış ve atıl bırakılmıştır. Bu dönemde denizcilik ekonomisinin filodaki artışa gemi inşaatındaki ilerlemeye ve limanlarımızın kapasite ve teçhizat bakımından eskisine göre daha iyi bir duruma getirilmiş olmasına rağmen yeterli bir gelişme sağlanamadığı görülmüştür.¹⁰⁰²

21 Temmuz 1977'de iktidara gelen ve yaklaşık beş ay iktidarda kalan V. Demirel Hükümeti Programı'nda milli ulaşım şebekesinin kara, deniz ve hava ulaşım olarak yeniden düzenleneceği açıklamıştır. Bu amaçla yeni demir yollarının, havalimanları ve limanların yapılacağı belirtilmiştir.¹⁰⁰³

5 Ocak 1978'de iktidara gelen ve yaklaşık iki yıl iktidarda kalan III. Ecevit Hükümeti Programında ulaştırma alanında ülkemizin toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak ve uluslararası ilişkileri geliştirecek düzeye getirileceği

¹⁰⁰² *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s.314-315; *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişimin 50 Yılı*, s. 412-413.

¹⁰⁰³ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.6, s.5121.

belirtilmiştir. Her yıl binlerce insanın can kaybına ve yüksek maddi zararlara neden olan karayolu taşımacılığında yaşanan kazalara önlem alınması konusunda iyileştirmeler yapılacağı ifade edilmiştir. Bu konuda Karayolları Trafik Yasası ve Karayolu Taşıma Yasası'nın Meclis'e sunulacağı belirtilmiştir.¹⁰⁰⁴

Tablo 3.3. Denizyolları Faaliyetleri (1972-1978)

(İç Hatlar - milyon yolcu x km.)					
1972	% Pay	1977	% Pay	1978	% Pay
1741.0	2.6	1138.5	0.9	778.2	0.6

Kaynak: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, s.580; 1979 Yılı Programı, s.333.

Havayollarında planlarda yer alan politikalara baktığımızda Birinci Beş Yıllık Planda havayolları ile ilgili ilkeler ve bu ilkelere göre öngörülen tedbirler hava taşımacılığının temelini oluşturan uçak sayısı ve kalitesi üzerinde olmaktan çok hava meydanları ile uçakların bakım ve onarımı ile ilgili konular üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Kabul edilen hedefler oldukça mütevazî ölçülerde kalmış ve daha çok var olanın iyileştirilmesi amacına taşımıştır taşımacılıkla ilgili olarak benimsenen ilkelerin en önemlisi “*yakın ülkelere verimli hava ulaştırması sağlanması*” şeklinde ifade edilmiştir.¹⁰⁰⁵ Planda hava meydanları ile ilgili olarak kabul edilen ülke havaalanları kapasitesinin ihtiyaçtan fazla olduğu dikkate alınarak yeni kapasite yaratıcı yatırımlar yapılmayacağı ancak başlanmış olan işlerin tamamlanacağı şeklindedir.¹⁰⁰⁶ Buna karşılık havaalanlarının güvenlik araçların artırılması ve meydanların diğer donatım ihtiyaçlarının karşılanması öngörülmüştür.¹⁰⁰⁷ Havayolları ve hava yolları ile ilgili hizmetler konusuna ikinci beş yıllık planda daha fazla önem verildiği görülmektedir. Uçak taşıma kapasitesi bakımından bu plan döneminde iki jet uçağının alınması öngörülmüştür. Uygulamada ise önce C- 47'ler ile DC – 3'ler, sonra da Viscountlar tamamen servisten kaldırılmış, F- 27'ler 7'ye düşmüş, buna karşılık jet uçakları ikinci plan yıllarının sonunda 11 olmuştur. 1960 yılında uçak sayısı 39 iken, 1964'de 32'ye düşmüş, 1967'de bazı uçakların tasfiyesi ile 26'ya inmişti. Hatta 1967 yılı hariç

¹⁰⁰⁴ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.6, s.5395.

¹⁰⁰⁵ *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*, s.387; Akgüngör, Demirel, a.g.m., s.423-430.

¹⁰⁰⁶ *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*, s.397; Ayrıca bkz. *Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı*, s. 412-413.

¹⁰⁰⁷ *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*, s.387-397.

kapasite fiilen düşmüş ve bu yüzden dış ülkelere düzenli havayolu taşımacılığı yapılması konusunda planda yer alan ilke, 1967 yılına kadar gereği gibi yerine getirilememiştir. 1968 - 1972 yılları arasında uygulanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında hava taşımacılığı ile ilgili olarak öngörülmüş olan uygulama bir taksi - hava servisi yapılmasıdır. Fakat böyle bir servis ülkemizin birçok yerinde ve özellikle turizm faaliyetinin yoğun olduğu mevsimlerde yeterli kapasite mevcut olmasına rağmen başlatılmamıştır. Planda bundan başka Türk Hava Yolları'nın modern bir hava yolu işletmeciliğinin gerektirdiği düzeye erişemediği kabul edildiği halde bu hususta gerekli tedbirlerin ne olduğu da belirtilmemiştir. Ayrıca planda, hem uçuşu, hem de teknisyen eleman yetiştirilmesine öncelik verilmesi ve onun içinde mevcut eğitim kuruluşlarının modernleştirilerek yeterli seviyeye getirilmesi amaçlanmıştır. İkinci planda hava meydanları ile ilgili olarak ortaya konulan başlıca ilke yer hizmetlerinin tek elden ve düzenli bir şekilde yapılması olarak ifade edilmiştir. Ayrıca mevcut meydan ve havalimanlarının bakımı, donatılarının iyileştirilmesi ve yeni meydanlar inşa edilmesi öngörülmüştür. Planın uygulama yılları içinde hava meydanı sayısı artırılmış mevcut meydan ve limanların birçoğu jet uçaklarının servis yapmasına uygun pist ve donatılara kavuşturulmuştur. İstanbul ve Ankara dışında İzmir ve bazı şartlar altında Antalya hava limanları da milletlerarası hava limanı haline gelmiştir. Bu gelişmede jet uçakları servisine uygun bulunan askeri meydanların bir kısmının kurulan işbirlikleri ile sivil hizmete de açılmasının büyük etkisi vardır. Bunlar İzmir, Diyarbakır, Trabzon, Erzurum hava meydanlarıdır. Ayrıca meydan sayısında, pist kalite ve uzunluğunda sağlanan gelişmeye rağmen alanlardaki tesisler ve özellikle güvenlik araçları miktar ve kalite bakımından yeterli seviyeye getirilememiştir. Yer hizmetlerinin tek elden ve düzenli bir şekilde yapılması için planda yer alan ilkeye uygunmamış ve bu hizmetler istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Uçakların tamir ve bakımı için İkinci Kalkınma Planı'nda askeri ve sivil kuruluşların birbirlerinin fazla kapasitesinden faydalanmaları, mevcut bakım ve onarım kuruluşlarının yurtiçi talebi karşılayacak seviyede tutulması ilke olarak benimsenmiştir. Bu sebeple bakım ve onarım hizmetlerinin büyük çoğunluğunun yurt içinde yapılması öngörülmüş; bunun için ikinci plan döneminde kapasite arttırıcı yeni yatırımlara ihtiyaç olmadığı ve mevcut tesislerin düzenli işletilmesi ve bazı sorunların giderilmesi ile bu hedefe var olabileceği kabul edilmiştir. Aynı planda bu

dönem içinde komple uçak üretiminin ön görülmediği açıkça belirtilmiştir. Planın uygulama yılları içinde uçak bakım ve onarımı konusunda hedef alınan seviyeye ulaşılmış ve bu sayede yeni strateji ve üçüncü beş yıllık kalkınma planında motor ve elektronik teçhizat dahil ülkede tam bir uçak sanayi kurulmasının kararlaştırılmasına cesaret edilebilmiştir.¹⁰⁰⁸ Böyle bir sanayinin kurulması 1970 - 1980 döneminde mümkün olmamış ve bu planların gerçekleştirilmesi için 1980’li yılların da geride bırakılması gerekmiştir. Ancak, daha 1973 yılında bunun düşünülüp plana karara bağlanmış bir hedef olarak konulmuş olması Türkiye’nin özellikle uçak yan sanayi tamiri ve bakımı konularında aldığı mesafeyi göstermesi bakımından değerlidir. Planda bu sanayinin kurulabilmesi için 1,5 milyar liralık yatırım yapılması öngörülmüş ve paranın büyük kısmının Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı tarafından sağlanacağı hesaplanmıştır. Bu kararın verilmesinde hava kuvvetlerini güçlendirme vakfının öncülüğünü yaptığı “kendi uçağını kendin yap” kampanyasının da önemli bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Planda devlet gözetiminde üçüncü sektör öncülüğünde kurulacak olan bu sanayinin ülkenin teknolojik seviyesini yükseltmesi yanında milli güvenlik ve sivil ihtiyaçlara yönelmiş uçak taleplerini karşılayacak kapasitede olacağı da belirtilmiştir.¹⁰⁰⁹ Üçüncü Plan Dönemi’nde başta Avrupa olmak üzere dünyada havayolu ulaşımının giderek ağırlık kazandığı, bu doğrultuda Türkiye’de de havayolu ulaştırıcılığının geliştirilmesi öncelikli turizm planları arasında yerini almıştır.¹⁰¹⁰ Bu konuda yapılan çalışmalarda kendini göstermiştir. İzmir’den Avrupa’ya direk uçak seferleri 1972 yılında Avrupa’nın yedi büyük kenti (Londra, Frankfurt, Zürih, Brüksel, Roma, Paris, Milano) ile başlamıştır. Yaz mevsimi boyunca devamlı çalışması planlanan seferlerin turizme katkı sağlaması beklenmektedir.¹⁰¹¹

Plan uygulamasının ikinci yarısında 28 Haziran 1973’de bu sanayi yapma ve işletme görevini üstlenecek bir de şirket Türk Uçak Sanayi Anonim Ortaklığı (TUSAŞ) kurulmuştur.¹⁰¹² Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında hava meydanları ile ilgili

¹⁰⁰⁸ *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*, s.559-560.

¹⁰⁰⁹ *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*, s.559-561.

¹⁰¹⁰ Didar Sarı Çallı, “Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye’nin Konumu”, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, C.4, S.1, 2015, s.4-25.

¹⁰¹¹ *Yeni Asır*, 3 Nisan 1972.

¹⁰¹² <https://www.tusas.com/kurumsal/hakkimizda>. (Erişim Tarihi:10.06.2021).

olarak benimsenen ilkeler ve bu konuda öngörülen hedefler bir önceki planla aynı özelliktedir. Bir önceki planda olduğu gibi bunda da alanlardaki tesislerin yetersiz olduğuna, yer hizmetlerinin çeşitli kuruluşlar tarafından koordinasyon eksikliği ile yürütülmesi dolayısıyla büyük ölçüde aksadığına işaret edilmiş ve bu sebeple hava meydan ve limanlarında görev yapan çeşitli kamu ve özel kuruluşların meydan işletmeciliğinde gerekli olan uyumlu çalışmayı destekleyecek şekilde düzenleneceği ve bu kuruluşlara bağlı personelin tek otoritenin yetki ve sorumluluğu altında görev yapmalarının sağlanacağı bildirilmektedir.¹⁰¹³

Turizm sektöründe yeni zamlara izin verilmemesi yolunda Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından karar alınmıştır. Bu kararın 1978 Türk turizmi için önemli bir ortam yaratacağını ileri süren Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Ergun Göksan konu ile ilgili olarak yaptığı açıklamada turizmde haksız fiyat artışını önlemenin çok olumlu bir karar olduğunu ancak THY'nin yaz tarifelerini açıklamamasının bu kararı baltalayabileceğini belirtmiş ve özetle şunları söylemiştir:

*“Turizm sektöründe esasen 1977’den 1978 yılına % 54 oranında zam yapılmış olması ve yeni zamlara izin verilmemesi 1978 Türk turizmi için olumlu bir ortam yaratmaktadır. Ancak THY, 1 Nisan - 31 Ekim 1978 arası yaz tarifesi uçuşlarının diğer hava yolları gibi seferlerin başlamasından en az 2 - 3 ay önce tur düzenleyicilerine bildirmesi gerekliydi. Uluslararası turizm pazarlamasının işletmecilik kurallarına uyum gösterilmediğinden THY ile Türkiye gidip gelmek yurtiçinde kafile uçuşları yapabilmek son derece zorlaşmıştır.”*¹⁰¹⁴

1979 yılında başlanan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında hem alanlarda tesis ve araç eksikliği hem de yer hizmetlerinin yetersizliği ve dağınıklığı önceki planlarda olduğundan daha etkili bir şekilde yer almıştır.¹⁰¹⁵ Bu da üçüncü plan hedeflerinin bu alanda gerçekleştirilmiş olduğunu göstermektedir. Hava yolları yolcu ve yük taşıma kapasitesi ile ilgili olarak Üçüncü Kalkınma Planı’nda Türk Hava Yolları filosu uçak sayısının 1972’deki 182’den, 1977 yılına kadar 25’e çıkarılması öngörülmüş bulunmaktadır. 1976 yılında uçak sayısı 23 olmuş fakat aynı sayı bakımından planın

¹⁰¹³ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977, s.605.

¹⁰¹⁴ Ege Ekonomi, 21 Mart 1978.

¹⁰¹⁵ Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983, s.428; Didar Sarı Çallı, a.g.m.,s.4-25.

öngördüğü hedefin altında kaldığı halde koltuk kapasitesi plan hedefini aşmıştır.¹⁰¹⁶ 1976'da 23'e varan uçak sayısı 1977'den 20'ye düşmüş 1978 yılında ise 21 olmuştur. Koltuk kapasitesi de buna bağlı olarak azalmıştır. Planlı dönem bir bütün olarak ele alındığında bu kapasitenin 1960'a göre 1976 yılı itibari ile yaklaşık altı kat, 1978 yılı itibari ile de beş katı aşmış olduğu görülmektedir.¹⁰¹⁷

Tablo 3.4. Türk Hava Yolları Faaliyeti (1970-1978).

Yıl	Uçuş Sayısı	Uçulan Km. (Bin)	Yolcu Sayısı	Toplam	İç Hat	Dış Hat
1970	28.666	13.470	1.084.036	640.095	307.801	332.294
1975	30.055	19.200	1.758.791	1.474.153	617.959	856.194
1976	31.954	21.867	2.397.313	2.018.810	887.221	1.131.589
1977	33.440	23.120	2.752.467	2.214.799	1.068.493	1.146.306
1978	30.404	21.666	2.221.492	1.904.363	807.356	1.097.007

Kaynak: DİE, 1973 *İstatistik Yıllığı*, s.316; DİE, *Ulaştırma İstatistikleri Özet Tabloları*, 1975-1978, s.12.

Yukarıdaki tabloya göre havayolları taşımacılığındaki faaliyetler 1977'ye kadar devamlı bir artış içinde olmuştur. 1978 yılında ise önceki yıla göre düşmüş ve 1976 yılı seviyesinin de altında kalmıştır. Ayrıca faaliyet artışı 1968-1976 yılları arasında hızlı olmuştur. THY ile taşınan yolcu sayısı 1977'de 1960 yılının 9 katı seviyesine çıkmış (1960'da yolcu sayısı 305.963), bu katsayı 1978 yılında 7'ye inmiştir. Yolcu-km. itibariyle artış da toplam olarak 1960'a göre (1960'da uçulan km. 8.507) 1977'de 13.5, 1978'de ise 12.2 seviyesine ulaşmıştır. Bu artış dış hatlarda iç hatlarda olduğundan çok daha hızlıdır. Aynı yıllarda yolcu-km. olarak faaliyet artışı sırasıyla (1977-1978) 9.3 ve 7.2 katla ifade edildiği halde dış hatlarda 37.5 ve 33.5 katı göstermektedir. Bu rakamlara göre planlarda kabul edilmiş olan artış hedeflerinin genellikle iç hatlarda geride kaldığı, dış hatlarda ise aşıldığı görülmektedir. Bu rakamlarda yurtdışındaki Türk işçileri ve hacı adaylarının geliş gidişlerinin etkisi büyüktür. Toplam ulaştırma faaliyeti içinde hava yollarının yerine baktığımızda yolcu taşımacılığında planlı dönemde bu payda önemli bir değişme görülmemektedir. 1963 yılında binde 5 olan bu pay 1967 yılında aynı seviyede kalmış, 1972'de binde 7'ye, 1977'de binde 9'a yükselmekle beraber 1978 yılında binde 6'ya düşmüştür. Bu oranlar sadece ülke içindeki yolcu taşımacılığını

¹⁰¹⁶ *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983*, s.412.

¹⁰¹⁷ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s.318.

yansıtmaktadır. Dış hatlar yolcu taşımacılığında ise kara yolu rekabeti çok az olduğundan ve deniz yollarının faaliyeti devamlı düştüğünden hava yollarının payı artarak 1977 yılında toplam dış yolcu taşımacılığının %90'ına yaklaşmıştır. Dönem sonunda hava yolları ulaştırma faaliyetindeki gelişmelere rağmen toplam ulaştırmadaki pay bakımından hemen hemen aynı seviyelerde kalınması karayolları ulaşımının gelişimi ile yakından ilgilidir. 1980'li yıllara gelindiğinde hava yolları ulaştırma alt sektörü henüz ülke ihtiyaçlarını karşılar ve uluslararası piyasada rekabet edecek bir seviyeye ulaşmaktan uzaktır. Taşıma kapasitesinde, uçakların meydan ve donatımında, bakım tamir ve personel kalitesinde sağlanan gelişmeler yetersiz kalmıştır. Bu bakımdan hava yolları ulaştırma ekonomisinin çeşitli yönlerden düzenlenmeye ve geliştirilmesine ihtiyacı vardır. Özellikle başta turizm potansiyelinin yüksek olduğu bölgelerde yeni ve uluslararası trafiğe açık meydanlar yapılması var olanların da aynı amaçlarla kullanılması gerekmektedir.¹⁰¹⁸

Ulaştırma alt sektörleri arasında yapılışı da işletmesi de sadece devlet tarafından yürütülen bölüm devlet demir yollarıdır. Bunun yanında demir yollarının yapıcısı ve işleticisi ayrı ayrı kuruluşlardır fakat bunların ikisi de devlet kuruluşlarıdır bu bakımdan demir yolları yapılışı ve işletilişiyle bir devlet tekeli halindedir.¹⁰¹⁹ 1963'te uygulanmaya başlayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında demiryollarımız hakkında demiryolları yapımının eski tekniğe dayandığı ve yol boylarında ileri işletmeciliğin gerektirdiği düzeltmelerin yapılmamış olduğu şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Bunun yanında mevcut demiryollarında standartların yurt şartlarına uygun bulunmadığı, demiryollarında uygulanan tarife sisteminin milli ekonomi göz önünde bulundurulmadan yapıldığı ve bu yüzden ulaştırma alt sektörleri arasında büyük bir rekabet yaratılmış olduğu da belirtilmiştir.¹⁰²⁰ Bu konuda sistemde mevcut diğer hususlara ve demiryollarından beklenen fakat o zamana kadar sağlanamamış bulunan neticelerin gerçekleştirilmesi amacına uygun olarak da uzak mesafeli

¹⁰¹⁸ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi*, s.319.

¹⁰¹⁹ Demir yolları yapımı Bayındırlık Bakanlığı içinde Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü'ne, işletmesi ise Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü'ne aittir. Birincisinin merkezi devlet kuruluşu içinde ve genel bütçe ile idare edilmesine karşılık ikincisi 440 sayılı kanuna göre bir kamu iktisadi kuruluşu olarak faaliyet göstermiştir. Ayrıca bkz. T.C. Ulaştırma Bakanlığı 1923-1973, *Ulaştırmada 50 Yıl*, s.19-20.

¹⁰²⁰ *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, s.384.

taşımacıların bundan sonra -denizyoluyla birlikte- demiryoluyla yapılacağı, demiryollarının iktisadi olarak çalışabileceği ortamın hazırlanacak ekonomiye yük olmamaları için de yalnız iktisadi olan hatların çalıştırılacağı ve bu sebeple uzak mesafede ve trafiğin yüksek yoğunluk gösterdiği hatlarda demiryolu taşımacılığını teşvik edici şartların oluşturulacağı demiryolu işletmeciliğinde ekonomiklik ve verimliliği artırıcı tedbirler alınacağı demir yolu yapımında da sadece yapım bakımından değil, işletmecilik bakımından da ekonomiklik prensibinin göz önünde bulundurulacak gereken tedbirler arasında gösterilmiştir.¹⁰²¹ Birinci plan yıllarında sistemin temel aksaklıklarının giderilememesi demir yolları için konulmuş hedeflerin çok gerisinde kalınması nedeniyle İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulandığı 1968 - 1972 yıllarında aynı hususlar vurgulanarak tekrarlanmış ve ayrıca sistemdeki yapısal aksaklıkların, etkin bir işletme düzeni kurulamamış olması ve trafiğin karayolu taşımacılığına kayması nedeniyle TCDD işletmesinin devamlı olarak zarar ettiği, hatların büyük bir kısmının alt yapısının eski, geometrik standartlarının yetersiz ve şehirlerarası bağlantılarının uzun olduğu, vagon ve lokomotiflerin de büyük ölçüde eski bulunduğu belirtilmiştir.¹⁰²² Bu olumsuz durumları gidermek için öngörölmüş hedef ve önlemler şu şekilde ifade edilmiştir: taşıt kapasitesini arttırmak için yatırımı devam edenler dışında yeni hat yapılmayacak, kapasite artırımı bir taraftan buharlı lokomotifler yerine dizel lokomotiflerin getirilmesi diğer taraftan da yeni yük vagonlarının büyük taşıma kapasiteli vagonlar olarak seçilmesi şekliyle sağlanacaktır. İşletilmekte olan hatların durumu incelenecek ve hatların işletilmesinin ekonomik olup olmadığı aynı zamanda alternatif ulaşım imkanları araştırılacaktır. Mevcut demiryolu şebekesinin ekonomik ömrünü doldurmuş kısımları süratle takviye edilecektir. Demir yollarında kullanılan teçhizatın modernleştirilmesine önem verilecektir. İlk iki planı kapsayan yıllarda yapılan yeni yatırımlara ve özellikle demiryolu malzemesi sanayisinde gerçekleştirilen gelişmelere rağmen ulaştırma sistemi olarak demiryollarına ait problemler devam etmiştir. 1973'te başlayan üçüncü beş yıllık kalkınma planında aynı problemlerin pek çoğu tekrarlanmış ve hedefler arasında yine bunların giderilmesi yer almıştır burada özellikle demir yollarında alt yapının eksikliği geometrik ve fiziki standartların düşüklüğü hatların

¹⁰²¹ *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, s.386-392.

¹⁰²² *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, s.562.

gereksiz yere uzun oluşu gibi önemli problemlerin varlıklarını devam ettirdikleri ve ulaştırma faaliyetinin karayolları lehine değişmesinin önlenemediği gerçeğinden hareketle geometrik ve fiziki standartların düzenleneceği, özellikle gelişen sanayinin ihtiyacının süratle ve ucuz olarak karşılayacak yönde geliştirileceğini ve bununla ilgili olarak da buharlı lokomotifler yerine dizel lokomotiflerin kullanılmasına önem verileceği başlıca hedefler arasında gösterilmiştir. Planın uygulama yıllarında ve plansız geçen 1978 yılı sonuna kadar demiryollarına ulaştırma sistemimiz içinde sahip olması gereken yer temin edilememiştir. Planlarda yer alan hedefler kaynak dağılımının etkin şekilde yapılamayışı, elde yeterli seviyede ve ekonomik gelişmeyle uyumlu demiryolu projelerinin bulunmaması, büyük yatırımlar gerektirmesi gibi sebepler ve demiryollarına taşımacılıkta ağırlık kazandırılması yolundaki plan ana hedefinin gerçekleştirilmesini engellemiştir.¹⁰²³

Tablo 3.5. Demiryolları Faaliyetleri (1972 – 1978).

Yıl	Demiryolu Uzunluğu(km.)	Taşınan Yolcu (bin adet)	Taşınan Yolcu /km. (milyon)
1972	8.132	112.957	5.336
1973	8.141	117.500	5.225
1977	8.139	112.607	5.087
1978	8.141	115.700	5.760

Kaynak: DPT, *1978 Programı*, s.260; DİE, *Türkiye İstatistik Yıllığı 1975- 1977; Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1978*, s.167.

Yukarıdaki tabloya göre demiryolu hat uzunluğu 1978 yılında 8.141 km.dir. Bu uzunluk 1960 yılında 7.895 km. iken planlı dönemin başlangıç yılı olan 1963’de 8.008 km. idi. 1970-1980 döneminde yapılan demiryolu hat inşaatı içinde bir kısım hatlar kısaltılarak yenilendiği için fiili inşaat istatistiklerde görüldüğünden fazladır. Yani bu dönemde demiryolu inşaatı ile ilgili yatırımlarda yeni hatlar inşaatı yerine mevcut hatların iyileştirilmesine önem verilmiştir. Ancak bu alanda da bazı kısaltmalar yenilemeler çok sınırlı uzunlukta çift hat inşaat ve bunların düzenlenmesi yapılırken, bununla birlikte sistemin yapısını değiştirecek özellikte değişimler yapılamamıştır. 1978 yılına kadar çift hat uzunluğu 204 km’ye ulaşabilmiş bunun da 188 kilometresi elektrikli tren haline getirilmiştir. Demiryolu taşımacılığında her üç plan döneminde yılda % 4 ile % 8.8 arasında değişen artışlar öngörülmüştü. Fakat

¹⁰²³ *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, s.309.

demiryolu taşımacılığı hem plan hedeflerinin hem gelir ve üretim artış seviyelerinin çok gerisinde kalmıştır.¹⁰²⁴

12 Kasım 1979'da iktidara gelen ve yaklaşık on ay yönetimde kalan XLIII.TBMM (VI. Demirel) Hükümeti programında karayolu ulaşımı ile ilgili bir açıklama yer almazken karayollarında meydana gelen trafik kazalarını önlemek için çalışmalarda bulunulacağı belirtilmiştir. Demiryolu şebekesi ıslah edileceği, Ankara – İstanbul arasında hızlı demiryolunun bir an önce tamamlanacağı ifade edilmiştir. Havayolları ile ilgili olarak Yeşilköy, Kars, Dalaman ve İzmir Kaklıç hava meydanlarının bir an önce tamamlanacağı ve yurdun her köşesine hava ulaşımı sağlayacak şekilde meydanların yapılacağı ifade edilmiştir. Bunun yanında limanların da kapasitelerinin artırılacağı açıklanmıştır.¹⁰²⁵

Ege Bölgesinin çeşitli limanlarına deniz yolu ile gelen turist sayısının bir önceki yıla oranla % 20 oranında artış gösterdiği bildirilmiştir. Emniyet beşinci Şube müdürlüğü yetkililerinden yapılan açıklamaya göre bu artışta Türk Yunan Turizm Bankaları arasındaki anlaşmadan sonra ring seferleri düzenleyen Yunan bayraklı yolcu gemilerinin büyük rol oynadığı bildirilmiştir. Kuşadası'nın da içinde olduğu çok sayıda limanımızda çeşitli milletlere mensup yabancı gemiler çok sayıda konu getirmiştir. Çoğunluğunu Alman, İngiliz ve Fransızların oluşturduğu turistler Türkiye'nin bu yıl dış ülkelerle etkili bir propagandaya girdiğini ve sesini duyurmaya başladığını söylemişlerdir.¹⁰²⁶

İzmir ve Ege bölgesine hava ve deniz yolu ile gelen turist sayısında geçen yılın eş dönemine oranla %30 artış görülmesine karşın karayolu ile gelen turist sayısının gerileyecek bildirilmiştir. Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Ergun Göksan Türkiye'ye döviz bırakacak turist ipinin karayoluyla gelenler olduğunu belirtmiş. *“toplam turist sayısındaki artışa rağmen kalıcı turist sayısında % 40 düşme saptanmıştır. Yunan gemilerinin gününbirlik turist getirip götürmeleri de bize büyük bir yarar sağlamamaktadır”* demiştir.

¹⁰²⁴Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomi, s.310; Çallı, a.g.m., s.4-25.

¹⁰²⁵Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.7, s.5596-5597; Demiryolları ve limanlar için ayrıca bkz. Cillov, a.g.e., s.366-367.

¹⁰²⁶Ege Ekonomi, 7 Ağustos 1979

Deniz ve havayolu ile İzmir ve Ege bölgesine gelen turist sayısında bu yıl büyük bir artış görüldüğünü belirten Göksan şöyle konuşmuştur:

“1978 yılı Temmuz sonu itibariyle bölgeye deniz ve havayolu ile gelen turist sayısı 76.927 iken bu yıl aynı dönemde 124. 887’ye yükselmiştir. Ancak gününbirlik gelişler döviz kazandırıcı olmamaktadır. Turizm için özendirici önlemlerin alınması gerekmektedir.”¹⁰²⁷

¹⁰²⁷ *Ege Ekonomi*, 31 Ağustos 1979.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1980 – 1990 DÖNEMİ AYDIN’DA TURİZM

Türkiye 1980 yılına siyasi şiddet ve iktisadi krizler içinde girmiştir. 1979’da enflasyonun % 70’lere dayanması, fiyat kontrollerinin sıkılaştırılması ve bunun sonucunda giderek artan bir karaborsa oluşmuştu. IMF (International Monetary Fund /Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası’nın Türkiye’ye kredi verilebilmesi için alınan 24 Ocak 1980 kararları¹⁰²⁸, Turgut Özal ve ekibi tarafından uygulanmaya konuldu. Bu uygulama ile ilk olarak devalüasyon, Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) zamları ve fiyat denetimlerinin kaldırılması başlamıştır.¹⁰²⁹

12 Eylül 1980’de Türk Silahlı Kuvvetleri siyasi, sosyal ve ekonomik yönden zor günler yaşayan Türkiye’de yönetime el koymuştur. “Bayrak Harekat Planı” olarak adlandırılan darbeye ülkenin yaşadığı ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunların yanında giderek artan anarşi, terör ve bölücülük darbenin gerekçesi olarak gösterilmiştir. Bu askeri müdahale öncesi ve sonrası yaşanan olaylar çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Darbe sonrası yeni bir anayasa taslağı hazırlanmış ve 1982 Kasım’ın da halk oylamasına sunulmuştur. Halkın % 92 oranında “evet” dediği 1982 Anayasası’nda Cumhurbaşkanlığının yetkileri artırılmış ve iktidar çoğunluğunun yasama tarafından denetlenme imkanları büyük ölçüde alınmıştı.¹⁰³⁰ Anayasanın kabul edilmesi devam eden yönetim yapısının sona erdiği anlamına gelmemiştir. MGK Başkanı’nın, Danışma Meclisi’nin ve Bakanlar Kurulu’nun görevlerinin sona ermesi seçilecek TBMM Başkanlık Divanı’nın oluşmasıyla mümkündü ve bunun için 6 Aralık 1983’ü beklemek gerekmiştir. Böylece 7 Kasım 1982’den 6 Aralık 1983’e kadar olan bir yılı aşan sürede 12 Eylül’ün getirdiği siyasi yapı işlemeye devam etmiş ve çok sayıda düzenleme

¹⁰²⁸ 24 Ocak 1980’de ekonomik literatüre geçen, ekonomide yaşanan istikrarsızlığı gidermeye yönelik alınan bazı önlemleri içeren kararlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şevket Pamuk, *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İstanbul 2018, s. 272-273.

¹⁰²⁹ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*, Ankara 2010, s. 147; Özlem Taner Köroğlu, “Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1980’den Sonra Geçirdiği Dönüşüm Süreci ve İstihdam Sistemine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.17, S.1, 2012, s.453-475.

¹⁰³⁰ Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul 2018, s.320-334; Hakan Toy, Defne Elmacı, “1982”, *Kronolojik Türkiye Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, s. 280-281.

yapılmıştır. Bu düzenlemeler arasında yeni bir siyasi partiler ve milletvekili seçimi kanunlarının hazırlanması öne çıkmıştır. Bu şartlar altında 1983 yılında yeni siyasi partiler¹⁰³¹ kurulmaya başlamıştır. 6 Kasım 1983’de yapılan genel seçimlerde Anavatan Partisi (ANAP) oyların %43’ünü alarak büyük farkla öne geçmiştir. Turgut Özal liderliğinde kurulan hükümetin ilk dönem ekonomide serbestleşme olarak hayata geçirilen ithalatın kolaylaştırılması politikası izlenmiştir. Ekonomide yap, işlet, devret formülü en sık başvurulmuş yöntemler arasında yerini almıştır. 1980’li yılların ikinci yarısı Türkiye’de merkez sağ ve merkez sol olarak bilinen siyasi partiler arasında rekabetin yoğun olarak yaşandığı bir dönem olmuştur. Türkiye siyasal yaşamında 1980’li yıllar sona ererken en önemli gündem konularından biri cumhurbaşkanlığı seçimi konusu olmuştur. Görev süresi Kasım 1989’da bitecek olan Cumhurbaşkanı Kenan Evren’den sonra cumhurbaşkanlığı adaylığını açıklayan Turgut Özal Türkiye’nin sekizinci cumhurbaşkanı olmuştur. Türkiye’de bu olaylar yaşanırken dünyada da hem barış hem de savaş devam ediyordu. 1980 öncesinde Arap - İsrail çatışmalarının barışla sonuçlanmasının yanında, bu sefer 1980’de İran - Irak çatışmaları başlamıştır. Bölgesel üstünlüğü ele geçirme amaçlı yapılan bu çatışmaların sonucunda 1990’da Körfez Savaşı başlayacaktır.¹⁰³² 1990 yılı Ağustos’unda Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesi sonrasında ABD tarafından başlatılan askeri operasyonu destekleyen ve BM’nin aldığı yaptırım kararlarını ilk destekleyen ülke Türkiye olmuştur.¹⁰³³

4.1. Türkiye’nin Turizm Politikası

Hükümet programlarının önemli başlıklarından biri olan turizm 20 Eylül 1980 – 13 Aralık 1983 tarihleri arasında iktidarda olan Bülent Ulusu Hükümeti döneminde de yer almıştır. Programda turizmi ekonominin verimli bir sektörü halinde getirmek, memleketin dış finansman ihtiyacının karşılanmasında önemli bir kaynak olarak değerlendirmek için gerekli çalışmaların yapılacağı belirtilmiştir. Bu amaçla devletin

¹⁰³¹ Milliyetçi Demokrat Partisi, Anavatan Partisi, Büyük Türkiye Partisi, Halkçı Parti, Sosyal Demokrat Parti.

¹⁰³² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul 2007, s. 859; Ahmet Köroğlu, 1990’lı Yıllarda Türkiye’de Siyasal Liberalizm, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011, s.72-75; Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul 2007, s. 289-292.

¹⁰³³

turizm gelişme alanlarında alt yapı yatırımlarını gerçekleştirecek, üst yapı yatırımları ve işletmecilerin özendirilmesi için gerekli teşviğin sağlanacağı ifade edilmiştir.¹⁰³⁴

Türk turizmi hem uluslararası hem de Türk toplumundaki sosyo - ekonomik gelişmelerin etkisiyle 1980’li yıllarda öncü sektörler arasında yerini almıştır. 1984 yılı sonrasında ise Türk ekonomisindeki en gözde sektörlerden biri olmuştur. 1983 yılında 411.1 milyon dolar olan turizm gelirimiz 1984 yılına gelindiğinde 2.04 kat artarak 840.000.000 dolara yükselmiş ve bu dönemden sonra devamlı artan bir seyir izlemiştir.¹⁰³⁵

1980’li yıllara zor bir süreci atlatarak giren Türkiye’de turizm ile ilgili 1 Ocak 1982 tarihinde yürürlüğe giren 25 Kasım 1981 gün ve 4-909 Sayılı Devlet Başkanlığı onayı ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı’nın bir bakanlık bünyesinde birleştirilmesi kararı alındı. Kültür ve Turizm Bakanlığı 17 Haziran 1982 tarih ve 2680 Sayılı kanunun verdiği yetkiye dayanarak Bakanlar Kurulu’nca 13 Aralık 1983 tarihinde kararlaştırılmış ve 14 Aralık 1983 tarihli Resmi Gazete’de örgütlenme ile ilgili gerekli düzenlemeler yapılmıştır.¹⁰³⁶ Buna göre Bakanlığın kuruluş gerekçesi şu şekilde tanımlanmıştır:

Madde 1: Bu kanun hükmünde kararnamenin amacı kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak ve benimsetmek, yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlayacak ve Türk toplumunun sağlıklı dinlenme ihtiyacını karşılayacak şekilde değerlendirmek; kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve işbirliğinde bulunmak, tarihi ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek için Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın kurulmasına, teşkilat ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemektir.

187 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname’ye göre Bakanlığın görevleri şöyledir:

“Madde 2: Kültür ve Turizm Bakanlığının görevleri

¹⁰³⁴ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.7, s.5598; Dönemin siyasi özellikleri için ayrıca bkz. Rıdvan Akın, *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*, İstanbul 2019, s. 423-425.

¹⁰³⁵ Alaca, *a.g.t.*, s. 75; Ayrıca bkz. Akçura, *a.g.e.*, s.70-82.

¹⁰³⁶ *Resmi Gazete*, 14 Aralık 1983, S.18251.

- a) Milli, manevi, tarihi ve kültürel değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle milli bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olmak,
- b) Turizmi milli ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak,
- c) Kültür ve turizm konuları ile ilgili kurum ve kuruluşları yönlendirmek, teşvik etmek ve işbirliğinde bulunmak, kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak”.

187 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile belirlenen on bir ana hizmet biriminden bir bölümü sadece kültür alanında, bir bölümü sadece turizm alanında faaliyet göstermekte, bazı birimler ise hem kültür hem turizm alanında hizmet vermekteydi. Ana hizmet birimi olarak görev yapan beş genel müdürlükten turizm alanında faaliyet gösterenler Turizm Genel Müdürlüğü ile Tanıtma ve Pazarlama Genel Müdürlüğü idi. Kanun’da ana hizmet birimleri arasında sayılan beş daire başkanlığından turizmle ilgili olanlar 187 Sayılı KHK ile ilk kez kurulan Turizm Planlama ve Yatırımlar Dairesi Başkanlığı ile Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı’ydi.¹⁰³⁷ Merkez teşkilatı, ana hizmet birimleri yanında danışma ve eğitim birimleri ile yardımcı hizmet birimlerinden oluşmaktaydı. Bu dönemde ilk kez bağımsız olarak yapılandırılan Eğitim Dairesi Başkanlığı¹⁰³⁸ da yardımcı hizmet birimleri arasında yer almıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Genel Müdürlüğü’nün görevleri şunlardır (Madde 12):

- a) Her türlü teşvik araçlarından faydalanarak mevcut turizm kapasitesinin daha verimli kullanılması, yerli ve yabancı yatırım potansiyelinin yönlendirilmesi, projelerin değerlendirilmesi, yatırımların ve işletmelerin belgelendirilmesi ile

¹⁰³⁷ Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı öncelikli olarak uluslararası kuruluş ve yabancı ülke heyetleri ile yapılacak resmi görüşmeler öncesinde ihtiyaç duyulabilecek bilgileri içeren dokümanları hazırlamak, kurum, kuruluş ve Daire Başkanlıklarının görüşlerini almak, müzakerelerde hazır bulunmak ve gereğini yapmak görev ve sorumluklarına sahiptir. <https://www.egm.gov.tr/disiliskiler/hakkimizda> (Erişim Tarihi:13.05.2021).

¹⁰³⁸ Eğitim Dairesi Başkanlığı’nın, toplumda turizm konusunda farkındalığı artırmak, doğa, tarihi ve kültürel varlıkları sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda değerlendirerek eğitim programları, seminerler vb. etkinlikler düzenlenmesini sağlama görevi bulunmaktadır. <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-11830/turizm-egitimi-dairesi-baskanligi.html> Erişim Tarihi:13.05.2021).

turizm yatırımlarının arazi tesisleri ve uygulanmasına dair tedbirlerin alınması için gerekli işlemlerden Bakanlık ilgilendirenleri yapmak ve yardımcı olmak,

- b) Bu hizmetlerin yürütülmesi için kamu kuruluşları, mahalli idareler, turizm meslek kuruluşları, üniversiteler, iktisadi devlet teşekkülleri ile kamu iktisadi kuruluşları ve bunların müesseseleri, bağlı ortaklıkları ve iştirakleri ile gerekli işbirliğini sağlamak,
- c) Turizm işletmelerine ait fiyat tarifelerinin tasdikine ilişkin işlemleri yapmak,
- d) Turizmin gelişmesi için gerekli taşınmazları temin etmek ve kamulaştırma işlerini yürütmek,
- e) Turizm yatırım ve işletmeleri ile turizm işletmeleri meslek teşekküllerini kontrol etmek ve gerekli işlemleri yapmak,
- f) Bakanlık yatırım programında yer alan turizm yatırımları ile ilgili etüt, proje ve inşaatını yapmak ve yaptırmak,
- g) Turizm sektöründe yatırım yapan kamu kuruluşlarının yatırım programlarını turizm sektörünün öncelik ve ihtiyaçlarına göre yönlendirmek, uygulanmasını takip etmek,
- h) Tabii kaynakların turizm sektörü açısından korunması ve değerlendirilmesiyle ilgili çalışmaları yürütmek.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Planlama ve Yatırımlar Dairesi Başkanlığı'nın görevleri şunlardır (Madde 16):¹⁰³⁹

- a) Ülkenin turizm kaynaklarını araştırmak, değerlendirmek, önceliklerini belirlemek,
- b) Turizm bölge, alan ve merkezlerinin tespiti ile ilgili çalışmaları yapmak,
- c) Turizm sektörünün gelişmesiyle ilgili etütleri yapmak ve planlarını hazırlamak, hazırlatmak, yetkisi dahilinde olanları onaylamak, uygulama programlarını ve teklifleri hazırlamak,

¹⁰³⁹ <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-135302/yatirim-gelistirme-ve-planlama-daire-baskanligi.html> (Erişim Tarihi:13.05.2021).

d) Tabii kaynakların turizm sektörü açısından korunması ve değerlendirilmesiyle ilgili çalışmaları yapmak,

e) Organize turizm bölgeleri tesisi ile her çeşit işleri yapmak ve yaptırmak,

Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma ve Pazarlama Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır (Madde 13):

a) Türkiye'nin tarihi ve turistik varlıklarını her alanda tanıtıcı dökümanları hazırlamak, hazırlatmak,

b) Her türlü imkan ve araçtan faydalanarak turizme ilişkin tanıtma, pazarlama hizmetlerini yurt içinde ve yurt dışında yürütmek,

c) Turizm tanıtma pazarlamasına ilişkin etütleri yapmak.

Yurt dışı teşkilatının kurulması 37. Madde ile düzenlenmiş ve Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışı Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname esaslarına uygun olarak Bakanlık yetkili kılınmıştır. 9 Ekim 1984 tarih ve 84/160 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nda Kültür ve Turizm Bakanlığı yurt dışı teşkilatının kuruluş ve görevleri,

“Ülkemizin tarihi, kültürel ve turistik kaynak ve imkanlarının, Türk dil ve edebiyatının, Türk gelenek örf ve adetlerinin, Türk sanatlarının, yayın ve teşhir suretiyle tanıtılmasını ve öğretilmesini sağlamak; Türk sanat, kültür ve dilinin tanıtılması, yayılması ve öğretilmesi amacıyla Türk Kültür Merkezlerinin açılması imkanlarını araştırmak; kültür merkezlerinin yönlendirilmesi ve yönetilmesinde misyon şeflerine yardımcı olmak, güzel sanatlar alanındaki gelişmeleri takip etmek, değerlendirmek ve sonuçlarını Bakanlığa bildirmek, kültür anlaşmalarının Bakanlığa yüklediği faaliyetleri planlamak ve yürütmek, ülkemizin turizm imkanlarının pazarlanmasını sağlamak” şeklinde ifade edilmiştir.¹⁰⁴⁰

Bu dönemde devlet arazileri turizm yatırımlarına açılarak turizmi destekleme yolu izlenmiştir. Bu konuda otuz ana madde ve iki geçici maddeden oluşan “Kamu Arazisinin Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir.

¹⁰⁴⁰ Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm, s.120; Ayrıntılı bilgi için bkz. Resmi Gazete, 14 Aralık 1983, S. 18251.

Turizm bölge alan ve merkezlerinde imar planları ile turizme ayrılmış taşınmaz malların kamulaştırma, bakanlığa tahsis, tapuya tescil, yatırımcılara tahsis, kiralama, irtifak hakkı tesis işlemleri ile bu işlemlere ilişkin süre, bedel, hakların sona ermesi ve diğer koşullara ait maddeleri içeren yönetmelikte turizm potansiyeli olan yerlerin Bakanlık tarafından belirleneceği açıklanmıştır. Ayrıca yerli ve yabancı girişimcilerin devlet arazisini nasıl kiralayabilecekleri de belirlenmiştir. Madde 18’de imar planlarında turizme ayrılan taşınmaz malların yatırımcılara kiralama yoluyla da tahsis edilebileceği belirtilmiştir. Kira süresi de kırk dokuz yıla kadar olacaktır. Bu sürenin, sonunda kiralama amacına uygun kullanımın devamı halinde yatırımcıya yeni bir süre verilebileceği hükmü de vardır.¹⁰⁴¹

Yabancı yatırımcılara ait yapılan düzenlemelere ek olarak Türkiye’de çalışan yabancı personelin kayıt altına alınması ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu konu ile ilgili “Belgeli Turizm İşletmelerinde Yabancı Personel Çalıştırılması Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. On maddeden oluşan bu yönetmelik belgeli turizm işletmelerinde çalıştırılacak nitelikli yabancı uzman personel ve sanatkarların özellikleri ve sayılarının ve bunların çalışmalarına izin verilmesindeki uygulamaların tespiti amacıyla çıkarılmıştır.¹⁰⁴²

Turizm sektörünü yakından ilgilendiren bir konu da iş yerlerindeki grev meselesidir. Özellikle THY gibi kurum ve kuruluşlarda yaşanan grevlerin etkileri büyük olmuştur. Turizm ve Tanıtma Bakanı Barlas Guntay, bir çok batılı ülkede olduğu gibi Türkiye’de de turizm sektöründe turizm mevsimi boyunca grev yasa konulmasını kapsayan bir yasa tasarısı hazırlığı içinde bulunduğunu açıklamıştır. Bakan Kuntay, hükümetin yeni turizm politikası konusunda yaptığı açıklamada ilk aşamada Türkiye’ye yılda gelen turist sayısını 1.200.000’den 3.000.000’a, turizm belgeli yatak kapasitesinin 54.000’den 300.000’e, turizm gelirlerini de 230.000.000 TL’den 1.000.000.000 dolara çıkarmayı amaçladıklarını söylemiştir. Bakan Guntay, Birinci Turizm Hizmetleri ve Sanayi Sergisi çerçevesinde düzenlenen turistik yatırımlar konulu panelde yaptığı konuşmada ayrıca THY grevinin Türk turizmi üzerindeki etkilerini anlatmış, bu arada askeri havaalanlarının yabancı uçakların inişine

¹⁰⁴¹ Resmi Gazete, 28 Nisan 1983, S.18031.

¹⁰⁴² Resmi Gazete, 1 Mart 1983, S.17974.

açılmasının kararlaştırıldığını açıklamıştır. Türkiye'nin turizm alanında yapması gereken ilk işin turistik değerlerini ön plana çıkarmak olması gerektiğinin üzerinde duran bakan bu amaçla ülkenin enformasyonu ile görevli Bakanlık personelinin ciddi biçimde edileceğini bildirmiştir. Bakanlık olarak Türk Silahlı kuvvetleri ile turizm konusunda işbirliği sağladıklarını belirten Bakan Kuntay, askeri liselerde harp okullarında konulacak turizm dersleri yanı sıra yedek subay ve erlerinde askerlikleri süresince bu konuda edileceklerini ayrıca yurtdışında görevlendirilecek askeri ateşelerin Türkiye'yi tanıtmak üzere gerekli turizm bilgileri ile donatılacağını kaydetmiştir. Önümüzdeki ders yılından başlayarak ilkokul dördüncü sınıftan lise son sınıfa kadar olan öğretim kademelerinde müfredata turizm dersleri konulacağını söyleyen Bakan Kuntay turizm konusunda Bakanlıklar arası koordinasyonun sağlandığını, özellikle turistik bölgelerde haberleşme imkanlarını geliştirmek üzere Ulaştırma Bakanlığının ciddi bir çalışma içinde olduğunu bildirmiştir. Turizm polisi kuruluş kanunu hazırlıklarının da sürdürüldüğünü açıklayan Turizm ve Tanıtma Bakanı Barlas Güntay, sınır kapılarındaki gümrük ve güvenlik görevlilerinin yabancı dil bilen kişilerden seçilmesi konusunda ilgili Bakanlıklar ve Genelkurmay Başkanlığı'na talimatların verildiğini bildirmiştir.¹⁰⁴³

Türkiye 1980'li yılların ikinci yarısında girdiği turizm pazarında zamanla Akdeniz bölgesinde kendine önemli bir yer edinmiştir. Bu dönemin başlarında tanıtım için ayrılan bütçe çok az olduğu için buna bağlı olarak tanıtma ve reklam faaliyetleri de yetersiz kalmıştır. Turizm sektörüne sağlanan teşvikler ve pazarda rekabet edebilir bir konaklama kapasitesine erişilmesinden sonra, tanıtıma daha fazla bütçenin ayrılması ile Türkiye turistik hedef kimliğine ulaşmıştır.¹⁰⁴⁴

187 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ilk kez bağımsız bir birim olarak kurulan Kültür ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı kurulmuş ve görevleri şöyledir (Madde 19):¹⁰⁴⁵

- a) Ülkemizin dış politikası doğrultusunda, çeşitli ülkeler ve milletlerarası kuruluşlarla kültür ve turizm ilişkilerini düzenlemek ve geliştirmek.

¹⁰⁴³ *Ege Ekonomi*, 24 Nisan 1980.

¹⁰⁴⁴ *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm*, s.120-121.

¹⁰⁴⁵ *Resmî Gazete*, 14 Aralık 1983, S.18251.

- b) Kültür ve turizm alanında çeşitli ülkelerin hükümetleriyle yapılacak iş birliği anlaşmaları ile mübadele programlarının hazırlanması ve uygulanmasına ilişkin işlemleri yürütmek.
- c) Milletlerarası kültür ve turizm kuruluşları ile ilişkileri düzenlemek ve bunların yürütülmesinde gerekli koordinasyonu sağlamak.

Devlet ve özel sektör içinde birçok kurumla ilişkili olan turizm kuruluşlarının kurumlararası ilişkilerini düzenlemek amacıyla “Turizm İşletmelerinin Bakanlık, Birbirleriyle ve Müşterileriyle İlişkileri Hakkında Yönetmelik” hazırlanmıştır. Yetmiş üç maddeden oluşan bu yönetmelikte turizm işletme sahiplerinin birbirleriyle, müşterileriyle ve Turizm Bakanlığı ile karşılıklı ilişkileri ile hak ve sorumluluklarını uluslararası kurallar doğrultusunda düzenleyerek, bu ilişkilerden doğacak sorunları en aza indirmek amacıyla hazırlanmıştır.¹⁰⁴⁶

1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de ilerleme gösteren alanlardan biri de yatçılık olmuştur. Yat ılığın önem kazanmasıyla birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bazı düzenlemeler yapılmıştır. Hazırlanan “Yat Turizminin Geliştirilmesi Hakkında Yönetmelik”in yürürlüğe konması 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun 37. Maddesine göre Bakanlar Kurulu’nca 8 Haziran 1983’de kararlaştırılmıştır. Yönetmeliğin amacı yat turizmi, yat limanı işletmeciliği ve yat işletmeciliğinin yönlendirilmesi ve geliştirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması ile işletmecilerin, kamu görevlilerinin ve yatçıların uyacakları kuralların belirlenmesi olarak ifade edilmiştir.¹⁰⁴⁷

13 Aralık 1983’de iktidara gelen ve 21 Aralık 1987’ye kadar dört yıl boyunca iktidarda kalan I. Turgut Özal Hükümeti programında turizm politikasının bütün yönleriyle belirtilerek hedef ve uygulama esaslarını içeren bir programa dayandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Turizmin geliştirilmesi için alt yapı yatırımlarının hızlandırılacağı, bürokrasinin asgariye indirileceği, gerçekçi döviz

¹⁰⁴⁶Resmi Gazete, 23 Mart 1983,17996.

¹⁰⁴⁷Resmi Gazete, 4 Ağustos 1983, S.18125.

kurları, iç ve dış yatırımların teşviki, ulaşım ve haberleşme alanlarına yeterince önem verilmemesinden kaynaklanan sorunların giderileceği belirtilmiştir.¹⁰⁴⁸

1980 yılında 67 ilimiz ve Kıbrıs hakkında gezilecek görülecek yerleri, oteller ve motelleri ele alan bir “Turizm Rehberi” hazırlanmıştır. Rehberin Aydın bölümünde Aydın’a ulaşım, Aydın’daki tarihi kalıntılar, camiler, konaklama yerleri vb. hakkında bilgiler yer almıştır.¹⁰⁴⁹

1980’li yıllar turizm konusunun uluslararası alanda daha çok konuşulmaya başlandığı ve ülkeler arasında bölgesel etkinliklerin yapıldığı bir dönem olmuştur. “1983 Balkan Turizm Yarışı” başlıklı haberde Atina’da yapılan Balkan ülkeleri resmi turizm kuruluşları 15. Konferansı’nda görüşülen ana konu 1983 Balkan Turizm Yılı çalışmaları olmuştur. Konferansa Bulgaristan, Yunanistan Romanya, Yugoslavya ve Türkiye resmi turizm örgütleri delegasyonları katılmışlardır. Konferansa ülkemiz adına Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı Kemal Gökçe başkanlığında bir heyet katılmıştır. Adı geçen ülkeler 1983 Balkan Turizm Yılı’nı tanıtmak amacıyla 1983 Mart’ının ilk haftasında basın konferanslarının düzenlenmesini, TV ve radyoda programlar gerçekleştirilmesini, önde gelen basın organlarında makaleler yayınlanmasını ve diğer tanıtma faaliyetlerinin özendirilmesini sağlama konularında karar almışlardır.¹⁰⁵⁰

Kültür ve Turizm Bakanı İhsan Evliyaoğlu, Turizm Bankası’nın bugün turizm sektörü ihtiyacını karşılayabilecek düzeye geldiğini söylemiştir. Turizm Bankası’nın 21. Olağan Genel Kurulunda bir konuşma yapan Evliyaoğlu, Turizm Bankası’nın 1982 yılında 654.000.000 lira kar ettiğini bildirmiş ve şöyle açıklamıştır:

*“12 yıl önce birkaç milyon lira kredi verebilen Turizm Bankası, bugün 15.000.000.000 sermayesi ile turizm sektörünün ihtiyaçlarını karşılayabilecek hale geldi. Banka bu yıl içinde işletme halindeki tesislere devre arasındaki ihtiyaçlarını karşılayabilmek için %40 oranında kredi verebilecek. Ayrıca mola yerlerinde yapılacak turistik tuvaletler için %5 faizli krediler verilecektir.”*¹⁰⁵¹

¹⁰⁴⁸ Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.7, s.6029.

¹⁰⁴⁹ Ulvi Okar, Turizm Rehberi 1980, İstanbul 1981, s.15-26.

¹⁰⁵⁰ Hür Aydın, 28 Ocak 1983.

¹⁰⁵¹ Hür Aydın, 14 Nisan 1983.

1983 yılı devletin özelleştirme faaliyetlerine hız verdiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde TÜRSAB¹⁰⁵², Türkiye Otelciler Birliği¹⁰⁵³ (TÜROB), Turizmi Geliştirme Vakfı¹⁰⁵⁴ (TUGEV), Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği¹⁰⁵⁵ (TTYD) gibi birlik ve dernekler aracılığıyla turizmde özel sektör temsilcileri etkili konumlar edinmişlerdir.¹⁰⁵⁶

1983 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Planlama ve Yatırımlar Dairesi Başkanlığı tarafından *Kuşadası, Muğla ve Antalya Yöreleri Tarihsel Çekiciliklerinin Saptanması ve Turizm Amaçlı Kullanımı* isimli çalışma turizm merkezlerindeki kültürel değerlerin dökümü yapılarak, kullanım getirebilecek tarihi eserlerin ve kültürel değerlerin saptanması, bu eserlerin turizm alanında nasıl değerlendirilebileceğinin araştırılarak öneri geliştirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada Kuşadası bölgesindeki turizm merkezlerinin kısa tarihçesi, tarihi ve arkeolojik değerleri, çevresindeki antik kentler, antik şehirlerdeki eserler, yapılmış ve yapılmakta olan kazı çalışmaları, ören yerlerinin bugünkü durumları ele alınmıştır. Çalışmanın değerlendirme bölümünde Kuşadası'nın turizm potansiyelini oluşturan Seferihisar ilçesi - Akbük körfezi arasında kalan yörede, antik yerleşmeler, bu yerleşmelerin korunmaları ve tanıtımı ile, geçmiş değerler sistemi içinde kullanım getirilebilecek eserlerin saptanması amaçlanarak yapılan incelemeler sonucu ortaya çıkan öneriler şu şekilde belirtilmiştir:

¹⁰⁵² Türkiye Seyahat Acentaları Birliği. Türkiye Turizm Sektörüne ve Seyahat Acentacılığı mesleğine katkı sağlamak, üyelerinin ulusal ve uluslararası platformlarda daha aktif, güçlü ve etkin bir rol üstlenebilmeleri için dijital çağa uygun yenilikçi ve sürdürülebilir bakış açısı geliştirme vizyonuyla kurulmuştur. <https://www.tursab.org.tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi:16.04.2021)

¹⁰⁵³ TÜROB-Türkiye Otelciler Birliği 1971 yılında Marmara Bölgesi Turistik Otelciler Derneği (T.O.D) adıyla ve 13 kişi ile kurulmuştur. 1983 yılına kadar faaliyet gösteren bu dernek Dernekler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle Turistik Otelciler, İşletmeciler ve Yatırımcılar Birliği (TUROB) olarak çalışmalarına devam etmiştir. TUROB, 2015 yılında resmen Türkiye adını almış ve faaliyetine TÜROB (Türkiye Otelciler Birliği) olarak devam etmektedir. <http://www.turob.com.tr/turob/turob-hakkinda> (Erişim Tarihi:14.04.2021).

¹⁰⁵⁴ TUGEV, Türkiye'nin milli hedefleri ve çıkarları doğrultusunda, devletçe uygulanacak turizm plan çerçevesinde Türk turizminin, turizm kültürünün, turizm ekonomisinin, turizm endüstrisinin ve turizm ticaretinin geliştirilmesinde; Türkiye'nin turistik değerlerinin yurt içi ve yurt dışında tanıtılmasında maddi ve manevi destek olmak amacıyla kurulmuştur. <http://turizmgestirmevakfi.com/contents/hakkimizda/306> (Erişim Tarihi:14.06.2021).

¹⁰⁵⁵ Turizm tesis ve işletmelerinin hayata geçirilmesini sağlayan üst düzey karar mercii kişilerden oluşan ve turizm yatırımcılarının bir meslek olduğunu kabul ettiren dernek. Üyeleri adına kamu otoriteleri ve diğer tüm ilgililer ile işbirliğini ve birlikte çalışmayı savunur. <https://ttyd.org.tr/tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi:14.06.2021).

¹⁰⁵⁶ Zafer Yıldız, "Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, C.3, S.5, 2011, s. 58.

1. Süratle kurtarma kazısı ve restorasyon bekleyen antik yerleşme veya eski eser olması,
2. Tek yapı önceliğindeki eserlerin plan şemaları ve mimari özellikleri açısından devirlerinin özelliklerini yansıtması,
3. Konumu, tur güzergahlarına, turizm merkezlerine ve şehir merkezlerine olan yakınlıkları,
4. Çevre çekiciliği,
5. İşlerlik kazandırılması halinde sağlanacak yararlar.

Çalışmanın öneriler bölümünde Kuşadası'ndaki kuleler ele alınmış ve Eski Kuşadası'nı çevreleyen surlara ait güney kapının halen ayakta olduğu belirtilmiştir. Kale kapısı, bir tarafı Sağlık Caddesi'ne, diğer tarafı çarşıya açılan bir geçit halindedir. Yan taraftaki bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Burası karakol olarak kullanılmaktadır. Yapının tüm çevresi hatıra eşya ve halı satan dükkanlarla çevrilidir. Karakolun kuleyi boşaltması ve orjinaline bağlı kalınarak restore edilmesi, çarşıya ilave bir ünite veya kafeterya türü bir yer olarak fonksiyon kazandırılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Kuşadası-Hükümet Caddesi Sanayi Sokak'ta yer alan eski tabakhaneler Yat Sitesi ve Yumukoğlu Apartmanı gibi iki büyük bloğun arasında kalmıştır. Yapıların tarihi ve mimari değeri dikkate alınarak bir kullanım kazandırılması düşünülebilir. Tabakhanelerin onarılarak ve çevre düzenlemesi yapılarak ticari amaçlı işlerlik kazandırılması uygun görülmüştür. Çalışmada Şirince bölümünde Selçuk-Şirince yolunun asfaltlanması, kiliselerin restore edilmesi ve köyün tamamen koruma altına alınarak seyahat acentalarının tur kapsamına dahil edilmesi sağlanarak Şirince'nin yepyeni bir turizm merkezi haline gelebileceği önerilmiştir. Eski eser açısından çok yoğun olan Kuşadası bölgesinde antik malzemelerin evlerin bahçelerinde, avlularında, hatta duvarlarında kullanıldığı görülmüştür. Bu durumu ile Özdere (Eski Kesre)'nin öncelikle tespit-tecil çalışması ve kurtarma kazısı bekleyen bir yerleşme alanı olduğu belirlenmiş ve bu konu Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün bilgilerine sunulmuştur. Benzer durumda olan Doğanbey yakınındaki tavuk çiftliği çevresinde sütun parçalarının tarla ve bahçeler içinde dağınık olarak bulunduğu, çeşitli antik malzemelerin evlerin duvarlarına montelendiği hatta oturma seti olarak kullanıldığı görülmüştür. Burası da

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün dikkate alacağı bölge olarak belirlenmiştir. Klaros antik kentinde yoğun yağışlı dönemlerde eserlerin sular altında kaldığı belirtilmiş ve bu sorunun açılacak bir kanal aracılığıyla giderilmesi önerilmiştir.¹⁰⁵⁷

Ülkemizin turizm tanıtma alanında gerçekleşen önemli bir olay da Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Dışişleri Bakanlığının işbirliği sonucu 2863 sayılı kültür ve tabiat varlıkları kanununun sağladığı imkan çerçevesinde, çeşitli dönemlere ait 483 parça tarihi nitelikteki eserimizden oluşan “Uygarlık Ülkesi Türkiye” sergisinin Japonya’da sergilenecek olmasıdır. Eserler, 1 Nisan 1985 tarihinden itibaren 6 ay süreyle Tokyo, Osaka, Fukuoka şehirlerinde sergilenecektir ve paralel olarak Mehteran Bölüğü 15 gün süreyle Japonya’da konserler verecektir. Ülkemiz açısından son derece önemli olan bir dış kültür tanıtma faaliyeti olarak bu serginin Japonya’dan sonra çeşitli Avrupa ülkelerine de gönderilmesi kararlaştırıldı.¹⁰⁵⁸

1983 yılı sonuna gelindiğinde Türkiye’nin dünya turizmindeki payının son 7 yılda % 2.56 azaldığını belirten Ege Seyahat Acentaları Derneği yeni bir dönemin başlamak üzere olduğu 1983 yılı sonlarında yabancı sermaye teşvikinin gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Dernek tarafından yapılan açıklamaya göre Türkiye’nin dünya turizmindeki payının 1975 yılında % 6.27 iken giderek azalarak, 1982’de 3.71’e inmiştir. Buna karşılık geçen süre içinde uluslararası turizmin önemi giderek artmış ve 1976 yılında 40.000.000.000 dolar olan turizm iş hacmi 1982’de 132.000.000.000 dolara ulaşmıştır. Turizme gereken önemin verilmesi istenen açıklamada başta konaklama ve ulaştırma özellikle hava ulaştırmasına gereken önemin verilerek turizm gelirimizi artırmamız gerektiği ifade edilmiştir.¹⁰⁵⁹

1985 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın yapılandırma çalışmaları devam ederken sektör ile ilgili çeşitli düzenlemelere de yer verilmiştir. “Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin Görev Yetki Sorumluluk ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir. Buna göre Kültür ve Turizm Bakanlığı’nı il düzeyinde temsil eden müdürlüklerin bulundukları yörede turizm

¹⁰⁵⁷ Ayşegül Uğuroğlu ve diğerleri, *Kuşadası, Muğla ve Antalya Yörelere Tarihsel Çekiciliklerinin Saptanması ve Turizm Amaçlı Kullanımı*, Ankara 1983, s.21-22.

¹⁰⁵⁸ *Hür Aydın*, 27 Mart 1985.

¹⁰⁵⁹ *Hür Aydın*, 3 Aralık 1983.

hareketlerini teşvik etme ve yaygınlaştırma görev ve sorumluluklarının olduğu; bu konularda da Valiliğe ve Bakanlığa karşı sorumlu oldukları ifade edilmiştir.¹⁰⁶⁰

1985 - 1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turizm hedeflerinde dış turizm gelirinde plan dönemi sonunda 540.000.000 dolarlık net döviz geliri sağlanması hedef alınmıştır. Kalkınma planında Türkiye'nin tabii tarihi, arkeolojik ve kültürel varlığı, kış, av ve su sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmi ile mevcut diğer turizm potansiyeli, ekolojik dengeyi koruma, çevreyi temiz ve sağlıklı tutma ve güzelleştirme ilkeleri doğrultusunda değerlendirileceği üzerinde durulmuştur. Yatırım konusunda Turizm Bankası'nın doğrudan yatırım yapması yerine fonların kredi olarak kullanılması tercih olunacaktır.¹⁰⁶¹

Beşinci Plan döneminde turizm gelir giderleri şu şekildedir:

¹⁰⁶⁰ Resmi Gazete, 30 Temmuz 1985, S.18827.

¹⁰⁶¹ Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, s.120.

Tablo 4.1. Beşinci Plan Dönemi Turizm Gelir ve Giderleri (1984-1989).

Yıllar	Yurda Gelen Yabancı Sayısı	Turizm Gelirleri (000dolar)	Yurt Dışına Çıkan Vatandaş Sayısı	Turizm Giderler (000dolar)	Yurda Gelen Yabancı Başına Döviz Harcaması	Yurt Dışına Çıkan Vatandaş Başına Döviz Harcaması
1984	1.800.000	452.400	2.100.000	142.400	251.3	67.8
1985	2.000.000	510.000	2.150.000	166.300	255.0	77.3
1986	2.200.000	579.200	2.250.000	197.100	263.3	87.6
1987	2.400.000	661.600	2.350.000	235.000	275.7	100.0
1988	2.700.000	759.400	2.450.000	281.400	281.3	114.9
1989	3.000.000	878.000	2.500.000	338.000	292.7	135.2

Kaynak: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989*, Ankara DPT Yayınları, No:1974, s. 121.

Bu tabloya göre yurt dışından gelen turist sayısı, turizm gelirleri ve turizm giderleri beş yıllık süre % 40 ile % 60 arasında değişen hep artan bir değişim olmuştur. Tabloda turizm giderlerinde görülen artış turizme yapılan harcamanın artmasının olumlu etkileri olduğunu göstermektedir.

1986 Türk Turizminin Genel Değerlendirilmesi” başlıklı yazısında Alp Timur, 1986 yılında ülkemize gelen yabancıların Nisan - Ekim ayları arasındaki dönemde yoğunlaştığını ifade etmiştir. Dönem yoğunluğunun %75.8 oranında bir paya sahip olması Türkiye’de turizm mevsimini 7 aya çıkarttığını göstermektedir. Kasım - Mart dönemi ise genellikle kongre ve seminer, ticari ve dini amaçlarla yapılan seyahatler ile kış turizmine katılanları içermektedir. Nisana ayından itibaren girişler artmış, Temmuz ve Ağustos aylarında en üst düzeye ulaşmıştır. Türkiye’nin konaklama kapasitesinde de bir artış meydana gelmiştir. 1986 sonu itibariyle turistik belgeli yatak sayısı 102.039’a ulaşmıştır. Yatak arzının artırılması ile ilgili yoğun çabalara rağmen ulaşılan rakamlar yetersizdir. Özellikle yatak sayısının artırılmasının yanında hizmet kalitesinin de yükseltilmesi önerilmiştir.¹⁰⁶²

Kültür ve Turizm Bakanı Mesut Yılmaz Türkiye’nin turizm alanındaki gelişmesinin huzur ortamı ve doğru politikaya bağlı olduğunu söylemiştir. Bakan “*yabancı kuruluşlar ülkemizde yatırım yapmak için yarış ediyor*” demiştir.¹⁰⁶³

Turizme 25.000.000.000 kredi başlıklı haberde geliştirme ve destekleme fonundan T.C. Turizm Bankası’na toplam 25 milyar lira kredi sağlandığı bildirildi. Kredinin turizm yatırımlarına kredi kaynağı sağlamak ve yatırımları hızlandırmak amacıyla, özellikle küçük işletmelerin yatırımları başta olmak üzere, yerel idareler tarafından gerçekleştirilecek yatırımlar ile Kalkınmada Öncelikli yörelerdeki yatırımlar ve teşvik belgesi almamış olan turizm yatırımlarında kullanılmaya yönelik olduğu belirtildi. Ayrıca hükümetçe T.C. Turizm Bankası’na 3.000.000.000 lira limit dahilinde kalmak kaydıyla çeşitli ortaklıklara katılabilmesi için global bir yetkinin de tanıtıldığı açıklandı. T.C. Turizm Bankası A.Ş.’nin Körfez Ülkelerinden Bahreyn ile Türkiye arasında kurulması öngörülen yatırım şirketine ortak alacağı ifade edildi. İlgili çevrelerden edinilen bilgiye göre geçtiğimiz günlerde kurulan ve faaliyete

¹⁰⁶² *Hür Aydın*, 9 Nisan 1987.

¹⁰⁶³ *Hür Aydın*, 16 Temmuz 1987.

geçen döviz hizmetleri ile faaliyette bulunan şirketin sermayesine Turizm Bankası'nın bir milyar lira ile katılacağı açıklandı. Bankanın diğer hizmet şirketlerine de 2.000.000.000 lira limit dahilinde ortak olacağı bu ortaklık için öncelikle Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı'ndan görüş alınması gerektiği kaydedildi.¹⁰⁶⁴

Türkiye'ye gelecek Yunanlı turistlerin 29 Eylül tarihinden itibaren 600 dolara kadar döviz alabilecekleri bildirilmiştir. Yunanistan Merkez Bankası tarafından yapılmış açıklamada, yurt dışına çıkan Yunanlıların beraberlerinde götürebildikleri döviz miktarının artırıldığı belirtilmiştir. Açıklamada AET üyesi ülkeler dışındaki ülkelere seyahat edecek Yunanlı turistlerin artık 600 dolara kadar döviz alabilecekleri ifade edilmiştir. Yunanlı turistlere bugüne kadar Türkiye'de dahil olmak üzere AET üyesi olmayan ülkelere seyahat ettikleri zaman en fazla 250 dolarlık döviz hakkı verilmekteydi. Ayrıca, Yunanlı turistlerin ülkelerinden ayrılırken beraberlerinde çıkarabilecekleri drahmi miktarı 3.000'den 10.000'e yükseltilmiştir.¹⁰⁶⁵

Kuşadası garaj inşaatı gelecek yıl başlıyor. 45.000 metrekarelik alana kurulacak garaj 160.000.000 liraya mal olacak.¹⁰⁶⁶

“Turizme devlet desteği arttı” başlıklı haberde turizme yerli ve yabancı ilginin yoğunlaşmasıyla birlikte bu sektördeki projelere sağlanan devlet desteği de önemli ölçüde arttı. Turizm Bankası Genel Müdürlüğü 1987 yılında 400 turizm yatırım projesine 301.000.000.000 lira kredi ayırdı. Kredilendirilen projelerle turizm sektörüne 28.642 yeni yatak kazandırılması hedefleniyor. Turizm Bankası genel Müdürlüğü yetkilileri bankanın son yıllardaki en fazla kredi tahsisatını geçen yıl gerçekleştirdiğini bildirdiler. Banka yetkilileri 1986 yılında turizm amaçlı projelere 62.000.000.000 lira kredi tahsis edildiğini, geçen yıl ise turizm kredilerinin büyük bir patlama ile 300.000.000.000 liraya ulaştığını bildirdiler. Turizm Bankası'nca 1987 yılında tahsis edilen kredilerden büyük payı Akdeniz ve Ege Bölgeleri'ndeki turizm yatırım projeleri aldı. Akdeniz Bölgesi için 127.000.000.000 lira, Ege Bölgesi için 124.000.000.000 lira tutarında kredi tahsis edildi. 1987 yılında kredi önceliğini beş

¹⁰⁶⁴ *Hür Aydın*, 29 Eylül 1987.

¹⁰⁶⁵ *Hür Aydın*, 19 Ekim 1987.

¹⁰⁶⁶ *Hür Aydın*, 6 Ocak 1987.

yıldızlı oteller aldı. Kredi payından 112.000.000.000 lirayı 4 yıldızlı oteller, 44.000.000.000 lirayı da 3 yıldızlı oteller aldı. Birinci ve ikinci sınıf otellere de Turizm Bankası tarafından 21.000.000.000 lira kredi verilmiştir.¹⁰⁶⁷

Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine göre turizm faaliyetlerinden en kazançlı çıkan Avrupa ülkelerini geçen yıl 234.500.000 kişi ziyaret ederek 90.000.000.000 dolar harcadı. Turizmden sağlanan toplam uluslararası turizm gelirinin geçen yıl 150.000.000.000 dolara çıktığı hesaplanmıştır.¹⁰⁶⁸

21 Aralık 1987'de iktidar olan ve yaklaşık iki yıl görevde kalan II. Özal Hükümeti Programı'nda turizmle ilgili son dört yılda gelişme açısından Türkiye'nin turizm geliri artışında dünyada en başarılı ülke olduğu ifade edilmiştir. Buna göre 1983 yılı sonunda 66.000 olan turistik yatak sayısının 1988 yılı sonunda 200.000'e, 1992 yılı sonunda 350.000'e ulaşmasının beklendiği ve önümüzde dönemde kaliteli ve gelir düzeyi yüksek yabancı turistlerin Türkiye'ye çekilmesinin hedeflendiği açıklanmıştır. Bunu gerçekleştirmek için de turizm politikasında Türkiye'nin doğal güzelliklerini koruma ve yatırımcıları çekecek yurt dışı pazarlamasına önem verileceği belirtilmiştir. Yasal düzenlemelerle destek sağlanması için de turizm sektörünün yatırım ve işletme formalitelerinden kurtulması gerektiği ve Turizm Teşvik Kanunu'nun yeniden değerlendirilerek, kalifiye eleman sağlamak için mesleki eğitime ağırlık verileceği eklenmiştir.¹⁰⁶⁹

Türkiye'de turizm alanındaki gelişmelerin tanıtılmasında ve turizm değerlendirmeleri çerçevesinde yayın yapan Turizm Mecmuası, ülkemizde turizm alanında yayımlanmış en uzun süreli yayın olarak tarihte yerini almıştır. 1957-1987 yılları arasında 343 sayı olarak yayımlanan dergi turizmin tüm dünyada yeni yeni gündeme geldiği bir dönemde çıkmış ve amacı farklı ülkelere Türk turizmini tanıtmak olmuştur. Bu amaçla dergide yayımlanan metinler Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak yayımlanmıştır. Derginin yayın yaptığı dönem ışık tutması ve

¹⁰⁶⁷ *Hür Aydın*, 18 Şubat 1988.

¹⁰⁶⁸ *Hür Aydın*, 3 Mart 1988.

¹⁰⁶⁹ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.7, s.6129. Dönem hakkında detaylı bilgi için bkz. Süleyman Coşkun, *Türkiye'de Politika*, İstanbul 1995, s.25-48.

amacına uygun olarak yayımlanma politikasını devam ettirmesi bu alandaki önemli bir kazanım olarak yerini almıştır.¹⁰⁷⁰

1988 yılında sağlık ve turizm sektörünün geliştirilmesi amacı ile teşvik primi verilmesi kararlaştırıldı. Yapılan çalışmalar sonucunda verilecek kredilerle sağlık ve turizm sektöründe büyük aşamalar kaydedileceği ifade edilmiştir. Turizm Bankası, turizm şirketlerinin halka açılması ve yatırımların teşvik edilmesi amacıyla bu şirketlere ait hisse senetlerini alan tasarruf sahiplerine ucuz kredi kullandıracak. Turizm Bankası, tasarrufları yatırıma yönlendirme kredisi olarak kişi başına en çok 10 milyon lira kredi verecek. Tasarruf sahipleri bu kredi ile halka açılmış turizm şirketlerinin hisse senetlerini alacaklar ve hisse senedi tutarının %50'sini kendi tasarruflarıyla karşılayacaklar. Kredi geri ödemesi 2 yılda 6 veya 8 eşit taksitte yapılacak. Bu kredi için %35 oranında faiz uygulanacak. Bu yıl bankanın turizm eğitimi sağlamak, sağlık hizmeti vermek ve kısa mesafede hava taşımacılığı yapmak isteyenlere de kredi sağlanacağı bildirildi.¹⁰⁷¹

1988 yazında turistik tesislerin konaklama ücretleri ile ilgili yapılan haberde ücretlerin geçen yıla göre % 50 - 70 arasında artış gösterdiği ve ilerleyen günlerde bunun rezervasyonların azalmasına neden olabileceği haberi yapılmıştır.¹⁰⁷²

Turizm merkezlerinde sıklıkla karşılaşılan bir sorun eleman açığı durumudur. Haberde turizm merkezlerinin yeni sezona adeta dağ gibi büyümüş, deneyimli eleman açığı ile girdikleri belirtilmiştir.¹⁰⁷³

Turizm alanında yapılan uluslararası gelişmelerde ABD Ticaret Bakanlığı yöneticilerinden R.David Luft “*Turizm, Türkiye’de kalkınmayı hızlandırıcı bir güce sahiptir*” demiştir. ABD’nin İstanbul başkonsoloslğunun düzenlediği ABD Denizaşırı özel yatırım kurumu (OPIC) üyesi 13 kuruluşun temsilcileri ile Türk işadamları arasındaki turizm yatırımları konulu görüşmelerin ardından bir basın toplantısı yapılmıştır. Basın toplantısında konuşan David Luft, Türk işadamlarının turizm alanında işbirliği konusunda istekli görünmelerinden etkilendiğini ifade

¹⁰⁷⁰ Çağdaş Aydın, Ceren Aydın, “Türkiye Turizminin Tanıtılmasında Öncü Bir Süreli Yayın: Turizm Mecmuası (1957-1987)”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.30, S.2, 2019, s.41.

¹⁰⁷¹ *Hür Aydın*, 14 Nisan 1988.

¹⁰⁷² *Hür Aydın*, 7 Mayıs 1988.

¹⁰⁷³ *Hür Aydın*, 11 Mayıs 1988.

ederek, Türkiye’de yaptıkları görüşmelerin ABD’li yatırımcılara ellerindeki projeleri Türk işadamlarıyla kapsamlı olarak tartışma olanağı verdiğini kaydetmiştir. Luft, heyetin Türk hükümetin de büyük destek gördüğünü belirterek hükümetin turizm sektörüne, gelişmede oynayacağı rolün öneminden dolayı büyük öncelik tanıdığını anlatmıştır. Yapılan görüşmelerde turizm sektörüne geniş işbirliği olanaklarının varlığının görüldüğüne işaret eden Luft bunların içinde otel ve dinlenme tesisleri inşa ve işletmesi otel idare hizmetleri, yat limanları mühendislik ve mimari hizmetler ile personel eğitimi konularının bulunduğunu söylemiştir.¹⁰⁷⁴

Turizm gelirlerinde % 40 oranında artış başlıklı haberde Turizm Genel Müdürü Tankut Ünal, 1988 yılının ilk 6 ayında turistlerden elde edilen gelirlerin %40 arttığını söyledi. Ünal, turizmin patlaması gibi bir deyim karşı olduğunu söyleyerek bunun yerine turizm gelişiyor deyiminin doğru olduğunu öne sürdü. Ünal, “Türkiye’nin turizmi hızla gelişiyor.” dedi.¹⁰⁷⁵

Turizm sezonu için bir çok turizmcî çeşitli olanaklarını seferber ederek dilimden en yüksek payı alma yarışı içinde olmuştur. Bu alanda en karlı yatırımı şemsiye kiralayıcılarının yaptığı ifade edilmiştir.¹⁰⁷⁶

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın sektör temsilcisi derneklere gönderdiği genelgede 1989 sezonunda fiyatların tamamen serbest bırakılması ana ilke olarak kabul edilmiştir. Bu uygulama ile tesislerin 1989 ve sonraki yıllarda iç ve dış pazarlara gerçek ve satılabilir girmelerinin amaçlandığı bildirilmiştir. Satılabilirliğin üzerinde fiyat belirleyen ve fiyatların afişe edilmesinden sonra sezon içinde zamansız artışa giden tesislerin haksız rekabete yol açacağı ve özellikle dış piyasadaki pazarlama süreleri geçtikten sonraki bu uygulamaların kendilerine bir yarar sağlamayacağı gibi ülkenin döviz kaybına da neden olacağı bilincinde olmaları gerekir denildi.¹⁰⁷⁷

Türkiye’de bu yılın ilk yedi ayında gelen turist sayısı geçen yılın aynı dönemine göre %39 oranında artarak 2.091.259’a ulaşmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılan yazılı açıklamaya göre bu yıl Almanya Türkiye’ye en çok turist gönderen

¹⁰⁷⁴ *Hür Aydın*, 22 Temmuz 1988.

¹⁰⁷⁵ *Hür Aydın*, 26 Ağustos 1988.

¹⁰⁷⁶ *Hür Aydın*, 29 Ağustos 1988.

¹⁰⁷⁷ *Hür Aydın*, 17 Eylül 1988.

Ülkelerin başında geliyor. Almanya'dan 401.145 turist konuk edilmiştir. Yunanlı turistlerin sayısındaki artış da dikkati çekmiştir. Geçtiğimiz yıl 72.000 Yunanlı turistin ziyaret ettiği Türkiye'ye bu yılın ilk yedi ayında 206.714 Yunanlı gelmiştir. Bakanlık verilerine göre Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin yarısından fazlasını Avrupalı turistler oluşturuyor. Almaya, İngiltere ve Yunanistan'dan sonra Fransa, Avusturya, İtalya ve Hollanda ilk sırada gelmektedir.¹⁰⁷⁸

“Gelen turist sayısı arttı ama turistik oteller zarar ediyor” başlıklı habere göre 1988 yılı turizm sezonu kapanırken Türkiye'ye gelen turist sayısında önemi bir artış olduğu kaydedildi. Yetkililer turist sayısındaki artışın kaymağın ev pansiyonculuğunun yediğini, lüks turistik işletmelerin ise sezonu zararla kapattıklarını bildirmiştir.¹⁰⁷⁹

“Turizm personeline 50.000 TL yüksek kalite dl verilecek” başlıklı haberde Kültür ve Turizm Bakanlığı ile International Tourism Magazine işbirliği ile düzenlenen Turizmde Yüksek Kalite dl verileceği açıklanmıştır. Turizm sektöründe başarılı personele verilecek olan ve Turizm Oskarı olarak da değerlendirilen “Top Quality -Turizmde Yüksek Kalite dl içinde 50 milyon liralık maddi ödül de yer alıyor. Türk turizm sektörünün hizmet kalitesini yükseltmek, turizm personelini teşvik etmek, tüketicilerinin iyi servisten yararlanmalarını sağlamak ve teşvik unsurunun da önemli olduğunu kanıtlamak amacıyla ödüle turizm sektöründe çalışan resopsiyonistlerden, komilere, güvenlik görevlilerinden tur şoförlerine kadar herkesin aday olabileceği açıklanmıştır.¹⁰⁸⁰ Bakanlar Kurulu Kararı ve 354 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kültür Bakanlığı ve 355 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Turizm Bakanlığı olmak üzere ayrı bakanlıklar olarak teşkilatlanma yapılmıştır.¹⁰⁸¹

355 Sayılı Turizm Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'ye göre Bakanlığın kuruluş amacı Madde 1'de şöyle belirtilmiştir:

¹⁰⁷⁸ *Hr Aydın*, 30 Eylül 1988.

¹⁰⁷⁹ *Hr Aydın*, 11Ekim 1988.

¹⁰⁸⁰ *Hr Aydın*, 31 Ekim 1988.

¹⁰⁸¹ *Resmi Gazete*, 2 Mart 1989, S. 20096.

“Yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlayacak ve Türk toplumunun sağlıklı dinlenme ihtiyacını karşılayacak şekilde değerlendirmek; turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için önlemler almak, turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve iş birliğinde bulunmak”.

Turizm Bakanlığı’nın görevleri Madde 2’de belirtilmiştir. Buna göre;

- a) Turizmi milli ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak,
- b) Yerli ve yabancı yatırım potansiyelini yönlendirmek,
- c) Turizm yatırımları ile ilgili taşınmazları temin etmek ve kamulaştırmak, etüt, proje ve inşaatını yapmak, yaptırmak,
- d) Turizm konuları ile ilgili kurum ve kuruluşları yönlendirmek, teşvik etmek ve iş birliğinde bulunmak,
- e) Türkiye’nin turistik varlıklarını her alanda tanıtıcı dökümantasyonu hazırlamak ve hazırlatmak, her türlü imkan ve araçlardan faydalananarak turizmle ilgili tanıtma hizmetlerini içerde ve dışarda yürütmek,
- f) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

355 Sayılı KHK’nın 8. Maddesine göre Bakanlık merkez teşkilatında Turizm Genel Müdürlüğü, Tanıtma ve Pazarlama Genel Müdürlüğü, Turizm Planlama ve Yatırımlar Dairesi Başkanlığı, Dış İlişkiler Dairesi Başkanı olmak üzere dört ana hizmet birimi belirlenmiştir. Turizm Bakanlığı Turizm Genel Müdürlüğü’nün görevleri şunlardır (Madde 9):

- a) Her türlü teşvik araçlarından faydalananarak mevcut turizm kapasitesinin daha verimli kullanılması ve yerli ve yabancı yatırım potansiyelinin yönlendirilmesi, projelerin değerlendirilmesi, yatırımların ve işletmelerin belgelendirilmesi ile turizm yatırımlarının arazi tahsisleri ve uygulanmasına dair tedbirlerin alınması için gerekli işlemlerden Bakanlık ilgilendirenleri yapmak ve yardımcı olmak,
- b) Bu hizmetlerin yürütülmesi için ilgili kamu kuruluşları, mahalli idareler, turizm meslek kuruluşları, üniversiteler, iktisadi devlet teşekkülleri ile kamu iktisadi

kuruluşları ve bunların müesseseleri, bağlı ortaklıkları ve iştirakleri ile gerekli iş birliğini sağlamak,

- c) Turizm işletmelerine ait fiyat tarifelerinin tanzim ve tasdikine ilişkin işlemleri yapmak,
- d) Turizmin gelişmesi için gerekli taşınmazları temin etmek ve kamulaştırma işlerini yürütmek,
- e) Turizm yatırım ve işlemleri ile turizm işletmeleri meslek teşekküllerini kontrol etmek ve gerekli işlemleri yapmak,
- f) Bakanlık yatırım programında yer alan turizm yatırımları ile ilgili etüt, proje ve inşaatını yapmak ve yaptırmak,
- g) Turizm sektöründe yatırım yapan kamu kuruluşlarının yatırım programlarını turizm sektörünün öncelik ve ihtiyaçlarına göre yönlendirmek, uygulanmasını takip etmek,
- h) Tabii kaynakların turizm sektörü açısından korunması ve değerlendirilmesi ile ilgili çalışmaları yürütmek.

Turizm Bakanlığı Tanıtma ve Pazarlama Genel Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır (Madde 10):

- a) Türkiye'nin tarihi ve turistik varlıklarını her alanda tanıtıcı dökümanları hazırlamak, hazırlatmak,
- b) Her türlü imkan ve araçtan faydalanarak turizme ilişkin tanıtma, pazarlama hizmetlerini yurt içinde ve yurt dışında yürütmek,
- c) Turizm tanıtma ve pazarlamasına ilişkin etütleri yapmak.

Turizm Bakanlığı Turizm Planlama ve Yatırımlar Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır (Madde 11):

- a) Ülkenin turizm kaynaklarını araştırmak, değerlendirmek, önceliklerini belirlemek.
- b) Turizm bölge, alan ve merkezlerinin tespiti ile ilgili çalışmaları yapmak,

- c) Turizm sektörünün gelişmesiyle ilgili etütleri yapmak ve planlarını hazırlamak, hazırlatmak, yetkisi dahilinde olanları onaylamak, tadil etmek, uygulama programlarını ve teklifleri hazırlamak,
- d) Organize turizm bölgeleri tesisi ile ilgili her çeşit işleri yapmak ve yaptırmak.

Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığının görevleri şunlardır (Madde 12):

- a) Ülkemizin dış politikası doğrultusunda, çeşitli ülkeler ve milletlerarası kuruluşlarla turizm ilişkilerini düzenlemek ve geliştirmek,
- b) Turizm alanında çeşitli ülkelerin hükümetleriyle akdedilecek iş birliği anlaşmaları ile mübadele programlarının hazırlanması ve uygulanmasına ilişkin işlemleri yürütmek,
- c) Milletlerarası turizm kuruluşları ile ilişkileri düzenlemek ve bunların yürütülmesinde gerekli koordinasyonu sağlamak.

Turizm Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı 355 Sayılı KHK ile Eğitim Dairesi Başkanlığı yardımcı hizmet birimi olarak kurulmuş ve görevleri şöyledir (Madde 21):

- a) Bakanlık merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı ile bağlı ve ilgili kuruluşların eğitim planını hazırlamak, yayımlamak ve uygulanmasını takip etmek,
- b) Bakanlık merkez teşkilatı personeli ile ilgili hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarını düzenlemek ve uygulamak,
- c) Turizm sektörlerinin eğitilmiş eleman ihtiyacının tespiti, planlanması ve eğitim programlarının uygulanmasını sağlamak,
- d) Bakanlık ve meslek personelinin yurt içi ve yurt dışında yetiştirilmesini planlamak ve gerçekleştirmek,
- e) Toplumda turizmi geliştirmek amacı ile yaygın meslek eğitim kurumlarını açmak ve bunların faaliyetlerini düzenlemek,
- f) Turizm eğitimi faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli araç, gereç, yayın ve dökümantasyon hizmetlerini yürütmek,
- g) Yönetici ve uzman yetiştirmek üzere teknik yardım sağlamak.

Bakanlıkça turistik tesislerdeki yatak maliyetleri yeniden belirlenmiştir. Turizm Bakanlığı tarafından 1989 yılı için geçerli olacak turistik belgeli tesislerin yatak maliyetleri belirlendi. Yeni belirlemeye göre turistik tesislerin yatak maliyetleri geçen yıla oranla %73 ile 100 arasında artış göstermiştir. Yeni belirlenen yatak maliyetleriyle bin yataklı ve 5 yıldızlı bir otel yapmak için arazi giderleri dışında 46.300.000 lira gerekiyor. Aynı yatak kapasitesine sahip 1. Sınıf bir tatil köyü için yapılacak harcama ise 19.100.000.000 lira olarak hesaplanıyor. Turizm Bakanlığı tarafından belirlenen yatak maliyetleri tesisin yatak sayısı göz önüne alındığında kaçta mal olacağını hesaplamaya yarıyor. Bakanlık tarafından kampinglerdeki bir tatil ünitesinin maliyet fiyatı da 4.800.000 olarak belirlenmiştir.¹⁰⁸²

1989 yılı turizm sezonunda kredi ilkeleri açıklanmıştır. Turizm kredilerinin 1989 yılı ilkeleri belirlenmiştir. Turizm yatırımcılarına kullanılacak kredilerde şirket olma zorunluluğu aranacaktır. Türkiye Kalkınma Bankası'nın yıl içinde kredilendireceği veya finansmanına aracılık edeceği yatırım projelerinin incelenme esasları değiştirilmiştir. 1989 yılında turizm yatırımı yapacak olan girişimcilerin, turizm yatırım kredisi taleplerinde, firmaların anonim şirket statüsünde olmaları koşulu aranacaktır. Yatırımların kredilendirilmesinde, uygun olması tercih nedeni kabul edilecektir. Bilgisayar kullanımı da kredi öncelikleri arasına alınmıştır. Ayrıca yatak kapasitesi 70 adedin üzerindeki yatırımlar için Turizm bakanlığından yatırım ve işletme belgesi alınması da gerekecektir. Kapasite 70 yatağın altında olan ve yatırım tutarı 750.000.000 lirayı aşmayan projelerde ise teşvik belgesi şartı aranmayacaktır. Öte yandan, bu yıl da kredilendirilecek olan projelerin çevrenin doğal, tarihi arkeolojik sosyo - kültürel yapısına uyum sağlamaları , projenin ekonomik-mali ve teknik değerlendirme sonuçlarının olumlu olması koşulları da aranacaktır.¹⁰⁸³

Yapılan istatistiklere göre ülkemize en çok Alman turist geliyor. Geçen yıl ülkemize 768.000 dolayında Alman turist geldi. Almanları 465.000 kişi ile İngilizler izlemiştir. Yunanlılar 430.000 kişi ile üçüncü sırayı aldı. Öteki ülkelere sırasıyla Yugoslavlar 390 bin Fransızlar, 247.000 İranlılar 234.000 Polonyalılar 116.000 Amerikalılar. Bir önceki yıla göre en fazla artış oranı Polonyalılar'da olmuştur. Bir önceki yıla göre

¹⁰⁸² *Hür Aydın*, 11 Nisan 1989.

¹⁰⁸³ *Hür Aydın*, 5 Nisan 1989.

turist sayısındaki artış %46 ya varmıştır. Turist sayısındaki bu artışa karşın gerçekleşen turizm gelirimiz 2.000.355.292 dolar olmuştur. Gelen turist sayısına göre döviz girdileri dikkate alındığında her turistin ortalama 565 dolar harcadığı gözlenmiştir. Turizme büyük umut bağlamış olan ülkemizde turizm gelirlerinin gayri safi milli hasıla içindeki payı giderek artıyor.¹⁰⁸⁴

Turizm Bakanı Aküzüm, yabancı turistler için tam kapasiteli hastaneler oluşturulacak dedi. Hastanelerin proje çalışmalarının sonuçlandığını ve yakında yapımına başlanacağını belirten Bakan İlhan Aküzüm kent merkezlerine uzak bölgelerde de tam teşekküllü seyyar hastanelerin hizmet vereceğini bildirdi. Hastanelerde AIDS kontrol merkezlerinin de bulunacağını bildiren Bakan Aküzüm, 24 saat hizmet verecek olan hastanelerde yabancı dil bilen doktorlar görev yapacak şeklinde konuştu. Yerli turistlerin ancak acil durumlarda söz konusu hastanelerden yararlanabileceğini sözlerine ekleyen Aküzüm, *“Amacımız sağlık sorunları nedeniyle azalan turist sayısını artırmaktır.”* demiştir. Uygulama ile yabancı düşmanlığı artabilir. Ege Seyahat Acentaları Derneği Başkanı Ergun Köksan turist hastanesi fikrini olumlu bulduğunu ancak bazı sorunlar çıkabileceğini belirterek şunları söylemiştir: *“Sadece yabancı turistlere tahsis edilmesi fikri çok saçma. Yabancı düşmanlığını arttıracak bir uygulama haline dönüşebilir. Bence bu kararın yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor.”*¹⁰⁸⁵

Turizm Bakanlığı'nın bütçesi 117.762.000.000 lira olarak kabul edildi. Turizm Bakanı İlhan Aküzüm, *“Türkiye'nin bugün turizm konusunda bulunduğu nokta yeterli değil. En kısa sürede plan hedefleri aşılarak Türkiye önemli bir turizm merkezi haline getirilecektir”* demiştir.¹⁰⁸⁶

1980 - 1990 dönemi ülkede turizm yatırımları ve çalışmaları ile ilgili önemli girişimler yapılırken uluslararası alanda yapılan turizm anlaşmaları ile de ülke turizmini geliştirmeye yönelik çalışmalar devam etmiştir. Bu dönemde 3 Mart 1980'de Almanya ile Turizm İşbirliği Anlaşması, Arnavutluk ile 29 Ocak 1987'de Turizm İşbirliği Anlaşması, Cezayir ile 12 Ocak 1980'de Turizm İşbirliği Anlaşması,

¹⁰⁸⁴ *Hür Aydın*, 14 Haziran 1989.

¹⁰⁸⁵ *Hür Aydın*, 21 Haziran 1989.

¹⁰⁸⁶ *Hür Aydın*, 7 Aralık 1989.

Sırbistan-Karadağ ile (Eski dönemdeki Yugoslavya) 13 Şubat 1986'da Turizm Karma Komisyon V. Dönem Protokolü, Portekiz ile 5 Aralık 1988'de Kültür İş birliği Anlaşması, Srilanka ile 1 Mayıs 1986'da Kültür Anlaşması, Sudan ile 2 Ağustos 1982'de Kültür Anlaşması yapılmıştır.¹⁰⁸⁷

24 Aralık 1989'da TBMM'de Aydın Milletvekili Mustafa Bozkurt Turizm Bakanlığı'nın 1990 yılı mali bütçesi hakkında söz almıştır. Bozkurt konuşmasında Turizm Bakanlığı'nın ülkenin turizme elverişli bütün imkanlarını, ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlayacak ve Türk toplumunun sağlıklı dinlenme ihtiyacını karşılayacak şekilde değerlendirmek; turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için tedbirler almak; turizm konularında ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve işbirliğinde bulunmakla görevlendirildiğini ifade etmiştir. Bozkurt, bu kadar önemli görevler verilen Bakanlığın henüz yeterli bir bütçeye sahip olmadığı; toplam bütçemizden ancak binde 2'lik bir pay alabildiğini açıklamıştır. Bu durumun Bakanlığımızın, ülkemizin turizme elverişli, bütün değerlerini meydana çıkarmaya, onlara hayat vermeye yetmediğini açıkça söylemiştir. Mustafa Bozkurt turizmin ülkemizin geleceği için çok büyük bir öneme sahip olduğunu ve dış ticaret açığımızın kapatılmasında da en büyük anahtar özelliği taşıdığının üzerinde durmuştur. Bozkurt son yıllarda yatak kapasitesinin artışında büyük bir gelişme olduğundan ve rakamlarla 1989 yılı itibarı ile 140.364 işletme belgeli yatak sayısına ulaşıldığını bunun 1983'e göre artış oranının % 113 olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra yatırım belgeli yatak sayısı ise 281.373'e ulaşmış olup 1983'e göre artış oranı % 548'dir. Aydın Milletvekili Mustafa Bozkurt konuşmasına şöyle devam etmiştir:

“Verilen rakamlar turizmde üst yapının hızlı bir gelişim içinde olduğunu göstermekle birlikte mevcut altyapının bu ihtiyaçlara ayak uyduracak şekilde seyir takip ettirdiğini söylemek mümkün değildir. Bu durumda turistik yörelerimiz ve yöre belediyeleri insan çevre ve sağlığını doğrudan etkileyen önemli problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Altı yapıya ilişkin bu sorunları kanalizasyon, arıtma tesisleri, çöp imhası, yeraltı suyu ve deniz kirlenmesinin önlenmesi çalışmaları olarak

¹⁰⁸⁷

<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-267882/kultur-ve-turizm-anlasmalari-dizini.html>
(Tarihi:12.03.2021).

(Erişim

sıralayabiliriz. Memnuniyetle görülmüştür ki Bakanlık bu konuda ciddi tedbirler almış ve Güney ve Batı Anadolu Çevre Projesi adlı özel bir projeyi başlatmış bulunmaktadır. Proje Çanakkale'den Mersin'e kadar olan kıyı bandını kapsamakta olup yukarıda belirtilen altyapı sorunlarının bir bölümünü çözümlmek amacını taşımaktadır. Sayın milletvekilleri bunlar sevindirici gelişmelerdir. Bu arada yapılan diğer faaliyetler turizm sezonunun uzatılması turizmin çeşitlendirilmesi bütün yıla yaygınlaştırılması gerekli olan çalışmalardır. Bu meyanda turistik potansiyele sahip doğu ve güneydoğu illerimizin de bu turizm nimetlerinden faydalandırılması şarttır. Özellikle altyapı yatırımları programlanırken ve tur güzergahları tespit edilirken bu konulara dikkat gösterilmesini temenni ediyorum.”¹⁰⁸⁸

4.2. 1980 - 1990 Yılları Arasında Aydın'da Turizm Faaliyetleri

Turizm faaliyetlerinde kuşkusuz doğal çekicilikler büyük öneme sahip olsa da kültürel çekiciliklere olan talep de gün geçtikçe artış göstermektedir. Herhangi bir alandaki ürünlerin toplu olarak sergilendiği müzeler aynı zamanda sosyalleşmenin ve modernleşmenin de önemli bir göstergesidir.¹⁰⁸⁹ Turizm alanında ziyaretçilerin ilk uğrak yerlerinden olan müzeler konusunda 1980'li yıllarda Aydın'da önemli ve olumlu gelişmeler görülmüştür. Aydın Kültür Müdürü Erdal Varol, 1982 yılında Aydın Merkez Müzesi'ne 259 adet satın alma yoluyla, 11 tane kurtarma kazılarından toplam 270 adet sikke; 14 adet satın alma yoluyla 36 adet müze müdürlüğü elemanlarınca yapılan kurtarma kazılarından 9 adet de hibe yoluyla 59 adet arkeolojik eser; 51 satın alma yoluyla, 1 tane hibe yoluyla toplam 52 adet etnografik eser olmak üzere 381 adet tarihi eser Aydın Merkez Müzesi'ne kazandırıldığını açıklamıştır. Değerli eserlere sahip müzeyi bir yıl içinde 7326 kişi gezmiştir.¹⁰⁹⁰

Aydın ili turizm toplantısında konuşan Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Müdür Yardımcısı Dr. Mehmet Gürdal sahil şeridine yayılmış turistik merkezlerin bulunması ülke turizmi açısından büyük önem taşıdığını ifade etmiştir. Gürdal konuşmasında şunları ifade etmiştir:

¹⁰⁸⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:18, C.38, 56. Birleşim, s. 130132.

¹⁰⁸⁹ İsmail Kervankıran, “Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye'deki Müze Turizmine Bakış”, *Turkish Studies*, 9/11, Ankara 2014, s. 345-369.

¹⁰⁹⁰ *Hür Aydın*, 14 Ocak 1983.

*“Yöremizdeki turizm etkinliklerinin artırılması konusunda, Türkiye’nin turizm konusunda bugünkü durumunu inceleyen bir yaklaşım yapmakta yarar vardır. Ülkemiz tarih öncesi devirlerden başlayan ve 15 farklı medeniyeti temsil eden 10.000 tarihi yerleşim merkezi ve eşsiz doğa güzellikleriyle dünyanın en eski kültür alanlarının biri üzerinde kurulmuştur. Türkiye bu kadar turizm zenginliklerine sahip olmasına karşın, uluslararası turizmden almış olduğu pay %3.40, dış turizm geliri bakımından %3.46 gibi çok düşük bir rakam ifade etmektedir 1981 yılında uluslararası turizm hareketlerine katılan insan sayısı 293.500.000’e ulaşmışken, Türkiye’ye gelen toplam turist sayısı 1.405.311 aynı dönemde uluslararası dış turizm gelirleri 110.000.000.000 dolara ulaşmış, bu rakam içinde ülkemizin payı 385.000.000 dolarla kalmıştır.”*¹⁰⁹¹

“Yeni turizm sezonu için kollar sıvandı” başlıklı haberde tüm turistik tesislerde Şubat ayı ile birlikte açılış hazırlıklarının tamamlandığı duyurulmuştur. Turizmciler bu yıl gerçek anlamda “turizm patlaması” beklediklerini açıklayarak “sahillerimiz her ülkeden, her yaştan turistlerle dolup taşacak. İstenilen güvenlik ortamın sağlanmasıyla özellikle yabancı turistler ve bunun yanında yerli turistler yoğun bir turizm trafiği olacak” demişlerdir. Ege Bölgesi’nin en çok turist çeken ilçelerinden Kuşadası da yeni turizm sezonu hazırlıklarına başlamıştır. Yolların yapım ve onarımı, ağaçların budanması, işlemleri ele alındı. Ayrıca yörede bulunan tarihi ve turistik değerleri gösteren bir prospektüs de hazırlanmıştır.¹⁰⁹²

Kuşadası’ndaki turistik tesis sahipleri, sezon sonu ve başında indirimli fiyat uygulaması için görüş birliğine varmışlardır. Fiyatlarda % 25 indirim yapmak için karar almışlardır. İndirimli fiyatların turizm faaliyetlerini hareketlendirmesi beklentisi olmuştur.¹⁰⁹³

Aydın Belediye Başkanı Nevzat Biçer yurttaşların ve esnafın temizliğe önem vermesini istemiştir. Turizm Haftası dolayısıyla bir açıklamada bulunan Aydın Belediye Başkanı Biçer, kentin örnek bir şehir olması için hereksin üzerine düşen

¹⁰⁹¹ *Hür Aydın*, 16 Şubat 1983.

¹⁰⁹² *Hür Aydın*, 24 Şubat 1983.

¹⁰⁹³ *Hür Aydın*, 11 Nisan 1983.

görevi yapması çağrısında bulunmuştur.¹⁰⁹⁴ Aydın ve ilçelerinde yapılan festivaller turizmde hareketlilik sağlamıştır. Zaman zaman yaşanan aksaklıklar nedeniyle yapılamayan festivaller olsa da genel anlamda devamlılık sağlanmaya çalışılmıştır. İlçelerde düzenlenen festivaller devam etmiştir. Sultanhisar 21. Nyssa Kültür ve Sanat Festivali görkemli geçmiş ve yaklaşık 10.000 yurttaşın izlediği gösteriler büyük ilgi görmüştür. Festival düzenleme komitesi üyeleri de beş gün devam eden festivalin bu yıl daha önceki yıllara göre daha parlak geçtiğini söylemişlerdir.¹⁰⁹⁵ Söke'nin Güllübahçe kasabasında her yıl düzenlenen geleneksel Prienne Festivalinin dokuzuncusu yapıldı. Zengin bir programa sahip festival son derece ilgi çekmiş ve yerli -yabancı turistler tarafından izlenmiştir. Festivalde 1983 yaz modellerinin tanıtıldığı bir açık hava defilesi de düzenlenmiştir.¹⁰⁹⁶

“Ege Bölgesi'ne gelen turist sayısı % 10 artış gösterdi” başlıklı haberde Ege Bölgesi'nde bu yılın ilk 4 ayında geçen yılın aynı dönemine oranla %10 daha fazla günü birlik turistin geldiği bildirildi. Ege Bölgesi'nin sorunlarının tartışıldığı İzmir İl Turizm Komitesi toplantısında turizm gelirlerini artırıcı önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır. Toplantıda Ege'de yaz mevsimine rastlayan festivallerin aynı yönetmelik altında birleştirilmeleri istenmiştir. Turistik belgeli lokanta ve gazinoların gece 02.00'ye kadar olan çalışma sürelerinin turizm mevsiminde uzatılması isteği de yalnız fuar süresince 03.00'e kadar olmak kaydıyla kabul edilmiştir.¹⁰⁹⁷

Mayıs ayı ile birlikte hareketliliğin yoğun olduğu Kuşadası'na 4 ayrı gemi ile 2500 turist gelmiştir. Çoğunluğunu Fransız, Alman ve İtalyanların oluşturduğu konuklar Efes'i ziyaret etmiştir. Selçuk ve Kuşadası'na gitmişlerdir.¹⁰⁹⁸ Kuşadası yat turizmi bakımından ülkemizin önemli merkezlerinden biridir. Ege Bölgesi'nin en güzel koylarından birinde kurulan Kuşadası büyük tonajlı yolcu gemilerinin, kruvaziyer gemilerin, yatların ve teknelerin her yıl artan sayıda turist taşımacılığı yapmasına imkan sağlamaktadır.¹⁰⁹⁹ 1978'de hizmete giren Kuşadası yat limanının artık ihtiyaca

¹⁰⁹⁴ *Hür Aydın*, 16 Nisan 1983.

¹⁰⁹⁵ *Hür Aydın*, 4 Mayıs 1983.

¹⁰⁹⁶ *Hür Aydın*, 17 Mayıs 1983.

¹⁰⁹⁷ *Hür Aydın*, 3 Haziran 1983.

¹⁰⁹⁸ *Hür Aydın*, 4 Mayıs 1983.

¹⁰⁹⁹ Orhan İçöz, “Kuşadası'nın Yat Turizmi Talebi”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:9, Mart – Haziran 1998, s. 9-16.

cevap veremediği ve limanın genişletilmesi projelerinin görüşüldüğü haberleri yer almıştır. Kapasitesi 310 olan limanda 290 tekne sürekli olarak kalıyor. Bu durum geçici olarak limana gelen tekneler için büyük ölçüde yer sıkıntısı yaratmıştır. Yetkililer limanın 630 tekne alacak şekilde genişletilmesi için çalışmalar yapıldığını belirtmişlerdir. İstatistiklere göre Kuşadası yat limanına 1980 yılında 525, 1981’de 820, 1982’de 1065 yabancı yat giriş çıkış yapmıştır. Limanda kışlayan yat sayısı 1980 yılında 180 iken bu sayı 1982 yılında 290’a ulaşmıştır.¹¹⁰⁰ Yat turizminin hızla gelişmekte olduğu Türkiye’de Kuşadası yat limanında yerli ve yabancı teknelerin elektrikten suya, yakıttan telsiz konuşmalarına kadar her türlü ihtiyacı anında karşılanmıştır.¹¹⁰¹

Aydın Valisi Kemal Şenol altı aydır sürdürülen çalışmalardan olumlu sonuçlar alındığını söylemiştir. Aynı tarihli gazetede “*Aydın’da gezilecek turistik yerleri açıklıyoruz*” başlıklı yazıda Aydın’da turistlerin ilgisini çekebilecek yerlerden özetle bahsedilmiştir. Bu yerler arasında Aydın Kalesi, Sultanhisar, Güllübahçe, Miletos, Magnesia yer almaktadır.¹¹⁰²

Dünyanın belirli turizm merkezlerinden biri olan Kuşadası ilçesinde mevsimin en hareketli günleri yaşanıyor. Kış aylarında 13.000 olan Kuşadası nüfusu yaz aylarında 100.000 üzerinde bulunuyor. Bu hareketlilik hem ilçe hem de ülke ekonomisi için büyük bir kazanç olmaktadır.¹¹⁰³ Aydın Belediyesi şehrin güzelleşmesi için çalışmalarını aralıksız sürdürüyor. Çalışmalar arasında asfaltlama, temizlik, otogar iyileştirme vb. hizmetler yer almaktadır.¹¹⁰⁴

Aydın’ın turistik yönlerini de ilgilendiren Turizmi Teşvik Kanunu gereğince turizm alan ve merkezlerindeki pansiyonlar en az beş odalı olacak. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Resmi Gazetede yayımlanan tebliğinde bu bölgelerdeki turistik oteller geceleme hizmeti yeme içme eğlence ihtiyaçları için yardımcı ve tamamlayıcı birimleri de bünyesinde bulundurabilen en az yirmi odalı tesisler olarak kabul

¹¹⁰⁰ 1995 yılında Kuşadası’na gelen gemi sayısı yaklaşık 2000’dir. Ortalama olarak Kuşadası’na günde beş adet gelen ve her birinde ortalama 400 kişi bulunan bu gemilerde seyahat edenlerin çoğu İngiliz ve Amerikalı turistlerdir.İçöz, *a.g.m.*, s. 9.

¹¹⁰¹ *Hür Aydın*, 7 Haziran 1983.

¹¹⁰² *Hür Aydın*, 20 Temmuz 1983.

¹¹⁰³ *Hür Aydın*, 7 Ağustos 1983.

¹¹⁰⁴ *Hür Aydın*, 16 Eylül 1983.

edildi.¹¹⁰⁵ Turistik açıdan önemli bir yeri olan Kuşadası hizmet seferberliğini artırarak araç parkını genişletmiştir. Böylece turistlerin karşılaştıkları ulaşım zorlukları önlenmeye çalışılmıştır.¹¹⁰⁶

“Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Tescil Ekibi çalışmalarını tamamladı” başlıklı haberde Kültür ve Turizm Bakanlığınca Aydın’daki sit alanlar ve tescilli yapıların yeniden incelenmesi için görevlendirdiği bir arkeolog, bir mimar, bir şehir planlayıcısı ve bir antropologdan oluşan dört kişilik uzmanlar grubu Aydın merkez ilçesindeki sit alanları ile tescilli yapıları yeniden incelemişler, 16 Şubat 1984 günü çalışmalarını tamamlayarak Ankara’ya dönmüşlerdir. Heyet tarafından hazırlanan rapor ve belgelerin 2363 sayılı kararla korunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları yüksek kurulunda yeniden görüşülerek karara bağlanacağı yetkililerden öğrenilmiştir.¹¹⁰⁷

Turizmde gönüllülük esası dünyanın bir çok gelişmiş ülkesinde sıklıkla kullanılan ve uygulanan bir yöntemdir. 1980’li yıllara gelindiğinde bu alandaki çalışmaların Türkiye’de de örnekleri görülmüş ve gönüllülerin sayısında artış olmuştur.¹¹⁰⁸

Haziran - Eylül 1984 döneminde çalıştırılması esas alınan “Turizm Gönüllüleri” ile ilgili bir Bakanlık yönergesi yayınlanmıştır. Buna göre turizm gönüllüleri sınavı kazandıkları şehirlerdeki Turizm ve Tanıtma Bölge Müdürlükleri ile ve bağlı büro müdürlüklerince saptanan yerlerde yerli ve özellikle yabancı turistlere her türlü enformasyon hizmeti vereceklerdir.¹¹⁰⁹

Aydın İl Turizm Komitesi toplantısı 10 Nisan 1984’de yapılmıştır. Toplantıda şehir merkezinde ışıklandırma, 17 - 22 Nisan 1984 tarihleri arasında kutlanacak olan Turizm Haftası etkinlikleri için kutlama komitesi oluşturulması, turistik yerlerin temizliği, Aydın’ı tanıtacak küçük bir broşür hazırlanması gibi konular görüşülüp karara bağlanmıştır.¹¹¹⁰

¹¹⁰⁵ *Hür Aydın*, 7 Aralık 1983.

¹¹⁰⁶ *Hür Aydın*, 10 Şubat 1984.

¹¹⁰⁷ *Hür Aydın*, 21 Şubat 1984.

¹¹⁰⁸ Konstantinos Tomazos, Richard Butler, “Gönüllü Turizm: Yeni Eko Turizm”, *Anatolia: A Journal of Tourism Research*, 22/2, 2011, s. 194-203.

¹¹⁰⁹ *Hür Aydın*, 29 Mart 1984.

¹¹¹⁰ *Hür Aydın*, 12 Nisan 1984.

Her yıl Nisan ayının son haftasında kutlanan Nyssa Festivalinde bu yıl ilk kez çilek teşvik müsabakası yapılacağı açıklanmıştır. 25 - 29 Nisan tarihleri arasında kutlanacak olan festivalde bu yıl çocuklara yönelik etkinlikler olacağı da açıklanmıştır. Sergiler, ses ve güzellik yarışmaları, çilek tanıtımı etkinlikler arasında yer almaktadır.¹¹¹¹ Festivalde basına bir açıklama yapan Belediye Başkanı “*ilçede çilek ve narenciye ihracatını geliştireceğiz*” dedi.¹¹¹² İlk defa bir Valinin onurlandırdığı 22. Sultanhisar Nyssa Festivali’nin son günü yapılan konseri 30.000 kişi izlemiştir.¹¹¹³

Günübirlik gelerek döviz bozdurmadan giden turist sayısında artış olduğu yetkililer tarafından bildirilmiştir. Buna göre Aydın’ın bacasız sanayii olarak anılan turizmin can damarını Kuşadası oluşturmaktadır. Özellikle denizyolu taşımacılığı ve yat turizmi Kuşadası’nın önemini artırmaktadır. Ancak bölgenin bir çok avantajlı durumuna rağmen turizmde gerçek yerini alamamasında İzmir’e yakın olması nedeniyle kısa süreli konaklamalar ve geziler için tercih edilmesi etkilidir. Turistlerin ilgisini çekememede yeterli konaklama imkanlarının olmaması da etkilidir. Kuşadası’nın en önemli problemi olarak görülen bu duruma çözüm arayışları devam etmiştir.¹¹¹⁴

17 Nisan 1984’de Turizm Haftasının başlamasıyla birlikte bir konuşma yapan Kültür, Turizm ve Tanıtma Müdürü Erdal Varol “*Turizm Uluslararası ve toplulukları birbirine bağlayan bir unsurdur*”. dedi.¹¹¹⁵ Turizm Haftası konusunda bir konuşma yapan Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Müdür Yardımcısı Mehmet Gürdal turizmin ekonomik ve sosyal fonksiyonlarının Türk ekonomisine etkisi konusuna değindi. Konuşmasında şöyle demiştir: “*Bugün 10. Yılı kutlamakta olduğumuz Turizm Haftasında turizmin Türk ekonomisindeki rolü konusuna önce dünya turizminin bugünkü göstergeleri açısından bir yaklaşım yapmakta fayda vardır. Dünya turizmindeki gelişmeler Türk turizmi açısından dikkate alındığında 1983 yılı itibariyle ülkemize gelen dış turist sayısının 1.625.000 kişiye ulaştığı ve yine aynı dönemde dış turizmin gelirin de 408.000.000 dolara yükseldiği görülür.*

¹¹¹¹ *Hür Aydın*, 12 Nisan 1984.

¹¹¹² *Hür Aydın*, 20 Nisan 1984.

¹¹¹³ *Hür Aydın*, 1 Mayıs 1984.

¹¹¹⁴ *Hür Aydın*, 16 Nisan 1984.

¹¹¹⁵ *Hür Aydın*, 18 Nisan 1984.

Ancak turizm sektöründen elde edilen bu gelir Türkiye'nin doğal zenginlikleri, tarihi ve kültürel varlıkları, folklorik değerleri ile kıyaslandığında yetersiz kalmaktadır. Hemen her ülke, ülkelerindeki turizm faaliyetlerini geliştirme konusunda çaba harcamakta ve bu işi bir devlet politikası olarak yürütmektedir.”¹¹¹⁶

Aydın Turizm ve Yüksek Otelcilik İşletmeciliği Okulu Müdür Yardımcısı Dr. Mehmet Gürdal Aydın'da yaptığı açıklamada ilde ve ilçelerde turizm etkinliklerinin artırılması gerektiğini şöyle ifade etti:

1. İl sınırları içindeki turistik değerlere ulaşılabilirliğin ekonomik koşullara uygun olarak sağlanması gerekli görülmektedir. Örneğin Nyssa, Prien, Didim, Afrodisias gibi.
2. Aydın merkez ilçesinin 2 km. kuzeyinde Topyatağı mevkiinde bulunan Tralles harabeleri gerek yerli gerek yabancı ziyaretçilerin gezip görmelerine açılmalıdır.
3. Pınarbaşı mesire yerinin çevre düzenlemesi yapılmalı yerli ve yabancıların dinlenme ve alış veriş yapmalarına imkan sağlayan tesisler kurulmalı ve işletmeye açılmalıdır. Örneğin lokanta, hatıra eşya satan dükkanlar, gazino gibi tesisler düşünülebilir.
4. Termal turizm açısından çok zengin olan Germencik Gümüşlü Alangüllü kaplıcaları ile Aydın ilinin doğusunda bulunan güzellik suyu ılıcası ihtiyaçlara cevap verecek yöntemlerle işletmeye açılmalıdır.
5. 10.965 hektarlık bir alanı kaplayan doğa, bitki ve hayvan topluluklarına sahip bulunan Dilek yarımadası ulusal parkının yabancı turistler için av turizmine açılması sağlanmalıdır.
6. Bölgemizin sahip olduğu kültürel ve folklorik değerlerin bir envanteri yapılmalı ve bunlar yaşatılarak gelecek nesillere devamı sağlanmalıdır. Bunlar arasında yöre oyunları, giysiler, yemek çeşitler, ilimize özgü örf ve adetler sayılabilir.

¹¹¹⁶ *Hür Aydın*, 20 Nisan 1983.

7. Garajların, benzin istasyonlarının ve belediyelere ait konaklama kuruluşlarının bakım ve denetimi belediyemiz tarafından etkili ve sürekli bir şekilde sağlanmalıdır.
8. Turistik el sanatları yörede teşvik edilmeli ve özellikle sahil şeridinde ev pansiyonculuğu yapan halka anlatılmalı ve bu konuda Turizm Bankası'nın kredilerinden yararlanılmalı.
9. Festivaller bölgeye yönelik turizm hareketlerini artırmaları ve bölge ekonomisinde dinamizm yaratmaları bakımından büyük önem taşırlar. Bu bakımdan yöremize özgü bu tür etkinliklerin gerçekleştirilmesi zorunlu görülmektedir. Bunun için konu ve zamanlama iyi belirlenmelidir.
10. Turizm konusunda toplumda kamuoyu oluşturulmalıdır. Halka turizmin ülkeye sağladığı faydalar anlatılmalıdır. Bunu yaparken halk eğitim merkezinde toplumun her kesimine konferanslar verilmeli orta dereceli okullarda konu ile ilgili konuşmalar yapılmalıdır.

İnanıyoruz ki bu önerilerin kısa ve uzun vadede gerçekleşmesi bölge turizminin gelişmesi ve turizmden elde edilecek gelirlerin artırılması bakımından önemlidir.¹¹¹⁷

Söke'de büyük talep gören şenliklerin "Söke Güllübahçe 10. Priene Şenlikleri" başlığı altında 12 - 13 Mayıs 1984'de kutlanacağı duyurulmuştur.¹¹¹⁸

Turizm sektörünün ülke ekonomisini sağladığı katkı tartışmasız önemli bir gerçektir. Fakat Türkiye'nin ekonomiye turizm alanında istenilen katkının sağlanabilmesi için halen devam eden eksikliklerin giderilmesine yönelik eleştiriler devam etmiştir. Bu konuda turizm sektörü yatırımcılarının yaptığı açıklama şöyledir:

"Turizmden bir yıl içinde elde ettiğimiz brüt 408.000.000 dolar Türkiye'nin bir aylık petrol ve ilaç hammadde için ödediği dövizini dahi karşılayamıyor. Aydın yöresinde turizm etkinliklerinin artırılması konusuna Türkiye'nin turizm konusunda bugünkü durumunu inceleyerek bir yaklaşım yapmakta fayda vardır. Ülkemiz prehistorik devirlerden başlayan ve 25 farklı medeniyeti temsil eden 10.000 tarihi yerleşim merkezi ve eşsiz doğa güzellikleri ile dünyanın en eski kültür alanlarından biri

¹¹¹⁷ Hür Aydın, 7 Mayıs 1984.

¹¹¹⁸ Hür Aydın, 11 Mayıs 1984.

üzerine kurulmuştur. Türkiye bu denli turizm varlıklarına sahip olmasına rağmen uluslararası turizmden almış olduğu pay sınırlı kalmıştır. Örneğin 1983 yılında uluslararası turizm hareketlerine katılan insan sayısı 286.500.000'e ulaşmışken Türkiye'ye gelen toplam turist sayısı 1.625.000 olmuştur.¹¹¹⁹ Bu sayının artması için öncelikle verilen tavsiyelerin yapılması gerekli görülmüştür. 1984 yılı için önemli bir haberde Germencik - Ortaklar Tekin köyü sınırları içindeki Magnesia Ören yerindeki arkeoloji kazılarına başlanacağı olmuştur. Kazılara Ankara Üniversitesi'nden gelen ekiple 1984 yılı Temmuz - Ağustos aylarında başlanması beklenmektedir.¹¹²⁰

Konaklama sektörü turizmin en önemli bileşenlerindendir. Yazlık konut sahibi olmak isteyen kişilerden oluşacak 10'ar kişilik yatırım grupları sayesinde Ege kıyı şeridinde 4000 yatak kapasiteli 100 turistik otel yapımının gerçekleştirilebileceği öne sürüldü. İdeal Holding'ten yapılan açıklamaya göre turizm sektörünün geliştirilmesi ve istenilen yatak kapasitesine ulaşılması için tüm yatırım ve harcamaların devlet tarafından gerçekleştirilmesini beklemek yanlıştır. Fizibilitesini oluşturduğumuz proje ile 10'ar kişiden oluşacak yatırım gruplarının öz kaynak ve krediler ile en geç 4 yıl içinde 100 turistik otel inşaatını gerçekleştirebileceğini saptamış bulunuyoruz. Bu Ege kıyı şeridinde 4.000 turistik yatak kazanılmasını sağlayacağı gibi yatırım sahibi olan ortağa da yılın belli dönemlerinde ücretsiz tatil ve sene sonu karından pay alma imkanı da doğuracaktır.¹¹²¹

1984 yazı için turizmde son 20 yılın en yoğun sezonu olarak değerlendirmeler yapılırken yatak sorununun hala çözülmediği gerçeği de vardır. Buna göre 1984 yılında turizmde son 20 yıldan bu yana en yoğun turizm sezonunun yaşandığı ve turist sayısının geçen yıla oranla rekor düzeyde arttığı bildirilmiştir. Turizm çevrelerinden yapılan açıklamada “*bu yıl turizm sezonunda patlama oldukça geç başladı. Bu yüzden turist sayısında düşüş bekliyorduk. Ancak turist akımı başlayınca şaşkına döndük*” şeklinde olmuştur. Yetkililer geçen yıla oranla turist sayısında rekor

¹¹¹⁹ Hür Aydın, 22 Mayıs 1984.

¹¹²⁰ Hür Aydın, 23 Mayıs 1984.

¹¹²¹ Hür Aydın, 28 Mayıs 1984.

sayılabilecek bir atış olduğunu buna rağmen yatak sorununu çözümleyemediklerini söyleyerek endişelerini dile getirmişlerdir.¹¹²²

Türk Tanıtma Vakfı (TÜTAV) Başkanı Kemal Baytaş Türkiye'nin tanıtımına ayrılan kaynağın çok yetersiz olduğuna dair bir açıklama yapmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye'nin tanıtımı için 1983'de yaklaşık 800 milyon lira harcamıştır. TÜTAV Başkanı Kemal Baytaş yaptığı açıklamada:

“Etkili bir tanıtma için resmi ve özel hizmetlerde bir dayanışma ve koordinasyon sağlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Türkiye'nin yurt dışında gereği gibi tanıtılmadığı hepimizin ortak görüşüdür. Bunun nedenleri arasında bu hizmetin gerçekleşmesi için bugüne kadar devletin resmi organlarına ayırdığı miktarın sembolik miktarları geçmemesi en önemli neden olarak sayılabilir” demiştir. Uluslararası bir dergide bir sayfalık reklam tutarı 2000 dolar (yaklaşık 800.000 lira). Tanıtma için kullanılan araç ve gereçlerle yoğun ve sürekli bir tanıtım yapabilmek için çok büyük bir mali kaynak gereklidir. Kültür ve Turizm Bakanlığının 1983 yılında tanıtıcı yayınlar için 267.000.000, temsil ağırlama ve törenler için 75.000.000, yurtiçi festivaller için 60.000.000, yurt dışı sergi ve festivaller için 295.000.000, film, video kaset vb. giderler için 20.000.000 olmak üzere toplam 747.000.000 lira harcama yaptığını düşünürsek tanıtma için yapılan harcamaların ne kadar yetersiz olduğunu görebiliriz. Baytaş, devletin tanıtma konusunda genel stratejisini belirledikten sonra TÜTAV gibi kuruluşlara görev vermesi ve kuruluşlara arası sağlanacak dayanışma ile tanıtılmasında planlı ve yoğun bir döneme geçilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹²³

“Şehir imar planına göre sökülebilir gazino ve büfe yapılması gereken sahil bandına beton binalar yapılması Kuşadalıların eleştirilerine neden oluyor” başlıklı haberde belediyenin ilçe merkezi ile yat limanı arasındaki sahil şeridine sürekli kalacak biçimde beton bina yapması eleştirilmiştir. Eleştirileri de ücretsiz halk plajının da bu şekilde ortadan kaldırılması önemli bir gerekçe olarak gösterilmiştir.¹¹²⁴

¹¹²² *Hür Aydın*, 29 Mayıs 1984.

¹¹²³ *Hür Aydın*, 26 Temmuz 1984.

¹¹²⁴ *Hür Aydın*, 28 Temmuz 1984.

anlaşmaya varıldığı, elde edilen döviz girdisinin ise 2.000.000.000 lirayı bulduğu bildirilmiştir.¹¹³⁰

Didim'e 3000 yatak kapasiteli turistik tesis kurulacağı ve tesislere ortak olabilecek şirket arandığı duyurulmuştur. Türk Kültür ve Eğitim Norm Geliştirme Vakfı Kurucu Başkanı Ali Muzaffer Ersöz yaptığı açıklamada Didim Belediye sınırları içinde 250 bin metrekarelik turistik imar izinli bir arazi bulunduğunu bildirmiştir. Vakfa gelir sağlamak üzere arazi üzerine 3.000 yatak kapasiteli turistik tesis kurmayı planladıklarını belirten Ersöz, turistik tesislerde 200 yatak kapasiteli bir yat limanı inşası da gerçekleştirilecektir dedi.¹¹³¹

Nyssa için 1milyon 800.000 liralık ışıklandırma projesi hazırlandı. 23. Nyssa Festivali öncesinde ışıklandırma işleminin bitmesi planlanmaktadır.¹¹³²

Kasım ayında hazırlıklara başlayan Kuşadası sezona erken hazırlanarak Kuşadası'nda bazı düzenlemelere başlayacağını duyurmuştur. Belediye Başkanı Engin Berberoğlu, Kadınlar Denizi bölgesinin yepyeni bir kimliğe bürüneceğini söyledi. Berberoğlu konuşmasında:

“Bölgeye uzanan yolun çift yönlü hale gelecek, kanalizasyon şebekesinin de önümüzdeki haftalarda ihaleye çıkarılacak ve yeni projeye göre plajların çevresi kabinler, çay bahçeleri ve kafeteryalarla dolacak. Bunlar yapılırken Kadınlar denizi yolu geliş-gidiş düzenlenecek ve ağaçlar yolun ortasında kalacak. Planladığımız tesisleri yeni turizm sezonuna yetiştireceğiz” demiştir.¹¹³³

Turizm amaçlı yüzer otel lokanta ve benzeri tesislerin işletilmesine izin verildi. Bakanlar Kurulu kararına göre turizm amaçlı yüzer tesislerden gemi özelliğine sahip olanlar, gemilerin ülkemizde uymak zorunda olduğu hukuki ve teknik niteliklere sahip olmaları ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri'nin hizmet alanlarına giren işleri yapmamaları şartıyla tüm denizlerde faaliyet gösterebileceklerdir. Ancak gemi niteliğindeki yüzere oteller boğazlarda faaliyette bulunamayacaklardır. Kendiliğinden hareket etme kabiliyetine sahip bulunmayan römorkör ile çekilen

¹¹³⁰ *Hür Aydın*, 19 Ekim 1984.

¹¹³¹ *Hür Aydın*, 19 Ekim 1984.

¹¹³² *Hür Aydın*, 12 Kasım 1984.

¹¹³³ *Hür Aydın*, 13 Kasım 1984.

turizm amaçlı yüzer tesislerin otel olarak işletilmesi için en az 200 yatak, lokanta olarak işletilmeleri için de 100 kişilik kapasiteye sahip olmaları gerekiyor. Faaliyette bulunacak bu araçlara, şartlara uygun oldukları mahalli liman başkanlığı tarafından tespit edildikten sonra, valilikçe uygun görülen yerde işletme izni verilecektir. Valilikçe işletme izni verilen turizm amaçlı yüzere tesisler Kültür ve Turizm Bakanlığından turizm işletmesi belgesi alırlarsa Turizm Teşvik Kanunu'nda yer alan teşvik tedbirlerinden de yararlanabileceklerdir. Turizm amaçlı yüzer tesisler, askeri bölgeler, askeri yedek bölgeler, Genelkurmay Başkanlığınca sakıncalı görülen bölgelerde tarihi sit alanları içinde faaliyette bulunamayacaklardır.¹¹³⁴

Tarihsel ve kültürel varlıkların turizm sektöründe değerlendirilmesine ilişkin çalışmalar” başlıklı haberde öncelikli turizm yerleşme merkezleri ile yakın yörelerdeki tarihsel ve kültürel değerlerin bu yerleşmelerin çekiciliklerindeki öneminin saptanması, belli bir koruma- kullanma dengesi içinde sektörde ne tür değerlendirilebileceğinin araştırılması, ulaşım olanaklarına bağlı olarak paket proje geliştirilmesi hedeflenerek; 1981 yılından bu yana Turizm Planlama ve Yatırımlar Dairesi Araştırma Grup Başkanlığınca çalışmalar yapılmıştır. Bu konudaki ilk çalışma olarak da “*Kuşadası, Muğla ve Antalya Yöreleri Tarihsel Çekiciliklerinin Saptanması ve Turizm Amaçlı Kullanımı*” adı altında yayımlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda eski yerleşme alanları ve tek yapı ölçeğindeki tarihi eserlerin turizm sektöründe değerlendirilmesine ilişkin öneriler getirilmiştir. Kuşadası etüdünde, ilçe merkezinde bulunan ve zamanımıza oldukça iyi durumda ulaşabilen şehrin surlarına ait iki kule ile yine kent içindeki eski tabakhaneler dikkate değer bulunmuş, turizme yönelik ticari işlerlik kazandırılması önerilmiştir. Bu araştırma ile günümüzde ender rastlanan eski dokuya sahip yerleşmeler belirlenmiş, daha sonraki yıllarda bu dokunun korunması ve turizme kazandırılması amacıyla hazırlanacak çalışmalara temel oluşturmuştur. Turistik öncelikli merkezlerin öncelik politikasında tarihsel ve kültürel değerlerin önemine bağlı olarak söz konusu önerilerin değerlendirilebilmesinin birimler arası işbirliği ile gerçekleştirilebileceği görüşü ile,

¹¹³⁴ Resmi Gazete, 2 Aralık 1984, S.18593.

konular başta Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmak üzere Vakıflar Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlara aktarılmıştır.¹¹³⁵

Kuşadası'nın turizm mevsimine yepyeni bir görünümle girmesi için hazırlıklara başlanılmıştır. İlçenin asfalt yolları kazılarak beton parke döşenmesi ve otopark sorununun giderilmesi için önlemlerde alınmıştır.¹¹³⁶ Kuşadası'nı Türkiye'nin tatil cenneti haline getirmek için çalışmalar başlatıldı başlıklı haberde Halk Plajı'nın ihaleye çıkarılarak bu yazdan itibaren halkın 1200 metrekarelik yeni plajda ücretsiz olarak denize girebilecekleri belirtilmiştir.¹¹³⁷

Kuşadası'na 1985 yılının ilk turist kafilesi geldi başlıklı haberde Sovyet bandıralı Lev Tolstoy adlı gemi yılın ilk turistlerini Mart ayında Kuşadası'na getirmiştir. Gemide bulunan 169 turist Selçuk ve Efes'i gezerek, Kuşadası'na girmişlerdir.¹¹³⁸

Kuşadası'na geçen yıl en çok ABD'den turist gelmiştir. Çoğunluğunu Amerikalıların oluşturduğu 236.666 turist Kuşadası'na giriş-çıkış yapmıştır. 203.000'i günü birlik gelip giden turistlerin 97.208'i ABD, 23.658'i Alman uyruklu olmak üzere Fransızlar, İngilizler, Yunanlılar, Kanadalılar izlemiştir. Daha sonra sırayı İsviçreli, Avusturyalı, İspanyol, İtalyan ve İsveçliler alıyor. Yerli turistlerle birlikte geçen yıl Kuşadası yöresindeki tesislerde 1.000.000'un üstünde turist gecelemiştir. Bu yıl bu rakamın 1.500.000'a ulaşması, yabancıların içinde ABD'lilerin yine çoğunluğu oluşturması beklendiği açıklanmıştır.¹¹³⁹

“Yeni turizm sezonunda polis turiste hizmet verecek” başlıklı haberde açılmasına kısa bir süre kalan yeni turizm sezonunda özellikle yabancı turistlerin her yönden rahat edebilmesi amacıyla alınan önlemler zincirine Ege Bölgesindeki turizm merkezlerinde görevli polis ve jandarma merkezleri de dahil edilmiştir. Turistik kentlere ulaşan genelgelere göre polis ve jandarma sadece turiste yapılabilecek saldırı ve hakaret gibi olağan olayların peşinde koşmakla yetinmeyecek onların şehir içi ve şehirlerarası araçlarda, otellerde, lokantalarda, öteki konaklama yerlerinde rahatsız edilmelerine engel olmaya çalışacağı ve zabıta görevlilerine yardımcı olmak

¹¹³⁵ *Hür Aydın*, 17 Ocak 1985.

¹¹³⁶ *Hür Aydın*, 26 Ocak 1985.

¹¹³⁷ *Hür Aydın*, 5 Mart 1985.

¹¹³⁸ *Hür Aydın*, 7 Mart 1985.

¹¹³⁹ *Hür Aydın*, 11 Mart 1985.

üzere polis ve jandarma da turiste yüksek fiyata satış yapan , sağlığa aykırı yiyecek içecek madde satanlara müdahale edeceği açıklanmıştır.¹¹⁴⁰

Sultanhisar Antik Nyssa'daki kazıların 1985 yazında da sürdürüleceği kamuoyuna duyurulmuştur. Kazıların devam etmesi ile özellikle kültür turizminin faaliyetlerinin artmasına önemli katkı sağlaması beklenmiştir.¹¹⁴¹

“Ege’de festivaller başlıyor” başlıklı haberde bölgenin 26 merkezinde yapılacak festivaller için hazırlıkların bütün hızı ile sürdüğü açıklanmıştır. İlk festival 24 - 30 Nisan tarihleri arasında Nyssa’da olacaktır. Efes Festivalinin uluslararası nitelikte olacağı açıklanırken Kuşadası şenliklerinin tarihi olarak da 26 - 29 Temmuz verilmiştir. Söke’de 6 - 9 Mayıs, Priene’de 12-13 Mayıs, tarihlerinde etkinlikler yapılacaktır.¹¹⁴²

Sultanhisar Nyssa Festivali ile şenlendi. Beş gün sürecek olan festivaller açıldıktan sonra büyük ilgiyle izlendi.¹¹⁴³ Festivalde halk oyunları ve çilek yarışmaları yapılmıştır.¹¹⁴⁴

10 - 12 Mayıs tarihleri arasında kutlanan Güllübahçe Priene Festivalinde yörenin özellikleri sergilenmiştir. Belediye ve Festival Komite Başkanı Yusuf Sabaş festivalle ilgili şunları söylemiştir: “*Düzenlediğimiz festivalin amacı Güllübahçe’yi ve çevresinin tarihi ve doğal güzelliklerini tanıtmak ve bu arada çevremizde bizim için büyük değer taşıyan gençliğimizin kültür, sanat ve serleri tanıtmaktır. Festivalin bundan sonra ulusal niteliğe kavuşturulmasına çalışılacaktır.*”¹¹⁴⁵

Aydın Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Kuşadası Turizm Dayanışma Müdürlüğünde İngilizce ve Almanca bilen personel ihtiyacını karşılamak üzere sınavla geçici süreli (en fazla 90 gün) 3 adet turizm gönüllüsü alınacağı duyurulmuştur.¹¹⁴⁶ Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrer Taşcıoğlu Kuşadası’nda yapılan Dünya Rotaryanlar toplantısına katılmış ve sahiller ve denizlerin kirlenmesi ile ilgili bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında “*Kirlenme bir milli mesele olmaktan çıktı. Ege sahillerinde*

¹¹⁴⁰ *Hür Aydın*, 21 Mart 1985.

¹¹⁴¹ *Hür Aydın*, 25 Nisan 1985.

¹¹⁴² *Hür Aydın*, 25 Nisan 1985.

¹¹⁴³ *Hür Aydın*, 26 Nisan 1985.

¹¹⁴⁴ *Hür Aydın*, 27 Nisan 1985.

¹¹⁴⁵ *Hür Aydın*, 9 Mayıs 1985.

¹¹⁴⁶ *Hür Aydın*, 17 Mayıs 1985.

görülen kirlenme, Akdeniz'i de tehdit ediyor. Bunun nedenlerini araştırdığımızda ekonomimizin gelişmesini sağlayan sanayileşmenin de etkisi olduğunu görüyoruz. Ancak ne olursa olsun denizlerimizin ve sahillerimizin kirlenmesine göz yumulamaz. Denetimlerimizin hızla artırılması gereklidir. Ege ve Akdeniz bölgelerimiz turistik ve tarihi yönden çok zengindir. Bunların korunması zorunludur.” Demiştir.¹¹⁴⁷

Turizm sezonunun açılmasıyla birlikte Karacasu'da bulunan Afrodisias harabeleri de turist akınına uğramıştır. Deniz yolu ile Kuşadası'na gelen turistler Afrodisias'ı görmeden gitmiyorlar. Günlük turist kafilesi taşıyan gezi firmaları da gelmektedirler. Günde yaklaşık 8 otobüs turist kafilesi buradaki tarihi kalıntıları inceliyor.¹¹⁴⁸

Aydın'ın Ilıcabaşı mevkiinde çıkarılan sıcak sudan yararlanmak amacıyla planlanan sosyal tesisler ve turizm tesislerinin yapılması için gerekli olan çalışmalar başlatılmıştır. Turistik tesislerin yapılabilmesi için şehir imar planında gerekli düzeltmeler başlatılmıştır. Ilıcabaşı semtinde yapılması planlanan turistik tesislerin Aydın ekonomisine büyük katkıda bulunacağı, özellikle Aydın'ın termal turizm açısından büyük bir canlılık kazanmasına yardımcı olacağı bekleniyor. Ayrıca ülkemiz turizm potansiyelinin her geçen gün artmasının yanında ilimize gelen turist sayısının düşük düzeyde kalmasında yeterli tesisin bulunmamasından kaynaklandığı, tesis ve hizmetlerin turiste en iyisinin sunulması halinde termal turizmde Aydın önemli bir yere sahip olabileceği gibi, ülkemiz ekonomisine katkıda bulunması bekleniyor.¹¹⁴⁹

Kıyı turizmi açısından sadece bölgenin değil ülkemiz açısından da önemli bir yere sahip olan Kuşadası'nda yat limanı ile kent merkezine kadar uzanan kıyı şeridi düzenlendi, onarıldı, kabinler ve güneş şemsiyeleri ile donatılarak modern bir plaj durumuna getirilmiştir.¹¹⁵⁰

Yıllardır uygulamaya konulamayan Birinci Kuşadası Kültür ve Sanat Festivali 26 Temmuz'da başlamıştır. Üç gün sürecek olan festival sırasında tüm konser ve gösteriler halka açık ve ücretsiz olacak. Festivale katılacak hiçbir sanatçının da ücret

¹¹⁴⁷ *Hür Aydın*, 20 Mayıs 1985.

¹¹⁴⁸ *Hür Aydın*, 22 Mayıs 1985.

¹¹⁴⁹ *Hür Aydın*, 8 Haziran 1985.

¹¹⁵⁰ *Hür Aydın*, 5 Temmuz 1985.

almayacağı belirtilmiştir. Kuşadası Belediye Başkanı Engin Berberoğlu, kültür ve sanata ağırlık verileceğini belirterek, “*Bize göre festivalin en önemli yanı, kültür ve sanat etkinlikleridir*” demiştir.¹¹⁵¹ Festival sona ererken varılan ortak kanı, organizasyonun eksiksiz olmasıydı. Turistlerin katılımının sağlanmasına karşın en büyük ilgiyi festival gecelerini dolduran konserler toplamıştır.¹¹⁵²

Dünyanın en kaliteli, incirlerinin yetiştirildiği Germencik ilçesinde incir tanıtmak amacıyla düzenlenen geleneksel incir festivalinin hazırlıklarının tamamlandığı duyurulmuştur. Germencik 4. İncir Festivali ile ilgili olarak üç gün sürecek olan festivalin sosyal ve kültürel ağırlıklı olacağı açıklanmıştır. Geçen yıl 10.000 kişinin izlediği festivalde bu yıl konuk sayısının daha da artması beklenilmektedir. Festivalde en kaliteli incir yarışması ve incir güzeli yarışması da yapılacağı duyurulmuştur.¹¹⁵³ Festival sona erdiğinde yöre halkının çok eğlendiği görülmüş ve yöresel ürünlerin tanıtılmasında festivalin büyük rol oynadığı görülmüştür.¹¹⁵⁴

Afrodisias İkinci Atletizm ve Halkoyunları Şenliğinin 13 - 14 Eylül tarihinde yapılacağı duyurulmuştur. Konu ile ilgili olarak yapılan açıklamada geçtiğimiz yıl yapılmaya başlanan Afrodisias Atletizm ve Halkoyunları Şenliklerinin bu yıl da devam ettirileceği ve geleneksel hale dönüştürülmesi için gerekli çalışmaların yapıldığı belirtilmiştir. İki gün sürecek şenlikler sırasında atletizm yarışmaları ve halkoyunları gösterilerinin sunulacağı belirtildi. Geleneksel olarak her yıl düzenlenmesi planlanan ve bu yıl ikincisi yapılacak olan şenliklerin turizm açısından oldukça yararlı olacağı vurgulanarak, Aydın’ın antik kent durumuna getirilmesini amaçlayan şenliklerin ileriki yıllarda uluslararası düzeye getirileceği bilgisi de verilmiştir.¹¹⁵⁵ Fakat etkinliklerin yapılmasından sonra sahip çıkılmayan şenliklerin yöre turizmi açısından büyük kayıp yaşadığı haberleri yapılmıştır. Katılımın özellikle yerli halk tarafından çok az olması nedeniyle yapılan bu yorumlardan sonra

¹¹⁵¹ *Hür Aydın*, 26 Temmuz 1985.

¹¹⁵² *Hür Aydın*, 30 Temmuz 1985.

¹¹⁵³ *Hür Aydın*, 23 Ağustos 1985.

¹¹⁵⁴ *Hür Aydın*, 11 Eylül 1985.

¹¹⁵⁵ *Hür Aydın*, 6 Eylül 1985.

organizasyon komitesinin gelecek yıllar için daha etkin önlemler almalarının zorunluluğunu gündeme getirmiştir.¹¹⁵⁶

Sonbahara girilmesine karşın yabancı turistler Kuşadası'na gelmeye devam ettikleri 1985 Eylül'ünde Yunan bandırlı 7 gemi toplam 2.800 yabancı turisti Kuşadası'na getirmiştir. Selçuk, Meryemana ve Efes'i gezen turistlerin çoğunluğu Alman, Fransız ve İtalyan kökenlidir.¹¹⁵⁷ “87 yılı Kuşadası için yatırım yılı olacak” başlıklı haberde 1987 yılının ilk günlerinde Kuşadası ilçesi için bu yılın bir yatırım yılı olacağı belirtilmiştir. Kuşadası Belediye Başkanı Engin Berberoğlu “*Amacımız yepyeni bir Kuşadası yaratmak*” diyerek 1987 yılının “*hizmet ve yatırımlarla kalkınma yılı*” olacağını açıklamıştır. Yatırımlara ağırlık verdiklerini ve Kuşadası'nın çehresini değiştirmeye kararlı olduklarını belirten Berberoğlu, “*bu arada başta futbol sahası olmak üzere çeşitli semtlere gençlerin spor yapabilecekleri saha ve tesis kuracağız*” dedi.¹¹⁵⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığı seyahat acentalarında sorumlu müdür ve enformasyon memurlarını yabancı dil sınavına tabi tutarak alandaki kaliteyi artırmaya çalışmıştır.¹¹⁵⁹

Antik Nyssa kentinin su, elektrik ve tuvalet sorunlarının çözümü için çalışmaların başlandığı açıklanmıştır. Belediye Başkanı Remzi Ekici yaptığı açıklamada “*sezona kadar çalışmaların tamamlanacağını umuyoruz*” demiştir. Su şebekesinin antik kentin gezilebilen tüm alanlarına uzanacağını belirten Ekici antik kente elektrik getirilmesi için çalışmaların da son aşamaya geldiğini ifade etmiştir. Şebekenin tamamlanması ile Nyssa kentinin sürekli aydınlatılacağını ve böylece geceleri de görkemli bir görünüş kazandırılacağını belirtmiştir.¹¹⁶⁰

Üç yıldan beri her yıl düzenli olarak yapılmaya başlanan Kuşadası Kültür Sanat Festivalinin üçüncüsünün hazırlıklarına ocak ayından itibaren başlanmıştır. Turizme canlılık kazandırmak, Kuşadası'nın kültürel ve sanatsal yönden de ismini duyurmayı amaçlayan festival çalışmaları sürüyor. Kuşadası Belediye Başkanı Engin Berberoğlu, 22 - 26 Temmuz tarihleri arasında yapılacak olan Kültür Sanat Festivali

¹¹⁵⁶ *Hür Aydın*, 20 Eylül 1985.

¹¹⁵⁷ *Hür Aydın*, 24 Eylül 1985.

¹¹⁵⁸ *Hür Aydın*, 3 Ocak 1987.

¹¹⁵⁹ *Hür Aydın*, 23 Ocak 1987.

¹¹⁶⁰ *Hür Aydın*, 29 Ocak 1987.

organizasyonu için tüm antlaşmaların sağlandığını bildirmiştir.¹¹⁶¹ Kuşadası'nda turizm sezonunda çok popüler olan Fransız tatil köyü bu sezon mayıs ayında açılacağını açıkladı. İşletmecileri tarafından bu yıl Eylül sonuna kadar 25.000 geceleminin yapılmasının beklenildiği açıklanmıştır.¹¹⁶²

Bacasız sanayi olarak nitelendirilen turizm sektöründe yeni sezon hazırlıkları turistik beldelerde son aşamaya gelmiştir. Kuşadası sezona hemen hemen hazır durumda ve Ege turizmini kalbi olarak yeni sezonda da özelliğini korumaya hazır. Sezon öncesinde Kuşadası'nda cadde ve sokakların genişletilmesi çalışmaları yapılmaktadır. Turizm acentası yetkilileri 1987 turizm sezonu için rezervasyonların dolduğunu, bu yıl geçen yıllara oranla daha fazla turist beklediğini belirtmişlerdir.¹¹⁶³

Turizm Haftası etkinlikleri 15 Nisan 1987'de başlamış ve 22 Nisan'a kadar devam edecek olup programda turizmi geliştirecek etkinliklere yer verilmiştir. Bunlar arasında pankartlarla şehrin giriş ve çıkışlarına turizm sloganları asılması, belediye yayın cihazında turizm konulu sloganların yayımlanması, aynı sloganların yerel basında da yayımlanması, turizm konulu makalelerin hazırlanması, müze ve ören yerlerinde hafta boyunca öğretmen ve öğrencilerden ücret alınmaması, eğitim araçları merkezi başkanlığı tarafından öğrencilere turizm konulu kısa metrajlı filmler gösterilmesi, turistik belgeli işletmeler ile otobüs işletmelerinin hafta boyunca indirimli fiyat uygulamalarıdır.¹¹⁶⁴

25. si düzenlenen Uluslararası Nyssa Kültür, Sanat ve Turizm Festivali'ne çok sayıda yerli ve yabancı topluluğun katılacağı açıklanmıştır.¹¹⁶⁵ Aydın Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kuşadası Turizm Danışma Müdürlüğü ile Sultanhisar'da belediye tarafından kurulacak Turizm Bürolarında çalıştırılmak üzere geçici süreli olarak turizm gönüllüsü alınacağını açıkladı.¹¹⁶⁶ Bu yıl üçüncüsü düzenlenecek olan Kültür ve Sanat Festivali'nin tarihleri 22 - 26 Temmuz olarak belirlendi ve hazırlıklar festivalden 20 gün önce büyük ölçüde tamamlandı. Festivalde ilk kez geçen yıl

¹¹⁶¹ *Hür Aydın*, 30 Ocak 1987.

¹¹⁶² *Hür Aydın*, 16 Şubat 1987.

¹¹⁶³ *Hür Aydın*, 24 Mart 1987.

¹¹⁶⁴ *Hür Aydın*, 16 Nisan 1987.

¹¹⁶⁵ *Hür Aydın*, 21 Nisan 1987.

¹¹⁶⁶ *Hür Aydın*, 20 Haziran 1987.

uygulanmaya başlayan Altın Güvercin şarkı yarışması bu yıl da programa alınmıştır.¹¹⁶⁷ Festivalin başlamasıyla birlikte 30.000'e yakın kişi festivale katılmıştır.¹¹⁶⁸

1987 yazında Kuşadası turizm cenneti olarak anılmıştır. Kuşadası'na yerli ve yabancı turistlerin adeta akın etmesiyle kışın 17.000 olan ilçe nüfusunun yaz döneminde 300.000'e yükseldiği açıklanmıştır. Limanına her gün yabancı gemilerin yanaştığı Kuşadası'nda turizm sezonunda otellerde yer bulanın çok zor olduğu da belirtilmiştir.¹¹⁶⁹ Turizm Bankası TURBAN tarafından bu yıl için verilen turizmi teşvik kredilerinde "aslan payını" Ege Bölgesi almıştır. Ege Bölgesi'ne kredilerle 7.570 yatak kapasiteli yatırım yapılırken, Turizm Bankası bu yıl Ege Bölgesi'ne 66.494.000 liralık kredi açmıştır.¹¹⁷⁰ 1987 yılında yapılan haberlerde Kuşadası'nın büyük ilgi görmesinde yeşil ve mavinin birleşmesinin yanında tarihi zenginliği dolayısıyla tercih edilmesinin büyük önemi olduğu belirtilmiştir.¹¹⁷¹

28 - 30 Ağustos 1987'de İncir Festivali törenle başlamış ve halk oyunları, gösteriler ve çeşitli yarışmalarla etkinlikler yapılmıştır.¹¹⁷² Kültür ve Turizm Bakanı Mesut Yılmaz, Anadolu'da zengin kültür varlıklarının tanıtılmasının Türk turizmi açısından büyük katkı sağlayacağını ve turizm gelirlerinin 2.000.000.000 dolara ulaşacağını söylemiştir. Yılmaz, ülkemizde 134 müzede 2.000'i aşkın eseri 10.000.000'dan fazla kişinin ziyaret ettiğini belirtti.¹¹⁷³

Bir festivalin özlemi duyulan Aydın merkez ilçede düzenlenecek festival sosyal yönden büyük boşluğu dolduracağı açıklanmıştır. Aydın Belediye Başkanı Nevzat Biçer'e bu konuda her yıl düzenlenen kurtuluş şenliklerinin bir festivale dönüştürülerek 6-7-8 Eylül günlerinin gelenekselleştirilmesi önerilmiştir. Bu konuda çalışmaların yapılacağı ifade edilmiştir.¹¹⁷⁴

¹¹⁶⁷ *Hür Aydın*, 8 Temmuz 1987.

¹¹⁶⁸ *Hür Aydın*, 25 Temmuz 1987.

¹¹⁶⁹ *Hür Aydın*, 15 Ağustos 1987.

¹¹⁷⁰ *Hür Aydın*, 18 Ağustos 1987.

¹¹⁷¹ *Hür Aydın*, 26 Ağustos 1987.

¹¹⁷² *Hür Aydın*, 28 Ağustos 1987.

¹¹⁷³ *Hür Aydın*, 2 Eylül 1987.

¹¹⁷⁴ *Hür Aydın*, 10 Eylül 1987.

Turizm yatırımlarına devlet desteği yapılacak olan Aydın'da 5 turistik tesis için 7.500.000.000 liralık devlet desteği sağlanıyor. Aydın il ve ilçelerinde yapılacak olan tesisler için yatak sayısına 1058 yatağın ekleneceği belirtilmiştir.¹¹⁷⁵ TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) Başkanı Bahattin Yücel “*Turizmde gelişme var, patlama yok*” dedi. Türkiye'nin bu yılki turizm gelirinin geçen yıla göre % 13'ün üstünde artarak 950.000.000 dolardan, 1.100.000.000 dolara yükseleceği belirtilmiştir. Yücel, “*diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin turizm gelirindeki artışın çok önemli sayılması gerektiğini belirterek Türkiye 1990'da ulaşacağı 250.000 yatak kapasitesiyle ben bir turizm ülkesiyim diyebilecek. 1990, Türkiye'nin turizm geliri 3.000.000 ya da 3.500.000 dolara çıkabilir*” demiştir.¹¹⁷⁶

Efes'te antik dönemde kullanılan bir liman ortaya çıkarılmıştır. Liman “tarihe ışık tutan bir projektör” olarak nitelendirildi. Avusturyalı Prof.Dr. Langmann “*Efes'in bir limanı olduğu herkesçe biliniyordu. Ancak yeri tespit edilememiştir. İki ay önce başlattığımızı bu çalışmalarda bazı ipuçlarını değerlendirdik ve sonuca ulaştık*” demiştir.¹¹⁷⁷

Mevsimin ilk deve güreşi Germencik'te yapılarak geliri ile Turanlar köyüne içme suyu getirileceği açılanmıştır. Deve güreşlerinden elde edilen gelirlerin yerel bir ihtiyacı karşılaması uzun süreden beri gelenekselliğini koruyarak devam etmiştir.¹¹⁷⁸

Aydın'da turistik termal tesisi başlıklı haberde Vali Aykut Ozan, “*Tedavi, dinlenme ve konaklama niteliği taşıyan turistik termal tesislerin maketi hazırlandı. Teşvik belgesi için Devlet Planlama'ya müracaat edilmiştir. Öncelikle tesislerin omurgasını oluşturan 520 yataklı 4 yıldızlı otel gerçekleştirilecek.*” demiştir.¹¹⁷⁹

Kuşadası'nda tarihi yapıların kurtararak turizmin hizmetine sunulacağı açıklanmıştır. İlk planda saptanan 27 konutta restorasyon çalışmalarına Şubat 1988 de başlanılacağı, konu ile ilgili Turizm Bankası'ndan 101.000.000 lira ödenek sağlandığı da bildirildi. Kuşadası Belediye Başkanı Engin Berberoğlu, antik değere sahip tarihi yapıların korunarak, kurtarılacağını bildirdi ve bu konuda “*Ortadoğu*

¹¹⁷⁵ *Hür Aydın*, 29 Eylül 1987.

¹¹⁷⁶ *Hür Aydın*, 9 Ekim 1997.

¹¹⁷⁷ *Hür Aydın*, 13 Ekim 1987.

¹¹⁷⁸ *Hür Aydın*, 11 Aralık 1987.

¹¹⁷⁹ *Hür Aydın*, 17 Aralık 1987.

Teknik Üniversitesi ve Kent Kooperatifi ile işbirliği yapıyoruz” demiştir. İşe Kaleiçi’nden başlanacağını belirten Berberoğlu, 27 konutun öncelikle ele alınacağını söyledi ve şöyle devam etti:

Kaleiçi semtimizdeki Tuna ve Yeni Sokak’ta yer alan tarihi evleri kurtarma çalışmaları son aşamaya gelmiştir. Amacımız bu semti turizmin hizmetine sunmaktır.¹¹⁸⁰

Kuşadası’nda 1987 turizm sezonunda rekor düzeyde turizm geliri elde edildiği açıklandı. 1987 yılında 12 ay gelen toplam turist sayısı ile 1987 yılında 9 ayda gelen toplam turist sayısı arasında 533.2’lik bir artış sağlandı. Aynı sürelerde bozdurulan döviz 1986 yılında 24.050.000.000 TL civarındayken 1987 yılında 43.928.000.000 TL olduğu belirtilmiştir. 1987 yılı turizm giderleri ilk 10 aylık süre içindeki gelişimi liman işletme şefliği 25.000.000, sahil bakımı 32.000.000, liman başkanlığı 175.000.000 ve yat limanı 1.002.000.000 ve diğer sektörler tarafından girdi sağlanmıştır. Toplam 226 tesiste 11.300 yatak sayısının olduğu ve doluluk oranının Ağustos ayında % 93.6’lık bir artışla rekor düzeye ulaştığı belirtilmiştir.¹¹⁸¹

Turizm girdileri yönünden Türkiye’nin önemli turistik kentlerinden biri olan Kuşadası yeni sezona hazırlanırken ilçenin her yerinde dört, beş yıldızlı otel inşaatları hızla yükseliyor. Yeni sezon için ilçenin yatak kapasitesinin artırılmasına çalışılmıştır. Türkiye’ye deniz yoluyla giriş sağlayan en büyük ilçe kapısı niteliğini taşıyan Kuşadası’nda yapımları süren otel, motel ve pansiyonlarda turistik yatak kapasitesinin 25.000’e ulaşacağı bildiriliyor. Halen 15.000 yatak kapasitesi bulunan ilçede beş yıldızlı iki otel, dört yıldızlı sekiz otel inşaatları devam ediyor. Bunların yanında iki ve tek yıldızlı oteller ile çalışmakta olan otellerin ilave inşaatlarının devam ettiği, ev pansiyonculuğunun ise atılım gösterdiğini belirtiyorlar. 1987 yılında elde ettiğimiz turizm gelirleri ile ülke ekonomisine büyük bir katkıda bulunan Kuşadası ilçesinin turizme olan ilgisinin ülke turizmine büyük kazançlar sağladığı belirtilirken inşaatları devam etmekte olan otellerin tamamlanarak hizmete girmesi ile ilçenin yatak kapasitesinin büyük ölçüde artarken konaklayan turist sayısında da

¹¹⁸⁰ *Hür Aydın*, 11 Ocak 1988.

¹¹⁸¹ *Hür Aydın*, 12 Ocak 1988.

büyük bir artış olmasının beklendiği belirtildi.¹¹⁸² Şubat ayında Kuşadası marinası kış mevsimi boyunca tekrar sıcak sulara açılacak günleri bekleyen yüzlerce tekne ve insana ev sahipliği yapıyor. Denizci turistlerin Kuşadası için yorumu “*Dünyada bu kadar samimi bir ortam görmedik*” şeklinde olmuştur.¹¹⁸³

Tarihi eserlerin korunması ve çevrelerinin temizlenmesi için Aydınlılar kolları sıvamıştır. Belediye ile işbirliği yapan Eski Eserler Koruma Derneği yöneticiler şehir içinde tarama çalışmalarını başlattı. Aydın Belediyesi ile Eski Eserleri Koruma Derneği yöneticilerinin çalışmalarına Müze Müdürlüğü de katıldı. İlk iş olarak Ali Han Baba türbesinin bakımını üstlenen dernek yöneticileri ayrıca çevre düzenlemesini gerçekleştireceklerini bildirilmiştir.¹¹⁸⁴

1988 yılı Şubat ayında kış mevsimi olmasına rağmen Kuşadası cadde ve sokakları turistler doldurmuştur. Henüz turizm mevsimi olmamasına rağmen özellikle İngiliz turistlerin akımına uğrayan Kuşadası’nda esnafın yüzü gülmüştür. Hediyeelik eşya olarakken fazla Osmanlı feslerine ilgi göstererek satın alan turistler ayrıca halılara da ilgi göstermişlerdir. Kuşadası’nda rezervasyonların tamamlandığı turizm mevsiminde boş yatak bulmanın mümkün olmayacağı da bildirildi. Bu yıl turizm patlaması olacak” ifadeleri sıklıkla kullanılmıştır.¹¹⁸⁵

Türkiye’nin ilk arkeolojik parkı Aydın iline bağlı Karacasu ilçesinin Geyre köyünde bulunan Afrodisias kentinin arkeolojik park olarak düzenleneceği öğrenilmiştir. Prof. Dr. Kenan Erim, dünyanın ilk arkeoloji parkının Geyre Köyü’nde kurulacağını açıkladı. Yirmi yedi yıldan beri kazı çalışmalarının ve restorasyonu süren Afrodisias kentinin arkeoloji parkı olarak düzenlenmesi projesi hükmet tarafından da desteklenmiştir.¹¹⁸⁶

1988 yılında Kuşadası’na ilk turist kafilesi İngiltere ve Yunanistan’dan geldi. Turistlerin Kuşadası’ndan çok fazla şey satın aldıkları gözlemlendi. 673 turistin geldiği Kuşadası’nda en çok fes tercih edilmiştir.¹¹⁸⁷

¹¹⁸² *Hür Aydın*, 16 Ocak 1988.

¹¹⁸³ *Hür Aydın*, 9 Şubat 1988.

¹¹⁸⁴ *Hür Aydın*, 9 Şubat 1988.

¹¹⁸⁵ *Hür Aydın*, 28 Şubat 1988.

¹¹⁸⁶ *Hür Aydın*, 29 Şubat 1988.

¹¹⁸⁷ *Hür Aydın*, 3 Mart 1988.

Kuşadası Kültür Sanat ve Turizm Derneği kuruldu ve ilk olarak karma bir resim sergisi açıldı. Dernek yöneticileri Kuşadası'nın güzelliğinin korunması ve gelecek kuşaklara iyi bir belde sunulmasının öncelikli amaçlarının ve sorumluluklarının olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁸⁸

Aydın Ticaret Odası Genel Sekreteri Hüseyin Özek, turizmde kalkınmada ulaşım imkanlarının önemli bir payı olduğunu ifade etmiştir. Özek konuşmasında:

“Bir ülkenin yolları yeterli ise ve her türlü ulaşım aracına sahip bulunuyorsa o ülke turizmi mutlaka olumlu yönde gelişir. Ayrıca turizmin gelişebilmesi için otel, motel, tatil köyü gibi altyapı tesislerini yatırım yapmakta zorunludur” ifadelerini kullanmıştır.¹¹⁸⁹

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından alınan kararla Didim'de turizme hizmet veren tesislerini özel eğitim merkezi haline dönüştürerek turizmin hizmetinden çekme kararı almıştır. Tesisin 20 yıl turizme kapatılması turizm firması yetkilileri tarafından olumlu karşılanmamıştır. Didim'e bu yıl hafta 20.000'in üzerinde turist gelmesi beklendiğinden tek bir yatağın dahi çok önemli olduğu ifade edilmiştir. Eğer turizm piyasasına bir kez Didim'de yer bulunamıyor imajı yerleşirse bunu düzeltmenin çok zor olacağını da ekleyerek tesisin yeniden turizm hizmetine açılmasını talep etmişlerdir.¹¹⁹⁰

Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu ile Aydın Ticaret Odası'nın ortaklaşa düzenledikleri “Turizm Endüstrisinin Sorunları” konulu panelde turizmden almak için planlama yapılması gerektiği konuşuldu. Sezon öncesinde yapılan hazırlıkların sezon başlayınca turizme değer kattığı ileri sürüldü.¹¹⁹¹ Bu amaçla turizm sezonu öncesi çevre düzeni toplantısı yapıldı. Vali Ünal Özgödek Kaymakam ve Belediye Başkanlarından denetimleri bizzat kendilerinin yapmalarını istemiştir.¹¹⁹²

Türkiye'deki turizm ve otelcilik yüksekokullarını teoriye dayalı ve yetersiz bulan turizmciler Ege Üniversitesi ve Ege Seyahat Acentaları, nitelikli turizm personeli

¹¹⁸⁸ *Hür Aydın*, 14 Mart 1988.

¹¹⁸⁹ *Hür Aydın*, 13 Nisan 1988.

¹¹⁹⁰ *Hür Aydın*, 2 Mayıs 1988.

¹¹⁹¹ *Hür Aydın*, 23 Mart 1988.

¹¹⁹² *Hür Aydın*, 28 Mart 1988.

yetiştiren ve pratik eğitime ağırlık veren bir yüksek okul kurmak için işbirliği yapıyorlar. Ege Üniversitesi'ne bağlı olarak Çeşme'de kurulan turizm okulunda yalnızca pratik eğitim verilecek. Ege Seyahat Acentaları tarafından yapılan açıklamada Türkiye'nin 15 adet turizm ve otelcilik yüksek okuluyla Avrupa'daki en fazla okula sahip yüksek okul olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin bu kadar çok turizm okuluna sahip olmasına rağmen nitelikli eleman ihtiyacının da karşılanamadığı vurgulanmıştır. Eksiklikleri gidermek için açılan okulda uygulanacak eğitim programlarının hazırlanması için yabancı ülkelerdeki okul programlarının alındığı ve programların uzman kişiler tarafından incelenerek eğitim programının oluşturulduğu ifade edildi. Diğer okullar dört yıllık olmalarına rağmen Çeşme'de kurulan yeni Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu'nun iki yıllık eğitim vereceği ifade dilmiştir. Eğitimin tümüyle pratiğe dayalı olacağı okula ilk aşamada dil bilen 80 ğrenci alınmıştır. Okulda eğitimin kiş aylarında da süreceği belirtilmiştir.¹¹⁹³

Kuşadası ilçesinde tarihi kalıntıların belediye parkında sergilenmesi nedeniyle yıprandığını belirten ilçe halkı tarafından Kuşadası'nda bir müzenin kurulması gerektiği savunulmuştur. Çok sayıda antik eserin yer aldığı Kuşadası Belediye Parkı bir açık hava müzesi görünümündedir. Fakat içerisindeki antik kalıntılar bakımsızlık, yağmur, rüzgar gibi doğal etkenler ile yıpranmıştır. Bir müze bulunmaması yüzünden Belediye Parkında sergilenen Roma ve Antik devre ait kalıntılar özellikle yaz aylarında gelen yabancı turistlerin arasında büyük merak uyandırmıştır.¹¹⁹⁴

Turistlerin güvenliği meselesi konusunda Aydın Emniyet Müdürü Aslan şaroğlu tarafından yapılan açıklamada turizme gereken önemin verileceği ve turizme yönelik polisiye çalışmalarına ve hizmetlerine ağırlık verileceği ifade edilmiştir.¹¹⁹⁵

Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu ile Aydın Ticaret Odası'nın ortaklaşa düzenledikleri Türk Turizminin 1987 Yılı Genel Değerlendirmesi ve 1988 Yılından Beklenenler konulu sempozyumda, Türk turizmine olumsuz etki yapan faktörlerin başında Türk-Yunan ilişkilerinin olumsuzluğunun olduğu belirtildi. Ve bu yıl Yunanistan ile olan ilişkilerin olumlu düzeyde olmasının Türk turizmi açısından

¹¹⁹³ *Hr Aydın*, 23 Mart 1988.

¹¹⁹⁴ *Hr Aydın*, 5 Nisan 1988.

¹¹⁹⁵ *Hr Aydın*, 6 Nisan 1988.

olumlu gelişmeler göstermesinin beklendiği açıklandı. Sempozyumda, Türk turizminin gelişebilmesi için ulaştırma sektöründe gereken önemin gösterilmesi ve karayolları ile havayolları ağının genişletilmesi üzerinde duruldu. Bu konuda ulaşım sektörünün geliştirilmesi ve limanların standartlara uygun hale getirilmesi istenmiştir.¹¹⁹⁶ Sempozyumda bir bildiri sunan Turizm Bankası A.Ş. İşletmeler Başkan Yardımcısı Nüzhet Kahraman geçen yıl dar gelirliilere ucuz tatil olanağının sağlanarak her kesime tatil yapma imkanı verildiğini açıklamıştır. Turizm Bankasının turizm sektöründe yapmış olduğu uygulamalarda Türkiye’de turizm yatırımlarının ve işletmelerinin başarılı olabileceğini kanıtlamış ve özel sektörün bu alan güven ve ilgi duymasını sağlayarak sektörün gelişmesine fırsat veren bir ortam yaratılmıştır. Ayrıca TURBAN işletmelerinin ülkeye döviz girdisi sağlama, istihdama katkısı yanı sıra işbaşı eğitimi ile de çalışanların niteliğini artırıcı faaliyetlerde bulunduğu belirtilmiştir. Banka 1987 yılında dar ve sabit geliri olup, tatil yapma imkanı zayıf olanlara tatil imkanı sağlamak amacıyla Belek ve Beldibi sosyal turizm tesislerinde çok ucuz fiyat politikası izlemiş ve tesislerden yararlananların sayısını artırmıştır. Planlama ve proje yardımı yönünden 1987 yılında merkezi ve mahalli idareler tarafından geliştirilen 17 turizm yatırım projesine 14 milyar 15 milyon 600 bin lira kredi tahsisi yapılmış ve böylelikle 1400 yatak kapasitesi yapımı Turizm Bankası kredisi ile desteklenmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına çeşitli yörelere ait üç adet çevre düzeni planı, on adet imar planı, kültürel varlıkların değerlendirilmesine ilişkin mahalli idarelere ait dört adet proje çeşitli mahalli idarelere ait on dokuz adet mimari ve mühendislik projesi hizmeti 1987 yılında Turizm Bankası tarafından sağlanmıştır.¹¹⁹⁷ Turizm sezonunda Aydın ve özellikle Kuşadası’nda temizlik konusunda turistlerin şikayetlerinin de artması üzerine lokanta ve gıda ürünleri satan yerler başta olmak üzere yoğun bir denetimin yerel yönetimler tarafından yapılacağı açıklanmıştır.¹¹⁹⁸

Uluslararası Efes Kültür ve Sanat Festivali’nin bu yıl 21 - 29 Mayıs tarihleri arasında yapılması kararlaştırıldı. 24 yıldır yapılan festivalin bu yıl daha görkemli geçmesi için dev program hazırlandığı duyurulmuştur. İngiltere, Fransa, Belçika ve

¹¹⁹⁶ *Hür Aydın*, 8 Nisan 1988.

¹¹⁹⁷ *Hür Aydın*, 9 Nisan 1988.

¹¹⁹⁸ *Hür Aydın*, 8 Nisan 1988.

Çekoslovakya'nın bu yıl Uluslararası Efes Festivaline katılması kesinleşmiştir. Bu yıl Kuşadası festivalinin yapılmayacağını açıklanmasının üzerine Efes festivaline ilginin daha da artmasının beklendiği açıklanmıştır.¹¹⁹⁹

26. Nyssa Kültür Sanat Tarım Festivali'nin başladığı duyurulmuştur. Belediye Başkanı Remzi Ekici tören sırasında yapmış olduğu konuşmada “*festivalde turistleri en iyi şekilde ağırlamak tek amacımız*” demiştir. Festival ile ilçenin tanıtımını yapmak ve ilçede ekonomik hareketlilik sağlanması amaçlanmıştır.¹²⁰⁰

Kuşadası Belediyesi tarafından her yıl düzenli olarak yapılan Kuşadası Kültür Sanat Festivali ile şarkı yarışmasının bu yıl düzenlenemeyeceği açıklanmıştır. Belediye Başkanı Engin Berberoğlu konu ile ilgili yaptığı açıklamada “*Kuşadası Kültür Sanat Festivali programı içerisinde yer alan altın güvercin şarkı yarışması büyük organizasyon isteyen bir iş. Çalışmalara en az 4-5 ay önceden başlamak lazım. Bu yıl Ekim ayında yerel seçimlerin yapılması düşünüldüğünden biz de seçim çalışmalarına başlayacağımız için festivali bu yıl yapmamaya karar verdik*” demiştir.

1201

Turizm haftası tüm yurttaki olduğu gibi Aydın'da da düzenlenen törenlerle kutlanmıştır. Törenler sırasında konuşma yapan Vali Vekili Nihat Özgen “*turizm bilincinin yaygınlaştırılması için çalışmalar yapılmaktadır*” ifadesini kullanmıştır. Konuşmasında dünya turizm hareketlerinde aslan payını alan devletlerin ekonomilerini turizm gelirlerine göre düzenlediklerini ve bu sayede kalkınma yolunda önemi mesafeler alındığını, ülkemiz kalkınması için de bu sektörün itici bir güç olduğunu belirtmiştir.¹²⁰² Aydın'da turizm hizmetlerini daha iyi bir şekilde yürütmek amacıyla turizm gönüllülerinin sayılarının artırılmasının amaçlandığı duyurulmuştur. Bu amaçla Aydın İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Kuşadası Turizm Danışma Müdürlüğü, Didim ve Sultanhisar Belediyesinin düzenlediği bürolarda sınavla turizm gönüllüsünün alınacağı açıklanmıştır.¹²⁰³

¹¹⁹⁹ *Hür Aydın*, 14 Nisan 1988.

¹²⁰⁰ *Hür Aydın*, 15 Nisan 1988.

¹²⁰¹ *Hür Aydın*, 19 Nisan 1988.

¹²⁰² *Hür Aydın*, 21 Nisan 1988.

¹²⁰³ *Hür Aydın*, 27 Mayıs 1988.

Kuşadası'nda turizm döneminde alınan önlemlerden biri de 1 Haziran itibariyle başlayacak olan inşaat yasağıdır. Her yıl olduğu gibi bu yıl da turizm sezonu boyunca inşaat yasağı uygulaması özellikle ticari alanlarda, turistlerin yoğun olduğu bölgelerde dikkat edilerek uygulanacaktır. Turizm sezonu boyunca inşaatların yasaklanmasının turizm açısından olumlu gelişmeler sağladığını belirten ilgililer, inşaat sahiplerinin yasaklama süresinde durdukları inşaatlarının çevresini tahta perde ile kapatarak kötü görünüme engel olmaları ile turizme katkıda bulunmuş olacaklarını ifade etmişlerdir.¹²⁰⁴

Kuşadası'na bu yıl geçen yıla göre daha fazla turist geldiği ve sezon sonunda artışın daha büyük olacağı ileri sürülmüştür. Oldukça hareketli başlayan turizm sezonu ile birlikte nüfusunda da büyük artış görülen ilçeye bu yıl gelen turist sayısının geçen yılların aynı aylarına oranla büyük artış olduğu bildirilmiştir. Özellikle Amerika ve Avrupa ülkelerinden tatillerini geçirmek için Türkiye'ye gelen turistler Kuşadası'nı tercih ediyorlar. Turistlerin çoğu tatil sürelerini uzatırken yetkililer son üç gün içinde Kuşadası'nı 50.000 turistin ziyaret ettiğini bildirilmiştir.¹²⁰⁵

1988 yılı Haziran ayına geldiğimizde haber başlıkları turizm beldelerinin cıvıl cıvıl olduğu ve Kuşadası'nın yabancı turistlerin uğrak yeri olduğu şeklindedir. Kış aylarında 20-25.000 nüfuslu ilçenin turizm sezonu ile birlikte tam bir büyük şehir görünümünde olduğu belirtilmiştir.¹²⁰⁶ Turistlerin de gelmesiyle artan yoğunluk nedeniyle turizm mevsiminde seferberlik başlatılmıştır. Vali Ünal Özgödek, ilimizin turistik özelliğinin de dikkate alınarak turistik tesisler ağırlıklı olarak sahil bandında ve karayolu güzergahında bulunan bütün tesislerin sık sık denetlendiğini, turizmde sağlık ve temizlik ve çevre düzenlemenin en iyi şekilde yapılması için bütün tedbirlerin alındığını açıklamıştır. Vali Özgödek, turizmde sağlık, temizlik ve çevre sorunları ile ilgili olarak daha önce bir toplantı düzenlendiğini ve bu toplantıya ilgili tüm kurum ve kuruluşların yetkililerinin katıldığını belirterek *“ilimiz sahil kesimi ve diğer yöreler olmak üzere iki ana bölümde ele alınarak ayrı komitelerin sorumluluğuna verilmiş. Ayrıca ilçeler bazında da kaymakamlarımızın başkanlıklarında eğitim ve denetim amaçlı komiteler kurularak çalışmalar yapmaları*

¹²⁰⁴ *Hür Aydın*, 30 Mayıs 1988.

¹²⁰⁵ *Hür Aydın*, 11 Haziran 1988.

¹²⁰⁶ *Hür Aydın*, 20 Haziran 1988.

sağlanmıştır. Turistik tesisler ağırlıklı sahil bandı çalışmalarında ve karayolları güzergahı boyunca karayolları üzerindeki bütün görüntüler yerinde incelenerek eksiklikler tespit edilmiş, ilgililere gerekli talimatlar verilmiştir. Yapılan çalışmaların olumlu sonuçları da çok kısa bir süre içinde görülmüş, kendisine rehberlik yapılan işletme sahipleri ve diğer görevliler düzenlemelerini de istenilen esaslar çerçevesinde yerine getirmişlerdir” demiştir.¹²⁰⁷

“TURSAB, başarı gösteren turistik pansiyonları ödüllendirecek” başlıklı haberde pansiyonların turistik tesis olacağı bilgisi verilmiştir. Buna göre TURSAB, bugüne kadar turistik belgeli tesis statüsünde çalışmayan pansiyonlara amblem verecek. TURSAB, amblemleri pansiyonların asgari ölçülerde turistik tesis koşullarını taşıdığını ve turistlere önerilebilir nitelikte olduğunu gösterecek. TURSAB amblemi alabilen pansiyonlar Kültür ve Turizm Bakanlığının hazırlayacağı katologlarda yer alacak ve yerli - yabancı seyahat acentalarına ve tur operatörlerine önerilecek. Bu pansiyonlar ayrıca Turizm Bankası’nın iyileştirme kredisinden de yararlanacak. TURSAB amblemi alabilmek için bugüne kadar 140 tesisin başvurduğu bildirildi. Kültür ve Turizm Bakanlığı turizm genel Müdürü Tankut Ünal, bakanlığın turistik belgesini alamayan pansiyon, otel, motel ve tatil köylerinde asgari turistik tesis koşullarını taşıyanlara TURSAB amblemi verileceğini söyledi. Ayrıca çevre, işletici ve çalışanların nitelikleri hijyen ve altyapı koşulları mekan ve teftiş durumları uygun olanla TURSAB amblemi alabilecekler. Aradığı niteliklere çeşitli puanlar verecek olan TURSAB, puanlarının toplamı asgari puandan düşük olanlara amblem vermeyecek. TURSAB, amblem almak için başvuruda bulunan pansiyon, otel, motel ve tatil köylerinin durumlarını incelemek için iki heyet kuracak. Birisi Alanya, diğeri Kuşadası’nda oluşturulacak olan heyetler başvuruları tek tek inceleyecek. TURSAB’ın yapacağı inceleme sonucunda amblem verilmesine karar verilen pansiyonlar, bakanlığın hazırlayacağı turistik tesis katologlarına alınarak, tur operatörlerine önerilecekler. TURSAB’ın turistik tesis belgesi niteliğindeki amblemleri yalnızca bir yıl için geçerli olacak. Pansiyonun ertesi yıl da amblem alabilmesi o yıl içindeki denetim sonuçlarına göre olabilecek. Bir yıl boyunca sürekli yapılacak denetimden geçemeyen pansiyonlara yeniden amblem verilmeyecek.

¹²⁰⁷ *Hür Aydın*, 27 Haziran 1988.

Pansiyonların yeniden amblem alabilmelerinde müşterilerini memnun etmeleri de önemli rol oynayacağı açıklanmıştır.¹²⁰⁸

Kuşadası'na bağlı Davutlar ilçesinde geleneksel olarak yapılan müzik ve halk oyunları festivalinin dördüncüsü 8 Temmuz 1988'de başladı. 8-10 Temmuz tarihleri arasında yapılacak festivalde konserler, folklor etkinlikleri ve gösterilerin yer alacağı açıklanmıştır.¹²⁰⁹

1988 yazında turizm sektörünün hareketli günlerde olmasına rağmen Kuşadası'nda beklenen canlılığın olmadığı açıklanmıştır. Geçmiş yıllara göre turizmi olumsuz yönde etkileyecek savaş, hastalık gibi büyük olaylar olmamasına rağmen turizm sektöründe beklenen canlılık görülmemesi işbaşında bulunan ANAP iktidarının aldığı 4 Şubat kararları¹²¹⁰ ile ilgili olduğu öne sürülüyor. Bazı çevrelerde 4 Şubat kararlarını turizm sektörüne vurulan darbe olarak nitelemişlerdir. 4 Şubat kararlarıyla orta direğin yanı sıra tatil yapmak için küçük tasarruflar yapabilen eksimin ya hiç tatile çıkmadığı ya da en azından tatil süresini kısaltmak zorunda kaldığı gözlenmiştir. Geçtiğimiz yıllarda dolu taşan otel ve pansiyonlara bu yıl çok gelen olmaması işletmecileri güç durumda bırakmıştır.¹²¹¹

“Kuşadası Halk Kültür ve Sanat Günleri 88” düzenlenecek. 12-13-14 Ağustos günlerinde düzenlenecek etkinliklerde ülke genelinde ün kazanmış sanatçıların gelmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Gazeteci ve yazarların da katılımıyla bir panel yapılması planlanmaktadır.¹²¹²

Kuşadası'nda 21 otel ve pansiyona (R) amblemi verildi. Bakanlık ve TURSAB'ın ortaklaşa uygulamaları sonucu ilki Kültür ve Turizm Bakanı tarafından verilen tavsiye edilebilirlik belgesini Kuşadası'nda almaya hak kazanan otel ve pansiyon sayısının 21 olduğu öğrenildi. Türkiye genelinde ilk kez Kuşadası'nda başlatılan uygulamanın bir süre daha devam edeceği bildiriliyor. Kültür ve Turizm Bakanlığı

¹²⁰⁸ *Hür Aydın*, 7 Temmuz 1988.

¹²⁰⁹ *Hür Aydın*, 9 Temmuz 1988

¹²¹⁰ Türk ekonomisinde ekonomik istikrar amaçlı alınan tedbirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep Karaçor, Ayşegül Oğuz, “Türkiye Ekonomisinde Uygulanan İstikrar Politikaların Tarihsel Süreç İçerisinde Analiz ve Bu Süreç İçerisinde Analizi ve Bu Süreç İçerisinde Karar Birimlerinin Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Ocak 2001, s.117-148.

¹²¹¹ *Hür Aydın*, 15 Temmuz 1988.

¹²¹² *Hür Aydın*, 3 Ağustos 1988.

ile TÜRSAB yetkililerinin verdiği bilgiye göre Kuşadası'nda R (Recomanner-tavsiye edilir) amblemi almaya hak kazanan kuruluşların yurt içi ve yurt dışı oteller kataloğunda yer alacağı ve Turizm Bankası kredilerinde de öncelik tanınacağı bildirildi.¹²¹³

Didim - Akbük arasında inşaatların hızla sürmesi sonucunda sahil şeridini beton bloklar doldurmuştur. Didim'de turizm alanında yaşanan gelişmelerin etkisiyle yetersiz kalan tesislere yenileri ekleniyor. Yaklaşık 40 km.lik Didim - Akbük arasındaki kıyı şeridini birbirine birleştirmiş durumda. Yatak kapasitesini artırmak için yapılan bu çalışmalar özellikle bölge vatandaşı tarafından kıyıları beton yığınının dönüşeceği endişesiyle eleştirilmiştir.¹²¹⁴

Didim'de turizmin getirdiği en önemli sorunlardan biri otopark sorunu olmuştur. Didim'de otel sayısının çoğalmasıyla birlikte beldenin yaz sezonunda artan nüfusu ile birlikte başlayan otopark sorununa çözüm belediyenin daha dikkatli projeler üzerinde durması tesislerin yatak kapasitesinin en azından yarısı kadar otopark yapmayı zorunlu kılması önerilerini getirmiştir.¹²¹⁵

Turizm sezonunda turistik beldelerde sorunların büyümesiyle birlikte belediyelerde de kadro yetersizliği sorunları görülmüştür. Kuşadası'nda normal zamanda nüfusun 21.000 olduğunu belirten yetkililer turizm sezonunda bu rakamın 500.000'e ulaştığını belirterek belediyenin kadro ve ekipmanını. 21.000 nüfusa göre oluşturduğunu bu kadro ile turizm mevsiminde hizmet vermenin çok zor olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda sorunların çözümü için İç İşleri bakanlığınca yapılan kadro belirlemelerinde yaz aylarındaki nüfusunda dikkate alınması gerektiği bildirilmiştir.¹²¹⁶

Kuşadası'nın tarihi evleri 1988 yılının Eylül ayından itibaren restore edilmeye başlandı. Belediye, Kent - Koop, ODTÜ ve Halk işbirliği ile evleri onarmak için kurulan kooperatif onarım çalışmaları başladı. İlk etapta 26 evin onarımının gerçekleştirileceği öğrenilmiştir. Açılış toplantısında *"bu değerleri kullanmak*

¹²¹³ *Hür Aydın*, 24 Ağustos 1988.

¹²¹⁴ *Hür Aydın*, 24 Ağustos 1988.

¹²¹⁵ *Hür Aydın*, 2 Eylül 1988.

¹²¹⁶ *Hür Aydın*, 5 Eylül 1988.

istiyorsak kullanılabilir hale getirmemiz gerekiyor dedi. Eğer bunu başaramazsak beş yıldızlı otelleri dikilmesi kaçınılmaz olacaktı” denilmiştir.¹²¹⁷

Didim’de Hotel, Motel, Lokanta ve Eğlence Yerleri Turizm Derneği kurulmuştur. Derneğin amacı turizmin tüm alanlarında faaliyette bulunmak, duty free shoplar açmak, acentalık, ajanslık hizmetlerini yürütmek, yat limanı işletmeciliği yapmak, kurs, konferans, seminer, brifing düzenlemek, dernek üyelerinin kullanacağı, makine, alet, malzeme alımı yapmak, üyelerin uğrayacağı haksızlıklarla mücadele etmek, yeşil sahaların artırılması olarak belirlenmiştir.¹²¹⁸

“Karacasu Tanıtım Dergisi’nin yankıları devam ediyor” başlıklı haberde Aydın’ın Karacasu ilçesinde Karacasu kaymakamlığınca çıkarılan Karacasu ve Afrodisias’ı tanıtım dergisinin Türkçe, İngilizce ve Fransızca olmak üzere üç ayrı dilde yayımlandığı derginin ikinci sayısını geçtiğimiz Temmuz ayında yayınladıkları belirtilmiştir. Üç ayda bir yayınlana dergi tamamıyla turizme yönelik ve dergiye hem yurt içinden hem de yurt dışından ilgi oldukça yüksektir.¹²¹⁹

“Yayla turizmine yeşil ışık Paşa yaylası için avam projesi hazırlanıyor” başlıklı habere göre Aydın’ın en yüksek tepesi olan Paşa yaylasına Özel İdare Müdürlüğü sahip çıkmıştır. Şehre 22 km. uzaklıkta bulunan Paşa Yaylasında İl Özel idare müdürlüğünün 45 dönümlük yeri olduğu, 1961 yılında 41 vatandaşın 28’inin tek katlı yayla evi inşa ettiklerini bu yörenin canlandırılması için vilayetçe çaba gösterileceği belirtilmiştir.¹²²⁰

Kuşadası turizmden 1988 yılında 124.000.000.000 gelir sağlamıştır. 1988 turizm sezonunda 520.994 turistin geldiği Kuşadası için turizm bürosundan yapılan açıklamaya göre 1987 yılına oranla % 60 artış sağlanmıştır. Aynı zamanda 226 olan tesis sayısı 265’e, 6760 olan yatak sayısı da 7205’e yükselmiştir.¹²²¹

Nazilli ilçesinin Kızıldere köyünde düzenlenen birinci Kestane Festivali büyük ilgi gördü. Festivalin içinde yer alan en iyi kestane yarışmasına 11 köyden 48 üretici katıldı. Başarılı üreticilere ödül verilmiştir. Vali Ünal Özgödek, “ilk kez

¹²¹⁷ *Hür Aydın*, 22 Eylül 1988.

¹²¹⁸ *Hür Aydın*, 22 Eylül 1988.

¹²¹⁹ *Hür Aydın*, 23 Eylül 1988.

¹²²⁰ *Hür Aydın*, 29 Eylül 1988.

¹²²¹ *Hür Aydın*, 17 Kasım 1988.

*gerçekleştirdiğimiz kestane festivalinin gördüğü ilgiden mutluyuz. Kestanenin kalitesini teşvik etmek ve yararlarını anlatmak için festival ve yarışmaların gerektiğini inanıyoruz” demiştir.*¹²²²

1989 yılının ilk turist kafilesi Ocak ayında Kuşadası’na gelmiştir. Gelen 572 turist ilk olarak Efes ve Meryem Ana’yı ziyaret etmiştir. Burada hacı olan yılın ilk turist kafilesi daha sonra ilçe çarşısında alış veriş yapmış, özellikle ceket, hatıra eşya ve Türk lokumu almışlardır. Durumdan çok memnun olan ilçe esnafı “*Yeni yıla turistlerle girdik. Bu yılda ilçemize çok sayıda turistin geleceğini tahmin ediyoruz*” demişlerdir.¹²²³

Kültür ve Turizm Müdürlüğü Aydın dahilindeki kültürel varlıkları fotoğraflarla tanıtmak, fotoğraf sanatçılarımızı özendirmek ve desteklemek amacıyla fotoğraf yarışması düzenlemiştir. Yarışmanın konusu Aydın ili, eski eserler ve folklorik değerleri olarak belirlenmiştir. Yarışmada birinci olana 500.000 lira para ödülü verileceği açıklanmıştır.¹²²⁴

Turizm sezonu ile birlikte Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün faaliyeti de hızlandırmıştır. Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nce yapılan tanıtım faaliyetleri sonucunda yurt dışından ve yurt içinden gelen 2000’e yakın tanıtım isteği çeşitli kaynaklarla cevaplandırılmıştır. Aydın Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün yaptığı tanıtım faaliyetleri sırası ile şöyle:

1. 1988 yılı içinde turizm sezonu başında ilimizin tamamını kapsayan bir çalışma yapılarak Aydın Kültür ve Turizm Envanterinin yeniden hazırlanmıştır.
2. Coğrafi yapısı, tarihi zenginlikleri, ekonomisi, tabii ve arkeolojik zenginlikleri ile folklor yönünden ilimizi tanıtıcı özet bilgileri kapsayan bir broşür taksir edilmiştir.
3. Müdürlüğümüz enformasyon bölümüne müracaat eden ve çoğunluğu yabancı olan turistlere gerekli bilgiler verilmiştir.
4. Turizm gönülleri görevlendirilmiştir.

¹²²² *Hür Aydın*, 5 Aralık 1988.

¹²²³ *Hür Aydın*, 5 Ocak 1989.

¹²²⁴ *Hür Aydın*, 22 Şubat 1989.

5. İlimizde yapılan festival ve şenliklere katkı sağlanmıştır.
6. İlimiz kültür ve tabiat varlıklarını yansıtan Aydın kitabının basım işi tamamlanmıştır.¹²²⁵
7. Aydın'daki üç müzede 23.236 taşınır eser bulunuyor. Aydın merkez, Karacasu, Afrodisias ve Söke Milet müzesinde toplam olarak 23.236 envanterli taşınır eser bulunuyor. Aydın Müzesi'nde 10.416 olan eski eser sayısı 1987 yılında 11.008, 1988 yılında 11.025 oldu. Afrodisias Müzesi'nde 1986 yılında 10.062 olan eser sayısı 1987 yılında 10.972, 1988 yılında 9332 oldu. Milet Müzesi'nde 1986 yılında 2.681 olan eski eser sayısı 1987 de 2.846, 1988 de 2.879'a yükselmiştir.¹²²⁶
8. Aydın Valisi Ünal Özgödek il dahilinde bulunan turizm işletme belgeli tesisler ve seyahat acentalarının sık sık denetlenerek turizm yönünden aksayan bir hususun olmaması için çalışmalar yapıldığını açıkladı. Vali Ünal Özgödek'de konaklama tesislerinin Kuşadası ve Yenihisar'da yoğunlaştığını buralarda toplam olarak 389 konaklama tesisinin bulunduğunu, yatak kapasitesinin de 18.097 olduğunu belirtti. Kuşadası ve Yenihisar'da bulunan konaklama tesislerinden 7148 yatak kapasiteli 51 tesisin turizm işletme belgeli geriye kalan 19048 yatak kapasiteli 338 tesisin ise belediye belgeli olduğu öğrenilmiştir.¹²²⁷
9. Turiste en iyi hizmet, tatlı bir hatıra sloganı ile hareket eden Karacasulular ilçede bulunan Afrodisias müzesi ile tarihi yerleri gezmeye gelen turistlere en iyi hizmeti vermeye çalışıyorlar. Turizm sezonu için hazırlıkların başlamasıyla birlikte Karacasu'ya bağlı köylerde de triko ve el örgüsü kazak, çorap vb. örgüler örüyorlar. Halk eğitim merkezi müdürlüğünün açtığı kurslarda da hazırlanan çeşitli hediyelik eşyalar Afrodisias müzesi çevresinde pazarlamak için çalışmalara başlanmıştır.¹²²⁸
10. Aydın'da bulunan 6 müze ve ören yerini son 3 yıl içinde toplam olarak 1 milyon 304.453 kişinin ziyaret ettiği öğrenildi. Aydın Valisi Ünal Özgödek il

¹²²⁵ *Hür Aydın*, 18 Mart 1989.

¹²²⁶ *Hür Aydın*, 14 Mart 1989.

¹²²⁷ *Hür Aydın*, 15 Mart 1989.

¹²²⁸ *Hür Aydın*, 17 Mart 1989.

dahilinde bulunan bütün müze ve ören yerlerinin her zaman bakımlı ve temiz tutulması için bütün tedbirlerin alındığını, buraları gezen turistlerin müze ve ören yerlerimize hayran kalacağını belirtmiştir.¹²²⁹

11. Didim’de belediye, işyerleri ve okulların katıldığı sahil bandı temizlik kampanyası başlatıldı. Didim Belediye Başkanı Ünal Boztürk yaptığı açıklamada, “*tertemiz bir Didim yapmak için bu kampanyayı düzenledik. Belediyemiz öncülüğünde başlatılan ve kısa aralıklarla devam edecek olan bu kampanyaya sağlık ocağı, esnaf, turistik konaklama tesisleri, gönüllü vatandaşlar ve okullar katıldı.*”¹²³⁰ demiştir.

12. Karacasu ilçesinde bulunan Sırtlanini Mağarasının gerekli restoresi ve turizme açılması amacıyla bir inceleme heyetinin önümüzdeki günlerde ilçeye geleceği bildirildi. Böylece Karacasu ilçesi, Afrodisas’ı ve ören yerinden sonra bu mağaradan yeni bir gelir sağlamış olacaktır.¹²³¹

13. Antalya, Muğla ve İzmir’den sonra Aydın’da da “Turizm Jandarması” kurularak faaliyete geçti. Faaliyete geçmesi nedeniyle düzenlenen törende konuşan Vali Ünal Özgödek “*turizm jandarması isminden de anlaşılacağı üzere aydının turistik yerlerinde hizmet verecek*” demiştir. Aydın’da toplam 300’e yakın turizm jandarması Kuşadası Didim, Söke, Sultanhisar, Karacasu, Afrodisias gibi turistik bölgelerde jandarma dışında vazife başında olacakları açıklaması yapılmıştır.¹²³²

14. Altınkum’da turizm açısından büyük bir atak yapılmıştır. Yaz sezonu için şimdiye kadar 2340 yatak kiralanmıştır.. Turizmcilerin bu yıl ki turist sezonu için umutları pek yoktu. Ama son dönemlerde biletlerde uygulanan fiyat indirimi turistleri çekmeye başladı. Turizm şirketleri arasındaki rekabet dolayısıyla bazı rezervasyon iptalleri yaşanmıştır.

¹²²⁹ *Hür Aydın*, 17 Mart 1989.

¹²³⁰ *Hür Aydın*, 28 Nisan 1989.

¹²³¹ *Hür Aydın*, 28 Nisan 1989.

¹²³² *Hür Aydın*, 4 Mayıs 1989.

Altinkum için önemli bir gelir sağlayan özellikle İngiliz turistlerle bu sezon İngiltere'den Türkiye'ye kalkan uçakların % 40 oranında arttığı gözlenmiştir.¹²³³

1989 yaz dönemi Türk turizmi için istenildiği gibi devam etmemiştir. Kuşadası'nda turistik tesisler işçi çıkarmaya başlamıştır. Kuşadası turizm mevsiminde iptal edilen rezervasyonların ardından yerli turist sıkıntısı çeken işletmelere zararlarını en aza indirebilmek için çalışan işçilerin sayısında azaltmaya başladılar. Geçtiğimiz yıllara oranla rezervasyon oranının % 30 ile 40 arasında değiştiği Kuşadası'nda müşteri sıkıntısı çeken işletmeler çalışan işçi sayısında azaltmaya gittiler. Bu sorunların en kısa sürede çözülmesi turizm sektörünün en büyük umudu olmuştur.¹²³⁴

Uluslararası 1. Altın Piyon Açık Satranç Turnuvası Kuşadası'nda düzenlenmiştir. Turnuva 12 - 13 Nisan 1990 tarihleri arasında yapılacak. Satranç turnuvasının geleneksel hale getirilmesinin düşünüldüğünü belirtilerek bu şampiyona, Türkiye'nin dünya klasmanında düzenlediği ilk turnuvadır. Şampiyonaya ülkemizin usta satrançları ile birlikte 43 ülkeden 1000'e yakın satranç severin katılımı beklendiği açıklanmıştır.¹²³⁵

Aydın İl Kültür Müdürlüğü il içindeki turizm danışma bürolarında Kuşadası Danışma Müdürlüğü'nde ve Didim'deki bürolarda görevlendirilmek üzere yabancı dil bilen gönüllü elemanlar aradığı duyurulmuştur.¹²³⁶

Kuşadası trafiği açısından büyük bir önem taşıyan ve çözüm yolu olan yeni garajda otoparkların tanzimi çalışmalarına ağırlık verilmiştir. "Kuşadası otogara kavuşacak" başlıklı haberde mevcut garajın bugün ihtiyaca cevap vermediği ve bu nedenle planlanan tarihe kadar çalışmalar tamamlanırsa garajın bu sezon hizmete gireceği ifade edilmiştir.¹²³⁷

Türkiye'nin önde gelen turizm merkezlerinden biri olmasına rağmen yaşadığı konaklama yetersizlikleri nedeniyle eleştirilen Kuşadası'na lüks bir otel yapılması ile bu konudaki eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır. Kuşadası'nda 5 yıldızlı Fantasia Otelinin açılışını Başbakan Turgut Özal yapmıştır. Açılışı yapılan yeni otelle birlikte

¹²³³ *Hür Aydın*, 12 Mayıs 1989.

¹²³⁴ *Hür Aydın*, 4 Temmuz 1989.

¹²³⁵ *Hür Aydın*, 12 Aralık 1989.

¹²³⁶ *Hür Aydın*, 17 Mayıs 1989.

¹²³⁷ *Hür Aydın*, 9 Haziran 1989.

beklentisi yüksek olan turistlerin ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmıştır.¹²³⁸ Fakat 1989 sezonu Türk turizmi için çok sayıda olumsuz gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. “Yabancı turist gelmeyince turizm öldü, başınız sağolsun” başlıklı haberde otel fiyatlarının pahalılığı yüzünden kapasite kullanımının % 30 da kalması üzerine bir çok lüks tesis sezon başı ilan ettikleri fiyatlarını düşürerek “kazanalım yeter ki dolduralım” demiştir. % 50’lerin altına inen fiyat düşüşlerinin kaliteyi de tehlikeye sokmasından korktuklarını söyleyen turizmciler “*gelen turist bir de bakacak ki kendi 100 lira verirken yerli turist 50 lira veriyor ve bu durum kısa vadede kar getirmiş olsa da aslında Türk turizmine büyük zarar vermektedir*” açıklamasını yapmışlardır.¹²³⁹

Yine otellerde yaşanan bir kriz “bir turizm kurbanı daha” başlığı ile basına yansımıştır. Didim’de yapılan lüks otel “May” açılmadan kapandı. Otelin sahibinin Ankara’da kredi bulmak için girişimlerde bulunduğu öğrenilmiş ancak bir sonuç çıkmamıştır.¹²⁴⁰

Turizm işletmecileri turist sıkıntısı çekerken Turizm Bakanı Aküzüm “*Turizm sezonu uzatılacak*” demiştir. Böylece yaşanan sıkıntılı süreci rahatlatacak önlemler alınmaya çalışılmıştır.¹²⁴¹ Turizm Bakanı Aküzüm, “*doğal değerlere ağırlık verilecek*” demiştir. Doğal ve kültürel değerler ile çevrenin korunmasına ağırlık ve öncelik verilerek belirli sahaların koruma-kullanma dengesi içinde turizme açılması teşvik edileceği açıklanmıştır.¹²⁴² Turizm Bakanı Aküzüm, tüm turistik tesislere bir uyarı genelgesi göndererek sezon ortasında indirim yaparak, ülkenin döviz kaybına uğratılmamasını istedi. 1989 yılı turizmden umut kesildikten sonra 1990 yılı turizm sezonunda fiyat uygulanacak fiyat politikasında esasları şimdiden belirlenmiştir. Bakan Aküzüm, imzasıyla tüm belgeli işletmelere gönderilen bu genelgeyle, fahiş fiyat isteyen ya da sezon ortası indirim yaparak haksız rekabete yol açan tesislere “*bilinçli olun*” çağrısında bulunmuştur.¹²⁴³

Aydın’ın Kuşadası’ndan sonra en fazla talep gören deniz kıyısı ilçelerinden biri olan

¹²³⁸ *Hür Aydın*, 13 Haziran 1989.

¹²³⁹ *Hür Aydın*, 5 Temmuz 1989.

¹²⁴⁰ *Hür Aydın*, 11 Temmuz 1989.

¹²⁴¹ *Hür Aydın*, 17 Temmuz 1989.

¹²⁴² *Hür Aydın*, 20 Temmuz 1989.

¹²⁴³ *Hür Aydın*, 29 Temmuz 1989.

Didim’de deniz turizminin alternatif kollarından yararlanılarak denizin sunduğu imkanlardan yararlanılmak istenmiştir. “Didim sahillerinde denizaltı dinlenme üssü kuruluyor” başlıklı haberde turistik ilçe Didim’e bağlı Yenihisar’da 55.000 dönüm arazi, Genel Kurmay Başkanlığı tarafından kamulaştırılarak VHF (deniz telsizi) Denizaltı Dinlenme Üssü haline getirileceği açıklanmıştır. Didim’de kurulacağı bildirilen üssün Amerika’da Houston, Kuzey Atlantik de Nortfolk ve İtalya da Napoli olmak üzere dünyada sadece üç benzeri olduğu açıklanmıştır.¹²⁴⁴

“Kuşadası’nda düzenlenen güzellik yarışmasında turistler yarıştı” başlıklı haberde Kuşadası’na tatil için gelen turistlerin güzellik yarışmasına katıldığı, birinci olanın tam pansiyon tatil kazandığı haberi yapılmıştır. Yabancı turistlerin büyük ilgisini çeken güzellik yarışmaları Türkiye’nin turistlerin geldiği ülkelerde tanıtılmasında önemli bir aracı haline gelmiştir.¹²⁴⁵ Kuşadası’da turizmi geliştirmeye yönelik böyle girişimler yapılırken Kuşadası’nın durumunu konuşmak için yapılan “Güzel Kuşadası” konulu panelde Ege turizmi için hayli karamsar tablolar çizilmiştir. Özellikle çevre kirliliği, çöp ve betonlaşma konusunda acil önlemler gerektiğini belirtilen panelde ülkemize gelen turistlerin memnun ayrılmadığı dile getirilmiştir. Panelde turizm sorunları ele alınmış ve altyapı sorunları için etkin bir politika izlenmesi gerektiği savunulmuştur.¹²⁴⁶

Aydın turizminin gelişmesinde büyük bir atılım olan Ayter Tesisleri için gerekli hazırlıkların tamamlandığı ve önümüzdeki ay içinde temelinin atılacağı öğrenilmiştir. Turistik yatak belgeli 252 odalı 4 yıldızlı otel 148 yataklı termal tedavi oteli sıcak su çamur banyoları tesisleri kalifiye eleman ihtiyacını gidermek amacıyla turizm otelcilik eğitim merkezi mola dinlenme tesisi alış veriş binası vb. ünitelerin bulunduğu tesisin iki yıl içinde tamamlanmasının planlandığı belirtilmiştir. “Ayter turistik termal tesisinin iki yıl içinde tamamlanması planlanıyor” başlıklı haberde dinlenme, eğlence, tedavi ve her türlü konforun bulunduğu tesislerin Aydın turizmine canlılık getireceği ifade edilmiştir.¹²⁴⁷

¹²⁴⁴ *Hür Aydın*, 4 Ağustos 1989.

¹²⁴⁵ *Hür Aydın*, 29 Ağustos 1989.

¹²⁴⁶ *Hür Aydın*, 17 Ekim 1989.

¹²⁴⁷ *Hür Aydın*, 23 Kasım 1989.

Kuşadası turizminin 1989 yılı değerlendirmesi ve 1990 sezonunda alınması gereken tedbirler konulu turizm komisyonu toplantısı Kuşadası Turizm Komisyonu tarafından yapılmıştır. Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletme temsilcilerinin katıldığı toplantıda yetkililer turistlerin ülkemizin yeşillik ve denizine geldiğini, fakat her geçen yıl bu değerlerin beton yığını haline getirildiğine değinmişlerdir. 1989 turizmin değerlendirilmesinin yapıldığı toplantıda, 1990’da alınacak tedbirler de paylaşılmıştır.¹²⁴⁸

4.3. 1980 – 1990 Yılları Arasında Aydın’da Ulaşım Faaliyetleri

Ulaştırma sistemleri bir ülkede başta ekonomik faaliyetler olmak üzere sosyal ve kültürel faaliyetlerin canlanmasında etkin rol oynayan önemli bir araçtır. Bu sebeple doğal kaynakların verimli bir şekilde kullanılması, mal ve hizmetlerin hızlı dağıtılması, iç ve dış ticaretin geliştirilmesi, ancak ulaşımın dikkatli bir şekilde planlanması ve düzenli bir ulaşım ağının oluşturulması ile mümkün olacaktır. İnsanların ve eşyaların yararlı olduğu varsayılan belli bir amaca yönelik yer değiştirmeleri olarak tanımlanan ulaştırma terimi tarım veya sanayi sektörlerinde olduğu gibi depolanamaz. Bu yüzden gerektiği kadar sunulmalıdır. Gerekemediği halde ulaşım imkanı sunmak ülke ekonomisi için önemli bir kayıp oluşturur. Ulaşım politikalarının ülke koşullarına uygun olarak iyi tanımlanması ve dikkatli bir şekilde uygulanması gerekir.¹²⁴⁹

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1979 - 1983) ulaşım sistemleri ilkeleri ve politikaları açıklanmıştır. Buna göre ulaşım sistemleri arasında ülke koşullarına en uygun taşıma sistemlerinin kullanılması esas alınacağı bunun yanında taşıma hizmetlerine olan talebin özellikle sanayi sektörü talebinin fazla kapasite yaratılarak kaynak kaybına yol açmadan zamanında ve güvenilir bir şekilde karşılanmasının esas alındığı ifade edilmiştir. Ayrıca ulaşım konusunda güvenliğin artırılması da amaçlar

¹²⁴⁸ *Hür Aydın*, 15 Aralık 1989.

¹²⁴⁹ Ali Payıdar Akgüngör, Abdulluttalip Demirel, “Türkiye’deki Ulaştırma Sistemlerinin Analizi ve Ulaştırma Politikaları”, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Yıl 2004, C.10, S.3, s.424; Serdar Altınok, “Türkiye’de Ulaştırma Politikaları, Karayolları ve Demiryollarının Mukayesesi”, *SÜ İBBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2001, s.74.

arasında gösterilmiştir.¹²⁵⁰ 12 Eylül 1980’de Türk Silahlı Kuvvetleri devlet yönetimini üstlenmiştir. Okunan ilk bildiride Parlametonun dağıtıldığı, Kabine’nin görevine son verildiği, milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırıldığı, siyasi partilerin faaliyetlerinin durdurulduğu açıklandı. Bu bildiride “*Türkiye Cumhuriyeti, NATO dahil tüm ittifak ve anlaşmalara bağlı kalacak*” denilmekteydi. İzleyen bildirilerde ise halen sürdürülen “...ekonomik program ile yapılan anlaşma ve protokollerin uygulanmasına devam edilecektir” güvencesinin verilmesine dikkat edildi. Böylece uluslararası politik ve iktisadi duruma bağlılığın devam edeceği mesajı veriliyordu. 14 Eylül’de Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, resmen devlet başkanı ilan edilmiş ve yeni yönetimin liderliğini Milli Güvenlik Konseyi (MGK) üstlenmiştir. Darbeden bir hafta gibi kısa bir süre sonra Emekli Amiral Bülend Ulusu yönetiminde bir kabine atanmıştır.¹²⁵¹ XLIV. TBMM (Ulus) Hükümeti 20 Eylül 1980’de iktidara gelmiş ve 13 Aralık 1983’de görevden ayrılarak 3 yıl 3 ay yönetimde kalmıştır. Ulusu Hükümeti Programı’nda ülkemizdeki karayolları üzerindeki trafik ve nakliyenin günün şartlarına uygun hale getirilebilmesi için gerekli yasal düzenlemelere gidileceği belirtilmiştir. Ayrıca ülkemizin coğrafi konumu nedeniyle büyük önem taşıyan ekspres yolların yapımı hızlandırılacak, kıtalararası geçiş tıkanıklığı giderilecek ve bu yatırımlar için kendi kendini finanse edecek kaynaklar yaratılacağı, demiryolları açısından ıslah ve yenileme çalışmalarının devam edileceği ve yeni güzergahlarda inşaat faaliyetlerine başlanılacağı ifade edilmiştir.¹²⁵²

Bu dönemde Aydın turizmini olumlu yönde etkileyecek önemli bir gelişme İzmir - Aydın karayolunun çift yönlü ve dört şeritli hale getirileceği haberi olmuştur. İki yıl içinde tamamlanması planlanan yapım çalışmalarında yolun çift yönlü olarak hizmete girmesinden sonra ulaşım süresi 1 saate ineceği açıklanmıştır.¹²⁵³ Yol yapım çalışmalarının devamı gazetelerde de yerini almıştır. “Yol yapım çalışmaları için yıl sonuna kadar 70.000.000 lira harcanacak” başlıklı haberde Aydın Belediye Başkanı

¹²⁵⁰ Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979 - 1983, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1979, s.416-417; Turizm ulaştırması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mamarasulov, *a.g.t.*, s. 82-84.

¹²⁵¹ Suavi Aydın, Yüksel Taşkın, *1960’tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul 1989, s. 326-327; Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul 2007, s. 275-287.

¹²⁵² *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.7, s. 5958.

¹²⁵³ *Hür Aydın*, 20 Haziran 1983.

Nevzat Biçer, şehri pırıl pırıl yapmak için çalışmaların yoğun bir şekilde yürütüldüğü haberi yapılmıştır.¹²⁵⁴

13 Aralık 1983’de iktidara gelen ve 21 Aralık 1987’ye kadar yaklaşık dört yıl yönetimde kalan XLV. TBMM 8 (I. Özal Hükümeti) Programı’nda kara, hava, deniz ulaştırması gibi temel alt yapı yatırımlarının devletin asli görevleri arasında kabul edildiği belirtilmiştir.¹²⁵⁵ İzmir - Aydın ve İzmir - Çanakkale arası plan kapsamına girebilecek işleklikte paralı yol uygulamasının yaygınlaştığı ile ilgili haberde şehirlerarası trafiğin yoğun olduğu ve günde ortalama 4000’den fazla aracın geçtiği yolların paralı yol yapılacağı bildirilmiştir. Bu açıklamaya göre İzmir’i Aydın ve Çanakkale’ye bağlayan yollar da uygulama içine alınabileceği açıklanmıştır.¹²⁵⁶

Aydın’ın en fazla turist ağırlayan ilçelerinden Kuşadası’nda yaşanan otopark sorunu hem ilçede yaşayanlar hem de dışardan gelen ziyaretçiler için büyük sorun olmuştur. “Kuşadası’nın otopark sorununa çözüm yolu bulundu” başlıklı haberde Kuşadası garajının hem garaj hem de otopark haline getirileceği ifade edilmiştir. Eski garajı düzenleyerek eksiklikleri kapatmaya çalıştıklarını belirten Belediye Başkanı Engin Berberoğlu *“yedi dönümlük bir arsamız var. Santral garajının altı şehirlerarası otobüs ve minibüslere tahsis edilecek. Üstüne yapacağımız üç katlı otopark ile de Kuşadası’nın otopark sorununu halletmiş olacağız ve üç katlı otoparkın getireceği gelir yapılan masrafı kaldıracaktır”* demiştir.¹²⁵⁷

1984 yılı Karayolları İkinci Bölge Müdürlüğü’nün Aydın ili yatırım programının 248.964.000 lira olduğu yetkililer tarafından açıklanmıştır. Turistik yollar yapım ve onarım işlerinin hızla devam ettiği ayrıca Kuşadası çevre yolunda çalışmaların devam ettiği açıklanmıştır. Turistik yollar yapım ve onarım çalışmaları programında yer alan Güzelbahçe -Seferihisar, Doğanbeyli – Gümüldür-Kuşadası yol projesinde çalışmalar devam etmektedir.¹²⁵⁸

Karayollarının durumu ve mevcut yollardan iyileştirilmeye ihtiyacı olanlar için alınması gereken önlemler 1985 – 1989 yılları arasında uygulamaya konulan Beşinci

¹²⁵⁴ *Hür Aydın*, 19 Temmuz 1983.

¹²⁵⁵ https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukumetler/hukumetler_cilt_7.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2021)

¹²⁵⁶ *Hür Aydın*, 17 Temmuz 1984.

¹²⁵⁷ *Hür Aydın*, 12 Ekim 1984.

¹²⁵⁸ *Hür Aydın*, 12 Ekim 1984.

Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da yer almıştır. Planda yol güvenliğinin yanında yolcu güvenliğinin de artırılması, ulaşım hizmetlerine erişilebilirliğin artırılması gibi hizmetlerin yanında mevcut kapasitelerin en etkili şekilde kullanılması öngörülmüştür. Bunun yanında alt yapı hizmetlerinin de güvenli ve ucuz bir hizmet sunacak şekilde hedeflendiği ifade edilmiştir. Ülkemiz üzerinden karayolu ile yapılan transit taşımaların ülkemizin nispeten daha avantajlı olduğu demiryolu ve limanlara kaydırılması için gerekli imkanların hazırlanacağı belirtilmiştir. Karayolu ulaştırmasında taşımaların lisans sistemine bağlanarak denetim altına alınacağı, sigorta siteminin günün şartlarına uygun hale getirilerek, yeni yapım, bakım ve onarım giderlerinin karşılanmasında kamunun yapacağı paralı yollardan elde edilecek gelirler ve benzer gelirlerden yararlanılacağı açıklanmıştır. Hava ulaşımında kullanılan her türlü tesis, tesisat ve yardımcı sistemlerin her an kullanılabilir seviyede aktif tutulması için bakım onarım ve restorasyon hizmetlerine birinci öncelik verilecek, meydanlarda Türk ve yabancı uçaklara verilerek bütün hizmetlerin dünya standartları seviyesine çıkarılmasına çalışılacaktır. Ayrıca tüm sistemlerde trafik güvenliğini artırıcı projelere önem verilecektir. Limanlar konusunda limanlarımızın verimli ve çağdaş bir işletmecilik anlayışına ve yapısına ulaşmasını sağlayacak yatırımlar, hukuki ve idari düzenlemelerin gerçekleştirileceği açıklanmıştır.¹²⁵⁹

Aydın'ın 1987 yılı yol çalışmaları ile ilgili olarak Aydın Milletvekili Mehmet Özalp “*Bu yıl Aydın’da 150 kilometrekarelik yol asfaltlanacak*” demiştir.¹²⁶⁰ “Kuşadası’na yarım milyara otogar yapılıyor” başlıklı haberde otogar yapımının önümüzdeki aylarda başlanılacağı açıklanmıştır. Kuşadası’nın turizm potansiyelinin göz önünde tutulduğunu ve buna paralel olarak otogar sayesinde hem ilçedeki trafik rahatlayacak hem de otogarın yanında yapılacak turistik tesislerle gelen turistlere hizmet verileceği duyurulmuştur.¹²⁶¹ Yolların parke döşeme çalışmalarının devam ettiği Aydın’da geçen yıl (1986) 87.000 metre kareli yol beton parke döşendiği ve bu çalışmaların devam ederek Aydın’ın hakettiği yollara kavuşturulacağı açıklanmıştır.¹²⁶²

¹²⁵⁹ *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, s. 116-117.

¹²⁶⁰ *Hür Aydın*, 29 Ocak 1987.

¹²⁶¹ *Hür Aydın*, 5 Şubat 1987.

¹²⁶² *Hür Aydın*, 30 Nisan 1987.

Aydın'a gelen yerli ve yabancı turistlerin büyü çoğunluğu ulaşım güzergahı olarak önce İzmir'e sonra Aydın'a varmaktadır. Bu açıdan İzmir ile olan yol mesafe ve yol kalitesi büyük önem taşımıştır. "İzmir - Aydın arası 20 kilometre kısalıyor" başlıklı haberde otoyol için 370.000.000 dolarlık dış kaynak sağlandığı açıklanmıştır. Otoyolun proje çalışmalarının tamamlandığını belirten yetkililer İzmir - Aydın otoyolu ile ilgili anlaşmalar hazırlanmıştır. Yakında müteahhit firmalara ihale dilecektir dedi. Yetkililer yeni güzergahın eski yoldan farklı olacağını ve bunun sonucu iki şehir arasındaki mesafenin 20 km. daha kısılacacağını bildirmişlerdir.¹²⁶³ Aydın Ticaret Odası Genel Sekreteri Hüseyin Özel turizmle ilgili yaptığı bir konuşmada "turizm gelişmesinde ulaşım olanaklarının önemli bir payı vardır" demiş ve Aydın'da ulaşım ile ilgili sorunların çözülmesinin turizme olumlu katkı sağlayacağını ifade etmiştir.¹²⁶⁴

21 Aralık 1987'de iktidara gelen ve yaklaşık 1 yıl 11 ay yönetimde kalan XLVI. TBMM (II. Özal) Hükümeti Programı'nda kara, deniz ve hava ulaştırmasının kalkınmanın temeli olduğu ifade edilmiştir. Bu yatırımların hızlı bir şekilde gerçekleşmesi de temel hedef olarak gösterilmiştir. Yapımına başlanmış bulunan 1500 km. lik otoyolun önümüzdeki dönemde tamamlanacağı, yeni otoyola bağlanacağı, büyük şehirlerimizdeki metro, hafif metro ve toplu taşıma hizmetlerinin mali bakımdan destekleneceği açıklanmıştır. Yurt içinde özellikle turizm öncelikli yerlere hava ulaşımı sağlamanın temel hedef olduğu, turizm gelişmesi ve milletlerarası hava ulaşımında daha fazla pay alabilmek için mevcut havaalanlarının modernleştirilerek bakımının yapılacağı ve ihtiyaç duyulan yerlerde yenilerinin yapılacağı açıklanmıştır.¹²⁶⁵

20 km. kısaltılarak yapılacak olan Aydın - İzmir Otoyolunun yapımı ile ilgili antlaşma yapılmıştır. Japonya ve ABD'den gelen firmaların ortaklaşa yapımını üstlendiği İzmir - Aydın otobanı için yetkililer bu yolun projenin ilk bölümünü oluşturduğunu, ikinci etapta İzmir - Denizli otobanının ele alınacağı açıklanmıştır. İller arasında yapılan otoban yollarla bölgeye turist olarak gelen ziyaretçilerin kısa zamanda daha çok yeri görme şansı olduğu ve bu sayede ziyaret alanlarının daha

¹²⁶³ *Hür Aydın*, 8 Kasım 1987.

¹²⁶⁴ *Hür Aydın*, 25 Mart 1987.

¹²⁶⁵ https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukümetler/hukümetler_cilt_7.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2021)

aktif kullanılabileceği ifade edilmiştir.¹²⁶⁶ Türkiye’de hemen her dönemde büyük mesele olan ve özellikle karayollarının yapımı konusunda artan taleplerin olduğu görülmüştür. Yol yapım konusunda hükümet ve belediyeler genellikle sorumluluğu almak istemeyen politikalar tercih etmişlerdir. “Belediyeden yol seferberliği, bütün yollar onarılacak, toprak yol kalmayacak” başlıklı haberde Kuşadası’nda geçtiğimiz turizm sezonunda yaşanan yol sıkıntılarının bu yıl yaşanmaması için önümüzdeki turizm sezon için belediye seferberlik içerisine girdiği ve bu amaçla ilçedeki bütün yolların onarılacağı açıklanmıştır.¹²⁶⁷

Aydın’da bir hava alanı açılması talebi zaman zaman gündeme gelen konulardan biri olmuştur. “Aydın’da bir havaalanı yapılması isteniyor” başlıklı haberde Aydın’lı iş adamları piyasanın canlanması için havaalanı istemişlerdir.¹²⁶⁸ Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü’nün 1987 yılındaki çalışmalarının ağırlığını havaalanları oluşturmuştur. Yıl içinde hizmete girecek olana çalışmaların başında Efes Havalimanının yılın ikinci yarısında hava trafiğine açılması öngörülmüştür.¹²⁶⁹

21 Aralık 1989’da iktidara gelen ve yaklaşık 1 yıl 11 ay yönetimde kalan Akbulut Hükümeti Programı’nda yol yapım işlerinin devam ettiği ve bununla birlikte yapımına başlanılacağı açıklanmıştır. Ayrıca ulaşım açısından çok önemli bir yeri olan toplu taşıma hizmetlerinin de mali bakımdan destekleneceği açıklanmıştır.¹²⁷⁰

Aydın Valisi Ünal Özgödek’in Türk Hava Kurumu’na yaptığı ziyaret sırasında THK (Türk Hava Kurumu) tarafından verilen brifingde Didim’e havaalanı yapılacağı açıklanmıştır. Didim’e havaalanı yapılmasını olumlu karşılayan Vali, havaalanı yapılması düşünülen alanın öncelikle meralık vasfının kaldırılması gerektiğini de hatırlatmış ve Didim’de yapılması planlanan havaalanının 3.000 dönümlük bir alan üzerinde kurulacağı ve hava alanı yanında turistik tesislerin de yapılmasının

¹²⁶⁶ *Hür Aydın*, 29 Temmuz 1988.

¹²⁶⁷ *Hür Aydın*, 28 Kasım 1988.

¹²⁶⁸ *Hür Aydın*, 30 Ocak 1987.

¹²⁶⁹ *Hür Aydın*, 22 Ocak 1987.

¹²⁷⁰ https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukümetler/hukümetler_cilt_7.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2021)

düşünüldüğü ifade edilmiştir. Ayrıca 1988 yılında Aydın Çıldır Havaalanı yapımına da başlanacağı haberi verilmiştir.¹²⁷¹

“Didim’de Havaalanı, havaalanından tarifeli seferler düzenlenecek” başlıklı haberde Aydın’ın Kuşadası’ndan sonra en önemli turistik merkezlerinden biri olan Didim’e havaalanı yapılacağı açıklanmıştır. THK tarafından yaptırılması düşünülen ve proje aşamasında olan Didim Havaalanı’ndan tarifeli seferlerin de yapılacağı açıklanmıştır. Aydın Valisi Ünal Özgödek’de Didim de yapılması düşünülen hava alanı için *“turizm açısından olumlu bir düşünce. İyi planlayıp uygulamaya konmalı. Türkiye’nin en temiz denizine sahip Didim’e yurt dışı bağlantılı seferler düzenlenmesi beldenin turizmini geliştirecektir”* demiştir.¹²⁷²

Ulaştırma meydana gelen her türlü teknolojik yenilikler seyahat süresini, hızını, konfor seviyesinde değişiklikler meydana getirerek turizm endüstrisinde gelişmelere ortam hazırlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte ortaya çıkan turizm taşımacılık sistemi kavramı özellikle turizm mevsiminin yoğun olduğu ve turizmde aktif dönem olarak tanımlanan zaman aralığında seyahati teşvik eden bazı gelişmelere imza atmıştır.¹²⁷³

Bu amaçla Ulaştırma Bakanı Cengiz Tuncer, tatil mevsimi süresince uçak, gemi ve trenlerde ailelere %10 indirim yapılacağını açıklamıştır. Tuncer’in bu konudaki yazılı açıklamasında THY iç hatlarındaki aile indiriminin % 10 olduğu, dış hatlarda da sadece işçi ailelerine Avusturya için % 25, Almanya için de % 10 indirim yapılacağı açıklandı. 19 Haziran’dan itibaren ana hat yolcu trenlerinde ailelere %30, denizyollarını iç seferlerinde de ailelere % 10 indirim yapılacağı duyurulmuştur.¹²⁷⁴

¹²⁷¹ *Hür Aydın*, 8 Temmuz 1988.

¹²⁷² *Hür Aydın*, 21 Temmuz 1988.

¹²⁷³ Gülçin Özbay, Ayça Çekin, “Turizm, Ulaşım ve Sosyal Medya Etkileşimi: Doğu Ekspresi ve Kars’taki Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.1, 2020, s.328.

¹²⁷⁴ *Hür Aydın*, 1 Temmuz 1989.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1990 – 2000 DÖNEMİ AYDIN’DA TURİZM

1990’lı yıllar Türkiye’de hem siyasi hem de ekonomik alanda gelgitlerin yaşandığı, toplumsal olarak 12 Eylül 1980 darbesi sonrası yaşanan sıkıntılardan kurtulmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Bu süreç Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile Kürdistan İşçi Partisi (PKK)’nın mücadeleleriyle birlikte toplumdaki güvensizlik hissinin arttığı, bunun yanında siyasete duyulan güvenin azaldığı bir dönem olmuştur. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte rüşvet ve yolsuzlukların artışı Türkiye’de siyasi alanda yeni bir arayışın da başlamasına ortam hazırlamıştır. 1990’lı yıllara girilirken siyasi açıdan zayıf hükümetler, sokaklarda yükselen şiddet ve ekonomik sorunlar tekrar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kamuoyunun yakından takip ettiği Muammer Aksoy ve Bahriye Üçok gibi akademisyenlerle, gazeteci Çetin Emeç’e düzenlenen suikastlar toplumsal gerginliği daha da artırmıştır. 1990’lı yıllar koalisyon hükümetlerinin kurulduğu ve sivil siyasetin genel anlamda güç kaybettiği bir dönem olarak yakın tarihte yerini almıştır. Türk siyasetinde yaşanan bu durum finansal sektörde bir çok olumsuz gelişme, yüksek faiz ortamı ve yurt dışındaki yatırımcıların Türkiye’ye olan güveninde sarsılma vb. gelişmelere sebep olmuştur.¹²⁷⁵ Türk siyasetinde rekabetin büyük oranda artış gösterdiği bu dönemde 20 Ekim 1991’de yapılan genel seçimlerde DYP oyların %27’sini alarak birinci parti çıkmış ve Mesut Yılmaz’ın başkanlığındaki ANAP’tan %3 fazla oy almıştır. SHP ise merkez solun temsilcisi olarak %20.7 oy almıştır. 1991 Kasım’ında gerçekleşen DYP ve SHP koalisyonu ülkede büyük bir umutla karşılanmış ancak beklenen siyasi ve ekonomik sonuçları verme konusunda başarı gösterememiştir. Koalisyon hükümeti hem 1980’lerden kalan sorunlarla hem de yeni olan sorunlarla mücadele ederken, yüksek enflasyon ve terör meselesi sıcak gündemini hep korumuştur. 1990’lı yıllarda yaşanan olumlu gelişmelerden biri Avrupa Birliği ile 1995’ten itibaren Gümrük Birliği’nin gerçekleştirilmesi olmuştur. 1995 yılının ikinci üç aylık döneminden

¹²⁷⁵ Zafer Toprak, “Türkiye’nin Ekonomik Gelişimi (1923-2019)”, *Modern Türkiye Tarihi*, (Editör: Ahmet Şimşek), Ankara 2019, s.253-255; Şerif Demir, “Modern Türkiye’de Siyasal Yaşam ve Demokrasi (1938-2019)”, *Modern Türkiye Tarihi*, (Editör: Ahmet Şimşek), Ankara 2019, s. 197-199; https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_guz/turk_siyasi_hayati/11/index.html (Erişim Tarihi:11.06.2021); Serdar Göcen, “Türkiye’nin 1990-2015 Dönemindeki Ekonomik Performansı Üzerine Bir Değerlendirme”,

itibaren ekonomideki belirsizliklerin azaldığı ve canlanan iç talebin etkisiyle sanayi alanında önemli artış görülmüştür.¹²⁷⁶

5.1. Türkiye'nin Turizm Politikası

Türkiye, 1980'li yılların ikinci yarısında girdiği turizm ekonomisinde zaman içinde Akdeniz coğrafyasında azımsanmayacak derecede bir pazar potansiyeline sahip olmuştur. İlk yıllarda tanıtım için ayrılan bütçenin az olmasına bağlı olarak Türkiye'nin tanıtım faaliyetleri yetersiz kalırken turizm sektörüne sağlanan teşviklerin ardından pazarda rekabet edilebilir bir konaklama kapasitesine erişmiştir. Bununla birlikte tanıtıma daha fazla bütçe ayrılmıştır. Bu gelişmelerin de etkisiyle Türkiye bir turistik destinasyon kimliğine kavuşmuştur.¹²⁷⁷

9 Kasım 1989 tarihinde iktidar gelen ve 23 Haziran 1991'e kadar görevde kalan Akbulut Hükümeti Programı'nda son altı yılda Türkiye'nin net turizm geliri artışında dünyada en başarılı ülke olduğu belirtilmiştir. Buna göre 1983 yılı sonunda 66.000 olan turistik yatak sayısının 1989 yılı sonunda 160.000'e ulaşacağı ve Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi sonunda bu rakamın 350.000'e ulaşmasının beklendiği, önümüzdeki dönemde hedeflerinin kaliteli ve gelir düzeyi yüksek yabancı turisti Türkiye'ye çekmek olduğu açıklanmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için eğitilmiş turizm personeli ile su, kanalizasyon, yol vb. gibi teknik alt yapı hizmetlerinin yeterli düzeye çıkarılması, büyük çoğunluğunu kum, deniz, güneş turizmine hitap eden türdeki tesislere çeşitliliğin getirilmesi, ülkenin belirli bölgelerine yoğunlaşmış olan turistik tesislerin potansiyeli olan diğer bölgelere de dengeli bir biçimde dağılımının gerçekleştirilmesi, turistik tesis işletmeciliğinin geliştirilerek, küçük ölçekli tesislerin ve aile işletmeciliğinin teşvik edilmesi, turizm hizmetlerinin pazarlama ve tanıtımında özel ve kamu işbirliğinin teşvik edilmesi, charter taşımacılığının geliştirilmesi ve yerli seyahat acentalarının tur operatörlüğüne teşvik edilmesi, atıl durumda olan ikincil konutların turizme kazandırılması ve Türk

¹²⁷⁶ Ferda Yerdelen Tatoğlu, "Türkiye Ekonomisinde 1985-1990 ve 1996 Dönemlerinde Ekonomik Yapı Değişikliklerinin Input-Output Tabloları Yardımlarıyla Analizi", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 2004, s.279. 267-291

¹²⁷⁷ 1985-1991 yılları arasında turizm yatırımlarında uygulanan verimli teşvik sistemi bu dönemde yapılan yatırımlarda ve gelişmelerde çok önemli bir etken olmuştur. Onur Gülbahar, "1990'lardan Günümüze Türkiye'de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl 2009, C.14, S.1, s.155; *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm*, s.120.

turizminin hitap ettiği ulusların Pazar yelpazesinin para harcayan türde turist gönderen yeni pazar ülkelere doğru genişletilmesine ağırlık verileceği belirtilmiştir.¹²⁷⁸

Turizm çeşitliliğinin büyük artış gösterdiği Türkiye’de turizmciler Avrupa’da ayrı bir sektör haline gelen hobi turlarının ülkemizde de yaygınlaştığını sıklıkla ifade etmişlerdir. Turizm kolunun gelecek vaat ettiğini belirten ilgililer yoğun talepler sonucu, ülkemizin önemli kuş alanlarını ve Avrupa’da ortadan kalkmış bulunan bitki türlerinin bulunduğu yöreleri içeren bir ve iki haftalık tur programlar düzenlediklerini ve aldıkları başvuruların oldukça yüksek olduğunu açıklamışlardır.¹²⁷⁹

Turizm sektöründe yaşanan çeşitli sorunlarla olmakla beraber en sık karşılaşılan sorunlardan biri turizm alanında ucuz eleman çalıştırma sorunudur. “Genç turizmciler dertli” başlıklı haberde kısa adı TUREVS olan Türkiye Ev Pansiyoncuları Derneği bünyesinde bir araya gelen ve bir yönetim kurulu oluşturan genç turizmciler turistik tesis işletmecilerinin ucuz eleman çalıştırma konusunda ısrarcı olduklarını belirtmiştir. Yönetim Kurulu Başkanı Salih Güranç konuşmasında:

“Birbiri ardına beş yıldızlı oteller yapılıyor ve bu tesislerde çoğu köylerden toplanan turizm açısından niteliksiz elemanlar çalıştırılıyor. Tesis işletmecileri nitelikli eleman yerine ucuz eleman çalıştırmayı tercih ettikleri sürece ülkemizde gerçek bir turizm patlamasından söz etmek mümkün olmayacaktır” demiştir.¹²⁸⁰

Özellikle turizm sezonunun başlamasıyla sayıları hızla artan kaçak rehberlere karşı alınan önlemler 1990’lı yıllarla beraber daha da artırılmıştır. “Kaçak rehberlere sıkı denetim” başlıklı haberde yeni turizm sezonunda turist gruplarını gezdiren rehberlerin çok sıkı denetleneceği, rehberlik belgesi ve kokartları olmayanların çalışmalarının engellenerek haklarında kanuni işlem yaptırılacağı bildirilmiştir.¹²⁸¹

Ülkelerin ekonomik gelişmişliklerini destek sağlama konusunda çok önemli bir paya sahip olan turizm sektöründe Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’ne göre Türkiye son

¹²⁷⁸ Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.8, s. 6294.

¹²⁷⁹ Hür Aydın, 30 Ocak 1990.

¹²⁸⁰ Hür Aydın, 21 Şubat 1990.

¹²⁸¹ Hür Aydın, 22 Şubat 1990.

3 yılda turizmde önde bir gelişme seyretmiştir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarını artırmak yerine turizme yöneldikleri, Türkiye'nin de turizmde önemli mesafe katettiği bildirilmiştir. Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen “Turizm Sektöründe İşgücü Kaynaklarının Geliştirilmesi” konulu toplantıda turizmin yüzyılın sonunda dünyanın en büyük sanayi kolunu oluşturacağı belirtilmiş ve turizm sektöründe OECD ülkeleri arasında son üç yılda en hızlı gelişmeyi Türkiye'nin gösterdiği ifade edilmiştir.¹²⁸²

Uluslararası turizmin gelişiminde ve ülkelerin tanıtımının yapılmasında ikili anlaşmalar, konferanslar ve çalıştayların çok önemli bir yeri vardır. Bu amaçla Balkan ülkeleriyle turizm protokolü yapılmıştır. Türkiye, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın katılımıyla 11 - 15 Aralık 1990 tarihleri arasında Bursa'da yapılan 22. Balkan Ülkeleri Turizm Kuruluşları Konferansında imzalanan protokol onaylanmıştır. Protokol öncelikle Balkan ülkelerinin diğer ülkelere daha iyi tanıtımını amaçlamıştır. Protokol gereğince Balkan ülkelerini kapsayan harita ve turist rehberi kitabının basımı ile ilgili hazırlıklar bu yıl içinde tamamlanacağı açıklanmıştır.¹²⁸³

Doğa turizmi açısından dünyanın en güzel yerlerine sahip ülkelerinden biri Türkiye'dir. Turizm Genel Müdürü Tankut Ünal Türkiye'de turizmin gelişmesi için öncelikle çevre bilincinin yerleşmesi gerektiğini belirterek “*yeryüzünde gittikçe kıtlaşan bozulmamış doğa kaynakları, ekonomik değerleri de artırmaktadır*” demiştir. Türkiye'de doğa ve kültürel varlık potansiyeli yüksek yörelerde kısa vadeli ekonomik hedeflere öncelik verilmesinin doğal kaynakların uzun vadede onarılması mümkün olmayacağını ve Avrupalı turistlerin Türkiye'yi yeni turizm merkezi olarak seçtiklerini kaydeden Ünal, kıyılardaki yerel yönetimlerin ekolojik dengeyi bozma pahasına belediye gelirlerini artırmak için konut yığınları yaratmaktan vazgeçmeleri gerektiğini bildirmiştir.¹²⁸⁴

Turizm sektöründe yeni sezon hazırlıkları çoğu zaman turizm dönemi devam ederken başlamıştır. 1990 yılı turizm sezonu henüz sona ermemiş olmasına rağmen

¹²⁸² *Hür Aydın*, 10 Mart 1990.

¹²⁸³ *Hür Aydın*, 3 Mayıs 1990.

¹²⁸⁴ *Hür Aydın*, 26 Mayıs 1990.

turizmciler gelecek sezonun hazırlıklarına başladılar. Şimdiden 1991 yılının pazarlama çalışmalarını yapan turizmciler gelecek sezonun Türkiye için ürkütücü olmayacağını dile getirmişlerdir. Turizm pazarlamasında tesislerin fiyatlarını düşürdüklerini ve bazı tesislerin yıldızlarının çok altında ücret talep ettiklerini belirtmişlerdir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de Irak’ın Kuveyt’i işgali Türk turizmcilerini ürkütmüşse de çok önemli bir etkisinin olmadığı gözlemlendi. Bunun yanında düşürülen fiyatların, gelecek turizm sezonunda ciddi sorunlar yaratacağını belirten turizm yetkilileri bazı tesislerin 1991 sezonu öncesinde paniğe kapıldıklarını ve bunun sonucunda fiyatlarını düşürdüklerini ifade etmiştir.¹²⁸⁵

Turizm alanında uzmanların katıldığı ve günümüz Türkiye’sinin turizm meselelerinin konuşulduğu toplantıda gündemde yer alan bir konu olan Turizm Teşvik Yasası ile ilgili öngörülen bazı değişimler eleştirilmiştir. Uzmanların bir çoğu yasanın değiştirilmesini öngören tasarıyı tuzak olarak nitelendirmişlerdir. Turizm Bakanlığınca hazırlanan ve TBMM komisyonlarında görüşülmesi beklenen Turizm Teşvik Yasasının değiştirilmesini öngören tasarı doğa ve antik kent korumasını zorlaştıracığı için bu şekilde eleştirilmiştir. Kongrede *“1991 yılında uygulanmak üzere hazırlanan tasarının yasalaşması ile doğal ve tarihi sit alanları, milli parklara yatırımcılara satılabilecek, bu alanlara da yapılaşmalar olacaktır”* açıklaması yapılmıştır. Yasa ile yerel yönetimlerin planlama yetkilerinin yok edileceği ve kendi bölgelerini ilgilendiren yapılaşmalarla ilgili haklarının engelleneceği ifade edilmiştir.¹²⁸⁶

Yatırım maliyeti oldukça yüksek olan turizm sektöründe yapılan kamu teşviklerinin büyük etkileri olmuştur. “Turizm yatırımlarında giderek azalma” başlıklı haberde turizm yatırımlarının giderek çekiciliğini kaybettiği belirtilmiştir. Turizm yatırımcıları teşviklerin cılızlaşması ve finansman yapısının sağlıksızlığı nedeniyle 80’lerdeki heyecanın artık korunamadığı açıklanmıştır. 1980’lerin ikinci yarısındaki hızlı yatak artışı sonucu oluşan arza talebin ayak uyduramaması ve tanıtım - pazarlama çalışmalarındaki eksiklik de yapılan yatakların zor satılmasına yol açmıştır. Türkiye’de turizm sektörünün yapısına uygun koşullarının olmaması turizm

¹²⁸⁵ *Hür Aydın*, 8 Eylül 1990; Onur Gülbahar, *a.g.e.*, s.156-160.

¹²⁸⁶ *Hür Aydın*, 30 Kasım 1990.

sektöründe özellikle konaklama alanında yatırım yapmanın riskini her geçen gün daha da artırmıştır. Uzun vadede Türkiye’de turizm yatırımı yapmanın karlılığını kimse yadsımamıştır. Çünkü turizm sektörü Türkiye için gelecekteki parlaklığını hala koruyor ama mevcut uygulamalar sürerken Türkiye’de bir turizm yatırımına girmek yatırımcılara oldukça pahalıya mal olmuştur. Turizm atağını 1980’li yılların ikinci yarısında yapan ve turizm gelirlerini artıran Türkiye’nin bu sonucu büyük ölçüde yatak artışına bağlanmıştır. Turizm Bakanlığı’nın verilerine göre Türkiye’de Ağustos 1990 itibariyle Bakanlıktan işletme belgeli 1144 tesiste 152.628 yatak bulunurken, 1990’lı yıllarda ise yatırım belgesi almış 1815 tesisin bitirilmesiyle 312.869 yatağın daha turizmin hizmetine girmesi öngörülmüştür. Türkiye’deki turistik nitelikteki yatak sayısının daha 10 yıl önce 60.000’lerde olduğu hatırlandığında bu sayılar daha da anlaşılır olsa da Türkiye’nin turizmden hak ettiği payı alabilmesi için 2000’li yıllarda 1.000.000 nitelikli yatağa sahip olmasının gerekliliği sektörde genel kabul görmüştür.¹²⁸⁷

23 Haziran 1991 tarihinde göreve gelen ve 20 Kasım 1991’e kadar görevde kalan I. Yılmaz Hükümeti Programı’nda özel sağlık kurumlarının teşvik edilmesi, bu alanda özellikle sağlık turizmine ağırlık verilerek ülkemizde en modern sağlık merkezlerinin kurulmasına yardımcı olunacağı belirtilmiştir. Turizm açısından önemli olan bölgelerin devam eden çevre düzeni planlarının hızla bitirileceği açıklanmıştır. Turizm alanında turizm sorunlarının tespiti ile çözümlerinin çözümlerinin belirleneceği ve kamu kurumları ile özel sektör temsilcilerinin katıldığı Turizm Koordinasyon Kurulu¹²⁸⁸ oluşturulacağı ve bu kurulun Turizm Bakanı başkanlığında belli aralıklarla toplanacağı ifade edilmiştir. Öncelikle bir hizmet sektörü olduğu belirtilen turizm alanında doğrudan veya dolaylı hizmet verenlerin sayıca yeterli düzeye getirilmesi ve hizmet şartlarının yükseltilmesi ve turizmin kilit taşı olan doğal ve kültürel değerlerin korunabilmesi için ulusal turizm bilincinin geliştirilmesine yönelik etkin projelerin hayata geçirilmesinin amaçlandığı açıklanmıştır. Ayrıca ülkemizin sahip olduğu turizm potansiyelinin tanıtılması amacıyla başlatılan Avrupa,

¹²⁸⁷ *Hür Aydın*, 21 Aralık 1990.

¹²⁸⁸ 1964 yılında Turizm Koordinasyon Kurulu, 1981’de Turizm İşleri Yüksek Koordinasyon Kurulu isimleri altında kurulan bu kurul turizm merkezleri arasında işbirliği esasına dayalı olarak faaliyette bulunmuştur. BCA., 30.18.1.2/175/5/20; BCA., 30.18.1.2/443/422/10.

ABD ve Uzak Doğu'daki tanıtma kampanyalarına da devam edileceği duyurulmuştur.¹²⁸⁹

1990'lı yıllar siyasi anlamda hem Türkiye'nin kendi iç meseleleri, hem de uluslararası alanda meydana gelen değişiklikler nedeniyle giderek Orta Doğu sorunlarının içine çekildiği bir dönem olmuştur. SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ABD dikkatlerini Orta Doğu'ya yöneltmiştir. Bu konuda bölgenin zengin petrol kaynaklarını denetleyerek, bunların kesintisiz ve sabit fiyatlarla Batı'ya akışını sağlamayı temel politika olarak belirlemiştir. İşte bu ortamda Körfez Savaşı bölgede istikrarsız ve güvensiz bir ortama neden olması coğrafi yakınlığın etkisi irtica sorunlarının da eklenmesiyle Türkiye'de bölgesel güvenlik sorunlarının etkisi artmıştır. Körfez Savaşı'nda Türkiye ılımlı bir politika izleyip, Türkiye'nin Batı'nın yanında yer alarak stratejik önemini kaybetmediğini göstermek ve bölgedeki istikrarı sağlamayı amaçlamıştır.¹²⁹⁰ Körfez'de silahların susması gazetelere “*Turizmde kabus sona erdi*” başlıklı haberle yansımış ve Türk turizmi üzerindeki kara bulutlar da dağılmaya başlamıştır. Ateşkes haberinin yayılmasıyla birlikte 156 ülkeden 3.853 şirketin katıldığı Berlin'deki dünyanın en büyük turizm fuarında tüm gözler bir anda ülkemizin üzerine yönelerek başta Almanya olmak üzere batı Avrupa ülkelerinden beklenen rezervasyonlar adeta yağmur gibi yağmaya başlamıştır. Berlin Türk Seyehat Acentaları Birliği Başkanı Bahattin Kaya sevincini belirtirken “*Geçtiğimiz Ocak ve Şubat aylarında tek bir rezervasyon yapamamıştık, silahların susmasından sonra iki gün içinde yığılma oldu*” demiştir. Savaş nedeniyle ülkemizi programdan çıkaran tur operatörleri de Türkiye'nin kapısını yeniden çalmaya başlamıştır.¹²⁹¹

1991 yılında savaşın olumsuz etkilerini turizm alanında da yaşayan Türkiye'de turizmde 1991 yılını kurtarma çabaları hızlandırılmıştır. Turizmciler “*Bu yıl gerçek kapasitemizi dolduramayacağız ama 1992'de büyük patlama olacak*” şeklinde

¹²⁸⁹ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.8, s. 6429-6435.

¹²⁹⁰ Körfez Savaşı'nda Türkiye açısından iki önemli faktör vardır. Bunlar coğrafi olarak Irak'ın kuzeyi ve bölgedeki Irak Türklerinin durumudur. Her iki sebepte Türkiye için büyük öneme sahip olduğundan bu savaşın Türkiye üzerindeki etkileri de yoğun olmuştur. Cihat Yayıncı, “Irak'ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye'ye Etkileri”, *Güvenlik Stratejileri*, C.15, S.30, s.333; *Türk Dış Politikası*, C.II, (Editör: Baskın Oran), İstanbul 2018, s. 551-552.

¹²⁹¹ *Hür Aydın*, 8 Mart 1991; *Milliyet*, 13 Mart 1991.

açıklama yapmışlardır. 18 Mart'ı bekleyen turizmciler Ankara'da Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın da katılacağı dünya turizmini yönlendiren 230 operatörünün davet edildiği turizm zirvesine katılacaklarını duyurmuşlardır. Turizmciler, turizmde ancak 1991'in yarısını kurtarabileceklerini belirtiyor. Bu konuda yapılan açıklama şöyledir:

“1991’de geçen yıl yapılan bağlantıların ancak % 50 - 60’ını gerçekleştirebileceğiz. Geçen yıl ilk charter uçak seferini Mart ayı ortalarında 21 uçakla başlatmıştık. Bu yıl için ilk charter seferlerini ancak Nisan ayının ikinci ya da üçüncü haftasında yapabileceğiz. Ayrıca 21 uçakla değil 7 ya da 8 uçakla yapabileceğiz. Tam çalışmaya ancak Temmuz ortalarında başlanılabilecek. Bugüne kadar Türkiye’nin turistik imajı işlendi. Bundan sonra hükümetin çağdaş, laik, istikrarlı bir ülke olduğu yolundaki tanımı yapması gerekir”. Ayrıca turizmciler Körfezdeki savaş nedeniyle Türkiye’nin yeri ve konumunun daha da belirginleştiğini ve büyük potansiyelinin dünya kamuoyuna yansması konusunda hemfikir olduklarını ve bu potansiyelden karlı çıkılmasının ise Türkiye’nin izleyeceği politikaya bağlı olduğunu belirtmişlerdir.¹²⁹²

Körfez Savaşı nedeniyle duraklayan turizm sektörünü canlandırmak için Türkiye’yi tanıtım kampanyalarına hız verilmiştir. Bazı kuruluşlarda kendi firmalarının reklam filmlerinde Türkiye’nin tanıtımına ağırlık vererek bu tanıtıma katkıda bulunmuştur. Ziraat Bankası hazırlattığı reklam filmleriyle her gün dört kez Avrupalıya, her gün bir kez de Amerikalıya ulaştırılmıştır. Reklam filmlerinde Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’nin görkemli görüntüsü, Ege ve Akdeniz’in tarihi ve doğal güzelliklerine yer verilmiştir.¹²⁹³

Körfez Krizi nedeniyle darbe yiyen Türk turizmini canlandırmak için seferber olan kuruluşlar arasında seyahat acentaları da yer almıştır. Çalışmalarını hızlandıran acentalar adına TURSAB Başkanı Bahattin Yücel konu ile ilgili bir konuşma yapmış ve şöyle demiştir:

“Seyahat acentaları turizmin motorudur. İşe önce seyahat acentalarını teşvik ederek başlamak doğru bir karardır. Kalkınma Bankasının seyahat acentalarına sağlayacağı kredi için asgari 1.000.000.000 lira sermaye şartı araması nedeniyle bu

¹²⁹² Hür Aydın, 14 Mart 1991.

¹²⁹³ Hür Aydın, 18 Mart 1991.

*katkı beklenen etkiyi göstermeyecektir. Seyahat acentalarına geçen yıl yaptıkları cironu %10 u dolayında bir kredi sağlanırsa turizmde bir canlanma görülebilir”.*¹²⁹⁴

Bu canlandırma çalışmalarının yanında özellikle iptal edilen rezervasyonların turizm üzerindeki etkisi büyük olmuştur. “*Oteller savaş nedeniyle bomboş*” başlıklı haberde Körfez Savaşının turizm sektöründe paniğe yol açtığına yer verilmiştir. Ocak, Şubat ve Mart aylarında ülkemizde tatil yapmak isteyen binlerce turist savaş nedeniyle rezervasyonlarını iptal etmişlerdir. Ege ve Akdeniz’deki lüks otellerin sömestr döneminde boş denecek durumda kaldığı bildirilmiştir.¹²⁹⁵

Turizm çeşitliliğini artırarak bu alandaki kaynak oranını çoğaltmak isteyen turizm yatırımcıları Türkiye’nin eko - turizm ya da yumuşak turizm de denilen doğa ağırlıklı turist etkinlikleri için zengin kaynakları bulunduğunu ifade etmişlerdir. TURSAB yetkilileri turistlerin kıyılardaki yoğunluktan bıktıkları, dağlara, ormanlara yöneldiklerini belirterek turizmcilerin acenta ve konaklamasıyla sektördeki bu gelişmeyi dikkatle izlemeleri gerektiğini kaydetmişlerdir. TÜRSAB’ın iç kesimlerdeki küçük ve sevimli pansiyonları belirleyip bunları turizme kazandırmayı amaçladığını anlatan yetkililer geçtiğimiz yıllar da bu yönde yapılan çalışmalarla bir çok pansiyona TÜRSAB’ın tavsiye edilir belgesinin verildiğini bildirmişlerdir. Doğa ağırlıklı turizm etkinlikleri için ülke genelinde bir envanter çalışması yapılması ve bu çalışmanın turizm firmaları tarafından değerlendirilmesi gerektiğini kaydeden yetkililer Türkiye’deki 21 milli parkın bu faaliyetler için çok uygun yöreler olduğunu söylemişlerdir. Yerli ve yabancı kuş gözlemcileri için gösterilen yerler arasında Menderes Deltası¹²⁹⁶ da yer almaktadır.¹²⁹⁷

Turizm Bakanı İlhan Aküzüm, Körfez Krizi ve savaş sebebiyle sıkıntıya düşen turizm sektörünün kriz yüzünden ödeyemediği borçlarının uygun şartlarla erteleneceğini açıkladı. Bu borç erteleme programından başka turizm sektörünün nakit ihtiyacını karşılamak için yeni kredi imkanları sağlanacağını da belirttiler.

¹²⁹⁴ *Hür Aydın*, 21 Mart 1991.

¹²⁹⁵ *Hür Aydın*, 28 Ocak 1991.

¹²⁹⁶ Aydın’ın batı kesiminde Söke ve Didim ilçeleri sınırları içinde yer alan Menderes Deltası, tuzlu ve tatlı su eko sistemlerini bir arada barındıran sulak bir alandır. Nesli küresel ölçekte tehlike altındaki bir çan çiçeği türü *Campaluna raveyinin* yaşam alanı ve bir çok su kuşu için çok önemli bir yaşama ve üreme alanıdır. <https://www.dogadernegi.org/buyuk-menderes-deltası/> (Erişim Tarihi: 17.07.2021).

¹²⁹⁷ *Hür Aydın*, 6 Şubat 1991.

Yapılacak yardımın sektörün tamamını kapsayacağını belirten Aküzüm, şöyle demiştir:

*“Her geçen gün altyapısını daha ziyade tamamlayarak gelişen Türk turizmi körfez krizini sıkıntılarını devletimizin de desteğiyle en hafif şekilde atlatacaktır. Buna inancımız tamdır. Elbirliğiyle bu sıkıntıları aşacağız ve inanıyorum ki sektörümüzün geleceği daha da parlak olacak.”*¹²⁹⁸ “Turizmcilerin beklediği tebliğ yürürlüğe girdi” başlıklı haberde Körfez Krizi ve savaş nedeniyle zarara giren turizm seyahat acentaların pazarlama projesi karşılığında kaynak kullanımını destekleme fonundan bir yıl ödemesiz düşük faizli kredi tahsis edilmesi öngörüldü. Tebliğ 13 Kasım 1990 tarihinde geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir. Buna göre turizm sektöründe önce yatak ve yer pazarlamacılarına sağlanan kredi kaynak kullanım destekleme fonundan sağlanacak. DPT tarafından yayınlanan tebliğe göre yurt dışı pazarlamaya dönük harcamalar, turisti koruyacak sigorta giderleri, reklam giderleri, turlara aracılık eden acentalara verilen komisyonlar, uluslararası turizm amaçlı rezervasyon ve bilgi ağlarına bağlanma giderleri de bu kredi kapsamında bulunuyor. Kaynak kullanımı destekleme primlerini krediye dönüştüren karar uyarınca Turizm Bakanlığı’ndan A grubu seyahat acentası belgesi almış, ödenmiş sermayesi en az bir milyon olan ve teşvik belgesiz yatırım olarak nitelendirilen seyahat acentaları yararlanacak. Birden fazla seyahat acentası şirketleşebilecek. Yurtdışı pazarlamada Turizm Bakanlığınca kabul edilen uluslararası turizm ihtisas fuarlarına katılım sırasında ödenen yer kirası ve dekorasyon giderleri ile fuarlara katılan pazarlama elemanlarının konaklama giderleri de karşılanacağı açıklanmıştır.¹²⁹⁹

1991 yılı Türk turizmi için sorunların bir türlü çözülemediği bir dönem olmuştur. “Turizm sorunu büyüyor” Türkiye ve Türk turizmi şanssız bir yıl yaşıyor. Büyük kampanyalarla Körfez Krizi öncesinde dünya kamuoyunda yeni yeni yerleşmeye başlayan “Cennet Türkiye” imajı neredeyse kaybolma aşamasına gelmiştir. Bu güzel imajın Türkiye için olumsuz haberlerle anılacağı endişesi sıklıkla gündeme gelmiştir. Turizm sektörünün önde gelenleri bu kaygılarını şöyle açıklamışlardır:

¹²⁹⁸ *Hür Aydın*, 15 Şubat 1991.

¹²⁹⁹ *Hür Aydın*, 25 Şubat 1991.

*“Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin’in baskısından kaçarak Türkiye’ye gelen ve Güneydoğu sınırına akın eden binlerce Iraklı’nın dünyaya yansıyan görüntüleri, göçebe Türkiye imajının yeniden canlanmasına yol açıyor. Dünya kamuoyunda Türkiye’nin huzurlu bir ülke olduğu imajı olmasını, ayrıca THY’deki grevin de bir an önce sona ermesini istiyoruz.”*¹³⁰⁰

Turizmde yaşanan sorunlara bir çözüm olarak kumarhane açılmasına ilişkin kısıtlamalar kaldırılmıştır. Bununla birlikte tesislerdeki talih oyunu salonu sayısının hızla artması bekleniyor. Ancak Türk vatandaşları eskiden olduğu gibi bu kumarhanelere giremeyecekler. Yönetmelik değişikliğiyle otel ve eğlence merkezlerinin kumarhane açmasına kolaylık sağlanmıştır.¹³⁰¹

Körfez Krizi yaralarını sarmaya çalışan Türk turizmi bu sorunlarla uğraşırken THY ve Havaş (Hava Alanları ve Yer Hizmetleri) grevleriyle uğraşmak durumunda kalmıştır. TURSAB, grevin sone ermesi için arabuluculuğa giriştiğini açıkladı. Grev kısa sürede bitmezse turizmi de olumsuz etkileyeceği açıklanmıştır.¹³⁰²

Turizm faaliyetlerini artırmak ve sektörün ekonomideki payını büyütmek amacıyla çok çeşitli öneriler her dönemde sunulmuştur. Turizmcilere göre sahil şeridindeki 100.000’i aşkın ikinci konut, iç turizmin gelişmesini engelliyor. Körfez krizinin ardından büyük bir darboğazın içine giren turizm sektörünü içinde bulunan Kurban Bayramı’da kurtaramadı. Turizmciler geçtiğimiz Şeker Bayramında % 80’lere ulaşan doluluk oranının bu bayram % 50’yi aşmayacağını söylüyor. Bu duruma en büyük sebep iç turizmin gelişmemesindeki diğer bir etken de ikinci konutlar dediğimiz yazlık evler. Bayramı evlerinde geçirmeyecek olanların çoğunluğu ya kendi ya da yakınlarının yazlığına gidiyor. İnsanların büyük bölümü birikimlerini enflasyon

¹³⁰⁰ Hür Aydın, 20 Nisan 1991. Körfez Savaşı için ayrıca bkz. Ahmet Mendi, *Basra Körfezi Krizinin Türk Basınına Yansıması (20 Temmuz 1990- 15 Ocak 1991)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994, s. 5-25; Körfez Savaşı’nın turizm üzerindeki etkileri için bkz. Jaonathan N. Goodrich, “Bir Amerikan Turizm Pazarlaması Çalışması: Körfez Savaşı’nın Etkisi”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1992, C.3, S.3, s.12-15; Adem Yavaş, *Körfez Savaşlarının Turizm Ekonomisine Etkilerinin Kriz Yönetimi Açısından İncelenmesi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Programı,(Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2004, s. 100-135.

¹³⁰¹ Hür Aydın, 22 Haziran 1991; Türkiye’de turizmcilerin büyük çoğunluğunun açık kalmasını -en azından belli bölgelerde- savunduğu kumarhanelerin yol açtığı toplumsal yozlaşmaların da etkisiyle 1998’de tüm kumarhaneler kapatılmıştır. *Milliyet*, 22 Ocak 1998.

¹³⁰² Hür Aydın, 5 Nisan 1991.

karşısında korumak için yatırım amacıyla yazlık satın alıyor. Ege’de yazlık evlerin sayısı 493.321’e ulaşırken Aydın’da da bu rakam 17.354’dir.¹³⁰³

“*Turizmcilerin umudu iç turizmde*” başlıklı haberde Körfez Krizi ve savaş yüzünden dış turizmden umutlarını kesen Ege sahillerindeki işletmecilerin geniş kapsamlı damping uygulaması ile gözlerini turizme çevirdikleri belirtildi. Sahil kentlerindeki turistik tesislerde Körfez Krizinin ve savaşın uzaması yüzünden kitle halindeki bağlantılardan umut kesildiğini ifade eden işletme yetkilileri yeni sezon için tarife hazırlarken büyük kapsamlı damping uygulayacaklarını söylemişlerdir.¹³⁰⁴

1990’lı yıllar ekonomik açıdan Türkiye’nin özellikle kamu kesiminde açıklarının büyüdüğü bir dönem olmuştur. Bu dönem sıklıkla yüksek enflasyon ve yüksek devalüasyonların yaşandığı yıllar olmuştur.¹³⁰⁵ Bu sıkıntılara rağmen kalkınma planları uygulanmaya çalışılmıştır. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Programı (1990 - 1994)’nda hedefler bölümünde 1989 yılında 2.910.000.000 dolar olacağı tahmin edilen turizm gelirinin plan döneminde yılda ortalama %13.6 oranında artarak 1994 yılında 5.514.000.000 dolara, 1989 yılında 440.000.000 dolar olacağı tahmin edilen turizm giderinin ise yılda ortalama %18.4 lük bir artışla 1994 yılında 1026.000.000 dolara ulaşması beklenmektedir. Böylece Altıncı Plan Dönemi sonunda net döviz geliri 4488.000.000 dolar olacaktır. Türkiye’ye gelecek turist ve ziyaretçi sayısının plan döneminde yılda ortalama % 8.2 artarak 5 milyon kişiden 7.400.000 kişiye, yurtdışına çıkacak vatandaş sayısının ise yılda ortalama % 4.8 artarak 2.2 milyon kişiden 2.800.000 kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Beşinci Plan Dönemi sonunda 145.000 yatak olacağı tahmin edilen belgeli konaklama tesisleri kapasitesinin, inşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamamlanmasıyla Altıncı Plan Dönemi sonunda 350.000 yatağı aşması beklenmektedir. Ayrıca planda turizm sektöründe kış, av ve su sporları ile festival sağlık gençlik kongre termal golf

¹³⁰³ *Hür Aydın*, 27 Haziran 1991.

¹³⁰⁴ *Hür Aydın*, 28 Şubat 1991.

¹³⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Pamuk, *a.g.e.*, s. 276-280; Serdar Göcen, “Türkiye’nin 1990-2015 Dönemindeki Ekonomik Performansı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Marmara İktisat Dergisi*, C.1, S.1, 2017, s. 61-76.

ve üçüncü yaş turizmine daha cazip hale getirecek teşvik politikalarının geliştirileceğini de belirtilmiştir.¹³⁰⁶

20 Kasım 1991 ve 25 Haziran 1993 tarihleri arasında görev yapan VII. Süleyman Demirel Hükümeti Programında turizm konusuna şu şekilde yer verilmiştir:

“Uluslararası rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, halkımız ve turistler için mümkün olan en iyi sosyal ortamın yaratılması, doğal ve kültürel değerlerimizin sürekliliğinin sağlanması, hükümetimizin turizm genel politikasının amaçlarıdır. Bu amaçlar çerçevesinde; Turizm master planı mutlaka yapılacaktır. Turizm türleri çeşitlendirilerek, sezonun uzatılması ülke sathında yaygınlaşması sağlanacaktır. Ülke turizmimizin, dünya pazarında hak ettiği yeri alabilmesi için tanıtım ve pazarlamasına önem ve öncelik verilecektir. Turizm sektörünün önemli sorunlarından birisi olan ve en büyük bir yetmezlik içinde bulunan turizm personelinin yetiştirilmesi ve eğitime ağırlık verilecektir. Sektörün örgütlenmesini engelleyen hususlar ortadan kaldırılacak, buna olanak sağlayan yasal düzenlemeler yapılacaktır. Turizm altyapısı geliştirilecektir. Turizm sektörü her yönüyle teşvik edilecektir. İç ve dış turizmde dengeli bir dağılım sağlanacak, ülke çalışanlarının dinlenme gereksinimleri karşılanacaktır. Doğaya, çevreye ve kültürel değerlere duyarlı bir turizm politikası geliştirilecektir. Turizm sektöründeki mevcut tesislerin niteliklerini artırıcı tedbirler alınacaktır. Ekonomik açıdan uyumlu büyüklüklerin altında olmamak koşulu ile yabancı turizm yatırımları, sermaye yapılarına bakılmaksızın özendirilecektir. İşletme aşamasında önemli ölçüde döviz girdisi sağlayacak yabancı işletmecilere olanak sağlanacaktır.”¹³⁰⁷

“Turizm sektörüne teşvik” başlıklı yazıda Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş, turizm sektörünün her yönüyle teşvik edileceğini belirterek, iç ve dış turizmde dengeli bir dağılımın sağlanacağını bildirdi. Turizm Bakanı Ateş, turizm alt yapısının geliştirileceğini turizm master planının da mutlaka yapılacağını söyledi. Ateş, turizm sektöründeki mevcut tesislerin niteliklerini artırıcı tedbirlerin alınacağını anlatarak şöyle demiştir:

¹³⁰⁶ *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*, DPT, 1994, s. 281-282.

¹³⁰⁷ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.8,s.6589-6590.

“Bakanlığımız sadece turizmle ilgilenen bir Bakanlık değildir. Turizmde tanıtma, Bakanlığın önemli konularından biridir. Türkiye’de tanıtmayla ilgili genel politika saptanması ve bunun uygulanması için öncelikle gerekli araçların ne olabileceği neler kullanılabileceği ve hangi hedef kitlelere yönelmesi gerektiği konusundaki çalışmaların bir an önce yapılması zorunludur.”

Ateş, tanıtımadaki yetersizliklerin başlıcalarının tanıtmayı yürütememe, kaynak yetersizliği ve bazı olanakların eksikliği ve kaynakların çok elden dağıtılmasıyla ortaya çıkan savurganlık olduğuna değinerek bu sorunların tek başına çözümlenemeyeceğini, ancak turizme gönül vermiş insanlarla birlikte el ele vererek üstesinden gelineceğini bildirmiştir.¹³⁰⁸

“Turizm 2000’li yıllarda en önemli endüstri olacak” başlıklı haberde Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş, turizmin 2000’li yılların başında en önemli endüstri olacağını belirterek bu nedenle Türkiye’nin fırsatı kaçırmaması gerektiğini söylemiştir. İstanbul Ticaret Odası tarafından düzenlenen “Turizme Bakış 1992” konulu toplantıda konuşan Ateş, son 15 - 20 yıl içinde Türk turizminin önemli adımlar attığını, ancak yapılan bir araştırmaya göre bugünkü kapasitenin Türkiye’nin toplam turizm potansiyelinin sadece % 3’ünü oluşturduğunu söyledi. Bu yıl geçen yıla oranla toplam rezervasyonda % 85’lik artış olacağını anlatan Turizm Bakanı Ateş, şöyle demiştir:

“Geçen yıl yaşanan Körfez Krizi ve Balkanlar’daki gibi olumsuz olaylar Türkiye’yi etkiledi. Turizm, güvenlik ve huzur isteyen bir endüstridir. 1991 geliri yapılan hesaplara göre 2.600.000.000 dolar olarak gerçekleşecektir. Bir önceki yıla göre 700.000.000 dolar zarar var.” Hükümetin turizme özel bir önem verdiğini vurgulayan Abdülkadir Ateş, turizmin yöre ve tür olarak çeşitlendirilmesini amaçladıklarını bildirmiştir. Tanıtımın önemine değinen Ateş, bu amaçla Türk tanıtım fonundan 100.000.000.000 liralık bölümün Türkiye’nin tanıtımı için kullanılacağını belirtti. *“Türkiye’de 1 milyon yatak, % 70 - 80 kapasite kullanım ve 10.000.000.000 turizm geliri hedefliyoruz”* diyen Ateş, istihdamı da 250.000’den 900.000’e çıkarmayı hedeflediklerini anlattı. Ateş, *“Bu yıl, Türkiye’de turizm master*

¹³⁰⁸ Mücadele, 17 Ocak 1992.

planının tamamlanacağını kaydederek turizm eğitiminde de yaygın eğitime geçilmesi gerektiğini” ifade etmiştir.¹³⁰⁹

“Müze gelirlerinin % 80’i müzelere harcanacak” başlıklı haberde Kültür Bakanı Fikri Sağlar, “*Bakanlığa bağlı döner sermaye işletmesi eski eser alımları yerine başka alanlarda kullanılmayacak*” dedi. Kültür Bakanı Fikri Sağlar, tüm geliri müze, ören yerleri giriş ücretlerinden oluşan ve yıllık hacmi 1991’de 50.000.000.000 lirayı bulan döner sermaye bütçesinin büyük bölümünün belgesel yapımı, broşür basımı, büro tefrişi gibi amaçlarla kullanıldığının belirlendiğini söyledi. Müzelere eser alımı için 40.000.000.000 liralık yeni bir kaynak yaratılacağını belirten Sağlar, şunları söylemiştir:

“Döner sermaye işletmesine müze ve ören yerlerinden gelen gelirlerin % 80’inin yeniden kurumlara aktarılması için gerekli talimatı verdim. DÖSİMM (Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü)¹³¹⁰ kaynaklarından başka hiçbir şey yapılmayacak. Yaklaşık 40.000.000.000 liralık eski eser borcunu kapatacağız. Cemekani olmayan ya da çatısı akan müze de kalmayacak.”

Fikri Sağlar, eski eser alımlarının hızlandırıldığını ve ödemelerin hemen yapılacağını belirterek elinde eski eser bulunan herkesi Bakanlığa getirerek değerlendirmeye çağırmıştır.¹³¹¹

“*Dünya Bankası’ndan ulaştırma sektörüne destek*” başlıklı haberde Dünya Bankası Ulaştırma Bakanlığı’nın liman ve demiryollarıyla ilgili bazı projelerini finanse edeceğini açıklamıştır. Dünya Bankası yetkilileri ile Ankara’da yapılan toplantılarda liman ve demiryolları projelerinin finansmanında işbirliğinin geliştirilmesi konusunda da görüş birliğine varıldığını bildirmiştir. Ulaştırma Bakanlığı yetkililerinden alınan bilgiye göre Dünya Bankası yetkilileri ulaştırma sektörüne verilen limanlar ve demiryolu projelerinin son durumunu incelemek, bunların finanse

¹³⁰⁹ *Mücadele*, 14 Şubat 1992.

¹³¹⁰ Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü, 19.06.1979 tarihinde kabul edilen 2252 Sayılı Döner Sermaye Kanunu’na göre kurulmuştur. Kamu tüzel kişiliğine sahip bir kurumdur. Genel bütçeden yardım almadan kendi kaynakları ile işletilen bir kurumdur. Bakanlığın ticari çalışmalarını yürütmekte, kültürel varlığın korunması ve geliştirilmesi, kültür ve turizm altyapı yatırımları ile ülke tanıtımı için kaynak sağlamaktadır. <http://www.dosim.gov.tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi:15.06.2021).

¹³¹¹ *Mücadele*, 19 Şubat 1992.

edilmesi için işbirliği sağlanabilecek alanları görüşmek üzere Türkiye’de temaslarda bulunmuşlardır.¹³¹²

1992 yılı Haziran ayına gelindiğinde turizm sezonunun açılması nedeniyle, sağlık müdürlüğünün denetimleri artırdığı haberi yapılmıştır. Yaz mevsiminin başlaması ile birlikte sahillerimizde içme suyu ve gıdaların denetimleri Sağlık Müdürlüğü tarafından sıkı bir şekilde yapılmıştır. Turizm mevsiminin başlaması ve bölgemizin bu açıdan ülkemizin en kalabalık yerlerinden biri olması nedeniyle çevre ve insan sağlığı ile ilgili denetimler aralıksız olarak sürdürülmüştür. Turizmin çok yoğun olarak yaşandığı yerlerde, gezici sağlık ekipleri doktoru ve hemşiresi ile birlikte halkımıza ve turistlere 24 saat hizmet vermiştir.¹³¹³

Turizm Müdürü Kazım Bayram, “İkinci Konutların Turizme Kazandırılması” başlıklı yazısında tatil evlerinin (ikinci konutların) turizme kazandırılması konusunda yapılan çalışmaların sonuçlandırıldığını ifade etmiştir. Bu konuda ikinci konutların işletilmesi için Turizm Bakanlığı’na Turizm İşletme Belgesi verilecektir. Konutlarını turizme açanlar Turizm teşvik Kanunu’nun 16. Maddesinde belirtilen Turizm Belgeli Yatırım ve İşletmeler elektrik, gaz ve su ücretlerini o bölgedeki sanayi ve meskenlere uygulanan tarifelerden en düşüğü üzerinden öderler hükmünden yararlanabileceklerdir.¹³¹⁴

“Turizm sektöründe eleman sıkıntısı devam ediyor” başlıklı haberde turizm sektörünün, ülkemizde büyük bir işsizler kitlesi bulunmasına rağmen hala eleman sıkıntısı içinde olduğu ifade edilmiştir. İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından her yıl turizm sektörüne eleman kazandırabilmek için kurslar açılıyor. Kurs sonunda hemen işe yerleştiriliyorlar. Ancak her yıl açılan kurslara fazla rağbet edilmiyor. Bu konuda yetkililer şu bilgiyi vermiştir:

“Turizm sektöründeki açığı kapatmak ve işsiz olan gençlerimizi bir iş sahibi yapabilmek için kurumumuzca her yıl olduğu gibi bu yıl da kurslar düzenledik. Bu kurslar kurum ve eleman ihtiyacı olan otellerimiz ile beraber koordineli olarak açılıyor. Kurs sonucunda kursa katılanlar aynı otelde istihdam ediliyorlar.

¹³¹² *Mücadele*, 13 Mart 1992.

¹³¹³ *Mücadele*, 22 Haziran 1992.

¹³¹⁴ *Mücadele*, 27 Haziran 1992.

Otellerimizin çoğunluğu bugün kış mevsiminde de çalışmaktadır. Onun için buradaki iş geçici değil sürekli dir. Buna rağmen kurslara yeterince eleman gelmemektedir.”

1315

25 Haziran 1993 ve 5 Ekim 1995 tarihleri arasında görev yapan I. Tansu Çiller Hükümeti Programında turizm konusunda çevre boyutunu da dikkate alan uluslararası rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, turistler ve yerel halk için en iyi sosyal ortamın yaratılması, kendi insanımızın refah ve mutluluğu için evrensel değerlere uyum sağlanması, doğal ve kültürel değerlerimizin sağlıklı bir koruma ve kullanım dengesini gözetten bir turizm politikası uygulanacağı ifade edilmiştir. Bu amaçla yapılacak işler şöyle açıklanmıştır:

“Turizm sektörü ana planı tamamlanacak, her türlü turizm amaçlı planlama ve projelendirme çalışmalarının doğal, kültürel ve sosyal değerlerimizle bütünleşmesi esas alınacaktır. Türkiye’nin uluslararası turizm geliri içindeki payının artırılması ve sürekli kılınması için dış pazarlarda optimum talep dağılımı yaratılmasına çalışılacak, bu çerçevede, çeşitli ülkelerdeki turizm pazarlaması faaliyetleri yoğun ve entegre bir biçimde sürdürülecektir. Ayrıca, mevsim uzatıcı ve turizmin az gelişmiş bölgelere de yaygınlaşmasını sağlayacak turizm türleri geliştirilerek pazarlayacaktır.” ¹³¹⁶

1990’lı yıllarda Türkiye’nin dünya turizminde tanılrlılığını artırmak ve turizmden aldığı payı artırmak amaçlarıyla turizm alanında yapılan düzenlemelerin arttığı görülmüştür. Personel konusuna önem verilerek bu amaçla “Turizm İşletmelerine Personel Yetiştirme Temel Eğitim Kursları Yönetmeliğı” yeniden düzenlenmiş ve Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yeniden düzenlenen yönetmelikte ön büro, resepsiyon memuru yardımcılığı, yiyecek ve içecek servisi, restaurant ve bar komiliğı, yiyecek üretimi, aşçı yardımcılığı, kat hizmetleri, kat ve oda görevlisi alanlarında TUREM tarafından kursların verilmesi planlanmıştır. ¹³¹⁷

¹³¹⁵ *Mücadele*, 31 Temmuz 1992.

¹³¹⁶ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.8, s.6754.

¹³¹⁷ *Resmi Gazete*, 4 Haziran 1995, S. 22303.

5 Ekim 1995 tarihinde iktidara gelen ve 30 Ekim 1995'e kadar görev yapan II. Çiller Hükümeti Programı'nda planlaması yapılan ülke genelindeki 40 yeni yat limanı projesi ile Türkiye'nin turizm faaliyetlerinin ve döviz gelirlerinin önemli ölçüde artmasının beklenildiği açıklanmıştır. Bu konuda Türkiye'nin Akdeniz'in en temiz sahillerine sahip olmasının etkisiyle Türkiye'de önümüzdeki yıllarda bir turizm patlamasının beklenildiği açıklanmıştır.¹³¹⁸

Turizm İl Müdürleri seminerinde konuşan Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş, *“turizm sektöründe yer alanlar üzerine düşen görevleri yerine getirmelidirler. Dünya ülkelerinde gelişmesi hızla devam eden sektör bugün turizm olmuştur. Ülkemizde de turizm sektörü vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Bu sektörün daha da gelişmesi için bazı girişimler olacaktır. Bu girişimlerin öncülerine Bakanlığımız olarak her türlü destek verilecektir. Bakanlığımız olarak krediler verilerek turizm sektörünün gelişmesine devam edilmektedir.”* demiştir.¹³¹⁹

Turizm Bakanı Ateş, *“Turizm teşvikleri durmadı, yeniden düzenlendi”* ifadesini kullanmıştır. Turizm Yatırımları Derneği (TYD) olağan genel kurulu İstanbul'da yapılmıştır. Konuşma yapan Bakan Ateş, teşviklerin planlı projeli şekilde kullanılmasına çalıştıklarını kaydederek, bu çerçevede üçüncü kısım sahil bandı içindeki yeni yapılacak yatırımları ikinci plana itmek amacıyla olduklarını söyledi. Turizm sektöründe uzun vadeli kararlar almaya özen gösterdiklerine dikkat çeken Bakan Ateş, sektörde KDV oranının % 20'ye çıkarıldığı iddiasının doğru olmadığını söylemiştir. 1992 yılında yatak arzında hızlı bir patlama olduğunu ifade eden Ateş, bu arza cevap verecek şekilde yapılan yatırımları sonuçlandırmak için kredilere teşvik önceliği tanıdıklarını kaydetmiştir. Sektörün gelişmesi açısından yapılan yatırımları bir rehabilitasyona tuttuklarını anlatan Bakan Ateş, 1993'de 70.000, 1994'de 100.000 nitelikli personele ihtiyaç duyulacağını açıklamıştır.¹³²⁰

1992 yılında Turizm sektörüne yapmış oldukları katkıları nedeniyle Aydın Valiliği tarafından 12 otel ve turistik tesis sahibi ve işletmecisine Vali Lütfi Tuncel tarafından şilt verildi. Vali Tuncel, yaptığı konuşmada 1992 yılının turizm sektöründe başarılı

¹³¹⁸ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.8, s. 6939.

¹³¹⁹ *Yeni Kıroba*, 23 Ekim 1993.

¹³²⁰ *Yeni Kıroba*, 14 Haziran 1993.

geçtiği, 1,34 trilyon liralık döviz sağlandığını belirtmiştir. Vali konuşmasında “*il istatistiklerine göz attığımızda turizm sektöründe bir canlanma göze batıyor. 1993 turizm sezonunda da döviz gelirimizde artış olacağına inanıyorum*” demiştir.¹³²¹

1990’lı yıllarda küresel ölçekte artan terör olayları ekonomik, politik ve toplumsal yönleriyle pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Önemli bir turizm merkezi olan Türkiye’de bu dönemde artan terör olayları terörle beraber ortaya çıkan güvensizlik ortamında turizmi de etkilemiştir.¹³²² “Turizmde yeni tehlike: Terör” başlıklı haberde Türk turizmini önündeki en büyük engelin terörizm olduğu ve bundan geçen yıl 2.000.000.000 dolar zarar geldiği bildirilmiştir. Önümüzdeki yıl bu konuda ciddi önlemlerin alınmaması halinde önemli kayıpların yaşanacağı iddia edilerek basın uyarıldı ve bu konuda turistlerin ürkütülmemesi istendi. Düzenlenen panelde konuşan Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gürdal, geçen yıl terör olayları nedeniyle 60.000 yatak rezervasyonunun iptal edildiğini söylemiştir. Gürdal, “*Bu durum Türkiye için 2.000.000.000 dolar zarara neden oldu. Geçen yıl 8 milyon turist beklerken 6.5 milyon turist geldi. Dünya turizminden yüzde 1.36 pay alıyoruz. Hedefimiz 20.000.000 turist 10.000.000.000 dolar döviz. Bu yıl ise 8.000.000 turist, 5.000.000.000 dolar döviz bekliyoruz*” demiştir.¹³²³

Başbakan Tansu Çiller, harcamalarının büyük bölümünü yurt dışında döviz cinsinden yapan Turizm Bakanlığı’na ek ödenek verilmesi konusunda Maliye Bakanlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’na talimat verdi. Turizm Bakanlığı’nın bütçe ödeneği yaklaşık % 50 oranında artırılacağı ifade edilmiştir. Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş, 1994 yılı bütçesinde yıl başında tanıtım için ayrılan ödenekler TL cinsindendi. Biz yurt dışında tanıtımı dövizle yapıyoruz. 1994 başında 1 dolar 16.000 TL civarındaydı. Bugün 33.000 TL’yi geçmiştir. Bu demektir ki, bizim tanıtım

¹³²¹ *Yeni Kıroba*, 31 Mayıs 1993.

¹³²² Necmettin Çelik, Mehmet Karaçuka, “Terör saldırılarının Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri: Türkiye Özneline Ampirik Bir Analiz”, *Ege Akademik Bakış*, C.17, S.3, Temmuz 2017, s.313; Ayrıca bkz. Yekta Şener, *Terör ve Turizm İlişkisi: Türkiye Üzerine Yansımalar*, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Düzce 2012, s.23-37.

¹³²³ *Ses*, 21 Nisan 1994.

faaliyetlerinde satın alma gücümüz %50 oranında düştü. Bu da dışarıda yürüttüğümüz tanıtım kampanyalarımızı çok olumsuz bir biçimde etkilemiştir.¹³²⁴

Turizm Bakanı Halil Çulhaoğlu, “Turizme bir koyana bin vermeye hazırız” demiştir. Bakan Çulhaoğlu, turizmde Ege ve Karadeniz bölgelerini pilot bölge olarak seçtiklerini belirtti. Turizmde yeni arayışlar içinde olduklarını belirten Halil Çulhaoğlu, klasik yatırımların dışına çıkacak projelere önem vereceklerini belirterek “turizmde yeni atılımlar için yeni projelere gerek var. Bunun için bir yatırıma bin vermeye hazırız. Yeter ki bu alana yatırım yapılsın” demiştir.¹³²⁵

Turizm Bakanı Halil Çulhaoğlu, yaptığı açıklamada: “Turist sayısında yüzde bir artış var” demiştir. Bakan, gelirden geçen yılın rakamı olan 4.000.000.000 doları aştığını kaydettiklerini söylemiştir. Alt yapıya önem vererek Türk turizmini çağdaşlaştıracaklarını belirten Çulhaoğlu, turizmcilere de seslenerek “alternatif projeler üretin” demiştir. 20 - 26 Eylül tarihleri arasında sürecek olan ve İzmir - Kayseri arasında yapılacak olan “İpek Yolu Tur” a 100’e yakın bilim insanı ve gazeteci katılacağı açıklanmıştır. Gezinin 2. Günü Kuşadası’na gelen Turizm Bakanı Halil Çulhaoğlu, burada develerle karşılanmıştır. Bakan, Kuşadası’ndaki konuşmasında Turizm Enformasyon Bürolarının tek tip olacağını belirtmiş ve bu konuda proje hazırlıkları olduğunu ve ilk olarak da Kuşadası’nda başlayacağını ve işletme bazında çalışacağını söylemiştir.¹³²⁶

Turizmi geliştirmek için yapılan hamlelerden biri de uluslararası alandaki diplomatik ilişkileri artırma yoluyla gerçekleşmiştir. Türkiye ile Gürcistan arasında diplomatik, hizmet ve hususi pasaportların vizeden muaf tutulmasına ilişkin antlaşmanın onaylanması ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Dışişleri Bakanı Erdal İnönü ile Gürcistan Dışişleri Bakanı Aleksander Çikvaidze tarafından 12 Haziran 1995 tarihinde Ankara’da imzalanan antlaşma ile Türkiye’de diplomatik, hizmet ve hususi pasaportuna sahip olanlar iki ülkeye vize almadan girecekler, terk edebilecekler, transit geçiş yapabilecekler ve 3 aya kadar kalabileceklerdir. Milli Eğitim Bakanlığı ile Avustralya Çalışma, Eğitim ve Öğretim

¹³²⁴ Ses, 31 Mayıs 1994.

¹³²⁵ Ses, 24 Ağustos 1994.

¹³²⁶ Ses, 24 Ağustos 1994.

Bakanlığı arasında işbirliği konusunda mutabakat zaptının Bakanlar Kurulunca onaylanmasına ilişkin karar da Resmi Gazete'nin bugünkü sayısında yayımlanmıştır. Mutabakat Zaptıyla, iki ülke arasında eğitim ve öğretim alanındaki arasındaki işbirliğinin ve karşılıklı yardımın güçlendirilmesi öngörülmüyor. Milli Eğitim Bakanı Nevzat Ayaz ile Avustralya Çalışma, Eğitim ve Öğretim Bakanı Simon Crean arasında 20 Temmuz 1995'de Ankara'da imzalanan mutabakat zaptı daha sonra toplanacak karma ekonomik toplantısına kadar yürürlükte kalacağı açıklanmıştır.¹³²⁷

30 Ekim 1995'de göreve gelen ve 6 Mart 1996'ya kadar iktidar olan III. Çiller Hükümeti Programı'nda 40 yeni yat limanı projesi planlandığı açıklanmıştır. Bu proje ile Türkiye'nin turizm faaliyetlerini ve döviz gelirlerini artırmak amaçlanmıştır. Hatta programda döviz girdileri açısından çok önemli bir artış beklendiği de ifade edilmiştir.¹³²⁸

1996 yılında Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996 – 2000) uygulamaya konulmuştur. Planda turizmle ilgili mevcut durumun değerlendirilmesi yapılarak Altıncı Plan Dönemindeki olumlu gelişmelerin yanında Akdeniz bölgesindeki ülkelerle karşılaştırıldığında yatak kapasitesi, teknik alt yapı, tanıtım, pazarlama, turizm eğitimi, ulaştırma, seyahat acentalığı vb. alanlarda yetersizliklerin olduğu belirtilmiştir. Akdeniz - Ege Turizm Alt Yapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesinin kamu finansman imkanlarının yetersizliği nedeniyle programlandığı şekilde yürütülemediği ifade edilmiştir. Bunun yanında turizm çeşitlendirilememesinden kaynaklanan sorunların devam ettiği konusuna da vurgu yapılmıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda turizmle ilgili amaçlar rekabet gücü yüksek bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, yerel halkın ve turistlerin turizmden beklentilerinin karşılanması, doğal ve kültürel değerlerin zenginleştirilerek devamlılığın sağlanması şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca ekonomik veri olarak plan döneminde turizm gelirlerinin 2000 yılında 10.3 – 13.8 milyar dolara ulaşması, böylece dönem sonunda net turizm gelirin 8.5 – 11.9 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesinin beklendiği belirtilmiştir. Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarda değişen tüketici tercihlerine göre yeni turizm alanları yaratmak amacıyla golf, kış,

¹³²⁷ *Yeni Kıroba*, 15 Eylül 1995.

¹³²⁸ https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukumetler/hukumetler_cilt_9.pdf, s.7077. (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

dağ, yayla, termal, sağlık, yat, karavan, kruvaziyer, kongre ve eğlence turizmini geliştirme faaliyetlerine devam edileceği ve turizm hareketlerinin yoğun olduğu bölgelerde yerel yönetimlerin ve halkın turizm ile ilgili kararlar konusunda görüşlerine başvurulacağı eklenmiştir.¹³²⁹

6 Mart 1996'da iktidara gelen ve dört ay kadar kısa bir süre iktidarda kalan II. Yılmaz Hükümeti Programı'nda turizm bölgelerinde altyapı yatırımlarının öncelikli olarak ele alınacağı açıklanmıştır. Ülkenin doğal güzelliklerinin korunmasına özel önem verileceği ve Türkiye'nin yurtdışında tanıtılması için etkin ve kapsamlı bir kampanya yürütüleceği belirtilmiştir. Ayrıca turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda yeni potansiyel alanların yaratılacağı belirtilmiştir.¹³³⁰

28 Haziran 1996'da göreve gelen ve 30 Haziran 1997'ye iktidar olan Erbakan Hükümeti Programı'nda turizm imkanlarının yeterince tanıtılması, turizmin çeşitlendirilmesi ve iç turizmin geliştirilmesi amacıyla uygun alt yapı ve üst yapıların oluşturulmasına, organizasyon ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesine ağırlık verileceği açıklanmıştır. Tarihi, kültürel ve doğal kaynaklarımızın dünya ile paylaşımında tüketmek yerine koruyarak ve zenginleştirerek kullanmanın esas alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca turizmin gelişmesiyle ortaya çıkan talih oyunları işletmelerinin toplum yapısında bozulmalara yol açmaları engelleneceği ifade edilmiştir.¹³³¹

Turizm alanında özellikle dış turizmi geliştirmeye yönelik turizm işbirliği anlaşmaları 1990'lı yıllarda da devam etmiştir. 6 Mayıs 1996'da Ankara'da Tacikistan ile Turizm İşbirliği Anlaşması yapılmıştır. 19 Haziran 1996'da Ankara'da Hırvatistan ile Turizm İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 24 Temmuz 1996'da Ankara'da Belarus ile Turizm İşbirliği Anlaşması gerçekleştirilmiştir. 15 Nisan 1997'de Ankara'da Tataristan ile Turizm İş Birliği Anlaşması ve yine aynı ülkeyle 19 Haziran 1998'de Kazan'da Turizm Karma Komisyon I. Dönem Protokolü imzalanmıştır. 30 Nisan 1997'de Lefkoşa'da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile

¹³²⁹ *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Programı 1996 – 2000*, s.162-163.

¹³³⁰ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.9, s. 7245.

¹³³¹ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.9, s. 7421; Esen ve diğerleri, *a.g.e.*, s.46.

Turizm İşbirliği Mutabakat Zaptı yapılmıştır. Bu mutabakat zaptı 11 Ekim 2001'de Lefkoşa'da yenilenmiştir. 7 Mayıs 1997'de Varşova'da Polonya ile Turizm İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 19 Eylül 1997'de İstanbul'da Malta ile Turizm İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Aynı ülkeyle Turizm Karma Komisyonu I. Dönem Protokolü 18 Şubat 1999'da İstanbul'da yapılmıştır. 29 Haziran 1999'da Ankara'da Küba ile Turizm İşbirliği Anlaşması yapılmıştır. 16 Temmuz 1999'da Gazze'de Filistin ile Turizm İşbirliği Anlaşması, 18 Ekim 1999'da Karakas'ta Venezuela ile Turizm İşbirliği Anlaşması, 19 Aralık 1999'da Hartum şehrinde Sudan ile Turizm İşbirliği Anlaşması, 23 Haziran 2000 de Ankara'da Güney Afrika ile Turizm İşbirliği Anlaşması, 7 Eylül 2000 de Ankara'da Yemen ile Turizm İşbirliği Anlaşması yapılmıştır.¹³³²

1990'lı yılların başında yaşanan olumsuzlukların turizme de yansıdığı ülkemizde dönemin sonuna gelindiğinde ülkemize gelen turist sayısında geçen yıla göre artış olduğu açıklanmıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığınca 1997 yılı Mart ayında ülkemize gelen ziyaretçi sayısı ile ilgili şu açıklama yapıldı. Buna göre 1997 yılı Mart ayında ülkemize 557.148 yabancı ziyaretçi geldi. Bu sayının 12.078'i deniz yolu ile günübirlikçilerdir. 1996 yılı Ocak - Mart aylarında ülkemize gene yabancı ziyaretçi sayısı ise 1.153.103'tür. 1997 yılı Ocak - Mart döneminde geçen yılın aynı dönemine göre %1.9'luk artış olmuştur. 1997 yılında Mart ayına kadar ülkemize havayolu, demiryolu, karayolu ve denizyolu ile gelen turist sayısı toplam 1.175.345 oldu. 1997 yılında havayolu ile 4.112.612, karayolu ile 114.301, denizyolu ile 21451, demiryolu ile 14.938 kişi gelmiştir.¹³³³

Ev sahibi halkın öncelikli olarak sosyal ve ekonomik yönden gelişmesine katkı sağlamayı amaçlayan gönüllü turizmin temelinde turistlerin bölge halkının günlük yaşantısına katılması ve yerel halkın bu turizm türünden faydalanmasını amaçlar. 1997 yılı Haziran ve Eylül ayları arasında yabancı turistlerin yoğun olarak bulunduğu Ankara, Antalya, Aydın, Bursa, Muğla, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Denizli ve

¹³³² <https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-22141/turizm-isbirligi-anlasmalari-mutabakat-zabitlari-turizm-.html>.(Erişim Tarihi:10.06.2021).

¹³³³ *Yeni Kıroba*, 12 Mayıs 1997.

Çanakkale illerinde bulunan turizm danışma müdürlüklerinde görev yapmak üzere turizm gönüllüleri sınavı yapılacağı duyurulmuştur.¹³³⁴

1997 yılı geçici turist istatistikleri sonuçları belli olmuş ve 1997 yılı Nisan ayı itibariyle ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısında artış olduğu şeklinde açıklama Nisan ayında ülkemize toplam 642.080 turist gelmiştir. Bu turistlerin 35.705'i denizyolu ile günübürlük gelmiştir. Geçen yıl ülkemize gelen turist sayısı 5.557. 846 oldu. 1996 yılına göre turist sayısında %15 artış gözleniyor. 1997 yılı Ocak ayından itibaren ülkemize gelen ziyaretçi sayısı 1.817.425. Bunlardan 66.362'si denizyolu ile gelen günübürlükçiler. 1996 yılında Ocak ayından Nisan ayına kadar toplam 1.710.949 kişi ülkemize gelmiş ve geçen yıla göre % 6'lık bir artış gözlenmiştir.¹³³⁵

30 Haziran 1997'de iktidara gelen ve 11 Ocak 1999'a kadar iktidarda kalan III. Yılmaz Hükümeti Programı'nda rekabet gücü yüksek ve verimli bir turizm ekonomisinin geliştirilmesi, yerel halkın ve turistlerin turizmden beklentilerinin karşılanması, doğal ve kültürel değerlerin zenginleştirilerek sürekliliğin sağlanması sektörün temel amaçları olduğu açıklanmıştır. Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri de dikkate alınarak yeni potansiyel alanlar yaratmak amacı ile golf, kış, dağ, yayla, termal, sağlık, yat, karavan kurvaziyer, kongre ve eğlence turizmini geliştirme faaliyetlerine devam edileceği belirtilmiştir. Programda turizm hareketlerinin yoğunlaştığı bölgelerde yerel yönetimlerin ve halkın turizm ile ilgili kararlara katılmasının sağlanacağı ve turizm bölgelerinin alt ve üst yapısının iyileştirilmesinde teknik önlemlere ağırlık verileceği belirtilmiştir. Bu amaçla Akdeniz – Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) Projesinin hızla uygulanması için gerekli düzenlemelerin yapılacağı açıklanmıştır. Ayrıca sektörde hizmet kalitesinin yükseltilmesi için sertifikasyon sistemine geçilmesinin sağlanacağı belirtilmiştir. Bu çalışmaların yanında “kullanan öder – kirleten öder” ilkesine göre kamu eliyle yapılacak teknik alt yapının finansmanına kullanıcıların katılımı sağlanacaktır.

¹³³⁴ Meryam Akoğlan Kozak, Gözde Türktarhan, “Gönüllü Turizmine Kavramsal Bir Bakış”, Turizm & Araştırma Dergisi, S.2., C.1, 2012, s. 3; *Yeni Kıroba*, 6 Haziran 1997.

¹³³⁵ *Yeni Kıroba*, 26 Haziran 1997.

Turizm sektöründe hizmet kalitesinin yükseltilmesi için sertifikasyon sistemine geçileceği ifade edilmiştir.¹³³⁶

TURSAB Başkanı Talha Çamaş “*Turizmde 1997 yılının gerisinde olduğumuzu belirterek acil önlemlerin alınmasının gerektiğine inanıyorum*” dedi. Çamaş, “*turizm her ne kadar iyi deniliyorsa da 1997 yılının gerisinde belirtmeden geçmeyeceğim. Acil önlemler almamız gerekir. Yoksa kendi kendimize zarar vermiş oluruz*” demiştir. 1988 yılında yapılan rezervasyonların bir önceki yıla oranla çok düşük olduğunu belirten Çamaş bunun nedeninin rekabet atağı ile İspanya ve Yunanistan’ın son yıllarda giriştiği turizm atağına bağladı. Çamaş yazılı olarak yaptığı açıklamada sektörün turizm meclisi olarak tanımladığı TURSAB geliştirilmiş raporunun yetkililerce incelenmesini ve bu konuda değerlendirmeye alınmasını istemiştir.¹³³⁷

TBMM’de 1997 yılı sonunda yapılan 1998 yılı Turizm Bakanlığı mali bütçesi hakkında Aydın Milletvekili Muhammet Polat konuşma yapmıştır. Konuşmasına turizmin tanımını yaparak başlayan Polat ekonomik, sosyal kültürel ve doğal çevreyle sürekli etkileşim içerisinde çok yönlü bir faaliyet alanı olan ve bünyesinde ulaşım konaklama yeme içme eğlence alışveriş ve seyahat organizasyonu gibi hizmetlerin tümünü içermekte olan turizmin dünyada hızla gelişen bir sektör olduğu üzerinde durmuştur. Polat yaptığı konuşmada:

“Bugün dünya turizminden aldığımız %1.5 pay geçmiş yıllara göre önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir ancak diğer ülkelerin payları ile kıyaslamak istediğinizde bu rakamın pek iç açıcı olmadığını da bilmek durumundayız 1996 yılı itibari ile ülkemize gelen turist sayısı 8.600.000’a, turizm geliri de 5.700.000.000 dolara ulaşmıştır yine aynı yıl için 1.200.000.000 dolar turizm gideri olmuştur. 1997 yılı için ise yılsonu itibari ile 10.000.000 civarında turist girişi olacağı tahmin edilmektedir. Ülkemizin konumuna baktığımızda dünya ülkeleri içinde 19. Sırada Avrupa ülkeleri arasında 14. Sırada olduğumuz bir gerçektir. Dünya turizminden

¹³³⁶ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.9, s. 7596-7597; ATAK Projesi turizm sektörü faaliyetlerinin en yoğun olduğu proje alanındaki yerleşim bölgelerinin 2020 yılı hedef alınarak turistik ve yerleşik nüfus artışı ile fiziksel büyümelerden dolayı ihtiyaç duyacakları içme suyu, kanalizasyon, atık suyu arıtma, çöp toplama vb. plan, proje ve inşaatlarının yeni bir kurumsal yapı ve yerel yönetimlerin yeniden yapılanması ve yetki meselesini hızlandırıcı bir sistemle gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Dilek Ünalın, *Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Çevre*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995, s.80-82.

¹³³⁷ *Yeni Kiroba*, 30 Mart 1988.

elde edilen 1996 yılı gelirinin 425.000.000.000 dolar olduğu bunun yarısına yakın kısmını da Fransa İspanya İtalya ve İngiltere gibi Avrupa ülkelerinin aldığı bir gerçektir. Fransa'nın yıllık turist sayısının Türkiye'nin nüfusunu eşdeğer olduğunu düşünürsek bu konuda ne kadar geri kaldığımız ortaya çıkmaktadır. O bakımdan Türkiye'nin mevcut potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirilmesi açısından ortaya çıkan pekçok engelin ortadan kaldırılması gerekir. Aksi taktirde 1997 yılı için 450.000.000.000 dolar gibi yüksek bir paydan tatmin edici bir pay almamız mümkün olmayacaktır” ifadelerini kullanmıştır. Polat konuşmasında turizm politikası belirlenirken net projelerle bunların uygulanabilir olması gerektiğinin üzerinde durmuştur.¹³³⁸

Turizm sektörünün ülke ekonomisine katkısı özellikle Türkiye gibi turizm çeşitliliği çok olan ülkelerde büyük bir öneme sahip olmuştur. Turizm Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre 1997 yılı turizm geliri 8.000.000.000 doları geride bırakmıştır. Yetkililer turizm gelirlerinde 1998 yılında da artış olmasının beklendiğine dikkat çekmişlerdir.¹³³⁹

İçişleri Bakanı Murat Başeskioglu, yaklaşan yaz mevsimiyle birlikte bölücü terör örgütünün turizmi hedef seçtiğini, ancak Türkiye aleyhine yapılan gerçek dışı propagandaların, önceden alınan önlemler sayesinde boşa çıkacağını bildirmiştir. Başeskioglu yaptığı yazılı açıklamada, terörün Türkiye'ye ekonomik yönden de zayıflatmak istediğini, bu yüzden önemli bir girdi olan turizmi, güvenlik yönünden olumsuz tanıtarak turistlerin Türkiye'ye gelmelerini engellemeye çalıştığını belirtti. Bakan, istihbarat çalışmalarına ağırlık verileceğini, her türlü asayiş tedbirlerin alınacağını ve trafik denetimlerinin sıklaştırılacağını ve turizmcilerle koordinasyonun güçlendirileceğini söylemiştir.¹³⁴⁰

Turizm sezonunda gürültü kirliliği önlenecek başlıklı haberde turizm sezonu başlarken Çevre Bakanlığı da gürültü kirliliğinin önlenmesi için tedbir alınmıştır. Çevre Bakanı İmren Aykut tatil yörelerindeki gürültünün önlenmesi için valiliklere birer genelge göndererek gereğinin yapılmasını istemiştir. Genelgede inşaat

¹³³⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:20, C.40, 33. Birleşim, s.783-785.

¹³³⁹ Yeni Kıroba, 4 Nisan 1998.

¹³⁴⁰ Yeni Kıroba,25 Mayıs 1998.

alışmaları ile kamuya açık yerlerde mzık yayını yapılmasını ve gürültüye yol açan öteki unsurlara sınır getirilmesi istenmiş ve Gürültü Kontrol Yönetmeliği’ni ihlal edenler hakkında yasalar çerçevesinde ceza uygulanacağını bildirmiştir.¹³⁴¹

“İ turizmi canlandırılım” başlıklı haberde i turizmin canlandırılması yolunda çağrıda bulunan Turizm Bakanlığı Müsteşarı Fermani Uygun, turizmcilere yönelik yaptığı açıklamada:

“İ turizmi hızlandırmak amacıyla Bakanlığımızın hazırladığı projelere destek verin” demiştir. Uygun, Türkiye’nin çok güzel otelleri, denizi ve kumu olduğunu, bunların ucuza satılmaması gerektiğini belirterek, *“yurt dışından tur operatörlerinin talepte azalma var demelerine boyun eğinceye kadar i turizmi canlandırılım”* demiştir. Yaptığı açıklamada otelcilerin yurt dışına verdiği fiyatı i turizme de vermeleri durumunda otellerde boş yer kalmayacağını belirtmiş ve Uygun, Turizm Bakanlığı olarak tanıtımaya yönelik fondan elde etmeyi düşündükleri kaynakla, medya planlarını genişleteceklerini ve yurt dışında ana pazar olan Almanya ve Almanca konuşulan ülkelerde turist sayısını artırma amaçlı ek bir kampanya planladıklarını anlatmıştır.¹³⁴²

Turizm gelirlerinin istenilen seviyede olamaması üzerine yapılan toplantılarda bu durumun nedenleri konuşulmuştur. “Turizm Bakanından Acı İtiraf” başlıklı haberde Türkiye’nin turizmde yaşadığı darboğazdan kendi Bakanlığının sorumlu olduğunu ifade eden Turizm Bakanı Gürdal, turizmde darboğazın başlıca nedenleri şöyle açıklamıştır:

1. Hükümetin inandırıcı bir turizm politikasının olmaması.
2. Casinoların kapatılmasıyla 1.500.000 turist kaybedilmesi.
3. Hava alanlarındaki servis ücretlerinin çok pahalı olması.
4. Rakip lkelerde KDV’nin düşük, bizde çok yüksek olması.
5. Hükümetin tanıtım faaliyetlerine gereken önemi vermemesi.
6. Yunanistan ve İşpanya’nın devalüasyon yaparak ucuzluk yaratması.

¹³⁴¹ *Yeni Kırba*, 17 Haziran 1988.

¹³⁴² *Yeni Kırba*, 18 Haziran 1998.

7. Bazı ülkelerin ayakbastı parasını indirmesi veya kaldırması.¹³⁴³

Turizm uzmanlarının Türk turizmini geliştirme önerilerinden biri de vergi alımında uygulanan Katma Değer Vergisi (KDV) konusunda olmuştur. “Turizmde KDV düzenlemesi” başlıklı haberde turizm sektöründeki yeni KDV uygulamasındaki farklı turizm hizmetlerindeki farklı oranının yarattığı kargaşayı önlemek için % 8’e indirilmesi istenmiş ve bu konuda yetkililerden 1999 yılında KDV’nin % 8’e düşürüleceği sözü alınmıştır.¹³⁴⁴

Turizm sektöründe hizmet kalitesini artırmanın önemi nedeniyle konaklama tesisleri ile yapılan düzenlemelere klima zorunluluğu da eklenmiştir. “Turistik tesislere klima zorunluluğu getirildi” başlıklı habere göre Turizm Tesisleri Yönetmeliği’nin Uygulanmasına Dair Tebliğde iklim koşullarına göre il merkezi ve bunlara bağlı ilçe merkezlerinde bulunan tüm tesislerde klima bulundurulması zorunluluğu getirilmiştir.¹³⁴⁵

1990 yılı “Avrupa Turizm Yılı” ilan edilmiştir. Avrupa Birliği’nin (AB) turizm sektörünü doğrudan hedef alan ilk faaliyeti bu olay olmuştur. Avrupa Turizm Yılı’nın temel hedefi olarak turizmin toplumları entegre etme gücünü AB ülkeleri vatandaşlarının “Avrupalı kimliklerin” güçlendirilmesi ve turizm sektörünün ekonomik ve sosyal öneminin vurgulanması olarak ifade edilmiştir. 1992 yılında turizm sektörünü teşvik edici 3 yıllık bir plan geliştirilmiştir. 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren başlatılan plana göre sektöre yoğun bir biçimde karışmak yerine sanayinin değişik parçaları arasında bilgi ve insan akışını destekleyerek turizmin geliştirilmesi, komisyon tarafından geliştirilen turizm faaliyetleri ile ulusal düzeydeki faaliyetlerin koordine edilmesi ve kırsal, kültürel sosyal, turizm, mesleki eğitim ve çevre alanlarında yenilikçi projelerin geliştirilmesi yoluyla turizm sektörünün teşvik edilmesi kabul olundu. 1 Ocak 1993 - 1 Ocak 1996 dönemini kapsayan Turizm Teşvik Planı, topluluğa üye ülkelerde turizm sektörünü desteklemek amacıyla ilk kez

¹³⁴³ *Yeni Kıroba*, 23 Temmuz 1998.

¹³⁴⁴ *Yeni Kıroba*, 19 Ağustos 1998.

¹³⁴⁵ *Denge*, 21 Ağustos 1998.

sektörel bir yaklaşım ortaya koymuş ve özellikle kültürel ve sosyal turizmin geliştirilmesine ağırlık verilmiştir.¹³⁴⁶

Turizm çalışmalarında tanıtımın önemi kuşkusuz çok büyüktür. Bu amaçla 1998 yılında Türkiye Tanıtma Genel Müdürlüğü uluslararası turizmin gelişiminin ve Türkiye'nin pazar konumunun sürekli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi, gerekli tanıtı stratejilerinin belirlenmesi, bu stratejilerin merkez, yurtdışı ve yurt içi birimler tarafından uygulanmasının sağlanması, uygulama için gerekli olan parasal kaynağın, personelin, tanıtım malzemelerinin, araç - gerecin temin edilmesi amaçlarını gerçekleştirmek için tanıtma faaliyetlerine önem ve öncelik verilerek reklam çalışmaları yapılmıştır. Reklam, bir ülke hakkında iyi bir imaj yaratabilmenin ve o ülkeye turist çekmenin en etkin yollarından bir tanesidir. 1998 yılında reklam kampanyalarının yürütülmesinde yöntem olarak grup ülke yaklaşımı benimsenmiş, yurtdışı bürolarımız aracılığıyla pazar ülkelerinde reklam kampanyaları yürütmek, pazarın niteliklerine göre pazar payını artırmak amacıyla 10 grup ülkeye yönelik 12 yurt dışı bürosu koordinatörlük görevi üstlenmiştir. 1998 yılı bütçesinden reklam için 3.212.202.222 TL tahsis edilmiştir. Buna ek olarak bugüne kadar Fuar Katkı Payı, Başbakanlık Tanıtma Fonu ve çeşitli kaynaklardan toplam 3.515.004.594.000 TL harcanmıştır. Turizm sezonunun uzatılması ve turizm faaliyetlerinin dengeli bir biçimde tüm bölgelere yaygınlaştırılarak ülkemize yönelik talebin arttırılması ve var olan ilginin canlı tutulması amacıyla "Alternatif Turizm" adı altında bir dizi etkinlik gerçekleştirilmiştir. Alternatif turizmi geliştirmek için yapılan çalışmalarla Türkiye'nin doğal, kültürel ve tarihi arz çeşitliliği doğrultusunda talep çeşitliliği yaratmak, turizmi tüm yıla yaymak, turizm talebinin ülke düzeyinde dengeli dağılımını ve sosyo - ekonomik yönden az gelişmiş yörelerimizin turizmin olumlu katkılarından yararlanmasını sağlamak, yerel halkın çevre koruma ve turizm bilincini geliştirmek, turizm yatırımcılarının ilgisini yeni yeni yatırım alanlarına ve türlerine çekmek amaçlanmıştır.¹³⁴⁷

28 Mayıs 1999'da iktidar olan ve 18 Kasım 2002'ye kadar görevde kalan V. Ecevit Hükümeti Programı'nda turizmin ülkemizde istihdam sağlayan, ödemeler dengesine

¹³⁴⁶ *Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye*, (Derleyen: Mert Esin), İstanbul 1997, s.25.

¹³⁴⁷ *Turizm 98*, T.C. Turizm Bakanlığı, Ankara 1998, s. 23-24.

çok önemli katkılarda bulunan, ekonomik kalkınmayı destekleyen bir sanayi niteliği kazanmış olduğu açıklamasına yer verilmiştir. Bu öneminin yanında turizm sektörünün içinde bulunduğu darboğazdan çıkarılabilmesi için ülkemizin tanıtımı dahil gereken önlemlerin hızlıca alınacağından bahsedilmiştir. Bu amaçla iç ve dış turizm çeşitlendirilecek, kongre turizmi özendirilecektir. Ayrıca 2000 yılının sağlayacağı fırsatlarla birlikte inanç turizminin gelişmesini sağlayacak önlemlerin alınacağı belirtilmiştir. Bu çalışmalar sırasında yapılacak turizm yatırımlarının doğal, tarihsel ve toplumsal çevreyi koruyan kollayan ve geliştiren bir yaklaşım içinde olmasına da dikkat edilecektir. Kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimlerden de destek turizm sektörünün altyapı ihtiyaçlarını öncelikli olarak karşılamak amaçlanmıştır. Turizm bölgelerindeki ve kıyı kenar çizgisinde bulunan yerlerdeki çalışmaların yasalara uygun olarak ilerlemesi çalışmalarına devam edileceği belirtilmiştir. Kültür turizminin gelişmesine çok önemli katkı sağlayan müzelerimizin ve ören yerlerimizin korunmasına büyük özen gösterilecek, bu yerlerin ticari faaliyetlerle doldurulmasına izin verilmeyecektir. Bütün bu çalışmalar yapılırken beraberinde Türkiye'nin tanıtımı ile ilgili programlar özel sektörün ve kamu kuruluşlarının da katılımıyla etkili bir biçimde devam ettirileceği belirtilmiştir.¹³⁴⁸

5.2. 1990 - 2000 Yılları Arasında Aydın'da Turizm Faaliyetleri

Yerel turizm hareketliliğinde incir, portakal gibi yöresel ürünlerin büyük etkisinin olduğu bilinen Aydın'da geleneksel olarak miras şeklinde süregelen deve güreşlerinin de önemi çoktur. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, İncirliova'ya deve güreşine giderek belediyenin öncülüğünde düzenlenen İncirliova 6. Geleneksel Deve Güreşlerini izlemiştir. Aydın Valisi Recep Yazıcıoğlu ve Aydın Milletvekili Nabi Sabuncu tarafından karşılanan Kenan Evren yarışmaları büyük ilgiyle izlemiştir.¹³⁴⁹ Bir turizm alanı olarak sayılabilen deve güreşi organizasyonları genellikle geleneği yaşatmak amaçlı olsa da yerli ve yabancı turistleri cezbetmek için de yapılmış ve

¹³⁴⁸ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.10, s. 7896; Esen ve diğerleri, a.g.e., s.47.

¹³⁴⁹ *Hür Aydın*, 9 Ocak 1990.

özellikle turistik yörelerde düzenlenen organizasyonlara katılım azımsanmayacak kadar çoktur.¹³⁵⁰

Aydın'ın turizm ekonomisinde Kuşadası'nın yeri büyüktür. 1989 yılında Kuşadası limanından 10.500.000.000 gelir sağlanmıştır. Bunun 8.000.000.000 TL'si liman işletme şefliği hizmetlerinden, 2.580.000.000 TL'si ise yat limanından sağlanmıştır. Bu yıl 459 yatın kışladığı Kuşadası yat limanında yatçılar yıl boyunca toplam 2.600.000.000 TL değerinde döviz bozdurmuşlardır. Ayrıca geçen yıl Kuşadası'ndan 302.000 günü birlikçi turist geldiği 518 kurvaziye yolcu gemisinin de 210.000 turist getirdiği belirtilmiştir.¹³⁵¹

1990 yılına girilmesinden kısa bir süre sonra Şubat ayında Kuşadası'nda yeni sezon için turizm hazırlığı başlamıştır. Turizm sezonuna umutla girmenin çeşitli çalışma, düzenleme ve yenileme ile olacağını ve bunun da şimdi zamanı olduğunu hatırlatan M. Lütfi Suyolcu, işyerlerinde ne şekilde olursa olsun düzenleme tarihi sonunun 1 Nisan 1990 olduğunu hatırlatmıştır. Suyolcu, *“Geçmişini turizm olayına bağlamış kent insanımızın bu konuda hangi uğraşı gösteriyor, nerede çalışıyor olursa olsun gerek eklendi geleceği ve çıkarı gerekse kentimiz turizminin geleceği açısından uymak ve uygulamak zorunda hissetmesi gerektiğine inanıyoruz”* demiştir. 1 Nisan'dan itibaren sezona girileceğini ve kesinlikle bir çivi bile çaktırmayacaklarını belirten M. Lütfi Suyolcu, *“Bu tarihten itibaren başlayacak sıkı denetim sonucu eksik ve yetersizlikler durumunda son çare olan cezayı uygulayacağız”* demiştir.¹³⁵²

Turizmin gelişiminde en önemli adımlardan biri de doğal alanların korunması ve bu korunmanın sağlanarak turistik ziyaretlere izin verilmesidir. Söke yakınlarındaki Bafa Gölü'nün çevresi doğal sit alanı ilan edilmiştir. İzmir Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Kurulunca alınan karara göre göl kıyısındaki 250 metrelik şerit doğal sit olarak kabul edilmiş ve bu alan içinde yapılaşmaya kesinlikle izin verilmeyeceği, çirkin yapılar, ve tesislerin en kısa zamanda yıkılacağı açıklanmıştır.¹³⁵³

¹³⁵⁰ Orhan Yılmaz, Mehmet Ertuğrul, “Türk Kültüründe Deve Güreşleri”, *Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi*, C.4, S.1, Haziran 2015, s.171.

¹³⁵¹ *Hür Aydın*, 13 Ocak 1990.

¹³⁵² *Hür Aydın*, 1 Şubat 1990.

¹³⁵³ *Hür Aydın*, 28 Şubat 1990.

Aydın'ın deniz turizminde önde bölgesi Kuşadası'nda Mart ayı ile birlikte ısınan havaların etkisiyle Kuşadası'nda hareketlenme başlamış ve sezonun ilk turist gemisi 449 kişi ile gelerek Kuşadası, Efes, Meryemana'yı ziyaret etmiştir.¹³⁵⁴ Gemi ziyaretlerinin uğrak noktası olan Kuşadası'nda turistlerin yeme, içme ve alışveriş molaları sayesinde kısa süreli de olsa bölge ekonomisine katkı sağlamıştır.

Turistik açıdan önde olan bölgelere yönelik çalışmalar 1990'lı yıllarda da devam etmiştir. Bakan Özarslan “*Turistik bölgeler için özel projelerimiz var*” demiştir. Kuşadası'na gelerek incelemelerde bulunan Spordan Sorumlu Devlet Bakanı İsmet Özarslan Kuşadası stadını çöken tribün nedeniyle güvenlik gerekçesi ile kapattıklarını fakat en kısa sürede daha güzeli yapılacağını belirtmiştir.¹³⁵⁵ Aydın'da turizm sezonu için çalışmalar farklı ilçelerde hızla sürmeye devam etmiştir. Söke'nin Altinkum Plajında bulunan vakıflara ait bina yıktırıldı. Yıllardır kötü bir örnek olan binanın yıkılmasıyla sahil şeridinin doğal bütünlüğü sağlanmıştır. Altinkum şeridinde gerek yolun altında ve gerekse üstünde bulunan özel idareye ait barakalar kaldırılıp yazın nüfusu 350.000'e varan ve turistlerin sıklıkla geldiği bu yöre kendi doğal güzelliğine kavuşmasının sağlanacağı açıklanmıştır.¹³⁵⁶

1990'lı yıllara gelindiğinde Kuşadası'nın en fazla eleştirildiği konu beton yapıların sayısındaki hızlı artış olmuştur. Bu konu ile ilgili Kuşadası Belediye Başkanı Lütfi Suyolcu “*Kuşadası bitti - tükendi diyenleri orada göreve davet ediyorum. Kuşadası son 25 yılda hem Türkiye'de hem de dünyada adı büyüyen ve ilgi çeken bir merkez olarak gelişirken büyük yanlışlıklar yapıldığının farkındayız. Güncel deyişle betonlaşmayı yaşarken çok yara aldığımızı biliyoruz. Ancak bitti-tükendi gibi cümlelerin altında ezilip yok olmayı da beklemek istemiyoruz. Biz 1990'da neyi, ne zaman, neden ve nasıl yapmak istiyorsak aklımız, hayalimiz, olanaklarımız, gücümüz bu. Ancak ufkumuz açık, amaçlarımız sonsuz. Bize akıl verin, hayallerimizi zorlayın, olanaklarımıza ve gücümüze katkıda bulunun, ufkumuzu genişletin, hayallerimizi gerçek yapın*” demiştir.¹³⁵⁷

¹³⁵⁴ *Hür Aydın*, 2 Mart 1990.

¹³⁵⁵ *Hür Aydın*, 5 Mart 1990.

¹³⁵⁶ *Hür Aydın*, 9 Mart 1990.

¹³⁵⁷ *Hür Aydın*, 10 Mart 1990.

Turizm sezonunun yaklaşması dolayısıyla alınması gereken tedbirleri görüşmek üzere Vali Recep Yazıcıoğlu Başkanlığında 11 Mart 1990'da İl Turizm Koordinasyon Kurulu toplantısı yapılmıştır. Toplantıda konuşulan turizm sezonu için alınması gereken tedbirler şu şekilde paylaşılmıştır:

“Kamunun denizden istifade etmesini engelleyen tüm tesislerin yıkılması, işyeri açma ve çalıştırma ruhsatları ile kanun hükümlerine aykırı tesislerin uygun şekle gelmesi için süre verilmesi, çevre sağlığında uygulanan çalışmaların artırılması, turistik yörelerde yol kenarlarında bulunan ot, diken benzeri bitkilerin temizlenmesine ayrıca bu yörelerdeki evlerin beyaz boya yapılması, kent içinde yaya trafiğini engelleyen büfe, tezgah gibi araçların kaldırılması, bakkal ve manavların ruhsatsız tüp satmalarının önlenmesi, Yenihisar Altinkum bölgesindeki ev ve işyerlerinin çöplerinin kapalı çöp sepetlerine konması, ayı oynatılmasının yasaklanması, içkili yer ruhsatı adı altında gazino gibi çalışarak program uygulayan tesislerin kaldırılması, turistik bölgelerde açılan change bürolarının güvenlik görevlisi olmadan faaliyetlerine izin verilmemesi, İncirlioğlu ve Horsunlu bölgelerindeki çöplerin imha edilmesi, kaçak tur düzenlemelerinin önlenmesi, tekne turlarının güvenliği için liman başkanlığınca denetim yapılması, konaklama-yeme içme tesislerinde fiyat listelerinin uygun yerlere asılması, işyeri işçilerinin kıyafet ve yataklarına dikkat edilmesi, sahildeki restoranların baca teşkilatlarının iyileştirilmesi, deve güreşleri için takvim hazırlanması, liman temizliğinin 24.00 ile 06.00 arasında yapılması, milli park girişindeki çadırların tuvaletlerinin iyileştirilmesi”. Bu tedbirlerin alınması ve kurallar konusunda hem esnafın hem de bölge halkının duyarlı olmasının Aydın'a ve ülke ekonomisine büyük katkı sağlayacağı ifade edilmiştir.¹³⁵⁸

Aydın bölgesindeki sahillerde temizliği ve düzeni sağlamak amacıyla Valilik emri ile kıyı operasyonu başlatılmıştır. Vali Recep Yazıcıoğlu bu konuda yaptığı konuşmada *“kıyı operasyonu konusunda sezona kadar önemli aşamalar kaydedilecek ve genel operasyon kısa zamanda tamamlanacaktır”* demiştir.¹³⁵⁹

¹³⁵⁸ *Hür Aydın*, 12 Mart 1990.

¹³⁵⁹ *Hür Aydın*, 19 Mart 1990.

Turizm sektöründe önde gelen sorunlardan biri de güvenlik sorunu olmuştur. Bu sorunu en aza indirmek amacıyla Aydın İl Koordinasyon Kurulu'nun yaptığı toplantıda il sınırları içinde kalan ve 100 yatağın üstündeki turistik tesislerin silahlı görevlilerce korunması kararlaştırılmıştır. Kurul bu kararı Turizm Bakanlığının Valilerden, bölgelerindeki turistik tesislerin sabotajlara karşı koruma planı istemeleri üzerine almıştır.¹³⁶⁰

1990'lı yıllar Türk siyasetinde kısa süreli hükümetlerin ülke idaresinde bulunduğu ve bunun etkisiyle yüksek enflasyonun temel nedeni olan bütçe açıklarının denetim altına alınacağı siyasal idarenin oluşturulamadığı bir dönem olmuştur. 1990'lar boyunca yüksek enflasyon ve sürekli devalüasyonla yaşamaya çalışılmıştır.¹³⁶¹

Ekonomide yaşanan bu zorlu süreç turizm sektörüne de büyük darbe vurmuştur. Umudun turistik tesis sahiplerinin bağışlarında olarak ifade edildiği bu dönem için, geçtiğimiz yıl rezervasyon iptallerinin yaşandığı ve yabancı tur acentalarının listelerinden çıkardığı Kuşadası'nda hükümetten umudunu kesen turizmciler ve otel sahipleri, el ele vererek sorunları çözmeyi kararlaştırmıştır.¹³⁶² Çevre sorunlarıyla zaman zaman gündeme gelen Kuşadası'nda sorunların çözülmemesi üzerine çalışmalar artarak devam etmiştir. Turizm sezonun yaklaşmasıyla birlikte Kuşadası'nda küçük çevrecilerin ve okulların katılımıyla birlikte temizlik kampanyası başlatıldı. Küçük çevreciler ve okulların bu çalışmalarına Kuşadası Belediyesi de araç ve gereçleriyle katkıda bulunacağını açıklamıştır. Belediye Başkanı Lütfi Suyolcu, *"küçüklerin ve gençlerimizin bu konudaki çabalarının büyüklere örnek olmasını dilerim"* demiştir.¹³⁶³

Sempozyumlar ilgili oldukları alanları olumlu, olumsuz özelliklerini ortaya koyma, eksiklikleri tespit etme ve en önemlisi sorun olarak görülen durumlara çözümler üretmeleri noktasında önemlidir. Turizm alanında önemli bir sempozyum da Aydın'da yapılmıştır. Aydın Ticaret Odasında yapılan 4. Turizm Sempozyumu'nda 1989 yılı değerlendirilmiş ve 1990 sezonu ile ilgili beklentiler açıklanmıştır. Türkiye'nin dünya turizm piyasasında geçen yıl payının sadece % 1 olduğu

¹³⁶⁰ *Hür Aydın*, 22 Mart 1990.

¹³⁶¹ Pamuk, *a.g.e.*, s. 276-277.

¹³⁶² *Hür Aydın*, 29 Mart 1990.

¹³⁶³ *Hür Aydın*, 29 Mart 1990.

belirtildiği toplantıda konuşmacılar, yabancı ülkelerde Türk lobisinin kurulması gerektiğini söyleyerek Türk turizminin artık sağlam temellere oturtulması gerektiğini savunmuşlardır.¹³⁶⁴

Kuşadası ve Didim gibi turistik beldelerin yeni bir sezon öncesinde karşılaştıkları en büyük sorun denizlere dökülen arıtmasız kanalizasyonlar, yeraltı sularına karışan fosseptikler, çöp, çarpık yerleşme ve su sorunu oluşturmaktadır. Belediye Başkanları kış nüfusuna göre aldıkları ödeneklerin yaz mevsiminde yörelerine gelen binlerce turist için yeterli olmadığını, dolayısıyla hizmetlerin aksadığını söylemişlerdir. Bu konuda alınan önlemlere rağmen istenilen düzeyde olmadığı ve bu sorunların gelen turistler tarafından sıklıkla eleştirildiği uzmanlar tarafından açıklanmıştır.¹³⁶⁵ “Turizm sezonu öncesi iptal korkusu var” başlıklı haberde geçen yılki rezervasyon iptali bu yıl için etkin bir önlem alınmasını gündeme getirmiştir. Belediye Başkanı Lütfi Suyolcu, Kuşadası’nda tam bir seferberliğin sürdüğünü belirterek, “*görüntüyü bozan, rahatsız edici her türlü faktör ortadan kaldırılacaktır*” demiştir.¹³⁶⁶

Dünyanın pek çok ülkesinde antik kentlerin ülke tanıtımında, turizmin gelişiminde ve dolayısıyla ülke ekonomisine katkısı oldukça büyüktür. Dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Anadolu coğrafyası bu açıdan bakıldığında çok büyük zenginliklere sahiptir. Aydın’da Afrodisias kenti bu konuda özelliği ile öne çıkmaktadır. Kente gelir sağlamak için çeşitli etkinlikler yapılmıştır. Afrodisias kazıları için düzenlenen defileden 79.000.000.000 TL gelir sağlanmıştır. Aydın’ın Karacasu ilçesinde 26 yıldan bu yana süren Afrodisias antik kenti kazılarına parasal katkı sağlamak amacıyla Geyre Vakfı tarafından konsolosluk binasında düzenlenen defilede 1990 ilkbahar ve yaz kreasyonları sunulmuş ve davetiyelerin 175.000 TL’den satıldığı geceden 79.000.000.000 TL gelir sağlanmıştır.¹³⁶⁷

Turizmin akademik ve bilimsel yönleriyle görüşülmesi amacıyla yapılan çalışmalar hızla artış göstermiştir. “Türkiye’de Turizm Politikası” konulu seminerin Didim’de 25 Mayıs’ta yapılacağı açıklanmıştır. Seminerde Türkiye’de turizm politikası,

¹³⁶⁴ *Hür Aydın*, 9 Nisan 1990.

¹³⁶⁵ *Hür Aydın*, 10 Nisan 1990.

¹³⁶⁶ *Hür Aydın*, 12 Nisan 1990.

¹³⁶⁷ *Hür Aydın*, 12 Nisan 1990.

ekonomik, ekolojik, sosyal ve kültürel konulardaki problemleri ele alınacağı duyurulmuştur.¹³⁶⁸

Turizmin gelişiminde yerel yönetimlerin katkısı büyük bir önem taşır. Kuşadası Belediyesi geceleri kapanan kepenkleri karanlık görünümüne son vermek amacıyla kepenklerin yağlı boya ile boyanması ve üzerine resim yapılarak karanlık görünümünün sanatsal çalışmalarla güzel ve ilgi çekici hale getirilmesi önerisinde bulunmuştur. Belediye Başkanı Suyolcu, bu konudaki önerisini beldedeki bütün işyeri sahiplerine bir yazı ile duyurarak “*öneriye ilgi göstermeniz beklentisi le sağlıklı ve hayırlı bir turizm sezonu dilerim*” demiştir.¹³⁶⁹ Aydın Valiliğinin onayı ile Kuşadası’na gelen turistlere büyük kolaylık sağlayacak bir rehber hazırlığına başlanmıştır. *Kuşadası Guide* adı altında toplanan ve elli sayfa olması planlanan dergi Haziran ayında Kuşadası’na gelen yabancı turistlere ücretsiz olarak verileceğini duyuran yetkililer bu konuda önemli bir eksiklik olduğunu belirterek rehberin bu boşluğu bir ölçüde dolduracağını söylemişlerdir.¹³⁷⁰

Aydın’ın önemli antik kentlerinden biri olan Nyssa’da 27. Sultanhisar Nyssa Kültür ve Sanat Festivali 4 – 5 - 6 Mayıs’ta yapılmıştır. Festivalde konuşan Belediye Başkanı Necdet Uysal, doğa zenginlikleri ile dolu olan Sultanhisar da önce Portakal Bayramı ardından Nyssa antik kentinin tarihi önemi dolayısıyla kenti iç ve dış dünyaya tanıtmak amacıyla uluslararası düzeye dönüştürdüklerini ifade etmiştir. Çeşitli etkinlik ve yarışmaların düzenlendiği festival 30.000 kişilik tarihi antik tiyatrodaki yapılan halk konseri ile sona ermiştir.¹³⁷¹

Turizm faaliyetlerinin başlangıcını daha erken yaşlara indirmek ve bu kültürü artırmak amacıyla Türkiye’deki tüm üniversite öğrencilerine Kuşadası’nda ucuz tatil imkanı sağlanmıştır. Kuşadası Otel - Motel Lokanta İşletmecileri Derneği öğrencilere % 20 indirim sağlanacağını duyurmuştur. Ucuz tatil imkanının çok yakında işçi ve memurlara da sağlanacağını belirten dernek yetkilileri yaptıkları açıklamada:

¹³⁶⁸ *Hür Aydın*, 12 Nisan 1990.

¹³⁶⁹ *Hür Aydın*, 16 Nisan 1990.

¹³⁷⁰ *Hür Aydın*, 8 Mayıs 1990.

¹³⁷¹ *Hür Aydın*, 8 Mayıs 1990.

“Bu konuda çalışmalarınız ve görüşmelerimiz sürüyor. Öğrencilerin ucuz tatilden yararlanmalarına ilişkin olarak afişler bastırdık. Türkiye’deki tüm üniversite kampüslerine afişler asılacak. Amacımız gençlerimize tatil olanağı yaratmak” demişlerdir. *“Haydi Gençler Kuşadası’na”* adı altında başlatılan tatil kampanyasına öğrencilerden yoğun ilgi beklediklerini belirten dernek yetkilileri *“yarının geleceğine elimizden geldiğince yardım etmeye çalışıyoruz”* ifadelerini kullanmışlardır.¹³⁷²

Tarım ürünleri çeşitliliği bakımından oldukça geniş bir yelpazeye sahip olan Aydın’da hem tarım ürünlerinin tanıtımını yapmak hem de iç turizm hareketliliğine destek olmak amacıyla yapılan festivallere bir yenisi daha eklenmiştir. 19 - 20 Mayıs’ta Umurlu da 1. Tarım (Erik) Kültür ve Sanat Festivalinde sergi, gösteri ve çeşitli etkinliklerle birlikte bir sempozyum gerçekleştirileceği ve sempozyumda eriğin yetiştirilme ve pazarlanması hakkında da bilgi verileceği açıklanmıştır.¹³⁷³ Kuşadası Belediyesi’nin 1990 yılı kültür ve sanat çalışmaları çerçevesince yapacağı çeşitli etkinlikler 26 Mayıs’tan 6 Haziran’a kadar devam edeceği ve bu etkinlikler içinde Güvercinada Müzesi açılışı, tiyatro gösterisi, sempozyum, sergi, konser, defile etkinlik içinde yer alacağı duyurulmuştur.¹³⁷⁴

Aydın’ın diğer ilçelerinden de turizme katkı sağlayan bazı gelişmeler yerel yönetimlerin destekleriyle yapılmıştır. Karacasu Kaymakamı Raşit Özdemir, Geyre Köyündeki tarihi Afrodisias kentini gezmeye gelen turistlerle tek tek ilgilenirken, *“turistlerin ilçemizden memnun ayrılmasını sağlamak hepimizin görevi, turistler özellikle Afrodisias’a büyük ilgi gösteriyor. İlçemizi gezmeye çalışan turistlere yardımcı olmak, yol göstermek bize düşüyor. Bu yüzden ben de zaman zaman gezmeye çıktığım yerlerde karşılaştığım turistlere yardımcı olmaya çalışıyorum”* demiştir.¹³⁷⁵

Turizm sektöründe ulusal alanda irili ufaklı çok sayıda gelişme olsa da genel anlamda 1990 yılı turizmde buhran yılı olarak anılmıştır. Turban Turizm Genel Müdürü Mehmet Özdemir, turizm sektöründe ciddi bir buhran yaşandığını ve bunun

¹³⁷² *Hür Aydın*, 10 Mayıs 1990.

¹³⁷³ *Hür Aydın*, 18 Mayıs 1990.

¹³⁷⁴ *Hür Aydın*, 26 Mayıs 1990.

¹³⁷⁵ *Hür Aydın*, 2 Haziran 1990.

önümüzdeki yılda süreceğini söyledi. Özdemir, bu yıl da bazı turistik tesislerin Türkiye Kalkınma Bankası'na borçlarını ödeyemedikleri için anahtarlarını teslim edeceklerini iddia etmiştir.¹³⁷⁶ Buna rağmen rakamlara bakıldığında yılın ilk dört ayında turizm gelirlerinin %25 arttığı görülmüştür. 1990 yılının Nisan ayındaki turizm gelirlerindeki artış, bir önceki yıla oranla % 26 olarak gerçekleşmiştir. Geçen yılın aynı aylarına oranla bu yıl Ocak ayında % 23.9, Şubat ayında %33.3 ve Mart ayında da % 20'lik gelir artışı olmuştur. Turizm gelirlerinde geçtiğimiz yılın ilk dört ayında bir önceki yılın aynı aylarına oranla % 8.4'lük azalma görülmüştür. Geçici verilere göre yılın ilk dört ayında Türkiye'ye 931.647 turist gelirirken geçtiğimiz yıl aynı süre içinde 833.724 kişi Türkiye'ye gelmişti. Türkiye'ye gelen yabancı sayısı açısından bu yılın Nisan ayında bir önceki yılın aynı ayına göre % 24.4'lük artış olmuştur. 1990'ın Mart ayında gelen turist sayısında geçen yılın aynı ayına oranla % 3.4'lük azalma görülmüştür. Bu yılın ilk dört ayında Federal Almanya'dan 143.366, Fransa'dan 59.328, Yunanistan'dan 52.997, ABD'den 34.154 kişi Türkiye'ye gelmiştir.¹³⁷⁷

Türkiye'nin turizm alanındaki çalışmalarında öncü kentlerden biri olan Aydın'da bazı turizmcilerin genel bir isteği olarak 5 yıldızlı otel kurulmasını istemedikleri görülmüştür. Kuşadası, Didim gibi turistik beldelerde ve diğer turizm beldelerinde bilinçsiz yapılaşmanın yol açtığı olumsuzlukların yanında turizmciler yeni beş yıldızlı tesislerin kurulmasının Türk turizmini olumsuz yönde etkileyeceğini, yarar yerine zarar getireceğini ileri sürmüşlerdir. Turizmciler Türk turizminin eksikliklerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

*“Altyapı yetersizliği çarpık kentleşme, doğanın katledilmesi, çevre kirliliği, turizm sezonunda devam eden inşaatlar ve bunların çevreye verdiği zararlar. Turizm Bakanlığınca ülke tanıtılmasına ve pazarlanmasına önem verilmesi, ulaşımın zor ve pahalı olması. Tur operatörlerinin Türkiye üzerinde fiyat kırma politikası oyunları, kalifiye eleman yetersizliği, esnafın standart olmayan ve denetlenemeyen fiyatları, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, bazı Türk erkeklerinin rahatsız edici tutumu.”*¹³⁷⁸

¹³⁷⁶ *Hür Aydın*, 15 Haziran 1990.

¹³⁷⁷ *Hür Aydın*, 21 Haziran 1990.

¹³⁷⁸ *Hür Aydın*, 22 Haziran 1990.

Anadolu'nun en eski yerleşim alanlarından biri olan Aydın'daki antik kentlerin kazı çalışmaları her geçen gün artış göstermiştir. Germencik ilçesine bağlı Tekinköy'de Mgnasia Antik Kenti Kalıntılarını Korumak İçin Yaptırma ve Yaşatma Derneği kurulmuştur. Bu dernek çalışmaları ile kazıların desteklenmesi ve yöre halkının bilinçlendirilmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir.¹³⁷⁹ Bu güzel gelişmelerin yanında özellikle yaz mevsiminin gelmesiyle nüfusun kalabalıklaştığı bölgelerde sahillerimiz çok hızlı kirlenmiştir. Turizm potansiyeli bakımından Türkiye'nin sayılı yerlerinden olan Kuşadası, Davutlar, Didim ve Akbük gibi sahil bandında alt yapının yapılamaması nedeniyle aşırı ve hızlı bir kirlenme gözlenmiştir. Eğer aynı hızlı kirlenme devam eder ve önlem alınmazsa bu sahil bandımızın on yıl içinde çok kirleneceği ve denize girilecek yerin kalmayacağı açıklanmıştır. Bu açıklama üzerine yerel yönetimlerin konu ile ilgileneceği duyurulmuştur.¹³⁸⁰ Avrupa'da bugüne kadar 567 kıyı ve 128 yat limanı için verilen ve çevre temizliğinin simgesi olan Mavi Bayrak'ın¹³⁸¹ Türk kıyılarında da dalgalanması için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bugüne kadar Avrupa topluluğu üyesi 11 ülkenin kıyılarında kullanılan Mavi Bayrak ayrıca deniz taşıtları tarafından da alınabiliyor. Mavi Bayrak uygulamasının Türk turizminde de yeni bir atılım oluşturacağı bunun için Türkiye'nin önümüzdeki günlerde merkezi Danimarka'da bulunan Avrupa Çevre Eğitim Fonu (FEEE) başvuruda bulunacağı bildirilmiştir.¹³⁸²

Türk turizminin dünyaya yansıyan en olumsuz haberlerinden biri de turistlerin yaşadığı hırsızlık ve dolandırıcılık olayları olmuştur. İçişleri Bakanlığı Türkiye'ye gelen turistlerin yoğun hırsızlık ve dolandırıcılık olayları ile karşılaştıklarını belirterek ülke turizmini, ekonomiyi, zarara uğratacak bu olayların önlenmesi için Valilikleri uyarmıştır. Hırsızlık, gasp ve tecavüz olaylarının yanı sıra beş yıldızlı otellerde bile seyahat eden kişilerin cüzdanlarının soyulması Türk Dış İşleri Bakanlığı'nın önemli sıkıntılarından biri olmuş, ayrıca Bakanlığın Valiliklere gönderdiği yazıda turistlerin önceden parasını ödemek suretiyle adreslerine

¹³⁷⁹ *Hür Aydın*, 13 Temmuz 1990.

¹³⁸⁰ *Hür Aydın*, 20 Temmuz 1990.

¹³⁸¹ Mavi Bayrak; plajlar, marinalar ve sürdürülebilir tekne turizmi operatörleri için dünyanın en tanınmış ödülllerinden biridir. Uluslararası ilk kez Fransa'da 1985 yılında, Avrupa Birliği'nde 1987 yılında, ülkemizde de 1993 yılında uygulanmaya başlanmıştır. http://www.mavibayrak.org.tr/tr/icerikdetay.aspx?icerik_refno=10 (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

¹³⁸² *Hür Aydın*, 27 Temmuz 1990.

gönderilmek üzere satın aldıkları eşyaların işyeri sahipleri tarafından gönderilmediğine de işaret edilmiştir.¹³⁸³

Türkiye’de 1990 yılının en çok ziyaret edilen müzelerinden biri Aydın Müzesi olmuştur. Adeta ziyaretçi akınına uğrayan müzenin ziyaretçisi sayısı bakımından Türkiye’deki müzeler arasında 5. sırada yer aldığı bildirilmiştir. Türkiye’de bulunan müze ve ören yerlerini ziyaret edenlerin üçte ikisini yabancı turistler oluşturmakta ve Türkiye genelinde bulunan 146 müze ile ören yerlerini ziyaret edenlerin sayısı 1 yılda 13.656.000’e ulaşmıştır.¹³⁸⁴

Aydın’ın her bölgesinde belli aralıklarla devam eden kazı çalışmaları sonrasında yeni gelişmeler meydana gelmiştir. Ortaklar’da 7 yıldır süren kazılarda 2400 yıllık antik tiyatro ortaya çıkarılmıştır. Magnasia kentindeki kazı çalışmalarını sürdüren Prof. Dr. Orhan Bingöl “*kısa zamanda ikinci bir Efes yaratabiliriz*” demiştir. Magnesia’nın M.Ö. 1200 ve M.Ö.1100’lü yıllarda kurulan dünyanın önemli kentlerinden biri olduğunu belirten Prof. Bingöl, antik kentin 2 metre ile 15 metre derinlikte gömülü olduğunu açıklamıştır.¹³⁸⁵ Antik kent ziyaretçileri ile birlikte bölgenin turizmine önemli katkı yapması düşünülmektedir.

Kuşadası Turizm Müdürlüğü tarafından yaptırılan “Işıklı Şehir Planları” ilçenin belli başlı yerlerine monte edilmeye başlanmıştır. Bunun büyük bir eksiklik olduğunu belirten yetkililer önümüzdeki turizm sezonuna kadar ışıklı şehir planı tabelalarının daha da çoğaltılarak yerli ve yabancı turistlerin hizmetine sunulacağını açıklamışlardır. Ayrıca il ve ilçe turizm müdürlüklerinin öncülüğünde hazırlanan Kuşadası ve Aydın’ın tarihi ve doğal güzelliklerini içine alan video bantlarının satışına Turizm Müdürlükleri’nde başlanmıştır.¹³⁸⁶

Kuşadası Belediyesi 1991 turizm sezonuna hazırlıklara 1990 yılı Ekim ayından itibaren başlamıştır. 1991 turizm sezonuna en iyi şekilde hazırlanabilmek için bir dizi toplantı düzenlediğini ve tüm Kuşadası çarşı esnafını ve işyeri sahiplerini bu toplantılara beklediğini bildiren Lütfi Suyolcu şöyle devam etmiştir:

¹³⁸³ *Hür Aydın*, 7 Ağustos 1990.

¹³⁸⁴ *Hür Aydın*, 1 Eylül 1990.

¹³⁸⁵ *Hür Aydın*, 3 Eylül 1990.

¹³⁸⁶ *Hür Aydın*, 19 Eylül 1990.

*“Ortadoğu’daki krizin ve savaş havasının da etkisiyle normalden erken biteceği anlaşılan bir turizm sezonunun da sonuna yaklaşıyoruz. Ancak 1991 Mart ayıyla başlayacak olan yeni bir turizm sezonu var önümüzde. Yeni sezon için sizlerin de kendi iş yerlerinizde yapmayı düşündüğünüz hazırlıklar vardır. Bunun yanı sıra işyerinizin dışında, yakın çevrenizde de belediyenin yapacağı ya da birlikte yapmamız gerekenler vardır. 1991 turizm sezonuna en iyi şekilde hazır olabilmek amacıyla bir dizi toplantı düzenledim. İş yerinizin türü ne olursa olsun yörenizde yapılacak toplantıya katılmanızı, sorunları ve çözümlerine ilişkin öneri ve isteklerinizi getirin.”*¹³⁸⁷

“Ege sahilleri bilinçsiz yatırımlarla öldürülüyor” başlıklı haberde aydın da altyapısı olarak yapılan turistik tesislerin ileride büyük sorunlar yaratacağı söylenmiştir. Yatırımcıların bilinçsiz, hizmet kalitesinin düşük olması turizm için büyük bir tehlike olarak görülmüştür. Ülkemizde turizm sadece tesis yapmak olarak ele alınmaması gerektiğini belirten Türkiye Seyahat Acentaları Birliği yetkilileri konu ile ilgili yaptıkları açıklamada:

*“Eline para geçiren turistik tesis yapmak istiyor. Halbuki turizm bir sistemdir. Her türlü yatırımın sistem içinde ele alınması gereklidir. Aksi yanlış olur. Ne yazık ki sahillerimiz bu yanlışlık içinde betonlaşmaktadır. Öncelikle altyapı bu yatırımı kaldıramıyor. Yatırımcılar bilinçsiz dolayısıyla turizm tehlikeye giriyor” ifadelerini kullanmışlardır.*¹³⁸⁸

Turizm faaliyetlerinde yurt içi veya yurt dışından gelen ziyaretçiler için barınma sorunu en önemli konulardan biri olmuştur. Aydın’da Turtay Oteli’nin açılışında konuşma yapan Aydın Menderes “*gelişen ülkemizde turizmde Aydın geri kalmamalı*” demiştir. Konuşmalarda Aydınlılara hizmet vermenin turistik ve ekonomik faaliyetlerine katkıda bulunarak sağlanacağı ifade edilmiştir. Konuşmalar sırasında Aydın Valisi Recep Yazıcıoğlu, Ayter Termal Tesisi ile Paşa Yaylasına özel idare tarafından dinlenme tesisi yapılacağını söyledi. Buna ek olarak yayla turizmi geliştirileceği, kirlilik ve gürültünün önleneceğini belirtmiştir.¹³⁸⁹

¹³⁸⁷ *Hür Aydın*, 11 Ekim 1990.

¹³⁸⁸ *Hür Aydın*, 18 Ekim 1990.

¹³⁸⁹ *Hür Aydın*, 31 Ekim 1990.

Kuşadası sahillerinin kirlenmesi üzerine yapılan haberlerde “*Kuşadası’na sahip çıkalım, Kuşadası kirlenen sahillerine önlem almazsa mavi bayrak alamayacak*” ifadesi kullanılmıştır. Kuşadası sahilinin her geçen gün daha da kirlenmesi, Türk turizmcileri kadar yabancı turizmcileri de üzmemekte ve endişelendirmektedir. Almanya’nın en büyük iki seyahat acentası yöneticileri gönderdikleri yazıda, temizlikle ilgili Mavi Bayrak’a uygun görülmüş plajlar dışındaki sahilleri önümüzdeki sezondan itibaren broşürlerinden çıkaracaklarını belirttikleri öğrenilmiştir. Gün geçtikçe çeşitli nedenlerden dolayı daha fazla kirlenen Kuşadası sahillerini temizlemek için acenta ve dernek yöneticileri bir mektup yazarak Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakan Yıldırım Akbulut olmak üzere tüm yetkililere başvurmuşlardır.¹³⁹⁰

Aydın’ın merkezinde olduğu kadar ilçelerinde de turizm faaliyetlerini geliştirmek için çalışmalar devam etmiştir. 1991 yılının Didim’de yatırım yılı olacağı ifade edilmiştir. Kısa süre önce ilçe olan ve nüfusu da giderek artan Yenihisar’da ihtiyaç duyulan hastane ve çevre yolu çalışmaları başlamıştır.¹³⁹¹ Vali Recep Yazıcıoğlu, 1991’in Didim için yatırım yılı olacağını bildirmiş ve “*Yeni sezona kadar önümüzde hayli zaman var. Bunu iyi değerlendirmeliyiz*” demiştir. Didim Belediye Başkanı Ünal Boztürk konu ile ilgili olarak yaptığı konuşmada “*yapılan çalışmalara belediye olarak gerekli desteği vereceğiz ve turizm sezonuna kadar çiçeği burnunda ilçemizin pek çok sorununu çözümlmeye çalışacağız*” demiştir.¹³⁹²

Aydın için geleneksel hale gelen deve güreşleri müdavimleri tarafından ilgiyle beklenmiştir. Ege Bölgesi’nin yöresel kış sporu eğlencelerinin başında gelen deve güreşlerinin sezonu Ocak ayı ile birlikte açılmıştır. Ege’nin dört bir yanından güreşlere gelen izleyicilerle birlikte etkinliklerin temsilcileri “*her geçen yıl daha da ilgi çeken güreşleri önümüzdeki yıllarda da kasabamızda yine düzenleyerek geleneksel hale getireceğiz*” açıklamasını yapmışlardır.¹³⁹³

1991 sezonu devam eden Körfez Savaşı’nın etkileri nedeniyle Ege sahilleri riskli bölge olarak tanımlanmıştır. Körfez krizinin etkileri devam ederken Avrupa

¹³⁹⁰ *Hür Aydın*, 5 Kasım 1990.

¹³⁹¹ *Hür Aydın*, 28 Aralık 1990.

¹³⁹² *Hür Aydın*, 24 Aralık 1990.

¹³⁹³ *Hür Aydın*, 3 Ocak 1991.

lkelerinde Ege sahillerinin 1991 turizm sezonu için riskli bölge ilan edildiği açıklanmıştır. Konu ile ilgili görüşlerini bildiren turistik tesis yetkilileri başta İngiltere ve Almanya olmak üzere çok sayıdaki Avrupa lkesinin Ege’ye yönelik rezervasyon taleplerini geri çevirdiklerini bildirmişlerdir. Ege’deki sahil kentlerinde endişeli bekleyiş sürerken Kuşadası, Didim ve çevresinde yapılan araştırmada her yıl Ekim - Kasım ayında başlayıp bugüne kadar sonuçlanması gereken rezervasyon taleplerinde en küçük bir hareketliliğin olmadığı gözlenmiştir. Ege’nin önemli sahil beldelerine büyük kitleler halinde turist getiren yerli ve yabancı tur operatörleri ise yeni sezon için her şeyin beklemede olduğu açıklaması yapılarak, Chartes seferleri, tanıtım işleri, rezervasyonlar beklemede olduğu söylenmiştir. Başta İngiltere ve Almanya olmak üzere İskandinav lkeleri ve Benelüks (Belçika, Hollanda, Lüksenburg) lkeleri Ege’yi riskli bölge ilan etmişlerdir. Avrupa’da bu tür uyarılar son derece önemli olduğu ve Avrupalı turistlerin böyle uyarılar karşısında dikkatli olduğu ve bunun sonucunda rezervasyonları iptal ettikleri açıklanmıştır.¹³⁹⁴

Aydın İl Turizm Müdürü Kazım Bayram tarafından kaleme alınan ‘‘Aydın İlinde Turizm’’ başlıklı yazıda Aydın’ın tarihi, doğal, kültürel zenginlikleri ile önemli bir turizm potansiyeline sahip olduğu belirtilmiş ayrıca 1990 yılı faaliyet raporu da sunulmuştur. Raporun birinci bölümünde yatırımlar kısmında özel kişi ve kuruluşlarca yapılan yatırımların büyük bir bölümü 1991 yılı içinde hizmete girecek olan 21.805 yatak kapasiteli 17 turizm yatırım belgeli konaklama tesisi halen inşa halinde olduğu belirtilmiştir. Kamu yatırımları olarak Bakanlık tarafından gerçekleştirilecek olan Güneybatı Anadolu evre Projesi adı altında Dünya Bankası’ndan 170.000.000.000 dolarlık yardım temin edilmiştir. Sağlanan yardım kıyı şeridimizdeki yerleşimlerde içme suyu tesisatı, çöp imha tesisleri, teknik alt yapı sistemleri ile ilgili personel eğitimi, uzun vadeli kıyı bandı gelişim planlaması çalışmalarını kapsadığı ve bu çalışmalar ile ilgili olarak Aydın Valiliği’ne 422.400.000 TL denek gönderildiği açıklanmıştır. ‘‘Turizm faaliyetleri’’ başlığı altında Aydın’da konaklama tesisleri Kuşadası ve Yenihisar ilçesinde toplanmıştır. 1990 yılı sonu itibariyle işletmede bulunan konaklama tesis sayısı 547 olup, toplam

¹³⁹⁴ *Hr Aydın*, 4 Ocak 1991.

yatak kapasitesi 36.620 olarak açıklanmıştır.¹³⁹⁵ Ayrıca Aydın'da kamu kurum ve kuruluşlarına ait olmak üzere Kuşadası ilçesinde dinlenme tesisi 340 konut 1598 yatak kapasiteli, Söke ilçesinde 1760 konut 6818 yatak kapasiteli olmak üzere toplam 2100 konut 8416 yatak kapasitesi özel şahıslara ait olmak üzere, ikincil konut olarak Kuşadası merkez ilçede 5101 konut, Davutlarda 3485 konut, Yenihisar'da 8768 olmak üzere toplam 17.354 konut ortalama olarak 4 yatak düşünürsek 69.416 yatak kapasitesi ikincil konutlarda mevcut olduğu ifade edilmiştir. Bu rakamlar Aydın turizminde sıklıkla gündeme gelen konaklama meselesini nispi oranda çözüme kavuşturmakla birlikte istenilen seviyede olmadığı turizm uzmanları tarafından açıklanmıştır. Bakanlık tarafından "Tanıtma faaliyetleri" başlığı altında 1990 yılı başında Aydın'ın tamamını kapsayan bir çalışma yapılarak Aydın Turizm Envanteri'nin basımı merkez ve taşra birimleriyle ilgililere dağıtımı yapılmıştır. İl Özel idare Müdürlüğünce Almanca – İngilizce – Fransızca olmak üzere üç dilde "Aydın" isimli kitap bastırılmıştır. Kuşadası'nda danışma Müdürlüğü tarafından hazırlanan "Kuşadası" isimli kitap İngilizce olarak bastırılmış olup ücretsiz olarak dağıtımı yapılmıştır.¹³⁹⁶ Kuşadası yerel yönetim yetkilileri adadaki hareketliliği artırmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bu amaçla Kuşadası Belediyesi tarafından düzenlenen 1. Altın Güvercin Sinema Yarışması etkinlikleri başlamıştır.¹³⁹⁷ 1991 sezonuna dünyada yaşanan siyasi ve ekonomik olayların etkisiyle iyi bir giriş yapılamadığını belirten Ege sahillerindeki turistik tesis yetkilileri Nisan ayının boş geçtiğini, Mayıs'ın ikinci haftası itibariyle başlayan hareketlenme ile umutların yeşerdiğini ve esas akının Temmuz'da beklenildiğini söylemişlerdir.¹³⁹⁸

İlçe hareketliliğine ve yerel ürünlerin tanıtılmasına yönelik faaliyetlere önem veren Aydın'da yapılan Umurlu Tarım Erik Kültür ve Sanat Festivali beklenildiği gibi ilgiyle karşılanmamıştır. Festivalde halk oyunları ekibi gösteriler sunmuş ve erik yarışması yapılmış fakat katılım ve ilginin oldukça az olduğu görülmüştür.¹³⁹⁹

¹³⁹⁵ *Hür Aydın*, 21 Ocak 1991.

¹³⁹⁶ *Hür Aydın*, 24 Ocak 1991.

¹³⁹⁷ *Hür Aydın*, 30 Nisan 1991.

¹³⁹⁸ *Hür Aydın*, 13 Mayıs 1991.

¹³⁹⁹ *Hür Aydın*, 21 Mayıs 1991.

1990 yılı sezonunu oldukça sönük geçiren Kuşadalı turizmciler için 1991 sezonu yeniden umutların yeşerdiği bir yıl olmuştur. “Kuşadası turistlerle hareketlendi” başlıklı haberde Yunan bandıralı iki geminin getirdiği turistlerle Kuşadası’nın hareketlendiği haberi yapılmıştır. Turistler bol bol alış veriş yaparak esnafın yüzünü güldürdü. 700’e yakın turist en çok deri giysilere ve Türk lokumuna ilgi göstermiştir.¹⁴⁰⁰

Turizmciler “*Türkiye turizmde Avrupa’yı geride bırakma potansiyeline sahip*” açıklamasını yapmışlardır. Körfez Savaşının bıraktığı etkiler, kolera söylentileri ve Batılı yayın organlarını Türkiye hakkında yayınladıkları gerçek dışı haberler turizmi olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm bunlara rağmen turizm seferberliği tüm hızıyla devam etmiş ve kısa süre içinde çok sayıda otel açılması planlanmıştır. Turizmciler savaştan sonra zamana ihtiyaç olduğunu ve bu yaşananlar unutulunca turizmde büyük bir patlama yaşanacağını ifade etmişlerdir. Ayrıca yurt dışındaki yayın organlarına Türkiye’yi tanıtan broşürler gönderilmesinin tepkileri kıracağını da eklemiştir.¹⁴⁰¹

Turizm Bakanlığı Ege’nin çeşitli merkezlerinde yeni turistik tesisler yapılması için hazine arazilerini 49 yıllığına kiraya vermek için ihale açma kararı almıştır. Kiralanacak yerde yapılacak yeni tesislerle yatak kapasitesinin sadece Ege’de 7.000 artacağı belirtilmiştir. Bu konuda ağırlığın Kuşadası ve Selçuk’un Pamucak sahilinde olacağı belirtilmiştir. Bakanlıkça yapılan duyuruda Selçuk’un Pamucak sahillerinde 1800 yataklı kamping, tatil köyleri ve golf alanları yer alırken, Kuşadası’nda turistik tesisler ve eğlence merkezleri için yer kiralanacağı duyurulmuştur.¹⁴⁰²

Turizm hareketliliğinde barınma sorununa çözüm olması amacıyla Kuşadası Fransız Tatil Köyü iç turizme açılmıştır. Kuşadası Club Med (Fransız Tatil Köyü) 26 yıl sonra Türk iç turizmine açılmıştır. Bundan böyle Alacarte sistemi ile çalışacak olan tatil köyünde artık Türkler’in de istedikleri kadar kalabileceği açıklamasını yapan

¹⁴⁰⁰ Hür Aydın, 22 Mayıs 1991.

¹⁴⁰¹ Hür Aydın, 31 Mayıs 1991.

¹⁴⁰² Hür Aydın, 3 Haziran 1991.

Genel Müdür Ali İmane, Türkiye'yi tanıtan 22 sayfalık bir broşürden 22.000.000 adet dağıttıklarını, radyo, tv ve medyalara da reklam verdiklerini duyurmuştur.¹⁴⁰³

1991 yılında gelen haberler üzerine Ege'nin önemli turizm merkezlerinde umutlar yeniden yeşermiştir. Kuşadası'nda seyahat acentaları temsilcileri ve tesis yetkilileri çeşitli Avrupa ülkelerinde Türkiye'ye yönelik olumlu belirtiler görüldüğüne dikkat çekti ve rezervasyonlar konusunda da talepler gelmeye başladığı ifade edilmiştir. İşletme yetkilileri bunalımdan en az zararla çıkılması için devletin de harekete geçmesi gerektiğini savunurken, Turizm Bakanlığı Almanya, Fransa ve Belçika'da kampanya başlatmıştır. Bu amaçla broşürler dağıtılmış, slayt ve video gösterileriyle Türkiye sahillerini ve tesisler tanıtılmıştır. Bu tanıtım faaliyetleri için 50.000.000 dolar ayrıldığı açıklanmıştır.¹⁴⁰⁴ Kuşadası'nda turizmi geliştirmek amacıyla yeni tesislerin açılmasının yanında eskiden yapılmış eserlerin restore edilerek değerlendirilmesi ve ilçe turizm ve ekonomisine kazandırılması çalışmaları yapılmıştır. Kuşadası ekonomisinin tarihsel gelişimi açısından çok önemli bir yere sahip olan ve XVII. yüzyıl başlarında ticari etkinliğin merkezi olan yer Öküz Mehmed Paşa Kervansarayı'dır. Kuşadası'nın en merkezi yerinde bulunan ve kesme taş, moloz taş, tuğla ve mermerin bileşimiyle döneminin mimarisini yansıtan yapı günümüzde otel ve turistik tesis olarak kullanılarak turizme katkı sağlamak amaçlanmıştır.¹⁴⁰⁵

Bir ülke, belli bir bölge bir seyahat veya konaklama işletmesi ve turistik mal veya hizmetler hakkında bilgilerin verilmesi ve aynı zamanda bilgilerin alınarak tanıtma yapılması çok önemlidir. Turizmde tanıtma, mutlaka birbirine bağlı tanıtma çalışmalarıyla yürütülmelidir. Aynı zamanda tanıtımda gerçeklik ve inandırıcılığın da çok önemli bir yeri vardır. Turizmde tanıtma konusu akademik olarak yapılan çalışmalarda sıklıkla ele alınmış ve bu konuda çözüm önerileri sunulmuştur. Buna örnek bir çalışma Aydın Turizm İşletmecilik ve Otelcilik Yüksek Okulu ile Ticaret Odası'nın ortaklaşa düzenlediği Turizm Sempozyumu'nun beşincisi gösterilebilir. Sempozyumda Ege Bölgesi'nde turizm sektörü zararının 11.000.000.000 olduğu

¹⁴⁰³ *Hür Aydın*, 11 Haziran 1991.

¹⁴⁰⁴ *Hür Aydın*, 7 Mart 1991.

¹⁴⁰⁵ Bülent Çelik, "Bir Osmanlı Devlet Adamının Yaratmaya Çalıştığı Ticari Ağ: Öküz Mehmed Paşa Vakfıyesi ve Düşündürdükleri", *Kuşadası Öküz Mehmed Paşa Sempozyumu*, Aydın 2019, s.13.

açıklanmıştır. Sempozyumda konaklama tesisleri fiyat belirleme sistemleri de sert bir şekilde eleştirilmiş ve 1990 turizmi değerlendirilirken, 1991 sezonundan beklentiler ve alternatif politikalar tartışılmıştır. Türkiye'nin ciddi bir tanıtım eksikliği olduğu ve bu sorunun çözümü için ilgili kurumlar arasında işbirliği yapılması çalışmalarına önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁴⁰⁶

1991 yılı turizm sezonunun yaklaşması sahil beldelerindeki hareketliliği hızlandırmış ve Kuşadası'nda Sisam Adası'na günlük turlar başlamıştır. Turların turizme canlılık getireceği belirtilerek haftada iki gün olarak başlatılan seferlerin 1 Mayıs'tan sonra sefer sayısını artacağı duyurulmuştur.¹⁴⁰⁷ Bir başka hareketlilik de Söke'de görülmüştür. Söke'de turizm sezonu nedeniyle Kaymakam Şemseddin Uzun işletmecilerle bir toplantı yapmıştır. Eksikliklerin giderilmesi için bir ay süre tanınmış ve ayrıca temizlik kurallarına da dikkat edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Özellikle temizlik konusundaki çalışmaların artırılmasında gelen turistlerin bu konudaki eksiklikleri belirten eleştirilerinin önemli etkisi olmuştur.¹⁴⁰⁸ Nisan ayı ile birlikte Kuşadası'nda hareket başlamış ve yaz sezonunun ilk turist gemisi İtalyan bandralı Dance adlı gemiyle gelen İtalyan, Alman ve Yunan turistlerin oluşturduğu 350 kişilik kabile Kuşadası'na canlılık getirmiştir. Turistler Efes ve Meryemana'yı ziyaret ettikten sonra Kuşadası'na dönerek bol bol alışveriş yapmıştır.¹⁴⁰⁹

Ege Bölgesi 1990'lı yıllara kadar turizmde öncü bölge olarak kendini tanıtmıştır. Fakat turizmde öncü olma özelliğini elinde bulunduran Ege Bölgesi uygulanmakta olan Turizmi Geliştirme Projesi nedeniyle unvanını Akdeniz Bölgesi'ne kaptırmıştır. Turizmciler, Ege Bölgesi'nde canlılığı yaratmada yerel birimlere önemli görevler düştüğünü belirterek bazı önerilerde bulunmuşlardır. Bunlar: Ege Bölgesinde turizm çeşitlemelerine gidilmeli. Turizm dört mevsime yayılmalı, kültürel, tarihi ve dini zenginliklerden yararlanılmalı.¹⁴¹⁰

¹⁴⁰⁶ *Hür Aydın*, 5 Nisan 1991; Rızaoğlu, *a.g.e.*, s.73.

¹⁴⁰⁷ *Hür Aydın*, 5 Nisan 1991.

¹⁴⁰⁸ *Hür Aydın*, 11 Nisan 1991.

¹⁴⁰⁹ *Hür Aydın*, 1 Nisan 1991.

¹⁴¹⁰ *Hür Aydın*, 19 Nisan 1991.

Turizm sektörü istenilen seviyeye ulaşma noktasında mutlaka diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve destek halinde olması gereken bir alan olmuştur. Aydın İl Turizm Müdürlüğüne 1991 yılı içerisinde yapılan çalışmalar açıklanmıştır. Açıklamada Turizm Bakanlığınca yürütülmekte olan Güney ve Batı Anadolu Çevre Turizm Altyapı Projesi (ATAK) kapsamında Çanakkale Balıkesir İl Sınır ile Antalya Mersin il sınırı arasında kalan Ege ve Akdeniz sahillerinde yer alan 43 belediye kooperatif alanları ile turizm tesis ve alanlarında ihtiyaç duyulan içme suyu, kanalizasyon, atık su, çöp toplama ile imha sistemlerinin master plan ve fizibilite çalışmaları Aydın ili dahilinde Kuşadası, Davutlar, Güzelçamlı ile Yenihisar, Akbük, Akköy havzalarını da kapsamaktadır. Kuşadası - Davutlar - Güzelçamlı havzası yüksek öncelikli yerleşimlerden biri olarak tespit edilmiş olup bu yerleşime ait fizibilite çalışmalarına 1991 yılında devam edilmiştir.¹⁴¹¹ 1992 Şubat'ında yapılan haberde ilk turist kafilesinin Kuşadası'na canlılık getirdiği yazılmıştır. Panama bandıralı Azur gemisiyle Kuşadası'na gelen Almanya, Avusturya ve İsviçreli turistler limanda törenle karşılanmışlardır. Sezonun ilk turist kafilesi Kuşadası'na bir canlılık getirirken Efes harabelerini ve Meryem Ana'yı da ziyaret ederek hacı olmuşlardır. Kuşadası Belediye Bantosu ile Eğitim ve Geliştirme Vakfı'nın halk oyunları ekipleri tarafından karşılanan turistler, alışverişle de ilçe esnafının yüzünü güldürdüler. Geminin geleceği haberini daha önceden alan işyeri sahipleri sabahın erken saatlerinde dükkanlarını açarak kafileyi beklemişler ve böylece 1992 turizm sezonu başlamıştır.¹⁴¹²

İlçelerdeki tarımsal hareketliliği artırmak ve tarım ürünlerini tanıtmak amacıyla yapılan çalışmalardan biri de Kuyucak'ta yapılan tarım sergisi ve narenciye fidan teşvik yarışması olmuştur. Kuyucak Belediye Başkanlığı, İlçe Tarım Müdürlüğü ve bazı kuruluşlar tarafından çeşitli hediyelerle ödüllendirilen yarışmacılar 1992 yılında bir "Washington Portakal" teşvik yarışması yapılmasını istemişlerdir. ¹⁴¹³ Bu yarışmaların hem ilçede yaşayanlar için ürünlerini tanıtmak fırsatı bulmaları hem de gelen ziyaretçilerin yörenin etnografik özelliklerini görmesi bakımından ilgi çektiği vurgulanmıştır. Turizmde tanıtmak aynı zamanda turizmimize özgü bir imaj yaratmak

¹⁴¹¹ *Mücadele*, 20 Ocak 1992.

¹⁴¹² *Mücadele*, 26 Şubat 1992.

¹⁴¹³ *Mücadele*, 11 Mart 1992.

ve turizmimizi uluslararası bir niteliğe kavuşturmak için büyük bir öneme sahiptir. Aydın'ın tanıtılmasına yönelik gazetelerde yer alan kültür ve turizm bölümünde Aydın'n kısa tarihçesi, coğrafi özellikleri, doğal zenginlikleri vb. bilgilere yer verilmiştir. Böylece etkin, verimli bir tanıtım ve daha fazla kişiye ulaşılma hedefi önemsenmiştir.¹⁴¹⁴

Aydın'ın geleneksel değerlerini tanıtmaya ve yaşatmaya bakımından ayrı bir yere sahip olan festivallere sıklıkla yer verilmiştir. Sultanhisar'da Nysa Kültür ve Sanat Festivali çalışmaları hızlandı. 29 Nisan - 3 Mayıs 1992'de yirmi dokuzuncusu kutlanacak olan festivalde kaybolmakta ve değişmekte olan kültür değerlerimizi canlandırarak hayatımızın bir parçası haline getirmek ve yaşatmak amacıyla Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün desteği ile Kültür Müdürlüğü'nün girişimleri sonucunda "Aydın İli Grep Oyası Yarışması" düzenlenmiştir. Yarışma derleme ve yeniden yapma dallarında olmak üzere iki dalda düzenlenmiş olup yarışmaya katılacak kişileri oyalari ile birlikte oyalari hakkındaki bilgileri içeren yazılı metin istenmiştir.¹⁴¹⁵ "Turizm sezonu açılırken" başlıklı haberde Aydın İl Turizm Müdürü Kazım Bayram turizm sezonu açılırken alına bazı önlemleri şöyle açıklamıştır:

*"Turizm sektörünün eğitilmiş eleman ihtiyacını karşılamak amacı ile konaklama tesisleri, lokanta ve eğlence yerlerinde görev yapan ve sertifikası bulunmayan personel kat, servis, ön büro ve mutfak branşlarında işbaşı eğitim kursları düzenlenmesi Bakanlığımızca istenilmiş olup kursların açılması planlanmıştır."*¹⁴¹⁶

"Turizm haftası bugün başlıyor" başlıklı haberde turizm haftasının bugün başlaması nedeniyle il kutlama komitesi bir program hazırlamıştır. Programda Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Öğretim Üyelerinden Dr. Mehmet Gürdal'ın "Turizmin Türkiye Açısından Sosyo - Ekonomik Önemi" konulu bir konferans vereceği duyurulmuştur.¹⁴¹⁷ 22 Nisan 1992'de programın açılış konuşmasını yapan Aydın Valisi Lütfi Tuncel, "Turizme gönül verenler çoğaldıkça Türk turizmi daha ileri

¹⁴¹⁴ *Mücadele*, 18 Mart 1992.

¹⁴¹⁵ *Mücadele*, 24 Mart 1992.

¹⁴¹⁶ *Mücadele*, 27 Mart 1992.

¹⁴¹⁷ *Mücadele*, 15 Nisan 1992.

gidecektir” demiştir.¹⁴¹⁸ Turizmle ilgili yapılan çalışmaların toplanarak bir kitap haline getirilmesi çalışmalarına önem verilen Aydın’da 1992’de Aydın İl Turizm Müdürlüğüne hazırlanan “Turizm Envanteri Aydın 1992” Kitabı basılmıştır.¹⁴¹⁹

Turizm sezonunun açılması ve yapılan tanıtımlarının etkisiyle Aydın yerli ve yabancı turistler tarafından büyük gruplar halinde ziyaretçilerini ağırlamıştır. Hollanda ve Almanya’dan gelen çok sayıda yabancı turistin yanında yerli turistlerde konaklamalı kalarak merkezdeki otelleri doldurmuşlardır.¹⁴²⁰ Aydın’ın turizmde tercih edilirlilik oranını artırmak için yapılan çalışmalara ağırlık verildiği görülmüştür. Aydın Sağlık Müdürlüğü, Çevre Şubesi Yetkilileri “*ülkemize gelen turist mavi bayraklı olan yerlere gönül rahatlığı ile girebilecektir*” demişlerdir. Bu konuda yetkililer tarafından yapılan açıklama şöyledir:

“2 yıldır denizlerimizde belli noktaların belirlenerek turistlerin ve vatandaşlarımızın girebileceği daha temiz bir bölge yaratılması çalışmaları sürdürülüyordu. Bu proje kabul edildi ve uygulamaya geçildi. Bakanlığımızca Kuşadası, Akbük, Güzelçamlı, Didim’de her 15 günde bir deniz suyu alınarak inceleniyor. Şube elemanlarınca denizden alınan suyun belli bir süre incelenmesinden sonra en temiz noktalar belirlenerek buralara mavi bayrak dikilecek. Bölgemizde en temiz deniz Kuşadası’dır”.¹⁴²¹

Aydın’ın tanılrlığı en fazla olan yöresel ürünlerinden biri olan incir için 11- 13 Eylül tarihleri arasında bir festival düzenlenmiştir. Germencik Belediyesi tarafından her yıl gelenek haline getirilen İncir Festivali, yerli ve yabancı çok sayıda vatandaşı ilgisini çekmek, bölgede yetişen incir ürününü tanıtmak, üreticiye destek olmak ve bu konuda yapılması gerekenler hakkında bilinçlendirmek amacıyla düzenleniyor. Üç gün boyunca çeşitli etkinliklerle kutlanan festivalde incir ve sorunları konusunda sempozyum düzenlenmiştir.¹⁴²² Turizm faaliyetlerini geliştirmek, iyileştirmek ve çeşitlendirmek amaçlarıyla yapılan çalışmalar arasında kongre ve sempozyumlar önemli bir yere sahiptir. Bu amaçla Kuşadası’nda Üçüncü Ulusal Turizm Kongresi

¹⁴¹⁸ *Mücadele*, 23 Nisan 1992.

¹⁴¹⁹ *Mücadele*, 16 Mayıs 1992; Ayrıca bkz. *Aydın Kültür Envanteri C.I, C.II*.

¹⁴²⁰ *Mücadele*, 14 Temmuz 1992.

¹⁴²¹ *Mücadele*, 29 Temmuz 1992.

¹⁴²² *Mücadele*, 14 Eylül 1992.

yapılmıştır. Kongre ile ilgili olarak Aydın Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü tarafından Kuşadası Belediyesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulunun ortaklaşa düzenledikleri 3. Ulusal Turizm Kongresi çok sayıda bilim insanı ve izleyicinin katılımıyla yapıldığı açıklanmıştır. Kongrede sorunlara çözüm olarak çeşitli görüş ve önerilerde bulunulmuş, ortak amaçlarının Aydın'ın turizm potansiyelini artırmak ve hakettiği değeri görebilmesini sağlamak olduğu ifade edilmiştir.¹⁴²³

Aydın Belediye Başkanı ve Türk Belediyecilik Derneği Başkanı görevlerini yürüten Cevat Aldemir, 1992 yılında gerçekleştirilen Yerel Yönetimler ve Turizm Sempozyumu'nda yerel yönetimlerin görev ve sorumluklarından bahsederek şöyle demiştir:

“Yerel yönetimlerin sağlıklı, temiz, turizme elverişli bir çevre ortamı hazırlamaları, yörenin turizm potansiyelini oluşturan doğal, kültürel, tarihi ve sosyal değerleri tespit ederek tespit ettikleri turistik değerleri turizme dönük yapacakları planlamada yörenin turizm potansiyeli ile ilgili dengeli kapasite ve türde turistik tesis ve yan hizmet ünitelerini öngörmeleri; planlamanın gereği olan planlama alanına ait gerekli teknik altyapıyı gerçekleştirmeleri, varsa mevcudu ıslah etmeleri, mevcut ve yeni ilave edilen turizm yerleşme alanlarında kentsel destek hizmetlerini düzenli sağlamaları, sunulan turizm arzıyla paralel, kalite-fiyat ilişkisini dengeli tutacak fiyat politikasını tespit ve denetimi, merkezi yönetimin tespit ettiği ilke ve hedefler paralelinde yörenin potansiyelini de dikkate alarak turizmi çeşitlendirici faaliyetlere katılmaları ile mümkündür.”¹⁴²⁴

Turizm Bakanlığı 1993 yılında 18 yeni turizm merkezi ilan etmiş ve bunun yanında 30 yerin de turizm merkezi statüsünü iptal etmiştir. Bu karar turizm sektörünün daha ciddi çalışması olarak yorumlanmıştır.¹⁴²⁵ Bu konuda alınan kararlar doğrultusunda Aydın Kuşadası Kadınlar Denizi ve Aydın Kuşadası Davutlar'da yer alan turizm merkezleri iptal edilecek turizm alan ve merkezleri içinde yer almıştır. Ayrıca Aydın

¹⁴²³ Mücadele, 1 Aralık 1992.

¹⁴²⁴ Yerel Yönetimler ve Turizm Sempozyumu, 3-4 Aralık 1992, Ankara 1992, s. 12.

¹⁴²⁵ Yeni Kıroba, 28 Ekim 1993.

Kuşadası Yat Limanı Turizm Merkezi sınır tadilatı yapılacak turizm merkezleri içinde yer almıştır.¹⁴²⁶

Aydın'da kazı çalışmalarının artmasıyla birlikte bir taraftan antik kentlerin tanıtımı yapılırken bir taraftan da çıkan eserlerin sergilendiği müzeler ve ören yerlerinin zenginleştiği görülmüştür. "Afrodisas Müzesi zenginleşiyor" başlıklı haberde Vali Lütfi Tuncel'in önderliğinde bölgeden çıkarılan eserlerin değerlendirdiği bildirilmiştir. Amerikalı arkeologlar tarafından sürdürülen kazı çalışmaları sırasında çıkarılan eserlerin büyük olanları yeni yapılacak bile depoda koruma altına alınacağını açıklayan Vali Tuncel, depo yapımı konusunda kültür bakanlığı ile temasların devam ettiğini, ve çıkarılan eserlerin müzede koruma altına alındığını ifade etmiştir. Kültür Bakanlığı depo için 900.000.000 liralık ödenek ayırmıştır.¹⁴²⁷ Afrodisias'tan sonra önemli bir gelişme de Alabanda Antik Kentinden gelmiştir. "Alabanda'da tarih gün ışığına çıkarılacak" başlıklı haberde Çine'de Alabanda Kültür Varlıklarını Koruma, Yaşatma ve Değerlendirme Derneği kurulmuştur. Dernek yöneticileri "*Amacımız Çine'yi Selçuk, Alabanda'yı Efes yapmaktır. Turizm pastasından hakkımız olan dilimi almanın zamanı gelmiştir. Alabanda'nın kazılmasının Çine'de müze açılmasının bölge halkına büyük kazanç getireceğini düşünüyoruz*" açıklamasını yapmışlardır.¹⁴²⁸

Turizm çeşitliliğinin artırılması konusu Türkiye gibi farklı olanaklara sahip (tarih, kültür, deniz, ekoloji vb.) ülkeler için her zaman gündemde olmuştur. Bu konu ile ilgili olarak gençlik kamplarının artması ve imkanlarının iyileştirilmesi sıklıkla gündem konusu olmuştur. "Turizm gençlik kamplarının sayıları artırılacak" başlıklı haberde Kuşadası ilçesinin Davutlar beldesinde Turizm Bakanlığı tarafından geçtiğimiz hafta içinde açılan Turizm kamplarının artırılacağı bildirildi. Bakanlık yetkilileri tarafından yapılan açıklamaya göre Gençlik Turizmi Bakanlık tarafından başlatılan turizmi çeşitlendirme politikası kapsamına dahil edilmiştir.¹⁴²⁹ Davutlar'da Gençlik Turizm Kampının açılışını yapan Turizm Bakanı Abdülkadir Ateş konuşmasında:

¹⁴²⁶ Resmi Gazete, 17 Ekim 1993, S.21731.

¹⁴²⁷ Yeni Kıroba, 21 Ekim 1993.

¹⁴²⁸ Yeni Kıroba, 15 Ekim 1993.

¹⁴²⁹ Yeni Kıroba, 2 Ağustos 1993.

“Turizm sektöründe devlet ve sektör elele politikası izlenerek amaçlanan hedefe ulaşılır. Bu sektörde gençlerden yararlanmak amacımızdır. Geçtiğimiz yıl Gençlik Kamplarından ilkinin Adana’nın Yumurtalık ilçesinde açtık. Bugünde burada açıyoruz. Önümüzdeki sezon bu rakamları artıracacağız” demiştir.¹⁴³⁰ Alternatif turizm çeşidi olarak yayla turizmi son yıllarda oldukça rağbet görmüştür. “Çine’de yayla turizmine ilgi arttı” başlıklı haberde Çine’de özellikle orta yaşın üzerindeki kişiler deniz yerine yaylayı tercih ettiği, Çatak - Kavşit yaylaları başta olmak üzere bir çok yaylada yaz veya hafta sonu tatillerini geçirmeye çalışan Çineliler yorgunluklarını yaylada serin havada geçirdikleri ifade etmişlerdir.¹⁴³¹

Aydın’ın sahil temizliği için başlatılan kampanyalar ve yapılan çalışmaların sonuçlarının verilmesi yetkililer tarafından memnuniyetle paylaşılmıştır. “Sahillerimiz pırıl pırıl” başlıklı haberde Aydın İl Sağlık Müdürlüğü yetkilileri sahil bandında bir dizi önlemler alındığı belirtildi. İl Sağlık Müdürlüğü yetkilileri alınan tedbirler sonrasında şu açıklamayı yapmıştır:

*“İlimiz sahil kenarlarında (Kuşadası, Güzelçamlı, Davutlar, Yenihisar) bulunan deniz sularından 63 noktadan 5 günde bir rutin olarak alınan su numunelerinden denize girmeyi engelleyecek mikropların üremediği tespit edilmiştir.”*¹⁴³²

Çevre sorunu için yapılan çalışmaların olumlu sonuçlar vermesi sonrasında işbirliği yapılarak çözülmesi beklenen sorunlar arasında trafik kirliliği gösterilmiştir. Aydın Valiliği “*Turizm İşbirliği ve alınacak ön tedbirler*” ile ilgili genelge yayınlamıştır. Genelgeye göre turist trafiğinin yoğun olduğu yerlerde trafik gürültüsünün asgariye indirilmesi için motorlu araçlar ve ağır tonajlı araçlar günün belirli saatlerinde yerleşim yerlerine sokulmaması ve her türlü yiyecek ve içecek maddelerinin açıkta satılmalarının önlenmesi kararı alınmıştır. Ayrıca deniz kenarında bulunan, kamu kurum ve kuruluşlara ait plajların çevrelerinin tel örgü ve ahşapla çevrilmemesi ve vatandaşların kullanımına sunulması, fiyat tarifelerinin Türkçe ve yabancı dillerle yazılarak işletmelerde görülebilecek yerlere asılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu

¹⁴³⁰ *Yeni Kıroba*, 16 Ağustos 1993.

¹⁴³¹ *Yeni Kıroba*, 20 Temmuz 1993.

¹⁴³² *Yeni Kıroba*, 19 Haziran 1993.

kurallara uyulması durumunda gelen turistlerin ülkemizden ve Aydın'dan memnun ayrılacağı, turizm tanıtımına önemli katkıda bulunacağı açıklaması yapılmıştır.¹⁴³³

Turizm meselelerine ait sorunların görüşüldüğü toplantılardan biri de turizm sektöründe gelişme kaydeden Didim'in Yenihisar ilçesinde düzenlenmiştir. "Turizm Sorunları" toplantısında söz alan Didim Turizm Derneği Başkanı Tamer Küsmez, "*Didim sorunsuz turizm mevsimine girmelidir*" demiştir. Vali Tuncel, "*Didim'e tam donanımlı ambulans verilecek, bu yıl içinde Turizm Enformasyon Bürosu hizmete girecek. Apollon Tapınağı Mayıs ayının ilk haftasında ışıklandırılacak. Didim şenliği de bu yıl başlatılacak*" demiştir. Çok yönlü meselelerin turizm üzerindeki etkilerini ele alarak yapılan girişimlerin uygulamada istenilen hedefe ulaşılmasını sağlayacağı ifade edilerek toplantı sona ermiştir.¹⁴³⁴

Aydın'ın gelenekselleşmiş uygulamalarından biri olan deve güreşleri sırasında hayvan haklarını ihlal eden bazı durumların yaşanması nedeniyle zaman zaman çeşitli sorunlar çıktığı görülmüştür. Bu konu ile ilgili olarak "Deve güreşlerine yeni uygulama getiriliyor" başlıklı haberde Kültür Bakanlığının deve güreşleri için yönetmelik çıkardığı açıklanmıştır. Buna göre güreşler sadece "Tülü" adı verilen sadece erkek develer arasında yapılabileceği ve güneş süresi 15 dk. yı aşmayacağı net bir şekilde belirtilirken, gerekli şartları yerine getirmeyen ve kurallara uymayanlar hakkında hukuki işlem yapılacağı kamuoyu ile paylaşılmıştır.¹⁴³⁵ Bu uyarılar sonrası gerekli tedbirlerin de alınması ile Çine'de deve güreşi yarışmaları yapılmıştır. "Çine Deve Güreşleri festival havasında geçti" haberinde çok sayıda vatandaşın izlediği güreşlerin büyük ilgi gördüğü belirtildi. Güreşlerin yanı sıra eğlence etkinliklerini de yer verilmesi ilgi çekmiştir.¹⁴³⁶

Deniz turizminde uzun süren yaz mevsimi, uzun kıyı şeridi gibi özelliklerinin etkisiyle Türkiye turistler tarafından tercih edilen ülkeler arasında yer almıştır. "Kuşadası mavi bayrağa aday" başlıklı haberde dünyadaki plajlar, marinalar arasında düzenlenen ve temizlik ve düzen baz alınarak dağıtılan mavi bayrağa Türkiye'den

¹⁴³³ *Yeni Kıroba*, 22 Mayıs 1993.

¹⁴³⁴ *Yeni Kıroba*, 7 Mayıs 1993.

¹⁴³⁵ *Yeni Kıroba*, 6 Şubat 1993.

¹⁴³⁶ *Yeni Kıroba*, 12 Ocak 1993.

Kuşadası başta olmak üzere bir çok plaj ve marinamız aday olduğu belirtilmiştir. Yapılan açıklamaya göre:

“Mavi bayrak kampanyası, Avrupa topluluğu ülkeleri tarafından 1987 yılından beri yürütülen ve özellikle kıyı kentlerindeki çevrenin temizliğini, düzenini ve yasalara uygun bir biçimde gelişmesini sağlamaya yönelik bir çalışmadır. Temel felsefesi kıyı kentlerini birbirine özendirme yolu ile en iyi ve sıhhatli yaşanabilen bir tatil beldesi haline getirmektir. Avrupa topluluğunun 11 ülkesinde ve 1990 yılından beri Finlandiya’nın katılması ile tüm 12 ülkede 847 kıyı kentine ve 225 marinaya 1992 yılında mavi bayrak ödülü verilmiştir. En yakın komşumuz Yunanistan’da 232 plajda ve 5 marında mavi bayraklar dalgalanmaktadır.” 16 Ekim 1992 de Turizm Bakanı başkanlığındaki karşılıklı görüşmeler sonucu Avrupa Topluluğu Çevre Eğitim Vakfı yetkilileri Türkiye’deki mavi bayrak çalışmalarının çok olumlu bir gelişme gösterdiğini ve ülkemizde de mavi bayrak kampanyasının kamu yararına çalışan bir vakıf tarafından yürütülmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır.¹⁴³⁷

Yaklaşık 2000 km.lik Ege ve Akdeniz sahil şeridindeki 100’den fazla yerleşimi içeren ATAK (Akdeniz ve Ege Kıyıları Turizm Alt Yapısı ve Kıyı Yönetimi) Projesi turizm sektörü faaliyetlerinin en yoğun olduğu proje alanındaki yerleşimlerin (Edremit Havzası, Çeşme -Alaçatı Havzası, Kuşadası - Davutlar Havzası, Bodrum Yarımadası Havzası, Marmaris Havzası, Dalyan - Köyceğiz Havzası, Fethiye Havzası, Side - Manavgat Havzası, Alanya Havzası) turistik ve yerleşik nüfus arışı ile fiziksel gelişmelerden dolayı ihtiyaç duyacakları içme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma ve deşarjı ile çöp toplama ve imha sistemleri gibi altyapı tesislerinin plan, proje ve inşaatlarının, yeni bir kurumsal yapı ve yerel yönetimlerin yeniden yapılandığı bir sistem içinden hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.¹⁴³⁸ “Turizm Bakanlığı’ndan Atak Projesine 9.000.000.000 liralık katkı” başlıklı haberde Turizm Bakanlığı’ndan Bakanlık tarafından 9.000.000.000 liralık mali katkı ödeneği gönderildiği açıklanmıştır. Turizm Bakanı Süleyman Çelik’in açıklamasına göre Turizm Bakanlığı bünyesinde kurulan ATAK projesi Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Aydın, Muğla ve Antalya ilçelerinin sahil bandında yer alan bölgelerin alt yapı

¹⁴³⁷Yeni Kıroba, 1 Ocak 1993.

¹⁴³⁸ Turizm 98, s.58.

sorunlarının çözümlerini amaçlıyor. 1993 yılında Turizm Bakanlığı bünyesinde oluşturulan ATAK Projesi içerisinde Kuşadası, Davutlar ve Güzelçamlı Belediyelerinden oluşan Kuşadası'na birliğine Bakanlık 1.000.000.000 liralık ödeme yapılmıştır. Proje ile ilgili olarak Süleyman Çelik şu bilgiye yer vermiştir:

“Dünya Bankasından Atak Projesi çerçevesinde oluşturulan Kuşadası Birliğine 2,5 trilyon yardım yapılacak. 20 yıl vadeli ve düşük faizli verilecek kredi ile Kuşadası, Davutlar ve Güzelçamlı'nın çöp toplama ve imha su arıtma ve kanalizasyon sorunları gerçekleştirilecek. Bu paranın sağlanması için Belediyelere birlik kurması şartı getiriliyor. Kuşadası Birliği kurularak tüzel kişilik kazandırıldı. Birliğe bağlı belediyelerde çalışmalara bütçelerinden kaynak aktararak güçlenecek ve bu kaynakları alt yapı sorunlarının giderilmesine harcayacaklar.”¹⁴³⁹

1994 yılı için yapılması planlanan deve güreşlerine İncirlioğlu'nun ev sahipliği yapması kararlaştırılmıştı. Fakat Ocak ayında yapılması planlanan İncirlioğlu Deve Güreşleri yağış nedeniyle iptal edilmiştir. Gelenekselliğini koruyan fakat hava şartlarının uygun olmaması, ekonomik koşullar, seçim vb. olaylar nedeniyle yapılamayan festival, deve güreşi vb. etkinlikler özellikle yerli turizm hareketliliğinde azalmalara neden olmuştur.¹⁴⁴⁰ Kuşadası'nın turizm meselesini konuşmak üzere bir toplantı da Kuşadası Turizm Koordinasyon Kurulu tarafından yapılmış ve turizmin sorunları ve geleceği tartışılmıştır. Vali Kadir Uysal başkanlığında yapılan toplantıya Turizm Müdürü Süleyman Özçelik, Kuşadası Kaymakamı Ekrem Özsoy, Belediye Başkanı Engin Berberoğlu, daire müdürleri ve turizmciler katılmıştır. Vali Kadir Uysal, turizmi bir bütün olarak ele aldıklarını belirterek, sorunlara ivedilikle yaklaştıklarını ve yerinde turizmcilerle çözmeye çalışacaklarını söylemiştir. Emniyet Müdürü Şevket Ayaz, bu yıl turistik alanlarda güvenliğe önem verdiklerini belirterek, işletme sahipleri ve vatandaşlardan da kendilerine güvenlik almalarını istemiştir. Ayaz, özellikle büyük işletmelerin kendi güvenlik birimini kurmalarını ve bu konuda eğitim ve teknik yönden kendilerine yardımcı olacaklarını söylemiştir.¹⁴⁴¹

¹⁴³⁹ Ses, 3 Ocak 1994.

¹⁴⁴⁰ Ses, 7 Ocak 1994.

¹⁴⁴¹ Ses, 5 Mayıs 1994.

Kuşadası Altın Güvercin Festivali'nin, 25 - 30 Temmuz 1994 tarihleri arasında yapılması kararlaştırılmıştır. Turizmin pek iyi gitmediği bir döneme rastlayan festival ilçenin adını uluslararası düzeyde gündeme getireceği için tüm Kuşadası halkı ve esnafı festivali heyecanla beklemeye başlamıştır. 25 Temmuz'da başlayacak olan Altın Güvercin Festivalinde konserler, piknik, sempozyum da olacak ve halk ücretsiz olarak katılabileceği duyurulmuştur.¹⁴⁴²

1994 yılı ilk altı ayın rakamlarına bakıldığında Aydın'daki turistik tesislerde doluluk oranı % 64 olarak açıklanmıştır. İl Turizm Müdürlüğü tarafından yapılan açıklamaya göre 6 ay içinde Aydın'a 90.900 turist geldiği öğrenilmiştir.¹⁴⁴³ Kuşadası'nın önemli sembollerinden biri olan ancak zaman zaman çeşitli sebepler nedeniyle ertelenen ya da iptal edilmek durumunda kalan 1994 yılı Aydın Kuşadası Altın Güvercin Festivali Atatürk Anıtı önünde gerçekleştirilen görkemli bir törenle açılmıştır. Üç yıl aradan sonra yeniden Kuşadası'nda düzenlenen festival, beldeye canlılık getirmiştir.¹⁴⁴⁴ Bu yıl 7 - 8 Ağustos 1994'de ikincisi düzenlenen "Güzelçamlı Deniz - Kültür ve Sanat Şenliği" coşkulu bir şekilde yapılmıştır. İki gün süren festivalde Deniz Güzellik Yarışması yapılmış, konserler ve çeşitli etkinliklerinde yapıldığı festivalde katılımcılara plaket verilmiştir.¹⁴⁴⁵ Aydın'da ve Kuşadası'nın çeşitli beldelerinde yapılan bu etkinlikler yaz mevsiminin hem kültürel hem de ekonomik olarak verimli geçmesine katkı sağlamıştır. Bu gelişmelere sektörle ilgili yapılan toplantı ve konferanslar da destek vermiştir. 5. Ulusal Turizm Kongresi'nin 8 - 9 Kasım tarihleri arasında Kuşadası'nda yapılacağı ve iki gün sürecek olan kongrede turizmin sorunları ve geleceğinin tartışılacağı belirtilmiştir.¹⁴⁴⁶

Yerel basının özellikle bölgede yaşayan halk tarafından takibi, gündemi ve gelişmeleri takip etmesi bakımından önemlidir. Yeni Kıroba gazetesinde Kuşadası'nı tanıtmaya yönelik bir yazı dizisi hazırlanmıştır. Yazıda ada boyunca 20 km. uzunluğunda kumsal şerit olduğu, geniş kumsalların yanında derin denizden hoşlananlar için dalışlara uygun kayalık ve koyların bulunduğu yer almıştır. Tarihi, coğrafi, turistik özellikleriyle ele alınan *Dünden Bugüne Kuşadası* yazısında her

¹⁴⁴² Ses, 11 Temmuz 1994.

¹⁴⁴³ Ses, 26 Temmuz 1994.

¹⁴⁴⁴ Ses, 28 Temmuz 1994.

¹⁴⁴⁵ Ses, 9 Ağustos 1994.

¹⁴⁴⁶ Ses, 5 Kasım 1994.

yönüyle Kuşadası'nın tanıtımı yapılmıştır.¹⁴⁴⁷ Bu tanıtımların yerel yönetimlerle desteklenmesinin bölge turizmine olumlu katkıları olmuştur. “Kuşadası geçen yıl yatırımlardan nasibini aldı” başlıklı haberde Kuşadası Kaymakamı Ekrem Özsoy 1994 yılında Aydın içine ayrılan yatırım ödeneğinden Kuşadası'nın önemli ölçüde yararlandığını söyledi. Kaymakam Ekrem Özsoy, geçen yıl içinde ilçe bazında planlanan ve programa alınan yatırımlardan aksayan olmadığını vurguladı ve şöyle devam etmiştir:

*“Geçen yıl yaşanan ekonomik kriz ve tasarruf tedbirlerine rağmen yatırımlarda bir sıkıntımız olmadı. Hatta bazı ek ödenekler bile sağlandı. Geçen yıl turizm sezonuna sıkıntılı girilmesine rağmen sezonu oldukça memnun kapattık. 1995 turizm sezonunda turizmden çok şeyler bekliyoruz.”*¹⁴⁴⁸

Son birkaç yıldır yapılan uygulamalar sonucu gerileyen Kuşadası turizmini, eski düzeyine çıkarmaya çalıştıklarını vurgulayan Ticaret Odası Başkan Yardımcısı Mustafa Oğuzkaan konuşmasında:

“Bunun için yöresel tanıtma fonunun kurulması ve çalışma esaslarını gösterir bir yasa taslağı hazırladık. Bundan 1000 adet basıldı. Bütün Milletvekillerine, Bakanlara yolladık. Tansu Çiller'e Kuşadası'nda kendim verdim. O da memnuniyetle karşıladı. Taslak çeşitli çevrelerce güzel ve gerekli bulunularak beğenildi” demiştir. Taslağın yasa haline dönüştürülebilmesi için kurulan Turizm Tanıtma Konseyi'nin de iki toplantı yaptığını belirten Oğuzkaan, konseyin bu toplantılarda taslağın yasalaşabilmesi için 1995 ve 1996'da yapılması gerekenleri tespit ettiğini vurgulamıştır. 9 Şubat'ta konseyin Tanıtma ve Planlama Komitesinin toplanacağını belirten Oğuzkaan, Kuşadası'nın yurt içi ve yurt dışı fuarlara ücretsiz katılımında rol oynayabileceğini belirtmiştir. Taslağın yasalaşabilmesi için Ankara'da lobi oluşturmak gerektiğini söyleyen Oğuzkaan ayrıca gazetelerin köşe yazarlarına konuyu gündeme getirmeleri için mektuplar yazdıklarını bildirmiştir.¹⁴⁴⁹

Aydın ve ilçeleri ile ilgili tanıtım faaliyetlerinin artmasının da etkisiyle il sınırları içindeki kültürel merkezlere katılımcı ve ziyaretçi sayılarında büyük artışlar meydana

¹⁴⁴⁷ *Yeni Kıroba*, 11 Ocak 1995.

¹⁴⁴⁸ *Yeni Kıroba*, 16 Ocak 1995.

¹⁴⁴⁹ *Yeni Kıroba*, 7 Şubat 1995.

gelmiştir. Aydın Valisi Kadir Uysal il genelindeki müze ve ören yerlerini ziyaret edenlerde artış olduğunu belirterek geçen yıl içinde üç müze ile altı ören yerini 381.913 kişinin ziyaret ettiğini ve 8.413.427.000 lira gelir elde edildiğini açıklamıştır.¹⁴⁵⁰

Aydın'ın turizm gündemini belirleyen yerlerin başında gelen Kuşadası'nda bazı uygulamalardan hoşnutsuz olanların Kuşadası'nı iyileştirmek ve geliştirmek amaçlarıyla çeşitli girişimlerde bulundukları görülmüştür. "Kuşadası Gönüllüleri Kuşadası sorunlarını tartışıyor" başlıklı haberde tüm ilişkilerin rant temeline dayalı ve sezonluk olduğu Kuşadası'nda kent için projeler üretmek, yeni ve etkin bir denetim mekanizmasını işletmek amacıyla "Kuşadası Gönüllüleri" ismiyle bir tartışma zemini oluşturulduğu açıklanmıştır.¹⁴⁵¹ Turizmde farkındalığı artırmak amacıyla yapılan çalışmalar arasında 15 - 22 Nisan haftasında kutlanan Turizm Haftası etkinliklerinin büyük etkileri görülmüştür. "Turizm Haftası Kutlanıyor" başlıklı haberde turizm haftası nedeniyle açıklama yapan Aydın İl Turizm Müdürü Süleyman Çelik "Turizm ülke ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Bu yıl turizm sezonunun ülkemiz ve ilimiz için çok iyi bir yıl olarak geçmesini diliyorum" dedikten sonra konuşmasına devam ederek şöyle demiştir:

"Gelişmiş ülkelerin ekonomik darboğazları aşma konusunda turizm olgusundan yararlandıklarını bizim de bu yaklaşım doğrultusunda ekonomik sorunların aşılmasında turizm bir çıkış noktası olarak düşünülmelidir. Bu konuda turiste olan yaklaşımımızda temiz, dürüst, misafirperver ve güler yüzlü olmamız şarttır. Bunlar geleneksel yapımızın temel değerleridir. Ancak vatandaşların sorunlar ve tehlikeler karşısında gerekli sorumluluğu gösterip ilgililere yardımcı olması kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bu birliktelik toplumsal çıkarlarımıza uygun olduğu gibi gelişmemiz içinde son derece zorunludur. Aksi takdirde zedelenen toplumun çıkarları olacaktır. Devlet tüm bu gerçeklerden yola çıkarak turizm sektörüne ekonomi içerisinde gereken önemi vermiş, ekonomik kalkınma ve sosyal gelişme süreci içinde turizm yatırımları da büyük ölçüde gelişme göstermiştir. Büyük önem taşıyan turizm çeşitlendirilmesi için de coğrafi, tarihi ve kültürel koşulların daha iyi

¹⁴⁵⁰ Yeni Kıroba, 14 Şubat 1995.

¹⁴⁵¹ Yeni Kıroba, 13 Mart 1995.

değerlendirilmesi yapılmış ve son yıllarda gösterilen ilgiden dolayı gelişme göstermiştir.”¹⁴⁵²

1995 yılı turizm faaliyetleri ile ilgili çalışmalar yerel yönetimlerle yapılan işbirliği faaliyetleri ile devam etmiştir. “İl Turizm Koordinasyon Heyeti Vali Kadir Uysal başkanlığında toplandı” başlıklı haberde Vali Uysal:

“1995 yılının turizm yılı olmasını, turizmle uğraşanların amaçlarına ulaşmasını temenni ediyorum. Geçtiğimiz yıl turistlerin % 84’ünden fazlası bu sene tekrar gelmek üzere ayrıldılar. Bu bizi çok sevindirmiştir. Turist yurdumuzda güven ve huzur istiyordu bunu başarılı çalışmalarla gerçekleştirdik. Turist ulaşım istiyordu. Ulaşım ağımızı da iyileştirme çalışmalarımız tüm hızıyla devam ediyor. Haberleşme ağımızı teknolojik seviyeye ulaştırdık hiçbir aksama olmayacaktır. Turistin istediği bütün kaynaklar bizde mevcuttur. Bize onlardan temiz olmalarını, tesislerimizi temiz kullanmalarını istiyoruz. Kuşadası halkının % 99.5’i turizmden geçimini sağlıyor. Hizmetlerimizi sunarken her zaman en iyiyi yapmamız gerekir. Turisti bu bölgemize çekmek için her türlü hizmeti en iyi şekilde her yolu deneyerek yapacağız. Turizm sektörü son zamanlarda terörden darbeler yemektedir. Bu tür saldırılarda halkımızı duyarlı olmaya ve yardıma çağırıyorum. Bize zarar verecek her türlü faktörü ortadan kaldırmak için çalışacağız. Özellikle turizm sektöründe çalışanlar bu gibi olaylarda üzerine düşen görevi yapmalıdırlar. İl Turizm Koordinasyon Heyeti geçen sene olduğu gibi bu sene de bir dizi önlem almıştır. Bu önlemlerse şunlardır: Turistik tesislerde özel güvenlik teşkilatı kurulmasını öngördük. Birçok tesis bunu gerçekleştirdi. Turistik tesis sahipleri yanında çalıştırdığı kişilerin güvenlik soruşturmalarını yaptırmalarını istedik. Bu hem kendileri için hem de turizm için katkı sağlayacaktır. Sahillerdeki plajların temizlenmesi belediyelere verilen bir görevdi. Belediyeler bu temizliği iyi bir şekilde yaptılar. Satış merkezlerinde temizliğe önem verilmesini istedik. Bu sene Sağlık ve Çevre Müdürlüğü ortaklaşa bir çalışma yaparak gürültü, hava ve deniz kirliliğini önleyecek. İnşaat yasağı kararı bu sene 30 Nisan - 31 Ekim tarihleri arasında belediyeler etrafından uygulanacak. Orman içinde piknik yaparken ateş yakılmasını yasakladık. Yollar en kısa zamanda tamamlanıp çevre düzeni iyileştirilecektir. Temizliğe her alanda dikkatle uyacağız.

¹⁴⁵² Yeni Kiroba, 17 Nisan 1995.

*Kamp alanlarının dışında kamp yamayı yasakladık. Bütün bu kurallara uyulmasını ve 1995 turizm sezonunun yurdumuza ve beldemize hayırlı olmasını diliyorum” demiştir.*¹⁴⁵³

Kuşadası etkinliklerine yaz sezonunda müzikle destek vermek amacıyla Jazz Festivali yapılmıştır. “Geleneksel İkinci Kuşadası Jazz Festivali bu ay yapılacak” başlıklı haberde festivalin 20 - 24 Haziran 1995 tarihlerinde Kuşadası Yat Limanı tesislerinde gerçekleşeceği haberi yapılmıştır. Festivalle birlikte hem kültürel bir kazanım hem de yazı girişte hareketliliğin artmasının amaçlandığı belirtilmiştir.¹⁴⁵⁴

Aydın’da yöresel ürünleri tanıtmak, desteklemek ve geliştirmek amaçlı yapılan etkinliklerden biri de pamuk şenliği olmuştur. Söke Kaymakamlığı ve Sarıkemer Belediye Başkanlığı tarafından düzenlenen ve 15 - 17 Eylül tarihleri arasında yapılacak olan Sarıkemer İkinci Pamuk şenliği üç gün sürecek ve çeşitli paneller, eğlenceler, güzellik yarışması vb. yapılacağı açıklanmıştır.¹⁴⁵⁵

Yaz mevsimi sıcaklarının artmasıyla birlikte yayla turizmini de hareketlendirmiştir. “Muhtarlar Yayla Turizmi İçin Validen Destek Bekliyor” başlıklı haberde Karaköy, Zeytinköy ve Adnan Menderes Mahallesi muhtarları şehrimize 20 km. mesafede bulunan Paşa Yaylası suyu, havası, doğal güzellikleriyle Aydınlılar için harika bir mesire, kamp, kısa ve uzun süreli konaklama yeri olduğunu ve Orman İşletme Müdürlüğü Milli Park için 1996 yılına programa aldıklarını ifade etmişlerdir. Bunun desteklenmesi gerektiği ve Paşa Yaylasının Aydın’a yakın olduğundan çok sayıda yerli yabancı turist ziyaret etmekte ve konakladığı fakat yaylanın canlandırılması için birtakım çalışmaların yapılması gerektiği açıklanmıştır. Muhtarlar ve bölge ileri gelenleri bu çalışmalar arasında yolların açılması, su getirilmesi, elektriğin düzenli hale getirilmesi, otopark yapılması, dinlenme yerlerinin yapılması, spor tesisleri yapılması, telefon getirilmesi, çevre vakfının faaliyetlerinin sağlanması, tuvaletlerin tamamlanması gerektiğinin üzerinde durmuşlardır. Ayrıca muhtarlar “yayla turizmine müsait Paşa Yaylamızın güzelleştirilmesi için başta Vali Kadir Uysal

¹⁴⁵³ *Yeni Kırba*, 20 Nisan 1995.

¹⁴⁵⁴ *Yeni Kırba*, 12 Haziran 1995.

¹⁴⁵⁵ *Yeni Kırba*, 14 Eylül 1995.

*olmak üzere tüm Aydınlılardan ve yetkililerden destek olmalarını ve sahip çıkmalarını istiyoruz” demişlerdir.*¹⁴⁵⁶

Turizmle ilgili sık sık görüşlerini ifade eden Vali Kadir Uysal düzenlediği basın toplantısında “*Turizmde, bölgemizde son 10 yılın doluluk oranı yaşandı. Otellerimiz hala dolu. Ancak turizm yatırımcıları turistlerin fazla döviz bırakmamasından şikayetçiler*” ifadelerini kullanmıştır. Turistlerin fazla döviz bırakmaması da genellikle gemilerle gelen turistlerin günübirlikçi olarak gezdikten sonra çoğu zaman hiç para harcamadan ya da ufak hediyelik eşyalar satın alıp şehri terketmelerinden kaynaklanmaktadır.¹⁴⁵⁷ Bu sorunu çözmek için yapılan toplantılarda en sık olarak sunulan çözüm önerisi tanıtım faaliyetlerinin artırılması şeklinde olmuştur. 1995 yılında Aydın’ın tanıtımına gazetede yer verilerek turizm faaliyetleri içinde ilin yeri başlıklı bir yazı hazırlanmıştır. Yazıda Aydın ve çevresinin eski medeniyetlerin beşiği olduğu ve bu medeniyetlerin bıraktığı büyük izlerden başlanılarak geçmişte kurulan kentler, kıyı güzelliği, coğrafi özellikleri vb. ifade edilmiştir.¹⁴⁵⁸ Aydın’ın tanıtımına devam edilerek *İlimizin Tarihçesi* başlığı altında Aydın içindeki antik kentlerin özellikleri verilmiştir.¹⁴⁵⁹ Aydın’da Turistik İşletme Yöneticileri Derneği (TURYÖB) kurulmuştur. Derneğin amaçları Türkiye’deki turistik amaçlı konaklama tesislerinin , işletmelerin, turizm seyahat acentalarının faaliyetlerinde doğrudan, görev, yetki ve sorumluluk üstlenen üst düzey yöneticilerin müdürlerini, bölüm amirlerini ve üst düzey personelini; turizm sektörüne yönelik öğretim, eğitim ve araştırma faaliyetlerinde bulunan fakültelerin, yüksekokulların, meslek yüksek okullarının, enstitülerinin araştırma merkezlerinin , yöneticilerini, öğretim üyelerini, araştırma ve eğitim görevlilerini yüksek okul mezunlarını ve öğrencilerini; turizm sektörüne yönelik faaliyetlerde bulunan kurumların , derneklerin, birliklerin ve vakıfların yöneticilerini karizmatik bir statüye sahip büyük bir birlik çatısı altında toplayarak işbirliği ve güç birliği yapmalarını; birbirleriyle iletişim kurmalarını; karşılıklı dayanışmayı ve yardımlaşmayı ağırlamalarını ; sahip oldukları mesleki, bilimsel, sektörel sosyal kültürel bilgilerini, birikimlerini, deneyimlerini, becerilerini

¹⁴⁵⁶ *Yeni Kıroba*, 14 Eylül 1995.

¹⁴⁵⁷ *Yeni Kıroba*, 27 Eylül 1995.

¹⁴⁵⁸ *Yeni Kıroba* 19 Ekim 1995.

¹⁴⁵⁹ *Yeni Kıroba*, 20 - 26 Ekim 1995.

üretici ve paylaşımcı bir anlayış içinde karşılıklı hoşgörü , sevgi ve saygıya dayalı dostça bir ortamda birleştirmelerini sağlamak olarak açıklanmıştır. Turistik İşletme Yöneticileri Derneği tarafından Turizman Dergisi çıkarılacağı ve Turizman Dergisinde turizm sektörüyle ilgili tanıtım şirketlerinin, reklam ajanslarının doğrudan iletişim kurabileceği ulusal ve uluslararası geniş bir platform oluşturulacağı paylaşılmıştır.¹⁴⁶⁰

Kuşadası kültür turizmi faaliyetlerine de önem vererek bazı ilklere imza atmıştır. Türkiye’de ilk kez Kuşadası’nda 21 – 22 Mart tarihleri arasında Kruvaziyer ve Feribot Turizmi konusunda konferans düzenleneceği ve konferans başarılı geçerse gelecek yıl Uluslararası Kruvaziyer ve Feribot Turizmi Fuarına dönüştürüleceği belirtilmiştir. Konferansta Ege ve Karadeniz bağlantılı kruvaziyer turizmi olanakları, kruvaziyer turizmde yeni eğilimler, turistik yolcu gemiciliğinin gelişimi ve Türkiye’de kruvaziyer alanındaki olanakları gibi konuların değerlendirileceği ifade edilmiştir.¹⁴⁶¹ Her yıl çeşitli çalışmalarla farklı kurumlarında desteğiyle hatırlanan Turizm Haftası’nın 15 - 22 Nisan tarihleri arasında çeşitli etkinliklerle kutlanacağı duyurulmuştur.¹⁴⁶²

Yerel yönetim komisyonları bölgesel kalkınmanın desteklenmesi ve mevcut şartların iyileştirilmesi için çeşitli çalışmalarda bulunmuşlardır. Aydın Valiliği Araştırma Geliştirme ve Kalkınma Grubu Turizm Sektörü İhtisas Komisyonunca hazırlanan Turizm Sektörü Araştırma Raporu’na göre “İlimizin turizm sektöründe daha fazla gelişmesi için kısa vadeli çıkarlar uzun vadeli çıkarlara tercih edilmemelidir” sonucu çıkarılmıştır. Raporda turizmimizin alt yapı sorunları şöyle sıralanmıştır: Kirlilik sorunu, çarpık kentleşme, ikincil konutlar, arazi tahsis, ulaşım, eğitim, tanıtım. Ayrıca dünyada en hızlı büyüyen ve değişen bir sektör olarak turizmde gelişmede ülkemizde payını almış ve 1992 yılı itibariyle Türkiye’nin dünya turizm gelirlerinden aldığı pay % 1.5 düzeyine ulaşmıştır. 1980’li yıllardan sonra yapılan yatırımların sonucu olarak, Akdeniz bölgesinde konaklama yatırımları açısından en hızlı ve istikrarlı büyüme Türk turizm sektöründe görülmüştür. Ülkemizde turizmin böylesine hızlı bir şekilde gelişmesini sağlayan ve önemli turistik merkezleri

¹⁴⁶⁰ Yeni Kıroba, 5 Aralık 1995.

¹⁴⁶¹ Yeni Kıroba, 4 Mart 1996.

¹⁴⁶² Yeni Kıroba, 15 Nisan 1996.

bünyesinde barındıra yörelerden birisi Aydın ilidir. Aydın'da 1985 yılında Turizm Bakanlığı'ndan yatırım ve işletme belgeli tesis sayısı 33, oda sayısı 2568, yatak sayısı 5213 iken, 1994 yılında tesis sayısı 218'e , oda sayısı 16.650'ye, yatak sayısı da 32.272'ye ulaşmıştır.1994 yılında belediye belgeli tesisler ile birlikte ildeki tesis sayısı toplam 710, yatak kapasitesi de 53.956 olmuştur. Turizm arzında görülen bu değişimin nedeni 1980'li yıllardan sonra turizmin devlet tarafından karma ekonomik yapı içerisindeki kalkınma sürecini hızlandırıcı bir faaliyet alanı olarak benimsenmesi ve buna bağlı olarak turizmdeki teşviklerin kapsamının genişletilmesidir. 1985 - 1994 döneminde ildeki teşvik belgesi alan yatırımlar içinde en fazla payı %54 ile turizm yatırımları almıştır. Turizmde teşvik belgeli turizm yatırımlarını en yoğun olduğu dönem 1985 - 1990 yılları arası olmuştur. 1990'dan sonra teşvik belgeli turizm yatırımlarının sayısında önemli oranda düşme gözlenmiştir. Bunun önemli nedenlerinden biri 1990'dan sonra turizm sektöründe nakit kredi desteklerinin kapsamını daraltılması, bir diğer nedeni de o yıla kadar yapılan yatırımlarla ildeki üst yapı olanaklarının bir hayli genişletilmiş olmasıdır.¹⁴⁶³

Turizm Bakanı Bahattin Yücel'in 31 Ağustos 1996'da bazı açılışlarda bulunduktan sonra Kuşadası, Efes, Selçuk, Didim'de incelemelerde bulunacağı açıklanmıştır. Bu ziyaret bölgede esnaf ve turizm yatırımcıları tarafından olumlu karşılanmış ve sürecin daha da iyileştirilmesi için bir fırsat olarak görülmüştür.¹⁴⁶⁴

Aydın'da turizm çeşitliliğini artırma çalışmaları devam ederken alternatif turizm olarak sıcak su kaynaklarının olduğu bölgeler tespit edilmiştir. "Davutlar Belediyesi kaplıca turizmi için çalışmalara başladı" başlıklı haberde yaptırılan etüt çalışmaları sonucunda Davutköy mevkiinde sıcak su kaynaklarının tespit edildiği belirtilmiştir. Davutlar Belediyesi belde turizm faaliyetlerini geliştirmek için çalışmalara devam ettiği ve kaplıca turizmi için başlatılan girişimlerin olumlu sonuç verdiği ifade edilmiştir.¹⁴⁶⁵ Belediye tarafından yaptırılan sondaj çalışmaları sonucu 199 metrede 45 derecelik sıcak suya ulaşıldı. Davutlar Belediyesi'de bu bölgeden sıcak su

¹⁴⁶³ *Yeni Kıroba*, 22 Nisan 1996.

¹⁴⁶⁴ *Yeni Kıroba*, 31 Ağustos 1996.

¹⁴⁶⁵ *Yeni Kıroba*, 5 Ekim 1996.

sağlayarak Kaplıca Turizmini başlatmak için çalışmalara başlamış ve çalışmaların 250 metre derinliğe kadar devam edeceği açıklanmıştır.¹⁴⁶⁶

Aydın merkezde bulunan bölgenin tarihsel geçmişi açısından çok önemli bir yere sahip olan Tralles Antik Kenti'nde kazı çalışmaları başladığı kamuoyuna duyurulmuştur. Tralles ile ilgili başlatılan yazı dizisinde de Tralles'in tanıtımı yapılmış ayrıca yaklaşık 94 yıl aradan sonra bölgede kazılara başlanıldığı haberi verilmiştir.¹⁴⁶⁷

Geleneksel olarak yapılan deve güreşlerinin zaman zaman eleştiriler nedeniyle iptali söz konusu olmuştu. Bu güreşler çoğu zaman bölgede bir yardım sağlamak ya da ihtiyacı olanlara destek olmak amacıyla düzenlenmiştir. 20 Ocak 1985'de Atatürk İlkokulu Koruma Derneği yararına yapılan deve güreşlerinde zarar edilmesinden dolayı yaklaşık 12 yıl deve güreşi konusunda Ortaklar'da cesaret kırılmıştı. 19 Ocak 1997'ye gelindiğinde Ortaklar Polis Karakolu'nu Koruma ve Güçlendirme Derneği yararına deve güreşi yapılması kararlaştırılmıştır. Böylece yeniden kültürel bir mirasın devamlılığı konusunda önemli bir adım atıldığı ifade edilmiştir.¹⁴⁶⁸

Türkiye bölgesel çeşitlilik bakımından zengin bir ülke olmasının etkisiyle yöresel yemekler konusunda da oldukça zengin bir mutfak kültürüne sahiptir. Turizm Bakanlığı yöresel yemek yarışması düzenleyerek hem kültürel alanda destek sağlamayı hem de Türkiye'nin bu yönüyle de tanıtılmasını sağlamayı amaçlamıştır.¹⁴⁶⁹

Türkiye'de turizm sektörünün en çok ihtiyaç duyduğu alanlardan biri eğitimli ara eleman olmuştur. Bu amaçla gündeme gelen otelcilik ve turizm meslek lisesi bina yapımı için yerel kuruluşlardan biri olan Söke Ticaret Borsası, Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi binasının yapımı için 30.000.000.000 lira bağışta bulunduğunu açıklamıştır. Bu eğitim kurumu ile öncelikle Aydın ve ilçelerinde olmak üzere yakın

¹⁴⁶⁶ *Yeni Kıroba*, 14 Ekim 1996.

¹⁴⁶⁷ *Yeni Kıroba*, 13 Ocak 1997.

¹⁴⁶⁸ *Yeni Kıroba*, 16 Ocak 1997.

¹⁴⁶⁹ *Yeni Kıroba*, 25 Şubat 1997.

çevrede ihtiyaç duyulan nitelikli ara eleman ihtiyacının büyük ölçüde giderileceğinin hedeflendiği açıklanmıştır.¹⁴⁷⁰

1990'lı yılların sonunda gerçekleşen önemli bir olay da Kuşadası Turban'ın Marinayı almak için Kuşadası Limaş (Kuşadası ve Çevresi Liman İşletmeleri ve Hizmetleri Turizm Sanayi Ticaret ve Nakliyet Anonim Şirketi) kurması olmuştur. Özelleştirme kapsamı içinde bulunan Kuşadası Turban Marina'nın Nisan ayı içinde özelleştirileceği açıklaması yapılmıştır. "Turban Marina'ya Kuşadalılar sahip çıkıyor" başlıklı haberde Kuşadası'nda oluşturulan Limaş Kuşadası ve çevresi liman işletmeleri ve hizmetleri turizm sanayi ve ticaret ve nakliyat anonim şirketi, sivil Toplum örgütleri, dernekler ve geniş tabanlı şirketlerden oluşmuştur. Şirket yetkilileri tarafından yapılan açıklamada Kuşadası Marinayı işletecek ekonomik, idari potansiyele, bilgi ve beceriye sahip olunduğu belirtilmiştir.¹⁴⁷¹

Sıcak su kaynakları ile ilgili yapılan araştırmaların sonucu açıklandığında bölge turizmine katkı sağlayacak haberlerin geldiği görülmüştür. Davutlar Belediyesi tarafından yaptırılan çalışmalar sonucu ulaşılan sıcak su kaynağının fiziksel ve kimyasal analizinde kaynağın kaplıca turizmine uygun olduğu belirlendi. Belediye Başkanı Adem Tuna kaplıca turizmi ile ilgili olarak "Davutlar yeni bir turizm sahasına açılmak üzere, kaplıca turizmi alanında ilk adımları attık. Tüm yatırımcılarımıza kapımız açık" ifadelerini kullanmıştır.¹⁴⁷²

Ülkemize gelen turist sayısı ile ilgili yapılan açıklamalara göre geçen yıla göre artış olmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü başkanlığınca 1997 yılı Mart ayında ülkemize gelen ziyaretçi sayısı ile ilgili açıklama yapılmıştır. Buna göre 1997 yılı Mart ayında ülkemize 557.148 yabancı ziyaretçi gelmiş ve bu sayının 12.078'i deniz yolu ile gelen günübirlikçiler olmuşlardır. 1996 yılı Ocak - Mart aylarında ülkemize gene yabancı ziyaretçi sayısı ise 1.153.103'tür. 1997 yılı Ocak - Mart döneminde geçen yılın aynı dönemine göre % 1.9'luk artış olmuştur. 1997 yılında Mart ayına kadar ülkemize havayolu, demiryolu, karayolu ve denizyolu ile gelen turist sayısı toplam

¹⁴⁷⁰ *Yeni Kıroba*, 21 Şubat 1997.

¹⁴⁷¹ *Yeni Kıroba*, 13 Mart 1997.

¹⁴⁷² *Yeni Kıroba*, 5 Nisan 1997.

1.175.345 olmuş, 1997 yılında havayolu ile 4112612, karayolu ile 114301, denizyolu ile 21451, demiryolu ile 14.938 kişi gelmiştir.¹⁴⁷³

1996 yılı İl Turizm Koordinasyon Kurulu Toplantısı Kuşadası'nda yapılmıştır. Vali Göktayoğlu, 1997 turizm sezonu için tüm sektörlerden işbirliği ve destek istemiştir. Bu konu ile ilgili olarak yaptığı açıklamada “*Turistin gezmesi, eğlenmesi, alışveriş yapması sırasında olumsuz bir imaj bırakılmaması konusunda gayret göstermeliyiz*” demiştir.¹⁴⁷⁴

Turizm hareketliliğinde çok önemli bir yeri olan kültürel varlıklar bakımından Aydın büyük bir zenginliğe sahiptir. Prof. Dr. Kenan Erim başkanlığında 30 yıl süren Afrodisias kazıları 1991 yılında Erim'in vefatı nedeniyle iki yıl aksadıktan sonra kazı üyesi Prof. Dr. R.R. Smith başkanlığında yürütülmesine Kültür bakanlığınca izin verilen Afrodisias kazılarına bu yıl devam edileceği haberi yapılmıştır. Vali Muharrem Göktayoğlu kazı heyetine ziyaretleri sırasında çalışmalarında başarı dileyerek “*Afrodisias Aydın'ımızın dünyaya açılan en önemli kültür kapılarından biridir. Kültür turizmimiz için önemli bir ören yerimizdir*” demiştir.¹⁴⁷⁵ Bir başka kazı haberi de Aydın'daki ilk yerleşim izlerinden olan Tralles'den gelmiştir. Aydın Eğitim Kültür Vakfı (Ak - Vak) öncülüğünde başlatılan Tralles Antik Kent kazı çalışmalarının ikinci yılına başlaması törelerle kutlanmıştır.¹⁴⁷⁶ Kuşadası'na bağlı Güzelçamlı Beldesi'nde her yıl düzenlenen Kültür ve Deniz Şenliklerinin bu yıl beşincisi yapılacağı duyurulurken, iki gün sürecek şenlikte çeşitli kültürel etkinlikler, konserler, kermesler yapılacağı açıklanmıştır.¹⁴⁷⁷

Kuşadası Körfezinde ihtiyaç duyulan arıtma tesisi için çalışmalar başlamıştır. Kuşadası Körfezi'nin kurtuluşunu sağlayacak olan arıtma tesislerinin finansmanı için 52.850.000 dolarlık dış kredi sözleşmesi imzalanmıştır. Yaklaşık 10.000.000.000.000 liraya mal olacak arıtma tesislerinin 36 ayda tamamlanması planlanmıştır.¹⁴⁷⁸

¹⁴⁷³ *Yeni Kıroba*, 12 Mayıs 1997.

¹⁴⁷⁴ *Yeni Kıroba*, 27 Mayıs 1997.

¹⁴⁷⁵ *Yeni Kıroba*, 14 Temmuz 1997.

¹⁴⁷⁶ *Yeni Kıroba*, 17 Temmuz 1997.

¹⁴⁷⁷ *Yeni Kıroba*, 23 Temmuz 1997.

¹⁴⁷⁸ *Yeni Kıroba*, 30 Eylül 1997.

Aydın'da yerel tarım ürünleri ile ilgili olarak yapılan çok sayıda festival olmasının yanında bir yenisi daha yapılarak Kestane Festivali eklenmiştir. İlki geçen yıl düzenlenen ve büyük ilgi gören Kestane Festivali'nin ikincisinin 6 Aralık 1997 günü yapılacağı ve festivalde en iyi kestane yetiştiren üreticilere ödülleri verileceği açıklanmıştır.¹⁴⁷⁹

Turizm türleri arasında yer alan inanç turizmi özellikle bu alanda ev sahipliği yapan ülkelerin ekonomisi için büyük öneme sahip olmuştur. "İnanç turizminde Türkiye yok" başlıklı habere göre dünya ülkeleri arasında belirli bir yeri olan inanç turizminin içerisinde Türkiye'nin yer almaması dikkat çekmiştir. Turizm eleştirmenleri konunun üzerinde yetkililerin tiriz bir çalışma yapmasını istemişlerdir. Dünyada önemli turizm hareketliliğini sağlayacak olan 2000 yılı inanç turizmi merkezleri arasında Türkiye'nin adının geçmemesi dikkat çeken bir konu olmuştur. Kutlamaların Avrupa Birliğinin belirlediği dokuz kentte gerçekleşeceği belirtilmiştir. 2. Uluslararası 8. Ulusal Turizm Kongrelerinin son bölümünde konuşmacılar, Türkiye'nin inanç turizmi açısından zengin bir potansiyele sahip olmasına karşın bu avantajını kullanamadığını belirtmişlerdir. Türkiye'de Hristiyanlar için 23, Museviler için 6 önemli kent bulunduğu ayrıca 2000 yılında İsa Peygemberin doğum yıldönümü kutlamalarından büyük pay alınabilmesi için geç kalınmaması gerektiği konuşulmuştur. Avrupa Birliği'nin 2000 yılı kutlamaları için dokuz Avrupa kentini seçtiğini belirterek, Türkiye'den hiçbir kentin yer almaması büyük eksiklik olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁸⁰

Turizm sektörünü ilgilendiren konuların görüşüldüğü 2. Uluslararası ve 8. Ulusal Turizm Kongresinde yapılan konuşmalarda turizmin içinde bulunduğu sorunlar dile getirildi ve çözüm yolları önerilmiştir. Kongrede konuşma yapan Belediye Başkan Vekili ve Kuştur Genel Müdürü Erdal Aktüre şunları söylemiştir:

"Dünya gündeminin ilk sırasında yer alan çevre sorunlarının çözülmemesi halinde turizm hareketlerinde uzun süre olumlu sonuçlar alınması mümkün değildir. Türkiye'de turizm potansiyeli gereği şekilde değerlendirilirse çok daha fazla gelir elde etmek mümkün olacaktır. Planlı olmayan tanıtımlar turizmin gelişmesi önündeki

¹⁴⁷⁹ Yeni Kıroba, 28 Kasım 1997.

¹⁴⁸⁰ Yeni Kıroba, 17 Aralık 1997.

*en büyük engeldir. Tanıtım çalışmalarını mutlaka bir plan, program içerisinde yapmamız gerekir.”*¹⁴⁸¹

Turizm alanında iç turizm hareketliliğinde uzun süreli resmi tatiller turizm alanındaki hareketliliği de artırmaktadır. 1997 yılında yılbaşının ramazan ayının başlangıcına denk gelmesi ile birleşen tatil rezervasyonlarda doluluğu artırmıştır. Özellikle Kuşadası’nda turizmciler yoğun talebi karşılama çabasında olmuşlardır.¹⁴⁸²

Aydın’ın 1997 yılında turizm faaliyetlerinin değerlendirildiği toplantı Kuşadası’nda yapıldı. Toplantıda konuşma yapan Vali Muharrem Göktaoğlu, şunları söylemiştir: *“Sahip olduğu zengin doğal kaynaklar ve kültürel değerleri ile Aydın, turizmde 1960’lı yıllardan itibaren gelişmeye başlamış, fakat en önemli gelişme 1980’li yıllarda yaşanmıştır. İlimizde özellikle kültür ve tatil turizmi gelişmiş durumdadır. Turizmde yaşanan bu sezonluk durumun yılın on iki ayına yayılmasını sağlamak için alternatif turizm olanaklarının geliştirilmesi yoluna gidilmelidir. İlimizde geliştirilebilecek turizm türleri içerisinde kongre turizmi, av turizmi, yayla turizmi, su sporları turizmi, gençlik turizmi bulunmaktadır. İlimizde konaklama tesisi olarak Turizm Bakanlığından belgeli 124 tesis, 21334 yatak bulunmaktadır. Yatırım belgeli olup işletmeye açılan 22 tesis, 3.035 yatak sayısına sahiptir. İnşaatı devam eden 47 tesis 5671 yatak kapasitesindedir. Toplam konaklama tesis sayımız 703’tür. Yatak sayımız 50.719’dur. İkinci konutlarda ise site sayısı 431, ev sayısı ise 36.697’dir. Toplam yatak 146.439’dur. Ayrıca Turizm Bakanlığından işletme belgeli yat işletmeleri 9 adet olup, 295 yat hizmet vermektedir. Bu yatlardaki yatak sayısı 1454’tür. İlimiz Kuşadası ilçesi dünyaya açılan ilk penceredir. İstanbul’dan sonra deniz yolu ile en çok turist giriş yaptığı liman, Kuşadası limanıdır. 1997 Ekim ayı sonu ile giriş 46663, çıkış 43963, günübirlik 297.433, giriş günübirlik 334.096’dır. Her sezon kendimize şu soruyu sormamız gerekir. Kaç turist olumlu bir intiba ile ülkemizden ayrıldı. Bir turist bin turist demektir söylemi doğruysa eğer turizmde yaratacağımız olumlu intiba neyse kazancımız o kadar olacak demektir.”*¹⁴⁸³

¹⁴⁸¹ Yeni Kiroba, 24 Aralık 1997.

¹⁴⁸² Yeni Kiroba, 24 Aralık 1997.

¹⁴⁸³ Yeni Kiroba, 27 Aralık 1997.

Türkiye'nin tanıtım çalışmalarının sonuçları kendini göstermeye başladığında yurt dışındaki yayın organlarında Türkiye'ye yer verildiği görülmüştür. İsveç'te haftalık olarak yayınlanan Atlas Veckoditning Dergisinde İsveçli turistler 1997 yılında tatile gidilebilecek ülkeler arasında Türkiye'yi ilk sırada tavsiye etmiştir. Yazıda Türkiye'nin çok popüler bir ülke olmaya başladığı, bunun nedenleri olarak da ülkenin ucuzluğu, güneşi, temiz deniz suyu, tarihi zenginlikleri ve doğuya yakın bir yerde bulunması gösterilmiş ve özellikle Marmaris ve çevresini geçen yıl 50.000 İsveçli turistin ziyaret ettiği belirtilmiştir.¹⁴⁸⁴

Kuşadası ve Efes'te yapılacak olan İnanç Kongresi ile ilgili hazırlıkların başlatıldığı ve kongrenin ilgi görmesi için her türlü güvenlik önlemin alındığını bildirmişlerdir. Mayıs ayında yapılacak olan ve 2000'in üzerinde din adamının katılacağı 5. Dünya İnanç kongresi için Turizm Bakanlığı çalışmalara başladı. Toplantının, 2000 yılında Hz. İsa'nın doğum günü" kutlamalarının yapılacağı yerlerin belirlenmesi bakımından, Türkiye açısından büyük önem taşıdığı belirtildi. Meryemana Evi ziyareti sonrası gelen turistlerin yakın çevre gezisinde birinci sırada yer alana Kuşadası'na uğramaları bölge turizmine büyük katkı sağlayacağı beklenmiştir.¹⁴⁸⁵ Aydın İl Kültür Müze Müdürlüğü, Çine Kaymakamlığı ve Belediye Başkanlığının katkılarıyla Alabanda Kültür Varlıklarını Koruma ve Değerlendirme Derneğinin düzenlediği 1. Alabanda Sempozyumu 22 Mayıs 1998'de yapıldı. Antik kentlerin tanıtımı, kentlere sahip çıkılması ve değerinin korunması için bu kentlerin büyük öneme sahip oldukları ifade edilmiştir.¹⁴⁸⁶

18 - 24 Mayıs tarihlerinde çeşitli etkinliklerle kutlanan "Müzeler Haftası" 1998 yılında Aydın'da Didim Apollon Tapınağında düzenlenen etkinliklerle başlatılmıştır. Kültür Müdürlüğü tarafından düzenlenen törene Vali Muharrem Göktaoğlu da katılmıştır. Törende konuşma yapan İl Kültür Müdürü Özgen Karaca:

"Unesco'nun bir organı olarak 16 Kasım 1946 yılında ve merkezi Paris'te bulunan Milletlerarası Müzeler Konseyi'ne ülkemiz 24 Kasım 1956'da üye olmuştur. Kısa adı ICOM olan bu konseyin çalışmalarına Milli Komitemiz her aşamada katılmakta ve

¹⁴⁸⁴ Yeni Kırba, 3 Haziran 1997.

¹⁴⁸⁵ Yeni Kırba, 28 Nisan 1998.

¹⁴⁸⁶ Yeni Kırba, 22 Mayıs 1998.

alınan kararları süratla uygulamaya koymaktadır. ICOM tarafından 1982 yılında alınan bir kararla her yıl 18 - 24 Mayıs tarihleri arasının Müzeler Haftası olarak kutlanması kabul edilmiş ve bu tarihten itibaren üye ülkeler ile birlikte ülkemizde de Müzeler Haftası kutlanmaya başlanmıştır. Müzecilik; bilimsel çalışmaları yaparak, bilinmeyenleri açığa çıkarmak, yayınlamak, ülkeler arasındaki kültürel iş birliğini geliştirmek, geçmişte yaşamış insanların sosyal ve yapısal değerlerini günümüz insanına tanıtmaya sanatıdır” ifadelerini kullanmıştır.¹⁴⁸⁷

Turizme dahil olan katılımcıların yaş ortalamasını düşürmek isteyen turizm sektörü yetkilileri bu amaçla Bakanlıktan gelen destekle birlikte önemli adımlar atmışlardır. “Gençlere ucuz tatil imkanı” başlıklı haberde Turizm Bakanlığı 15 - 23 yaş grubu gençlere Davutlar’da ucuz tatil yapma imkanı tanınmıştır. Gençlerin hem tatil, hem de müzik, spor gibi etkinlikler yapabilecekleri kamplar 6 dönem olarak planlanmıştır.¹⁴⁸⁸

Kuşadası yaz sezonunun başlaması ve nüfus artışının etkisiyle özellikle limana gelen gemilerin atıklarıyla uğraşmak durumunda kalmıştır. “Yabancı gemiler limanı kirletiyor” başlıklı haberde Kuşadası limanından ayrılan gemilerin karasularımızı terk ettikleri sırada kirli atıklarını denize boşaltmaları Ege Denizi’nin kirlenmesine neden olmuştur. Aydın Valiliği tarafından hazırlanan raporda bu sorunun çözüme kavuşturulamaması halinde Türkiye’nin turizm gelirlerinin zarar görebileceğine dikkat çekilmiştir. Türkiye’nin önemli turizm merkezleri, yabancı bandralı gemilerin karasularımızı terk ettiği ve uluslararası sulara girdikleri anda atık maddelerini denize boşaltmaları nedeniyle büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalmıştır. Aydın Valiliğince hazırlanan raporda gerekli önlemlerin gecikmesi halinde sorunun daha ciddi boyutlara ulaşılacağına dikkat çekilmiştir.¹⁴⁸⁹ Bu konu ile ilgili Aydın Valisi Göktaoğlu, Cumhurbaşkanı Demirel’e sunduğu raporda acil önlemler alınması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴⁹⁰

¹⁴⁸⁷ *Yeni Kıroba*, 22 Mayıs 1998.

¹⁴⁸⁸ *Yeni Kıroba*, 18 Haziran 1998.

¹⁴⁸⁹ *Yeni Kıroba*, 4 Şubat 1998.

¹⁴⁹⁰ *Yeni Kıroba*, 5 Şubat 1998.

Turizmde güvenliği sağlama amacıyla Aydın'da Turizm Güvenliği Bölge Toplantısı yapılmıştır. Aydın İl Emniyet Müdürü Ahmet Tekin Akın toplantı öncesinde şu bilgiyi vermiştir:

“Toplantının amacı yurdumuzun gözde bölgelerinden Ege, Marmara ve Akdeniz'deki il ve ilcelere gelen yerli ve yabancı turistlerin can ve mal güvenliklerinin sağlanması için sürekli ortaklaşa olarak çalıştığımız kurum ve kuruluşlarla 1988 sezonunda izleyeceğimiz stratejiyi bu toplantıda belirleyeceğiz. 1997 yaz sezonunda bölgelerde karşılaşılan sorunlar üzerinde durarak kısa bir genel değerlendirme yapacağız. Bu yaz sezonunda da entegrasyonu sağlayıcı etkenlerin belirlenmesi ve uygulama sırasında çıkacak sorunların belirlenmesi ve kurumların üzerine düşenleri yapması amaçları görüşülerek bir deklerasyonda belirtilecek. Amacımız Türkiye'nin dış ülkelerdeki turizm potansiyelini st düzeylere yükseltmek amacıyla başta asayişin sağlanması, terör ve benzeri olayların meydana gelmemesi için her türlü tedbiri uygulamaktır”.¹⁴⁹¹

1998 yılında Dünya Avukatları Futbol Turnuvası'nın Kuşadası'nda yapılacağı haberi kamuoyuna duyurulmuştur. İki yılda bir dünyanın çeşitli lkelerinde Futbol Turnuvası düzenleyen dünya avukatları bu yıl Türkiye'yi ve Kuşadası'nı seçmiştir. Kendi aralarında düzenledikleri Futbol Turnuvasını geçtiğimiz yıllarda çeşitli ülkelerde gerçekleştiren dünya avukatları bu yıl 14 - 24 Mayıs 1988 tarihleri arasında Kuşadası'nda buluşacaklarını duyurmuşlardır. 32 ülkeden avukatları yer alacağı karşılaşmaların Kuşadası'na büyük hareketlilik getireceğini açıklayan Belediye Başkanı Engin Berberoğlu da *“Bu girişimlerimiz hem esnafımıza bir hareketlilik getirecek, hem de spora bir hizmet olacaktır”* demiştir.¹⁴⁹²

Turizm bölgelerinde gelen ziyaretçilerin can ve mal güvenliklerinin sağlanması her zaman için öncelik olmuştur. “Turizmde teröre geçit yok” başlığı altında verilen haberde Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Halil Tuğ, *“Turizm Bölgelerinde huzursuzluğa geçit verilmeyecek”* demiştir. Aydın'da düzenlenen toplantıda *“Hepinizin bildiği gibi önümüzdeki günlerde bölgemiz turizm sezonuna girmeye hazırlanmaktadır. Turizm sezonunda yerli ve yabancı turistlerin rahat bir dinlenme,*

¹⁴⁹¹ Yeni Kıraba, 3 Mart 1998.

¹⁴⁹² Yeni Kıraba, 3 Mart 1998.

tatil geçirmeleri için entegrasyon niteliğinde bir toplantı yaptık” demiştir. İlk kez Aydın Emniyet Müdürlüğü’nün Didim sahil bandında geçen yıl uygulamaya koyduğu “Turizm ve Sahil Polis” uygulamasının diğer sahil bantlarında da uygulanacağı belirtilmiştir. Bu sezon uygulamaya konulacak önemli bir gelişme de yabancı turistlere yerinde yabancı dil hizmeti vermek amacıyla plajlarda özel kıyafetli polislerimizin olduğu kamuoyuna duyurulmuştur.¹⁴⁹³ Güvenlik konusunda sıkı önlemlerin alındığı Aydın’da Emniyet Müdürlüğü’nün destekleri sezon boyunca devam etmiştir. “Huzurlu turizm sezonuna doğru” başlıklı haberde Aydın Emniyet Müdürü Ahmet Tekin Akın “turizm asayiş ekibi, plaj polisi ve mobil polis merkezi ile turizm sezonuna hazırız” dedi. Akın çalışmalarla ilgili şu bilgiyi vermiştir:

“1998 turizm sezonu hazırlıklarının büyük bir hızla sürdüğü Kuşadası’nda geçmiş yıllarda olduğu gibi, güvenli, huzur içinde bir turizm sezonu geçirmek hepimizin en büyük dileği. Emniyet teşkilatımızın çalışmaları arasında Turizm Asayiş Ekibi ile özellikle liman çevresinde ve çarşılardaki sahte parfümcüler, turistleri rahatsız eden ayakkabı boyacıları ile günün 24 saatinde mücadele edildiğini, Salı ve Cuma pazarı bölgelerinde alınan yoğun önlemlerle 1997 yılında polisiye olaylarda önemli ölçüde azalma kaydedilmiştir. Ayrıca ilk kez geçen turizm sezonunda hizmete soktuğumuz “mobil polis merkezleri” ile de hizmeti vatandaşların ayağına götürdük. Özellikle geçen yıl yine plajların denetimi için yabancı dil bilen görevlilerden oluşan “plaj polisi” projemizin uygulaması yerli ve yabancı turistlerin takdirini toplamıştır. 1998 turizm sezonunda pasaport şubesinin de hizmete gireceğini, yabancıların pasaport konularındaki sorunlara çözüm bulunacağı açıklanmıştır.”¹⁴⁹⁴

15 - 22 Nisan arasında kutlanacak olan Turizm Haftası’nın Aydın’da zengin bir etkinlik program ile uygulanması kararlaştırılmıştır. Programda bazı ören yerlerine gezi düzenlenmesi, sempozyum, eğitici konuşmaların sağlanacağı ifade edilmiştir. Bu etkinlikler ile bir turizm kenti olan Aydın’da 7’den 70’e herkeste farkındalık yaratma ve kente aidiyet duygularının artırılmasının amaçlandığı belirtilmiştir.¹⁴⁹⁵ Yaz döneminde ziyaretçi sayısındaki artış nedeniyle turizm sektöründe çalışacak personel sayısında artış gündeme gelmiştir. “Turizm Bakanlığı sınav düzenleyecek”

¹⁴⁹³ *Yeni Kıroba*, 4 Mart 1998.

¹⁴⁹⁴ *Yeni Kıroba*, 20 Mart 1998.

¹⁴⁹⁵ *Yeni Kıroba*, 13 Mart 1998.

başlıklı haberde Turizm Bakanlığını çeşitli birimlerinde çalıştırılmak üzere personel alımı ile ilgili bir duyuruda bulunmuştur. Personel sayısındaki artış ile birlikte turizmde hizmet kalitesinin artmasının hedeflendiği açıklanmıştır.¹⁴⁹⁶

Turizmde tanıtım yetersizliği nedeniyle hedeflerin istenildiği gibi olmaması üzerine bu sorunu giderici önlemler alınmaya başlamıştır. “Didim internette” başlıklı haberde Didim Turizm Derneği Başkanı Taner Küsmez, “*internet sayfalarıyla Didim ve turistik tesisleri dünyaya tanıtacağız*” demiştir. Didim Turizm Derneği yönetiminin tanıtımını sağlamak için internet alanına girmiştir. Başkan Küsmez konu ile ilgili yaptığı konuşmada “*Didim’i yerel imkanlarla yurt dışındaki ülkelere tanıtımada zorluklarla karşılaşıyoruz. İnternet olayı ile Didim’i ve buradaki turistik tesisleri ve genel bilgileri dünyaya tanıtma imkanı elde edilecektir*”¹⁴⁹⁷ demiştir.

1998 yılı turizm meselelerinin konuşulması, eksikliklerin tespiti ve sorunların çözümü amaçları için görüşmeler yapılmıştır. “Turizm masaya yatırılacak” başlıklı haberde 1. Yerel Turizm Şurasının Kuşadası’nda yapılacağı haberi yer almıştır. Toplantıda 1998 yılı beklentileri ve önerileri ile Sahil Güvenlik konularını görüşüleceği ifade edilmiştir.¹⁴⁹⁸

Aydın’da çok sayıda ören yerinin olması turizm konusunda büyük bir avantaj olarak görülmüştür. “Ören yerleri para basıyor” başlıklı haberde İl Kültür Müdürü Özgen Karaca konu ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

“İlimizde üç müze müdürlüğü ve onlara bağlı 7’si ziyaretçiye açık sayısı 30’u aşan irili ufaklı ören yeri bulunmaktadır. Müzelerimizi 1997 yılında 51.285 kişi gezmiştir. 20.000.000.000 lira gelir elde edilmiştir. Aynı yıl ören yerlerini 550.000 yerli ve yabancı turist gezmiş 100.000.000.000 liralık gelir elde edilmiştir. 1996 yılına oranla ören yeri gelirlerinde % 15’lik bir artış olmuştur. Eserlerimiz müzelerimize sığmaz olmuştur. Özellikle Afrodisias kazılarında çıkan ve sergilenemeyen heykeller için yeni bir müze projesi gündemdedir. Afrodisias müzesinin hemen yakınında yapılması planlanan müze için İzmir 2’Nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulundan ön izin

¹⁴⁹⁶ *Yeni Kıroba*, 23 Mart 1998.

¹⁴⁹⁷ *Yeni Kıroba*, 31 Mar 1998.

¹⁴⁹⁸ *Yeni Kıroba*, 4 Nisan 1998.

*alınmıştır. Aydın müzesi teşhir salonları yenilenmektedir. Bu yıl arkeoloji seksiyonu tamamlanacaktır.”*¹⁴⁹⁹

“Alternatif turizm olanakları araştırılıyor” başlıklı haberde il genelinde belirli yerlerin dışında hareket eden turizm hareketlenmelerinin yılın 12 ayında ve her bölgede yaşanması amacıyla yeni arayışlara girileceği ve bu konuda “alternatif turizm olanakları arayışına girilmelidir” açıklaması yapılmıştır. İlimizde geliştirilebilecek turizm türleri içerisinde kongre turizmi, termal turizm, yayla turizmi, su sporları üçüncü yaş ve gençlik turizminin bulunduğu ifade edilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak Aydın ilinde Bakanlık belgeli 122 tesis, 21.869 yatak bulunmaktadır. Yatırım belgeli olup, işlemeye açılan 22 tesis, 3.035 yatak bulunmaktadır. İnşaatı devam eden 46 tesis, 5549 yatak kapasitelidir. Belediye belgeli 677 tesis 68.622 yatak bulunmaktadır. İş genelinde toplam konaklama tesis sayımız 867 yatak sayımız 98.865’dir”¹⁵⁰⁰ “Turizm gelirleri artıyor” başlıklı haberde ülkemizde olduğu kadar Aydın sahil bandında da 1998 yılı turizm gelirlerinde beklenmedik artışın söz konusu olduğu öğrenilmiştir. 1997 yılında ülkemizde 10.000.000 turist ve 3.000.000.000 dolar girdinin gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Yapılan açıklama şöyledir:

“İl Turizm Koordinasyon Heyetinin temel amacının turizm ile ilgili yürütülen faaliyetlerde verimliliği artırarak, turizm mevsiminde kamu ve özel kurum / kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu temin edilerek gerekli tedbirlerin alınması ve hizmet bütünlüğünün sağlanmasıdır. Sahip olduğu zengin doğal kaynaklar ve kültürel değerleri ile Aydın ili; turizmde 1960’lı yıllardan itibaren gelişmeye başlamış ve fakat en önemli gelişme 1980’li yıllardan sonra yaşanmıştır. 1982 yılında yayınlanan 2634 sayılı turizmi teşvik kanunu ve diğer kanunlarla turizm yatırımlarına devlet tarafından verilen teşviklerin alanının geliştirilmesi, turizm sektöründe yatırımların artması, turizmde üst yapı imkanlarının gelişmesi sonucu artan turizm talebi bu gelişmeyi sağlayan en önemli faktör olmuştur. Ülkemizde 1997 yılı sonu itibariyle yaklaşık 10 milyon turist ve 8 milyar dolar girdinin gerçekleştiğini görüyoruz. Akdeniz /Ege turizm alt yapısı kıyı yönetimi (ATAK) projesi hayata

¹⁴⁹⁹ Yeni Kıroba, 26 Mayıs 1998.

¹⁵⁰⁰ Yeni Kıroba, 30 Mayıs 1998.

*geçirildiğinde Kuşadası havzasında yaşanan alt yapı sorunları da önemli ölçüde çözümlenmiş olacaktır.*¹⁵⁰¹

Kuşadası turizminde limana gelen gemilerin önemi büyüktür. “Dev yine gelecek” başlıklı haberde 2443 milyarder yolcusuyla Kuşadası’na gelen dünyanın en büyük ve en pahalı gemisi Grans Princess, bu ayın 17 ve 27’sinde tekrar geleceği duyurulmuştur. Yolcuların büyük bir bölümünü Amerikalı ve İngilizler oluşturmuştur. 500.000.000 dolar harcanarak İtalya’da inşa edilen kendi alanında dünyanın en büyük ve en pahalı yolcu gemisi Grans Princess Akdeniz turunun ilk durağı olan Kuşadası’na gelmiştir. 2443 yolcusuyla limana demirleyen dev gemideki turistler çarşayı gezerek bol bol alışverişte bulunmuştur.¹⁵⁰² Kuşadası için geleneksel hale gelen festivaller ilçedeki hareketliliği sağlama ve yerli ve yabancı turistlerin festival zamanı Kuşadası’nın tercih etmelerinde etkili olmuştur. 12.Altın Güvercin Müzik Yarışması ve Kuşadası Festivali düzenlenmiştir. Çok sayıda sanatçının konser verdiği festivale ilgi büyük olmuştur.¹⁵⁰³ Fuarlar sayesinde tanıtım imkanı bulan kentlere Kuşadası’da eklenmiştir. “Kuşadası turizm etkinliklerine doymuyor” başlıklı haberde III. Uluslararası ve - IX. Ulusal Turizm Kongreleri ve II. Kuşadası Turizm Ekipmanları Fuarı 6-9 Kasım 1998 tarihleri arasında yapılacağı kamuoyuna duyurulmuştur. Kongrenin amacının üniversite, kamu kurum ve kuruluşları ve özel sektör arasında bilgi akışını hızlandırmak, panel ve bildiriler yoluyla turizmde meslek standartları, kurumsallaşma, kalite ve alternatif turizm kaynakları gibi yeni oluşum ve gelişmelerin ışığında Türk turizminin sorunlarını ortaya koymak ve bu sorunlara bilim ve araştırmalara dayalı uygulanabilir çözüm önerileri getirerek Türk turizmine yansımaları sağlamak olarak ifade edilmiştir.¹⁵⁰⁴

1990’lı yıllarda betonlaşmanın çok olduğu ve bu yönüyle zaman zaman eleştirilere uğrayan Kuşadası’nı güzelleştirme için çalışmalar yapılmıştır. “Kuşadası’nda düzenleme” başlıklı haberde Kuşadası Belediyesinin yaz sezonu başından bu yana yürüttüğü park ve bahçe düzenleme çalışmalarına 10.000’i aşkın süs bitkisi

¹⁵⁰¹ *Yeni Kıroba*, 9 Haziran 1988.

¹⁵⁰² *Yeni Kıroba*, 17 Haziran 1998.

¹⁵⁰³ *Yeni Kıroba*, 2 Temmuz 1998.

¹⁵⁰⁴ *Yeni Kıroba*, 21 Temmuz 1998.

dikilmiştir. Bu yöndeki çalışmaların devam edeceği bildirilmiştir.¹⁵⁰⁵ Tanıtım konusundaki eksikliklerini büyük ölçüde tamamlayan Aydın ve ilçelerinde yeni ziyarete açılan yerlerin de tanıtımı için çalışmalar yapılmıştır. “Turistik bölgelerin haritaları hazırlandı” başlıklı haberde yurt genelinde 29 il ve ilçenin ayrıntılı harita ve planlarının en yeni bilgilerle İngilizce ve Türkçe olarak yayınlandığı harita bu illerdeki Turizm Bakanlığı Enformasyon Büroları, havaalanları, gümrük giriş kapıları, turistik tesisler ve marinalarda dağıtılacağı belirtildi. Türkiye’ye gelen yabancı turistler ile yerli turistler turistik bölgelerin haritalarını belirlenen yerlerden temin ederek gezilerini zaman aşımına uğratmadan yapabilecekler. Bu haritaların dağıtım yerlerinde Aydın’da Kuşadası, Didim, Selçuk öne çıkmıştır.¹⁵⁰⁶

1998 sezonu için başlarda istenilen doluluk oranı sağlanamasa da yılın altıncı ayından itibaren turizm merkezlerine yönelik talepte artış gözlenmiştir. “Turistik oteller dolup taşıyor” başlıklı haberde Kuşadası sahil bandında bulunan turistik otellerde doluluk oranının % 90'lara ulaştığı bildirilmiştir. Bu konuda yetkililer “*kötü başlayan sezonun iyi bitmesini umuyoruz*” açıklamasını yapmışlardır.¹⁵⁰⁷

Kuşadası Turizm ve Tanıtma Derneği Yönetim Kurulu turizmin içinde bulunduğu durumun değerlendirildiği bir rapor hazırlamıştır. Çeşitli görüşleri içeren rapor Cumhurbaşkanı başta olmak üzere, Başbakan, Turizm Bakanı, Maliye Bakanı, TBMM Başkanlığına gönderilmiştir. Turizm Derneği Başkanı Mustafa Oğuzkaan, Türkiye gibi çok yönlü özelliklere sahip bir ülkenin turizm potansiyelinin kesinlikle daha fazla olduğu açıklamasını yaptıktan sonra, turizmi içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için herkesin üzerine düşeni yapması zamanının geldiğini, hatta geçmekte olduğunu söylemiştir.¹⁵⁰⁸

Türkiye’nin incir üreticisi konumunda olan Aydın’da 4 - 6 Eylül tarihleri arasında İncirlioğlu’da İncir Festivali düzenleneceği kamuoyuna duyurulmuştur. Festivalde incir tanıtımı, çeşitli yarışmalar ve etkinliklerin yapılacağı açıklanmıştır.¹⁵⁰⁹

¹⁵⁰⁵ *Yeni Kırba*, 28 Temmuz 1998.

¹⁵⁰⁶ *Yeni Kırba*, 5 Ağustos 1998.

¹⁵⁰⁷ *Yeni Kırba*, 22 Ağustos 1998.

¹⁵⁰⁸ *Yeni Kırba*, 24 Ağustos 1998.

¹⁵⁰⁹ *Yeni Kırba*, 1 Eylül 1998.

1998 yılından turizm beklentisi yüksek olan Turizm Bakanı İbrahim Gürdal, Temmuz ve Ağustos aylarındaki ziyaretçi sayısındaki artış sayesinde hedefe yaklaşıldığını ve turizmde 1998 yılı için hedeflenen 12.000.000 turist, 10.000.000.000 dolar gelir düzeyinin yıl sonu itibariyle yakalanacağı açıklamasını yapmıştır.¹⁵¹⁰

Her geçen gün turizm çeşitliliğine bir yenisi daha eklenen Aydın'da mağaranın bulunması alternatif turizm arayışında olanlar için memnuniyetle karşılanmıştır. "Kuşadası'nda mağara bulundu" başlıklı haberde mağaranın insanlar tarafından açılmış bir tümülüs olduğu söylenmiştir. Buranın değerlendirilmesi için İl Kültür Müdürlüğü'ne başvuru yapılmış ve uzmanların yapacağı çalışma sonucu mağaranın değerlendirileceği açıklanmıştır.¹⁵¹¹ Kuşadası'nda turizmi geliştirmeye yönelik yapılan bir çalışma da Kuşadalı emekli öğretmenlerden gelmiştir. Öğretmenler turizm acentası açmışlardır. Öğret-Tur adı verilen acentanın amacı Türkiye'deki ve dünyadaki öğretmen ve öğrencileri eğitsel ve kültürel iletişim içerisine sokmak ve yabancı, yerli konuklarımızı ağırlamak amacıyla üzerine düşen görevi yapmak olarak tanımlanmıştır.¹⁵¹²

Antik kent kazılarının büyük bir hızla devam ettiği Aydın'da "Aydın'ın tarihi aydınlanıyor" başlıklı haberde Tralles'de süren kazı çalışmalarında antik garnizon binası (arsenal) bulunduğu haberi yapılmıştır. Kazı çalışmalarını yürüten ekip tarafından yapılan açıklamada bu sezonun çok verimli geçtiği ve kazı çalışmalarının Aydın'ın turizm, kültür ve ekonomik yapısını gelişiminde önemli rol oynayacağı ifade edilmiştir.¹⁵¹³

Yöresel ürünlerin sergilendiği Umurlu Erik Festivali 27 Mayıs'ta başlamıştır. İki gün sürecek olan festivalde çeşitli etkinlik ve konserlere yer verileceği açıklanmıştır.¹⁵¹⁴ Festivalin amacı Umurlu'nun en belirgin tarım ürünü olan eriği tanıtmak ve üreticilerimizin yorgunluğunu gidermek için ikincisini düzenlediğimiz erik festivali

¹⁵¹⁰ *Yeni Kıroba*, 2 Eylül 1998.

¹⁵¹¹ *Yeni Kıroba*, 7 Eylül 1998.

¹⁵¹² *Yeni Kıroba*, 31 Ekim 1998.

¹⁵¹³ *Yeni Kıroba*, 20 Ağustos 1998.

¹⁵¹⁴ *Denge*, 27 Mayıs 2000.

ile Umurlu'yu tanıtmak olarak ifade edilmiştir.¹⁵¹⁵ Didim'in tanıtımı için festival hazırlıklarına başlayan Didim'li turizm severler bu festival ile Didim'in hakettiği tanıtımın bu sayede yapılmasının amaçlandığını belirtmişlerdir. “Didim festivale hazırlanıyor” başlıklı haberde Didim'de ilk kez yapılacak olan 1. Milletlerarası Didim Festivali için hazırlanıldığı açıklaması yapılmıştır.¹⁵¹⁶

Siyasi dostluklar özellikle coğrafi yakınlığı olan ülkeler arasındaki her türlü ilişkide belirleyici rol oynamaktadır. “Dostluk turizme yaradı” başlıklı haberde Aydın Turizm Müdürü Kazım Bayram, “Türkler ile Yunanlıların arasının düzelmesi bölge turizmine olumlu katkı sağladı dedi. Bölgede turizm yoğunluğunun son derece memnun edici düzeyde olduğu belirtilerek Türk-Yunan ilişkilerinin iyileşmesi ile Yunanistan ile sağlanan dostluk köprüsü sayesinde daha çok Yunanlı turistin bölgemize gelmesi sağlanacak açıklaması yapılmıştır.¹⁵¹⁷

Kuşadası'nda Altın Güvercin Festivali başladığında Belediye Başkanı Fuat Akdoğan etkinlikte amaçlarının festival süresince konuklarımıza, Kuşadası'nda bulunan turistlere 24 saat kesintisiz eğlenme olanağı yaratmak, onları sevdikleri sanatçılarla buluşturmak olduğunu ve bu amaçla gündüzleri plaj ve şehir merkezinde, akşamları ise liman meydanında sürekli animasyon ve konserler olduğunu duyurmuştur. Başkan Tüm Türkiye'yi Kuşadası'na davet ederek bir hafta boyunca eğlencenin doruklarına varılacağını belirtmiştir.¹⁵¹⁸

Didim'de turizmi geliştirmeye yönelik çalışmalar arasında konaklama meselesine katkı sağlayacağına inanılan önemli bir adım atılmıştır. “Didim'e dev bir tesis” başlıklı haberde Ege'nin ve dünyanın gözde turizm merkezi Didim'in yeni bir konaklama merkezine kavuşacağı haberi yer almıştır. Bodrum, Marmaris, Kuşadası ve Çeşme gibi ünlü tatil beldeleri ile bu türlü yeni yatırımların gerçekleşmesiyle yarışacak olması özellikle turizm yatırımcılarının sayısının her geçen gün artmasına sebep olmuştur. 2001 yılı Mart ayında inşaatı bitecek olan turizm mevsiminde sezona

¹⁵¹⁵ *Denge*, 30 Mayıs 2000.

¹⁵¹⁶ *Denge*, 7 Haziran 2000.

¹⁵¹⁷ *Denge*, 13 Haziran 2000.

¹⁵¹⁸ *Denge*, 27 Haziran 2000.

açılacak tesisin iç donanımı ile birlikte yaklaşık 15.000.00 dolara mal olacağı belirtilmiştir.¹⁵¹⁹

Sahip olduğu tarihi, kültürel, doğal her türlü özelliği ile dünyanın sayılı ülkeleri arasında gösterilen ancak bu özelliğini turizm sektörüne yeterince yansıtamadığı için eleştirilen Türkiye’de bu soruna çeşitli öneriler getirilmiş, çözüm aşamalarında önemli yollar katedilmiştir. Türkiye genelinde yaşanan tanıtım yetersizliği sorununun Aydın özelinde de benzer olduğunu söyleyen Dışişleri Bakanı İsmail Cem Aydın’a gelmiştir. Yerel gündemi takip eden ve yerel basının Turizm ve Tanıtım köşesine konuk olan Cem, turizm konusunda şöyle demiştir: “*Yeterince tanıtım ve propaganda yapamadığımız için turizm beklentilerimizin tam olarak gerçekleşmemiştir.*” Cem’in üzerinde durduğu bir konu Türkiye’de tatil yapan yabancı turistlerin ülkemizin tanıtımını bizden daha iyi yapmasıydı. Bu konuya gazete köşesinde yer veren yazar Aydın’ı ve turizm beldelerini tanıtmaya ölçüsünde yetersiz kaldığını belirtmiştir. Buna örnek olarak da Aydın Valiliğinin bir web sitesinin bile olmayışını büyük eksiklik olarak gördüğünü ifade etmiştir.¹⁵²⁰

2000 yılı turizm sezonu başlamasına rağmen Temmuz ayında Kuşadası Ticaret Odası Başkanı Ali Ergül turizmin istenilen düzeye ulaşamadığını belirtmiştir. Ergül, “*geçen sezon zaten beklenen işi yapamayan esnafımız bu yıl da yine mağdur durumda ve şuan doluluk oranı % 24’de kalmış yani tesislerimizin % 76’sı boş*” demiştir. Ege’deki turizm yıpranmışlığı, altyapı eksiklikleriyle fazla bir şey beklemek doğru olmaz diyen Ergül, “*Ege yeniden yapılanmasını tamamlarsa iyi bir tatil klasiği olur. Devletin büyük krediler verip yapımına ön ayak olduğu tesislere sahip çıkması gerekiyor*” açıklamasını yapmıştır.¹⁵²¹ “*Ören yerlerine ziyaretçi azaldı*” başlıklı haberde Aydın İl Kültür Turizm Müdürlüğü’nden yapılan açıklamada bu yıl ilk 6 yıllık dönemde Aydın’daki ören yerlerini 131.525 turistin ziyaret ettiği ve geçen yıla oranla % 2’lik bir azalma olduğu belirtilmiş ve sekiz ören yeri arasında en fazla ziyaret edilen yer ise Afrodisias olmuştur.¹⁵²²

¹⁵¹⁹ Denge, 30 Haziran 2000.

¹⁵²⁰ Denge, 30 Haziran 2000.

¹⁵²¹ Denge, 4 Temmuz 2000.

¹⁵²² Denge, 11 Temmuz 2000.

“Turizmi böyle görmek istemiyoruz” başlıklı haberde Aydın’ın turizm beldelerinde bu sezon yaşanan olumsuzlukları değerlendiren Aydın Valisi Emir Durmaz, *“Turizmin incisi olarak bilinen Kuşadası ile Didim turizmi bu sene çok kötü gitti. Bu kötü gidişe dur demek için ürettiğimiz projeleri yaşama geçireceğiz. Didim ve Kuşadası’nda görülen eksikliklerin turizm sezonu açılışına kadar giderilmesi gerekir”* demiştir.¹⁵²³

5.3. 1990 -2000 Yılları Arasında Aydın’da Ulaşım Faaliyetleri

Ulaştırma yol ve araçları kullanılarak yapılan bir yer değiştirme faaliyeti olan turizm, ulaşım sistemlerine bağlı olarak başlamış, gelişme göstermiş ve turizmin gelişimi de ulaşımı canlandırmıştır. Turizm faaliyetleri geliştikçe ulaşımın tatil süresi içindeki payını azaltmak turizm ulaşımı hızlandırmaya ama aynı zamanda güvenli ve konforlu bir ulaşım imkanı sağlamaya yönelik girişimlerle gerçekleştirmiştir. Turizmde karayolu ulaşımı turizm bölgeleri arasında ilişki sağlar, diğer ulaşım hatlarından daha sık bir ulaşım ağına sahip olduğu için bir turizm bölgesi çevresindeki turistik çekiciliklerin merkezle bağlantı kurmasını sağlayarak bütünlük oluşturur. Geçtiği yerler ve yakın çevrede yer alan doğal ve kültürel kaynakları turizme açar, sağladığı hareketlilik ve konaklama imkanları ile kısa sürede daha çok yer görmeyi sağlar. Turizmde karayolu ulaşımı turistlerin gecelemleri için karayolu üzerinde motel, kamping, karavan yeri gibi konaklama tesisleri ayrıca bölgenin gelişimine katkıda bulunur.¹⁵²⁴ 9 Kasım 1989 tarihinde göreve gelen ve 23 Haziran 1991’e kadar görevde kalan Akbulut Hükümeti Programı’nda ulaşım konusunda yapımına başlanmış bulunan 1500 kilometrelik otoyolun önümüzdeki dönemde tamamlanacağı ve yeni otoyola başlanacağı açıklanmıştır. Turizmi geliştirmek amacıyla havaalanlarının şartlarının iyileştirileceği ve geliştirileceğini ifade edilmiştir.¹⁵²⁵

1993 yılında hizmete girecek olan İzmir - Aydın otoyolu yapımı çalışmaları hızla devam etmiştir. 142.5 km olan Aydın - İzmir Otoyolunun 1993 yılında

¹⁵²³ Denge, 17 Ekim 2000.

¹⁵²⁴ Suna Doğaner, “Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm ve Çevre İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, S.6, İstanbul 1998, s. 2.

¹⁵²⁵ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.8, s.6310.

tamamlanması ile İzmir Aydın arasındaki yolculuk 45 dakikaya ineceği ve otoyol üzerinde Türkiye'nin en uzun tüneli inşa edileceği duyurulmuştur.¹⁵²⁶

“Vagon otel kompleksi 1991 yılında açılacak” başlıklı haberde İzmir Aydın yolu üzerindeki Çamlık mevkiinde Türkiye’de benzeri bulunmayan bir otelin inşaatının sürdüğü ve beş yıldızlı vagon otel kompleksinin ilk 150 yataklık bölümünün 1991 yılında açılması planlanmıştır. Adapazarı vagon fabrikasından alınan vagonların içi komple sökülüp lüks bir otel haline getirilecektir çalışma için 50 vagon kullanılacağı belirtilmiştir.¹⁵²⁷

Ulaştırma Bakanlığınca gerçekleştirilecek proje ile Didim’de 500 yat kapasiteli liman yapılacağını açıklamıştır. 63.000 metre² kullanım alanı olacak limanda 750 metre ana dalkıran inşa edilecek ve çalışmanın Ege ve Akdeniz turizmine büyük katkı sağlayacağı bildirilmiştir. Bu proje ile ülkemizi ziyarete gelen turistlerin zevkli bir yolculuk yapma imkanı bulacağı açıklanmıştır.¹⁵²⁸

“Havaalanı terminal binasının temeli bu ay atılacak” başlıklı haberde 30 yıl önce Mustafa Çıldır’ın ileriye gören bir düşünceyle bağışladığı ve sadece havaalanı yapılmasını istediği arsa üzerinde yapımına başlanan ve toprak dolgu çalışmaları tamamlanan havaalanının tamamen bitip hizmete girmesiyle Aydın artık daha bir başkan nefes alacak ve canlanacağı açıklanmıştır. Ekonomik gelişmesinde büyük bir pay sahibi olması beklenen bir büyük umutlar beslenen havaalanı Aydın’ı artık İzmir’in bir uydusu olma konumundan çıkmasına da olanak sağlayacağı paylaşılmıştır. Alandaki dolgu ve drenaj çalışmaları tamamlanmasıyla birlikte kısa süre içerisinde terminal binasının temeli atılarak inşaatına başlanmasının beklendiği ifade edilmiştir.¹⁵²⁹

23 Haziran 1991 tarihinde göreve gelen ve 20 Kasım 1991’e kadar görevde kalan I. Yılmaz Hükümeti Programı’nda ulaştırma ve haberleşme hizmetlerinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, sektörde verimliliğin artırılması, kapasitenin etkin bir biçimde kullanımı ve alt yapıların güvenli ve ekonomik bir hizmeti gerçekleştirecek

¹⁵²⁶ *Hür Aydın*, 26 Temmuz 1990.

¹⁵²⁷ *Hür Aydın*, 13 Aralık 1990.

¹⁵²⁸ *Hür Aydın*, 1 Mart 1990.

¹⁵²⁹ *Hür Aydın*, 9 Nisan 1990.

şekilde düzenlenmesinin esas alındığı belirtilmiştir. Bu amaçla ulaştırma ve haberleşme sistemlerinin ekonomik gelişmeyi destekleyen uluslararası ticareti kolaylaştıran ve ödemeler dengesini en yüksek katkıyı sağlayacak yönde geliştirileceği ifade edilmiştir. Demiryolları ve denizyollarının geliştirilmesinin hükümet tarafından destekleneceği eklenmiştir. Havayolu ile yolcu ve kargo taşımacılığının geliştirilmesine çalışılacağı ve havaalanlarının uluslararası trafiğe cevap verebilecek şekilde modernleştirilmesine devam edileceği, yurt içine küçük havaalanı yapımının teşvik edileceği ifade edilmiştir.¹⁵³⁰

20 Kasım 1991’de iktidara gelen ve 25 Haziran 1993’e kadar görevde kalan VII. Demirel Hükümeti Programı’nda yeni karayollarının inşaatına ve varolan yollarında düzeltilmesine devam edileceği başlayan otoyol projelerinin tamamlanacağı bölünmüş yol sistemi getirilerek yeni oto yolların yapılacağı belirtilmiştir.¹⁵³¹

Çıldır Havaalanı turizm sezonu ile hizmete girecek. Aydın’ın Tepecik Köyü’nde bulunan Çıldır Havaalanı’nda çalışmalar yoğun bir şekilde sürerken Aydın Valisi Recep Yazıcıoğlu alanın en geç Haziran ayında hizmete gireceğini bildirmiştir. Yazıcıoğlu, yaptığı konuşmada:

“Aydınlıların bu özlemi şimdiye kadar giderilmiş olsaydı bu kent bugün Ege’nin en geri kalmış illerinden biri olmazdı. Çünkü bu havaalanı Aydınımızın her yönden kalkınmasına vesile teşkil edecektir” demiştir. Ayrıca kısa süre önce altyapı çalışmaları başlatılan havaalanında öncelikle dolmuş tipi ve orta boy uçakların inip kalkabileceği belirtilmiş ve böylece artık ulaşımda önemli bir faktör olan havaalanı sorun olmaktan çıkacağı duyurulmuştur.¹⁵³² *“Aydın Havaalanı Ne Zaman Açılacak?”* başlıklı haberde hayırsever bir vatandaşın yılar önce bağışladığı arazi üzerine yapılan Aydın Havalanının henüz hizmete girmediği belirtilmiştir. Işıklandırılması, çevre düzenlenmesi ve tel örgülerinin yapılması planlanan havaalanından sadece küçük uçaklar yararlanabileceği belirtilmiştir.¹⁵³³ Aydın Merkez İlçe Meclisi 1992 yılı ikinci toplantısında bu konu ile ilgili açıklama yapan Ziraat Odası Koordinasyon

¹⁵³⁰ Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.8, s.6432.

¹⁵³¹ Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.8, s.6290.

¹⁵³² *Hür Aydın*, 25 Şubat 1991.

¹⁵³³ *Mücadele*, 1 Temmuz 1992.

Kurulu Başkanı Kemal Çetin “*Aydınlılar Havaalanı için arazi bağışlayarak görevini yapmıştır. Bunu devlet tamamlamalıdır.*” ifadesini kullanmıştır.¹⁵³⁴

25 Haziran 1993 tarihinde göreve gelen ve 5 Ekim 1995’e kadar iktidarda kalan I. Çiller Hükümeti Programı’nda ulaştırma alanında özellikle denizyolu taşımacılığının geliştirilmesi çalışmalarına önem verileceği açıklanmıştır. Bu konuda liman kıyı ve tesislerinin de modernleşmesinin sağlanacağı ifade edilmiştir.¹⁵³⁵

“Karayolları Bölge Müdürlüğünden asfalt atağı” başlıklı haberde Karayolları Bölge Müdürü Faik Yılmaz, Vali Lütfi Tuncel’i makamında ziyaret ederek il genelindeki yol yapım çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Vali Lütfi Tuncel, Karayolları İkinci Bölge Müdürlüğü’nün 5161 kilometrelik yol ağının % 13’ü olan 699 kilometresinin Aydın sınırları içerisinde olduğunu ifade ederek 699 km’nin % 92’sinin asfalt kaplama durumunda olduğunu söyledi. Vali Tuncel, Koçarlı – Şenköy - Dedeköy arasındaki yolda incelemelerde bulunmuştur.¹⁵³⁶

“Yollar beton parke döşenecek” başlıklı haberde Aydın Belediyesi yeni satın aldıkları beton parke makinesi ile günde 30.000 adet beton parke imal edileceğini açıklamıştır.¹⁵³⁷

Aydın - İzmir ulaşımı hakkında Aydın Valisi Lütfi Tuncel, Aydın - İzmir demir yolunun şimdiki haliyle ihtiyacı karşıladığı ve bu hattın bir an önce süratli temellerin çalışabileceği bir hat haline getirilmesi ile ilgili İl Genel Meclisi’nin aldığı tavsiye kararının Ulaştırma Bakanlığı’na gönderildiğini ve kararın Bakanlıkça incelendiğini söylemiştir.¹⁵³⁸

“Aydın’daki karayolunu inşaatlara sürüyor” başlıklı haberde Aydın Valisi Lütfi Tuncel, Ortaklar - Neşetiye kesiminde tırman şeridi yapım çalışmalarının tamamlandığını belirtmiştir. Neşetiye - Aydın kesiminin proje çalışmalarına 1993 yılı

¹⁵³⁴ *Mücadele*, 23 Temmuz 1992.

¹⁵³⁵ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.8, s.6758.

¹⁵³⁶ *Yeni Kıroba*, 9 Temmuz 1993.

¹⁵³⁷ *Yeni Kıroba*, 28 Haziran 1993.

¹⁵³⁸ *Yeni Kıroba*, 3 Mart 1993.

içinde başlanacağını ifade eden Vali, proje çalışmalarının alınacak ödenekler oranında yapım çalışmalarına başlanacağını söylemiştir.¹⁵³⁹

Ödenek yetersizliği nedeniyle inşaatı aralıklı zamanlarda duran İzmir - Aydın otoyolu için 1993 yılı için yaklaşık 1.000.000.000.000 TL ödenek ayrılmıştır. Aydın Valisi Lütfi Tuncel ödenek miktarının 6.060.000.000 TL olduğunu belirterek Aydın Nazilli Hursunlu yolu içinde 111.000.000.000 TL tahsil edildiğini açıklamıştır.¹⁵⁴⁰

Atatürk yolu olarak bilinen Çamlık Yeniköy Kuşadası yolunun turistik yol kapsamına alınarak Karayolları Bölge Müdürlüğünce yapımı çalışmaları sürdürürken Çamlık - Kirazlı - Kuşadası yolu da karayolları kapsamına ve programına alınmıştır. Kirazlı ve Çınar Köylerinin Kuşadası'na daha da yakınlaşması ile çeşitli konularda ekonomik katkılar sağlayacağı düşünülen bu kararın hızla gerçekleştirmesi için özel çaba harcanmıştır.¹⁵⁴¹

“Yol yapım çalışmaları devam ediyor” başlıklı haberde üçüncü dönem İl Koordinasyon Kurulu toplantısında karayolları yetkilileri daire bünyelerinde toplam 112 projenin çalışmasını yaptıklarını ve bunlardan dördünün ihale aşamasında olduğunu söylemişlerdir. Karayolları yetkilileri bu projelerde toplam %79'luk bir fiziki gerçekleştirmenin yapıldığını toplam 109.479.000.000 liralık harcamanın yapıldığını söylemiştir. Söke Milas yolunun ihale aşamaları yapıldığını ifade eden yetkililer Söke, Didim, Ödemiş, Kiraz, Aydın, Nazilli yollarının yapım ve onarım çalışmalarının yapılacağını belirtmişlerdir.¹⁵⁴²

5 Ekim 1995 tarihinde iktidara gelen ve 30 Ekim 1995'e kadar görevde kalan II. Çiller Hükümeti Programı'nda karayolu yapımında yap – işlet - devret projelerine devam edileceği ve otoyolu yapımına önem verileceği açıklanmıştır. Bunun yanında yat limanları yapımına ağırlık verileceği belirtilmiştir. İhtiyaç duyulan alanlarda havalimanlarının kapsamının genişletilerek var olan oto yolların, limanların ve havaalanlarını etkin olarak kullanımını sağlayabilmek için bunları karayolu ve demir

¹⁵³⁹ *Yeni Kıroba*, 2 Mart 1993.

¹⁵⁴⁰ *Yeni Kıroba*, 14 Ocak 1993.

¹⁵⁴¹ *Yeni Kıroba*, 25 Ocak 1995.

¹⁵⁴² *Yeni Kıroba*, 28 Ağustos 1995.

yolu ana yolları ile bütünleştirecek yollarının yapımının öncelikle ele alınacağı belirtilmiştir.¹⁵⁴³

30 Ekim 1995 tarihinde iktidara gelen ve 6 Mart 1996 tarihine kadar görev yapan III. Çiller Hükümeti Programı'nda karayollarında başlatılan yap – işlet – devret sistemiyle devam edileceği ve bu proje stoğunda toplam 21 adet projenin olduğu belirtilmiştir. Otoyol projelerinin devam ettiğini ifade edildiği programda bazı projelerin ihaleye çıkarıldığı ve bazı projelerinde ihale görüşmelerinin devam ettiği duyurulmuştur. Bunların yanında planlanan 40 yeni yat limanı projesi ile Türkiye'nin turizm faaliyetleri ve döviz gelirlerinin önemli bir biçimde artış göstereceği hedeflenmiştir. Özellikle Türkiye Akdeniz'in en temiz en dokunulmamış sahillerine sahip olduğu için bu hedefe çok yaklaşıldığı açıklamıştır. Havaalanı çalışmalarında da asgari 10.000.000 yolcu kapasiteli Atatürk Havalimanı'nın yeni terminal binasının 70.000 metre² kapalı alan üzerine inşa edileceği proje maliyetinin 250.000.000 dolar olduğu ve 1995 yılında ihaleye çıkarıldığı belirtilmiştir. Turizm merkezlerinde hava meydanlarına arttırma projelerine devam edilmiş olup Antalya Havalimanı yeni dış hatlar terminal binasının proje maliyetinin 70.000.000 dolar olduğu ve ilgili firmayla anlaşmanın imzalandığı duyurulmuştur. Bodrum Milas Havalimanı terminal inşaatı asgari 2.500.000 yolcu kapasiteli olacaktır. Proje maliyeti 30.000.000 dolar olup alt yapı tesislerinin 1995 yılı içerisinde tamamlanmasından sonra ihaleye çıkarılacaktır.¹⁵⁴⁴

Havayolu 1435 metre pist uzunluğu olan Aydın Çıldır (stool tip) havaalanı 1990 - 1993 yılları arasında tamamlanmıştır. Yalnızca pervaneli uçakların iniş kalkış yapabilmesine uygun olup ilin hava ulaşımı için İzmir Adnan Menderes Havalimanı'ndan yararlanılmaktadır.¹⁵⁴⁵

6 Mart 1996'da yönetime gelen ve 28 Haziran 1996'a kadar üç ay kadar kısa bir süre iktidar olan II. Yılmaz Hükümeti Programı'nda özelleştirme ve yap – işlet – devret modelinin uygulanmasıyla özel kesimin ulaştırma sektörüne yapacağı yatırımların payının artırılacağı açıklanmıştır. Ulaştırma hizmetlerinin sağlıklı bir yapıya

¹⁵⁴³ *Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.8, s.6939.

¹⁵⁴⁴ https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukümetler/hukümetler_cilt_9.pdf, s.7067. (Erişim Tarihi: 15.06.2021).

¹⁵⁴⁵ *Türkiye Cumhuriyeti'nin Yetmişbeşinci Yılında Aydın*, s.112.

kavuşturulmasına, alt yapılarının geliştirilmesine ve verimliliğin artırılmasına önem verileceği belirtilmiştir. Bunun yanında karayolu, havaalanı, liman, yat limanı yapımına, kapasite ve standartların yükseltilmesine öncelik verilecektir. 2000 yılında beton, asfalt yol uzunluğu 8.500 km.ye ulaştırılacak, 1996 - 2000 döneminde 500 km. bölünmüş yol hizmete alınacak ve 5.500 km. yolda geometrik standartların iyileştirilmesi sağlanacağı ve aynı dönemde 16.500 km. asfalt, 50.000 km. stabilize ve 2.000 km. beton köy yolu yapımı gerçekleştirileceği açıklanmıştır. Yurtiçi ihtiyacın karşılanması ve Orta Doğu, Asya ve Avrupa bağlantısının avantajlarından yararlanmak üzere otoyol yapımına devam edilecektir. Mevcut otoyollar için de işletme, bakım ve koruma önlemleri alınacaktır. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları'nın zararının azaltılması ve sektördeki rolünün belirlenmesi için gerçekçi önlemler alınacak, kuruluş yeniden yapılandırılacaktır. Deniz ticaret filomuz da modern taşıma türlerini kapsayacak bir gençleştirmeye yöneltilecektir.¹⁵⁴⁶

Başbakan Yardımcısı Nahit Menteşe “İzmir - Aydın otoyolu için 4.1 trilyon ayrıldı” demiştir. İnşaatı devam eden yatırımların tamamlanması için 1994 yılı yatırım programlarında Aydın iline ait ödenekler ayrıldı. Nahit Menteşe konu ile ilgili yaptığı konuşmada “DPT tarafından hazırlanıp Resmi Gazete’de yayınlanan 1996 yılı yatırım programlarında Aydın iline ait ödenekler imkanlar oranında artırıldı” demiştir.¹⁵⁴⁷

28 Haziran 1996 tarihinde iktidar olan Erbakan Hükümeti 30 Haziran 1997’ye kadar görevde kalmıştır. Hükümet programında ulaşım konusunda yapılan açıklamalardan ilki ulaştırma hizmetlerinin özelleştirilmesi, ulaştırma ve telekomünasyon kuruluş ve hizmetlerinin özelleştirilmesiyle ilgili yasal düzenlemeler, geciktirilemeden yapılacaktır. Sektörde yapılacak özelleştirme uygulamalarında rekabetçi ortamın gerçekleştirilmesine ve teknolojik yenilenmenin sağlanmasına özen gösterilecek, tekellerin oluşmasını engelleyici tedbirlerin alınacağı açıklanmıştır. Bunun yanında ulaştırma ve haberleşme imkanlarının sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasına, alt yapılarının geliştirilmesine ve verimliliğin artırılmasına önem verilecektir. Ulaştırma sektöründe var olan kapasitenin etkin kullanılması, ulaşım türleri arasında dengenin

¹⁵⁴⁶ https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukümetler/hukümetler_cilt_9.pdf, s.7233-7237. (Erişim Tarihi: 15.06.2021).

¹⁵⁴⁷ *Yeni Kıroba*, 22 Mayıs 1996.

sağlanması ve uygun alt yapının oluşturulması amacıyla, bir ulaştırma ana planı hazırlanacağı ve bu çerçevede çalışmalar yapılacağı ifade edilmiştir. Bu amaçla plana uygun olarak 2000 yılında beton asfalt uzunluğunun 8.500 km.ye ulaştırılması, 1996 – 2000 döneminde 5.000 km. bölünmüş yolun hizmete alınması ve 5.500 km. yolda geometrik standartların iyileştirilmesinin sağlanması, aynı dönemde, 16.500 km. asfalt, 50.000 km. stabilize ve 2.000 km. beton köy yolu yapımı gerçekleştirilmesi hedef alınmıştır. Ülkemizde denizcilik sektöründen daha fazla yararlanılmasını sağlamak için deniz filosunun daha rekabet edebilir hale getirilmesi sağlanacaktır.¹⁵⁴⁸

30 Haziran 1997’de iktidar olan ve 11 Ocak 1999’a kadar görevde kalan III. Yılmaz Hükümeti Türkiye’nin sosyal ve ekonomik gelişimi için altyapının büyük önem taşıdığı belirtilmiştir. Enerji, haberleşme, kentsel altyapı gibi önceliklere sahip altyapı türleri içinde ulaştırma çok önemli bir yere sahiptir. Bu konuda raporda ulaşım sektörünün artan yurt içi ve uluslararası yük ve yolcu trafiğine cevap veremediği ve ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. Programda ülke kalkınmasını hızlandıracak kara, hava ve deniz yollarının ulaşım ağları ve bunların terminallerinin geliştirilmesine önem verileceği açıklanmıştır. Karayollarında, ülkemizin bulunduğu avantajlı coğrafi konumundan yararlanmak ve yurtiçi ekonomik ve sosyal gerektirdiği karayolu altyapısını oluşturmak üzere karayolu ağının trafik gerektirdiği bölgelerinde otoyol, bölünmüş yol sistemi ve köprü bağlantılarıyla geliştirileceği, Karadeniz ve Akdeniz sahil yolları ve bağlantılarının bitirilmesine önem verileceği ifade edilmiştir. Bunların yanında trafik güvenliğinin sağlanması konusundaki hizmetlere önem ve öncelik verileceği, demiryolu ve denizyolu taşımacılığının ulaştırma sektörü içinde alması gereken rolün yeniden belirleneceği ve çağdaş ve etkin bir işletmecilik anlayışı içinde bir yapıya kavuşturulacağı paylaşılmıştır. Bunların yanında turizm sektöründe çok önemli bir yere sahip olan liman işletmeciliğinin de çağdaş bir anlayış içerisinde uluslararası gelişmelerle uyumlu bir yapıya kavuşturulacağı ve ihtiyaç duyulan yerlerde yeni liman kapasitelerinin oluşturulacağı belirtilmiştir.¹⁵⁴⁹

¹⁵⁴⁸ https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukümetler/hukümetler_cilt_9.pdf, s.7413-7415. (Erişim Tarihi: 15.06.2021).

¹⁵⁴⁹ https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukümetler/hukümetler_cilt_9.pdf, s.7595-7596. (Erişim Tarihi: 15.06.2021).

1996 yılında uygulamaya konulan Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996 - 2000)'nda ulaşım yatırımlarının Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde toplam kamu yatırımları içinde %30.6 payla sektörler arasında birinci sırada yer aldığı belirtilmiştir. Ulaşımın alt sektörlerine bakıldığında karayolu yatırımlarının kamu kesimi ulaştırma yatırımları içindeki payı yaklaşık % 80 iken kalan yüzde yirmilik bölümünü demir yolu denizyolu ve hava yolu sektörleri aralarında paylaşmıştır. Karayolu yatırımlarındaki büyük oranın temel sebebi bu dönemde devam eden otoyol yatırımlarının ulaştırma yatırımları içinde % 47'lik bir paya sahip olmasıdır. Raporda ulaştırma sektörünü bir bütün olarak ele alan ve diğer sektör yatırımları ile uyumlu dinamik bir ulaştırma ana planının bulunmamasından dolayı ortaya çıkan gelişmelerin sektörü olumsuz yönde etkilediği ifade edilmiştir. Bu konuda hedef ve politikalarının tek elden belirlenmesi mümkün olamamakta ve ülkemizde uzun süre etkileyecek kararlar ilgili kuruluşlar arasında gerekli koordinasyon sağlanamadığı buna gerekçe olarak gösterilmiştir. Ulaştırma sistemlerinden özelliklerine uygun özelleştirme programları ve denetim mekanizmalarının oluşturulamaması nedeniyle özelleştirme süreçleri de uzamaktadır. Bu dönemde devlet ve il yollarında kapasiteyi artırmaya yönelik yapılan yatırımlar yerine var olan yolların standartlarının iyileştirilmesi çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Bu çalışmalar sonunda 1989 yılında % 79 olan asfalt kaplamalı yol oranı 1994 yılında % 84'e yükselmiştir. Demiryolu konusunda demiryolu alt yapısı ve işletmeciliğinin gelişen teknoloji ve tekniklerin gerisinde kalması ve talepleri yeterince karşılayamamasından dolayı çağın gerisinde kalmıştır. Buna rağmen 1989 yılında 479 km olan elektrikli hat uzunluğu 1994 yılı sonunda 955 km'ye ulaşabilmiştir. 1990'lı yıllarda limanlarımızdaki konteyner trafiğinde önemli bir artış görülmüştür. Rakamlara baktığımızda 1989'da 267.000 adet olan konteyner sayısı 1994 yılında 487.000 adete ulaşmıştır. Türk deniz ticaret filosunda da gemilerde artış olmuş ancak filonun yenilenmesi, gençleştirilmesi ve uluslararası teknolojik gelişmelere uygun gemilerle donatılmasının sağlanamadığı görülmüştür. Türk Hava Yolları filosu 1989 yılında 36 uçak ve 5646 koltuk kapasitesine sahipken 1994 yılında 60 uçak ve 9947 koltuk kapasitesine ulaşmıştır. Bu dönemde özel sektör havacılık işletmeleri büyük bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmenin etkisi ile 1994 yılı sonunda toplam 44 uçak ve 7683 koltuk kapasitesine ulaşılmıştır. 1989 yılında

Devlet Hava Meydanları İşletmeleri Genel Müdürlüğü tarafından işletilen havalimanı ve meydanların 19 olan sayısı 22'ye ulaşmıştır. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ulaşım türleri arasında sağlanacak uyumla birlikte ekonomik hızlı ve güvenli bir hizmet ve ulaştırma yapısı oluşturulması temel amaç olarak gösterilmiştir.¹⁵⁵⁰

“Gemi turizminde güz bereketi” başlıklı haberde Türkiye’de İstanbul’dan sonra en fazla döviz kazandıran turizm merkezi olan Kuşadası’nda güz bereketli yaşandığı belirtilmiştir. Kuşadası Liman Başkanlığı’ndan edinilen bilgiye göre yılın sekiz ayında Kuşadası’na gelen turist sayısında önceki yıllara oranla %15’lik bir artış sağlandığı belirtilmiştir. Kuşadası’na 1996’nın ilk sekiz ayında 406 gemi ile birlikte 151.000 turist geldiğine dikkat çeken Kuşadası Liman Başkanlığı yetkilileri bu rakamın yılın ilk sekiz ayında % 15 arttığı ve 425 gemiyle 183.000 turistin Kuşadası Limanı’na geldiği açıklanmıştır. Gemi turizminin kış aylarında da kesintisiz devam edeceğini vurgulayan Kuşadası Liman Başkanlığı yetkilileri yılsonuna kadar bir çok ünlü gemi transatlantiğin zengin yolcularıyla birlikte Kuşadası limanını ziyaret edeceğini belirterek yılsonuna kadar limana demirleyen gemi sayısının 680’e ulaşacağını ve bu gemilerle gelen turist sayısının 250.000’e ulaşacağını vurgulanmıştır.¹⁵⁵¹

DPT verilerine göre otoyollar için bugüne kadar 10.357.000.000 dolar harcama yapılmıştır. 1767 km uzunluğundaki otoyol projelerinin 1374 kilometrelik kısmı trafiğe açıldı. İzmir - Aydın Otoyolu’nun yaklaşık yarısı tamamlanmış ve 759.000.000 dolar yatırılmış ancak projenin 609.000.000 milyon dolara daha ihtiyacı olduğu ifade edilmiştir.¹⁵⁵² “Otoyola kavuşuyoruz” başlıklı habere göre İzmir - Aydın Otoyolu’nda çalışmalar bitirilme aşamasına gelmiştir. Vali Göktaoğlu, “Otoyolun Germencik - Aydın bölümünün 30 Haziran’da tamamlanması planlandı” demiştir.¹⁵⁵³

¹⁵⁵⁰ Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000, s.143-148.

¹⁵⁵¹ Yeni Kıroba, 29 Eylül 1997.

¹⁵⁵² Yeni Kıroba, 7 Ocak 1998.

¹⁵⁵³ Yeni Kıroba, 8 Haziran 1998.

Aydın - İzmir Otoyolu'nun kısa sürede tamamlanması ile ilgili çalışmaların yoğun bir şekilde devam ettiği öğrenilmiştir. Karayolları Genel Müdürü Yaman Kök, otoyolun bitirilmesine çalışıldığını belirterek konu ile ilgili yaptığı açıklamada:

“Ege bölgesindeki limanları iç kesimlere bağlayan ulaşım ve ticaret yolları üzerinde yer alan İzmir ve Aydın illerimiz ithalat ve ihracat açısından ülke açısından önemli bir yere sahiptir. Ege Bölgesi'nin hızla artan trafik hacmi karşısında mevcut yolun standardı yetersiz kalmış; Karayolları Genel Müdürlüğü'nce güzergahta kapasite açığına çözüm bulmak amacıyla otoyolun yapımı gündeme gelmiştir. Bu konudaki çalışmalar hızla devam etmektedir.” İfadelerini kullanmıştır.¹⁵⁵⁴

“Yol sorunu kalmayacak” başlıklı haberde Aydın turizminin gözde merkezlerinden Didim'de önümüzdeki yıl yol sorunu diye bir şeyin yaşanmayacağı belirtilmiştir. Didim Belediye Başkanı Ünal Boztürk “*önümüzdeki yıl yolların asfaltını alarak yol sonra köklü çözüm getireceğiz*” demiştir.¹⁵⁵⁵

¹⁵⁵⁴ *Yeni Kıroba*, 9 Temmuz 1998.

¹⁵⁵⁵ *Denge*, 24 Temmuz 2000.

SONUÇ VE ÖNERİLER

“1950 – 2000 Yılları Arasında Aydın’da Turizm” başlıklı bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, TBMM Tutanak Dergileri, Resmi Gazete başta olmak üzere çeşitli resmi yayınlar, ulusal ve yerel gazeteler ile tetkik eserlerden faydalanılarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

İnsanlar çok eski dönemlerden itibaren ticari, dini, kültürel faaliyetler başta olmak üzere çeşitli nedenlerle bulundukları yerlerden farklı bölgelere seyahat etmişler ve turizm hareketleri başlamıştır. Türkiye’de turizm hareketleri XIX. yüzyılın son çeyreğinde başlamakla birlikte turizm alanında kurumsallaşma girişimleri Cumhuriyetin ilanı sonrası başlamıştır. Bu çalışmada Türkiye’de turizmin tarihsel gelişimi ve ardından Aydın’da yaşanan turizm sektöründeki gelişmeler, turizmi etkileyen ulaşım, eğitim vb. diğer başlıklar altında ele alınmıştır.

Türkiye’de turizmin gelişimi Türk turizm politikasının planlı dönem öncesi olan 1923 - 1962 yılları ve planlı dönem sonrası 1963 – 2000 (halen devam ediyor) yılları olarak iki dönemde incelenebilir. 1923’de Cumhuriyet tarihinin ilk turizm hareketi olarak kabul edilen *Seyyahin Cemiyeti*’nin kurulmuştur. 1934’de turizm sektörünün ilk resmi örgütlenmesi olan *Türk Ofisi* Dış Ticaret Dairesi’ne bağlı olarak faaliyete başlamıştır. 1939 yılına gelindiğinde turizm görevleri Ticaret Vekaleti içindeki *Turizm Müdürlüğü*’ne verilmiştir. 1940 yılında Başbakanlığa bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü’nün kuruluş ve teşkilatını düzenleyen kanun ile turizm işleri *Turizm Müdürlüğü* düzeyinde bir birimin sorumluluğuna verilmiştir. 1943’de ise turizm işleri Başbakanlığa bağlı Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü’ne bağlı *Turizm Dairesi*’nin sorumluluğuna verilmiştir. Türkiye’de turizm hareketlerinin kurumsallaşma çabası içine yeni yeni girdiği bu dönemde II. Dünya Savaşı’nın başlaması sektörü olumsuz etkilemiş ve Türkiye savaşa girmese de savaşın sosyo - ekonomik etkilerini yaşamıştır. 1949 yılına gelindiğinde Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü; Basın, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü’ne dönüştürülmüş ve turizm işleri bu müdürlük içindeki *Turizm Dairesi*’nin görevi olmuştur. Aynı yıl Birinci Turizm Danışma Kurulu toplantısı yapılmış ve bu toplantıda Türkiye’nin turizm politikasını oluşturmaya yönelik neler yapılabileceği görüşülmüştür. II. Dünya Savaşı sonrası ulusal ve uluslararası alanda meydana gelen değişiklikler nedeniyle

ekonomik kalkınma politika ve programlarında önemi artan turizmin geliştirilmesi, yerli ve yabancı sermayenin turizm alanına yönlendirilmesine yönelik teşvik kararları alınmıştır. 1953 yılında 6086 Sayılı Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu yürürlüğe girmiş ve turizm yatırımcılarına kolaylık sağlamaya yönelik bir adım atılmıştır. Bu kanunla turizm kredisi fonu artırılmıştır. *(Daha önce 1.000.000 TL olmak üzere her yıl Maliye Bakanlığı bütçesine konulacak ödenekle 10 yıl içinde Türkiye Emlak Kredi Bankası bünyesinde Turizm Kredisi Fonu adıyla 10.000.000 TL'lik bir fon tesis olunurken 1953'de turizm kredisi fonu 50.000.000 TL'ye çıkarılmıştır).* 17 Eylül 1953'de devlet daireleri, belediyeler, iktisadi devlet teşekkülleri ile turizm ve turizm endüstrisi ile ilgili konularda işbirliğini sağlamak amacıyla Turizm İşbirliği Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. 1954 yılında 6224 Sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ile yabancı sermayenin turizm alanına yatırım yapma girişimi kolaylaştırılmıştır. 1955 yılında turizm endüstrisini kredilerle desteklemek, turistik tesisler kurmak, işletmek vb. amaçlarla Türkiye Turizm Bankası kurulmuştur. Fakat banka kaynak temininde yaşadığı sıkıntılar nedeniyle 1960 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası'na devrolmuştur. *(Banka özellikle 1980'li yıllardaki turizm faaliyetlerinde turizm sektöründe tesis ve turizm uygulamalarına verdiği kredilerle özel sektörün çalışma ortamına önemli katkılar sağlamıştır. 1988'de TURBAN Turizm A.Ş'ye devredilerek turizm işletmeciliği faaliyetinden çekilmiş ve Türkiye Kalkınma Bankası'na devredilmiştir.)*

1957 yılında Basın, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü *Basın, Yayın ve Turizm Vekaleti* adıyla Bakanlığa dönüştürülmüştür. 1958 - 1963 yılları arasında ülkelerin kalkınmasındaki önemi kabul edilen turizm sektöründe Türkiye'nin ne durumda olduğunu ortaya koymak ve bu alanda Türkiye'nin eksikliklerinin tespit edilmesini sağlamak amacıyla yurt dışından gelen uzmanların görüşlerine başvurulmuştur. Türkiye'nin farklı bölgelerine gelerek incelemelerde bulunan turizm uzmanları tarafından hazırlanan raporlar ülkemiz turizminin durumunu ve ihtiyaçlarını gösteren önemli tavsiyeler içermiştir. Hazırlanan raporlar doğrultusunda turizmi destekleyecek kanun ve yönetmelikler yürürlüğe konulmuştur. 1960 yılı ile birlikte geçilen planlı kalkınma döneminde Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla birlikte ülke kalkınmasında turizm sektörü önemli bir ekonomik kaynak olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmalar sonrasında 1963 yılında *Turizm ve Tanıtma Bakanlığı* (1963

– 1983) kurulmuştur. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın kurulması önceki yapılanmalarla kıyaslandığında kurumsal olması yönünden turizm gelişimi için çok önemli bir adım olmuştur. Bakanlığın kuruluşu sonrası ilk yıllarda turizm faaliyetleri için engel oluşturabilecek mevzuatta yer alan bazı uygulamaların düzeltilmesi girişimleri olmuştur. Bu dönemin en önemli çalışmalarından biri 1972 yılında Seyahat Acentaları ve Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) Kanunu'nun çıkarılması olmuştur. 1980 yılına kadar devam eden dönemde turizm sektörünün belkemiğini oluşturan konaklama sektöründeki yetersizlikler giderilmeye çalışılmış, turizmin yakından ilgili olduğu ulaşım meselesinde yaşanan olumsuzluklar imkanlar ölçüsünde iyileştirilmiş, turizmde kalite ve verimliliği artırmak amacıyla eğitime önem verilmiştir. Bu çalışmaları hayata geçirebilmek için ilgili kurum ve kuruluşlarla (Ulaştırma Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı vb.) yerel, ulusal hatta uluslararası işbirliği girişimleri yapılmıştır. 1980 yılında turizm yatırımlarını düzenlemek amacıyla ilgili kamu kurumlarının temsil edildiği *Turizm Koordinasyon Kurulu* oluşturulmuştur. 1982'de Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı'nın ortak bir Bakanlık bünyesinde birleştirilmesi kararı alınmıştır. *Kültür ve Turizm Bakanlığı (1983 – 1989)* adı altında oluşturulan Bakanlık için milli, manevi, tarihi ve kültürel değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve milli bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olmak görevleri tanımlanmıştır. Yeni oluşturulan Bakanlık içinde yurt dışı teşkilatı da oluşturularak Türkiye'nin uluslararası alanda tanıtımına destek sağlanmıştır. 1989 yılında 355 Sayılı KHK ile Turizm Bakanlığı, 354 Sayılı KHK ile Kültür Bakanlığı olmak üzere yeniden ayrı Bakanlıklar olarak teşkilatlanma yapılmıştır. *Turizm Bakanlığı (1989 – 2002)* döneminde 1998 ve 2002 yıllarında Turizm Şurası yapılmıştır. Bu toplantılarda yaşanan ulusal ve uluslararası gelişmelerin ülkemiz turizm sektörüne etkileri konuşulmuş ve siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerle yakından ilgili olan turizm sektörünü güçlendirmek amaçlanmıştır. Turizm Bakanlığı döneminde uluslararası işbirliği ve turizm anlaşmalarının sayısı artırılmış, turizm eğitimine verilen önemin bir sonucu olarak ülkemizdeki turizm yüksekokulları, tercüman ve rehberlik kursları, turizm sağlığı ve güvenliği çalışmaları artırılmıştır. 1989 yılında Akdeniz ve Ege Kıyılarındaki 100'den fazla turizm yoğunluklu yerleşimin içme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma vb. tesisleri ATAK (Akdeniz Ege

Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi) Projesi ile yapılmıştır. 1992 yılında başlatılan Mavi Bayrak kampanyasına Türkiye’de katılmış ve ilk olarak 1995 yılında 8 marina ve 15 plajımıza Mavi Bayrak verilmiştir. (2014 yılında bu sayı 22 marina, 12 yat ve 397 plaja yükselmiştir). Turizm Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı 2003 yılında yeniden birleştirilerek *Kültür ve Turizm Bakanlığı (2003 – ...)* adını almıştır.

Türkiye sahip olduğu çok çeşitli zenginlik kaynakları ile önemli bir turizm ülkesidir.

Batı Anadolu Bölgesi’nde en eski yerleşim alanlarının olduğu alanlardan biri olan Aydın, M.Ö.4000’li yılların sonundan itibaren Hitit, İon, Lidya, Roma, Bizans, Anadolu Selçukluları, Menteşeoğulları ve Osmanlı Devleti’nin bir parçası olması sebebiyle sahip olduğu tarihi, kültürel, coğrafi ve doğal özellikleri ile turizm açısından büyük bir potansiyele sahip olmuştur. Bu özelliklerinin yanında sahip olduğu sahil şeridi ile Kuşadası, Didim, Dilek Yarımadası vb. alanları kıyı turizmi bakımından önde gelen merkezler arasında olmuştur. Ekolojik yönden sahip olduğu alanlar kuş gözleme, dağcılık, doğa yürüyüşleri vb. etkinlikler için oldukça elverişlidir. Aydın ulaşım bakımından Osmanlı Devleti döneminde faaliyete geçen demiryolunun da merkezi olmuştur. 1856’da yapımına başlanan İzmir - Aydın demiryolu hattı 1866’da Aydın’a varmıştır. Aydın’ın İzmir’e olan yakınlığı ulaşım bakımından kolaylık sağlamıştır. İzmir’e denizyolu ile gelen ziyaretçilerin yakın yerleşim alanlarına yönelik yaptığı ziyaretlerde Aydın ve ilçeleri önde gelen yerler arasında olmuştur. Özellikle yabancı ziyaretçilerin Efes’teki Meryem Ana Evi’ne yaptıkları ziyaretler sonrasında yakın mesafede olması nedeniyle Aydın’a da gelmeleri bölgenin tanınmasında ve bölgede turizmin gelişmesinde etkili olmuştur. Kuşadası’nın 1957’de Aydın’a bağlanmasıyla başlayan deniz turizmi Aydın’ın turizm alanında kendini göstermesinde etkili olmuştur. Türkiye’de turizm sektörünün kurumsallaşmasının planlı dönem ile 1960’lı yıllarda başlaması ve 1963’de Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın kurulmasının etkileri Aydın’da da kendini göstermiştir. Bu dönemde özellikle deniz yolu ile İzmir’e gelen turistlerin yakın mesafede olması nedeniyle sıklıkla tercih ettiği Aydın’da tarihi, kültürel değerlerin varlığı, elverişli iklimi ile uzun süren deniz mevsimi vb. özellikleri Aydın’ı ön plana çıkarmıştır.

Turizm beraberinde bir çok alanın gelişimine lokomotif olma özelliği gösteren bir sektördür. Turizmin tanımında da yer alan ulaşım bu alanların en önemlilerinden

biridir. Turizmin “yer değiştirme” kavramından hareketle ulaşım yol ve araçları yapılarak gerçekleştirilen bir etkinlik olması nedeniyle turizmin gelişimi ve ulaşımın gelişimi birbirini destekleyen unsurlar olmuştur. Turizm ulaştırması bir ülkede turizmin gelişme gösterdiği bölgelere karayolu, havaalanı, yat limanı vb. ğelerin yapımıyla yöresel gelişmelere de imkan ve katkı sağlamaktadır. Türkiye’nin coğrafi konumu özellikleriyle Amerika, Asya ve Kuzey Avrupa ülkelerine uzak olması dış turizmde havayolu ulaşımını ön plana çıkarırken, havayoluyla Türkiye’ye gelen turistin geldiği yerden yakın çevrelere gidişi büyük oranda karayolu ile yapılmaktadır. Türkiye’de karayolları ağının sık olması Türkiye turizm ulaştırmasında karayolu payının hemen her dönem yüksek oranda olmasında etkili faktördür. Aydın’ın çoğu bölgeye olan karayolu bağlantısının yanında havayolu imkanının (bu alanda çeşitli çalışmalar ve girişimler olmakla beraber nihai bir sonuca ulaşılamamıştır) olmaması karayolunun önemini bölge için daha da artırmış durumdadır. Denizyolu bağlantısı olmasına rağmen uzun yıllar liman sorunu olması nedeniyle bu ulaşım yolu da çok etkili bir şekilde kullanılamamıştır. Turizm bölgelerini birbirine bağlayan ana karayolları üzerindeki antik kent, köprü, kervansaray, doğal kaynak vb. elemanlar turizm faaliyetlerinin gelişmesinde etkisini göstermiştir. Aydın, Anadolu’nun en eski yerleşim alanlarından biri olması nedeniyle çok sayıda antik kente ev sahipliği yapmaktadır. Bu özelliği turizmi destekleyen bir alan olan kültür turizmi alanıyla da Aydın’a yapılan ziyaretleri artırmakta hatta bu özelliği ile ziyaret sebebi dahi olmaktadır.

Aydın’da çok sayıda antik kent, ren yeri ve müzenin varlığı bölgenin kültür turizmi değerini artırırken ekonomiye destek anlamında özellikle Kuşadası ve Didim gibi ilçelerinin katkısı büyük olmuştur. Gelişmekte olan bir çok ülke de olduğu gibi Türkiye için de turizmden elde edilen belirli orandaki gelir, ülkenin ekonomik kalkınması, büyümesi ve gelişimi açısından büyük öneme sahip olmuştur. Ülkemizde özellikle 1980 sonrası gelişimine büyük önem verilen turizm sektörünün bölgesel olarak elde ettiği gelişim ülkenin gelişmiş ve az gelişmiş bölgeleri arasındaki ekonomik dengesizliklerin azaltılmasında etkili olma çabası içinde olmuştur. Turizm alanında görülen gelişme ile birlikte bölge ekonomisine yeni kaynakların sağlanması, yeni iş alanları ve istihdam imkanları oluşacak ve bölge ekonomisinin diğer sektörlerde elde etmiş olduğu gelirden de artış elde edilecektir. Fakat, çok büyük

sermaye ve yatırımların gerekli olduğu turizm sektöründe devlet desteğinin de olması gerekmektedir. Özellikle temel alt yapı eksiklikleri, ulaşım da yol sorunlarının olması, temel ihtiyaçların sağlıklı bir şekilde sağlanamaması gibi sebepler turizmin gelişimi önündeki büyük engelleri oluşturmuştur. Türkiye genelinde görülen bu engeller Aydın özelinde de görülmüş ve bu sorunların çözüme kavuşturularak turizm ile birlikte etki alanı içinde olan diğer sektörleri de geliştirmek ve ülke ekonomisine, kalkınmasına destek olmak amaçlanmıştır. Turizm sektörünün ekonomik olarak taşıdığı faydalar arasında ülke ekonomisinde kalkınma ve büyümeye olumlu etkisinin olması gösterilebilir. Turizm faaliyetlerinin yapıldığı bölgeye katkısı ise sosyal, kültürel ve çevresel yapının gelişmesine büyük katkı sağlamasıdır. Turizm sektörünün yerel ölçekte katkısı el sanatları, hediyelik eşya, yöresel gıda ürünleri vb. faaliyet alanlarında da etkili olmasıdır. Bu faaliyetlerin yaygınlaşması bölge ekonomisine ve bölgenin tanınırlığına katkı sağlayarak gelişim göstermektedir.

Aydın kenti, ekonomide tarım ekonomisinin ağırlıklı olduğu bir bölgedir. Bu özelliği il ve ilçelerinde düzenlenen etkinliklerde sıklıkla kendini göstermiştir. Özellikle ürünlerin hasat zamanında ürünlerin tanıtımının yapılmasında, yerli ve yabancı halkın kaynaşmasını sağlamada, kentin tanınırlığını ve marka değerini artırmada festivaller büyük öneme sahip olmuştur. Genellikle yerel yönetimlerin destekleriyle gerçekleştirilen bu organizasyonlar bazen ekonomik sorunlar, bazen hava şartlarının olumsuz etkisi ya da yaşanan seçim, terör olayları vb. gelişmeler nedeniyle sekteye uğrayabilmiş hatta yapılanların büyük kısmı kayıt altına bile alınmamıştır.

Ekonomisi tarım, tarıma dayalı sanayi ve turizme dayalı olan Aydın'da turizmin yerel ve ulusal ekonomiye olan katkısı yapılan destekleyici çalışmalarla artış göstermekle beraber zaman zaman alternatif farklı bölgelere de kayma eğilimi de olmaktadır. Aydın turizminde önemli bir kaynak olan ve Türk turizminin filizlendiği ilk ilçe olarak anılan Kuşadası Türkiye'de turizme ilk açılan destinasyonlardan biridir. 1950'li yılların sonuna kadar ticaret, sığınma, bakım, onarım ve ikmal amaçlarıyla limanda demirleyen gemilere hizmet veren bir liman kenti olan ve buna bağlı olarak da sadece ticari ve tarımsal faaliyetlerin yoğunlaştığı Kuşadası'nda turizm faaliyetlerinin başlamasında öncü olan unsur yine liman olmuştur. Ticari gemiler limana demirleyip, personelinin karaya çıkmasıyla Kuşadası'na 17 km. uzaklıktaki Selçuk ilçesinde yer alan Efes Antik kenti ve çevresindeki antik

yerleşmeler gezilmiş ve ülkelerine döndüklerinde bölge anlatılmıştır. Dolaylı yönden gerçekleşen bu tanıtım faaliyeti kültür turisti olarak anılan yabancı turistleri çekmiştir. 1957 yılında Meryemana Evi'nin hac yeri ilan edilmesi ile inanç turizmine olan talep artmış ve ziyaretçi sayısı da artmaya başlamıştır. Bu özelliğinin yanında Kuşadası uzun kıyılarında denizden turizm amaçlı faydalanılma imkanı veren plajları ve koyları ve zengin bitki örtüsünde bir çok canlı türünü barındıran doğal bir güzelliğe sahip Dilek Yarımadası Milli Parkı bölgede deniz turizmine olan talebi artırmıştır. 1960'ların başına kadar Kuşadası çevre şehirlerden gelen yerli turistler için bir dinlenme yeridir. Özellikle tatil günlerinde üst seviyeye ulaşan yoğunluğun etkisiyle sinemalar, plajlar, kültür ve eğlence faaliyetleri de gelişme göstermiştir. Kuşadası'nda kültür, deniz, kum ve inanç turizminin etkisiyle başlayan turizm faaliyetlerine karşı 1960'lara gelindiğinde turizm amacıyla kendi evini pansiyona dönüştüren ve ticari amaçlı seyahat edenlerin tercih ettiği küçük birkaç otelden başka konaklama tesisi de bulunmuyordu. Kuşadası, uluslararası turizme İstanbul'dan sonra açılan ilk destinasyonlardan biri olmuştur. Bu başarıda 1962-1967 yılları arasında Kuşadası'nda Kaymakamlık yapan ve *Turizmcı Kaymakam* olarak bilinen Özer Türk'ün etkisi büyüktür. Türk'ün çabalarıyla Kuşadası'na gelen yerli ve yabancı turist talebinde ciddi artışlar başlamıştır. Bu gelişmeler sonrasında Kuşadası'nda yerli halk ile turizm sektörü arasında etkileşim başlamış ve temel turizm hizmetleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde tanıtım faaliyetlerindeki artışında etkisiyle Kuşadası 1950'li yıllardakinden farklı olarak tarım kasabından turizm kenti olmaya doğru adım adım yaklaşmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak 1961'de 11.000 kişilik nüfusa sahip Kuşadası turizmde yazlıkçılarında artmasıyla 1970'de 16.000 nüfusa ulaşmıştır. 1980 yılına gelindiğinde 24 Ocak Kararları ile başlayan süreçte bütün Türkiye'de olduğu gibi Kuşadası'nda da etkileri görülmüştür. Bu dönemde izlenen politikalar sonucunda plansız gelişim gösteren turizm sektörü uzun süreçte olumsuz etkiler bırakmıştır. İlk etki devlet tarafından özellikle konaklama sektörü yatırımcılarına düşük kiralama bedelleriyle kamu arazilerinin tahsis edilmesi ve kamu tarafından vergi muafiyeti, düşük faiz ve uzun dönemli krediler gibi çeşitli mali imkanların tanınması olmuştur. Bu teşvikler ile Kuşadası'nda çok sayıda ve kitle turizmine uygun tatil köyü, kıyı oteli gibi konaklama yatırımları artış göstermiştir. 1985'den itibaren talep artışının çok fazla olduğu hatta yatak

kapasitesinin yetmediği dönemler olmuştur. Bu dönemde turist sayısındaki ve konaklama sektöründeki hızlı ve kontrolsüz büyüme ilk olarak esnaf davranışlarına yansımıştır. Artan turist sayısı dışarıdan gelen esnaf ve çalışanlarla birlikte ticari çekişme ve çatışmanın başlamasına sebep olmuştur. Kent içerisinde turizm gelirlerini arttırmak isteyen esnaf hanutçular aracılığıyla ve imitasyon ürünlerle kazanç elde etmeye çalışırken yeni bir esnaf kültürü ortaya çıkmıştır. Hanutçuların ve esnafın değişen davranışları karşısında tedbirler alınmasına rağmen kalıcı çözümler üretilenmemiştir. Tarımla geçinen Davutlar ve Güzelçamlı beldelerinde aşırı turizm talebine bağlı olarak hızlanan imar ve yapılaşma krizi ortaya çıkmış ve verimli topraklarda yok edilmiştir. Bu bölgede gelişen ikinci konutlar hızlı ve plansız büyüme sonucu bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Yaşanan en büyük sorun alt yapının olmaması nedeniyle özellikle yaz döneminde kısa sürede dolan ve etrafta kötü kokuya sebep olan kanalizasyon sıkıntısıdır. Bu sorun bölgede hem tarım hem de turizm sektörünün geleceğine zarar vermiştir. 1980'li yılların sonuna doğru Kuşadası'ndaki betonlaşma esnaf davranışlarındaki olumsuz değişim ve aşırı kalabalıklaşma gibi sebeplerle Kuşadası'na gelen turist sayısı azalma göstermiştir. Betonlaşma ve altyapı eksikliği beraberinde deniz kirliliğini ortaya çıkarmış ve turizm kentleşme ilişkisi bozulmuştur. Kuşadası yoğun yapılaşma ve imara aykırı işlemlerle düzensiz bir görünüm almaya başlamıştır. 1990'lı yılların başında hem sektör içindeki hem de dışarıdaki sorunlar Kuşadası turizmini önemli bir daralma sürecine sokmuştur. Bu dönemde inşaat sektöründeki aşırı yapılaşma ile birlikte Kuşadası'na orta ölçekli bir göç hareketi de olmuştur. Anadolu'nun bir çok yerinden inşaat işlerinde çalışmak için gelenler sonraları Kuşadası'na yerleşmiş ve konut talebini arttırmışlardır. Kent içindeki yoğun yapılaşma dönemin turizm anlayışı için gereken kalitedeki turistik tesis ve hizmet için uygun olanakları da engellemiştir. Turizm sektörünün temsilcileri bölgedeki diğer kentlerle rekabet ve turizm koşullarına ayak uydurmakta zorlanmıştır. Bu sorun 1997'de kumarhanelerin kapatılmasına kadar kumar turizmi ile çözmeye çalışılsa da bu alanı bölgeye getirdiği olumsuz etkiler çok fazla olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde Kuşadası'nda bir çok otel kapanma kararı almıştır ya da almak zorunda kalmıştır. Günümüzde Kuşadası'nda turizmi geliştirmeye yönelik çaba ve girişimler kamu ve özel kurumlar tarafından desteklenmekte ve projelendirilmektedir. Turizmin devamlılığını "turistin

taleplerini karşılayabilme noktasındaki yeterlilik” olarak gören turizm uzmanlarına göre turizm pazarlamasında rekabetin fazla olması nedeniyle benzer ürün ve hizmet sunan diğer yerlerden farklı olarak markalaşmanın sağlanması yoluyla bir strateji belirlenmesi önerilmektedir.

Aydın ve ilçelerinde turizm faaliyetlerini geliştirmek için öncelikle ulaşım hizmetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Turizmin 12 aya yayılması istenmekle birlikte özellikle yoğunluğun olduğu dönemlerde en azından belli günlerde havayolu ulaşımı imkanının sağlanması gerekmektedir. Aydın turizm çeşitliliği bakımından çok zengin olmasına rağmen yeterli ve kaliteli konaklama imkanı olmaması nedeniyle gününbirlik ziyaretçilerin yoğunluğunu yaşamaktadır. Bu sorunu çözmek için ihtiyaç duyulan alanlarda tesis yapılması gerekmektedir. Turistlere alternatif olarak yeni ve farklı destinasyonların yapılmaması önemli bir eksiklik olarak öngörülebilir. Aydın il merkezi ve birçok ilçesinde özellikle kültür turizmi açısından önemli merkezler bulunmaktadır. Bu merkezlere ilgili turistleri getirebilmek oralarda konaklatabilmek ve konaklama gün sayısını çoğaltabilmek önemli sorunlardan biridir. Bir çok ilçede önemli kültür turizmi alanları bulunmasıyla birlikte konaklama yapılacak kaliteli yer eksikliği bulunmaktadır. Belli merkezlere yapılacak kaliteli konaklama tesisleri ile tüm ilçelere hitap edebilecek bir destinasyon oluşturulabilir. Bu sorunu bir örnek ile açıklamak gerekirse Karacasu ilçesindeki Afrodisias Antik kenti çok önemli bir turizm alanıdır ama bununla birlikte Karacasu’ya gelecek turist en fazla bir gün antik kentte gezerek faydalanabilirler. Eğer Karacasu’nun farklı özelliklerini ortaya koyabilirsek turistler birkaç gün konaklayabilirler. Karacasu’da bu potansiyel bulunmaktadır. Gelen turist Karacasu yaylalarını, Osmanlı’dan günümüze gelen seramik ocaklarını ve Sırtlanini Mağarasını gezebilir, şehir içinde kaliteli konaklama tesislerinde kalabilir. Bu tarz alternatifleri sunabilirsek turistler bölgede daha uzun konaklama yapabilirler. Bu durum Aydın’ın diğer ilçelerindeki tarih, kültür ve doğa merkezleri için de geçerlidir.

Turizm konusunda, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı’nın kuruluşundan günümüze kadar çok önemli çalışmalar yapılmış ve Türkiye turizmi günümüz seviyelerine gelmiştir. Aydın ili de bu gelişmelerden yarar görmüştür. Özellikle konaklama konusunda büyük ilerlemeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin diğer turistik illerindeki konaklama tesislerinin kalitesi ve yeterliliği Aydın ilinin geldiği düzeyin

ilerisindedir. Türkiye'nin konaklama konusunda gösterdiği gelişimden Aydın ili yararlanamamıştır. Yapılan birçok konaklama tesisi neticesinde önemli sayıda yatak kapasitesine sahip olunmuştur. Yatak sayısında çok ciddi miktarlarda artış gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte Aydın ilinde önemli konaklama tesislerinin varlığına rağmen yüksek katma değer bırakan, gelir düzeyi yüksek turiste hitap eden tesis düşük miktarlarda kalmaktadır.

Tanıtım konusundaki eksiklikler turizm faaliyetlerinin gelişimindeki en büyük engellerdendir. Bu amaçla bu alana yeterli destek sağlanmalı ve kaliteli bir tanıtım imkanı yaratılmalıdır. Yerel yönetimlerde kurulan ve belli bir amaç çerçevesinde bir araya gelen derneklerin faaliyetleri çok kıymetlidir. Ancak bu derneklerin birbiriyle rekabet halinde değil ortak paydada Aydın'ın çıkarları için birleşmesi gerekmektedir. Eğitimin çok önemli olduğu turizm sektöründe her alanda, görev yapan kişilerin yaptığı göreve uygun bir eğitim alması turizm kalitesinin artması için çok önemli bir gerekliliktir. Turizmde uluslararası alanda yapılan tanıtımlarda Aydın gibi tarihi, kültürel, doğal çok sayıda özelliği bulunan bir kentin mutlaka ön plana çıkarılması gerekmektedir. Bu konuda özellikle bölge halkını temsilen siyasette yer alan milletvekillerine büyük pay düşmektedir. (Çalışmamız sırasında Aydın milletvekillerinin 1950 - 2000 yılları arasındaki konuşmalarında turizm başlıklı konuşmalara çok az yer verildiği görülmüştür). Bu konuda özellikle yerel yönetimlerin bölgeyi tanımaya ve tanıtmaya yönelik çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Bölgeyi tanıma çalışmalarıyla bölgeye değer katan özelliklerin tespiti, öne çıkarılması veya varolan özelliklerin eksik yönlerinin giderilmesi ve bunun devamlılığının sağlanması yolundaki girişimlerle gerçekleştirilebilir. Aydın'ın sahip olduğu çok yönlülüğü (doğa, tarih, kültür vb.) doğru çalışmalarla desteklenir ve güçlendirilebilir. Aydın'da turizmi geliştirmeye yönelik farklı öneriler geliştirilerek çoğaltılabilir ve hayata geçirilebilir. 1950 – 2000 yılları arası Türkiye'de gerçekleştirilen Turizm faaliyetleri açısından baktığımızda Aydın ili bu gelişmelerden faydalanmış fakat çok daha yüksek düzeyde yararlanma imkanını da kaçırmıştır. Aydın'ın Türkiye turizmindeki yeri çok daha farklı olması gerekirdi. Gelecekte Aydın ilinin turizm potansiyelini gerçek anlamda kullanabileceğimizi düşünürsek, milli gelire çok önemli katkılar sunacağı açıktır. Turistleri çekecek

yeniliklerin veya projelerin hayata geçirilmesi ile Aydın ve ilçelerinde turizm politikaları gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

A-Arşiv Kaynakları

1-T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

a-Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
(BOA.), *Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO.)*, 592 / 44332.

b-Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA., 490.01.599/7.

BCA., 490.01.599/73.5/5.

BCA., 490.01.599/73.5/6.

BCA., 30.18.1.2/175/5/20.

BCA., 030.18.01.02/161.39.11.1.

BCA., 030.01/53.315.4.

BCA., 30.01.00/17.98/4.1.

BCA., 030.01.00/104.651/4.29.

BCA., 30.10.00/84.553/19

Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı BCA., 30.18.1.2/78.78/19.88.150.

BCA., 30.18.1.2/443/422/10.

BCA., 030.18.01.02/124.83/15.

BCA., 030.18.01.02/128.27/14.

BCA., 30.18.1.2/110.31/19.

BCA., 30.18.1.2/178.28/12.

BCA.,30.18.1.2/311.11/12.

BCA., 30.18.1.2/361.176/5.

BCA.,30.18.1.2/300.49/4.1.

BCA.,30.18.1.2/299.42/6.

BCA., 30.18.1.2/305.74/19.

BCA.,030.18.01.02/269.55/2.

BCA., 30.18.1.2/245.9/8.

BCA.,030.18.01.02/269.55/2.

BCA.,30.18.1.2/311.11/12.

BCA., 30.18.1.2/361.176/5.

BCA.,30.18.1.2/299.42/6.

BCA., 30.18.1.2/305.74/19

BCA.,30.18.1.2/300.49/4.1.

BCA.,30.18.1.2/302.59/19.

BCA, 30.18.1.2/124.83/15.

BCA., 30.18.1.2/159.15/8.

BCA.,490.1.0.0 / 6.30.7.

Diyanet İşleri Başkanlığı BCA., 51.0.0.0/35.8.

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü BCA., 030.01.00.00/104.651/4.2.

BCA., 030.01.00.00/104.651/4.16.

BCA., 030.01.00.00/104.651/4.2.

BCA., 030.01.00.00/104.651/4.3.

BCA., 030.01.00.00.104.651/4.6.

BCA., 030.01.00.00/17.98/4.1.

BCA., 30.01.0.0/134.873.8.

BCA., 030.01.0.0/54.328/5.

BCA., 30.1.0.0/104.651.1.

BCA., 30.1.0.0 / 65.403.16.

Siyasi Partiler – Cumhuriyet Halk Partisi *BCA*,490.1.0.0.599/73.5

BCA, 30.01.0.0/7.43.3.

BCA, 30.18.1.2/81.70.5.

BCA,30.18.1.2/196.38.13.

BCA,30.18.1.2/216.16.1.

BCA,30.18.1.2/197.52.19.

BCA,30.18.1.2.199.63.5.

BCA,30.18.1.2/198.61.13.

BCA,30.18.1.2/26.78.13.

BCA,30.18.1.2/226.79.4.

BCA, 30.18.1.2/227.83.17.

BCA, 30.18.01.02/167.53.20/1-2.

BCA, 30.18.1.2/160.22.5/1-2.

BCA, 30.18.1.2/160.31.03/136.

BCA,30.18.1.2/236.43.7/51.8.

BCA, 030.18.1.2/278.17.18.

BCA,30.18.1.2/321.66.18.

BCA,03018.01.02/261.31/13.

BCA,03018.01.02/261.31/13.

2. Resmi Yayınlar

Resmi Gazete, 29 Mayıs 1934, S. 2713.

Resmi Gazete, 28 Mayıs 1940, S.4520.

Resmi Gazete, 22 Mayıs 1953, S. 8414.

Resmi Gazete, 31 Mayıs 1955, S.9016.

Resmi Gazete, 27 Haziran 1957, S.9644.

Resmi Gazete, 10 Mayıs 1960, S.10501.

Resmi Gazete, 15 Haziran 1973, S.14565.

Resmi Gazete, 5 Haziran 1979, S. 16657.

Resmi Gazete, 4 Haziran 1995, S. 22303.

Resmi Gazete, 22 Haziran 2012, S.28.331.

Resmi Gazete, 16 Mayıs 2013, S.28.639.

Resmi Gazete, 23 Haziran 2000, S. 24088.

Resmi Gazete, 24 Haziran 2013, S.11436.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:18, C.38, 56. Birleşim, s. 130-132.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:19, C.35, 98.Birleşim, s.232-233.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:20, C.40, 33. Birleşim, s.783-785.

Resmi Gazete, 14 Şubat 1921, S. 1.

Resmi Gazete, 21 Ocak 1924, S.54.

Resmi Gazete, 2 Temmuz 1943, S.5462.

Resmi Gazete, 22 Temmuz 1943, S.5462.

Resmi Gazete, 30 Mart 1950, S.7470.

Resmi Gazete, 24 Temmuz 1950, S.7564.

Resmi Gazete, 9 Ağustos 1951, S.7880.

Resmi Gazete, 11 Ağustos 1951, S. 7882.

Resmi Gazete, 17 Eylül 1955, S.9136.

Resmi Gazete, 5 Eylül 1956, S.9399.

Resmi Gazete, 12 Temmuz 1963, S.11452.

Resmi Gazete, 9 Nisan 1971, S.13.804.

Resmi Gazete, 28 Eylül 1972, S.14320.

Resmi Gazete, 21 Mart 1974, S. 14834.

Resmi Gazete, 27 Ağustos 1979, S.16797.

Resmi Gazete, 8 Eylül 1981, S.17452.

Resmi Gazete, 1 Mart 1983, S.17974.

Resmi Gazete, 23 Mart 1983,17996.

Resmi Gazete, 28 Nisan 1983, S.18031.

Resmi Gazete, 23 Temmuz 1983, S. 18113.

Resmi Gazete, 4 Ağustos 1983, S.18125.

Resmi Gazete, 14 Aralık 1983, S.18251.

Resmi Gazete, 2 Aralık 1984, S.18593.

Resmi Gazete, 30 Temmuz 1985, S.18827.

Resmi Gazete, 2 Mart 1989, S. 20096.

Resmi Gazete, 17 Ekim 1993, S.21731.

Resmi Gazete, 19 Aralık 2010, S.27790.

TBMM Kanunlar Dergisi, C.1, Kanun No:6, 07 Haziran 1336.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C.20, 43. Birleşim, s.290.

B-Kitap ve Makaleler:

AÇIKSES, Erdal, KİŞMAN, Zülfükar Aytaç, “Türkiye’nin 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve ABD”, Tarih Yolunda Bir Ömür Ergünöz Akçora Armağanı, C.II, (Editör: Ahmet Aksın), Hiperyayın, İstanbul 2019.

AĞAOĞLU, Bülent, *Sistematik Türkiye Turizm İşletmeciliği Bibliyografyası 1929 – 1984*.

AĞAOĞLU, Osman Kemal, *Türkiye’de Turizm Eğitimi ve Etkenliği*, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No:439, Ankara 1991.

AHMAD, Feroz - Bedia Turgay, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945- 1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1976.

AHMAD, Feroz *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995,

- AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Hil Yayın, İstanbul 2015.
- AKANDERE, Osman, “20 - 26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul’da Toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2003, S.14, s.249-298.
- AKÇURA, Gökhan, *Türkiye Sergicilik ve Fuarcılık Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2009.
- AKÇURA, Gökhan, *Türkiye Turizminde 150 Yıl*, OTI Holding, Antalya 2012.
- AKDOĞAN, Hüsnü, *Aydın*, Kültür Kitabevi, İzmir 2004.
- AKGÜNGÖR, Ali Payıdar - DEMİREL, Abdulmuttalip “Türkiye’deki Ulaştırma Sistemlerinin Analizi ve Ulaştırma Politikaları”, *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Yıl 2004, C.10, S.3, s.423-430.
- AKIN, Rıdvan, *Türk Siyasal Tarihi 1908-2000*, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul 2019.
- AKKERMAN, Naki Cevat, *Demokrasi ve Türkiye’de Siyasi Partiler Hakkında Kısa Notlar*, Ulus Basımevi, Ankara 1950.
- AKOĞLU, Tunay, *Dünyada ve Bizde Turizm Dünü ve Bugünü*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1971.
- AKSU, Murat – BUCAK, Turgay, “Mesleki Turizm Eğitimi”, *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, Temmuz 2012, C.4, S.2, s.11-12.
- AKŞİN, Sina, *Çağdaş Türkiye Tarihi 4 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul 2002.
- AKŞİN, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007.
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000 - M.S.2012*, Pegem Yayınevi, Ankara 2012.
- ALBAYRAK, Mustafa, *Türk Siyasal Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.

- ALTINOK, Serdar “Türkiye’de Ulaştırma Politikaları, Karayolları ve Demiryollarının Mukayesesi”, *SÜ İBBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2001, s.73-87.
- ALTINTAŞ, Ahmet, Feyza Kurnaz Şahin, “Reşit Saffet Atabinen (1884-1965) ve Türk Turizmine Katkıları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.26, S.42, Ankara, s.9-36.
- ALTÜRK, Abdulvahap ve diğerleri, “Turizm Fakülte ve Yüksekokullarında Yabancı Dil Eğitimi”, *Turkish Studies*, 11/3, 2016, s. 139-150.
- ARAR, İsmail, *Hükümet Programları 1920-1965*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968.
- ARIĞ, Ayten Sezer “Basında 12 Mart Muhtırası”, *Türk Yurdu*, S.290, 2011, s. 211-216.
- ARIKAN, İrfan, *Turizm Ulaştırması*, Detay Yayıncılık, Ankara 2015.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2007.
- ARSLAN, Emin - BOYLU, Yasin, “Türkiye’deki Turizm Eğitiminin Rakamsal Gelişmeler Açısından Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 2014, s. 79-97.
- ARSLAN, Recep, “Türkiye’nin Turizm Politikası (1923-1960)”, *Turkish Studies*, 12/19, s.1-16.
- AVCIKURT, Cevdet, Ahmet Köroğlu, Mehmet Sarıoğlu, “Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri”, *Türk Turizm Tarihi*, Detay Yayıncılık, Ankara 2009.
- Avrupa Birliği Turizm Politikaları ve Türkiye*, (Derleyen: Mert Ersin), Turpres Yayınları, İstanbul 1997.
- Aydın Gökyüzünün Altındaki En Güzel Yeryüzü, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İzmir 2005.
- Aydın İş Dünyası 2000*, Ajans Medya Production.
- Aydın Kültür Envanteri I*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara 2012.

Aydın Kültür Envanteri II, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara 2012.

Aydın Prestij 2000.

Aydın ve Denizli'nin Turizm Meseleleri, T.C. Başvekalet Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, Ankara 1957.

AYDIN, Suavi - TAŞKIN, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

AYDIN, Çağdaş - AYDIN, Ceren, "Türkiye Turizminin Tanıtılmasında Öncü Bir Süreli Yayın: Turizm Mecmuası (1957-1987)", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.30, S.2, 2019, s.35-44.

AZAZİ, Sabahattin, *Her Yönü ile Aydın*.

BAYKAL, Füsün "Uluslararası Turizm Ulaştırmasının Akış Yönü ve Dağılışı Dokusu", *Ege Coğrafya Dergisi*, 24/2 (2015), s.57-68.

BERKOL, Feramuz, "Türk Vakıf Kervansarayları ve Bugün Turizm Hizmetinde Kullanılmaları", *Vakıflar Dergisi*, S.10, Yıl 2006, s.345-365.

BİLECEN, Güler, "Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Turizme Katkısı", *Vakıflar Dergisi*, S.14, Yıl 1982, s.147-158.

BORATAV, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*, İmge Kitabevi, Ankara 2010.

BULUT, Erol, "Türk Turizminin Dünyadaki Yeri ve Dış Ödemeler Bilançosuna Etkisi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.II, Ankara, S.3.

BURKART, A.J. - MEDLİK, S., "The Management of Tourism" William Heinemann Ltd., London, 1975, s.71'den aktaran Mehmet Gürdal, *Turizm Ulaştırması*, Adım Yayıncılık, Ankara 1990.

CEYHUN, Ekrem "Ulaştırma Sektörünün Türk Turizmine Katkısı", *SİD*, 8 (56), 1973, s.9-14.

- CİLLOV, Haluk, *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Sermet Matbaası, İstanbul 1962.
- COŞKUN, Süleyman, *Türkiye’de Politika*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.
- Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923 - 1978*, (Editör: Memduh Yaşa), Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980.
- ÇADIRCI, Mustafa “Tanzimat Döneminde Karayolu Yapımı”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.15, s.153-167.
- ÇAKMAK, Diren, “Türkiye’de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği”, *Akademik Bakış*, C.1, S.2, 2008, S. 35-68.
- ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 1995.
- ÇAVUŞOĞLU, Hüseyin, “Talat Aydemir’in Darbe Girişimlerinin Türk Siyasal Hayatına Etkileri”, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler*, C.4, (Editör: Orhan Çoban ve diğerleri), Ankara 2019, s. 35-46.
- ÇELİK, Necmettin - KARAÇUKA, Mehmet, “Terör saldırılarının Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneğinde Ampirik Bir Analiz”, *Ege Akademik Bakış*, C.17, S.3, Temmuz 2017, s.313-322.
- ÇİÇEK, Dönüş – ZENCİR, Ebru - KOZAK, Nazmi, “Turizm Geliştirme ve Eğitim Vakfı (TUGEV)”, *Dünden Bugüne Türkiye’de Turizm*, C.10, Yıkılmazlar Basın Yayın Promosyon, İstanbul 2018.
- ÇORUH, Selahattin, *Belediyeler ve Turizm*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1959.
- ÇORUH, Selahattin, *Turizm Çalışmalarımızın Geçmiş Günleri*, Güven Matbaası, Ankara 1974.
- ÇORUH, Selahattin, *Turizm ve Propaganda*, İstanbul 1958.
- ÇORUH, Selahattin, *Turizm ve Türkiye Turizmi Turizm Bilgisi*, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Ankara 1952.
- DEMİR, Şerif “Modern Türkiye’de Siyasal Yaşam ve Demokrasi (1938-2019)”, *Modern Türkiye Tarihi*, (Editör: Ahmet Şimşek), Pegem Akademi, Ankara 2019.

- DEMİR, Yeşim “Albay Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri”, *Çağdaş Türk Tarihi Araştırma Dergisi*, V/12, 2016, s.155-171.
- DEMİREL, Tanel, *Türkiye’nin Uzun On Yılı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- DENİZ, Önder “Cumhuriyet Döneminde Tatil Kavramı ve 1935 Tarihli Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, C.11, S.23, İzmir 2011, s.57-72.
- Discovering Turkey*, The Ministry of Tourism, Saray Matbaacılık, Ankara 2001.
- DİLİK, Sait, “Atatürk Döneminde Sosyal Politika”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.40, S.1, Ankara 1985, s.93-102.
- DİNÇER, Mithat Zeki - DEMİRDELEN, Derya “Turist Rehberliğinin Tarihsel Gelişimi”, *Turist Rehberliği Mesleği (Dünü, Bugünü, Yarını)*, Editör: Burhanettin Zengin ve diğerleri, Detay Yayıncılık, Ankara 2019.
- DOĞANER, Suna, “Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm ve Çevre İlişkileri”, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi*, Ayı Basım, S.6, İstanbul 1998, s.1-25.
- DOĞANTAN, Ece, “Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu’nun Kurumsal Tarihi”, *Dünden Bugüne Türkiye’de Turizm*, C.10, Yıkılmazlar Basın Yayın Promosyon, İstanbul 2018.
- DOKUYAN, Sabit, “Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti’nin Kuruluşu”, *Asos Journal The Journal of Academic Social Science*, S. II, 2014, s.151-159.
- DORUK, Seyhan, “Aphrodisias’taki Aphrodit Tapınağı Tamenosu”, *Dil Tarih Coğrafya Fakülte Dergisi*, 2017, s.89-102.
- DURSUN, A.Haluk, “Osmanlı Devleti’nde Turizmin Gelişimine Dair Bazı Gözlemler” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S.16, 2007, s. 67-78.
- EFENDİ, Ergün, “Turizm”, *Aydın İl Tarihi*, T.C. Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Özyurt Matbaacılık, Ankara 2012.

- ERALP, Ziya, *Genel Turizm*, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları:3, Ankara 1983.
- ERGÜN, Süreyya, *Türkiye'nin İç ve Dış Turizmden Beklentileri*, Kışecilik Matbaacılık, Ankara, 1946.
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 1990.
- ESEN, Şaban ve diğerleri, *Cumhuriyet'ten Günümüze Hükümet Programlarında Turizm (1923- 2012)*, Detay Yayıncılık, Ankara 2012.
- EVCİN, Erol, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Turizm ve Propaganda", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/33, 2016, s. 373-453.
- EVCİN, Erol, "İkinci Dünya Savaşı'nın Akabinde Türkiye'de Turizmi Canlandırma Çabaları", *TAD*, C.35, S.60, s. 213-275.
- EVCİN, Erol, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Turizm ve Tanıtma Faaliyetleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.55, Güz 2014, s. 23-82.
- EVLYAOĞLU, Sait, *Genel Turizm Bilgileri*, Ankara 1989.
- GAZİMİHAL, Mahmut R., *Türk Askeri Mızıkaları Tarihi*, Maarif Basımevi, İstanbul 1955.
- Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, (Editör: Nazmi KOZAK) Ankara 2015.
- Geleneksel Konukseverlik ile Çağdaş Turizm 1963 - 1993*, T.C. Turizm Bakanlığı, Ankara 1993.
- GOODRICH, Jaonathan N., "Bir Amerikan Turizm Pazarlaması Çalışması: Körfez Savaşı'nın Etkisi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl 1992, C.3, S.3, s.12-15.
- GÖCEN, Serdar, "Türkiye'nin 1990-2015 Dönemindeki Ekonomik Performansı Üzerine Bir Değerlendirme", *Marmara İktisat Dergisi*, C.1, S.1, 2017, s. 61-76.

- GÖKBEL, Asaf - ŞÖLEN, Hikmet, *Aydın İli Tarihi*, C.1, Ahmed İhsan Basımevi, 1936.
- GÜLBAHAR, Onur, “1990’lardan Günümüze Türkiye’de Kitle Turizminin Gelişimi ve Alternatif Yönelimler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl 2009, C.14, S.1, s.151-177.
- GÜLERSOY, Çelik, *Türk Toplum ve Turizm (Sosyo - psikolojik Temeller)*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970.
- GÜNEŞ, İsmail, “Türk Turizminde Eğitim Politikası ve Planlaması”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl 8, 1997, s. 15-20.
- GÜNGÖRDÜ, Ersin, *Türkiye’nin Turizm Coğrafyası*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003.
- GÜRDAL, Mehmet, *Turizm Ulaştırması*, Adım Yayıncılık, Ankara 1990.
- GÜRDAL, Mehmet, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2014.
- GÜRDAL, Mehmet, *Ulaştırma Ekonomisi*, Aydın 1987.
- GÜREL, Muzaffer, *Karacasu (Aydın) Kazası Monografyası*, 1943-1944.
- İÇÖZ, Orhan – KOZAK, Metin, *Turizm Ekonomisi*, Turhan Kitabevi, Ankara 2002.
- İÇÖZ, Orhan, “Kuşadası’nın Yat Turizmi Talebi”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Yıl:9, Mart - Haziran, 1998, s. 9-16.
- İNCE ERDOĞAN, Dilşen - BERBER BABALIK, Banu, “Tarihi Özellikleri ile Afrodias ve Karacasu”, *Antik Afrodias ve Markalaşma* (Editör: Bilge Doğanlı), Gece Kitaplığı, Ankara 2018.
- KAPLUHAN, Erol “Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye’de Karayolu Ulaşımının Tarihsel Gelişimi ve Mevcut Yapısı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.VII, S.33, s.426-439.
- KARAÇOR, Zeynep - OĞUZ, Ayşegül, “Türkiye Ekonomisinde Uygulanan İstikrar Politikaların Tarihsel Süreç İçerisinde Analiz ve Bu Süreç İçerisinde Analizi ve Bu Süreç İçerisinde Karar Birimlerinin Rolü”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Ocak, 2001, s.117-148.

- KAYA, Burcu - BULDU, Seda, “Türkiye Seyahat Acentaları Birliği’nin (TÜRSAB) Tarihi”, *Dünden Bugüne Türkiye’de Turizm* (Editör: Nazmi Kozak), Yıkılmazlar Basın - Yayın, İstanbul 2018.
- KAYNAR, Mete Kaan, *1950’li Yıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- KERVANKIRAN, İsmail “Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye’deki Müze Turizmine Bakış”, *Turkish Studies*, S.9, Ankara 2014, s.345-369.
- KESKİN, Yusuf Ziya, “Türkiye Siyaseti ve Devlet Örgütlenmesinde 12 Mart Muhtırasının Etkileri”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.22, 2020, s.1-15.
- KESKİN, Nuray, “Altmışlı Yıllarda Kamu Yönetimi”, *Türkiye’nin 1960’lı Yılları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- KOÇGÜNDÜZ, Mesut, *Afrodisyas*, Marmara Matbaası, İstanbul 1946.
- KONGAR, Bilgi - ALPAR, Cem, *Türkiye’de Turizm Hareketi*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara 1971.
- KOZAK, Nazmi ve diğerleri, *Genel Turizm İlkeler - Kavramlar*, Ankara 1997.
- KOZAK, Nazmi, *Genel Turizm Bilgisi*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2008.
- KOZAK, Meryem Akoğlu - TÜRKTARHAN, Gözde, “Gönüllü Turizmine Kavramsal Bir Bakış”, *Turizm & Araştırma Dergisi*, S.2., C.1, 2012, s.1-13.
- KÖFTEOĞLU, Fehmi - KARABULUT, Erol, *25. Yılında Türsab*, Turpres Yayınları.
- KÖROĞLU, Özlem Taner, “Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1980’den Sonra Geçirdiği Dönüşüm Süreci ve İstihdam Sistemine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2012, C.17, S.1, s.453-475.
- KÜÇÜKÇOBAN, F., “Prof.Dr. Kenan Tevfik Erim ve Afrodisias”, *Karacasu Geliştirme ve Eğitim Vakfı Dergisi*, İzmir 2003.
- MENGÜ, Cüneyt - GEDİK, Sezgi “Modern Turizmde Konaklama Sektörü Açısından Seyahat İşletmeleri ile Çalışmanın Durum ve Avantajları”, *Turkish Studies*, 14/1, 2019, s.109-119.

- MINKARİ, Ali Esen, *1950-1960 Yıllarında İktisadi Kalkınma ve Gelişme*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1992.
- MÜFTÜOĞLU, Hakkı – BAŞAK, Gültekin, *Basın - Yayın ve Turizm Mevzuatı*, Hamle Matbaası, İstanbul 1958.
- NAZIR, Bayram, “Dersaadet Ticaret Odası ve Uluslararası Sergiler”, *History Studies*, C.1, S.1, Ankara 2009, s. 179-196.
- OKAR, Ulvi, *Turizm Rehberi 1980*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1981.
- OKUYUCU, Ayşe - AKGİŞ İLHAN, Öznur, “Türkiye’de Konaklama Sektörünün Yapısal ve Mekânsal Değişimi 1990-2013”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 20, No.1, April 2016, s.250-269.
- OLALI, Hasan – NAZİLLİ, Selçuk ve diğerleri, *Dış Tanıtım ve Turizm*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983.
- OLALI, Hasan - TİMUR, Alp, *Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri*, Ofis Ticaret Matbaacılık, İzmir 1986.
- OLALI, Hasan, Selçuk Nazilli ve diğerleri, *Dış Tanıtım ve Turizm*, Ankara 1983.
- OLALI, Hasan, *Turizm Politikası ve Planlaması*, Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, İzmir 1982.
- OLALI, Hasan, *Turizm Teorisi ve Politikası*, İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir 1963.
- OLCAY, Atıncı - ALBUZ, Nalan, “İnanç Turizmi ve Türkiye’nin Tanıtımına Katkısı”, Editör: M. Özdemir, *Uluslararası Tanıtımda Medya ve Türkiye*, Dora Basım - Yayın, Bursa 2016.
- OLCAY, Atıncı, “Türk Turizminde Eğitimin Önemi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008, 7(2), s. 383-390.
- ÖZBAY, Gülçin - ÇEKİN, Ayça, “Turizm, Ulaşım ve Sosyal Medya Etkileşimi: Doğu Ekspresi ve Kars’taki Konaklama İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020, C.6, S.1, s.327-344.

- ÖZBUDUN, Ergun, *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.
- ÖZDEMİR, Mehmet “Türkiye’de Turizmin Başlaması: Osmanlı’da Sanayileşme Çabaları: Sergi-i Umum-i Osmani (1863 İstanbul Uluslararası Sergisi)”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* , C.22, S.1, 2011, s.87-90.
- ÖZDEMİR, Mehmet, “Cumhuriyetin 70. Yılında Türk Turizmi (1923 - 1993)”, *Anatolia*, Mayıs - Haziran 1993, s.8-15.
- ÖZDEMİR, Mehmet, “Türk Turizm Tarihinde Bir Büyük Usta: Selahattin Çoruh”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.28, S.1, 2017, s.143-157.
- ÖZDOĞAN, Osman N., ÇAVUŞ, Şenol, “Türkiye’de Turizmin Yapısı ve Gelişimi”, *Türk Turizm Tarihi*, Detay Yayıncılık, Ankara 2013.
- ÖZKAN, Mustafa Kenan, “Müzeler”, *Aydın İl Tarihi*, T.C. Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara 2012.
- PALA, Kenan – ŞAHBAZ, Ramazan Pars, “Mesleki Turizm Eğitiminde Öğrencilerin E-Öğrenmeye Hazırbulunuşluk Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2018, S.6, s.493-511.
- PAMUK, Şevket, *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- PEKİN, Faruk, *Çözüm: Kültür Turizmi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- RESSAMOĞLU, Lütfi *Ege Rehberi Aydın İli*, İhsan Gümüşayak Matbaası, İzmir 1952.
- RIZAOĞLU, Bahattin, *Turizmde Tanıtma*, Detay Yayıncılık, Ankara 2004.
- SAĞDIÇ, Ozan, *Aydın*, Dönmez Ofset, Ankara 1998.
- SARAÇOĞLU, Aslı, “Antik Dönemde Aydın ve Çevresindeki Kentler”, *Aydın İl Tarihi*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara 2012.

- SELEN, H.Sadi, “Türkiye’nin Yol Sistemleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, S.3-4, Ankara 1943, s.352-371.
- SEZER, Hamiyet, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Seyahat İzinleri (18.-19.Yüzyıl), *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.21, S.33, Ankara, s.105-124.
- SOYBALI, H.Hüseyin – BAYRAKTAROĞLU, Engin, “Türkiye’de Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Veren Kurumların Uygulama Olanaklarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.2, 2013, s.185-199.
- SÖNMEZ, Veysel, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2008.
- SÜKAN, Faruk, *Başbakan Adnan Menderes’in Meclis Konuşmaları TBMM 1950 - 1960*, Ankara 1991.
- ŞAFAK, İsmail, “Türkiye’deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, Yıl 2003, s.133-148.
- ŞAHİN, Salih Zeki, “Destinasyon Çekim Öğeleri Olarak Müzeler ve Ören Yerleri: Çorum Örneği”, *Rekreasyon ve Turizm Araştırmaları*, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2021.
- ŞAHİNKESEN, Ali, “Mesleki ve Teknik Yüksek Öğretmen Okullarındaki Gelişmeler”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl 1982, C.1.
- TATOĞLU, Ferda Yerdelen, “Türkiye Ekonomisinde 1985-1990 ve 1996 Dönemlerinde Ekonomik Yapı Değişikliklerinin Input-Output Tabloları Yardımlarıyla Analizi”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 2004, s.279. 267-291.
- TOKER, Arzu, “İkinci Hayatların kenti Didim”, *Dünden Bugüne Türkiye’de Turizm*, C.10, Yıkılmazlar Basın Yayın, İstanbul 2018.
- TOMAZOS, Konstantinos - BUTLER, Richard “Gönüllü Turizm: Yeni Eko Turizm”, *Anatolia:A Journal of Tourism Research*, 22/2, 2011,s. 194-203.

- TOLUNGÜÇ, Ahmet *Turizmde Tanıtım ve Reklam*, Mediacat Kitapları, Ankara 1999.
- TOPRAK, Zafer “Türkiye’nin Ekonomik Gelişimi (1923-2019)”, *Modern Türkiye Tarihi*, (Editör: Ahmet Şimşek), Pegem Akademi, Ankara 2019.
- TÖKİN, Füzulan Hüsrev, *Türkiye’de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965*, Elif Yayınları, İstanbul 1965.
- TUNAYA, Tarık Z., *Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul 1952.
- TUNCEL, Volkan, “Kalkınma Planlarının Turizm Politikaları Perspektifinde Değerlendirilmesi”, *Tourism and Reaction*, <https://dergipark.org.tr/tourismandrecreation>. E-ISSN:2687-1971.
- TUNÇSİPER, Bedriye “Türk Turizminde Ulaştırma Sorunları”, *Anatolia*, Haziran 1995, Yıl 6, S.2, s.58-63.
- TÜRKÖLMAZ, E., “Aphrodisias”, *Müze*, 2012, S.6, s. 7-12.
- 5, S.1, s. 417-425.
- TURAN, Arzu “Turizm Ana Politikaları Tarihi (TAP) 1977-1981”, *Dünden Bugüne Türkiye’de Turizm*, C.10, Yıkılmazlar Basın Yayın Promosyon, İstanbul 2018.
- Turistik Cephesiyle Aydın*, Aydın Valiliği, İzmir 1958.
- Turizm 98*, T.C. Turizm Bakanlığı, Özdoğan Matbaa, Ankara 1998.
- Turizm Bilgisi*, T.C. Ticaret Vekaleti Turizm Müdürlüğü No:1, Ankara 1939.
- TÜL, Şükrü, *Bitek Topraklar Üzerinde Aydın*, Efe Yayınları, İstanbul 2013.
- Türk Dış Politikası*, C.II, (Editör: Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- Türkiye Nasıl İlerliyor 1950 - 1957*, Basın - Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, Ankara 1957.
- Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1985.

Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1973, s.406.

Türkiye’nin Turizm Değerleri 1, T.C. Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, Ankara 2002.

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

UĞUR, Abdullah, *Aydın Şehir Coğrafyası*, T.C. Aydın Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 6, Aydın 2018.

UĞUR, Abdullah, “Aydın Şehrinin Kuruluşu ve Gelişme Evreleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2003, 1(2), s. 41 – 62.

UĞURLU, Kaplan, Tolga Fahri Çakmak, “Turizm Eğitim Politikaları ve Türk Turizm Eğitimindeki Sorunlar”, *Turizm Politikası ve Planlaması*, Detay Yayıncılık, Ankara 2015.

UĞUROĞLU, Ayşegül ve diğerleri, *Kuşadası, Muğla ve Antalya Yöreleri Tarihsel Çekiciliklerinin Saptanması ve Turizm Amaçlı Kullanımı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1983.

Ulaştırma 50 Yıl, T.C. Ulaştırma Bakanlığı 1923 - 1973.

UNUR, Kamil – KÖŞKER, Hasan, “Türkiye’de Turizm Eğitimi ve Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizme Bakış Açıklarına Yönelik Araştırmaların İncelenmesi”, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), Haziran 2015.

ÜNLÜÖNEN, Kurban, Ahmet Tayfun, “Türk Turizminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, *Türk Turizm Tarihi*, Detay Yayıncılık, Ankara 2009.

ÜRETEN, Hüseyin, “Aphrodisias”, *Aydın İl Tarihi*, Aydın Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Ankara 2012.

YAŞA, Memduh, *Devlet Borçları*, Sermet Matbaası, İstanbul 1965.

YAYCI, Cihat, “İrak’ta Yaşanan Savaşlar ve Türkiye’ye Etkileri”, *Güvenlik Stratejileri*, C.15, S.30, s.331-351.

YETGİN, Duygu “Turizmde Bir Adanmışlık Öyküsü: Selahattin Çoruh”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, C.29, S.1, 2018, s. 113-123.

YILDIZ, Zafer, “Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Y.2011, C.3, S.5, s.54-71.

YILMAZ, Orhan, Mehmet Ertuğrul, “Türk Kültüründe Deve Güreşleri, *Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi*, C.4, S.1, Haziran 2015, s. 157-174.

YÜCEL, Serhan, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001.

YÜKSEL, Ahmet “Abdülhamit Döneminde Bilimsel, Kültürel ve Turistik Amaçlarla Osmanlı Ülkesine Gelen Almanlar”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2012, C.5, S.5, s. 413-433.

D- Süreli Yayınlar

Cumhuriyet, 1 Haziran 1930.

Cumhuriyet, 19 Haziran 1951.

Cumhuriyet, 20 Haziran 1952.

Cumhuriyet, 20 Şubat 1957.

Cumhuriyet, 21 Ekim 1931.

Cumhuriyet, 22 Kasım 1950.

Cumhuriyet, 22 Temmuz 1956.

Cumhuriyet, 24 Eylül 1931.

Cumhuriyet, 31 Mayıs 1930.

Cumhuriyet, 8 Eylül 1951.

Demokrat İzmir, 1 Temmuz 1973.

Demokrat İzmir, 10 Haziran 1974.

Demokrat İzmir, 12 Haziran 1974.

Demokrat İzmir, 13 Nisan 1974.

Demokrat İzmir, 15 Haziran 1974.

Demokrat İzmir, 17 Ağustos 1973.

Demokrat İzmir, 19 Mayıs 1974.

Demokrat İzmir, 2 Haziran 1974.

Demokrat İzmir, 2 Nisan 1974.

Demokrat İzmir, 21 Nisan 1974.

Demokrat İzmir, 26 Mayıs 1974.

Demokrat İzmir, 7 Haziran 1974.

Demokrat İzmir, 7 Temmuz 1975.

Denge, 11 Temmuz 2000.

Denge, 13 Haziran 2000.

Denge, 17 Ekim 2000.

Denge, 21 Ağustos 1998.

Denge, 24 Temmuz 2000.

Denge, 27 Haziran 2000.

Denge, 27 Mayıs 2000.

Denge, 30 Haziran 2000.

Denge, 30 Haziran 2000.

Denge, 30 Mayıs 2000.

Denge, 4 Temmuz 2000.

Denge, 7 Haziran 2000.

Ege Ekonomi 3 Ağustos 1978.

Ege Ekonomi 3 Ağustos 1979.

Ege Ekonomi 31 Ağustos 1979.

Ege Ekonomi 4 Ocak 1979.

Ege Ekonomi 7 Ağustos 1979.

Ege Ekonomi, 1 Mayıs 1976.

Ege Ekonomi, 10 Mayıs 1976.

Ege Ekonomi, 10 Şubat 1976.
Ege Ekonomi, 10 Temmuz 1976.
Ege Ekonomi, 11 Ekim 1976.
Ege Ekonomi, 11 Kasım 1976.
Ege Ekonomi, 11 Mayıs 1976.
Ege Ekonomi, 11 Nisan 1975.
Ege Ekonomi, 12 Ekim 1976.
Ege Ekonomi, 12 Eylül 1975.
Ege Ekonomi, 12 Haziran 1976.
Ege Ekonomi, 12 Haziran 1979.
Ege Ekonomi, 12 Nisan 1976.
Ege Ekonomi, 13 Temmuz 1976.
Ege Ekonomi, 14 Haziran 1976.
Ege Ekonomi, 14 Mayıs 1976.
Ege Ekonomi, 14 Ocak 1976
Ege Ekonomi, 14 Şubat 1976.
Ege Ekonomi, 15 Haziran 1976.
Ege Ekonomi, 16 Haziran 1975.
Ege Ekonomi, 16 Haziran 1979.
Ege Ekonomi, 16 Nisan 1976.
Ege Ekonomi, 16 Ocak 1976
Ege Ekonomi, 16 Temmuz 1976.
Ege Ekonomi, 17 Mayıs 1976.
Ege Ekonomi, 18 Ekim 1975.
Ege Ekonomi, 2 Ekim 1975.

Ege Ekonomi, 2 Eylül 1976.
Ege Ekonomi, 2 Haziran 1976.
Ege Ekonomi, 20 Mart 1979.
Ege Ekonomi, 20 Şubat 1976.
Ege Ekonomi, 21 Haziran 1976.
Ege Ekonomi, 21 Şubat 1976.
Ege Ekonomi, 22 Haziran 1976.
Ege Ekonomi, 23 Ekim 1976.
Ege Ekonomi, 23 Haziran 1976.
Ege Ekonomi, 23 Nisan 1976.
Ege Ekonomi, 24 Haziran 1976.
Ege Ekonomi, 24 Mayıs 1976.
Ege Ekonomi, 24 Nisan 1980.
Ege Ekonomi, 25 Kasım 1976.
Ege Ekonomi, 27 Aralık 1976.
Ege Ekonomi, 27 Kasım 1975.
Ege Ekonomi, 27 Temmuz 1976.
Ege Ekonomi, 28 Ağustos 1979.
Ege Ekonomi, 28 Haziran 1976.
Ege Ekonomi, 28 Nisan 1975.
Ege Ekonomi, 29 Ekim 1976.
Ege Ekonomi, 3 Ağustos 1976.
Ege Ekonomi, 3 Nisan 1979.
Ege Ekonomi, 30 Ekim 1975.
Ege Ekonomi, 30 Haziran 1979.

Ege Ekonomi, 4 Ekim 1975.

Ege Ekonomi, 4 Haziran 1976.

Ege Ekonomi, 4 Nisan 1975.

Ege Ekonomi, 5 Nisan 1976.

Ege Ekonomi, 5 Şubat 1976.

Ege Ekonomi, 6 Haziran 1979.

Ege Ekonomi, 7 Ağustos 1976.

Ege Ekonomi, 7 Temmuz 1975.

Ege Ekonomi, 8 Mayıs 1976.

Ege Ekonomi, 8 Temmuz 1976.

Ege Ekonomi, 9 Aralık 1976.

Ege Ekonomi, 9 Haziran 1976.

Ege Ekonomi, 9 Haziran 1976.

Ege Ekonomi, 9 Haziran 1976.

Ege Ekonomi, 9 Ocak 1976.

Ege Ekonomi, 9 Ocak 1978.

Hayat Tarih Mecmuası, EREN, İsmail, “Türkiye’de 100 Yıl Önceki Turizm Hareketleri”, S.9, 1.10.1968, s.84-85.

Hür Aydın, 1 Ağustos 1963.

Hür Aydın, 1 Ağustos 1966.

Hür Aydın, 1 Ağustos 1969.

Hür Aydın, 1 Ağustos 1969.

Hür Aydın, 1 Aralık 1959.

Hür Aydın, 1 Ekim 1953.

Hür Aydın, 1 Ekim 1964.

Hür Aydın, 1 Ekim 1968.
Hür Aydın, 1 Eylül 1990.
Hür Aydın, 1 Kasım 1968.
Hür Aydın, 1 Mart 1990.
Hür Aydın, 1 Mayıs 1968.
Hür Aydın, 1 Mayıs 1984.
Hür Aydın, 1 Nisan 1991.
Hür Aydın, 1 Şubat 1990.
Hür Aydın, 1 Temmuz 1959.
Hür Aydın, 1 Temmuz 1968.
Hür Aydın, 1 Temmuz 1989.
Hür Aydın, 10 Ağustos 1983.
Hür Aydın, 10 Eylül 1953.
Hür Aydın, 10 Eylül 1987.
Hür Aydın, 10 Haziran 1965.
Hür Aydın, 10 Haziran 1968.
Hür Aydın, 10 Mart 1965.
Hür Aydın, 10 Mart 1990.
Hür Aydın, 10 Mayıs 1990.
Hür Aydın, 10 Nisan 1990.
Hür Aydın, 10 Şubat 1970.
Hür Aydın, 10 Şubat 1984.
Hür Aydın, 10 Temmuz 1964.
Hür Aydın, 11 Aralık 1953.
Hür Aydın, 11 Aralık 1971.

Hür Aydın, 11 Aralık 1987.

Hür Aydın, 11 Ekim 1990.

Hür Aydın, 11 Eylül 1963.

Hür Aydın, 11 Eylül 1985.

Hür Aydın, 11 Eylül 1987.

Hür Aydın, 11 Haziran 1988.

Hür Aydın, 11 Mart 1965.

Hür Aydın, 11 Mart 1970.

Hür Aydın, 11 Mart 1985.

Hür Aydın, 11 Mayıs 1984.

Hür Aydın, 11 Mayıs 1988.

Hür Aydın, 11 Nisan 1989.

Hür Aydın, 11 Nisan 1991.

Hür Aydın, 11 Ocak 1965.

Hür Aydın, 11 Ocak 1988.

Hür Aydın, 11 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 11 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 11 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 11 Temmuz 1989.

Hür Aydın, 11Ekim 1988.

Hür Aydın, 11Haziran 1991.

Hür Aydın, 12 Ağustos 1964.

Hür Aydın, 12 Ağustos 1966.

Hür Aydın, 12 Aralık 1989.

Hür Aydın, 12 Ekim 1984.

Hür Aydın, 12 Eylül 1953.

Hür Aydın, 12 Kasım 1984.

Hür Aydın, 12 Mart 1954.

Hür Aydın, 12 Mart 1990.

Hür Aydın, 12 Mayıs 1954.

Hür Aydın, 12 Mayıs 1989.

Hür Aydın, 12 Nisan 1984.

Hür Aydın, 12 Nisan 1990.

Hür Aydın, 12 Nisan 1990.

Hür Aydın, 12 Ocak 1988.

Hür Aydın, 12 Şubat 1965.

Hür Aydın, 13 Ağustos 1964.

Hür Aydın, 13 Ağustos 1970.

Hür Aydın, 13 Aralık 1990.

Hür Aydın, 13 Ekim 1964.

Hür Aydın, 13 Ekim 1987.

Hür Aydın, 13 Eylül 1959.

Hür Aydın, 13 Eylül 1969.

Hür Aydın, 13 Haziran 1989.

Hür Aydın, 13 Kasım 1984.

Hür Aydın, 13 Mayıs 1965.

Hür Aydın, 13 Mayıs 1968.

Hür Aydın, 13 Mayıs 1991.

Hür Aydın, 13 Nisan 1970.

Hür Aydın, 13 Nisan 1988.

Hür Aydın, 13 Ocak 1965.

Hür Aydın, 13 Ocak 1990.

Hür Aydın, 13 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 13 Temmuz 1990.

Hür Aydın, 14 Ağustos 1959.

Hür Aydın, 14 Ağustos 1964.

Hür Aydın, 14 Ekim 1966.

Hür Aydın, 14 Haziran 1989.

Hür Aydın, 14 Kasım 1953.

Hür Aydın, 14 Kasım 1964.

Hür Aydın, 14 Mart 1988.

Hür Aydın, 14 Mart 1989.

Hür Aydın, 14 Mart 1991.

Hür Aydın, 14 Mayıs 1954.

Hür Aydın, 14 Mayıs 1970.

Hür Aydın, 14 Nisan 1956.

Hür Aydın, 14 Nisan 1964.

Hür Aydın, 14 Nisan 1983.

Hür Aydın, 14 Nisan 1988.

Hür Aydın, 14 Ocak 1983.

Hür Aydın, 15 Ağustos 1964.

Hür Aydın, 15 Ağustos 1969.

Hür Aydın, 15 Ağustos 1987.

Hür Aydın, 15 Aralık 1953.

Hür Aydın, 15 Aralık 1989.

Hür Aydın, 15 Ekim 1969.

Hür Aydın, 15 Ekim 1988.

Hür Aydın, 15 Mart 1989.

Hür Aydın, 15 Nisan 1988.

Hür Aydın, 15 Ocak 1965.

Hür Aydın, 15 Temmuz 1963.

Hür Aydın, 15 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 15 Temmuz 1968.

Hür Aydın, 15 Temmuz 1988.

Hür Aydın, 16 Ağustos 1969.

Hür Aydın, 16 Eylül 1959.

Hür Aydın, 16 Eylül 1983.

Hür Aydın, 16 Kasım 1990.

Hür Aydın, 16 Mart 1965.

Hür Aydın, 16 Nisan 1965.

Hür Aydın, 16 Nisan 1970.

Hür Aydın, 16 Nisan 1983.

Hür Aydın, 16 Nisan 1984.

Hür Aydın, 16 Nisan 1987.

Hür Aydın, 16 Nisan 1990.

Hür Aydın, 16 Ocak 1965.

Hür Aydın, 16 Ocak 1988.

Hür Aydın, 16 Şubat 1954.

Hür Aydın, 16 Şubat 1983.

Hür Aydın, 16 Şubat 1987.

Hür Aydın, 16 Temmuz 1954.

Hür Aydın, 16 Temmuz 1971.

Hür Aydın, 16 Temmuz 1987.

Hür Aydın, 17 Ağustos 1971.

Hür Aydın, 17 Aralık 1987.

Hür Aydın, 17 Ekim 1963.

Hür Aydın, 17 Ekim 1989.

Hür Aydın, 17 Eylül 1984.

Hür Aydın, 17 Eylül 1988.

Hür Aydın, 17 Kasım 1964.

Hür Aydın, 17 Kasım 1988.

Hür Aydın, 17 Mart 1989.

Hür Aydın, 17 Mayıs 1985.

Hür Aydın, 17 Mayıs 1989.

Hür Aydın, 17 Nisan 1965.

Hür Aydın, 17 Ocak 1985.

Hür Aydın, 17 Temmuz 1963.

Hür Aydın, 17 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 17 Temmuz 1969.

Hür Aydın, 17 Temmuz 1984.

Hür Aydın, 17 Temmuz 1989.

Hür Aydın, 18 Ağustos 1987.

Hür Aydın, 18 Ekim 1990.

Hür Aydın, 18 Eylül 1953.

Hür Aydın, 18 Kasım 1968.

Hür Aydın, 18 Mart 1965.

Hür Aydın, 18 Mart 1989.

Hür Aydın, 18 Mart 1991.

Hür Aydın, 18 Mayıs 1990.

Hür Aydın, 18 Nisan 1956.

Hür Aydın, 18 Nisan 1984.

Hür Aydın, 18 Ocak 1965.

Hür Aydın, 18 Şubat 1988.

Hür Aydın, 18 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 19 Ağustos 1971.

Hür Aydın, 19 Ekim 1984.

Hür Aydın, 19 Ekim 1984.

Hür Aydın, 19 Ekim 1987.

Hür Aydın, 19 Eylül 1990.

Hür Aydın, 19 Haziran 1965.

Hür Aydın, 19 Haziran 1965.

Hür Aydın, 19 Kasım 1964.

Hür Aydın, 19 Kasım 1990.

Hür Aydın, 19 Mart 1990.

Hür Aydın, 19 Nisan 1965.

Hür Aydın, 19 Nisan 1985.

Hür Aydın, 19 Nisan 1988.

Hür Aydın, 19 Nisan 1991.

Hür Aydın, 19 Ocak 1970.

Hür Aydın, 19 Temmuz 1963.

Hür Aydın, 19 Temmuz 1983.

Hür Aydın, 2 Ekim 1959.

Hür Aydın, 2 Ekim 1964.

Hür Aydın, 2 Ekim 1968.

Hür Aydın, 2 Ekim 1970.

Hür Aydın, 2 Eylül 1987.

Hür Aydın, 2 Eylül 1988.

Hür Aydın, 2 Haziran 1990.

Hür Aydın, 2 Mart 1956.

Hür Aydın, 2 Mart 1990.

Hür Aydın, 2 Mayıs 1956.

Hür Aydın, 2 Mayıs 1988.

Hür Aydın, 2 Nisan 1964.

Hür Aydın, 2 Nisan 1965.

Hür Aydın, 2 Temmuz 1963.

Hür Aydın, 2 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 20 Ekim 1971.

Hür Aydın, 20 Eylül 1963.

Hür Aydın, 20 Eylül 1985.

Hür Aydın, 20 Haziran 1983.

Hür Aydın, 20 Haziran 1987.

Hür Aydın, 20 Haziran 1988.

Hür Aydın, 20 Mart 1987.

Hür Aydın, 20 Mayıs 1985.

Hür Aydın, 20 Nisan 1983.

Hür Aydın, 20 Nisan 1984.

Hür Aydın, 20 Nisan 1991.

Hür Aydın, 20 Temmuz 1963.

Hür Aydın, 20 Temmuz 1983.

Hür Aydın, 20 Temmuz 1989.

Hür Aydın, 20 Temmuz 1990.

Hür Aydın, 20 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 21 Aralık 1966.

Hür Aydın, 21 Aralık 1990.

Hür Aydın, 21 Eylül 1964.

Hür Aydın, 21 Haziran 1989.

Hür Aydın, 21 Haziran 1990.

Hür Aydın, 21 Mart 1985.

Hür Aydın, 21 Mart 1987.

Hür Aydın, 21 Mart 1991.

Hür Aydın, 21 Mayıs 1991.

Hür Aydın, 21 Nisan 1970.

Hür Aydın, 21 Nisan 1987.

Hür Aydın, 21 Nisan 1988.

Hür Aydın, 21 Ocak 1965.

Hür Aydın, 21 Ocak 1991.

Hür Aydın, 21 Şubat 1968.

Hür Aydın, 21 Şubat 1984.

Hür Aydın, 21 Şubat 1990.

Hür Aydın, 21 Temmuz 1963.

Hür Aydın, 21 Temmuz 1970.

Hür Aydın, 21 Temmuz 1988.

Hür Aydın, 21 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 22 Ağustos 1959.

Hür Aydın, 22 Ağustos 1964.

Hür Aydın, 22 Eylül 1953.

Hür Aydın, 22 Eylül 1966.

Hür Aydın, 22 Eylül 1987.

Hür Aydın, 22 Eylül 1988.

Hür Aydın, 22 Haziran 1990.

Hür Aydın, 22 Haziran 1991.

Hür Aydın, 22 Mart 1965.

Hür Aydın, 22 Mart 1990.

Hür Aydın, 22 Mayıs 1968.

Hür Aydın, 22 Mayıs 1984.

Hür Aydın, 22 Mayıs 1985.

Hür Aydın, 22 Mayıs 1991.

Hür Aydın, 22 Ocak 1987.

Hür Aydın, 22 Şubat 1965.

Hür Aydın, 22 Şubat 1989.

Hür Aydın, 22 Şubat 1990.

Hür Aydın, 22 Temmuz 1970.

Hür Aydın, 22 Temmuz 1988.

Hür Aydın, 22 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 23 Ağustos 1963.

Hür Aydın, 23 Ağustos 1971.

Hür Aydın, 23 Ağustos 1985.

Hür Aydın, 23 Ekim 1953.

Hür Aydın, 23 Eylül 1988.

Hür Aydın, 23 Kasım 1964.

Hür Aydın, 23 Kasım 1989.

Hür Aydın, 23 Mart 1956.

Hür Aydın, 23 Mart 1988.

Hür Aydın, 23 Mayıs 1970.

Hür Aydın, 23 Mayıs 1984.

Hür Aydın, 23 Ocak 1965.

Hür Aydın, 23 Ocak 1968.

Hür Aydın, 23 Ocak 1987.

Hür Aydın, 23 Şubat 1965.

Hür Aydın, 23 Şubat 1970.

Hür Aydın, 23 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 24 Ağustos 1971.

Hür Aydın, 24 Ağustos 1988.

Hür Aydın, 24 Aralık 1963.

Hür Aydın, 24 Aralık 1990.

Hür Aydın, 24 Eylül 1959.

Hür Aydın, 24 Eylül 1985.

Hür Aydın, 24 Haziran 1965.

Hür Aydın, 24 Mart 1987.

Hür Aydın, 24 Ocak 1991.

Hür Aydın, 24 Şubat 1983.

Hür Aydın, 24 Temmuz 1963.

Hür Aydın, 25 Ağustos 1963.

Hür Aydın, 25 Aralık 1964.

Hür Aydın, 25 Aralık 1964.

Hür Aydın, 25 Aralık 1970.

Hür Aydın, 25 Eylül 1963.

Hür Aydın, 25 Haziran 1968.

Hür Aydın, 25 Mart 1987.

Hür Aydın, 25 Nisan 1968.

Hür Aydın, 25 Nisan 1985.

Hür Aydın, 25 Şubat 1991.

Hür Aydın, 25 Temmuz 1954.

Hür Aydın, 25 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 25 Temmuz 1987.

Hür Aydın, 26 Ağustos 1964.

Hür Aydın, 26 Ağustos 1987.

Hür Aydın, 26 Ağustos 1988.

Hür Aydın, 26 Aralık 1968.

Hür Aydın, 26 Eylül 1964.

Hür Aydın, 26 Haziran 1970.

Hür Aydın, 26 Haziran 1970.

Hür Aydın, 26 Mayıs 1990.

Hür Aydın, 26 Nisan 1985.

Hür Aydın, 26 Ocak 1965.

Hür Aydın, 26 Ocak 1985.

Hür Aydın, 26 Temmuz 1968.

Hür Aydın, 26 Temmuz 1984.

Hür Aydın, 26 Temmuz 1985.

Hür Aydın, 26 Temmuz 1990.

Hür Aydın, 27 Ağustos 1966.

Hür Aydın, 27 Ekim 1963.

Hür Aydın, 27 Haziran 1983.

Hür Aydın, 27 Haziran 1988.

Hür Aydın, 27 Haziran 1991.

Hür Aydın, 27 Mart 1965.

Hür Aydın, 27 Mart 1985.

Hür Aydın, 27 Mayıs 1988.

Hür Aydın, 27 Nisan 1956.

Hür Aydın, 27 Nisan 1985.

Hür Aydın, 27 Ocak 1956.

Hür Aydın, 27 Şubat 1965.

Hür Aydın, 27 Temmuz 1968.

Hür Aydın, 27 Temmuz 1990.

Hür Aydın, 28 Ağustos 1987.

Hür Aydın, 28 Aralık 1990.

Hür Aydın, 28 Eylül 1964.

Hür Aydın, 28 Kasım 1963.

Hür Aydın, 28 Kasım 1968.

Hür Aydın, 28 Kasım 1988.

Hür Aydın, 28 Mart 1970.

Hür Aydın, 28 Mart 1988.

Hür Aydın, 28 Mayıs 1963.

Hür Aydın, 28 Mayıs 1984.

Hür Aydın, 28 Nisan 1965.

Hür Aydın, 28 Nisan 1989.

Hür Aydın, 28 Ocak 1983.

Hür Aydın, 28 Ocak 1991.

Hür Aydın, 28 Şubat 1988.

Hür Aydın, 28 Şubat 1990.

Hür Aydın, 28 Şubat 1991.

Hür Aydın, 28 Temmuz 1984.

Hür Aydın, 29 Ağustos 1959.

Hür Aydın, 29 Ağustos 1988.

Hür Aydın, 29 Ağustos 1989.

Hür Aydın, 29 Ekim 1953.

Hür Aydın, 29 Eylül 1959.

Hür Aydın, 29 Eylül 1969.

Hür Aydın, 29 Eylül 1987.

Hür Aydın, 29 Eylül 1988.

Hür Aydın, 29 Mart 1965.

Hür Aydın, 29 Mart 1968.

Hür Aydın, 29 Mart 1984.

Hür Aydın, 29 Mart 1990.

Hür Aydın, 29 Mayıs 1964.

Hür Aydın, 29 Mayıs 1984.

Hür Aydın, 29 Ocak 1987.

Hür Aydın, 29 Şubat 1988.

Hür Aydın, 29 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 29 Temmuz 1988.

Hür Aydın, 29 Temmuz 1989.

Hür Aydın, 3 Ağustos 1954.

Hür Aydın, 3 Ağustos 1964.

Hür Aydın, 3 Ağustos 1988.

Hür Aydın, 3 Aralık 1953.

Hür Aydın, 3 Aralık 1983.

Hür Aydın, 3 Ekim 1953.

Hür Aydın, 3 Eylül 1971.

Hür Aydın, 3 Eylül 1990.

Hür Aydın, 3 Haziran 1968.

Hür Aydın, 3 Haziran 1970.

Hür Aydın, 3 Haziran 1983.

Hür Aydın, 3 Haziran 1991.

Hür Aydın, 3 Mart 1970.

Hür Aydın, 3 Mart 1988.

Hür Aydın, 3 Mayıs 1965.

Hür Aydın, 3 Mayıs 1990.

Hür Aydın, 3 Nisan 1965.

Hür Aydın, 3 Ocak 1987.

Hür Aydın, 3 Ocak 1991.

Hür Aydın, 3 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 30 Ağustos 1971.

Hür Aydın, 30 Aralık 1954.

Hür Aydın, 30 Aralık 1966.

Hür Aydın, 30 Eylül 1953.

Hür Aydın, 30 Eylül 1988.

Hür Aydın, 30 Haziran 1965.

Hür Aydın, 30 Haziran 1970.

Hür Aydın, 30 Kasım 1990.

Hür Aydın, 30 Mart 1970.

Hür Aydın, 30 Mayıs 1968.

Hür Aydın, 30 Mayıs 1988.

Hür Aydın, 30 Nisan 1987.

Hür Aydın, 30 Nisan 1991.

Hür Aydın, 30 Ocak 1987.

Hür Aydın, 30 Ocak 1990.

Hür Aydın, 30 Temmuz 1953.

Hür Aydın, 30 Temmuz 1959.

Hür Aydın, 30 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 30 Temmuz 1969.

Hür Aydın, 30 Temmuz 1984.

Hür Aydın, 30 Temmuz 1985.

Hür Aydın, 31 Ağustos 1988.

Hür Aydın, 31 Ekim 1988.

Hür Aydın, 31 Ekim 1990.

Hür Aydın, 31 Mart 1965.

Hür Aydın, 31 Mayıs 1991.

Hür Aydın, 31 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 4 Ağustos 1984.

Hür Aydın, 4 Ağustos 1989.

Hür Aydın, 4 Eylül 1959.

Hür Aydın, 4 Kasım 1969.

Hür Aydın, 4 Mart 1956.

Hür Aydın, 4 Mayıs 1965.

Hür Aydın, 4 Mayıs 1983.

Hür Aydın, 4 Mayıs 1989.

Hür Aydın, 4 Ocak 1991.

Hür Aydın, 4 Şubat 1970.

Hür Aydın, 4 Temmuz 1968.

Hür Aydın, 4 Temmuz 1969.

Hür Aydın, 4 Temmuz 1989.

Hür Aydın, 5 Ağustos 1959.

Hür Aydın, 5 Ağustos 1964.

Hür Aydın, 5 Aralık 1988.

Hür Aydın, 5 Ekim 1964.

Hür Aydın, 5 Eylül 1966.

Hür Aydın, 5 Eylül 1969.

Hür Aydın, 5 Eylül 1988.

Hür Aydın, 5 Haziran 1968.

Hür Aydın, 5 Kasım 1963.

Hür Aydın, 5 Kasım 1969.

Hür Aydın, 5 Kasım 1990.

Hür Aydın, 5 Mart 1965.

Hür Aydın, 5 Mart 1985.

Hür Aydın, 5 Mart 1990.

Hür Aydın, 5 Mayıs 1965.

Hür Aydın, 5 Nisan 1965.

Hür Aydın, 5 Nisan 1988.

Hür Aydın, 5 Nisan 1989.

Hür Aydın, 5 Nisan 1991.

Hür Aydın, 5 Ocak 1989.

Hür Aydın, 5 Şubat 1956.

Hür Aydın, 5 Şubat 1987.

Hür Aydın, 5 Temmuz 1963.

Hür Aydın, 5 Temmuz 1966.

Hür Aydın, 5 Temmuz 1985.

Hür Aydın, 5 Temmuz 1989.

Hür Aydın, 6 Ağustos 1964.

Hür Aydın, 6 Ağustos 1984.

Hür Aydın, 6 Aralık 1966.

Hür Aydın, 6 Ekim 1963.

Hür Aydın, 6 Eylül 1971.

Hür Aydın, 6 Eylül 1985.

Hür Aydın, 6 Kasım 1959.

Hür Aydın, 6 Mart 1965.

Hür Aydın, 6 Mayıs 1956.

Hür Aydın, 6 Nisan 1965.

Hür Aydın, 6 Nisan 1970.

Hür Aydın, 6 Nisan 1988.

Hür Aydın, 6 Ocak 1987.

Hür Aydın, 6 Şubat 1991.

Hür Aydın, 7 Ağustos 1969.

Hür Aydın, 7 Ağustos 1990.

Hür Aydın, 7 Ağustos 1983.

Hür Aydın, 7 Aralık 1983.

Hür Aydın, 7 Aralık 1989.

Hür Aydın, 7 Ekim 1968.

Hür Aydın, 7 Eylül 1970.

Hür Aydın, 7 Haziran 1968.

Hür Aydın, 7 Haziran 1983.

Hür Aydın, 7 Mart 1985.

Hür Aydın, 7 Mart 1987.

Hür Aydın, 7 Mart 1991.

Hür Aydın, 7 Mayıs 1984.

Hür Aydın, 7 Mayıs 1988.

Hür Aydın, 7 Nisan 1965.

Hür Aydın, 7 Temmuz 1988.

Hür Aydın, 8 Ağustos 1968.

Hür Aydın, 8 Eylül 1990.

Hür Aydın, 8 Haziran 1985.

Hür Aydın, 8 Kasım 1963.

Hür Aydın, 8 Kasım 1968.

Hür Aydın, 8 Kasım 1987.

Hür Aydın, 8 Mart 1991.

Hür Aydın, 8 Mayıs 1964.

Hür Aydın, 8 Mayıs 1990.

Hür Aydın, 8 Nisan 1988.

Hür Aydın, 8 Nisan 1988.

Hür Aydın, 8 Temmuz 1959.

Hür Aydın, 8 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 8 Temmuz 1966.

Hür Aydın, 8 Temmuz 1968.

Hür Aydın, 8 Temmuz 1969.

Hür Aydın, 8 Temmuz 1970.

Hür Aydın, 8 Temmuz 1987.

Hür Aydın, 8 Temmuz 1988.

Hür Aydın, 9 Ağustos 1959.

Hür Aydın, 9 Aralık 1964.

Hür Aydın, 9 Aralık 1984.

Hür Aydın, 9 Ekim 1953.

Hür Aydın, 9 Ekim 1964.

Hür Aydın, 9 Ekim 1997.

Hür Aydın, 9 Haziran 1989.

Hür Aydın, 9 Mart 1968.

Hür Aydın, 9 Mart, 1990.

Hür Aydın, 9 Mayıs 1970.

Hür Aydın, 9 Mayıs 1985.

Hür Aydın, 9 Nisan 1956.

Hür Aydın, 9 Nisan 1987.

Hür Aydın, 9 Nisan 1988.

Hür Aydın, 9 Nisan 1990.

Hür Aydın, 9 Ocak 1990.

Hür Aydın, 9 Şubat 1988.

Hür Aydın, 9 Temmuz 1954.

Hür Aydın, 9 Temmuz 1963.

Hür Aydın, 9 Temmuz 1964.

Hür Aydın, 9 Temmuz 1988.

Hür Aydın, 10 Nisan 1965.

Hür Aydın, 11 Nisan 1983.

Hür Aydın, 15 Ağustos 1970.

Hür Aydın, 15 Haziran 1990.

Hür Aydın, 15 Şubat 1991.

Hür Aydın, 17 Mayıs 1983.

Hür Aydın, 24 Ağustos 1963.

Hür Aydın, 7 Şubat 1964.

Hürriyet, 18 Şubat 1952.

Hürriyet, 19 Şubat 1955.

İktisadi Uyanış, Ağustos 1956, Yıl 10, S.91.

İktisadi Uyanış, Haziran 1952, Yıl 5, S.41.

İktisadi Uyanış, Mart 1956, Yıl 10, S.86.

İktisadi Yürüyüş, 15 Mart 1940, Yıl 1, S.7.

İktisadi Yürüyüş, 20 Ağustos 1940, Yıl 1, C.2, S.17.

İktisadi Yürüyüş, S.34, Kasım 1951, s. 15.

İktisadi Yürüyüş, S.35, Aralık 1951, s. 13.

İncir, 26 Ekim 1969.

Kalkınan Türkiye, S.2, Türkiye Ticaret Matbaası, İstanbul 1954.

Kalkınan Türkiye, S.4, İstanbul 1955.

Kalkınan Türkiye, S.4, İstanbul Şubat 1955.

Kalkınan Türkiye, Yıl 1, S.2, İstanbul 1954.

Kalkınan Türkiye, Yıl 2, S.14-15, Aralık 1955.

Karayolları Bülteni, Yıl 1, S.11, Eylül 1951.

Karayolları Bülteni, Yıl 1, S:8, Haziran 1951.

Karayolları Bülteni, Yıl 2, S.15, Ocak 1952.

Karayolları Bülteni, Yıl 3, S.33, Temmuz 1953.

Karayolları Bülteni, Yıl: 3, S.34, Ağustos 1953.

Karayolları Bülteni, Yıl:2, S.20, Haziran 1952.

Kıroba, 13 Mart 1955.

Kıroba, 21 Mayıs 1955.

Kıroba, 29 Haziran 1955.

Kıroba, 29 Mart 1955.

Milliyet, 13 Mart 1991.

Milliyet, 22 Ocak 1998.

Mücadele, 1 Aralık 1992.

Mücadele, 1 Temmuz 1992.

Mücadele, 11 Mart 1992.

Mücadele, 13 Mart 1992.

Mücadele, 14 Eylül 1992.

Mücadele, 14 Şubat 1992.

Mücadele, 14 Temmuz 1992.

Mücadele, 15 Nisan 1992.

Mücadele, 16 Mayıs 1992.

Mücadele, 17 Ocak 1992.

Mücadele, 18 Mart 1992.

Mücadele, 19 Şubat 1992.

Mücadele, 20 Ocak 1992.

Mücadele, 22 Haziran 1992.

Mücadele, 23 Nisan 1992.

Mücadele, 23 Temmuz 1992.

Mücadele, 24 Mart 1992.

Mücadele, 26 Şubat 1992.

Mücadele, 27 Haziran 1992.

Mücadele, 27 Mart 1992.

Mücadele, 29 Temmuz 1992.

Mücadele, 31 Aralık 1992.

Mücadele, 31 Temmuz 1992.

Mücadele, 7 Ağustos 1992.

Ses, 11 Temmuz 1994.

Ses, 2 Nisan 1962.

Ses, 21 Nisan 1994.

Ses, 24 Ağustos 1994.

Ses, 26 Temmuz 1994.

Ses, 28 Nisan 1962.

Ses, 28 Temmuz 1994.

Ses, 3 Mart 1962.

Ses, 3 Mayıs 1962.

Ses, 3 Ocak 1994.

Ses, 31 Mayıs 1994.

Ses, 5 Kasım 1994.

Ses, 5 Mayıs 1994.

Ses, 6 Nisan 1962.

Ses, 7 Ocak 1994.

Ses, 9 Ağustos 1994.

Türk Ekonomisi, Behçet Cemal, “Türk Denizciliğinin Kalkınması Çareleri”, Yıl 8, S.86, Ankara Ağustos 1950.

Türk Ekonomisi, EMEK, Hulusi, “Türkiye’de Nakliyecilik Konusu”, Yıl 7, S.67, Ankara Ocak 1949.

Türk Ekonomisi, TÜRKKAN, Reha Oğuz, “Amerikan Turistleri Nereye Gidiyor?”, Yıl 13, S.143, Ankara Mayıs 1955.

Türk Ekonomisi, Yıl 12, S.133, Ankara Temmuz 1954.

Türk Ekonomisi, Yıl 13, S.139, Ankara Ocak 1955.

Türk Ekonomisi, Yıl 13, S.141, Ankara Mart 1955.

Türk Ekonomisi, Yıl 8, S.79, Ankara Ocak 1950.

Türk Ekonomisi, Yıl 8, S.84, Ankara Haziran 1950.

Türk Ekonomisi, Yıl 8, S.90, Ankara Aralık 1950.

Türk Ekonomisi, Yıl 9, S.98, Ankara Ağustos 1951.

Türkiye Ziraat Mecmuası, SOYSAŞ, Eşref, “Turizm ve Ormancılık”, Mayıs 1955,
No:23.

Ulus, 23 Aralık 1949.

Ulus, 27 Nisan 1950.

Ulus, 9 Mayıs 1951.

Vatan, 1 Temmuz 1952.

Vatan, 16 Temmuz 1952

Vatan, 21 Kasım 1952.

Vatan, 26 Ekim 1949.

Vatan, 29 Kasım 1949.

Yeni Asır, 12 Nisan 1972.

Yeni Asır, 1 Nisan 1972.

Yeni Asır, 11 Mart 1972.

Yeni Asır, 14 Ekim 1952.

Yeni Asır, 14 Eylül 1952.

Yeni Asır, 18 Eylül 1952.

Yeni Asır, 3 Nisan 1972.

Yeni Aydın, 1 Ağustos 1964.

Yeni Aydın, 10 Nisan 1964.

Yeni Aydın, 11 Haziran 1964.

Yeni Aydın, 12 Mart 1964.

Yeni Aydın, 13 Mart 1964.

Yeni Aydın, 13 Mayıs 1964.

Yeni Aydın, 13 Şubat 1964.

Yeni Aydın, 14 Mart 1964.

Yeni Aydın, 15 Temmuz 1964.

Yeni Aydın, 16 Mart 1964.

Yeni Aydın, 17 Ağustos 1964.

Yeni Aydın, 17 Temmuz 1964.

Yeni Aydın, 18 Nisan 1964.

Yeni Aydın, 2 Mart 1964.

Yeni Aydın, 2 Nisan 1964.

Yeni Aydın, 20 Nisan 1964.

Yeni Aydın, 20 Temmuz 1964.

Yeni Aydın, 21 Ocak 1964.

Yeni Aydın, 21 Temmuz 1964.

Yeni Aydın, 24 Ağustos 1964.

Yeni Aydın, 24 Temmuz 1964.

Yeni Aydın, 26 Haziran 1964.

Yeni Aydın, 26 Mart 1964.

Yeni Aydın, 26 Mayıs 1964.

Yeni Aydın, 27 Mart 1964.

Yeni Aydın, 27 Temmuz 1964.

Yeni Aydın, 29 Şubat 1964.

Yeni Aydın, 30 Temmuz 1964.

Yeni Aydın, 31 Ağustos 1964.

Yeni Aydın, 4 Eylül 1964.

Yeni Aydın, 4 Mart 1964.

Yeni Aydın, 4 Mayıs 1964.

Yeni Aydın, 4 Nisan 1964.

Yeni Aydın, 4 Temmuz 1964.

Yeni Aydın, 6 Mart 1964.

Yeni Aydın, 6 Nisan 1964.

Yeni Aydın, 28 Şubat 1964.

Yeni Kiroba, 1 Eylül 1997.

Yeni Kiroba, 1 Eylül 1998.

Yeni Kiroba, 1 Ocak 1993.

Yeni Kiroba, 10 Eylül 1997.

Yeni Kiroba, 11 Ocak 1995.

Yeni Kiroba, 11 Temmuz 1997.

Yeni Kiroba, 12 Haziran 1995.

Yeni Kiroba, 12 Mayıs 1997.

Yeni Kiroba, 12 Ocak 1993.

Yeni Kiroba, 13 Mart 1995.

Yeni Kiroba, 13 Mart 1997.

Yeni Kiroba, 13 Mart 1998.

Yeni Kiroba, 13 Ocak 1997.

Yeni Kiroba, 14 Ekim 1996.

Yeni Kiroba, 14 Eylül 1995.

Yeni Kiroba, 14 Haziran 1993.

Yeni Kiroba, 14 Ocak 1993.

Yeni Kiroba, 14 Şubat 1995.

Yeni Kiroba, 14 Temmuz 1997.

Yeni Kiroba, 15 Ekim 1993.

Yeni Kiroba, 15 Eylül 1995.

Yeni Kiroba, 15 Nisan 1996.

Yeni Kiroba, 16 Ağustos 1993.

Yeni Kiroba, 16 Ağustos 1997.

Yeni Kiroba, 16 Ocak 1995.

Yeni Kiroba, 16 Ocak 1997.

Yeni Kiroba, 17 Aralık 1997.

Yeni Kiroba, 17 Haziran 1988.

Yeni Kiroba, 17 Nisan 1995.

Yeni Kiroba, 17 Temmuz 1997.

Yeni Kiroba, 18 Eylül 1995.

Yeni Kiroba, 18 Haziran 1998.

Yeni Kiroba, 18 Kasım 1995.

Yeni Kiroba, 19 Ağustos 1998.

Yeni Kiroba, 19 Ekim 1995.

Yeni Kiroba, 19 Haziran 1993.

Yeni Kiroba, 2 Ağustos 1993.

Yeni Kiroba, 2 Eylül 1998.

Yeni Kiroba, 2 Mart 1993.

Yeni Kiroba, 2 Temmuz 1998.

Yeni Kiroba, 20 Ağustos 1998.

Yeni Kiroba, 20 Ekim 1995.

Yeni Kiroba, 20 Mart 1998.

Yeni Kiroba, 20 Nisan 1995.

Yeni Kiroba, 20 Temmuz 1993.

Yeni Kiroba, 21 Ağustos 1996.

Yeni Kiroba, 21 Ekim 1993.

Yeni Kiroba, 21 Şubat 1997.

Yeni Kiroba, 21 Temmuz 1998.

Yeni Kiroba, 22 Ağustos 1998.

Yeni Kiroba, 22 Mayıs 1993.

Yeni Kiroba, 22 Mayıs 1996.

Yeni Kiroba, 22 Mayıs 1998.

Yeni Kiroba, 22 Nisan 1996.

Yeni Kiroba, 23 Ekim 1993.

Yeni Kiroba, 23 Mart 1998.

Yeni Kiroba, 23 Temmuz 1997.

Yeni Kiroba, 23 Temmuz 1998.

Yeni Kiroba, 24 Ağustos 1998.

Yeni Kiroba, 24 Aralık 1997.

Yeni Kiroba, 24 Mayıs 1996.

Yeni Kiroba, 25 Kasım 1995.

Yeni Kiroba, 25 Mayıs 1998.

Yeni Kiroba, 25 Ocak 1995.

Yeni Kiroba, 25 Şubat 1997.

Yeni Kiroba, 26 Ekim 1995.

Yeni Kiroba, 26 Haziran 1997.

Yeni Kiroba, 26 Mayıs 1998.

Yeni Kiroba, 26 Nisan 1993.

Yeni Kiroba, 27 Aralık 1997.

Yeni Kiroba, 27 Eylül 1995.

Yeni Kiroba, 27 Haziran 1995.

Yeni Kiroba, 27 Mayıs 1997.

Yeni Kiroba, 28 Ağustos 1995.

Yeni Kiroba, 28 Ekim 1993.

Yeni Kiroba, 28 Haziran 1993.

Yeni Kiroba, 28 Kasım 1997.

Yeni Kiroba, 28 Nisan 1998.

Yeni Kiroba, 28 Temmuz 1998.

Yeni Kiroba, 29 Eylül 1997.

Yeni Kiroba, 3 Haziran 1997.

Yeni Kiroba, 3 Mart 1993.

Yeni Kiroba, 3 Mart 1998.

Yeni Kiroba, 3 Ocak 1996.

Yeni Kiroba, 30 Eylül 1997.

Yeni Kiroba, 30 Mayıs 1998.

Yeni Kiroba, 31 Ağustos 1996.

Yeni Kiroba, 31 Ekim 1998.

Yeni Kiroba, 31 Mart 1998.

Yeni Kiroba, 31 Mayıs 1993.

Yeni Kiroba, 4 Mart 1996.

Yeni Kiroba, 4 Nisan 1998.

Yeni Kiroba, 4 Şubat 1998.

Yeni Kiroba, 5 Aralık 1995.

Yeni Kiroba, 5 Ekim 1996.

Yeni Kiroba, 5 Nisan 1997.

Yeni Kiroba, 5 Şubat 1998.

Yeni Kiroba, 6 Haziran 1997.

Yeni Kiroba, 6 Şubat 1993.

Yeni Kiroba, 7 Eylül 1998.

Yeni Kiroba, 7 Mart 1995.

Yeni Kiroba, 7 Mayıs 1993.

Yeni Kiroba, 7 Ocak 1995.

Yeni Kiroba, 7 Ocak 1998.

Yeni Kiroba, 7 Şubat 1995.

Yeni Kiroba, 8 Haziran 1998.

Yeni Kiroba, 9 Haziran 1988.

Yeni Kiroba, 9 Temmuz 1993.

Yeni Kiroba, 9 Temmuz 1998.

Yeni Kiroba, 4 Mart 1998.

Zafer, 8 Aralık 1956.

E- Kongre, Konferans, Sempozyum v.s. Bildirileri

ARIKAN, Esat “Turizm Açısından Karayolu Taşımacılığı”, *1. Turizm Şurası*, T.C. Turizm Bakanlığı, Ankara 1998.

ARSLAN, Recep, “Arşiv Belgelerine Göre 1950-1963 Yılları Arasında Türkiye’nin Turizm Politikası”, *4. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Araştırma Bildirileri*, Aydın 2017.

ÇELİK, Bülent, “Bir Osmanlı Devlet Adamının Yaratmaya Çalıştığı Ticari Ağ: Öküz Mehmed Paşa Vakfıyesi ve Düşündürdükleri”, *Kuşadası Öküz Mehmed Paşa Sempozyumu*, Aydın 2019.

DALLI, Özen, “Turizmde İnsan Kaynakları Planlama ve Geliştirilmesi”, *1. Turizm Şurası*, T.C. Turizm Bakanlığı, Ankara 1998.

ERGÜN, Süreyya “Türkiye’de Otelcilik Endüstrisinde Resmi Sektör Yardım ve Yatırımları”, *Türkiye Turizm Politikası Semineri*, Türkiye Ekonomi Kurumu İktisadi Araştırmalar Enstitüsü, İstiklal Matbaası, Ankara 1964.

İktisadi Coğrafya ve Turizm Enstitüsü Turizm Konferansları (1979 - 1980), İstanbul Matbaası, İstanbul 1980.

KANCA, Haluk, “XIX. Yüzyılın İkinci yarısında Uluslararası Osmanlı Fuarı:1863 Sergi-i Umumi-i Osmani”, *III. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı, 19-22 Haziran 2013*, İstanbul 2013.

KÖROĞLU, Ahmet, *1990’lı Yıllarda Türkiye’de Siyasal Liberalizm*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011.

PARLAR, Zeyyat, “Türk Turizminde Ulaştırma Meseleleri”, Türkiye Turizm Politikası Semineri, Türkiye Ekonomi Kurumu İktisadi Araştırmalar Enstitüsü, Ankara 1964.

ŞAHİN, Hakan “Demiryollarının Turizme Etkisi”, *1. Turizm Şurası*, T.C. Turizm Bakanlığı, Ankara 1998, 36.

TEKELİ, Hasan, “Turizm Sektöründe Sertifikasyon Konusu Artık Eğitimde Radikal Değişiklikleri Zorunlu Kılmaktadır”, *T.C. Turizm Bakanlığı 1. Turizm Şurası*, Minpa Matbaacılık, Ankara.

Yerel Yönetimler ve Turizm Sempozyumu, 3-4 Aralık 1992, Feryal Matbaacılık, Ankara 1992.

F- Tezler

ALACA, Bekir Aydemir, *Turizm Politikası, Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Sivas 1997.

AS, Efdal, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikalar 1923 - 1960*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora Tezi), İzmir 2006.

- AVCI, Umut, *A Grubu Seyahat Acentalarında Orta ve Üst Kademe Yönetici Eğitimi (Muğla Örneği)*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2001.
- BELEN, Nezahat, *1900 - 1973 Yılları Arasında Kuşadası'nın Sosyal - Kültürel ve Ekonomik Tarihi*, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı (Doktora Tezi), İzmir 2004.
- BOYKOY, Seher, *II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Sosyo – Kültürel Yapısı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora Tezi), İzmir 2008.
- CANDEMİR, Yücel, *Türkiye Özelinde İktisadi Gelişimde Ulaştırma Kesimi ve Demiryolu – Karayolu Rekabeti*, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), İstanbul 1979, s.237.
- DURGU, Ümit, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun Türk İmajı ile Batılılaşmaya Verdiği Destek ve Türkiye'ye Kazandırdıkları (1923 - 1942)*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010.
- GÜNEŞ, İsmail, *Turizmde Eğitim Politikası ve Otel İşletmelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm Ana Bilim Dalı (Doktora Tezi), İstanbul 1994.
- GÜRBÜZ, Ali Kemal, “Türkiye’de Planlı Dönemde Uygulanan Turizm Politikası”, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi)*, Bursa 1987.
- GÜRCÜN, Dilek, *Aydın İli Turizm Potansiyelinin Analizi*, T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2011.
- KARSU, Adil, “Türkiye’de İzlenen Turizm Politikaları: Mardin Turizmine Yansımaları”, *T.C. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi)*, Düzce 2013.

- KÖROĞLU, Ahmet, 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Siyasal Liberalizm, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2011.
- MAMARASULOV, Osman, Ulaştırma Sistemleri ve Politikalarının Ülke Ekonomilerindeki Rolü: Orta Asya Örneği, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009.
- MENDİ, Ahmet, *Basra Körfezi Krizinin Türk Basınına Yansıması (20 Temmuz 1990-15 Ocak 1991)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.
- OKUMUŞ, Büşra Türkan, *Türkiye'de Modernleşme ve Propaganda: Yeni Cumhuriyeti Tanıtmak: La Turquie Kemaliste Dergisi (1934 - 48)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2017.
- ORHAN, Abdülkadir, *Türkiye'de Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektörü ile İlgili Algılarının Çalışma Niyetleri Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2015.
- PAK, Öyküm, *Türkiye'de Mesleki Turizm Eğitimi ve Zorunlu Staj: Turizm Meslek Lisesi Örneği*, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2015.
- POLAT, Serkan, *Türkiye'nin Turizm Politikalarının Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Türkiye Turizmi Stratejisi 2023 Kapsamında İncelenmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2016.
- SÖZEN, Muhteşem Öztürk, *1982 Sonrası Dönemde Türkiye'de Uygulanan Turizm Politikaları ve Turizm Politikalarının Çanakkale Ekonomisine Etkileri*, T.C.

- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi,) Çanakkale 2006.
- SÜLÜKİ, İbrahim, *Turizm Sektöründe Personel Eğitimi ve Verimliliğe Etkisi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1994.
- ŞENER, Yekta, *Terör ve Turizm İlişkisi: Türkiye Üzerine Yansımalar*, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Düzce 2012.
- TETİK, Nuray, *Türkiye’de Profesyonel Turist Rehberliği ve Müşterilerin Turist Rehberlerinden Beklentilerinin Analizi (Kuşadası Örneği)* (Yüksek Lisans Tezi) Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2006.
- TUYLUOĞLU, Tuğba, *Türkiye’de Turizm Eğitiminin Niteliği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2003.
- ÜNALAN, Dilek, *Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Çevre*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1995.
- YAMAN, Hikmet, *Bir Cumhuriyet Aydını: Vedat Nedim Tör*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir 2017.
- YAVAŞ, Adem, *Körfez Savaşlarının Turizm Ekonomisine Etkilerinin Kriz Yönetimi Açısından İncelenmesi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Programı, (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2004.

G- Raporlar

- BAADE, Fritz “Türk Turizminin Gelişme İmkanları”, *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ankara 1963.
- BİTTEL, Siegfried “Türk Turizminin Gelişimi”, *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ankara 1963.

BRİNDEL, F.M. “Turizm ve Otelcilik”, *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ankara 1963.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm Sektörü Raporu (1968 - 1972), DPT Yayın No: 567, Ankara 1968.

JARRAT, G.F. “Genel Olarak Türkiye’nin Turizm Meseleleri “, *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1963.

RÖHM, Heinz “Türkiye’de Turizmin gelecekteki İnkişafına Dair Araştırma ve İnceleme”, *Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ankara 1963.

Turizm Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu (27 Temmuz 1963-1 Haziran 1964).

Turizm ve Tanıtma, 2. Cilt, IV. *Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1977.

Türk Turizmiyle İlgili Yabancı Uzman Raporları, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1963.

H- Yıllıklar, Planlar, İstatistikler

1971 Turizm İstatistikleri (DİE), Gelir Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Aylık Turizm İstatistikleri Bülteni, Mart 1972.

1979 Yılı Programı, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No:1682, AĞUSTOS 1979.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990 – 1994, Başbakanlık Basımevi, Yayın No: DPT:2174, Ankara 1989.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985 – 1989), Başbakanlık Basımevi, Yayın No: DPT:1974, Ankara 1985.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 - 1967), Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara 1963.

Cumhuriyetin 50.Yılında Aydın, 1973 İl Yıllığı.

Devlet Planlama Teşkilatı, *1983-1993 Ulaştırma Ana Planı*, Ankara 1982.

DİE, 1973 İstatistik Yıllığı.

DİE, *Kalkınan Türkiye (Rakamlarla 1923-1968)*, Ankara 1969.

DİE, *Ulaştırma İstatistikleri Özet Tabloları*, 1975-1978.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979 - 1983, Yayın No: DPT:1664, Ankara 1979.

DPT, 1965 Yılı Programı.

DPT, 1969 Yılı Programı.

Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.10, Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.3, Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.4, Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.5, Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.6, Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.7, Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.8, Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

Hükümetler - Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, C.9, Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.II, Haz. Nuran Dağlı, Belma Akyüz, TBMM Yayın No:12, Ankara 1988.

Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.III, Haz. Nuran Dağlı, Belma Akyüz, TBMM Yayın No:12, Ankara 1988.

Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.IV, Haz. Nuran Dağlı, Belma Akyüz, TBMM Yayın No:12, Ankara 1988.

Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.V, Haz. Nuran Dağlı, Belma Akyüz, TBMM Yayın No:12, Ankara 1988.

Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.VI, Haz. Nuran Dağlı, Belma Akyüz, TBMM Yayın No:12, Ankara 1988.

Hükümetler ve Programları 1960-1980, C.VII, Haz. Nuran Dağlı, Belma Akyüz, TBMM Yayın No:12, Ankara 1988.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968 - 1972, Devlet Planlama Teşkilatı.

Karayolu Ulaşım İstatistikleri, 2018.

Planı Tanıtma Çalışmaları Ulaştırma, Haberleşme, Radyo-Tv, Turizm, DPT:1307-KD:252.

Turizm İstatistikleri Bülteni 1996, Turizm Bakanlığı, Ankara 1997.

Turizm Yıllığı 1985, T.C. Turizm Bankası A.Ş., Ankara 1986.

Türkiye Cumhuriyetinin Sekseninci Yılında Aydın.

Türkiye Cumhuriyetinin Yetmişbeşinci Yılında Aydın.

Türkiye Yıllığı 1973, T.C. Başbakanlık Basın Yayın Genel Müdürlüğü Koordinasyon ve Araştırma Dairesi.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973 - 1977, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Programı 1996 – 2000, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

Yeni Strateji ve Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 – 1977, Yayın No: DPT:1272, Ankara 1967.

I-Ansiklopedi Maddeleri

1982, TOY, Hakan - ELMACI, Defne, *Kronolojik Türkiye Tarihi Ansiklopedisi*, Karma Kitapları, İstanbul 2010.

Aydın, *Türkiye İller Ansiklopedisi*, C.1, Ana Yayıncılık, İstanbul 2005.

Aydın, *Yurt Ansiklopedisi*, C.2, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982.

ÇORUH, Selahattin, “Turizm”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.9, İletişim Yayınları, s.2552-2556.

GÜLERSOY, Çelik, “Turizm Olgusunun Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. IX, 1983, s. 2556-2564.

İl İl Türkiye Ansiklopedisi, Parıltı Yayıncılık, İstanbul 2013.

ÖZDEMİR, Hikmet, “1960-1980 Dönemi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.17, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

İ- Elektronik Kaynaklar

<http://turizmgelistirmevakfi.com/contents/hakkimizda/306> (Erişim Tarihi:14.06.2021).

<http://www.dosim.gov.tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi:15.06.2021).

http://www.mavibayrak.org.tr/tr/icerikdetay.aspx?icerik_refno=10 (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

<http://www.turob.com/tr/istatistikler/kurulusundan-gunumuze-kultur-ve-turizm-bakanlari-listesi-3e889d5> (Erişim Tarihi: 10.05.2021).

<http://www.turob.com/tr/turob/turob-hakkinda> (Erişim Tarihi:14.04.2021).

<https://akademik.adu.edu.tr/fakulte/turizm/default.asp?idx=343236> (Erişim Tarihi:14.04.2021).

<https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/kulturel-miras/aydin-arkeoloji-muzesi> Erişim Tarihi: 15.04.2021).

<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-11830/turizm-egitimi-dairesi-baskanligi.html> Erişim Tarihi:13.05.2021).

<https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64399/muzeler-ve-orenyerleri.html> (Erişim Tarihi: 11.09.2020).

<https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64420/aydin-arkeoloji-muzesi.html>

<https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64421/cine-aricilik-muzesi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2020)

<https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64424/karacasu-etnografya-muzesi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2020);

<https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64425/kuva-yi-millie-muzesi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2020.

<https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64427/mastaura.html> (Erişim Tarihi:15.04.2020).

<https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64441/yoruk-ali-efe-muzesi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2020).

<https://biruni.tuik.gov.tr/turizmapp/sinir.zul> Erişim Tarihi: 12.10.2020.

https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzecontent/20_21_guz/turk_siyasi_hayati/11/index.html (Erişim Tarihi:11.06.2021).

<https://disiliskiler.ktb.gov.tr/TR-22141/turizm-isbirligi-anlasmalari-mutabakat-zabitlari-turizm-.html>.(Erişim Tarihi:10.06.2021).

<https://teftis.ktb.gov.tr/TR-267882/kultur-ve-turizm-anlasmalari-dizini.html> (Erişim Tarihi:12.03.2021).

<https://ttyd.org.tr/tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi:14.06.2021).

<https://www.dogadernegi.org/buyuk-menderes-deltasi/> (Erişim Tarihi: 17.07.2021).

<https://www.egm.gov.tr/disiliskiler/hakkimizda> (Erişim Tarihi:13.05.2021).

<https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Kurumsal/Tarihce.aspx>. Erişim Tarihi: 1.04.2020.

https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukumetler/hukumetler_cilt_7.pdf (Erişim Tarihi: 11.08.2021).

https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukumetler/hukumetler_cilt_9.pdf, s.7077. (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/hukumetler/hukumetler_cilt_9.pdf. (Erişim Tarihi: 15.06.2021).

<https://www.turing.org.tr/kurum-tuzugu/> (Erişim Tarihi:10.03.2020).

<https://www.tursab.org.tr/hakkimizda> (Erişim Tarihi:16.04.2021)

<https://www.tusas.com/kurumsal/hakkimizda>. (Erişim Tarihi, 10.06.2021).

<https://www.unwto.org> (Erişim Tarihi:10.06.2021).

<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-135302/yatirim-gelistirme-ve-planlama-daire-baskanligi.html> (Erişim Tarihi:13.05.2021).

<https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html> (Erişim Tarihi:12.05.2021).

Özta, Güven Gürkan, *Türk Siyasal Hayatı*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kamuyönetimi_ue/trksiyaslhayt.pdf (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164847_6_sura.pdf (Erişim Tarihi:10.06.2021).

[turing.org.tr](https://www.turing.org.tr) Erişim Tarihi: 2.05.2020.

www.adu.edu.tr (Erişim Tarihi:12.06.2021).

www.aydin.ktb.gov.tr Erişim Tarihi: 15.04.2020).

www.kultur.gov.tr (Erişim Tarihi:10.03.2020).

www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi: 14.04.2021).

EKLER

Ek 1. Matbuat Umum Müdürlüğü'nün Propaganda Faaliyetleri Hakkında Yazı.

85
185

**T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI**

**T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Matbuat Umum Müdürlüğü**

Ankara : 2 Temmuz 1934 .

Sayı :

Baş Vekâlete .-

2444 numarolu kanun mucibince faaliyete başlamış olan Matbuat Umum Müdürlüğü Kanunun ikinci maddesi mucibince propaganda servislerine de başlamıştır . Vekâleti Celilelerinin iç ve dış matbuatta propaganda edilmesini arzu ettikleri esasların bir direktif mahiyetinde bildirilmesi ve propaganda edilecek meseleler hakkında vesika vazifesini görebilecek resim ve yazıların lütuf edilmesini rica ederim, Efendim .

Dahiliye Vekili

Hıfzı
5-6-934

030 10 84 553 19

BASVEKÂLET EVRACI

1934	1	1934	1

Kaynak: BCA., 30.10.00/84.553/19.

Ek 2. Avrupa Tur Operatörlerinin Toplantısına Adnan Menderes'in Davet Edilmesine Dair Telgraf.

15.3.1950

PTT

Devlet telgraf muhaberatından
dulayı mesuliyet kabul etmez

TELGRAF

ADRES: _____

SEKVIS İSARETLERİ

YOL

ELT... HIS EXCELLENCY ADNAN MENDERES PRIME
MINISTER OF TURKEY ANKARA

Sıra No.	İlk merkez	No.	Kelime	Verildiği	Resmi	Orta merkez	Alındığı	İmza
+++++	2-ATHINA	100	14-3	19-45	+		Tarih	Saat

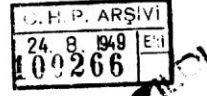
THE GRAND ORDER OF EUROPEAN TOUR HOLDING ITS ANNUAL MEETING IN ATHENS
HAS BEEN INFORMED BY ITS TURKISH MEMBER OF THE DECISION TAKEN ON MARCH
ELEVENTH BY YOUR EXCELLENCY TO LIFT THE BUC ON TRAVEL IMPOSED UPON TURKIS
CITIZENS STOP THE BARD AND MEMBERS OF OUR ORDER CONGRATULATE YOU ON THIS
MEASURE WHICH WILL HELP TO HAVE TURKEY BETTER KNOWN IN WIDER CIRCLES
THANK TO AN INCREASED EXCHANGE OF PEOPLE THIS FOR THE BENEFIT OF YOUR

Kaynak: BCA., 30.01.00/17.98/4.1.

Ek 4. Türkiye Turizm ve Tanıtma Kurumu İlk Toplantı.

TÜRK TUR
Türkiye Turizm ve Tanıtma
KURUMU

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türkiyeyi, dünyaya tanıtmak ve memleketimize turist celbetmek maksadile kurulmasına teşebbüs ettiğimiz Türkiye Turizm ve Tanıtma Kurumunun 25 Ağustos 1949 Perşembe günü saat 17 de İstanbul Eminönü Halkevinde yapılacak ilk toplantısına kurucu üye olarak iştirak etmenizi rica eder, bu vesile ile derin saygılarımızı sunarız.

Nadir Nadi Abaloğlu Cihat Baban Yahya Kemal Beyatlı Selim Ragıp Emeç
Mehmet Faruk Gürtunca Ali Naci Karacan Enis Tahsin Til Vedat Nedim Tör
Ahmet Emin Yalman

NOT : Kurumun beyanname ve tüzük projesi ilişik olarak sunulmuştur. Toplantıda zaman tasarruf edilebilmek için içtimadan evvel okunmasını hasseten rica ederiz.

Kaynak: BCA., 490.01.599/73.5/5.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T Ü R K T U R
(TÜRKİYE TURİZM VE
TANITMA KURUMU)

Mütesebbis Heyefi Beyannamesi

Türkiyenin ve Türk milletinin harici âlem tarafından hakkile ve lâyıkile tanınmamasının ıstırabını her Türk, nesillerdenberi çekiyor. Yanlış tanınmış olmak; bize çok pahalıya mal olmuş, bir çok haklarımızın zıya uğramasına, bir çok fırsatların elimizden kaçmasına yol açmıştır. Hele dünya yüzündeki işbirliğinin her zamandan daha sıkı bir şekil aldığı ve medeni milletlerin bir tek aile haline gelmek istidadını gösterdikleri bugünkü devirde bu muazzam işi ele almak ve çaresini bulmak bir zaruret halini almıştır. Türktur'un başlıca kuruluş gayelerinden biri, işte yurdu dünyaya tanıtma vazifesine sahip çıkmaktır. Bugün kendimizi harice tanıtmak için muhtelif memleketlerden heyetler davet etmek, gelenlere rehberlik ve ev sahipliği etmek, Milletlerarası toplantılar için yurdumuzun seçilmesini temine çalışmak, hakkımızda müşkül olan yabancılara cevap vermek, yol göstermek gibi işlerle vazifeli teşkilât çok mahduttur. Bu gibi işler tesadüfe kalmaktadır. Derneğimiz bu boşluğu doldurmayı iş edinecektir.

İkinci bir gaye; iktisadi bünyemiz için her cihetle büyük bir nimet halini alabilecek olan turizm hareketinin karşısına dikilen engelleri ortadan kaldırmağa, dahili ve harici turizmle alakalı türlü türlü tanzim, yayma ve teşkilatlanma faaliyetlerini kurmağa ve yürütmeğe vasıta olmaktadır.

490	01			599	23	5

Ek 6. Turizm Uzmanı Barker'ın Çalışma İzni.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

KARAR

Kararlar Müdürlüğü

Karar sayısı

3

12058

Amerika Birleşik Devletleri uyruğundan turizm uzmanı
Barker'in en çok altı ay süre ile Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdür-
lüğü emrinde çalıştırılması ve 29/6/1950 tarihli ve 3/11459 sayılı
kararın kaldırılması; 788 sayılı Kanunun 5 nci maddesine göre,
Bakanlar Kurulunca 6 /II /1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

C. Başbakan

03 0 18 01 2 2 124 83 15

Başbakan
Devlet Bakanı
Devlet Bakanı
Adalet Bakanı
Millî Savunma Bakanı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
Millî Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Eko. ve Ticaret Bakanı ve
Dışişleri Bakanı V.
Sa. ve So. Y. Bakanı
C. ve Tekel Bakanı
Tarım Bakanı
Üretim Bakanı
Çalışma Bakanı ve
Bayın. Bakanı V.
İşletmeler Bakanı

Kaynak: BCA., 30.18.1.2/124.83/15.

Ek 7. Turizm Uzmanı Bittel'in Çalışma İzni.

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR

Tetkik Dairesi

Kırar Sayısı

5

1000

KARARNAME

Eki

İsviçre Turizm Milli Ofisi Müdürü Mr.Bittel'in, memleketimizin turizm mevzuat ve teşkilâtının hazırlanması ve turistik tesislerin işletilmesi işlerinde uzman olarak, Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı emrinde 28/2/1961 tarihinden itibaren üç ay süre ile çalıştırılması; mezkûr Bakanlığın 24/3/1961 tarihli ve 496/7431 sayılı yazısı ve Dışişleri Bakanlığının 21/11/1960 tarihli ve 733.237 İKT-1/1465 sayılı muvafık mütalâası üzerine, 788 sayılı Kanunun 5 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 31 / 3 /1961 tarihinde kararlaştırılmıştır.

030 18 01 159 15 8

Dosya No :
27-270/2
369

Devlet Başkanı ve Başbakan	Devlet Bakanı ve Başlı Yardımcısı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı
Adalet Bakanı	Millî Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı	Millî Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Kırsal İktisat Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı	Gün. ve Tekel Bakanı	Tarım Bakanı	Ulaştırma Bakanı
Çalışma Bakanı	Sanayi Bakanı	Ba.-Ya. ve Turizm Bakanı	İmar ve İskân Bakanı

Kaynak: BCA., 30.18.1.2/159.15/8.

Ek 8. Hudut Kapılarının Bağlı Olduğu İllere Göre Giriş ve Çıkış Yapan Ziyaretçiler (1953-1976).

Hudut kapılarının bağlı olduğu illere göre giriş ve çıkış yapan yabancı ziyaretçiler, 1953 - 1976

	1953		1954		1955		1956	
	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
Genel Toplam	91 114	-	111 619	-	107 348	78 510	157 680	117 439
Adana	-	-	789	-	6 570	2 421	8 517	7 405
Ağrı	-	-	698	-	540	473	16	-
Ankara	-	-	3 337	-	3 556	3 459	10 228	8 607
Antalya	-	-	97	-	11	5	24	14
Aydın	-	-	-	-	-	-	-	-
Bursa	-	-	-	-	-	-	-	-
Balıkesir	-	-	437	-	148	195	41	41
Canakkale	-	-	146	-	220	72	13	782
Dişarbakır	-	-	-	-	-	-	-	-
Edirne	-	-	25 234	-	23 175	13 658	54 649	17 823
Eskişehir	-	-	-	-	-	-	-	-
Gaziantep	-	-	6 422	-	3 173	4 726	3 648	5 041
Hakkari	-	-	-	-	-	-	-	-
Hatay	-	-	7 672	-	6 940	5 258	10 390	9 493
İçel	-	-	46	-	62	17	125	18
İstanbul	-	-	52 997	-	52 146	41 116	60 736	59 360
İzmir	-	-	8 452	-	6 330	5 944	5 962	8 037
Kars	-	-	3	-	26	38	13	54
Kırklareli	-	-	-	-	-	-	-	-
Kocaeli	-	-	10	-	1	-	19	-
Mardin	-	-	958	-	940	298	2 596	193
Muğla	-	-	666	-	646	332	610	571
Samsun	-	-	-	-	-	-	-	-
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	-	-
Urfa	-	-	-	-	-	-	-	-
Trabzon	-	-	-	-	-	-	-	-
Van	-	-	-	-	-	-	-	-
Siirt	-	-	1	-	7	-	-	-
Zonguldak	-	-	4	-	-	-	-	-
Diğer iller	-	-	253	-	1 665	-	87	-
Bilinmiyen	-	-	3 399	-	1 192	498	8	-

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğünün pasaport kayıtlarına göre derlemiş olduğu sınır rakamlarıdır.

1957		1958		1959		1960		1961	
Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
159 148	122 335	153 476	125 183	165 803	148 633	124 228	122 173	144 356	131 550
5 944	5 405	6 047	5 980	6 341	6 532	6 374	6 472	7 427	6 560
2	-	1	-	4	58	48	10	8	39
12 745	10 187	13 284	10 999	18 751	15 580	16 898	15 812	16 416	15 185
198	522	208	17	141	135	22	9	295	33
24	-	-	-	-	-	-	-	792	780
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	57	12	10	1 209	1 054	878	829	180	144
12	18	629	194	374	215	67	22	425	396
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
50 739	18 765	43 951	20 796	35 711	22 068	3 318	5 022	13 732	6 728
-	-	-	-	-	-	-	-	63	100
3 453	4 414	1 640	2 149	817	1 101	4 373	3 394	4 720	3 919
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8 487	8 082	4 382	4 419	4 794	4 513	2 720	1 450	4 210	2 726
263	8	29	196	140	1 208	320	1 646	497	2 373
67 230	64 285	72 950	68 554	82 239	78 962	71 227	69 823	75 282	74 188
6 758	9 750	7 691	11 071	12 155	14 481	11 932	12 627	8 703	8 599
8	35	23	42	1	16	19	22	99	138
-	-	-	-	-	-	-	227	-	-
1	-	12	-	-	-	-	-	-	-
2 506	153	1 662	113	248	30	880	-	1 801	249
684	639	955	637	2 844	2 653	5 152	4 808	9 678	9 413
-	1	-	2	-	-	-	-	-	-
-	14	-	4	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
94	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	34	27	-	-	28	-

1962		1963		1964		1965		1966	
Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
198 228	176 669	198 841	166 701	229 347	214 263	361 758	314 503	440 534	373 906
8 005	7 487	7 219	6 285	1 918	1 912	2 826	2 670	6 098	6 380
286	892	6 187	691	9 330	11 167	9 425	11 739	11 147	13 820
16 019	14 545	17 839	15 055	16 565	14 303	20 038	16 675	20 444	16 969
292	356	397	127	755	419	3 570	5 098	3 213	1 612
10 042	9 618	12 971	7 085	12 646	7 979	16 137	11 244	26 956	19 309
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
421	360	371	288	218	184	162	238	154	177
4 987	4 067	4 880	1 167	5 300	470	7 327	32	5 418	868
-	-	-	-	-	-	346	114	-	-
24 315	10 925	9 131	5 521	45 226	40 737	132 650	98 518	175 391	128 293
4	2	329	180	114	248	169	167	1	4
8 689	7 707	11 244	7 564	11 507	8 095	14 449	10 856	16 603	13 249
-	-	-	-	-	-	11	5	157	197
4 095	4 475	3 358	1 950	10 845	13 680	8 636	11 869	13 062	11 813
93	50	167	99	79	35	300	361	203	49
87 147	82 767	94 136	92 359	89 226	91 919	102 777	102 862	129 611	130 711
18 687	19 165	15 301	14 051	12 688	10 614	17 186	17 410	17 317	16 758
12	34	116	62	35	38	209	177	676	692
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
1 589	165	1 017	122	305	287	3 968	2 981	4 433	3 299
13 542	14 054	14 178	14 095	12 590	12 176	21 325	21 487	9 646	9 706
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	247	-	2	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	-	-	-	-	-	-	-	-	-

1967		1968		1969		1970		1971	
Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
574 055	524 172	602 996	576 021	694 229	671 178	724 784	702 578	926 019	902 837
8 584	8 527	10 287	9 932	9 289	9 282	13 898	13 983	12 460	13 273
13 680	15 982	7 154	9 362	6 083	5 276	15 424	16 015	31 758	31 805
21 180	18 127	19 417	17 405	24 657	20 481	25 402	21 726	27 209	20 633
948	847	4 428	3 281	2 584	2 300	1 890	1 312	1 180	1 048
38 393	38 931	37 530	37 465	59 172	59 430	66 517	66 611	97 183	97 414
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
129	112	397	401	599	667	658	658	995	986
5 215	4 418	3 334	3 263	2 948	2 920	7 052	6 978	5 572	5 593
-	-	-	2	-	-	3	-	-	1
182 431	131 678	171 688	141 128	176 160	151 679	159 198	126 000	178 406	136 312
-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
13 955	11 011	11 547	7 769	10 248	8 245	6 252	4 363	6 490	4 495
274	311	312	433	344	434	841	935	1 980	3 718
11	17	24 315	29 310	37 603	41 965	34 886	43 963	37 648	49 824
133	82	122	50	1 234	779	162	67	843	792
262 259	266 785	282 642	284 862	322 471	323 975	312 974	321 002	366 700	386 026
19 501	21 091	26 296	27 758	29 972	32 952	26 168	30 508	29 902	33 684
518	541	369	364	500	606	386	572	336	743
-	-	-	-	-	-	12 354	7 555	14 898	7 220
-	9	1	2	-	-	46	1	-	1
3 299	2 222	-	1	-	-	4 283	4 512	7 909	5 975
3 565	3 475	3 154	3 232	10 364	10 187	36 374	35 835	102 779	102 079
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	6	3	1	1	-	16	2	14	1
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	1 756	1 213
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

1972		1973		1974		1975		1976	
Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
953 419	954 114	1 338 206	1 289 923	1 031 671	999 763	1 148 611	1 079 552	1 222 573	1 256 973
12 309	13 349	14 147	13 786	10 452	12 619	15 052	1 538	9 361	15 385
25 526	28 439	29 520	21 386	19 554	11 153	22 160	352	13 982	14 290
24 835	20 551	24 790	19 012	21 833	18 109	27 052	11 919	25 471	18 584
498	329	22 553	22 926	13 758	14 136	21 931	25 178	11 332	11 726
121 631	121 398	184 196	185 893	72 546	72 544	67 115	68 892	94 479	94 468
-	-	-	-	-	-	1 858	1 858	2 165	1 554
805	759	1 379	1 236	35	46	860	8 465	1 554	2 184
1 773	1 733	203	110	1 429	1 484	2 320	6 704	5 235	5 267
17	-	-	-	33	-	37	366	29	23
114 575	100 876	181 223	146 170	191 727	131 877	217 339	138 631	226 202	234 296
1	-	-	-	-	-	-	632	-	1
2 238	1 697	9 061	7 855	18 042	15 483	28 233	3 408	15 251	14 843
1 116	1 963	1 845	1 429	1 689	1 775	3 061	289	2 896	2 762
31 868	52 227	34 899	52 696	42 031	65 970	30 229	3 898	55 897	70 302
12 516	8 401	24 151	18 385	27 634	28 831	30 229	16 722	12 174	13 743
409 376	413 431	563 064	559 368	420 309	436 430	506 582	676 880	535 900	549 579
39 021	41 687	109 350	112 528	69 256	72 845	92 388	69 338	120 488	124 296
299	380	430	557	386	399	529	42	1 565	978
12 593	8 623	17 833	9 194	17 716	12 793	12 176	607	2 480	1 666
-	1	-	-	-	-	-	866	-	-
7 173	5 072	9 089	7 625	7 716	7 836	22 661	3 151	17 225	14 930
131 146	129 245	104 208	100 807	89 689	88 739	42 886	38 845	66 082	63 547
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
31	9	67	61	18	2	-	2	37	39
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	757	757	-	-
4 072	3 944	6 198	8 899	5 818	6 692	3 156	212	2 768	2 510
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: bilgi@tuik.gov.tr

Ek 9. Hudut Kapılarının Bağlı Olduğu İllere Göre Giriş ve Çıkış Yapan Vatandaşlar (1953-1976).

Hudut kapılarının bağlı olduğu illere göre giriş ve çıkış yapan vatandaşlar, 1953 - 1976

	1953		1954		1955		1956	
	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
Genel Toplam	-	80 134	-	50 431	32 001	34 043	37 450	41 976
Adana	-	-	-	-	277	238	268	260
Ağrı	-	-	-	-	80	94	-	53
Ankara	-	-	-	-	902	1 262	2 452	3 229
Antalya	-	-	-	-	1	2	-	14
Artvin	-	-	-	-	-	-	-	-
Aydın	-	-	-	-	-	-	-	-
Balıkesir	-	-	-	-	9	42	13	126
Bursa	-	-	-	-	-	-	-	-
Çanakkale	-	-	-	-	2	-	1	3
Diyarbakır	-	-	-	-	-	-	-	-
Edirne	-	-	-	-	4 606	5 034	5 356	5 839
Eskişehir	-	-	-	-	-	-	-	-
Gaziantep	-	-	-	-	861	1 129	833	1 083
Hakkari	-	-	-	-	-	-	-	-
Hatay	-	-	-	-	2 775	2 793	3 375	4 510
İçel	-	-	-	-	74	50	3	47
İstanbul	-	-	-	-	20 790	21 942	23 157	25 361
İzmir	-	-	-	-	1 038	1 094	883	891
Kars	-	-	-	-	17	12	27	16
Kırklareli	-	-	-	-	-	-	-	-
Kocaeli	-	-	-	-	-	-	-	3
Mardin	-	-	-	-	318	103	374	127
Muğla	-	-	-	-	249	248	407	344
Silirt	-	-	-	-	-	-	-	-
Tekirdağ	-	-	-	-	-	-	-	-
Urfa	-	-	-	-	2	-	1	-
Trabzon	-	-	-	-	-	-	-	-
Van	-	-	-	-	-	-	-	-
Zonguldak	-	-	-	-	-	-	-	-
Bilinmeyen	-	-	-	-	-	-	300	70

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğünün pasaport kayıtlarına göre derlemiş olduğu sınır rakamlarıdır.

1957		1958		1959		1960		1961	
Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
36 810	44 368	35 745	42 947	41 498	49 357	27 448	28 211	23 148	34 794
529	588	514	506	728	980	820	661	740	1 031
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
4 767	5 938	3 630	5 214	4 867	5 844	3 708	4 350	2 788	3 939
-	1	19	-	123	125	14	1	65	6
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	13	-
13	131	2	95	60	85	26	24	97	60
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1	13	2	9	6	6	10	1	18	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5 887	6 278	6 054	6 826	8 070	10 839	3 464	4 169	2 132	3 979
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
355	495	552	783	911	1 268	750	673	806	706
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2 516	3 626	1 986	2 713	3 060	2 289	2 109	1 704	1 187	1 004
11	33	16	36	104	1 434	193	451	103	950
21 021	25 687	21 066	24 372	21 305	23 113	14 530	14 481	13 506	18 699
803	927	1 255	1 853	1 081	2 239	1 278	1 315	905	1 848
4	43	7	7	47	52	36	44	79	2 187
-	-	-	-	-	-	-	-	189	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
465	114	311	168	144	24	161	48	-	-
433	464	230	359	968	1 059	349	271	520	385
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5	2	1	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
-	24	100	6	24	-	-	18	-	-

1962		1963		1964		1965		1966		1967	
Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
34 917	47 535	32 020	41 833	78 329	113 083	169 791	186 520	214 701	155 293	210 036	130 140
4 994	4 742	3 109	2 743	2 285	2 168	2 567	1 714	2 140	683	972	1 028
22	1	159	98	430	544	404	768	597	508	492	313
3 261	4 326	3 482	10 045	2 897	11 751	3 965	9 079	3 430	6 025	4 905	5 506
29	6	121	108	46	9	42	3	4	18	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	3	84	64	38	48	41	1	4	6	1	12
13	18	45	7	67	54	83	13	-	51	2	13
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	5	-	-	53	2	129	-	3	-	2	-
-	-	-	-	61	75	35	60	-	-	-	-
2 332	7 579	604	1 421	45 833	65 954	98 079	113 995	138 879	74 445	130 514	54 337
-	-	48	-	36	2	33	6	-	-	-	-
1 988	2 230	1 766	2 056	2 183	1 948	8 958	6 973	9 933	9 628	13 116	7 362
-	-	-	-	-	-	-	-	134	39	36	87
721	1 215	456	267	1 169	947	14 995	15 816	12 002	16 660	1 652	4
23	66	73	27	47	8	35	4	50	29	87	47
18 627	23 447	19 612	22 358	21 325	27 909	38 194	35 916	44 690	44 385	56 046	56 347
2 062	2 712	1 949	2 122	1 493	1 400	1 419	1 367	1 545	1 816	1 576	1 582
111	263	113	105	52	87	316	206	236	292	118	112
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	3
246	486	193	209	175	76	437	528	1 010	637	454	3 345
473	430	206	203	139	96	59	71	44	65	63	36
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	6
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	6	-	-	-	5	-	-	-	-	-	-

1968		1969		1970		1971		1972	
Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
191 985	186 449	266 888	270 417	444 799	515 992	498 874	559 786	699 820	802 635
1 410	1 440	1 897	1 992	1 708	1 750	1 152	1 319	3 219	5 506
169	80	44	29	260	237	1 217	1 158	2 884	2 968
9 151	10 550	15 694	25 070	29 844	35 466	45 480	52 358	52 528	66 822
4	18	2	3	51	41	30	32	1 805	1 776
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
22	12	23	19	20	19	20	37	30	111
80	80	26	63	43	48	32	79	36	140
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	-	6	-	2	-	4	19	12	7
-	1	2	-	-	2	4	3	-	232
96 955	73 469	107 517	102 266	139 332	170 609	144 638	168 141	212 315	254 283
-	-	4	-	3	4	3	-	-	6
1 681	19 338	4 953	14 809	26 192	30 379	546	678	467	378
101	102	51	59	50	43	41	333	12	876
11 671	10 831	16 440	17 150	21 036	17 231	2 715	2 742	4 128	5 241
53	47	110	59	55	117	369	328	607	764
67 733	67 028	117 065	105 468	218 537	249 586	295 121	324 253	409 686	449 133
2 738	3 237	2 525	2 997	3 307	3 308	2 922	3 243	6 833	8 244
156	162	177	262	285	281	174	82	92	106
-	-	-	-	2 682	4 488	2 868	3 372	3 644	4 323
-	-	-	-	-	-	-	2	1	-
-	-	1	-	1 234	2 222	1 332	1 423	1 073	1 020
57	52	350	167	152	160	175	164	411	617
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1	2	1	4	6	1	-	10	16	4
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	31	10	21	78
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

1973		1974		1975		1976	
Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
838 235	943 741	1 041 764	1 011 444	1 160 482	1 116 216	1 054 961	1 158 339
4 456	5 959	4 622	1 599	5 523	7 439	5 590	9 684
2 115	2 011	1 921	2 565	529	822	2 968	5 040
70 188	83 293	90 552	81 955	63 193	85 174	109 568	108 884
2 178	4 345	3 209	65	251	961	140	86
-	-	-	-	-	-	-	-
9	67	-	-	-	1	3	5
16	150	38	58	29	200	11	34
-	-	-	-	-	-	-	1
24	28	29	7	412	28	-	11
20	16	1	1	213	-	1	1
228 239	245 272	356 410	332 886	443 411	280 008	296 746	265 231
-	-	-	-	395	393	-	-
1 368	1 083	18 245	20 462	72 600	47 307	31 439	27 720
44	114	268	167	953	1 322	2 176	715
5 689	4 834	12 612	11 458	23 348	30 560	23 856	26 760
3 260	3 055	6 836	9 470	29 754	36 836	46 503	46 093
501 539	571 601	528 422	516 939	462 047	558 737	482 107	615 948
10 171	12 654	6 069	6 239	5 301	6 277	20 502	18 064
83	116	216	85	135	114	124	99
6 138	6 400	7 534	7 952	7 696	7 409	1 065	1 692
-	-	6	-	26	-	1	1
1 249	1 311	2 695	18 064	43 313	52 350	31 918	31 845
1 326	1 296	1 934	1 311	986	102	242	346
-	-	-	-	-	-	-	-
26	14	3	-	-	-	1	5
-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	73
97	122	142	161	367	176	-	1
-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: bilgi@tuik.gov.tr

Ek 10. Aydın Millet Vekili Yüksel Yalova' nın Turizm Yatırımları Hakkındaki Sorusuna Devlet Bakanı Tansu ÇİLLER' in Cevabı.

T.B.M.M.

B : 98

4 . 5 . 1993

O : 2

12. — Aydın Milletvekili Yüksel Yalova'nın, turizm yatırımlarını teşvik paketine ilişkin sorusu ve Devlet Bakanı Tansu Çiller'in yazılı cevabı (7/1040)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

Aşağıdaki sorunun yazılı olarak, Devlet Bakanı Sayın Tansu Çiller tarafından cevaplandırılmasına delaletlerinizi saygılarımla arz ederim.

Yüksel Yalova
Aydın

Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe konulan çeşitli konuları muhtevi teşvik paketinde, "yarım kalmış turizm yatırımları"nın fon kaynaklı kredilerden istifade ettirilmesi öngörülmüş bulunmaktadır.

1. Ülkemizde, böylesi bir krediden istifadeye hak kazanabilecek kaç adet yarım kalmış turizm yatırımı vardır? Talep ne miktarda gerçekleşmiştir, ne kadarına müspet cevap verilebilmiştir?

2. Maruz paket bünyesinde konuya ilişkin yatırımların tümü için ne kadarlık imkan ayrılmıştır?

3. Tümü için ayrılan miktarın yüzde kaç, Çamlık Otel Turizm ve Yatırım A.Ş.'ye verilmiştir?

4. Adı geçen şirketin ödenmiş sermayesi nedir? Teşvik belgesinde aranan koşulları yeri ne getirmiş midir? Arsa bedeli-bina kompleks bedeli oranları nedir?

5. Fon kaynaklı krediye müstehak addedildiğinde, yatırımın gerçekleşme oranı nedir? Yatırımın, toplam yatak kapasitesi nedir? Kredi kullanımında talep değerlendirmesi yapılırken, yatak kapasitesi oranı baz alınmış mıdır? Alınmış ise, aynı kategorideki diğer yatırımlara da benzer kıstas uygulanmış mıdır?

T. C.

Başbakanlık

Hazine ve Dışticaret Müsteşarlığı

Sayı : TUGM/53815

3.5.1993

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı

Genel Sekreterliği

İlgi : 18.3.1993 tarih ve A.01.0.GNS.0.10.00.02-7/1040-4098/18290 sayılı yazısı.

(29.3.1993 tarihi ve 002/00856 sayılı yazı.)

Aydın Milletvekili Sayın Yüksel Yalova'nın Turizm yatırımlarının teşvik paketine ilişkin yazılı soru önergesinde cevaplandırılması istenen hususlar aşağıda belirtilmiştir.

1. Yarım kalmış turizm yatırımlarına ilişkin olarak müsteşarlığımızca çıkarılmış herhangi bir envanter bulunmamaktadır. Ancak Yarım kalmış Turizm Yatırımlarının Fon Kaynaklı Krediden faydalandırılmasına ilişkin yayımlanan Kararname ve Tebliğ hükümleri çerçevesinde ilgili bankalara müracaat etmiş ve bu bankalarca durumları Kararnamede belirtilen hükümlere uygun olan 32 adet firma dosyası, Müsteşarlığımıza intikal ettirilmiş ve haklarında malî, teknik, istihbarat ve özkaynak raporu bankalarca hazırlanmış olan 5 adedinin belgeleri revize edilerek konu bankalara bildirilmiştir. Diğer 27 firmanın ise haklarında malî, teknik, istihbarat ve özkaynak araştırması yapılarak, hazırlanacak raporların Müsteşarlığımıza gönderilmesi istenmiştir.

2. Yarım kalmış turizm yatırımlarına uygulanacak kredi miktarı "Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'ndan" karşılanmakta olup, fonun durumuna göre bu meblağ değişmektedir.

3. Çamlık Otel Turizm ve Yatırım A.Ş. adına Müsteşarlığımızca 24.11.1989 tarih ve 1084 sayılı İzin ve Teşvik Belgesi düzenlenmiştir. Ancak İzin ve Teşvik belgesine konu yatırıma henüz başlanılmamış olması sebebiyle, sözkonusu firmanın yarım kalmış turizm yatırımlarına tanınan fon kaynaklı krediden istifade ettirilmesi bahis konusu olmamaktadır.

4. Adı geçen şirketin sermayesi 156 620 milyon TL olup bunun 75 777 milyon TL'si ödenmiştir.

—Şirket kuruluşu hariç olmak üzere, belgede kayıtlı sermaye şartı, Turizm Yatırım Belgesi alma özel şartı ve yabancı ortağın iştirakine dair şartlar yerine getirilmemiş olup, sözkonusu şartların yerine getirilmesine ilişkin süreler henüz dolmamıştır.

—Arsa bedeli 36 milyar TL olup, bunun yatırım tutarına (536 milyar TL) oranı % 6,8'dir.

—Yatırımın kapasitesi 510 oda 1 023 yataklı 5 yıldızlı otel olup, arsa ve arazi alımı dışında henüz bir harcama yapılmamış olması nedeniyle, yatırımın yarım kalmış turizm yatırımlarına tanınan fon kaynaklı krediden yararlandırılması bahis konusu değildir.

Bilginizi arz ederim

Prof. Dr. Tansu Çiller
Devlet Bakanı

Görüntü Sayısı :

Belge Özeti : Aydın'ın Kuşadası ve İzmir'in Selçuk belediyeleri arasındaki sınırın tespiti.

Yer Bilgisi : 289 - 1 - 16 **Dosya Ek :**

Belge Tarihi : 09.01.1962-00.00.0000

Kurum : 30-11-1-0 /

BAKANLIKLARARASI TAYİN DAİRE

BAŞKANLIĞI

Dili : Türkçe

Görüntü Sayısı :

S E R T İ F İ K A

Aydın İlinin Kuşadası İlçesine bağlı Merkez Belediyesi ile ;
İzmir İlinin Selçuk İlçesine bağlı Merkez Belediyesi arasındaki sınırın
anlaşılması ;

İlherince gerekli tetkikata tabi tutulmuş ve bu hususdan ötürü de ;
Her iki ildece müteakik Kurum Kurulmuş mahallen inceleme ve tespiti
ve fakat aralarında bir anlaşma sağlanamamış, Kurum Kurulları bu husustaki
görüşlerini ayrı ayrı belirsizlikler ve geçirmek istedikleri sınır hatlarını bu
raporlarında açıklanmışlardır. Buna göre ;

Nesnelin her iki il Yetkili Kurullarında yapılan müzakeresinde de ;
Kendi illeri Kurum Kurullarına isteklerine uyulmuş ayrıca ;
Aydın Valiliği ve Yetkili Kurullarında da bu ilin Bakanlığa teklifi
hususu müteakik edildiği ve bu suretle Karar altına alındığı görülmüştür.

Her iki ildece mahkemeye görüş ve kararlarla Bakanlığımıza intikal ettirilen
dosyaları üzerinde bu husus müteakik edildiğinden ilin Merkezden teklifi
üzerinde durulmuş ve Mahkeme tasvirleri ile de ;

Merkûr intikalat Merkezden teklifi ettirilmiştir.

Yapılan bu tetkikatte Merkez Heyeti beliren görüşlerini aşağıya syen
alınmış raporlarında açıklanmışlardır.

Buna göre ;

* Başlıkları Bakanlığımıza 12/5/1960 T. ve Valiyetler İdarresi
Düme MÜSÖRİHİ 20104/0-4/4580 sayılı emirleri ile Aydın Valiyetine
başlı Kuşadası Merkez Belediye sınırları ile, İzmir Valiyetine bağlı
Selçuk Merkez Belediye sınırlarının (ki iki Valiyet sınırları teklifi
etmektedir.) mahallen teklifi ve tevbisine Memur edilmele 20/5/1960
güne intikalatı sınır mahalline gelindi.

Evvelce taraflara tebliğat yapılmış olduğundan her iki taraf
Heyetleri ve Belediye Meclisleri de husus üzerinde hazır görülmüşler.
Taraflara anlaşmaları teklifi edildi ve bir tarafa çekilerek konuşulmuş,
mahallende anlaşamadıklarını beyan etmeleri üzerine Arazi gestildi. Ve
belirli noktaların isim ve mevkiileri üzerinde taraflar ittifak ettiler.

Selçuk İlçesinin evvelce Akıncılar ismiyle bir Mahalle olduğu ve
Kuşadasına bağlı bulunduğu o zamandan beri Kuşadası ile olan hudutleri-
nin (Zeytin Suyu Tepesi - Kerekol Tepesi - Cami Tepesi) hatlı oldu-
ğu ve Selçuk İlçesinin bu hudut hattı üzerinde karar ettikleri ve sebebi
mütteki olarak da burada mevcut bütün arazinin kendilerine ait olduğunu ;
tabii ve coğrafi bakımdan da en uygun hududun bu olduğunu ve buna
göre de yetkirdiklerini, bu yere ait Vergi ve Tapu Kayıtlarının kendile-

Belge Özeti : Aydın'ın Kuşadası ve İzmir'in Selçuk belediyeleri arasındaki sınırın tespiti.

Yer Bilgisi : 289 - 1 - 16 **Dosya Ek :**

Belge Tarihi : 09.01.1962-00.00.0000

Kurum : 30-11-1-0 /

BAKANLIKLARARASI TAYİN DAİRE

BAŞKANLIĞI

Dili : Türkçe

Görüntü Sayısı :

T. C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

BAŞKANLIK

812

1- Aydın İlimin Kuşadası İlçesine bağlı Merkez Beledi -
yesi ile ;
İzmir İlimin Selçuk İlçesine bağlı Merkez Belediye -
si arasındaki sınır ; ilgilik krokisinde gösterildiği şekilde ;
Kardelli Kaymak Tepe - Kardelli Tepe - Çama Tepe -
iki hatlı,
Olarak belirlenmiştir.
Taraflarına karşı taraf sınıra ilişkin kesin ve
kesil hakları saklıdır.
2- Bu Kararın tasarrufları İçişleri Bakanlığı Sayıştayca
- 9 Ocak 1962

Cumhurbaşkanı
C. Özalp

İçişleri Bakanlığı
A. Topaloğlu

Şeyhhan
İ. İsmail

Şeyhhan
İ. İsmail

030 11 1 723 1 / 6

ABONE
Yıllık Abonesi : 35 TL.
Altı aylığı : 20 TL.

Kısmi illahat resmi tasfiye, özel illahat parafıyla tabidir. illahatlar-
dan sorumluluk kabul edilmez

HÜR AYDIN

Demokrasi ve Sosyal Adalet İlkelerini Savunan Günlük Siyasî Gazetedir

KURUCUSU
RAİF AYDOĞDU
İdarîye Şubesi:
Mühürat Aydoğdu
Yazı İşleri Müdürü:
Selami Şen
Ticaret Sicil No: 10000
Mühürat Hür Fırat
No: 1 - Tel: 1998
Aydın

14
EKİM
CUMA
1966
25 Kuruş

Tali 14
Sayı 4149

Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihat Kürşat Sökeye'ye geldi

Bakana Vali Ürgen refakat etti

SÖKE —
İyde gestilerine devam et-
mekte olan Turizm ve Tanıt-
ma Bakanı Nihat Kürşat ün-
anlı gün şehrimize gelmiştir.
Bakirinde Turizm ve Ta-
nıtma Bakanlığının işleri ol-
duğu halde şehrimize gelen
Turizm ve Tanıtma Bakanı
Kürşat Vali Musmiser ün-
gen karşılamıştır.
Bundan bir süre önce çık-
tığı ege gestisine bakın devam
etmekte olan Bakan Nihat
Kürşat ilkin Ege'den ilgeride
giderek tekkilere temsalarar
da bulunmuştur.
Kuşadasından sonra şehri-
mize gelen Turizm ve Tanıt-
ma Bakanı Nihat Kürşat Şeh-
rimizde kaldığı kısa süre içe-
sinde şehrin, turistik yerleri-
ni gezmiş ve bakanlığı ile
ilgili olarak bazı temaslarda
bulunmuştur.
Bütün gestisi sırasında ken-
disine refakat eden vali Mus-
miser Ürgen bakanın ilmin
turizmi ile ilgili olarak bazı
vaazlar almıştır.
Ancak alınan vaazlar ne-
rde olduğu henüz resmi olarak a-
çıklanmamıştır.
Alınan vaazların çoğunluğu
nın Kuydu isleinde yapıla-
cak olan turistik tesislerle il-
gili olduğu i husin edilmekte
dir.
Turizm ve Tanıtma Bakanı
Nihat Kürşat ve beraberinde-
ki bakanlık ilgilileri şehrimiz
de yakınlık temas ve tekkik
lerden sonra Rodos'a hareket
etmişlerdir.

Şehrin doktrini tophyan Nazilli folklor ekibi

Öğrencilerin kahvelere

T.I.P. Kongresi 16 Ekimde yapılacak

Türkiye İşçi Partisi Aydın
İl Yürütme Kurulunun Yıllık
Genel Kurulur Toplantısı 16
Ekim pazar günü yapılacak-
tır.
Kongre hazırlıkları tamamlan-
mıştır. Toplantı pazar gün-
ü saat 13 de başlayacaktır.
Türkiye İşçi Partisi yöneti-
cileri T.I.P. genel başkanı Meh-
met Ali Ayhan, bakanlık mil-
letvekilleri profesör Sadun A-
ron ile Çetin Altan da kong-
reye çağırılmışlardır.

General De Gaulle, 28 Ekimde basın toplantısı yapacak

PARİS, 13 —
Fransa Cumhurbaşkanı Ge-
neral De Gaulle, 28 Ekim'de
bir basın toplantısı yaparak
ve çitirli dünya sorunları hak-
kındaki görüşünü çıkarsayacak-
tır.

Vakıflar Müdürü Denizli'ye gitti

Dün şehrimiz vakıflar müdü-
rünü Murat Aleğli Denizli'ye
gitti.
Vakıflar müdürü gitmeden
önce çalışmalarını çok hızlan-

Belediye Başkanı Turan Caddesi hakkında izahat verdi

Şehrimiz belediye başkanı
Orhan Ekin geçen ramazan
berisi devam etmekte olan tu-
raz Caddesinin yapımı ve ona-
rını hakkında bilgi vermiş-
tir.
Ekin göre yolun asfalt ol-
ması için bütün hazırlıkların
tamamlanmış olduğunu Asfalt yapımı
için lazım olan her şeyin ha-
zu olduğuna şeye makinaları
na ihtiyac bulunmadığını bu-
run içinde devlet karsınları
genel müdürlüğüne bağ vurul-

Pamuk piyasasında dış satışlar gelişmeye başlıyor

Şehrimiz ticaret borsasından
öğrenildiğine göre bir süredir
dargan bulunan pamuk piyasa-
sında dış satışlar tekrar geli-
şmeye başlamıştır. Böyle olma-
sına rağmen pamuk fiyatlarında
bir bir kımıldama görülme-

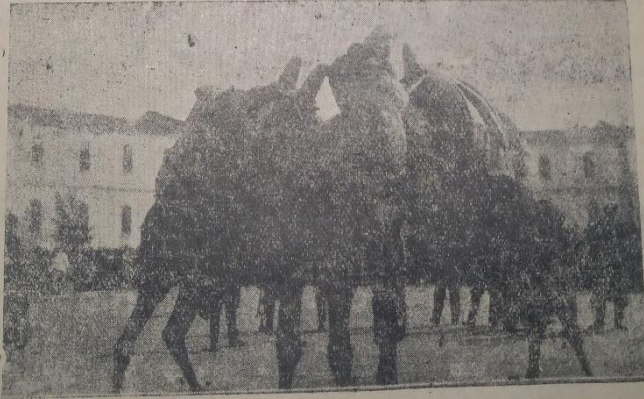
Bu göre standart miktarda
malları 54-55 Antalya menşeli
pamuklar lob. 53-53,5 kuruş
tan alıcılı bulunmaktadır. An-
cak fiyatlar küçük ölçüde al-

Ek 13. *Hür Aydın*, 15 Aralık 1953.

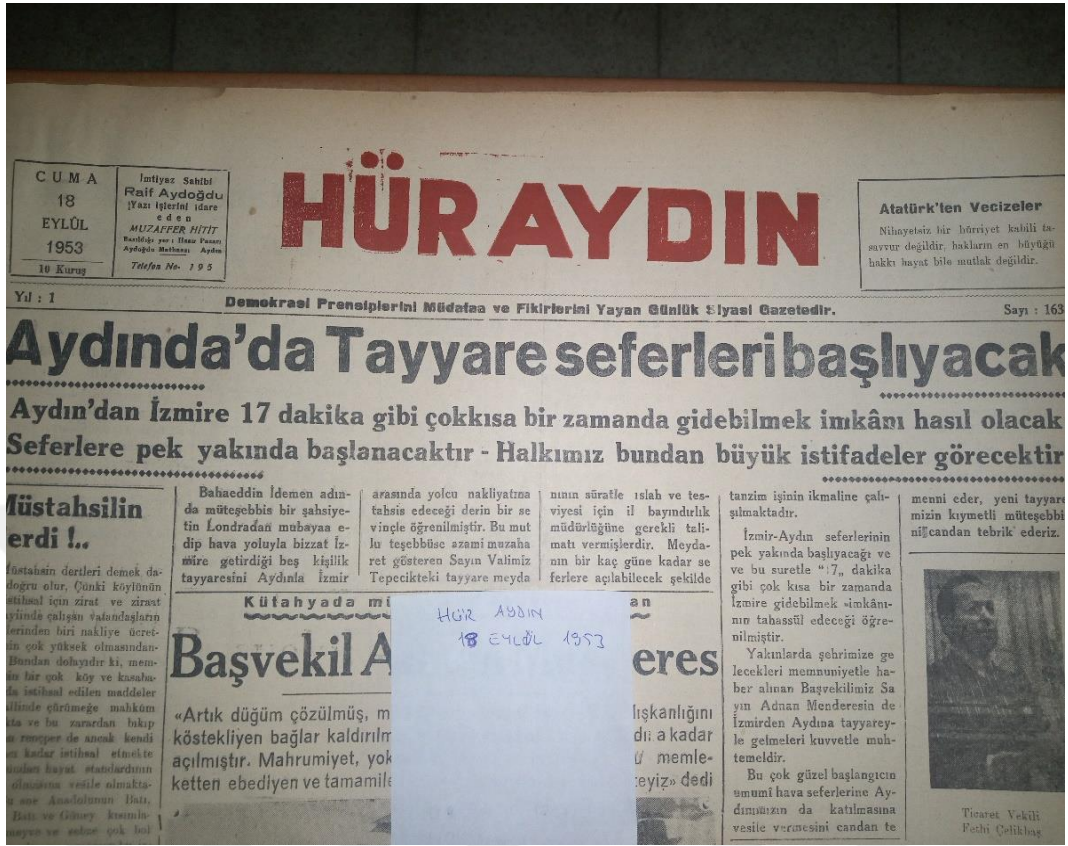
DEVE GÜREŞİ
Demokrat Parti Yararına
19 VE 20 ARALIK 1953 — CUMARTESİ, PAZAR

A Y D I N
Futbol
SAHASIN
DA

Bu fırsatı
kaçırmayınız

BAŞA 200
B. ALTI 150
ORTA 100
AYAGA 50
VE
BİRER
HALI

Uç Yabancı Turizm Uzmanı Geliyor

Ankara (A.A.) Turizm : alanında Avrupa'nın sayılı otoritelerinden Robert Ginsbach, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından memleketimize dâvet edilmiştir. Bakanlık, Ginsbach'ı müşavir olarak istihdam etmeyi düşünmektedir.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı teşkilâtı kurulurken Norveçli turizm mütehassıslarından Esmark'ın Bakanlıktaki raporundan faydala

nmıştır. bilindiği gibi Esmark memleketimizin turizm imkânlarının araştırma ve Türk turizmi için ne yapılması lâzım geleceği konusunda OECD'ye bir rapor vermişti. OECD, Esmark'ın bu raporuna uyulduğu takdirde, memleketimize iki turizm mütehasssının gönderileceğini ve bunların faaliyetlerinin iki yıl OECD tarafından (Devamı S. 4 S 4 de)

KALKINAN TÜRKİYE

Turizm Davamız

BÜTÇE MÜZAKERELERİ ESNASINDA BASIN — RADYO
VE TURİZM TARTIŞMASI

Devlet Vekili Mükerrer Sarol (İstanbul) — Sevgili arkadaşlarım; Ali Yeniaras ve Mehmet Hazer arkadaşlarımızın konuşmalarını dinlediğim zaman cidden çok üzuldüm. Ali Yeniaras arkadaşımız dün Muhterem Başvekili-miz ile Cumhuriyet Halk Partisi sözcüsü arasında geçen ve istikbal için büyük ümit ve müjde vaadeden konuşmalardan tamamen tegafül etmişler, «Bir tabiat ki kalmış gam zamanından bana» fehvasınca eski itiyatlarından bir türlü kurtulamamışlardır. Hiç bir sebep yokken, belki de bizi sinirlendirmek için nâbeca bir takım sözlerle bizi baskı altında tutmak istemişlerdir.

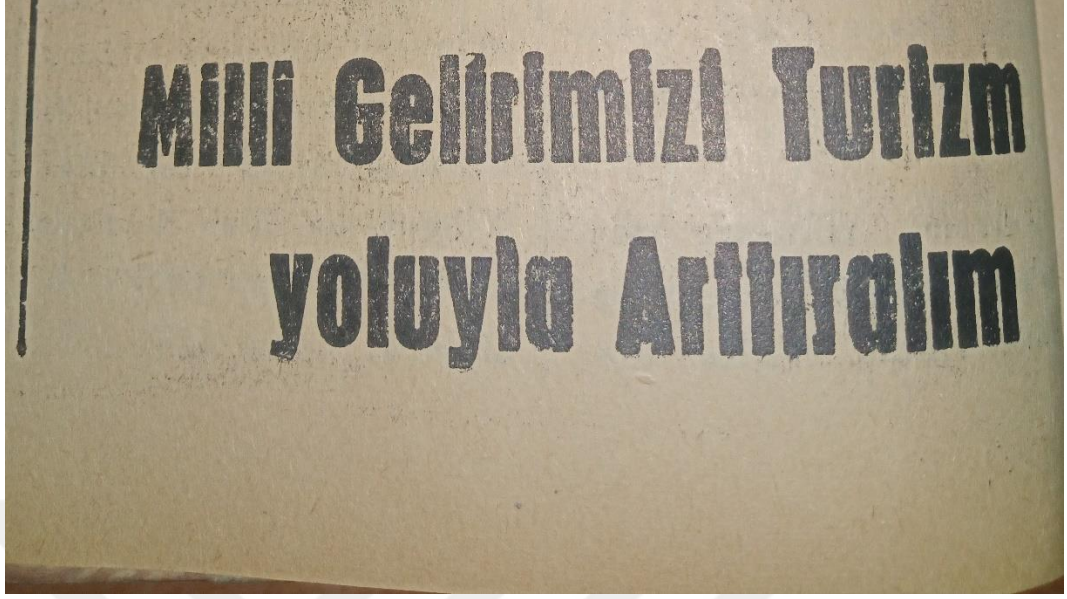
Arkadaşımız konuşmalarında, radyo hükümet icraatı diye partizanlık yapmaktadır, dediler. Vicdanlarına hitap ediyorum: Hangi parti reisi ve ya parti teşkilâtımızın hangi başka radyoda kendilerine tahsis edilmiş olan saatlerden istifade etmek suretiyle propaganda mahiyetinde konuşmalar yapmışlardır?

Devlet Vekilimiz Mükerrer Sarol
— Davasına inanan adam —

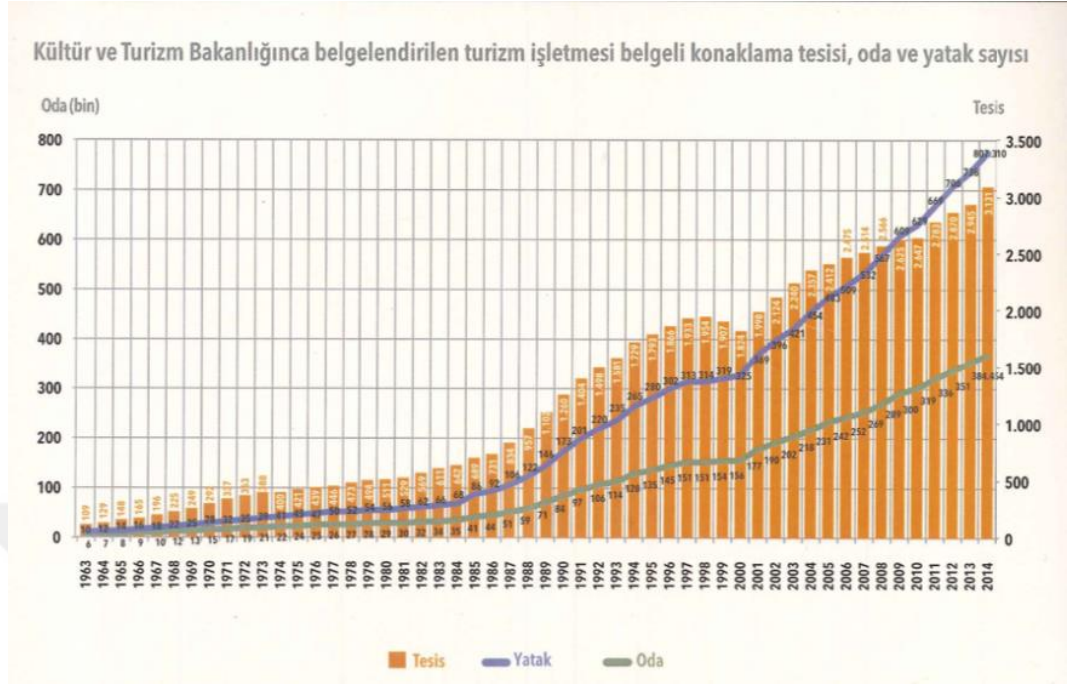
Sırrı Atalay (Kara) —

Handwritten note on the portrait: "Bu adam Türkiye'ye millet muaynesi yapmıyorsa ne işi var?"

Ek 18. *Hür Aydın*, 15 Temmuz 1963.

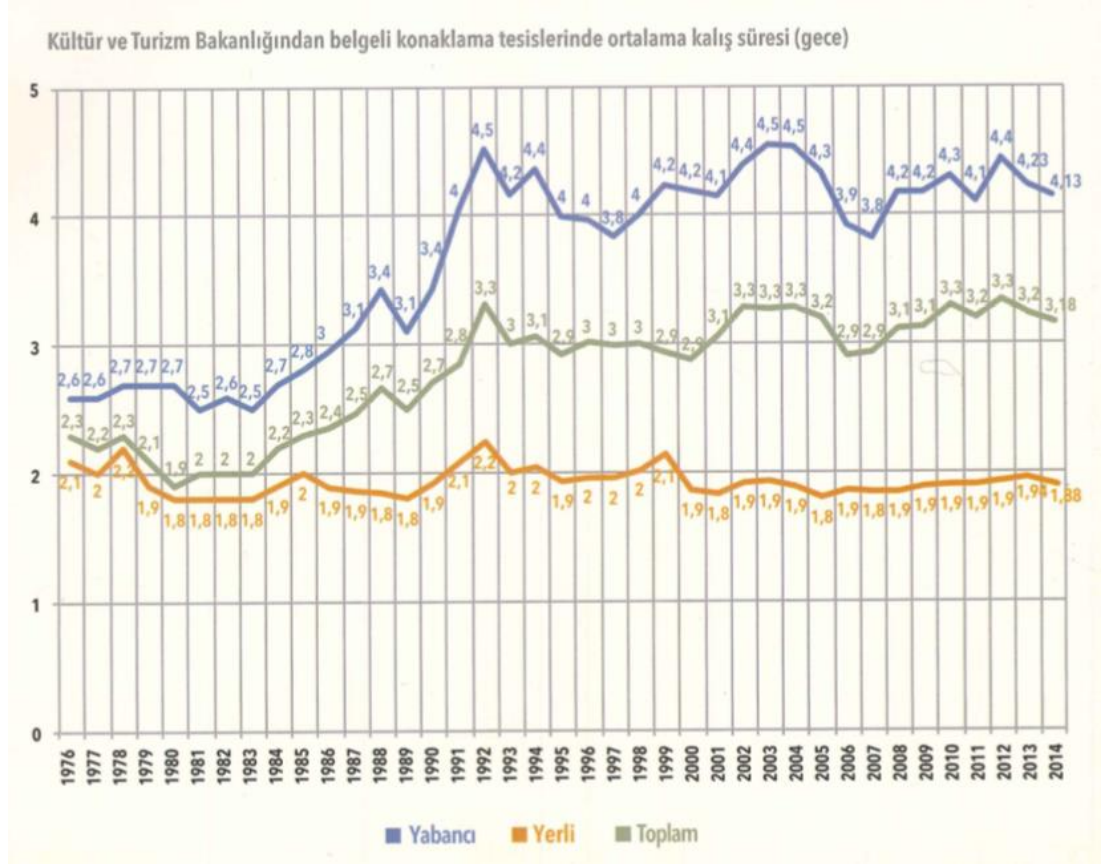
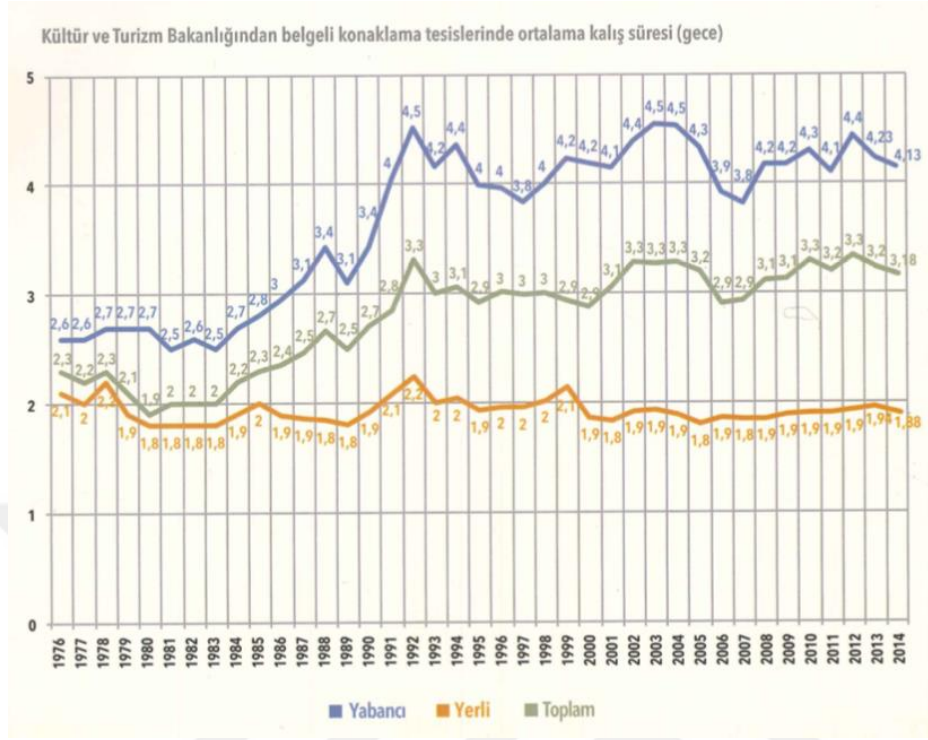

Ek 19. Konaklama İstatistikleri-1.

Kaynak: <https://yigm.ktb.gov.tr> ; Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm, s. 212.

Ek 20. Konaklama İstatistikleri-2.

Kaynak: <https://yigm.ktb.gov.tr> ; Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm, s. 212.

Ek 21. İkamet Yerine Göre Ziyaretçi Sayısı ile Bunların Toplam ve Kişi Başına Turizm Harcaması (1963-2000).

Yıllar	Yurt dışında ikamet eden ve Türkiye'den çıkış yapan ziyaretçi sayısı	Yurt dışında ikamet eden ziyaretçi başına ortalama harcama (ABD Doları)	Türkiye'nin turizm geliri (Milyon ABD Doları)	Yurt içinde ikamet eden ve Türkiye'ye giriş yapan ziyaretçi sayısı	Yurt içinde ikamet eden ziyaretçi başına ortalama harcama (ABD Doları)	Türkiye'nin Turizm Gideri (Milyon ABD Doları)
1963	198.841	...	7,7	...	...	20,5
1964	229.347	...	8,3	...	368,4	21,8
1965	361.758	38,0	13,8	97.643	249,0	24,3
1966	440.534	27,5	12,1	81.296	323,9	26,3
1967	574.055	23,0	13,2	68.128	393,6	26,8
1968	602.996	39,9	24,1	97.606	342,3	33,4
1969	694.229	52,7	36,6	141.563	298,3	42,2
1970	724.784	71,2	51,6	270.122	176,7	47,7
1971	926.019	67,9	62,9	376.746	112,0	42,2
1972	1.034.955	100,2	103,7	473.561	125,3	59,3
1973	1.341.527	127,8	171,5	526.024	176,8	93,0
1974	1.110.298	174,4	193,7	620.990	244,4	151,8
1975	1.540.904	130,4	200,9	731.552	211,8	155,0
1976	1.675.846	107,7	180,5	739.387	281,2	207,9
1977	1.661.416	123,3	204,9	809.227	331,8	268,5
1978	1.644.177	140,1	230,4	784.384	130,6	102,5
1979	1.523.658	184,2	280,7	803.505	118,3	95,1
1980	1.288.060	253,6	326,7	939.582	122,1	114,7
1981	1.405.311	271,3	381,3	933.867	110,6	103,3
1982	1.391.717	266,1	370,3	994.324	109,5	108,9
1983	1.625.099	253,0	411,1	1.046.038	121,7	127,3
1984	2.117.094	396,8	840,0	1.084.267	255,3	276,8
1985	2.614.924	566,7	1.482,0	945.526	342,2	323,6
1986	2.391.085	508,1	1.215,0	849.241	369,2	313,6
1987	2.855.546	562,7	1.721,1	1.006.000	445,1	447,7
1988	4.172.727	567,5	2.355,3	1.107.087	323,3	358,0
1989	4.459.151	570,3	2.556,5	1.290.070	438,0	565,0
1990	5.389.308	621,3	3.225,0	1.527.111	340,5	520,0
1991	5.517.897	519,7	2.654,0	1.450.492	408,1	592,0
1992	7.076.096	533,0	3.639,0	1.569.096	494,6	776,0
1993	6.500.638	668,1	3.959,0	1.733.472	538,8	934,0
1994	6.670.618	674,0	4.321,0	1.804.305	480,0	866,0
1995	7.726.886	684,0	4.957,0	2.084.258	437,6	912,0
1996	8.614.085	748,0	5.962,1	2.230.477	567,1	1.265,0
1997	9.689.004	876,0	8.088,5	2.425.311	707,5	1.716,0
1998	9.752.697	879,5	7.808,9	2.408.806	728,1	1.753,9
1999	7.487.285	736,0	5.203,0	2.490.923	590,5	1.471,0
2000	10.428.153	764,3	7.636,0	2.766.350	618,5	1.711,0

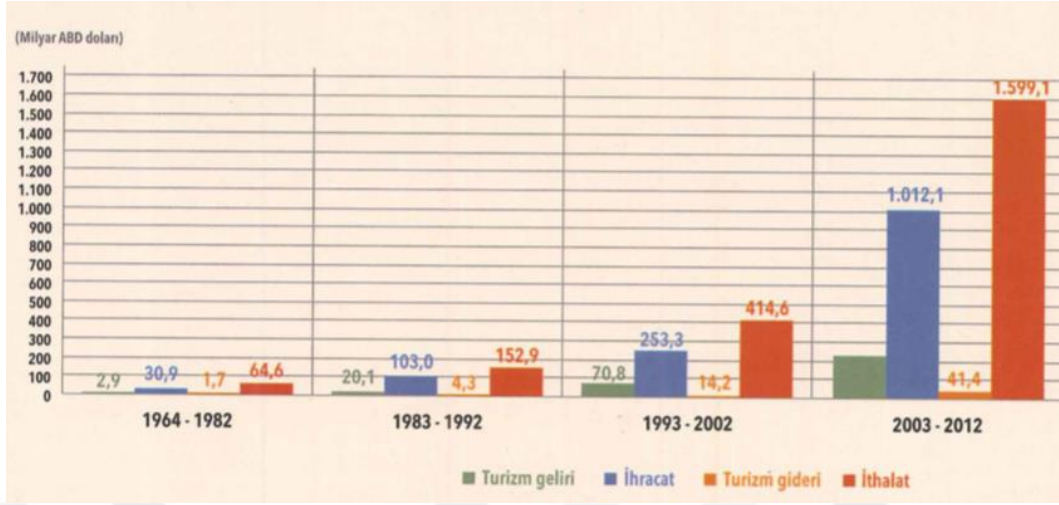
Kaynak: Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm, s. 250.

Ek 22. Yıllara Göre Turizm Harcaması ve Ulusal Ekonomik Göstergeler.

	Turizm gelirleri	Turizm gelirleri değişim oranı %	Turizm giderleri	Turizm giderleri değişim oranı %	Denge	GSYİH*	GSYİH değişim oranı %	Harcama	Harcama değişim oranı %	İkbatet	Oran dengesi
1963	7,7		20,5		-12,9	7 407	15,6	-	-		
1964	8,3	8,4	21,8	6,3	-13,5	7 872	6,8	411,0	12,9	537,0	-126,0
1965	11,8	66,3	24,3	11,5	-10,5	8 419	6,9	464,0	12,9	577,0	-108,0
1966	12,1	12,3	26,3	8,2	-14,7	9 997	18,8	490,0	5,8	718,0	-228,0
1967	13,2	9,1	26,8	1,9	-13,6	11 144	11,5	523,0	6,7	685,0	-162,0
1968	24,1	82,8	33,4	24,6	9,3	18 008	-	496,0	-5,2	764,0	-268,0
1969	36,6	51,9	42,2	26,3	5,6	20 128	11,8	537,0	8,3	801,0	-264,0
1970	51,8	41,0	47,7	13,0	3,9	18 825	12,5	588,0	9,5	848,0	-260,0
1971	62,9	21,9	42,2	11,5	20,7	16 847	24,1	677,0	15,1	1 171,0	-494,0
1972	103,7	64,9	59,3	40,5	44,4	21 314	19,5	835,0	23,3	1 563,0	-728,0
1973	171,5	65,4	91,0	58,8	78,5	26 854	25,8	1 317,1	57,7	2 086,0	-768,9
1974	183,7	12,8	151,8	63,2	-41,9	36 985	35,6	1 532,2	16,3	3 777,6	-2 245,4
1975	200,9	3,7	155,0	2,1	45,9	46 700	29,8	1 401,1	-8,6	4 738,7	-3 337,6
1976	180,5	-10,2	297,9	34,1	-27,4	52 996	27,1	1 960,0	39,9	5 128,0	-3 168,0
1977	204,9	13,5	268,5	29,1	-63,6	60 613	28,0	1 753,0	-10,6	5 796,3	-4 043,3
1978	230,4	12,4	102,5	41,8	127,9	66 777	48,9	2 288,0	30,5	4 599,0	-2 311,0
1979	280,7	21,8	95,1	-7,2	185,6	80 960	74,6	2 261,2	-1,2	5 069,4	-2 808,2
1980	326,7	16,4	114,7	20,8	212,0	67 617	83,5	2 910,1	28,7	7 909,4	-4 999,3
1981	381,3	16,7	103,3	-9,9	278,0	70 419	51,1	4 702,9	61,6	8 933,4	-4 230,5
1982	370,3	-2,8	108,9	5,4	261,4	63 485	32,8	5 746,0	22,2	8 842,7	-3 096,7
1983	411,1	11,0	127,3	16,9	283,8	60 373	32,5	5 727,8	-0,3	9 235,0	-3 507,2
1984	680,0	104,1	276,8	117,4	403,2	58 643	58,2	7 133,6	24,5	10 756,9	-3 623,3
1985	1 082,0	79,4	323,6	16,9	1 405,6	66 408	59,5	7 958,0	11,8	11 343,4	-3 385,4
1986	1 273,0	18,0	373,6	-3,1	900,4	75 018	45,5	7 456,7	-6,3	11 104,8	-3 648,1
1987	1 721,3	41,7	447,7	42,8	1 273,6	85 638	46,3	10 190,0	36,7	14 158,0	-3 968,0
1988	2 255,3	36,8	558,0	20,0	1 697,3	90 495	72,9	11 662,0	14,4	14 325,4	-2 663,4
1989	2 556,5	8,5	565,0	5,8	1 991,5	106 123	75,9	11 624,7	-0,3	15 792,1	-4 167,4
1990	3 275,0	28,1	520,0	-8,0	2 755,0	149 195	72,9	12 959,3	11,5	22 302,1	-9 342,8
1991	2 654,0	-17,7	592,0	13,8	2 062,0	149 156	60,3	13 593,5	4,9	21 047,0	-7 453,5
1992	3 670,0	37,1	776,0	31,1	2 894,0	156 656	73,5	14 714,6	8,2	22 871,1	-8 156,5
1993	3 959,0	8,8	934,0	20,4	3 025,0	177 332	81,3	15 245,1	4,3	29 478,4	-14 233,3
1994	4 321,0	9,1	804,0	-7,3	3 517,0	131 639	93,3	18 105,9	18,0	23 270,0	-5 164,1
1995	4 957,0	14,7	912,0	5,3	4 045,0	148 080	100,7	21 637,0	19,5	35 709,0	-14 072,0
1996	5 962,1	20,3	1 265,0	38,7	4 697,1	181 677	90,3	23 223,5	7,3	43 626,6	-20 403,1
1997	8 086,3	35,7	1 714,0	35,7	6 372,3	188 735	93,2	26 761,1	13,1	48 558,7	-21 797,6
1998	7 808,4	-3,5	1 753,8	2,2	6 054,6	270 947	-	26 974,0	2,7	45 921,4	-18 947,4
1999	5 283,0	-33,4	1 471,0	-16,1	3 712,0	247 544	-49,0	26 587,2	-1,4	40 671,3	-14 088,3
2000	7 636,0	44,8	1 711,0	16,3	5 925,0	265 384	58,3	22 734,8	-11,4	44 469,6	-21 734,8

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr> ; *Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm*, s. 252.

Ek 23. Dönemlere Göre Toplam Ekonomik Ulusal Göstergeler.

Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr> ; *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm*, s. 257.

Ek 24. Planlı Dönemde Turist Sayısı Hedef ve Gerçekleşme Oranları.

Kalkınma Planı	Yıllar	Plan Hedefi	Gerçekleşen	Gerçekleşme Oranı
I.Beş Yıllık Plan	1963	200.000	198.841	99.4
	1964	240.000	229.347	95.6
	1965	288.000	361.758	125.6
	1966	345.000	440.534	127.7
	1967	415.000	574.055	138.3
Toplam		1.488.000	1.804.535	121.3
II. Beş Yıllık Plan	1968	588.000	602.996	102.6
	1969	735.000	694.229	94.5
	1970	920.000	724.784	78.8
	1971	1.150.000	926.019	80.5
	1972	1435.000	1.034.955	72.1
Toplam		4.828.000	3.982.983	82.5
III. Beş Yıllık Plan	1973	1.243.000	1.341.527	107.9
	1974	1.404.000	1.110.298	79.1
	1975	1.586.000	1.540.904	97.2
	1976	1.792.000	1.675.846	93.5
	1977	2.026.000	1.661.416	82
Toplam		8.051.000	7.329.991	91
IV.Beş Yıllık Plan	1978	1.910.000	1.644.177	86.1
	1979	2.178.100	1.523.658	70
	1980	2.461.300	1.288.060	52.3
	1981	2.756.600	1.405.311	51
	1982	3.087.700	1.391.717	45.1
	1983	3.458.300	1.625.099	47
Toplam		15.852.000	8.878.022	56
V. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1984	1.800.000	2.117.094	117.6
	1985	2.000.000	2.614.924	130.7
	1986	2.200.000	2.391.085	108.7
	1987	2.400.000	2.855.546	119
	1988	2.700.000	4.172.727	154.5
	1989	3.000.000	4.459.151	148.6
Toplam		14.100.000	18.610.527	131.9
VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990	5.410.000	5.389.308	99.6
	1991	5.850.000	5.517.897	94.3
	1992	6.330.000	7.076.096	111.8
	1993	6.840.000	6.500.638	95
	1994	7.400.000	6.670.618	90.1
Toplam		31.830.000	31.154.557	97.8
VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1995	7.750.000	7.726.886	99.7
	1996	8.800.000	8.614.085	97.9
	1997	10.000.000	9.689.004	96.9
	1998	11.500.000	9.752.697	84.8
	1999	13.000.000	7.487.285	57.6
Toplam		51.050.000	43.269.957	84.8
Genel Toplam		174.120.000	164.363.280	94.4

Kaynak: Kalkınma Planlarında yer alan veriler derlenerek hazırlanmıştır. Ayrıca bkz. Adem Yavaş, a.g.t, s.53.

Ek 25. Türk Turizminde Bazı Önemli Tarihler.

Yıl	Olay
1863	Sergi-i Umumi-i Osmani (İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin ev sahipliğindeki ilk uluslararası sergi) yapılmıştır.
1887	Tarihi Eserleri ve Kutsal Mekanları Gezen Yabancılar Yönelik Nizamname çıkarılmıştır.
1890	Seyyahine Tercümanlık Edenler Hakkında Tatbik Edilecek 190 Sayılı Nizamname hazırlanmıştır.
1915	Ecnebilerin Memalik-i Osmaniye'de Seyahat ve İkametlerine Dair Kanun
1920	Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi (Amaç: Ülkeyi tanıtmak) 1926'da adı Matbuat ve Umum Müdürlüğü olmuştur.
1923	Türk Seyyahin Cemiyeti (1926'da Türkiye Turing Klubü, 1930'da Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu adını almıştır).
1923	Tercümanlar ve Rehberler Cemiyeti kurulmuştur.
1934	Turizm Bürosu (İktisat Vekaleti'ne bağlı olarak kurulmuştur).
1940	Turizm Müdürlüğü (Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bağlı olarak kurulmuştur).
1943	Turizm Dairesi (Basın, Yayın Umum Müdürlüğü'ne bağlı olarak kurulmuştur).
1949	Türkiye Turizm Tanıtma Kurumu kurulmuştur.
1949	Basın, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
1949	Turizm Ana Programı'nın belirlendiği ilk Turizm Danışma Toplantısı yapılmıştır.
1950	Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu çıkarılmıştır.
1952	Türkiye Turizm Kurumu Bakanlar Kurulu kararı ile genel menfaatlere yarar derneklerden sayılmıştır.
1953	Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu çıkarılmıştır.
1955	Türkiye Turizm Bankası A.Ş. kurulmuştur. (1960 yılında ismi T.C. Turizm Bankası A.Ş. olmuştur).
1957	Basın, Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Basın, Yayın ve Turizm Vekaleti adıyla Bakanlığa çevrilmiştir.
1963	Turizm ve Tanıtma Bakanlığı (1963-1983) kurulmuştur.
1983	Kültür ve Turizm Bakanlığı (1983-1989) kurulmuştur.
1989	Turizm Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı (1989-2002) ayrılmıştır.
2003	Kültür ve Turizm Bakanlığı kurulmuştur.

Kaynak: Akçura, *Türkiye Turizminde 150 Yıl*, s.20-45; Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm, s. 12-123.

Ek 26. Kuruluşundan Günümüze Turizm Bakanları Listesi.

Bakan	Göreve Başlama	Görevden Ayrılma	Parti
Basın – Yayın ve Turizm Bakanları			
İbrahim Sıtkı Yırcalı	25 Kasım 1957	10 Temmuz 1958	Demokrat Parti
Ali Server Somuncuoğlu	10 Temmuz 1958	17 Şubat 1959	
Zühtü Tarhan	30 Mayıs 1960	27 Ağustos 1960	Askeri
Selim Rauf Sarper	27 Ağustos 1960	5 Ocak 1961	
Cihat Baban	5 Ocak 1961	29 Ağustos 1961	
Kemal Sahir Kurutluoğlu	2 Eylül 1961	20 Kasım 1961	
Kamran Evliyaoğlu	20 Kasım 1961	25 Haziran 1962	Adalet Partisi
Ahmet Celalettin Karasapan	25 Haziran 1962	17 Haziran 1963	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Nurettin Ardiçoğlu	17 Haziran 1963	19 Temmuz 1963	
Turizm ve Tanıtma Bakanları			
Nurettin Ardiçoğlu	19 Temmuz 1963	25 Aralık 1963	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Ali İhsan Göğüş	25 Aralık 1963	20 Şubat 1965	Cumhuriyet Halk Partisi
Ömer Zekai Dorman	20 Şubat 1965	28 Ağustos 1965	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
İsmail Hakkı Akdoğan	28 Ağustos 1965	27 Ekim 1965	
Nihat Kürşat	27 Ekim 1965	3 Kasım 1969	Adalet Partisi
Necmettin Cevheri	3 Kasım 1969	26 Mart 1971	
Erol Yılmaz Akçal	26 Mart 1971	3 Nisan 1973	
Ahmet İhsan Kırımlı	15 Nisan 1973	26 Ocak 1974	
Orhan Birgit	26 Ocak 1974	17 Kasım 1974	Cumhuriyet Halk Partisi
İlhan Evliyaoğlu	17 Kasım 1974	31 Mart 1975	Bağımsız
Lütfi Tokoğlu	31 Mart 1975	11 Nisan 1977	Adalet Partisi
Nahit Menteşe	11 Nisan 1977	21 Haziran 1977	
Altan Öymen	21 Haziran 1977	21 Temmuz 1977	Cumhuriyet Halk Partisi
İskender Cenap Ege	21 Temmuz 1977	5 Ocak 1978	Adalet Partisi
Alev Coşkun	5 Ocak 1978	12 Kasım 1979	Cumhuriyet Halk Partisi
Barlas Küntay	12 Kasım 1979	12 Eylül 1980	Adalet Partisi
İlhan Evliyaoğlu	20 Eylül 1980	10 Aralık 1981	Askeri

Bakan	Göreve Başlama	Görevden Ayrılma	Parti
Kültür Bakanları			
Talat Sait Halman	13 Temmuz 1971	13 Aralık 1971	Bağımsız
Hayriye Ayşe Nermin Neftçi	17 Kasım 1974	31 Mart 1975	
Rıfki Danişman	31 Mart 1975	21 Haziran 1977	Adalet Partisi
Avni Akyol	21 Haziran 1977	5 Ocak 1978	
Ahmet Taner Kışlalı	5 Ocak 1978	12 Kasım 1979	Cumhuriyet Halk Partisi
Tevfik Koraltan	12 Kasım 1979	12 Eylül 1980	Adalet Partisi
Cihat Baban	20 Eylül 1980	10 Aralık 1981	Askeri
Kültür ve Turizm Bakanları			
İlhan Evliyaoğlu	10 Aralık 1981	13 Aralık 1983	Anavatan Partisi
Mükerrem Taşcıoğlu	13 Aralık 1983	17 Ekim 1986	
Mesut Yılmaz	17 Ekim 1986	21 Aralık 1987	
Tınaz Titiz	21 Aralık 1987	17 Mart 1989	
Kültür Bakanları			
Namık Kemal Zeybek	17 Mart 1989	23 Haziran 1991	Anavatan Partisi
Gökhan Maraş	23 Haziran 1991	20 Kasım 1991	
Fikri Sağlar	20 Kasım 1991	27 Temmuz 1994	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
Timurçin savaş	27 Temmuz 1994	27 Mart 1995	
Ercan Karakaş	27 Mart 1995	24 Haziran 1995	Cumhuriyet Halk Partisi
İsmail Cem	24 Haziran 1995	5 Ekim 1995	
Köksal Toptan	5 Ekim 1995	30 Ekim 1995	Doğru Yol Partisi
Fikri Sağlar	30 Ekim 1995	6 Mart 1996	Cumhuriyet Halk Partisi
Agah Oktay Güner	6 Mart 1996	28 Haziran 1996	Anavatan Partisi
İsmail Kahraman	28 Haziran 1996	30 Haziran 1997	Refah Partisi
Mustafa İstemihan Talay	30 Haziran 1997	9 Temmuz 2002	Demokratik Sol Parti
Burhan Suat Çağlayan	9 Temmuz 2002	18 Kasım 2002	
Hüseyin Çelik	18 Kasım 2002	14 Mart 2003	Adalet ve Kalkınma Partisi
Erkan Mumcu	14 Mart 2003	29 Nisan 2003	

Bakan	Göreve Başlama	Görevden Ayrılma	Parti
Turizm Bakanları			
Tınaz Titiz	17 Mart 1989	30 Mart 1989	Anavatan Partisi
İlhan Aküzüm	30 Mart 1989	23 Haziran 1991	
Bülent Akarcalı	23 Haziran 1991	20 Kasım 1991	
Abdülkadir Ateş	20 Kasım 1991	27 Temmuz 1994	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
Halil Çulhaoğlu	27 Temmuz 1994	5 Ekim 1994	Cumhuriyet Halk Partisi
Şahin Ulusoy	5 Ekim 1994	27 Mart 1995	
İrfan Gürpınar	27 Mart 1995	5 Ekim 1995	Doğru Yol Partisi
Bilal Güngör	5 Ekim 1995	30 Ekim 1995	
İrfan Gürpınar	30 Ekim 1995	6 Mart 1996	Cumhuriyet Halk Partisi
Işıl Saygın	6 Mart 1996	28 Haziran 1996	Doğru Yol Partisi
Bahattin Yücel	28 Haziran 1996	13 Haziran 1997	
İbrahim Gürdal	30 Haziran 1997	11 Ocak 1999	Anavatan Partisi
Ahmet Tan	11 Ocak 1999	28 Mayıs 1999	Demokratik Sol Parti
Erkan Mumcu	28 Mayıs 1999	8 Ağustos 2001	Anavatan Partisi
Mustafa Rüştü Taşar	8 Ağustos 2001	18 Kasım 2002	
Güldal Akşit	18 Kasım 2002	29 Eylül 2003	Adalet ve Kalkınma Partisi
Kültür ve Turizm Bakanları			
Erkan Mumcu	29 Nisan 2003	15 Şubat 2005	Adalet ve Kalkınma Partisi
Atilla Koç	21 Şubat 2005	29 Ağustos 2007	
Ertuğrul Günay	29 Ağustos 2007	24 Ocak 2013	
Ömer Çelik	24 Ocak 2013	28 Ağustos 2015	
Yalçın Topçu	28 Ağustos 2015	24 Kasım 2015	Bağımsız
Mahir Ünal	24 Kasım 2015	24 MAYIS 2016	Adalet ve Kalkınma Partisi
Nabi Avcı	24 Mayıs 2016	19 Temmuz 2017	
Numan Kurtulmuş	19 Temmuz 2017	9 Temmuz 2018	
Mehmet Nuri Ersoy	9 Temmuz 2018	Görevde	

Kaynak: <http://www.turob.com/tr/istatistikler/kurulusundan-gunumuze-kultur-ve-turizm-bakanlari-listesi-3e889d5> (Erişim Tarihi: 10.05.2021).

Ek 27. Dernek Listesi

Dernek Listesi

S.NO	Kurum Adı	Kurum Merkez İl
1	AYDIN ESKİ ESERLERİ SEVENLER DERNEĞİ	EFELER
2	KUŞADASI TURİZM VE TANITMA DERNEĞİ	KUŞADASI
3	AYDIN KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ	EFELER
4	DİDİM TURİZM DERNEĞİ	DİDİM
5	SÖKE TÜRK SANAT MÜZİĞİ SEVENLER DERNEĞİ	SÖKE
6	GÜZELÇAMLI KÜLTÜR VE TURİZM DERNEĞİ	KUŞADASI
7	ALABANDA KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA VE DEĞERLENDİRME DERNEĞİ	ÇİNE
8	AYDIN BELEDİYESİ FOLKLOR DERNEĞİ	EFELER
9	KUŞADASI SKAL KULÜBÜ DERNEĞİ	KUŞADASI
10	DİDİM ALEVİ BEKTAŞI KÜLTÜR MERKEZİ VE CEM EVİ	DİDİM
11	BAĞARASI DEVE VE DEVE GÜREŞİNİ SEVENLER DERNEĞİ	SÖKE
12	KUŞADASI DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİ DERNEĞİ	KUŞADASI
13	İNCİRLİOVA DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİ DERNEĞİ	İNCİRLİOVA
14	KUŞADASI FOLKLOR ARAŞTIRMA VE GENÇLİK SPOR DERNEĞİ	KUŞADASI
15	SULTANHİSAR SANAT, KÜLTÜR VE TURİZM DERNEĞİ	SULTANHİSAR
16	GÜZELTEPE MAHALLESİ KÜLTÜRÜNÜ YAŞATMA DERNEĞİ	SÖKE
17	AYDIN YAZARLAR VE ŞAİRLER DERNEĞİ	EFELER
18	AKKÖY KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT TURİZM VE GELİŞTİRME DERNEĞİ	DİDİM
19	GERMENCİK DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİ DERNEĞİ	GERMENCİK
20	ÇİNE KÜLTÜR DERNEĞİ	ÇİNE
21	KARADENİZ KÜLTÜR VE FOLKLOR DERNEĞİ	KUŞADASI
22	ÇİNE EFELER DERNEĞİ	ÇİNE
23	DİDİM MÜZİK DERNEĞİ	DİDİM
24	SÖKE ŞEHİR TİYATROSU VE MEANDROS OYUNCULUĞU DERNEĞİ	SÖKE
25	AYDIN FASLI BAHAR EĞİTİM KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ	EFELER
26	BOZDOĞAN MAHALLELERİ TANITMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	BOZDOĞAN
27	NYSA ÖRENYERİ TANITIM VE GELİŞTİRME DERNEĞİ	SULTANHİSAR
28	DİDİM KÜLTÜR MİRASINI KORUMA DERNEĞİ	DİDİM
29	HORSUNLU YÖRÜK DERNEĞİ	KUYUCAK
30	BİLGİ KÜLTÜR EĞİTİM SANAT VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	EFELER
31	NAZİLLİLİLER KÜLTÜR DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA DERNEĞİ	KUŞADASI

32	NAZİLLİ FOTOĞRAF VE PLASTİK SANATLAR AMATÖR	NAZİLLİ
33	YÖRESEL OYUNLAR VE FOLKLORU DESTEKLEME VE	NAZİLLİ
34	AYDIN SANAT ETKİNLİKLERİ MERKEZİ DERNEĞİ	EFELER
35	KARS-ARDAHAN-IĞDIR KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DE	KUŞADASI
36	AYKARYAY AYDIN TİYATRO DERNEĞİ	EFELER
37	KUŞADASI GELİŞİM VE SANAT DERNEĞİ	KUŞADASI
38	AYDIN SEFA SOSYAL EĞİTİM VE KÜLTÜR DERNEĞİ	EFELER
39	DAVUTLAR ALEVİ KÜLTÜRÜNÜ TANITMA VE DAYAN	KUŞADASI
40	KUŞADASI TURİZM EĞİTİM KÜLTÜR VE DAYANIŞMA	KUŞADASI
41	DİDİM KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ	DİDİM
42	KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	YENİPAZAR
43	MEHTER VE HALK OYUNLARI SEVENLER DERNEĞİ	İNCİRLİOVA
44	KUŞADASI ANADOLU KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERN	KUŞADASI
45	MEANDROS KÜLTÜR, SANAT VE TURİZM DERNEĞİ	DİDİM
46	AKTİF KAMERA FOTOĞRAF VE SİNEMA DERNEĞİ	EFELER
47	TANITMA SEVME VE YAŞATMA DERNEĞİ	İNCİRLİOVA
48	KUŞADASI FOTOĞRAF VE SİNEMA SANATI DERNEĞİ	KUŞADASI
49	AYDIN SANAT EVİ DERNEĞİ	EFELER
50	BAYINDIR EFELERİ YAŞATMA DERNEĞİ	NAZİLLİ
51	DÜŞLER SAHNEŞİ TİYATRO DERNEĞİ	NAZİLLİ
52	AYDIN DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİ DE	EFELER
53	GÜMÜŞKOY ÇEVRE VE TURİZM DERNEĞİ	DİDİM
54	KÖY KÜLTÜRÜNÜ GELİŞTİRME VE YAŞATMA DERNEĞİ	KUYUCAK
55	BUHARKENT EFELER KÜLTÜR TURİZM VE SPOR KUL	BUHARKENT
56	KUŞADASI ROMANLARI KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DE	KUŞADASI
57	KALKINDIRMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	SULTANHİSAR
58	DİDİM HALKOYUNLARI GENÇLİK VE SPOR KULÜBÜ	DİDİM
59	AYDIN KÜLTÜR DERNEĞİ	EFELER
60	DİDİM EFELER DERNEĞİ	DİDİM
61	KUŞADASI KÜLTÜREL VE TARİHİ MİRASI KORUMA D	KUŞADASI
62	NAZİLLİ MOR CEPKENLİ EFELER VE KÜLTÜR DERNEĞİ	NAZİLLİ

63	SANAT SPOR KULÜBÜ DERNEĞİ	SULTANHİSAR
64	KUŞADASI YÖRÜKLER DERNEĞİ	KUŞADASI
65	AKBÜK SANAT DERNEĞİ	DİDİM
66	KUŞADASI GAZİANTEPLİLER KİLİSLİLER DERNEĞİ	KUŞADASI
67	KUŞADASI BELEDİYESİ HALK DANSLARI EĞİTİM DERNEĞİ	KUŞADASI
68	DEVE VE DEVE GÜREŞİ KÜLTÜR DERNEĞİ	GERMENCİK
69	BOZDOĞAN EĞİTİM HİZMET VE MUHABBET GÖNÜL	BOZDOĞAN
70	GELENEĞİN İZLERİ KÜLTÜR SANAT VE EĞİTİM DERNEĞİ	EFELER
71	SÜMER HALK OYUNLARI VE EFELER DERNEĞİ	NAZİLLİ
72	KÖŞK DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜRÜŞLERİ DERNEĞİ	KÖŞK
73	NAZİLLİ İLÇESİ DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİ DERNEĞİ	NAZİLLİ
74	DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİ FEDERASYONU	EFELER
75	KARS, ARDAHAN, IĞDIR İLLERİ DİDİM KÜLTÜR DERNEĞİ	DİDİM
76	AYDIN FOTOĞRAF SANATI DERNEĞİ	EFELER
77	BOZDOĞAN İLÇESİ DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİ DERNEĞİ	BOZDOĞAN
78	KUYUCAK DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİ DERNEĞİ	KUYUCAK
79	DİDİM VE YÖRESİ YÖRÜKLERİ KÜLTÜR VE SOSYAL YARDIMLAŞMA DERNEĞİ	DİDİM
80	YEDİ SANAT GENÇLİK VE SPOR KULÜBÜ DERNEĞİ	EFELER
81	SOKAK TİYATROKULARI DERNEĞİ	EFELER
82	AYDIN EĞİTİM KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ	EFELER
83	SÖKE DEVECİLİK KÜLTÜRÜ VE DEVE GÜREŞLERİNİ SEVENLER YARDIMLAŞMA DAYANIŞMA DERNEĞİ	SÖKE
84	ORHAN GAZİ MEHTERANI SEVENLER DERNEĞİ	İNCİRLİOVA
85	AYDIN YENİPAZAR EFELERİ YAŞATMA EĞİTİM KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	YENİPAZAR
86	NAZİLLİ SEMERKAND EĞİTİM KÜLTÜR VE SOSYAL YARDIMLAŞMA DERNEĞİ	NAZİLLİ
87	ULUSLAR ARASI KÜLTÜR SANAT DİALOGLARI DERNEĞİ	KUŞADASI
88	DENEME OYUNCULARI SANAT TİYATROSU DERNEĞİ	EFELER
89	DESTEKLEME KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	EFELER
90	SULTANHİSAR DEVECİLİK KÜLTÜR VE DEVE GÜREŞİ	SULTANHİSAR

91	GERMENCİK ROMAN KÜLTÜRÜNÜ TANITMA VE GEL	GERMENCİK
92	İNCİRLİOVA YÖRÜKLER DERNEĞİ	İNCİRLİOVA
93	EGE TÜRKMEN YÖRÜKLERİ KÜLTÜR ETKİNLİKLERİ D	EFELER
94	YEDİDEN YETMİŞ YEDİYE ÇINAR HALK OYUNLARI KÜLTÜR SANAT VE TURİZM ARAŞTIRMA YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	KUŞADASI
95	TULPAR HALKBİLİMİ EĞİTİM KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ KUŞADASI ŞUBESİ	KUŞADASI
96	SÖKE AHLAKİ İLİMLER DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞM	SÖKE
97	ALAMUT MAHALLESİ CEMEVİ KÜLTÜR VE DAYANIŞM	BOZDOĞAN
98	KUŞADASI KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ	KUŞADASI
99	ÇİNE DEVE GÜREŞLERİ VE DEVECİLİK KÜLTÜRÜ DER	ÇİNE
100	AYDIN FOLKLOR ARAŞTIRMA GENÇLİK SPOR KULÜB	EFELER
101	BARİŞ VE TURİZM DERNEĞİ	DİDİM
102	GÜZELÇAMLI PANİONİON KÜLTÜR VE YAŞAM DERN	KUŞADASI
103	İNCİRLİOVA GÖNÜLLÜLERİ YÖRÜK TÜRKMEN VE EF	İNCİRLİOVA
104	SÖKE YÖRÜKLER VE EFELER YARDIMLAŞMA DAYANI	SÖKE
105	ATÇALI KEL MEHMET EFE DERNEĞİ	SULTANHISAR
106	GENÇ GİRİŞİMCİ ZİHİNLER DERNEĞİ	EFELER
107	AFRODİSİAS TARİH, KÜLTÜR, SANAT, FELSEFE VE Bİ	EFELER
108	EGE BÖLGESİ EL SANATLARI KORUMA VE YAŞATMA	KUŞADASI
109	AYDIN BAŞAK KENT TİYATROSU DERNEĞİ	EFELER
110	EFELER KEMER MAHALLESİ BOĞACILAR VE YÖRÜK Ş	EFELER
111	SÖKE YÖRÜKLER TÜRKMEN KÜLTÜR DERNEĞİ	SÖKE
112	DİDİM FOLKLOR TURİZM VE ARAŞTIRMA, GENÇLİK VE SPOR KULÜBÜ DERNEĞİ	DİDİM
113	İNCİRLİOVA GENÇLİK KÜLTÜR, SANAT VE GELİŞİM D	İNCİRLİOVA
114	AYDIN HALK KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ	EFELER
115	KARACASU KÜLTÜR TURİZM VE TANITIM DERNEĞİ	KARACASU
116	NÜANS KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ	NAZILLI
117	GÜZELÇAMLI MÜBADELE VE YEREL TARİH KÜLTÜR D	KUŞADASI
118	MOZART FİLARMONİ KÜLTÜR SANAT VE EĞİTİM ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ	EFELER

119	ÇAMKÖY BOĞA SEVERLER DERNEĞİ	GERMENCİK
120	NAZİLLİ AFYONKARAHİSARLILAR KÜLTÜR YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	NAZİLLİ
121	AYDIN BOĞACILAR DERNEĞİ	EFELER
122	KUŞADASI EĞİTİM KÜLTÜR SANAT SPOR VE TURİZM	KUŞADASI
123	YENİPAZAR DEVE GÜREŞLERİ VE DEVECİLİK KÜLTÜR	YENİPAZAR
124	AYDIN KÜLTÜR VE TURİZM DERNEĞİ	EFELER
125	AYDIN SÖKE YÖRÜK VE TÜRKMEN KÜLTÜRÜNÜ YAŞATMA VE YARDIMLAŞMA DERNEĞİ	SÖKE
126	EKİP ATÖLYE KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ	EFELER
127	PSİKOSANAT DERNEĞİ	EFELER
128	YANIK EFE KÜLTÜR DERNEĞİ	KÖŞK
129	AYDIN SANAT SEVERLER DERNEĞİ	EFELER
130	KIZILCAKÖY EFELER YÖRÜKLER DERNEĞİ	EFELER
131	SÖKE TARİH ARAŞTIRMALARI VE KÜLTÜR DEĞERLERİNİ KORUMA DERNEĞİ	SÖKE
132	PINARDERE BOĞA VE KÜLTÜREL GÜREŞLERİ YAŞATMA	EFELER
133	DİDİM NEFES KÜLTÜR, SANAT VE EĞİTİM DERNEĞİ	DİDİM
134	YAZIRLI MAHALLESİ KÖY KÜLTÜRÜNÜ GELİŞTİRME VE YAŞATMA DERNEĞİ	NAZİLLİ
135	SPOR KULÜBÜ DERNEĞİ	SÖKE
136	KUŞADASI TÜRK MÜZİĞİ KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ	KUŞADASI

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Banu BERBER BABALIK

Doğum Yeri :

Doğum Yılı :

Medeni Hali :

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (2003)

Yüksek Lisans : Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü (2004)

Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (2015)

Doktora : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı

MESLEKİ BİLGİLER

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Öğretim Görevlisi